

**ZANÎNGEHA BÎNGOLÊ
ENSTÎTUYA ZIMANÊN JÎNDAR
MAKEZANISTA ZIMAN Ê EDEBIYATA KURDÎ**

Teza Lîsansa Bilind

**DÎWANA HEZÎN
(METN, LÊKOLÎN Ê FERHENG)**

**Yakup AYKAÇ
121302119**

**Şêwirmendê Tezê
Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ**

ÇEWLÎG - 2015

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ
KÜRT DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

HEZİN DİVANI
(METİN, İNCELEME VE SÖZLÜK)

Yakup AYKAÇ

121302119

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ

BİNGÖL – 2015

JI BO RÊVEBIRIYA ENSTÎTÛYA ZIMANÊN ZINDÎ YÊN LI TIRKIYAYÊ

Ev xebat ji aliyê juriya me ve di Şaxa Makezanista Ziman û Edebiyata Kurdî de wekî Teza Lîsansa Bilind hatiye pejirandin.

Serok : Doç. Dr. Vecihi SÖNMEZ

Endam : Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ

Endam : Alk. Doç. Dr. M. Zahir ERTEKİN

Pesendkirin

Ez pesend dikim ku înzeyên jorîn ên endamên hîndekariyê yên navborî ne.

Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

Rêvebirê Enstîtûyê

NAVEROK

NAVEROK	II
KURTE	VI
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
PÊŞGOTIN	IX
LÎSTEYA TABLO Û PÊVEKAN	XI
KURTEBÊJE	XII
DESTPÊK	1
BEŞA YEKEMÎN	8
JİYAN Û BERHEMÊN HEZÎN	8
1. JİYANA HEZÎN	8
1.1. Nav û Mexlesa Wî.....	8
1.2. Malbata Hezîn	10
1.3. Salbûn û Cihê Jidayîkbûna Hezîn	10
1.4. Rêwîtiya bo Xwendinê û Xewna Wî.....	11
1.4.1. Şîroveya Xewnê	11
1.5. Perwerdehiya Hezîn	12
1.5.1. Gundê Sîsê û Medreseya Qewmanê.....	12
1.5.2. Gundê Muxbêdê û Medreseya Hecî Mesûd	12
1.5.3. Medreseya Norşînê.....	12
1.5.4. Gundê Balekan	13
1.5.5. Gundê Tilme'rûf û Medreseya Şêx Ehmedê Xezna/Xeznewî	13
1.6. Gundê Tûmikê û Leşkeriya Wî	14
1.7. Serdema Melatiya Hezîn	14
1.7.1. Li Gundê Kamrûda Jor (1966-1987).....	14
1.7.2. Medreseya Hezîn û Feqiyên Wî.....	15
1.7.3. Derbeya Leşkerî ya 1980'yan û Girtina Medresiyên Kurdistan.....	15
1.7.3.1. Sedema Çûyîna Stenbolê.....	16
1.7.4. Jiyana Stenbolê û Li Stenbolê Medreseyeke Kurdistanî.....	16
1.8. Jiyana Hezîn ya Edebî.....	16
1.8.1. Kengê Dest bi Nivîsînê Kir?	16
1.8.2. Jibera Hezîn û Evîna Helbestan di Dilê Wî de.....	17
1.9. Rêya Tesewif û Terîqetê	17
1.9.1. Seyr û Sulûka Wî	17
1.9.2. Xelîfetiya Neqşîbendîtîyê.....	18
1.10. Seyahetên Wî	18
2. BERHEMÊN HEZÎN	19
2.1. Berhemên Wî yên Erebî	19

2.1.1. Mewahibu‘r-Rehman Fî Tefsîri Sûret El-Insan	19
2.1.2. El-Mewahib	20
2.1.3. Miratu‘l-Heqa‘îq We‘l-Esrar	20
2.2. Berhemên Wî yên Tirkî	21
2.2.1. Hanımlara Rehber	21
2.2.2. Külliyyat-ı Suğra	21
2.2.3. Külliyyat-ı Vusta	22
2.2.4. Külliyyat-ı Kübra	22
2.3. Berhemên Wî yên Kurdî	23
2.3.1. Kûlxaniya Veşartî	23
2.3.2. Rîsaleyên Eqîde û Exlaq û Edebê	23
2.3.3. Reng û Rûyê Peyxember	23
2.3.4. Fiqha Şafî‘î	24
2.3.5. Guldan	24
2.3.6. Bîranînên Seydayê Mela Husnî	25
2.3.7. Dîwana Hezîn	25
BEŞA DUYEMÎN	27
VÊKOLÎNA DÎWANÊ JI ALİYÊ TEŞE û RUXSARÎ VE	27
1. TAYBETIYÊN TEŞEYÎ	27
1. 1. Şiklê Tertîbê	27
1. 1. 1. Rêz û Hejmara Helbestan	27
1.2. Teşeyên Nezmê	29
1.2.1. Qesîde	29
1.2.2. Xezel	31
1.2.3. Murebbe‘	32
2. TAYBETIYÊN RUXSARÎ	34
2.1. Wezn	34
2.1.1. Îmale	35
2.1.2. Med	36
2.1.3. Zihaf	36
2.1.3.1. Zihafên ku Nîrx û Payeya Helbestê Dadixin	37
2.1.3.2. Zihafên ku Nîrx û Payeya Helbestê Danaxin	38
2.1.4. Wesl	39
2.2. Serwa	40
2.2.1. Li Gorî Dengê Serwayê	40
2.2.1.1. Serwaya Lawaz	40
2.2.1.2. Serwaya Asayî	41
2.2.1.3. Serwaya Zêdebar	41
2.2.1.4. Serwaya bi Cînas	42

2.2.2. Serwayên li Gorî Cih.....	42
2.2.2.1. Serwaya Kutayî	42
2.2.2.2. Serwaya Navekî	42
2.2.2.3. Serwaya Pêşî	43
2.3. Paşserwa	43
2.3.1. Paşserwayên ku di Halê Qertafan de ne	43
2.3.2. Paşserwayên ku di Halê Qertaf û Bêjeyan de ne.....	44
2.3.3. Paşserwayên ku di Halê Bêje an jî Kombêjeyan de ne	44
BEŞA SÊYEM	47
KESAYETIYA HEZÎN A EDEBÎ.....	47
1. ZIMAN Û ŞÊWAZ	47
1.1. Ziman	47
1.1.1. Devoka Serhedê	48
1.1.1.1. Devoka Gêxî.....	50
1.1.2. Devoka Botan û Behdînan/Badînan	51
1.1.3. Devoka Rojavayê	52
1.1.4. Peyv û Ravekên Kurdî yên Resen	53
1.1.5. Peyvên Nûjen	53
1.1.6. Gotinên Pêşiyên	54
1.1.7. Biwêj	56
1.8. Hêmanên Erebî, Farisî û Tirkî.....	63
1.8.1. Hêmanên Erebî.....	63
1.8.1.1. Ayet	64
1.8.1.2. Hedîs	65
1.8.2. Hêmanên Farisî	65
1.8.3. Hêmanên Tirkî	66
1.9. Cotepeyv û Dubarekirina Dengan	68
1.2. Şêwaz (Uslûb)	69
2. WÊJEVANÊN KU BANDOR LI SER HEZÎN KIRINE	76
2.1. Şêx Hadiyê Qewmanî.....	81
2.2. Şêx Elauddînê Xeznayê.....	82
2.3. Melayê Cizîrî.....	76
2.4. Ehmedê Xanî.....	79
2.5. Melayê Bateyî	81
3. NAVEROKA HELBESTÊN HEZÎN	84
3.1. Helbestên Lîrik	84
3.2. Helbestên Dîdaktîk	86
3.3. Helbestên Rexneyî	89
3.4. Helbestên Hîkemî û Tesewîf	91

3.5. Hin Mijarên Din ên Girîng	96
ENCAM	100
BEŞA ÇAREMÎN	103
METN Ê FERHENGA DÎWANÊ	103
ÇAVKANÎ	584

KURTE

Edebiyata Kurdî ya Klasîk ji sedsala 16. û vir ve bi gelek helbestvan û berhemên wan ên hêja ve derketiye asteke bilind, kemiliye û dewlemend bûye. Di vî warî de dîwanên ku hatine nivîsandin, naveroka dîwanan û kalîteya şî'rên wan cihekî taybet digire.

Mela Husnî Hezîn, yek ji wan helbestvanên edebiyata kurdî ya klasîk e ku di serdema modernîzmê de bi dîwana xwe ya klasîk ve bal kişandiye ser xwe. Hezîn bi vê dîwana xwe ya tam û têkûz di sêrî de bi me dide ispatkirin ku edebiyata kurdî ya klasîk hê jî bi awayekî serkeftî didome.

Me jî di vê xebata xwe de li ser dîwana Mela Husnî Hezîn lêkolîn kir, digel metn û ferhenga dîwanê ew nirxand. Me şî'rên dîwanê, uslûb û zimanê nivîskar rave kirin û me dîsa di xebata xwe de cî da jiyan û berhemên din ên nivîskêr. Em hêvî dikin ku ev xebat dê berhemeke hêja ya din a Edebiyata Kurdî ya Klasîk derîne û qîmeta edebiyata me isbat bike.

Peyvên Sereke: Dîwan, Dîwana Hezîn, Mele Husnî Hezîn, Edebiyata Kurdî ya Klasîk.

ÖZET

Klasik Kürt Edebiyatı 16. yy.dan itibaren bir çok şair ve onların mükemmel eserleri sayesinde olgunlaşmış, üst bir seviyeye çıkmış ve zenginlik kazanmıştır. Bu alanda yazılmış olan divanlar, divanların içeriği ve şiirlerin kalitesi önemli bir yer tutmaktadır.

Molla Hüsni Hezin bu Klasik Kürt Edebiyatı şairlerinden birisidir ki modern çağda divanıyla dikkatleri üzerine çekmiştir. Hezin bu eksiksiz olan divanıla bize şunu ispatlıyor ki Klasik Kürt Edebiyatı hala başarılı bir şekilde sürmektedir.

Biz de bu çalışmamızda divan metni ve sözlük değerlendirmesinin yanında Molla Hüsni Hezin'in divanını inceledik. Divanın şiirlerini, şairin dili ve üslubunu açıkladık ve bunun yanında şairin hayatına ve diğer eserlerine yer verdik. Umuyoruz ki bu çalışmamız diğer bir Klasik Kürt Edebiyatı örneği olan bu değerli eseri gün yüzüne çıkaracak ve edebiyatımızın kalitesini bir kez daha ispat edecektir.

Anahtar Kelimeler: Divan, Hezin Divanı, Kürtçe Divanlar, Molla Hüsni Hezin, Klasik Kürt Edebiyatı

ABSTRACT

Classical kurdish literature has been developed, upgraded and enriched by the poets and his immortal works from the sixteenth century. Diwans written in kurdish literature and have an important place in classical literature in terms of their contents and quality of poets

Mullah Husni Hezin is one of the classical kurdish literature poets who took attention in modern diwan literature. Hezin, with his complete diwan, has proved that classical kurdish literature is still going on with success.

In this study, we examined both diwan texts, dictionary evaluation and Mullah Husni Hezin's diwan. We also explained this diwan's poems and poet's language and genre. In addition to, we mention about the life of the poet and his other important works. We hope that this study will unearth another example of classical kurdish literature and prove the quality of this literature.

Keywords: Diwan, Hezin's Diwan, Kurdish Diwans, Mullah Husni Hezin, Classical Kurdish Literature.

PÊŞGOTIN

Edebiyata Kurdî ya Klasîk xwedî dîrokeke dûr û direj e û li gorî dewra xwe têr û tijî ye. Wekî hemû neteweyan xwediyê gelek nivîskar û berhemên giranbiha ye ku di sed sala 16'an de bi Melayê Cizîrî re gihîştîye lûtkeya herî bilind û digel medreseyan hebûna xwe heta vê rojê domandiye. Mela Husnî Hezîn, yek ji wan helbestvanên edebiyata kurdî ya klasîk e ku di serdema modernîzmê de bi dîwana xwe ya klasîk ve di vê ekola klasîk de cî girtiye.

Mixabin piştî hilweşandina mirektiyên kurdan, ango di van dused salên dawî de nemaze piştî avabûna Komara Tirkiyê, rewşa kurdan di babelîskeke neînsanî re geh li vî alî û geh li wî alî ve kaş dibû û dihat xwestin ku di bin siyaseta qedexê û tunebûnkirinê de hebûna xwe îdame bike. Nivîsandina vê berhemê jî rastî salên navbera 1966 û 1987'an tê ku Seydayê Mela Husnî jî di wê pêvajoya xirab re derbas dibe. Gava mirov rewşa wê demê, qedexebûna zimanê kurdî, xasma zext û zorên ku li bajarên Kurdistanê dihate kirin, derbeya leşkerî ya 1980'yî, girtina medreyên kurdan, şerê di nav PKK û dewleta Tirkiyê dide ber çavên xwe hingê baştir tê dîtin ku ev dîwan berhemeke giranbiha ye û di gelek merhaleyan re derbas bûye.

Ji bo ku qedr û qîmeta Edebiyata Kurdî derkeve holê pêwîst e ku berhemên klasîk çî ji vê serdemê be, çî jî ji serdemên din be zêdetir bînin lêkolandin. Ji ber vê yekê me jî xwest ku ev berhema giranbiha derkeve qada edebiyatê û qîmeta wê were zanîn û di Edebiyata Kurdî ya Klasîk de cîyê xwe bigire.

Di amadekirina vê tezê de gelek kesan zehmetiya min kişandin. Di serî de spasîyên xwe ji malbata xwe re dikim. Li Wanê muderîsên Medreseya Şêx Ehmedê Hespistanî, Seydayê Mele Evdilhemîd û Mela Aydînê Hespistanî re gelek spasdar im ku di şîrovekirina dîwanê de gelek alîkariya min kirin. Mamoste Naim Çapraz, Ahmet Kırkan, Ziya Yıldırımçakar, Ferda Mengüç û heçî yê ku alîkariya min kirin e, spasdarê wan im. Mamoste Farouk Ismail di werger û çavkaniyên erebî de her dem li bal min bû; Mamoste Perwîz Cîhanî bi dersên edebîya klasîk ve pêşîya min ronî kir; Mamoste Abdurrahman Adak û Hayrullah Acar her tim bi alîkarî û pêşniyazên xwe ve li cem min bûn, spasdarê wan im jî. Mamoste Kamal Soleimani bi fikr û nêrînên xwe yê cuda û qîmetdar her tim rê nîşanî min da, spas dikim.

Hem kek û hem jî mamosteyê min ên hêja Seyfeddin Aykaç, Zafer Açar û M. Zahir Ertekin re spasdar im ku her tim bi pêşniyaz û alikariyên xwe ve li cem min bûn, mala wan ava.

Spasiyên xwe ji şewirmendê xwe Doç. Dr. Mustafa Kırkız re dikim ku ji bo ku ev dîwan wenda nebe gelek hewl daye û ji nû ve bi destxetên xwe ve cardin nivîsiye û herwiha di derbarê Hezîn de gelek agahî dan min.

Û herî dawî spasiyên xwe ji helbestvanê vê dîwanê Seydayê Mela Husnî re dikim ku wî li Stenbolê em di mala xwe de ezimandin, ji bo hevpeyvînê dema xwe ya qîmetdar ji bo me veqetand û di derbarê dîwan û jiyana xwe de gelek agahî dane me.

Yakup AYKAÇ

Mêrdîn - 2015

LÎSTEYA TABLO Û PÊVEKAN

TABLO	RÛPEL
Tablo 1: Rêz û Hejmara Helbestan	27
Tablo 2: Tabloya Qesîdeyên Dîwanê	30
Tablo 3: Tabloya Xezelên Dîwanê	32
Tablo 4: Tabloya Murebbe‘ên Dîwanê	33
Tablo 5: Tabloya Behr û Weznên Helbestan	34
Tablo 6: Rêjeya Bikaranîna Behran	35

PÊVEK

Pêvek 1: Destxetên Mela Mustefa Agahî	595
Pêvek 2: Destxetên Seydayê Mela Husnî (Hezîn)	596

KURTEBÊJE

amd.	: amadekar
as.	: aleyhî selam
bnr.	: binêrin
b.n.	: berhema navborî
b.z.	: bêriya zayînê
DÎA	: Diyanet Îslam Ansiklopedisi [Ansîklopediya Îslamê ya Diyanetê]
g.ç.	: gotara çapnebûyî
H.	: Hezîn, Seydayê Mela Husnî
Hz.	: hezretî
h.	: hîcrî
hwd.	: her wekî din
j.	: jimare
k.d.	: koça dawî
m.	: mîladî
n.d.	: nivîskarên din
p.ç.	: pirtûka çapnebûyî
qs.	: qudduse sirrihû
r.	: rûpel
s.	: sal
saw.	: sellellahû aleyhî wesellem
vgz.	: veguhêzer
wer.	: wergêr
weş.	: weşan, weşanxane

DESTPÊK

Di edebiyata klasîk de dîwan yek ji berhemên herî girîng e ku ast û kalîteya helbestvan nîşan dide herwiha pêşçûn û dewlemendiya edebiyatê ya aîdî zimanê ku pê hatiye nivîsandin diyar dike. Dîsa dîwan hem ji aliyê cure û teşeyên helbestan hem jî ji aliyê mijar û uslûba helbestan ve berhemên hêja ne. Li aliyekî din dîwan, di dîroka edebiyata klasîk a gelekî de şahidê heyamekê ye.

Heta niha gelek dîwan ji edebiyata kurdî ya klasîk derketine ku hinek ji wan hatine çapkirin, hinek wekî tez li ser xebat hatine kirin. Ev xebat jî wekî tez li ser dîwanekê disekine.

Girîngî û Armanca Mijarê

Edebiyata Kurdî ya Klasîk ji aliyê dîwanan ve dewlemend e. Çi ji serdema klasîk çi ji serdema modern bin dîwanên kurdî nîşaneyên xurtbûna helbesta klasîk in û temsîla Edebiyata Kurdî ya Klasîk dikin.

Di edebiyata kurdî ya soranî de dîwana herî mezin a Mehwî ye û di ya kurmancî de jî ya Hezîn e. Ango, di edebiyata kurdî de mezintirîn dîwana kurdî Dîwana Hezîn e û dîwaneke murettab e. Ji ber vê yekê ev dîwan ji bo edebiyata kurdî pir girîng e.

Ev dîwana ku em li ser xebitîn jî yek ji wan dîwanan e ku hem ji aliyê şêwe û uslûba xwe ve hem ji aliyê mijarên helbestên xwe ve berhemeke hêja ye. Lewma me xwest vê berhemê ji xezîneya edebiyata kurdî ya klasîk derînin, bidin hev û rave bikin da ku gelê me jê agahdar be û lêkolîner û hezkiriyên edebiyatê jê îstifade bikin.

Naverok û Rêbaza Tezê

Ev xebata bi navê *Dîwana Hezîn; Metn, Lêkolîn û Ferheng* ji destpêk, çar beş û encamê pêk tê. Di destpêkê de armanc û çarçoveya tezê tê ravekirin; çavkanî tîr nirxandin û li ser rêbaza tezê hinek agahî tîr dayîn.

Di beşa yekemîn de em li ser *Jiyana Hezîn û Hemû Berhemên Wî* sekinîn. Li vir, Hezîn, di perwerdehiya xwe de li kîjan medresê, kîjan gundî, li ber destê kîjan seydayan xwendiyê me tespît kirin. Ligel van me behsa melatiya wî, feqiyên wî kirin. Di dewama vê beşê de jî me hemû berhemên Hezîn hem ji aliyê teknîkê û hem jî ji aliyê naverokê ve nirxandin.

Me di beşa duyemîn de Dîwana Hezîn ji aliyê *teşe û ruxsarî* ve kola. Helbestên dîwanê ji aliyê teşeyî ve hatin nirxandin. Li vir hejmara helbestan, nimroya wan, ji çend malikan pêk

tên, teşeyên nezmê yên helbestên dîwanê wek; qesîde, xezel û hwd. û nimûneyên wan di dîwanê de hatin tespîtîkirin. Ligel van, dîwan ji aliyê ruxsarî ve jî hat nirxandin. Li vir jî weznên helbestan yek bi yek hatin tespîtîkirin; kêmasiyên helbestan wek îmale, med, zihaf û cureyên wan bi mînakan ve hatin ravekirin û ji aliyê serwa û paşserwayê ve hatin lêkolandin.

Hezîn, helbestvanekî klasîk û mutesewif e; di pergala medreseyan re derbas bûye, li wir perwerde bûye, li cem alimên mezin ders wergirtine û di rêka Neqşîbendîtiyê de çûye. Ev hemû tiştên ku di jiyana Hezîn de bûne, xwe di helbestên wî de aşkere nîşan kirine û bandorek li ser kesayetiya wî ya edebî kirine. Me hewl da ku di beşa sêyem de *kesayetiya edebî* ya Hezîn bi awayekî berfireh lêbikolin û binirxînin. Dîsa di vê beşê de me ziman û şêwaza wî bi hûrgilî di ber çavan re derbas kir û naverokên helbestên dîwanê li gorî mijaran senifandin.

Herwiha di beşa çaremîn de jî helbestên Hezîn cardin li gorî elîfbêya erebî hatin rêzkirin. Piştî vê, helbestên dîwanê bi tîpên transkîrîpsiyonê yên navneteweyî ve hatin veguhestin û di bin rûpelan de wekî jêrenot ferheng hat danîn. Di ferhengê de peyvên erebî, farisî, tirkî û kurdî hatin ravekirin. Herwiha wateya rêz an jî malikên erebî û farisî jî hatin dayîn.

Çavkaniya Tezê

Çavkaniya xebata me ya Dîwana Hezîn ji du beşan pêk tê. Beşa yekem ji aliyê helbestvan ve wekî pirtûkekê hatiye çapkirin (s. 1995) ku naverok jî tê de bi tevahî 401 rûpel e. Cihê çapê, weşanxane û sala çapbûnê nehatiye nivîsîn. Herwiha dîwan heta rûpela 371'an dîwaneke bi tertîb e. Piştî vê rûpelê 10 helbestên din jî hatine lêzêdekirin lê ne li gorî tertîbê ne. Ev beşa yekem bi computerê bi tîpên erebî hatiye nivîsîn lê mixabin li gorî weznê nehatiye kontrolkirin û bi sedan kêmasî û xeletiyên wê hene. Beşa duyem ji 47 rûpelên destxetî pêk tê ku ew jî bi tertîbî nehatine rêzkirin. Ji ber vê yekê, me hemû helbestên herdu beşên dîwanê, li gorî rêza tîpên elîfbêya erebî rêz kirin.

Hemû helbestên Dîwana Hezîn ji aliyê Mele Mustefa Agahî ve hatiye nivîsîn ku çavkaniya xebata me ya eslî li ser wê destxetê ye.

Me tenê 15 helbestên ku bi destxetên Seydayê Mela Husnî hatibû nivîsîn, bi dest xistin. Gava me Seydayê Mela Husnî li mala wî ziyaret kir (02.02.2014, Stenbol) li cem wî jî destxetên wî yên resen tunebûn. Ji ber ku Seydayê Mela Husnî destxetên xwe yên resen piştî ku dîwan bi rêk û pêk hatibû nivîsîn şewitandibûn.

Ji bilî van me 14 berhemên Hezîn tespît kirin. Me di beşa yekemîn de di derbarê wan pirtûkan de agahiyên hûrgilî dan ku ji bo teza me çavkaniyên girîng bûn. Herwiha danîna bingeha vê tezê de gotara M. Zahir Ertekin ji bo me gelek girîng bû ku di hejmara 9. a kovara

Nûpeldayê de bi serenavê “Seydayê Mela Husnî Hezîn û Berhemên Wî” hatibû weşandin. Dîsa di hejmarê 14. a kovara Nûpeldayê de Emin Agahdar helbesteke Hezîn latînîze kiribû û bi serpêhatiya çîrokê ve di bin serenavê “Çîroka Helbesta Payîza Paşîn a Melayê Hezîn” nivîsîbû.

Dîsa di amadekirina vê tezê de me du hevpeyvînên girîng kirin. Ji wan hevpeyvînan a yekem bi helbestvanê vê dîwanê Seydayê Mela Husnî Hezîn re di 2’yê Sibata 2014’an de li Stenbolê li mala wî hat kirin. Me di vê hevpeyvînê de digel suhbetêke dûr û dirêj çend pirs ji Hezîn kirin ku di derbarê dîwana wî, hizrên wî yê di derbarê helbest û edebiyatê, hin bîranîn û serpêhatiyên wî de bûn. Me hevpeyvîna duyem jî bi Mela Mustefa Agahî re 28’ê Adara 2014’an de li Çewlîgê kir. Mela Mustefa Agahî hem li cem Hezîn xwendiyê hem demeke dirêj li medreseya wî muderîstî kiriye û herwiha zavê Seydayê Mela Husnî ye jî. Me gelek ji Mela Mustefa sûd wergirt û wî gelek pirsên me yê ku derbarê Hezîn û dîwana wî de safî kirin.

Rêbaza Amadekirina Metnê Dîwanê û Ferhengê

Di amadekirina metnê de ev rêbaz hat şopandin.

1. Me di tipveguhertina vê dîwanê de destxeta Mela Mustefa Agahî esas girt û alfabeya transkîripsiyona navneteweyî hilbijart.

Alfabeya Transkîripsiyonê

ث	ş
ح	h
ذ	z
ص	ş
ض	d, z
ط	t
ظ	z
ع	‘
غ	g
ء	’
Apastrops	’

2. Me ji bo her helbestê jimareyek danî. Herwiha ji bo ku dîtina malikan hêsan bibe û xebateke akademîk derkeve holê di her helbestê de jî li serê her malikan jimare hat danîn. Di amadekirina ferhengê de ev jimare hatin bikaranîn.

3. Di analîza dîwanê de me li ber mînakên di nav kevanekê de jimareya nimûneyên xwe dane ku ya yekem jimareya helbestê, ya duyem jî jimareya malikê nîşan dide. Bo nimûne, jimareya li ber vê malikê tê wê wateyê ku ev malik di helbesta 25'an de malika 6. e.

Kêla xuya ket ew delal, dil ra demek bibe heval

Bi cah û mulk mal û melal, dilê delal dîtî çî ket (25/6)

4. Hinek peyv ji bo ku kêşe li hev bîn bi du herfên bêdeng hatine nivîsîn. Bo nimûne: şekker, hetta, durr, sirr û hwd. Dîsa di hinek peyvên de ji bo ku kêşeya helbestê xera nebe dengdêrek lê hatiye zêdekirin. Me ew tîp di nav kevanekê de nîşan daye. Wek mînak: kar(i)wan, dest(i)keş, derd(i)mend, bus(i)tan, ras(i)tî, bar(i)keş.

5. Di hinek peyvên de ji bo ku kêşeya helbestê xera nebe dengê hatiye qutkirin ku me ew bi apastropsê nîşan da. Bo nimûne: Xuya be`l `aşiqê xu ne`b derengî (13/4)

6. Ayet û hedîsên helbestê di nav *nîşaneka dunikê* (“ ”) de hatine nivîsîn. Herwiha me di jêrenotan de cî dane werger û çavkaniya wan jî. Ji bilî wan rêz û malikên erebî û farisî bi nîşaneka dunikê nehatine nivîsîn lê li jêrenotan de wergera wan a kurdî hatine dayîn.

7. Di tîpveguhertina dîwanê de kêşeya dîwanê li ber çavan hat girtin. Ji ber vê yekê, zihafên di helbestan de cî digirin bi şeweya *îtalîk* hat nivîsîn.

8. Di binê her rûpelê de ferheng hat danîn. Di amadekirina rêbazê de rêya ku me şopand ev bû: Peyvên erebî, farisî, tirkî hatin ravekirin. Ji bilî van, peyvên kurdî yê herêmî, yê ku di ferhengên kurdî de nayên dîtin (wek; oxat, bîtkel, xuxûd, atûn û hwd.) hatin ravekirin. Kêman caran be jî hin cîyên ku têgihîştina wê dijwar bû, me şîrove yan jî wergera malikê ya pexşankî nivîsî. Di wan şîrove û ravekirinan de yê ku aîde Seydayê Mela Husnî bû, me di nav kevanekê de wek (H.) nîşan da. Pîrşîrêka herî mezin ev bû ku peyvên ferhengê gelek caran xwe di heman helbestê û helbestên din de jî nîşan didan. Ji ber vê yekê, peyveke biyanî di helbestên kurt de carek tenê; yan jî, di helbestên dirêj de du yan jî sê rûpel şûn de cardin derketibe hat ravekirin.

Rewşa Siyasî Ya Serdema Nivîsandina Dîwana Hezîn

Mela Husnî Hezîn, di sala 1943'an de li gundê Tûmîka Gêxiyê tê dinê. Di heft saliya xwe de dest bi medreseyê dîke. Piştî ku medreseyên nêzîkî gundê xwe xilas dîke derbasî medreseya Norşînê û dûre jî Medreseya Xeznayê dibe. Di sêrî de em vê yekê bibêjin ku Dîwana Hezîn dîwaneke evînî, tesewîfî, ilmî û şîretî ye. Her çiqas tê de ji aliyê welat û welatparêziyê de rasterast helbest nebin jî, me xwest ku di serdema nivîsandina Dîwana Hezîn

de rewşa Tirkiyê û bajarên bakûrê Kurdistanê ji aliyê ziman û siyasetê ve çawa bû, em hinek rave bikin.

Komara Tirkiyê (1923-1943)

Di dewletên modern de *avakirina nasnameyê* yek ji polîtîkayên sereke ye. Dewleta Tirkiye jî gava ku ava bû xwe wek dewleteke modern dît û li seranserê welêt ji bo avakirina netewê pêvajoyeke nû dest pê kir û xwest ku di wê erdnîgariyê de li ser hemû nasnameyan, nasnameyeke nû ava bike û nasnameyên din jî di nav xwe de bihewîne.¹

Berîya ku Hezîn were dinê Komara Tirkiyê 20 salî bû bû. Bi vî awayî li Tirkiyê jî polîtîkaya avakirina neteweya nû ji perwerdehiyê heta siyasetê; ji çandê heta dîrokê; ji aboriyê heta huqûqê li her qada jiyanê bi avayekî xurt dimeşîya. Herwiha dewleta Tirkiyê piştî hilweşandina Dewleta Osmanî, hêj nû ava bûbû ku xîmên xwe li ser sekulerîzm û netewewewletê danîbû û berê xwe jî dabû rojavayê (Ewropa). Li vir ji bo Kemalistan du pirsgrîkên sereke hebû ku ya yekem sekulerîzm, ya duyem jî nasname/netewe bû. Lewra rejîma kemalîst piştî hilweşandina dewleta Osmanî hewl da ku ew nasnameya dînî û pirneteweyî ya Osmanî ji holê rake û li şûna wê nasnameya sekuler û Tirk ava bike.²

Di vê polîtîkaya pêvajoya netewebûnê de ziman ciyekî girîng digirt. Lewra di avabûna nasnameyê de rola herî xurt dikete ser milên zimên. Dewleta Tirkiyê jî wisa kir û siyaseta netewewewletê li qada zimên jî bi awayekî xurt û bi destê dewletê ve meşand. Di siyaseta xwe de wisa fikir ku; dixwest hem zimanê tirkî bibe zimanê serdest û hem jî yên din ji holê rabin. Ligel vê siyasetê ji alikî ve di makeqanûnê de li gorî xwe guherîn çêdikirin, ji alikî ve jî li bajarên Kurdistanê [Vilayat-ı Şarkîyye] ji bo ku zimanê tirkî serdest be, belav bibe û gel fêrî vî zimanê be komeleyên cuda [Türk Ocakları (1912-1931), Halk Evleri (1932-1951), Umumi Müfettişlikler (1927-1952)] vedikirin.³ Herwiha di sala 1934'an de qanûna paşnavê [Soyadı Kanunu] derket ku êdî xêncî tirkî navdanî qedexe bû, dûre jî navên ciyan (gund, navçe û hwd.) hat guhertin û bûne tirkî. Ji bilî van qanûna îskanê derket ku gelek kes ji welatên xwe hatin derxistin û ji bo ku asîmîle bibin û ji eslê xwe dûr kevin li rojavayê Tirkiyê hatin bicîkirin. Herwiha di 24'ê Adara 1924'an de qanûna Tevhid-i Tedrisat [yekîtiya perwerdehiyê] derket ku hemû cih, komele û dibistanên perwerdehiyê bi wezaretê perwerdehiyê ve hat girêdan û herwiha medrese jî hatin girtin. Medreseyên kurdan jî ji vê qanûnê para xwe girtin. Bi girtina medreseyan ve êdî ji bo zimanê kurdî pêvajoyeke diwar

¹ Serdar Kaya, *Endoktrinasyon ve Türkiyede Toplum Mühendisliği*, weş. Nirengi, Ankara 2010, r. 130.

² Ercan Çağlayan, *Cumhuriyet'in Diyarbakır'da Kimlik İnşası (1923-1950)*, weş İletişim, İstanbul 2014. r. 13-28.

³ Ercan Çağlayan, "Cumhuriyet Dönemi Dil Politikaları ve Kürtçe [1923-1950]", g.ç.

dest pê kir. Lewra di medreseyan de perwerde bi zimanê kurdî bû û medrese ji bo pêşveçûyîna zimên wek hêlîna kurdî bû. Piştî Serhildana Şêx Seîd (1925) jî dewleta tirk ji bo qirkirina kurdî û kurdan wekî seferberiyê tevgeriya. Di 24'ê Îlona 1925'an de qanûna *Şark Islahat Planı* [Rênexşeya Îslehkirin a Bajarên Kurdan] derket ku ji bo tesfîyekirina zimanê kurdî ciyê wê cuda ye. Lewra bi vê qanûnê re axaftina zimanê kurdî li sûk, bazar, dibistan, ciyên fermî û hwd. hat qedexekirin. Herwiha yên kurdî diaxivîn jî nedikarîbûn bibin karmendê dewletê û li ser vê jî diketine girtîgehan.⁴

Bi vî awayî li çarawirê Tirkîyê siyaseteke qirêj li dor kurdan dimeşiya ku armanca yekem asîmîlasyona kurdan û yan din jî zimankujîya [linguicide] kurdî bû.⁵

Derbeya Leşkerî ya 1980'yî û Medreseyên Kurdistanê

Li Tirkîyê di sala 1980'an de derbeya leşkerî çêbû ku hingê dîsa li ser kurdan zulmeke mezin hat kirin. Li cem kê di derbarê kurd, kurdî û Kurdistanê de çî kitêb û çî nivîs bihata dîtin, ew kes rastî cezayeke mezin dihat, bi salan di girtîgehan de dima. Herwiha hingê medreseyên gundan yên biçûk jî tên girtin. Ji ber ku di wan medreseyan de perwerdehî bi kurdî bû.

Mela Husnî Hezîn jî di bîranînên xwe de di derbarê siyaseta ku dewletê wê demê li Kurdistanê dimeşand de hizrên xwe wiha dibêje:

*[...]Tevahiya Kurdistanê wekî zanîngeheke îslamî bû. Di pirê gund û bajarên wê de medrese hebûn. Bi hûrî û kûrî zaf ulumê îslamî tê de dihatin xwendin. Herê, pirtûkên erebî, farisî û kurdî dihatin xwendin, lê zîmanê medreseyên wê sade kurdî bû... Hikûmetan giraniyek zêde dan ser mele û medreseyan. Pir mele kuştin, pir mele ji welat derxistin. Pir meleyên weke Seydayê Mele Seîdê Kurdî avêtin zindanan, rizandin, dîn kirin bê kêr û bê havil kirin. Hedefên wan rakirina xûyên Quranê, vemirandîna çira Îslamê, jêkirina zimanê kurdî bû û ji rîçikan ve rakirina dara gelê kurd bû[...]*⁶

Dîsa li cihekî din jî di derbarê derbeya leşkerî û girtina medreseyan de wiha dibêje:

Di îngîlaba sala 1980'î de zilmeke zedê li ser gelê kurd çêbû û kudand. Zilm û lêxistin ji tixûb barî. Tenê di Bîngolê de 25 medrese hatin girtin. Pêncî mele rakirin çiyê, dûre bê xêr irza wan şikandin. Feqî belav kirin. Hucre bi neyarê ilm û dîn û exlaqê tijî kirin. Hin ji muderîsan avêtin zindanan. Tê de hişê xwe wenda kirin. Pirtûkên tefsîr, hedîs û fîqhê jî avêtin bernigan, pê lê kirin. Gel pez û dewarên xwe li çiyayan û çolan, punik û pergalên xwe di gundan de li cih hiştin. Bi dilên kul bi çavên şil bi destên zarokên xwe girtin û terka welat û

⁴ Mehmet Bayrak, *Kürtlere Vurulan Kelepçe: Şark Islahat Planı*, Özge Yayınları, Ankara 2009, r. 129-130.

⁵ Amir Hasanzadeh, *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil [1918-1985]*, wer. İbrahim Bingöl-Cemil Gündoğan, weş. Avesta, İstanbul 2005, r. 229-230.

⁶ Mela Husnî Hezîn, *Bîranînên Seydayê Mela Husnî*, p.ç. r. 43.

*mesken û mezêlên dê û bavên xwe kirin û çûn.*⁷

Di wan şert û mercên dijwar de Mela Husnî gava ku di gundê Kamrûdê melatî dike dîwana xwe dinivîse. Lê gava helbestên xwe dinivîsî di arîka banê mizgeftê de vedişart ku bila kes nebîne û nexwîne. Ji ber ku eger nivîs û helbestên Mela Husnî bihata girtin hem dê medreseya wî bigirtana û hem jî feqiyên wî belav bikirana. Lê dîsa jî hingê Mela Husnî Hezîn gelek caran tê şikayetkirin û tam 103 caran mala wî ji aliyê leşkeran ve tê kontrolkirin.⁸ Herwiha piştî derbeya leşkeriya 1980'yê jî medresa wî tê girtin û Mela Husnî jî koçî Stenbolê dike.

---

⁷ Hezîn, *b.n.*, r. 98.

⁸ Ev agahiyan ji *Mela Mustefa Agahî* hatine girtin. Mela Mustefa Agahî li cem Mela Husnî xwendiyê, li Kamrûdê di medreseya wî de feqîti û muderîsî kiriye. Rastî wan şikayet û demên dijwar hatiye û şahidî kiriye. Yakup Aykaç: “Hevpeyvîn: Mela Mustefa Agahî”, 28.03. 2014, Çewlîg.

BEŞA YEKEMÎN

JİYAN Û BERHEMÊN HEZÎN

Jiyana Mela Husnî Hezîn a bi ilmê û berhemên wî yên qîmetdar ve têr û tijî hêja ye ku bê zanîn û jê bê îstifadekirin. Me di vê xebata xwe de, di beşa yekem de jiyana û berhemên Hezîn, di bin du binbeşan de vekola. Binbeşa yekem bi giştî di derbarê jiyana Hezîn de ye. Em li vir digel jiyana wî ya giştî, li ser jiyana wî ya medresê û ya ilmî jî rawestiyan. Di perwerdehiya xwe de li kîjan medresê, kîjan gundî, li ber destê kîjan seydayan xwendiyê me tespît kirin. Ligel van me behsa melatiya wî û feqiyên wî kirin. Herî dawî me behsa jiyana wî ya tesewifî kir. Me di nivîsîna vê beşê de ji muswedeyên *Bîranînên Seydayê Mela Husnî* û hevpeyvîna ku me bi Hezîn re kiriye, sûd wergirt û çavkaniyên me ev in.⁹

Di binbeşa duyem de jî me hemû berhemên Hezîn dan nasîn. Me li vir çardeh pirtûkên Hezîn yek bi yek hem ji aliyê teknîkê û hem jî ji aliyê naverokê ve nirxandin.

1. JIYANA HEZÎN

1.1. Nav û Mexlesa Wî

Di rûpela pêşîn a *Dîwana Hezîn* de bi tîpên erebî wiha dinivîse:

Dîwana Seydayê Mela Husnî

*Meşhurê bi leqeba Hezîn*¹⁰

Wek tê dîtî navê helbestvan *Husnî* ye. Ji ber karê xwe yê melatiyê wek *Mela Husnî* tê nasîn. Ji ber ku gelek suxte û feqî li ber destê wî derbas bûne û bûne mela, navlêka *Seyda* jî lê hatiye zêdekirin.

Seydayê Mela Husnî di helbestên xwe de piranî mexlesa *Hezîn*, kêman caran jî *Husnî* bi kar aniyê. Li jêrê em ê ji bo mexlesa yekem bi her sê zimanan mînakê bidin:

Rabe **Hezîn** wek bulbulan boy sunbulan zarîn mekey

Rojek digêjî şorgulan ger tu bibî her wekî ba (5/12)

⁹ Seydayê Mela Husnî muswedeyên ku jiyana, bîranîn û derbarê medreseyan Kurdistanê de nivîsîbû radestî min kir (02.02. 2014, Stenbol). Muswede bi giştî ji 286 rûpelên A4 pêk tê û hêj çap nebûye Di vê muswedeyê de girbûna tîpên nivîsan ji hev cuda ne û di navbera 10 û 16 puntuyan de diguherin. Di nivîsê de gelek xeletî hene. Dû re (11.02.2015) Süleyman Çevik ku li ber destê wî jî heye, ev muswede ji min re bi wordê şand. Min ev rûpela wordê bi tîpên “Times New Roman, 12 punto” guherand. Hingê bîranînên Hezîn bû 160 rûpel. Di jêrenotan de jimareya rûpelan li gorî rûpela word a wê muswedeyê ye. Ji ber ku navê pirtûkê hêj nehatiye danîn, min di jêrenot û çavkaniyên xwe de wek “*Mela Husnî Hezîn, Bîranînên Seydayê Mela Husnî, Pirtûka Çapnebûyî*” nişan da. Ji bo vê bernameya wordê ji Süleyman Çevik û Huseyn Şemrexî re spasdar im.

¹⁰ Seydayê Mela Husnî, *Dîwana Hezîn*, cih û weşanxane nenivîsiye, r. 2.

Der î n deryayê bî payan şudem nîstî xeber ez men
Hezîn jar e xerabhal e mededxaz e ji te îro (119/19)

Hezînûn fî feya fî`l ye`si me`yûsûn mine`l-xelqî
Femînke çari`un dewmen î`leyke lacîûn ya Reb (17/30)

Helbestvan, carnan jî mexlasa *Husnî* bi kar aniye. Bo nimûne:

Bîzarî ket dilber ji te qayîlbûna geyran çî ket
Qayîl bibit zâtê ehed **Husnî** bi dildaran çî ket (23/16)

Rehmê key xanim li bengî neynika dil da xuyab
Pur zeman e **Husnî** nêva dozexa hecra te bû (115/26)

Herwiha herdu mexlesa xwe jî hin caran digel hev der biriye:

Wê tirsê leqeb danîye ser **Husnî, Hezîn**
Der `ehdê şebabê bûye mehsûbê ji kalan (91/12)

`Alema jîna **Hezîn** têk ar û pêtîy û zulam
Rehmê key cana li **Husnî** ev ji yaranê te bû (115/33)

Hin caran jî helbestvan di helbestên xwe de bangî xwe dike, mexlesa xwe bi vî awayî dibêje:

Got, tehemmul key **Hezîno** hey qiyaman ra nişiv
Nik bide ber xu zemankî hey cefayan ra şefa (4/11)

Yekbûn dixuyê`j belgê çiqulkan di rezan da
Kun muntebihen ya **Hezînu!** qet mebe gafil (79/9)

1.2. Malbata Hezîn

Navê bavê Husnî, Zeynel navê diya wî Hewa ye. Zeynel kurê Sofî Bekir e û di sala 1886'an de li gundê Tûmikê¹¹ di malbateke dîndar de tê dinê. Zeynel, li gundê Qewmanê di medreseya Şêx Mustefayê Sîsî¹² de heya ku kitêba Muxteserê¹³ jî diqedîne, dixwîne.¹⁴

Hezîn di bîranînên xwe de behsa îcazewergirtina bavê xwe nake. Diyar e ku Zeynel piştî kitêba Muxteserê nexwendiyê. Lewma wekî zêdenav “feqî” lê hatiye danîn. Ji ber vê bavê Hezîn, bi navê Feqî Zeynel hatiye nasîn. Hezîn wiha behsa bavê xwe dike:

*Cenga Cîhanê ya pêşîn û serhildana şêxan ku neçû serî, welat xopan û medrese vala hiştin. Mela qelandin û feqî belav kirin... Feqî Zeynelê Tûmikî... di gundê xwe de hem dixebitî û hem jî li pêşiya gundiyan nimêj dikir. Ji wan re xizmeta dîn û dinyayê pêk dianî.*¹⁵

Li vir mirov têdigihîje ku Zeynel li gundê xwe melatî kiriye, dersa zarokan daye û xizmeta gundê xwe kiriye. Feqî Zeynelê Tûmikî beriya wefata xwe (k.d. 1949) ji xanima xwe re hosî dike ku Husnî bişîne mala Şêx Hadiyê Qewmanî.¹⁶

1.3. Salbûn û Cihê Jidayîkbûna Hezîn

Hezîn di sala 1943'yan de li gundê Tûmikê ku nêzîkî Gêxî¹⁷ ya Çewlîgê¹⁸ ye, tê dinê. Di biçûktiya xwe de li cem bavê xwe, Feqî Zeynelê Tûmikî, Quran û Mewlûdê dixwîne. Li gundê xwe diçe ber berxên mala xwe, berxvanî dike û heta şeş saliya xwe li gundê xwe dimîne. Piştî wefata bavê xwe, bi hosiya bavê xwe dike û diçe medreseya Şêx Muhammed Hadiyê¹⁹ Qewmanî.²⁰

¹¹ **Tûmik:** Gundekî girêdayî navçeya Azarpêta (Adaklı) Çewlîgê ye lê nêzîkî navçeya Gêxî ye. Navê gund bi tirkî Kamışgölü ye. Ji bo agahiyên zêdetir bnr. <http://ku.wikipedia.org/wiki/Tûmik>

¹² **Şêx Mustefayê Sîsî:** Di sala 1847'an de li gundê Sîsê yê Licê hatiye dinê. Navê wî Mustefa Fewzî ye. Binemala wan jî Hewlêrê hatine Amedê. Perwerdehiya xwe li cem xelîfê Xewsê Hîzanê, Şêx Xalidê Orekî û Şêx Evdirrehmanê Taxî dîtiye. Piştê îcazeyê xwe jî Seydayê Muhammed Hadî (Seydayê Licê) wergirtiye. Dûre întisabê Şêx Evdilqadirê Hîzanî kiriye û bûye xelîfê wî. Di sala 1914'an de li Qewmanê çûye rihma Xwedê û li wir hatiye binaxkirin. Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Şêx Muhammed Hadiyê Qewmanî, *Dîwan*, amd. Muhammed Seydaoğlu, weş. Nûbihar, Stenbol 2011, r. 7-10.

¹³ **Kitêba Muxteser:** Muxteserul Me'anî. Yek ji wan pirtûkên dawiyê ye ku di medreseyan de tê xwendin. Piştî vê du pirtûkên din jî hene ku piştî wan êdî xwendina medreseyê xilas dibe.

¹⁴ Mela Husnî Hezîn, *Bîranînên Seydayê Mela Husnî*, p.ç., r. 1.

¹⁵ Hezîn, *b.n.*, r. 5.

¹⁶ Hezîn, *b.n.*, r. 13.

¹⁷ **Gêxî:** Yek ji navçeyên Çewlîgê ye. Bi tirkî nave wê Kiğı ye. Ji bo agahiyên zêdetir bnr. <http://ku.wikipedia.org/wiki/Gêxî>

¹⁸ **Çewlîg:** Yek ji bajarên Bakûrê Kurdistanê ye. Bi tirkî navê wî Bingöl e. Ji bo agahiyên zêdetir bnr. <http://ku.wikipedia.org/wiki/Çewlîg>

¹⁹ **Şêx Muhammed Hadî:** Di sala 1884'an de li gundê Sîsê yê Licê hatiye dinê. Kurê Şêx Mustefayê Sîsî ye. Di pênc-şeş saliya xwe de çavên wî kor dibin û êdî nabîne. Ji ber vê yekê di perwerdehiya medresê de çî kitêb hebe hemû jiber dike. Şêxê Norşînê Şêx Mesûm derbarê wî de “min di jiyana xwe de gelek hafîzê Quranê dîtine lêbelê heta niha min hafîzê ilmê ji bilî Şêx Muhammed Hadî ne dîtiye ne jî bihîstiye.” gotiye. Ji bilî wî edîbekî mezin bû. Gelek xezel û qesîdeyên wî hene. Bi navê Şêxê Qewmanê namdar bûye. Di sala 1956'an de çûye

1.4. Rêwîtiya bo Xwendinê û Xewna Wî

Dayîka Hezîn piştî wefata mêrê xwe Feqî Zeynel, hosiya wî dike. Kurê xwe teslîmî kurapekî wî dike û dişîne medresa Qewmanê. Roja çaran Hezîn û kurapê wî digîjin gundê Qewmanê. Di vê rêwîtiyê de şevê dibin mêvanê Mele Huseynê Koçetî. Wê şevê Hezîn xewnekê dibîne. Di xewna xwe de li gundê Tûmikê bavê wî Feqî Zeynelê Tûmikî di nav qatek nivînê pir bedew û pak de ye û nexweş e. Dengê lêxistina dêrî tê. Hezîn radibe diçe ber dêrî, dipirse: “Tu kê yî?” Yê li ber dêrî bersiv didê: “Ez Melayê Cizîrî me.” Hezîn dibêje: “Heta ku tu dersekê nedî min, ez dêrî li te venakim.” Melayê Cizîrî dibêje: “Veke, dersekê bidim te.” Hezîn dibêje: “Min derî vekir. Min dît ku Mela mirovekî dirêj e, nûranî ye. Cilên ser wî rengsor in. Kumê wî jî sor e. Li dora wî kefiyeke zer pêçandiye.” Hezîn, di bîranînên xwe de dibêje “Mela û Keko (şikra bavê xwe dike) çi axivîn nayê bîra min, lê ji sureyê Tewbe wekî ders ev du ayet dan min.”²¹ Ew herdu ayet ev in:

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ
يُبَسِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّبِينٌ²²

1.4.1. Şîroveya Xewnê

Hezîn piştî ku digîje Qewmanê, ji Şêx Muhammed Hadî re behsa xewna xwe dike. Şêx jî wiha şîrove dike: “Înşallah piçek ji eşqa Xwedê ji te re jî bibe nesîb!”²³ Dûre Seydayê Hezîn di bîranînên xwe de ji bo vê xewna xwe wiha dibêje:

*[...]hem jî dîtina Mela nîşana e, ji qabiliyeta şî'rê re, lewra Mela şa'ir bû. Cîlsorî nîşana Neqşebendiyê bû, lewra nîşana nîsbeta terîqa Neqşebendî rengê sor e. Dirêjiya Melê nîşana meziniyê bû. Dersdana ji Quranê nîşana mehareta di Quranê de bû. Ji sureya Beraet/Tewbê nîşana tewbe û vegera bi bal Xwedê ve bû. Piştî borîna zemanan hate zanîn ku Husnî angora xewnê bi rê ve çû û kemala xwe dît.*²⁴

---

rihma Xwedê. Tirba wî niha li gundê Qewmanê, li cem bavê xwe ye. Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Şêx Muhammed Hadiyahê Qewmanî, *Dîwan*, amd. Muhammed Seydaoglu, weş. Nûbihar, Stenbol 2011, r. 23-26.

²⁰ Mela Husnî Hezîn, *Guldan*, weş. Nûbihar, Stenbol 2011, r. 4.

²¹ Hezîn, *Bîranînên Seydayê Mela Husnî*, r. 13-14. û Yakup Aykaç, “Hevpeyvîn: Seydayê Mela Husnî Hezîn”, mp3., 02.02. 2014, Stenbol.

²² Ew ên ku wan bawerî anî, hîcret kir û di riya Xwedê de bi malên xwe û canên xwe cîhad kirin, li cem Xwedê mertebeya wan mezintir e, ha ew, ên rizgarbûyî bi xwe ne. Xwedayê wan, bi dilovaniyeke ji cem xwe, bi razîbûnekê û bi bihiştên ku di wan de ji wan re ni'metên seraqetî hene, mîzgîniyê dide wan. Sûreyê Tewbe, 20-21. bnr. M. Huseyn Êsî û yê din, *Wergera Qurana Pîroz Bi Zimanê Kurdî*, weş. Nûbihar, Stenbol 2008, r. 190-191

²³ Hezîn, *b.n.*, r. 14.

²⁴ Hezîn, *b.n.*, r. 15.

1.5. Perwerdehiya Hezîn

1.5.1. Gundê Sîsê û Medreseya Qewmanê

Hezîn perwerdehiya xwe ya yekem di sala 1950'yan de li gundê Sîsê²⁵ cem Şêx Muhemmed Hadiyê Qewmanî dibîne. Li zivistanê dest bi xwendinê dike û heta meha gulanê dewam dike. Piştî cardin vedigere tê gundê xwe.²⁶

Em dibînin ku Hezîn piştî perwerdehiya cem bavê xwe, perwerdehiya xwe ya yekem li Medresa Qewmanê digire. Hezîn di bîranînên xwe de gelek caran behsa şa'irtiya Şêx Hadî dike, pesnê wî yê edebî dide. Şêx Hadî yekem kes e ku bandor li helbestvaniya Hezîn kiriye. Me bandora Şêx Hadî û nimûneyên wê di binbeşa sêyem a *Wêjevanên ku Bandor li ser Hezîn Kirine* de nirxandiye.

1.5.2. Gundê Muxbêdê û Medreseya Hecî Mesûd

Hezîn piştî Medreseya Qewmanê diçe gundê Muxbêdê²⁷ û li wir di medreseya Hecî Mesûd²⁸ de dixwîne. Hezîn di bîranînên xwe de wiha behsa xwendina xwe ya gundê Muxbêdê dike:

*Ez qederê du salan di medreseya Muxbêdê de mam. Min li wê derê metnê Xayetu'l-Îxtîsar digel şerha wê Ibnu'l Qasim û qismek ji Muherrerê di fiqhê de; Deqâiqu'l-Exbar Durretu'n-nasihîn, Erbe'îna Îbnî Uşfûr di we'zê de; Tefsîra Hemamî di tefsîrê de; Meqsûd, Emsîle, Bîna di serfê de, Bostan'ul-Ezhan di hikmetê de bi diqetek kûr, bi nêrîneke dûr û bi sekinîneke hûr xwendin.*²⁹

Piştî du salan Hezîn dixwaze biçe cihekî baştir bixwîne û xwe pêştir bixe. Lewra Hezîn û hevaleyê wî biryara çûyîna Medreseya Norşînê didin û bi hev re diçin Norşînê.

1.5.3. Medreseya Norşînê

Rêwitiya Hezîn û hevalê wî tam deh rojan didome. Piştî deh rojan digihîjin gundê Norşînê. Hezîn di Medreseya Norşînê de du salan dimîne û di van du salan de li cem Şêx Mesûm, Şêx Muhyedîn, Şêx Meşuq, Şêx Cuneydê Zubeydê, Mela Elî û Mela Xelîlê Qizilpare

²⁵ **Gundê Sîsê:** Gundekî navçeya Lîcê ya Amedê ye. Bi tirkî navê wî *Yolçatı* ye. Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Hezîn, *Bîranînên Seydayê Mela Husnî*, r.14. û <http://ku.wikipedia.org/wiki/Sîsê>

²⁶ Hezîn, *b.n.*, r. 23.

²⁷ **Gundê Muxbêdê:** Muxbêd li raserî hop/benda çemê Gêxiyê ye. Girêdayî Dep (Karakoçan) a Elezîzê ye. Gelê wê derê ji eşîra Zimtêgî ne. Ji eşîretên Dêrsîmê ne. Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Hezîn, *Bîranînên Seydayê Mela Husnî*, r. 23.

²⁸ **Hecî Mesûd:** Hecî Mesûd kurê Şêx Mustefayê Sîsî ye. Di sala 1884'an de li gundê Sîsê tê dinê û di sala 1959'an de li gundê Depê diçe rihma Xwedê û li wir tê veşartin. Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Hezîn, *Bîranînên Seydayê Mela Husnî*, r. 23.

²⁹ Hezîn, *b.n.*, r. 24.

dersê dibîne.³⁰ Tê dîtî ku Hezîn li cem alim û seydayên mezin ders xwendiyê, xwe di riya ilmê de gelek êşandiye.

Piştî du salan Hezîn ji Norşînê ji ber sedemên derveyî vediqete û diçe gundê Balekanê. Hezîn veqetîna xwe ya ji Norşînê di bîranînên xwe de wiha tîne zimên:

*Hikûmetê giraniyeke pir da ser feqîyan û mala Seyda. Armanç nexwînî, cahil bimînî, çav li hev bin, dinyayê nebînî. Xûy û xwendina Îslamî ji bin ve rabe û sernermî tenê rejîma vala û betal re çêbibe. Sibehekê Şêx Mesum hat û derê hucreyê vekir. Bi edayeke tevkese û axîn got: “Feqîno, hêviyeke min ji we heye, lê ne bi hemdê min, belkî bi zor û giraniya hikûmetê ye. Feqî di mala Seyda de pir bûne. Li ber çavan gir bûne. Eger piçekî sivik nebin dibe ku hucre ji bin ve were girtin. Ez ji feqiyekî re nabêjim tu biçê, lê hin ji we biçin û dema ku dinya xweş bû, dîsa werin. Kar e ji we re jî, ji mala Seyda re jî. Xwedê xebata we bigerîne ji bo xwe.” Bi qisawet qetiya û çû. Feqiyên ku wan ji mala Seyda û mala Seyda ji wan hez dikir, ji bo ku ziyar negihîje medrese û mala Seyda, terka Norşînê kirin û belav bûn çûn cem meleyan. Em jî çend hevalên bi havil çûn Balekanê [...]*³¹

Mirov dibîne ku li ser medreseyên kurdan gelek zor hatine kirin. Gelek medrese hatine girtin wek Medreseya Axtepî, yan jî nehîştine ku bila mezin be û pêş bikeve wek Medreseya Norşîn û Miksê.

1.5.4. Gundê Balekan

Hezîn, piştî Norşînê diçe Balekanê. Li wir cem Mele Cefer salekî perwerdehiya xwe didomîne û piştî derbasî binxetê dibe.

1.5.5. Gundê Tilme'rûf û Medreseya Şêx Ehmedê Xezna/Xeznewî

Hezîn, piştî medreseyên Bakûrê Kurdistanê, derbasî binxet/Rojavayê Kurdistanê dibe û li gundê Tilme'rûfê dibe xwendekarê Medreseya Şêx Ehmedê Xezna. Di medreseya Xezna de dixwîne û ji Şêx Muhemmed Mesûm, Şêx Elauddîn, Şêx Îzeddîn û Şêx Muhemmedê Erebkendî dersan digire. Xwendina xwe ya ilmî li wir, di hivde saliya xwe de diqedîne. Di nozde saliya xwe de, Şêx Elauddîn îcazeya Hezîn dinivîse û didê. Hezîn piştî qedandina

³⁰ Hezîn, *b.n.*, r. 38 û Hezîn, *Guldan*, r. 4.

³¹ **Gundê Balekan:** Gundekî girêdayî navçeya Norşînê ye. Bi tirkî navê wî *Yemişveren* e. Ji bo agahiyên zêdetir bnr. http://ku.wikipedia.org/wiki/Balekan,_Norşîn û bnr. Hezîn, *b.n.*, r. 43.

xwendina xwe dest bi dersdayînê dike û çar sal tenê dersên feqiyên ku li ser kitêba Camî³² dixwînin, dide.³³

Li vir em dibînin ku Hezîn digel ku nû medrese qedandiyê jî, dersa feqiyên ku asta wan bilind e dide. Ev jî nîşan dike ku Hezîn di qada xwe de yekî jîr û jêhatî bûye.

Hezîn gava ku li binxetê dixwîne, bênavber heft salan hîç naçe welatê xwe. Piştî heft salan dayika wî reşbelekê jê re dişîne û di vê reşbelekê de hesreta dilê xwe tîne zimên û qet nebe carekî bi saxî dîtina kurê xwe dixwaze. Hezîn jî piştî vê reşbelekê, ji seydayê xwe Şêx Elauddîn destûr dixwaze û di sala 1961'an de vedigere gundê xwe, ango gundê Tûmikê.³⁴

1.6. Gundê Tûmikê û Leşkeriya Wî

Hezîn, piştî vegeftina xwe ya welêt, li gundê xwe dimîne û dest bi dersdayîna feqiyên dike. Li gundê Tûmikê bi feqiyên re du salan dersên xwe didomîne û dû re ji bo leşkeriya xwe di sala 1963'an de diçe Stenbolê.

Hezîn di bîranînên xwe de dibêje ku “gava min leşkeriya xwe dikir (1963-1965) min tirkî pir kêr dizanîbû, heta min nedikarî çend hevokên tirkî saz bikira. Lê di fêmkirina xeberdana tirkî û xwendin-nivîsandinê de baş bûm. Min di leşkeriya xwe de rojnameyên tirkî pir dixwendin.”³⁵

Dûre em dibînin ku Hezîn bi vê tirkîya xwe çar pirtûk dinivîse. Hezîn di bîranînên xwe de behsa kurdên Stenbolê yê wê demê dike û rewşa wan a xirab tîne zimên. Sedema vê rewşê bi du tiştan dinirxîne; ya yekem bêdewletiya kurdan ya duyem jî nexwendina gelê kurd. Wek çare jî xwendinê pêşniyar dike.³⁶

1.7. Serdema Melatiya Hezîn

1.7.1. Li Gundê Kamrûda Jor (1966-1987)

---

³² **Camî:** Molla Camî. Di perwerdehiya medreseyê de yek ji wan pirtûkên dawiyê ye. Pirtûkeke gelek girîng û giran e. Ji bo agahiyên zêdetir bnr. M. Halil Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencâmî*, weş. Beyan, İstanbul 2009, r. 46-70.

³³ Hezîn, *b.n.*, r. 49.

³⁴ Hezîn, *b.n.*, r. 68- 69.

³⁵ Hezîn, *b.n.*, r. 81.

³⁶ Hezîn, *b.n.*, r. 83-84.

Hezîn, piştî vegera xwe ya leşkerî tê welatê xwe û dûre diçe gundê Kamrûdê.³⁷ Li wir dest bi melatîyê dike. Hezîn li Kamrûdê ji aliyekî ve melatî dike û we'za dide, ji aliyekî ve dersa feqîyan dide û aliyekî din jî bi nivîsîna pirtûkên xwe ve mijûl dibe. Pirtûkên xwe yên *Mîratu'l-Heqaîq we'l-Esrar, Dîwana Hezîn û Guldan* hingê dinivîse.

Hezîn, li Kamrûdê du komele dadimezirîne. Bi komeleya yekem; rê, kanî, mizgeft, binkeya tenduristiyê, dibistina destpêkî ya zarokan û dersxaneyê dirûn û çînkirinê ava dikin. Bi komeleya duyem jî dibistana navîn ava dikin. Bi saya wan xebatên komeleyê, zarokên Kamrûda jêr û jor û gundên derdorê dest bi xwendinê dikin. Seydayê Hezîn wiha behsa vê rewşê dike:

*Di gund de li hêlekê feqî û mizgeft û li hêlekê dersxane û telebe çêbûn. Bi awayekî ku gund bû ciyê xwendinê, şarezatî û zanînê. Bû şana xêr, bêr û hereket û bereketê. Li hêlekê dîn û exlaq, li hêlekê xwendin û zanîn çêbû. Li hêlekê zîkr, fikir û îbadet, li hêlekê çavnasî, hevîrtin, hevalîkirin û xebat çêbû. Zarok li xerîbiyê fere bûn, pere bi dest wan ketin. Direktor, mînîbus, otobus girtin û xistin rêyên dirêj û kurt. Pêş de çûn û bûn nimûneya qenciye ji derdora xwe re.*³⁸

1.7.2. Medreseya Hezîn û Feqiyên Wî

Di sala 1966'an de Komara Tirkiyê zagonek derdixê û ji bo melayan kadro dide. Hingê ji Hezîn re jî pêşniyar dikin lê ew kadroya melatî ya fermî qebûl nake. Lewra wisa difikire ku girêdana bi wezîfeyan sedema sistahiya îrşad û belavkirina ilm û dersdana feqîyan e.³⁹

Hezîn li gundê Kamrûdê li ber melatîya xwe, di medreseya xwe de ders jî dide. Gelek feqî li ber destê wî dixwînin û dibin mela. Hezîn navê wan wiha nivîsîye: Mele Îbrahîmê Mûşiyê Muderîs, Mele Îbrahîmê Xelaniyê Waîz, Mele Ebdurehîmê Terbesanî, Mele Şîrîn, Mele Xalidê Perxengukî, Mele Qasimê Vasanî, Mele Muhemmed Zahid, Mele Muhemmed, Mele Muhemmed Rayîf, Mele Mustefayê Perxengukî, Şehabeddînê Çanî, Mele Elî, Mele Îsmet û Hecî Kemalê Hoçî.⁴⁰

1.7.3. Derbeya Leşkerî ya 1980'yan û Girtina Medreseyên Kurdistan

³⁷ **Kamrûd:** Kamrûd yan jî Karmuruna Jor. Gundekî girêdayî navçeya Azarpêrta bi ser Çewlîgê ye. Bi tirkî Hasbağlar Köyü. Ji bo agahiyên zêdetir bnr. http://ku.wikipedia.org/wiki/Karmuruna_Jor

³⁸ Hezîn, *b.n.*, r. 94.

³⁹ Hezîn, *b.n.*, r. 88.

⁴⁰ Hezîn, *b.n.*, r. 87.

Di derbeya leşkerî ya 1980'yan de zor û zexta li ser medrese û gelê kurd her diçe zêde dibe. Seydayê Hezîn du salan pirtûkên xwe di axûr û afirên heywanan de vedişêre. Medrese tê girtin û feqî jî belav dibin. Li ber destê wî xêncî Quranê tu kitêb namîne. Tade û zora wê demê di bîranînên xwe de wiha dinivîse:

*Di îngilaba sala 1980'yî de zilmeke zedê li ser gelê kurd çêbû û kudand. Tenê di Bîngolê de 25 medrese hatin girtin. 50 mele rakirin çiyê, dûre bê xêr riza wan şikandîn. Feqî belav kirin... Lewra pirtûkên bi xetên erebî wekî afyon û esrarê bûn... Hucre bi neyarê ilm û dîn û exlaqê tijî kirin. Hin ji muderîsan avêtin zîndanên. Tê de hişê xwe wenda kirin. Pirtûkên tefsîr, hedîs û fîqhê jî avêtin ber nigan, pê lê kirin.*⁴¹

1.7.3.1. Sedema Çûyîna Stenbolê

Hezîn di wê rewşa aloz de êdî nikare xizmeta dersdayîn û melatîyê bike. Zor û zextên li medrese û kurdan her diçe girantir dibe. Ji ber van sedeman bi pêşniyara Şêx Îzedînê Xezna di sala 1987'an de diçe Stenbolê bicih dibe.⁴²

1.7.4. Jiyana Stenbolê û Li Stenbolê Medreseyeke Kurdistanî

Hezîn li Stenbolê navçeya Ümraniyê, di mizgefta Îmamê Şafi'î de dest bi karê xwe yê fermî dike. Hezîn li vir jî feqiyên xwe belav nake û bi rê û rêbaza perwerdehiya medreseyên Kurdistanê dersên xwe didomîne.⁴³ Di sala 2000'an de li Stenbolê teqawid dibe.

Hezîn he jî li Stenbolê dijî. Di gel temenê xwe yê mezin li mizgeftan suhbet dike û we'zan dide. Li malê pirtûkan dinivîse.⁴⁴ A niha li mala xwe dersên akademîsyenên zaningehan dide, pirtûk û helbestan dinivîse.

1.8. Jiyana Hezîn ya Edebî

1.8.1. Kengê Dest bi Nivîsînê Kir?

Hezîn, di bîranînên xwe de dibêje ku gava 17 salî bûye dest bi nivîsînê kiriye. Hingê du pirtûk dinivîse. Ya yekem di ilmê erûza helbestan de *Er-rîsaletu'l-Erûdîyye*⁴⁵ û ya duyem jî

⁴¹ Hezîn, *b.n.*, r. 99.

⁴² Hezîn, *b.n.*, r. 104.

⁴³ Hezîn, *b.n.*, r. 106.

⁴⁴ Hezîn, *b.n.*, r. 146.

⁴⁵ **Er-rîsaletu'l-Erûdîyye:** Yek ji pirtûka Hezîn e ku li ser behr û weznên helbestan, bi erebî hatiye nivîsandin. Nêzî 20 rûpel bûye. Dûre wenda bûye. Yakup Aykaç, "Hevpeyvîn: Seydayê Mela Husnî Hezîn", mp3., 02.02.2014, Stenbol.

di ilmê Mustelehu'l-Hedîsê de *El-Baqetu'r-Raqîe*⁴⁶ ye. Dûre herdu pirtûk wenda dibin.⁴⁷

Li vir em dibînin ku Hezîn yekî jêhatî ye û meyla wî li ser xwendin û nivîsandinê heye. Hêj di hivde saliya xwe de du pirtûkên erebî nivîsîne. Ya balkêş ev e ku, yek ji wan pirtûkan ser helbestê ye. Mirov têdigihîje ku Hezîn hêj di dema ciwaniya xwe de li ser helbestên klasîk xebitiye.

1.8.2. Jibera Hezîn û Evîna Helbestan di Dilê Wî de

Hezîn di bîranînên xwe de behsa jiberên xwe jî dike. Çi kitêb çî helbest be, hemûyan wiha dinivîsîne:

*'Izzî, 'Ewamil, Zurûf, Terkîb, Munî digel şî'rên Şerhu'l-Muxnî, Qewa'id digel şî'rên Hellê, Elfî digel 957 şî'rê Siyutî, Rîsaleya Xaqaniye, Banet Suadû, Qesîdeyên Kurdî, Luccetu'l-Esrar, gelek ji dîbaceya qamusa Fêrûz Abadî, gelek ji Meqamata Herîrî, Şafiya Serfê, 'Îsaxûciya Mele Xelîl, Ebû Bekreyn, pirê şî'rên Dîwana Melayê Cizîrî, pirê şî'rên Dîwana Hafîz, pirê şî'rên Muelleqat û Dîwana Ibnu'l Faridî, Menhec ji Babê Bey'an, Feraîda Şêx Elauddîn û gelek ji Qur'ana Kerîm.*⁴⁸

Wek tê dîtîn, Hezîn di perwerdehiya xwe de feqiyekî gelek jîr û jêhatî bûye. Jixwe ji jiberên wî jî bi zelalî dixuye ku Hezîn ji helbestan gelek hez dike. Herwiha di bîranînên xwe de gelek caran behsa serpêhatiyên xwe yên xwendina helbestan, pêşbaziyên helbestan dike.

1.9. Rêya Tesewif û Terîqetê

1.9.1. Seyr û Sulûka Wî

Hezîn, cara yekem li cem Şêx Muhemmed Hadiyê Qewmanî dikeve rêya terîqetê û ew ji xwe re şêx qebûl dike. Piştîre ji bo xwendinê tê Tilme'rûfê û li wir întisabê Şêx Muhemmed Mesûmê Xezna dike. Piştî wefata Şêx Muhemmed Mesûm (k.d. 1958) întisabê birayê wî Şêx Elauddîn dike. Li cem Şêx Elauddîn perwerdehiya terîqa Neqşîbendiyê digire. Hezîn di bîranînên xwe de wiha behsa Şêx Elauddîn dike:

Me çawa ji Şêx Elauddîn (qs.) pirê ilmê xwe yê zahirî girt, wisa me pê re merîfet û zanîna xwe ya batinî jî girt. Wî zemanî salên me di nav nozde û bîstan de bûn. Hemd ji Xwedê re be

⁴⁶ **El-Baqetu'r-Raqîe:** Pirtûkeke li ser tesnîfkirina hedîsan bûye. Hezîn di wir de hedîsan wek meqbûl, merdûd, mutewatîr, ehed û hwd. senifandine. Kêm zêde 20 rûpel bûye. Wekî Er-Rîsaletu'l-Erûdiye bi erebî hatiye nivîsîn lê wenda bûye. Yakup Aykaç, "Hevpeyvîn: Seydayê Mela Husnî Hezîn", mp3., 02.02.2014, Stenbol.

⁴⁷ Hezîn, *b.n.*, r. 146.

⁴⁸ Hezîn, *b.n.*, r. 42. Ji bo agahiyên berfireh (naveroke van pirtûkan, rêbaza xwendina van, rêza pirtûkan û nivîskarê van) bnr. Mela Birhanê Tarînî, *Medrese Ji Her Aliyê ve Medreseyên Me*, weş. Şîn, Ankara 2011, r. 97-107. û Çiçek, *b.n.*, r. 46-70.

*ku di çaxa xwendinê de ajnêkirina di avşîna ilmê de û gera di gulzara terîqê de her du jî di biçûkiyê de bi dest me ve hatin ku ev ji kêr mirovan re muyesser bûye.*⁴⁹

Dîsa di perwerdehiya terîqî de behsa xwendina kitêbên ku di seyr û sulûka xwe de xwendiyê, dike:

*Min ji xwe re Mînhaca Îmamê Newewî (ra.) bijart. Dûre wî [Şêx Elauddîn] bi destên xwe yê pîroz kitêba Hedaîqê da min û got: “Bi dîqet bixwîne!” Min Hedaîq xwend û bi menaqibê –hal û tevgerên- sadat û weliyan gelek çêbûm. Hela menaqibê Ebû Yezîdê Bestamî, Cuneydê Bexdadî, Ceferê Sadiq, Şahê Neqşîbend, Îmamê Rebbanî û Mewlana Xalid tesîreke pir li min kirin. Dûre bi xwendina Şemaîla Tirmizî emr kir û got: “Hûr û kûr bixwîne. Di her hal û karên xwe de Resulê Ekrem (asw.) ji xwe re peyrew bigerîne, bi awaniyek ku bêhna pêxember ji te û tevgerê te were.”*⁵⁰

Li vir em dibînin ku Hezîn herî zêde di bin bandora Şêx Elauddînê Xezna de dimîne û her tim vê yekê diyar dike. Hezîn, piştî wefata Şêx Elauddîn, vê carê jî întisabê Şêx Îzedînê Xezna dike.

1.9.2. Xelîfetiya Neqşîbendîtiyê

Şêx Îzedîn beriya wefata xwe hosiya xwe dinivîse û radestî muderrîsê medresê Mele Evdila dike û piştî mirina xwe, vekirina wê hosiye emir dike.

Di sala 1992’an de piştî wefata Şêx Îzedîn, ev hosî tê vekirin. Tê de navên ew kesên ku ji xwe re wek xelîfe qebûl kirine dinivîse. Di wê hosiye de digel navê *Mele Husnî Bîngolî* navên Şêx Muhemmed Xeznewî, Mele Xalib Estilî, Mele Ubeydullah Elazixî û Mele Ehmed Miftiyê Şefaetlî jî derbas dibin. Di bîranînên xwe de jî vê yekê wiha der dibe:

*Çendan em ne babet in, lê hediya mezinan, hela piştî mirina bi hosiye, tu carî nayê zivirandin. Xwedayê mezin bike ku em vî barî hilgirin. Lewra emrê terîqetê li ser îstîqameta şerîetê hatiye çêkirin. Ew jî –hela di vî zemanî de– bi destê tazî ji rêşkirina çiqulkên şîlanê zehmetir e.*⁵¹

Hezîn, ji sala 1992’an heta roja îro xizmeta xelîfetiya xwe li Stenbolê didomîne.

1.10. Seyahetên Wî

Gava ku em li jiyana Hezîn dinêrin, ew li gelek cihan jiyaye û li wan deran di medreseyan de xwendiyê. Bi giştî em dikarin bibêjin ku Hezîn di dema feqîtiya xwe de hemû Bakûr û Rojavayê Kurdistanê dîtiye. Dîsa em di bîranînên wî de dibînin ku di dema xwendina

⁴⁹ Hezîn, *b.n.*, r. 61.

⁵⁰ Hezîn, *b.n.*, r. 65.

⁵¹ Hezîn, *b.n.*, r. 125.

xwe ya Tilme'rûfê de bi Şêx Elauddîn re diçe deşta Şengalê ango herêma Badînanê li Başûrê Kurdistanê.

Piştî dest bi melatiya xwe dike di bîranînên xwe de jî behs dike ku diçe umrê û hecê jî. Herwiha piştî ku li Stenbolê bicih dibe, fersenda çûyina Qazakîstan, Ozbekîstan (Semerqend û Buxara), Sûdan, Rojhilatê Kurdistanê (Xoy, Mehebad, Urmiye, Senendec, Merîwan, Hemedan), Swêd, Denîmarka, Elmanya û Holandayê dibîne.⁵²

Jixwe gava ku mirov berhemên Hezîn yê kurdî dixwîne hingê dibîne ku ji her herêmên Kurdistanê peyv û gotin hene ku wan, dewlemendiyek mezin dane berhemên wî. Digel van, Hezîn ji bo ku cih û warê mezinên tesewîfê bibîne, dewletên Asyayê ziyaret kiriye. Herwiha ji bo îrşad û dîtina misilmanan çûye dewletên Ewropayê jî.

2. BERHEMÊN HEZÎN

Hezîn bi sê zimanan berhemên cuda nivîsîne. Ji bo ku danasîna van berheman bi rêkûpêk be, em ê van berheman li gorî zimanên wan di bin sê serenavan de binirxînin.

2.1. Berhemên Wî yê Erebî

2.1.1. Mewahibu'r-Rehman Fî Tefsîri Sûret El-Insan⁵³

Ev berhem di sala 1998'an de ji weşanên Erkam derketiye û li Stenbolê çap bûye. Berhem bi tevahî 128 rûpel e. Hedîsên di vê pirtûkê de cih digirin ji aliyê Nusrettin Boelli ve hatiye derkirin.

Hezîn, di destpêka pirtûka xwe de nîşan dike ku di çaxê xortaniya xwe de sûreyê Însan bala wî kişandiye û bi têgihîştina wê, şirovekirina bêje, wate û mebestên wê ve mijûl bûye. Dûre sê pêşgotinan berçav dike:

- 1- Nerînên cûrbicûr ên sedema hinartina sûreyê, yê ku ji bo wî daket û cihê daketinê.
- 2- Qedir û qîmetdayîna Xweda ji mirov re; ji aliyê kêsim û mejiyê wî, û sergirtina wî di ser hemû jîndaran re.
- 3- Giringiya gotina "E'uzû billahî teala", hukmên wê û rola wê di xwesipartina Xwedê de; jê xwestina alîkariyê û baweriya bi şiyana wî.

Dûre ayetên sûreyê Însan ku bi giştî 30 ayet e, bi berfirehî şirove dike, hizr û boçûna wan, armancên wan rave dike û wan ji aliyê rêziman û rewanbêjiyê ve analîz dike. Arastekirin

⁵² Ji bo van bajar û dewletan bnr. Mela Husnî Hezîn, *Bîranînên Seydayê Mela Husnî*, p.ç.

⁵³ Em dikarin navê vê berhemê wek "Behreyê Yezdanê dilovan di şirovekirina sûreyê Însan de" wergerînin.

û hukmên olî û rewayî bi firehî ji hev derdixe, ew jî bi van mijaran ve girêdayî ye; afirandina mirov, roja qiyametê, xelatkirin û sezakirin, rewakirina zekatê, nandana jaran, sezaya qencan, û sebr û aramiya di tengasiyan de û hwd. Hezîn xwe dispêre rêbazeke hişmend û şahidan ji Quranê tîne û carna jî helbestên sûdmend nivîsine. Şirovekirina wî yên ayetan xurtbûna analîza hûrbûna wî derdixe pêş û wateyên veşartî jî derdixe holê.

2.1.2. El-Mewahib⁵⁴

Ev pirtûk di sala 2000'an de li Stenbolê hatiye çapkirin û bi tevahî 130 rûpel e. Di pêşgotina xwe de nîşan dike ku Hezîn di sala 1992'an de li gundê Tilm'erûfê, bi amajeyekê ji şêxê xwe Şêx Izeddînê Xeznewî dest bi nivîsandina pirtûka xwe kiriye, dûre rawestiyaye. Piştî dîsa di sala 1996'an berdewam kiriye û di sala 2000'an de bidawî kiriye.

Di pirtûkê de 35 mijarên bawermendiyê bi gotarên kurt berçav dike û wan dinirxîne. Ew mijar jî ev in: bawerî, çavdêrî, zanist, awa, sinc, lava, rêje û zêdebûn, delîvedîtin, arastekirin, spasî, perestî, dexse, xiyamet, emanet, hezkirin, xwespartin, karîn/şiyar, çarenûs/qeder, mejî, pêwîstiya zanîn, pendiya pîrbûnê, yê bextiyar û yê xemgîn, danûstendin û guftûgo, hevbendî, bîranîn, ronahî, nêt, şopandina sinnetan, xweşikbûn/spehîbûn, parastina giyan, azadî, nêzîkbûn, koletî.

Nivîskar di analîz û derkirina ramanên xwe de pir jêhatî ye, bi hûrbîni di zanistê mentiq û prensîbên tesewifê de têgihîştî ye. Van tiştan bi zanebûn di şirovekirina ayet û hedîsan de bikar tîne. Şêweyê derbirînê li ba nivîskar xurt e. Nijandina ramanên xwe bi zanebûn pêk tîne û bi hesanî digihîne xwendevanan. Gelek malik helbest wek piştgiyayekê ji nerînên xwe re anîne.

2.1.3. Miratu'l-Heqa'îq We'l-Esrar⁵⁵

Ev berhem ji 424 rûpelan pêk tê. Cih û dîroka çapê nediyar e lê Hezîn 1993'an de nivîsandina vê pirtûkê tamam kiriye. Amadekariya pirtûkê Selaheddîn Şemsanî kiriye û di destpêkê de jî kurtejiyana Hezîn nivîsiye.

Nivîskar di berhema xwe de li ser mijarên cûrbicûr dipeyive, ayetan şirove dike, mijarên felsefî numayîş dike. Felsefeya Marksîzmê û Îslamê dide berhev û ji wan re delîlên eqlî tîne. Ji bilî van, hin mijarên bi sûd di jiyana rojane de digihîne bawermendan, weha jî di

---

⁵⁴ Mewahib peyveke erebî ye û bi wateya "dayînên Xwedê, ew tiştê ku Xwedê ji mirov re dayê. Wateya din jî hobî, tiştên ku mirov gava wî karî dike kêfa wî/ê tê û hercar wî tiştî dike. Bi soranî behr dibêjin."

⁵⁵ Neynika Rastî û Razan

mijarên tesewifê de diaxive. Hemî kurtegotarên nerînên nivîskar di mijarên jiyana rojane de ne û hin teorî jî hatine diyarkirin.

Nivîskar di honandina vê de rêbazeke zanistî bikar aniye. Berê şahid û mînakên xwe radixîne piştê encamdan û ibretan jê werdigire. Bi riya wan gotaran, nîqaşa zanyarên misilman û ne misilman dike. Ramanên xwe bi erebiyeke fesîh, rewa û spehî tîne zimên.

2.2. Berhemên Wî yên Tirkî

2.2.1. Hanımlara Rehber⁵⁶

Pirtûk 180 rûpel e û navê weşanxaneyê nehatiye nivîsandin. Pirtûk ji du beşan pêk tê. Di beşa yekem de mijarên sereke ev in: Cihê jinan di dînê Îslamê de çi ye, pîroziya jinan, cihê jinan di civakê de, xwe nixumandina jinê û hwd. Di beşa duyem de jî mafên jinê ên li ser mêrê wê, sifetên jinên baş çi ne, li gorî sûreya Ehzebê divê jin çawa bibin û hwd. hatine ravekirin. Digel van di pirtûkê de behsa zîna, zerara wê û xesara wê ya ku dide malbat û civakê bi awayekî berfireh hatiye şîrovekirin. Dûre behsa nexweşiyên ku ji zîneyê çêdibe û belav dibe, dike. Ji dewletên Ewropa û Emerîkayê mînakên tîne û bi îstatîstîkan angaştî xwe teyîd dike.

Nivîskar, bersiva mijarên xwe spartîye ayet û hedîsan. Ji bilî vê, gelek caran ji heyata sehibiyên mînakên dide û mijara xwe bi vegotîneke fesîh der dibe. Her wiha zimanê pirtûkê gelek caran bi awayekî şîretî dest pê dike. Bo nimûne, dibêje: Ey xwişka min (r. 35), ey xwişka min a misilman (r. 67) û hwd. Digel van, di pirtûkê de şibandînen gelek cuda û resen hene ku mirov bandora helbestvaniya Hezîn li vir dibîne.

2.2.2. Külliyyat-ı Suğra⁵⁷

Külliyyat-ı Suğra ji 299 rûpelan pêk tê û di 2012'an de li Stenbolê di weşanxaneyê Asitan de çap bûye. Edîtorê wê Ahmed Nabi Güzel e. Pirtûk ji pênc beşan pêk tê. Beşa yekem eqaîd e ku derbarê îlahiyat û pêxembertî de agahiyên giştî hene. Beşa duyem mewahib e ku di vê beşê de mijara îman, ilim, terîqet, exlaq, irşad, muhebbet, teslîm, rabita, zikir û hwd. hene ku di mijarên tesewifê de jî sir û heqîqetên terîqetê yek bi yek hatine ravekirin. Beşa sêyem tesewif e. Beşa çaremîn di derbarê jiyana Şêx Îzeddînê Xeznewî de ye. Beşa pêncem jî dîsa gotin û suhbetên Şêx Îzeddînê Xeznewî ne.

---

⁵⁶ Rêber bo Jinan

⁵⁷ Kuliyyata Biçûk

Di vê pirtûkê de beşa duyem wergera pirtûka Mewahîb a Hezîn e. Hezîn ev pirtûka xwe bi zimanê erebî nivîsiye, wergera vê jî bi xwe kiriye. Hezîn, ev beşa bi hosiya şêxê xwe, Şêx Îzeddînê Xeznewî nivîsiye.⁵⁸ Beşa tesewifê jî ji aliyê Hezîn ve rasterast bi tirkî hatiye nivîsandin.

Hezîn di vê pirtûkê de piranî li ser tesewifê sekiniye. Mijar û xalên tesewifê bi hûrgilî rave kirine. Dîsa wek terza xwe mijarên xwe spartîye ayet û hedîsan û ew rave kirine û carnan jî bi helbestên biçûk ve mijar dawî kirine.

2.2.3. Külliyyat-ı Vusta⁵⁹

Külliyyat-ı Vusta yek ji wan pirtûkên Hezîn yên tirkî ye ku 303 rûpel e û di sala 2010'an de li Stenbolê hatiye çapkirin. Di vê pirtûkê de sê mijarên sereke merîfet, heqîqet û hikmet in. Herwiha ji jiyana Hz. Luqman û kurê wî, Hz. Mûsa û Hz. Xidir, ji bo xaniman ji Hz. Meryem mînanan dide. Mirîdek çawa ji murşîdê xwe sûd werdigire, divê çawa bike, çawa tevbigere û hwd. behsa mijarên tesewifî dike, û ji hal û tevgerên murşîdê xwe ango Şêx Îzeddînê Xeznewî (qs.) mînanan dide. Dîsa bi mijarên cûrbicûr ve ji her çar xelîfeyan mînanan tîne û rave dike. Herwiha mînak û mijarên xwe bi ayet û hedîsan ve xurtir dike.

Dîsa mirov dikare bibêje ku zimanê pirtûkê gelek sivik û rewan e. Uslûba Hezîn ya tesewifî xwe eşkere dike. Hezîn, gelek caran mijara xwe bi helbestekî ve xilas kiriye. Dîsa helbestên wî, ji aliyê şiklî ve wekî helbestên klasîk in û bi zimanekî sade hatiye nivîsîn. Li jêrê em ê mînakek ji helbestên wî yên tirkî bidin:

*Uzun yolda yürüyen hiç murad menziline varmaz
Yavaş yavaş giden yolcu yürümekten geri kalmaz
Murad önünde sahrayı geçebilmek için yolcu
Ne tez yürü ne çok yavaş, kural budur diğer olmaz.*⁶⁰

2.2.4. Külliyyat-ı Kübra⁶¹

Di nav kuliyyatê de pirtûka herî mezin e û ji kuliyyatê ya dawî ye. Ev berhema li ber çapê ye û nimûneyên wê li ber destê me tune. Mijarên vê berhemê jî di derbarê dîn û tesewifê de ne.⁶²

⁵⁸ El-Hazîn Hüsnü Geçer, *Külliyyat-ı Suğra*, weş. Asitane Kitabevi, İstanbul 2012, r. 5 û 182.

⁵⁹ Kuliyyata Navîn

⁶⁰ El-Hazîn Hüsnü Geçer, *Külliyyat-ı Vusta*, weşanxane nîne, İstanbul 2010, r. 172.

⁶¹ Kuliyyata Mezîn

⁶² Yakup Aykaç, "Hevpeyvîn: Seydayê Mela Husnî Hezîn", mp3., 02.02. 2014, Stenbol.

2.3. Berhemên Wî yên Kurdî

2.3.1. Kûlxaniya Veşartî⁶³

Ev pirtûk di sala 2007'an de di nav weşanên Nûbiharê de bi tîpên erebî derçûye. Amedakariya çapê û editoriya wê Ebdusselam Bêcirmanî kiriye ku pirtûk bi tevahî 85 rûpel e.

Di vê pirtûkê de Hezîn, hinek behsa jiyana Şêx Mustefayê Sîsî û Şêx Muhemmed Hadiyê Qewmanî kiriye. Dîsa di derbarê wan de çend bîranînên xwe nivîsine. Herwiha 10 qesîdeyên Hezîn û qesîdeyên cûrbicûr yên ku sofî û murîdên Şêx Mustefayê Sîsî û Şêx Muhemmed Hadî de gotine, nivîsîne.

Pirtûk bi kurdîyeke gelek sade û rewan hatiye nivîsandin. Wekî di pêşgotina vê de jî hatiye gotin ku pirtûk mîna guldesteyeke qesîdeyên kurdî ye.⁶⁴

2.3.2. Rîsaleyên Eqîde û Exlaq û Edebê

Ev pirtûk jî di sala 2007'an de ji weşanên Nûbiharê bi tîpên erebî derketiye. Pirtûk bi giştî 276 rûpel e, pexşan e û ji bo çapê Ebdusselam Bêcirmanî amedakariya wê kiriye.

Pirtûk ji çar beşan pêk tê. Beşa yekem eqîdeya îmanê ye. Beşa duyem di derbarê navên Xwedê de ye ku Esmâu'l-Husna, ango navên Xwedê yek bi yek hatine ravekirin. Beşa sêyem edeb û xwastina fitretê ye. Di vê beşê de têkiliya mêr û jinan, terbiyeya zarokan, têkiliya seyda û feqîyan û hwd. mijara vê beşê pêk aniye. Herwiha beşa çarem di derbarê we'zê de ye. Di vê beşê de jî mijarên cûrbicûr yên di derbarê exlaq, edeb û tesewifê de cî digirin.

Hezîn, dîsa bi şeweya xwe ya xweser ev pirtûk nivîsiye ku gelek caran bi helbestên xwe ve mijara xwe xemilandiye.

2.3.3. Reng û Rûyê Peyxember

Ev berhem di sala 2009'an de ji weşanên Nûbiharê derketiye. Amadekariya pirtûkê dîsa Ebdusselam Bêcirmanî kiriye. Berhem bi tevahî 269 rûpel e û bi tîpên erebî hatiye nivîsandin. Pirtûk behsa dirûva Hz. Pêxember (asw.) dike. Bi giştî mijarên pirtûkê ev in: reng û rûyê pêxember, mohra pêxember, xweşiya bêhna wî, kena wî, axaftina wî, xwarin û vexwarina wî, kincên wî, destmêjgirtina wî, nimêj û sinnetên wî û hwd.

⁶³ Gencîneya Veşartî

⁶⁴ Mela Husnî Hezîn, *Kûlxaniya Veşartî*, weş. Nûbihar 2007, r. 5-6

Hezîn ji ayetan gelek sûd wergirtiye û pirtûka xwe bi gotin û riwayetên sehabiyên xurtir kiriye. Ev berhema xwe jî bi heman şeweyî nivîsiye, ango gelek caran bi helbestên biçûk ve mijara xwe qedandiye. Di dawiya vê berhemê de jî Hezîn wekî şîretname ji bo xortan helbestek nivîsiye û derbarê şaşbûna veqetîna ji rêya pêxember de ew şîret kirine. Ev helbest di dîwana Hezîn de cî nagirin.

2.3.4. Fiqha Şafi'î

Ev berhem bi tevahî 378 rûpel e û bi tîpên erebî hatiye nivîsîn. Sala çapê û weşanxane ne diyar in. Lê Hezîn, di dawiya berhemê de, di derbarê xilaskirina vê pirtûkê de wiha nivîsiye: "... me dawî li vê nivîsandinê anî di tarîxa 10/09/2005'an a miladî, li qezaya Umraniye ji Stenbola binav..."⁶⁵

Mijarên berhemê fiqha şafi'î ye. Di binbeşên pirtûkê de jî mijarên wek paqijî, gemarî, îctîhat, destmêj, şertên destmêjê, adabên mizgeftê, xusl, teyemim, ferzbûna nimêjê li ser çî kesan, bangdan/azan, nimêj, şertên nimêje, ferz ê sinnetên wê, nimêja îne, kefenkirina miriyan, defna miriyan, zekat, şertên zekatê, rojî, ferzbûna rojî, hec û umre, ferz û wacîbên hecê û hwd. hene. Di vê pirtûkê de qet helbest tune ye û tenê pexşankî hatiye nivîsandin.

2.3.5. Guldân

Ev pirtûk di sala 2007'an de ji weşanên Nûbiharê derketiye. Herwiha di sala 2011'an de jî dîsa ji weşanên Nûbiharê çapa duyem derketiye. Edîtorê wê Süleyman Çevik e û bi tîpên latînî hatiye çapkirin. Berhem bi tevahî 216 rûpel e. Hezîn ev pirtûka xwe li gundê Kamrûda Jorîn ku li wê derê melatî kiriye, di sala 1979'an de nivîsiye û xilas kiriye.⁶⁶ Di helbesteke xwe de vê yekê wiha der dibe:

*Hezar û çarsedê hicrî da ev pirtûka nûranî
Me çêkir bo bibe karek hêja bo navê insanî*

Di pêşgotinê de jî wiha dinivîse: "... ev çend pelên ku hatine nivîsandin bi zimanê kurdî ji bo ronîbûna dilan, hedana ruhan, tûjbûna hişan, dîtina rêya rast, rindiya xûyan û paqijiya der û hundiran... çandin ji me yê belengazê nexweş, çinandin ji gelê kurd ê pak û çak

⁶⁵ Husnî Geçer El Hezîn, *Fiqha Şafi'î*, weşanxane û cih nîne.

⁶⁶ Mela Husnî Hezîn, *Guldân*, weş. Nûbihar, Stenbol 2007, r. 210.

e.”⁶⁷ Li vir mirov tédigihîje ku nivîskar bi zanebûn bi zimanê kurdî nivîsiye û ev yek diyar kiriye.

Guldan, ji çîrok û qewlikên kurt pêk tên. Çîrokên berhemê watedar in û ji bo ku mirov jê dersek bigire hatine vegotin. Herwiha Hezîn çîrokên xwe bi gotinên pêşiyar, biwêj û helbestên xwe ve xemilandine. Mirov dikare bibêje ku Guldan bi kurdiyeke herikbar hatiye nivîsandin, berhemeke dîdaktîk e û nivîskar herdem dixwaze şîretê li xwendevanên xwe bike.

2.3.6. Bîranînên Seydayê Mela Husnî

Ev pirtûk li ber destê me wekî muswedde heye. Bi programa wordê di forma A4ê de 160 rûpel e û bi tîpên lafînî hatiye nivîsandin û hê çap nebûye. Hezîn di dawiya berhemê de wiha nivîsiye: “... şîkur ji Xwedê re temamkirina pirtûkê di 25.12.2010’an de li Stenbolê temam bû.”⁶⁸

Di vê berhemê de mijara sereke jiyana Mela Husnî ye. Hezîn, di vê pirtûkê de yek bi yek jiyana xwe vegotiye. Malbata wî çawa ye, kî ne, li ku derê xwendiyê, medrese û gundên ku lê maye, leşkeriya xwe û hwd. Pirtûk ji bilî van, wekî çavdêrvanekî dewra xwe behsa gelek tiştan dike. Wek mînak, di salên 1960’an de rewşa Kurdistanê Bakur, gelê wê derê, medreseyên kurdî, medreseya Norşînê û Xeznayê, alimên mezin ên wî zemanî, di salên 1960’an de rewşa kurdên li Stenbolê tîne zimên û hwd.

Hezîn ev pirtûk jî carnan bi pexşankî carnan jî bi helbestkî nivîsiye. Ev helbest di Dîwana Hezîn de cî nagirin. Gelek caran mijarên ku mirov jê dersek bigire jî xistiye nav bîranên xwe û bi kurdiyeke zelal ew nivîsîne.

2.3.7. Dîwana Hezîn

Dîwana Hezîn, ji aliyê çapbûyîne ve ji du beşan pêk tê. Beşa yekem 401 rûpel e û bi tîpên erebî hatiye çapkirin. Cih, sal û weşanxane nenivîsiye. Hezîn pirî helbestên dîwana xwe li gundê Kamrûdê ku li wê derê melatî dikir nivîsiye. Dûre çend helbestên din jî li Stenbolê nivîsîne û lê zêde kirine, wek mînak, li ser wefata Şêx Îzeddîn (k.d. 1992) mersiye hatiye nivîsîn. Di sala 1995’an de jî li Stenbolê hatiye çapkirin.⁶⁹

---

⁶⁷ Hezîn, *b.n.*, r. 5.

⁶⁸ Mela Husnî Hezîn, *Bîranînên Seydayê Mela Husnî*, p.ç., r. 160.

⁶⁹ Yakup Aykaç, “Hevpeyvîn: Seydayê Mela Husnî Hezîn”, mp3., 02.02. 2014, Stenbol.

Beşa duyem jî 47 rûpel e û bi tîpên erebî hatiye nivîsîn. Destxetê vê beşê Mustafa Kırkız nivîsiye. Ev beş çap nebûye.⁷⁰ Di vê tezê de em li ser dîwana Hezîn rawestiyen. Ji ber vê yekê di derbarê Dîwana Hezîn de agahiyên zêdetir di her çar beşên vê tezê de hene.

Wek encam ji van berhemên cihêzimanî jî diyar dibe ku Hezîn alimekî pirzimanî ye. Lê herçiqas bi farisî berhem nenivîsibe jî mirov di dîwanên wî de dibîne ku malikên farisî hatine saz kirin gelek in û ev jî nîşana zanîna zimanê farisî ye. Hezîn sedema nenivîsandina berhemên bi farisî, farisînezanîna feqî û xwendekaran ve girêdide.⁷¹

Digel van berheman, em dibînin ku Hezîn heft berhemên giranbiha diyariyê zimanê kurdî kirine. Nemaze dîwana xwe, bi gotina wî “li ber dilê min şîrîntirîn kitêba min”, bi kurdî nivîsiye ku ev jî nîşan dide ku Hezîn zêdetir girîngî daye zimanê xwe. Ji bilî vê, Hezîn ji alimên medreseyan kurd û Kurdistanîyan cudatir berhemeke hêja nivîsiye ku ev jî bîranînen wî bi xwe ne. Lewra di vê pirtûkê de di derbarê medrese, perwerdehiya medreseyan de gelek agahî hene, lêbelê, digel van Hezîn bi çavekî civaknas û zanayekî kurdewar nêrînen xwe yê di derheqê kurdan, civaka kurdan û misilmanan de nivîsîne. Dîsa bi çavekî helbestvanî û şagirtî fersenda naskirina seydayên mezin ên wekî Şêx Mustefayê Sîsî, Şêx Muhemmed Hadî, Şêx Mesûmê Norşînê, Şêx Elauddînê Xezna, Şêx Îzeddînê Xezna û hwd. dide me.

---

⁷⁰ Seydayê Mela Husnî fotokopiyên muswedeyên beşa duyem ji me re di 08.04.2014’an de ji Stenbolê bi kargoyê şand.

⁷¹ Yakup Aykaç, “Hevpeyvîn: Seydayê Mela Husnî Hezîn”, mp3., 02.02. 2014, Stenbol.

BEŞA DUYEMÎN

VÊKOLÎNA DÎWANÊ JI ALIYÊ TEŞE Û RUXSARÎ VE

Me di beşa duyemîn de *Dîwana Hezîn* ji aliyê teşe û ruxsarî ve di bin du beşan de vekola. Di binbeşa yekem de helbestên dîwanê ji aliyê teşeyî ve hatin nirxandin. Li vir hejmara helbestan, nimroya wan, ji çend malikan pêk tîn, teşeyên nezmê yên helbestên dîwanê wek; qesîde, xezel û hwd. û nimûneyên wan di dîwanê de hatin tespîtkirin. Herwiha di binbeşa duyemîn de jî, em ji aliyê ruxsarî ve li ser dîwanê hûr bûn. Di vê binbeşê de weznên helbestan yek bi yek hatin tespîtkirin. Ji bilî van, di helbestên Hezîn de hin kêmasiyên helbestan wek îmale, med, zihaf û cureyên wan bi mînakan ve hatin ravekirin. Ligel wan, helbestên Hezîn ji aliyê serwa û paşserwayê ve hatin lêkolandin.

Di dawiya van analîzan de hatê dîtî ku herçiqas helbestên Hezîn bi giştî di nav çarçoveya helbestên klasîk de bin jî hin cudahiyên berçav hene. Hezîn di helbestên xwe de çiqas xwestibe girêdayî helbestên klasîk ên rojhilatê bimîne jî, carnan gavên nû avêtine. Di bin sernavên serwa û paşserwa de ev tişt bi hûrgilî hatine nirxandin.

1. TAYBETIYÊN TEŞEYÎ

1. 1. Şiklê Tertîbê

Dîwana Hezîn ji 448 rûpelan pêk tê. Di dîwanê de bi tevahî 149 helbest û 4167 malik hene. Hemû helbestên dîwanê, li gorî rêza tîpên elifbêya erebî hatiye rêzkirin. Li jêrê helbestên ku di dîwanê de hatine nivîsîn, hejmara helbestên ku bi heman serwayê hatine nivîsîn û rêza helbestan, bi tîpên erebî û latînî hatine senifandin. Hezîn, ji xencî tîpên ذ (z), ط (z) û ع (‘)ê, bi hemû tîpên erebî helbest nivîsîne. Bi tîpên kurdî yên ku di elifbêya erebî de nînin ve tenê 3 helbest nivîsîne ku 2 heb ji wan bi tîpa ج (j) û ya din jî bi tîpa ف (v)‘yê ne. Bi tîpên kurdî yên پ (p), چ (ç) û گ (g)‘yê hîç helbest nenivîsîne.

1. 1. 1. Rêz û Hejmara Helbestan

Tîpa Erebi / Latîni	Hejmara Helbestan	Rêza Helbestan a Di Dîwanê De
ا	a	13
ب	b	4

ت	t	8	18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25
ث	s	1	26
ج	c	1	27
ح	h	1	28
خ	x	4	29, 30, 31, 32
د	d	5	33, 34, 35, 36, 37
ذ	z	0	---
ر	r	7	38, 39, 40, 41, 42, 43, 44
ز	z	4	45, 46, 47, 48
ژ	j	2	49, 50
س	s	5	51, 52, 53, 54, 55
ش	ş	5	56, 57, 58, 59, 60
ص	ş	2	61, 62
ض	d, z	2	63, 64
ط	t	2	65, 66
ظ	z	0	---
ع	c	0	---
غ	g	2	67, 68
ف	f	3	69, 70, 71
فث	v	1	72
ق	q	2	73, 74
ك	k	3	75, 76, 77
ل	l	4	78, 79, 80, 81
م	m	8	82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89
ن	n	10	90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99
ه	h	13	100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112
و	w	19	113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131
لا	la	3	132, 133, 134
ى	y	15	135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149

Wekî li jor jî diyar dibe ku Hezîn 19 helbestên xwe bi tîpa و (w)'ê nivîsîne ku herî zêde bi vê tîpê helbest nivîsîne. Piştî, 15 helbest bi tîpa ی (y)'yê, 13 helbest bi tîpên ا (a) û ه (h)'yê nivîsîne. Bi van tîpên ث (s), ج (c), ح (h) û ف (v)'yê jî, her yek ji wan yek helbest nivîsîne.

1.2. Teşeyên Nezmê

Di vê beşê de em li ser teşeyên nezmê sekinîn. Ji ber ku helbestên dîwanê li gorî elîfbêya erebî hate rêzkirin, ji aliyê teşeyên nezmê ve ne bi rêkûpêk in. Di dîwana Hezîn de teşeyên nezmê û hejmara wan wiha ne: 94 qesîde, 45 xezel û 10 murebbe'. Herwiha em dibînin ku, helbestvan tenê bi sê cureyên nezmê helbest nivîsîne. Em ê niha yek bi yek li ser van teşeyan rawestin.

1.2.1. Qesîde

Qesîde teşeyeke nezmê ye ku herdu risteyên malika yekem di nava xwe de hemserwa ne; lê di beytên din de ji aliyê serwayê ve risteya yekem serbest e, risteya duyem jî bi malika yekem re hevbeş e.⁷²

Di dîwanê de bi tevahî 94 qesîde hene. Di dîwanê de teşeya nezmê ya ku zêdetirîn hatiye bikaranîn qesîde ye. Li jêrê yek bi yek hejmara rêza qesîdeyan û hejmara malikên wan hatine nîşandin.

Ji bo hejmara malikên qesîde û xezelan rêzikeke ku hemû helbestvan pê ve hatibin girêdan tune ye. Di edebiyata kurdî de hinek qesîdeyên ji 30 malikan dirêjtir jî tên dîtin.⁷³ Wek mînak qesîdeya *Ellah Sehergaha Ezel* a Melayê Cizîrî ji 284 malikan pêk hatiye.⁷⁴ Gava ku em li qesîdeyên Hezîn dinêrin, em dibînin ku qesîdeya herî kurt bi 6 malikan, ya herî dirêj jî bi 276 malikan hatiye nivîsîn. Herwiha çend qesîdeyên dirêj jî hene ku ji 244, 191, 162, 124 û 119 malikan pêk hatine. Herçiqas ev şeş helbestên dirêj ji aliyê teşeyê ve “qesîde” bin jî, ji ber ku di qewareya menzûmeyeke serbixwe de ne, em wan ne wekî qesîdeyekê lê wekî menzûmeyeke serbixwe dikarin bihesibînin.⁷⁵

⁷² Abdurrahman Adak, *Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasîk*, weş. Nûbihar, Stenbol 2013, r. 367.

⁷³ Adak, *b.n.*, r. 367.

⁷⁴ Melayê Cizîrî, *Dîwan*, amd. Emîn Narozi, weş. Avesta, Stenbol 2012, r. 308.

⁷⁵ Ji bo “menzûme” û menzûmeya “Ellah Sehergaha Ezel” bnr. Adak, *b.n.*, r. 199.

Rêza	Hejmara	Rêza	Hejmara	Rêza	Hejmara
Qesîdê	Malikan	Qesîdê	Malikan	Qesîdê	Malikan
1	15	61	8	106	57
2	24	62	12	107	25
6	18	63	27	108	34
8	24	64	28	109	21
9	29	65	33	110	17
10	20	66	30	111	21
11	40	69	33	112	8
12	28	71	12	113	18
14	48	72	32	114	23
15	18	73	52	116	20
16	10	74	7	118	23
17	32	75	29	119	19
19	24	76	24	124	61
21	15	77	191	125	65
22	7	78	11	126	276
23	17	79	10	127	99
24	38	83	30	128	244
25	36	86	8	129	33
28	22	87	14	130	124
29	12	88	16	131	18
36	19	89	26	132	47
42	17	90	13	134	41
47	14	91	12	136	28
48	17	95	37	137	20
49	62	96	30	138	27
51	6	97	162	139	119
53	12	98	19	140	83
54	8	100	13	141	87
55	11	102	28	142	43
56	10	103	26	147	8
58	11	104	12	148	7
		105	10		

1.2.2. Xezel

Xezel, wek têgeheke wêjeyî şikleke nezmê ye ku malika pêşîn di nav xwe de, rêza duyem a malikên din jî bi malika pêşîn re hemserwa ne.⁷⁶ Mijara xezelê ya sereke eşq e. Lê digel vê jî xezelên ku bi mijarên cuda jî hatine nivîsîn hene.⁷⁷

Di dîwanê de bi tevahî 45 xezel hene. Di dîwanê de piştî qesîdeyê teşeya nezmê ya ku zêdetirîn hatiye bikaranîn, xezel e. Li jêrê yek bi yek hejmara rêza xezelan û hejmara malikên wan hatine navnîşandin.

Di navnîşa li jêr de jî zelal e ku xezela herî kurt helbesta 85'an e ku bi 4 malikan hatiye nivîsîn. Herwiha xezela herî dirêj jî helbesta 115'an e ku ji 33 malikan pêk tê. Di edebiyata kurdî de xezel bi giştî ji 5-7 malikan çêdibin û jimara wan ji 30 malikan dikarin biborin.⁷⁸ Em dikarin bibêjin ku bi piranî xezelên dîwanê li gorî vê rêzîkê ne.

---

⁷⁶ M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, weş. Gökkubbe, İstanbul 2014, r. 47.

⁷⁷ Adak, *b.n.*, r. 371.

⁷⁸ Adak, *b.n.*, r.371.

Rêza	Hejmara	Rêza	Hejmara
Xezelê	Malikan	Xezelê	Malikan
3	25	50	8
4	11	52	10
5	12	57	7
7	13	59	6
18	18	60	9
20	14	67	9
26	22	68	20
27	8	70	15
30	6	80	16
31	5	81	24
32	8	82	30
33	11	84	5
34	12	85	4
35	7	92	16
37	17	93	21
38	8	94	14
39	13	101	14
40	10	115	33
41	6	117	14
43	14	120	11
44	12	121	12
45	19	133	6
46	10		

1.2.3. Murebbe‘

Murebbe‘ wek têgeheke wêjeyî, teşeyeke nezmê ye ku ji çar rêzên bi heman weznê hatine nivîsîn, pêk tê. Eger rêza dawiyê hercar xwe dubare bike, hingê navê wan dibe murebbe‘ê mutekerrîr.⁷⁹ Di dîwanê de bi giştî 10 murebbe‘ hene ku ji xêncî helbesta 149’an, yên din hemû murebbe‘ê mutekerrîr in. Hema hemû murebbe‘ên dîwanê ji ber ku sadeziman û

⁷⁹ Saraç, *b.n.*, r. 111.

herîkbar in, bi qalibên ku ji du tef'ileyên çêbûne, hatine nivîsîn. Li jêre jî navnîşa hemû murebbe'yên dîwanê û hejmara malikên wan hene.

Rêza	Hejmara	Rêza	Hejmara
Murebbe'ê	Çarîneyan	Murebbe'ê	Çarîneyan
13	14	143	23
99	31	144	12
122	24	145	16
123	15	146	17
135	40	149	13

Di murebbe'ê de serwa bi vî şiklî ye: aaaa- bbba- ccca... Gava murebbe'ê mutekerrîr be, hingê serwa bi vî şiklî ye: aaaa- bbba- ccca...⁸⁰ Di murebbe'ên 143, 144, 145, 146'an de ev şiklê serwayê hene. Hezîn li derveyî rêzikên murebbe'ê, rêzikên xwe çêkirine. Di pênc murebbe'ên Hezîn (13, 99, 122, 123 û 135) de serwa bi vî awayî ne: aaak- bbbk- ccck...⁸¹ Bo nimûne;

Qesem bi`llah îro `izza zemîn î
 Seraser hikmet û `ilm û yeqîn î
 Mu`înê sunnet û şer`a mubîn î
 Bi qurbana te me şehbazê Xezna (13/1)

Murebbe'a 149'an jî ji aliyê serwayê ve bi heman şiklî ye lê ne mutekerrîr e. Mirov dikare bibêje ku ev şeweya nû, bandoreke erênî li murebbe'ên Hezîn kiriye. Di wan murebbe'an de hevgirtina wateyî zêdetir derketiye pêş.

Wek encameke kurt; Dîwana Hezîn ji aliyê teşeyên nezmê ve ji qesîde, xezel û murebbe'yan pêk hatiye. Ji ber ku dîwana Hezîn xîmên xwe li ser tesewif, ilm, şîret û evînê daniye; ji aliyê teşeyên nezmê ve qesîde derketiye pêş. Dûre em dibînin ku xezel û pişt re jî murebbe' tê.

⁸⁰ İpekten, *b.n.*, r. 85.

⁸¹ Mînakên murebbe'ên bi vî şiklî di edebiyata tirkî ya klasîk de piştî serdema Tenzîmatê çêbûne. Ji bo agahiyên zêdetir bnr. İpekten, *b.n.*, r. 85- 86.

2. TAYBETIYÊN RUXSARÎ

2.1. Wezn

Di Dîwana Hezîn de bi tevahî 149 helbest hene ku hemû jî bi behrên erûzê hatine nivîsîn. Li jêrê em dikarin van weznan bi behr û hejmara bikaranîna wan ve rêz bikin.

Behrên Helbestan	Hejmara Helbestan
1. Behra Hezec	
a. mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun	29
b. mefa'îlun / mefa'îlun / fe'ûlun	4
c. mefa'îlun / mefa'îlun	12
d. mef'ûlu / mefa'îlu / mefa'îlu / fe'ûlun	5
2. Behra Remel	
a. fa'îlatun / fa'îlatun / fa'îlatun / fa'îlun	29
b. fa'îlatun / fa'îlatun / fa'îlun	16
c. fa'îlatun / fa'îlatun / fa'îlatun / fa'îlatun	1
d. fa'îlatun / fa'îlatun	1
e. fe'îlatun / fe'îlatun / fe'îlun	1
3. Behra Recez	
a. mustef'îlun / mustef'îlun / mustef'îlun / mustef'îlun	34
b. mustef'îlun / mustef'îlun	6
c. mustef'îlun / mustef'îlun / mustef'îlun	1
4. Behra Munserih	
a. mustef'îlun / fe'ûlun / mustef'îlun / fe'ûlun	3
5. Behra Mutedarik	
a. fa'îlun/ fa'îlun/ fa'îlun/ fa'îlun	1
6. Behra Muteqarib	
a. fe'ûlun / fe'ûlun / fe'ûlun / fe'ûl	6

Li jorê jî bi eşkere tê dîtin ku di dîwanê de 6 cure behr hatine bikaranîn. Herwiha hemû helbestên dîwanê bi 15 qalibên erûzê hatine nivîsîn. Ji bo hemû helbestên dîwanê rêjeya bikaranîna behran wiha ye:

Behr	Hejmara Helbestan	Rêjeya Bikaranîne (%)
Hezec	50	%33.5
Remel	48	%32.2
Recez	41	%27.5
Muteqarib	6	%4
Munserih	3	%2
Mutedarik	1	%0.06

Yekûn:	149 Helbest	% 100

Wekî di tabloya rêjeya bikaranîna behran de jî tê dîtin, behra ku zêdetirîn hatiye bikaranîn behra hezec e ku rêjeya wê %33.5 e, piştê behra remel e ku rêjeya wê %32.2 ye. Wek qalibek, ya zêdetirîn hatiye bikaranîn qaliba *mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun* a behra recez e ku 34 helbest bi wê hatine nivîsîn; piştê bi 29 helbestan ve *mefa`ilun / mefa`ilun / mefa`ilun / mefa`ilun* a behra Hezec û *fa`ilatun / fa`ilatun / fa`ilatun / fa`ilun* a behra remel tèn.

Kadri Yıldırım di analîza *Nûbihara Biçûkan* a Ehmedê Xanî de dibêje ku ji bo helbestên kurdî behrên herî guncaw recez, hezec û remel in.⁸² Li jor jî tê dîtin ku Hezîn jî piraniya helbestên xwe, bi van behran nivîsîne.⁸³ Rêjeyên dîwana Hezîn û analîza Kadri Yıldırım, hevdu piştrast dikin. Ji ber vê yekê, em dikarin bibêjin ku Dîwana Hezîn ji aliyê behr û qaliban ve pirçeşîd û dewlemend e.

Hezîn, hemû helbestên xwe bi erûzê nivîsîne. Di helbestên wî de kêman qusûrên erûzê tèn dîtin; ji ber vê yekê em dikarin bibêjin Hezîn di bikaranîna erûzê de gelek serkeftî ye. Lêbelê, di helbestên wî de jî wek her helbestvanên klasîk kêmasiyên erûzê hene ku em ê wan di bin sernavên îmale, med, zîhaf û weslan de bi mînakên xwe ve rave bikin.

2.1.1. Îmale

⁸² Ehmedê Xanî, *Nûbehara Biçûkan*, analîz ve şerh Kadri Yıldırım, weş. Avesta, İstanbul 2008, r. 125.

⁸³ Ji bo rêje û îstatîstîkên behran bnr. Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, weş. Dergah, İstanbul 2013, r. 366- 368.

Eger kîteyeke kurt a malikekê bi mebesta ku li weznê bê, dirêj bê xwendin, wê demê îmale pêk tê. Bi gotineke din îmale, dirêjxwendina kîteyeke kurt e. Hebûna îmaleyê ji bo helbestan wek qusûr tê qebûlkin. ⁸⁴ Wek mînak:

Bes e cana demek nêz **be** bi dûrîyê te em kuştin
Nîşan de şûretê sêvîn ji dilşojê evînê ra (8/3)

Hewar û şed hewar şerraf û zanayê şewata dil
Li vê çûka reben carek bona **Xudê** bikin rehetmet (18/4)

Henberê fîna evînê bû dilê Mûsa pureng
Lew li qadê ket wekî goyînê wî **ye** qîj û qîj (50/7)

2.1.2. Med

Wateya medê dirêjkin an jî kişandin e. Lê, di erûzê de hinekî zêdetir dirêjxwendina kîteyên hevedudanî ye. Kîteyên hevedudanî ew kîte ne ku dawiya wan ji du dengên dengdar pêk tên wekî *mest, jeng, eşq, fikr, zîkr*; an jî piştî dengdêreke dirêj, hatina yek an jî du dengên dengdar e wekî *yar, mûr, nûr, dost*. ⁸⁵ Îmale di gelek cihan de wek kêmasiyek tê dîtin, lê med wekî hunera dengên tê pejirandin. ⁸⁶ Wek mînak:

Pursê bikey carek **delal** li vî rebenê payemal
Wî ra nîne **yar** û heval hubbê ziravê me **qetand** (37/9)

Ya Reb ma ev êş û elem ya Reb ma ev hicran û gem
Tev da me ra bûne neşîb kan şahîy û kêf û **behar** (40/2)

Dema ku **raz** wek tavîyan pê hev bibarin tim û tim
Muşkil yekayek hel bibin zanim ku ew roj **Ûr** e dil (80/30)

2.1.3. Zihaf

⁸⁴ Adak, *b.n.*, r. 346.

⁸⁵ Saraç, *b.n.*, r. 211.

⁸⁶ Cem Dilçin, *Örneklelerle Türk Şiir Bilgisi*, weş. Türk Dil Kurumu, Ankara 2009, r. 14.

Eger kiteyeke dirêj a malikekê, bi mebesta ku li kêşeyê bê, kurt bê xwendin hingê zihaf pêk tê. Bi gotineke din zihaf, kurtxwendina dengdêreke dirêj e.⁸⁷ Em dikarin mînakên zihafê di bin du binbeşan de binirxînin.

2.1.3.1. Zihafên ku Nirx û Payeya Helbestê Dadixin

Li vir dengdêrên dirêj wekî kurt, ango kîteyên girtî wekî yên vekirî tên xwendin.⁸⁸ Ji bo her sê tîpên dirêj (ê, î, û) em ê mînakên cuda bidin.

“ê”

Pur zeman e hêstirê çavan dirijim weku xûn
Can seraser peritî çû dilê jar bûye du ker (39/3)

Jîna me têk derd û gem e jana me her bê merhem e
Li hêvîya lûfa te me ey nazika luqmanê dil (81/11)

Tenê mame di şehrayê
Weka Mecnûnê Leylayê
Şev û rojan me xew nayê
Gelî dost û gelî yaran! (99/4)

“î”

Ma gelo rojek dibit can ra huzûr dil ra tebat
Ahîne derd û qetanê li me ker kirye ciger (39/4)

Pêşyê li me xweş hat evîn dû ra li me şelû bû jîn
Karê me bû şîn û gîrîn dil da vebû şed êş û dag (68/10)

Bo dûrîya bejna şîrîn bo dûrîya dêmê sêvîn
Karê me ye her dem gîrîn wekî dîza ber ar e dil (81/9)

“û”

Kesî bi germîya ‘îşqê nehellit nabe ronîdil

⁸⁷ Adak, *b.n.*, r. 346.

⁸⁸ Saraç, *b.n.*, r. 215.

Ji bo şade**bûnê** her lazim e evîn hebe dil ra (9/8)

Selamet nabitin mumkin dilan ra bê keremkarek
Meger hilbe li tûrê dil ji nasîyê **nûrek** ya Reb (16/4)

Dilber bes e êdî were, ji perdehan derkev der e
Te bi **dûrî** dil kir ker e, êdî bibir hicran û dağ (68/6)

2.1.3.2. Zihafên ku Nirx û Payeya Helbestê Danaxin

Em ê vê serenavê jî bi du xalan rave bikin û mînakan bidin.

a. Ew cihên ku divê bi medê bê xwendin, mirov wan cihan bê med bixwîne hingê ev cure zîhaf çêdibe.⁸⁹

Îman nûr e ji qelban ra wekî roj e wekî luks e
Gerîb rê da şeva tarî dibit bê **nûr** çûyîn marek (77/13)

Seha pîran e piştî nefsê ra **hûrker** elemkêşo
Şikestina beran ra lazim e her bêt te vayrozek (77-102)

Meqamekî bilind e ew **dûr** û bi nûr û rind e ew
Zanîn û nasîya Xudê piştî çûna wî cahî tê (139/56)

b. Di şûna kîteyên vekirî de bikaranîna kîteyên girtî ne.

Di dunê da ma gelo kesek heye bê derd û kul
Kêf eger şade nebit gemgîn bi kêfê dê çi ket (22/3)

Yara **dil** yarek dilber e, her wekî qend û şekker e
Melebxû ye rûfenner e, ew bes e dil êdî çi ket (25/5)

Qetana rûreşa 'ekrût **hetta** kengê dimînit ma
Ji derdê weşla hîvrûyan wekî bulbul bi êşan im (82/2)

---

⁸⁹ Saraç, *b.n.*, r. 216.

2.1.4. Wesl

Wesl, tîpa dengdar a di dawiya bêjeyekê de bi tîpa dengdêr a serê bêjeya dû xwe, bi hev re xwendin e. Wesl ne di kategoriya qusûrê de ye.⁹⁰ Di mînakên jêrê de, me wesl bi îşareta “_” nîşan daye. Wek mînak:

Ev ‘alemek wêrane ye, wê da nîn e ‘eyş_û tereb
Ev war e ne xanyê me ye, pey dilgirêdan pur ‘eceb (15/1)

Çûm nêv civata bulbulan purs kir ji weşla şorgulan
Gotin_evîn ji dil nebit dilber bi dîdarê çî ket (23/9)

Yê ku boy durra yetîm ket behra bêbin bê kelek
Yê ku maye bê hewar nêv pencê pêlan da ez_im (83/2)

Hezîn gelek caran ji bo ku wesl çêbibe di navbera du peyvan de tîpa “y”yê lê zêde kiriye.

Tarîy_û sermê dibînit, ê divêt ava heyat
Germ û tîbûnê dibînit, ê diçit ke’ba murada (4/4)

Êş û elem, derd û keder, dûrîtiy_û ah û keser
Tev ahîn û nalînê kûr, dûrbûn ji qelbê pur weza (5/7)

Zarok û mal û zozan nabin hevalê gorê
Pîsîftiy_û rindî min dibin heval ji min ra (6/4)

Di hin peyvan de ji bo ku kêşe li hev bê, carinan dengê hatiye dubarekirin ango bi şeddê hatiye nivîsîn. Ev jî mahareta helbestvan nîşanî me dide ku di vê mijarê de yekî şareza ye. Wek mînak:

Dûr bûm ji wê lêvşekkerê wê kewmeşa rûfennerê
Wê rûgeşa xal‘enberê lewra her roj bi zar e dil (81/2)

Dilê qimmek ji yenbû‘a evînê girt dibit bêhal
Ji her derdê ra hey derman ji bê dil ra dewa kanê (92/13)

⁹⁰ Adak, *b.n.*, r. 347.

Kêfxweş be dilo beskey şîne îro behar e
Çekkê keseran derxe ji xu bavêje xar e (105/1)

Carna ji bo ku kêşa helbestê li hev bê, tîpek lê hatiye zêdekirin. Wek mînak:

Ras(i)tî çûye xarî ma
Dos(i)tî çû neyarî ma
Fisq û fucûr tev bûn xuya
Ya Reb li me rehmê bikey (135/18)

Yan jî carna tîpa dawîya peyvan jê hatiye avêtin ji bo ku kêşa helbestê li hev bê. Bo nimûne, di vê malikê de tîpa “n” hatiye avêtin.

Mi ne war e ne dîyar e, **mi** ne mal e ne pergal e
Mi ne dost e ne heval e, ji bil yarê xerabhal im (82/13)

2.2. Serwa

Serwa, bi kêmanî wekheviya dengên dawîya du risteyan e. Nivisandina wan mîna hev in lê wateya wan ne yek in.⁹¹ Peywireke din a serwayê jî ew e ku di helbestê de ahengê saz dike.⁹²

Dil ji dest me çû delalê were lez
Hatme ser kendê newalê were lez (48/1)

Çiqas xweşbêhn û xweşreng in gulên bustanê Tilme' rûf
Li zozanê jorîn nîne mîna reyhanê Tilme' rûf (71/1)

Em ê serwayên dîwanê li gorî dengê wan û li gorî cihê wan binirxînin.

2.2.1. Li Gorî Dengê Serwayê

Me serwaya li gorî dangan di bin sê binbeşan de vekola.

2.2.1.1. Serwaya Lawaz

Di serwayê de wekheviya dengê bi tenê ye.⁹³ Wek mînak:

⁹¹ İskender Pala, *Divan Edebiyatı*, weş. Kapı Yayınları, İstanbul 2008, r. 28.

⁹² Saraç, *b.n.*, r. 257.

Dilê min pare bû çawa ji ‘ışqa dilbera yekta
Seraser bûm kebab derda ji hecra yara napeyda (10/1)

Di dunê da mirin û pîrî heye xortî çî ket
Di dunê da derd û jan û gem hene şahî çî ket (22/1)

Hey dilberê rûfennerê biskê herîr rakey ji dêm
Wek sîperê`l dora nûrê bêt û biçim bêt û biçim (84/1)

2.2.1.2. Serwaya Asayî

Di serwayê de wekheviya du dangan e.⁹⁴ Wek mînak:

Di bustanê cihanê da divê dil dilberek ya Reb
Di çîmena heyatê da divêt hey rehberek ya Reb (17/1)

Ew dilbera zêrînkemer îro ji burcê hate der
Ġebgebkewa rûgulgulî zivînqirika nûr li ser (38/1)

Çû şeva derdan dilo hîlbû di meşrîq da şefeq
Tê tûrê qelban li pey hev nûr ji hêla lutfê heq (74/1)

2.2.1.3. Serwaya Zêdebar

Di serwayê de wekheviya ji du dangan zêdetir e.⁹⁵ Wek mînak:

Ṭavîyê ‘ewrê beharê şîrî kirin sosin û werd
Xemmilîn mêrg û çimengeh rengê bulbul bûye zerd (33/1)

Dolaba ‘ışqê dilê bengî dijend
Nedihat xar lê ji ‘ezma xu`y bulend (35/1)

---

⁹³ Dilçin, *b.n.*, r. 86.

⁹⁴ Dilçin, *b.n.*, r. 87.

⁹⁵ Dilçin, *b.n.*, r. 89.

Birîndar im bi çerba xencera hecrê **hebîb** kanê
Perîşan im elemkêş im cigerxûn im **tebîb** kanê (94/1)

2.2.1.4. Serwaya bi Cînas

Serwaya bi cînas, ew peyv in ku deng, nivîs û bilêvkirina wan wekî hev in, lêbelê wateya wan ji hev cuda ne.⁹⁶ Cînas, di heman demê de yek ji hunerên wêjeyî ye. Di mînaka jêrê de *axa* yekem bi wateya dengê êş û keser kişandinê ye; ya duyem jî bi wateya xak û xweliyê ye. Di mînaka duyem de jî herwiha *dağa* yekem bi wateya şîş, amûrê îşkencê ye; ya duyem jî birîna şewîtî, birîna ku bi hesînê sorkirî ve hatiye sotin e.

Herdu çav hey xûn dirijin ax û **ax**
Jana ‘îşqê em kirin xalî û **ax** (31/1)

Dilberê dil da danîye bi dûrîyê şed şîş û **dağ**
Biskeynê kesk vewşandîye dil kiriye fena û **dağ** (68/1)

2.2.2. Serwayên li Gorî Cih

Me, serwayên li gorî cih di bin sê binbeşan de vekola.⁹⁷

2.2.2.1. Serwaya Kutayî

Ew serwa ye ku di dawîya rêzên malikê de cih digirin.⁹⁸

Dilber serapa bû xuya tarîfî û heyret nema
‘Alem seraser ronî bû sîrrê veşartî bûn xuya (5-1)

Ref ref bi ney û nay û bilûr hatine şorgul
Lewra bi hezar rengî fixanan dike bulbul (79/1)

2.2.2.2. Serwaya Navekî

---

⁹⁶ Dilçin, *b.n.*, r. 90.

⁹⁷ Serdar Yılmaz, *Dîwana Şêx Şemsedînê Exlatî (Metn û Lêkolîn)*, Teza Lisansa Bilind, Zanîngeha Mardin Artukluyê, Enstîtuya Zimanên Zindî yên Tirkiyeyê, Mêrdîn 2013, r. 76.

⁹⁸ Pala, *b.n.*, r. 29.

Di xezelên musemmet de malikên xezelê di nava xwe de bi serwa ne. Serwaya ku nêv wan risteyan de cih digirin re serwaya navekî tê gotin.⁹⁹ Di vê dîwanê de jî ji bo xezel û qesîdeyên musemmetê gelek mînak hene.

Kêla xuya ket ew delal, dil ra demek bibe heval
Bi cah û mulk mal û melal, dilê delal dîtî çî ket (25/6)

Bi ahîn û bi kov^{an} in, wekî bulbul delovan in
Şev û rojan bi efg^{an} in, li yaran ev neyarî bes (52/6)

2.2.2.3. Serwaya Pêşî

Ew serwa ye ku di despêka risteyan de cih digire.¹⁰⁰

Di şubha ceşna qurbanan, me dî dilber di gafil da
Derî da hat wekî şahan, bûmê derdan ji dil firda (7/1)

Binêre qenc li zozan û li mêrgan çawa xemlîne
Bi daran û bi gihan û kulîlkan renga rengî ne (112/1)

2.3. Paşserwa

Ew deng an jî bêjeyên di dawiya risteyê de cih digirin, hem ji aliyê nivîsîn hem jî ji aliyê wateyî ve wekî hev bin, ji wan re paşserwa (redîf) tê gotin.¹⁰¹ Di mînaka jêrê de *e bê gelet* paşserwa ne.

Şeraba fîncana dilan xweş û zelal e bê gelet
Gulekî şîn bûye di dil bêhed delal e bê gelet (66/1)

Li jêrê hemû paşserwayên dîwanê hatine navnîşandin.

2.3.1. Paşserwayên ku di Halê Qertafan de ne

⁹⁹ İpekten, *b.n.*, r. 20.

¹⁰⁰ Di derbarê serwaya pêşî de ji bo agahiyên zêdetir, bnr. Yaşar Aydemir – Halil Çeltik, *Kafiyenin Şiiri Şiirin Kafiyesi – Divan Şiirinde Kafiyelerleri*- weş. Kurgan Edebiyat, Ankara 2012, r. 11- 15.

¹⁰¹ Pala, *b.n.*, r. 29.

ra: 8
-im:82

-ye: 103
-e: 104, 105

2.3.2. Paşserwayên ku di Halê Qertaf û Bêjeyan de ne

-ê Xezna: 11
-ê çerx: 29
-î bes: 52
-ê Tilme'rûf: 71

-ê firaq: 73
e dil: 81
-î tu: 114
-a te bû: 115

2.3.3. Paşserwayên ku di Halê Bêje an jî Kombêjeyan de ne

ji bo min ra: 1
ji min ra: 6
dil ra: 9
ya Reb: 17
çi ket: 19, 22
heywax li min dîn çû ji dest: 24
dê çi ket: 25
'ebeş: 26
ruh: 28
şahê Xeznayê meded: 36
dilber: 45
were lez: 48
şev û roj: 49
el-xelaş: 61
xelaş: 62
ğeređ: 63, 64
gelet: 65
bê gelet: 66
dağ: 68
xilaf: 69
bi roj û şev: 72
dil: 80
ez im: 83
kanê: 92, 94
mame tenê: 93

biray min: 95
insan: 96
hene: 100
tenê mame: 101
gelo: 116
îro: 117, 119, 121
dilo: 118
dosto: 124
xorto: 126
berxo: 129
lawo: 131
mela: 132
dila: 134
Xeznewî: 136
dibî: 140
tu yî: 141
nekî: 147

Me di binbeşa serwa û paşserwayê de Dîwana Hezîn bi mînakên ve veçirî. Lê me dît ku Hezîn, di mijara serwa û paşserwayê de terzeke cuda saz kiriye. Hin helbestên Hezîn bi serwa ne, lê paşserwa nînin; hin helbestên wî bi paşserwa ne, lê serwa nînin; hin helbestên wî jî ne bi serwa ne jî bi paşserwayê ve hatine nivîsîn. Lê hemû helbestên wî dîsa di çarçoveya erûz û kêşeyê de ne. Ev mijar hê jî gelek têkil û aloz e. Ji ber ku li ser Edebiyata Kurdî ya Klasîk têra xwe lêkolîn û îstatîstîk nehatine kirin, em nizanin ka gelo standartên Edebiyata Kurdî ya Klasîk çi ne?¹⁰² Li gor hin lêkolîneran edebiyata klasîk bê serwa hîç nabe.¹⁰³ Li gor hin lêkolîneran helbestên klasîk yê nê bê serwa, lêbelê bi paşserwa hene.¹⁰⁴ Bi vî awayî, mînakên cuda di Edebiyata Tirkî ya Klasîk de jî hene.¹⁰⁵ Di vê mijarê de Hezîn dibêje ku ya girîng erûz e. Eger serwa hebe baş e, lê tune be jî ne pirsgirêk e, herdu jî dibin.¹⁰⁶

Me helbestên dîwanê ji aliyê bi/bê serwabûnê û bi/bê paşserwabûnê ve di bin sê serenavan de nirxandin.

a. Helbestên bê Serwa lê bi Paşserwa

Ketîme tennûra `îşqê şahê Xeznayê meded
Perritîm tê da seraser şahê Xeznayê meded (36/1)

Min dî cehana fanî da ber tewşîyê bêhed xilaf
Hinek di dest da ne murad, yê dî bi wan ra kin xilaf (69/1)

Dilo rabe dilo rabe bibîne bo xu dermanek
Xerabhal î xerabhal î perîşan î bi yek carek (75/1)

b. Helbestên bi Serwa lê bê Paşserwa

¹⁰² Bo nimûnê, di edebiyata tirkî ya klasîk de xezel di navbera 4-15 malikan de pêk tên. (İpekten, *b.n.*, r. 19.) Lê di edebiyata kurdî ya klasîk de qasî ku tê dîtin hejmara malikên xezel û qesîdeyan nêzî hev in. Ango ji 20- 30 malikan pêk tên. (Adak, *b.n.*, r. 371.) Mebesta gotina me ev e ku herçiqas bîngeha edebiyata klasîk yek be jî, standardên farisî, erebî, tirkî û standartên kurdî ji hev cuda ne, û em nikarin rasterast standardên wan ji bo edebiyata kurdî ya klasîk jî bikin standard.

¹⁰³ Ji bo girîngiya serwa û paşserwayê bnr. Pala, *b.n.*, r. 28-29.

¹⁰⁴ Yaşar Aydemir – Halil Çeltik, *b.n.*, r. 17.

¹⁰⁵ Ev mînak ji bo helbestên bê serwa û bi paşserwa ye. Li vir herdu *-keştir* paşserwa ne, lê beriya wan serwa nîne.

*Gönül her dilberin meftûnu olmaz hayli serkeştir
Velî ol gamzesi fettânî bilmezsın ne dilkeştir (Âkif Paşa)*

(vgz., Dilçin, *b.n.*, r. 59.)

¹⁰⁶ Yakup Aykaç, “Hevpeyvîn: Seydayê Mela Husnî Hezîn”, 02.02. 2014, Stenbol.

Mînakên vê binbêşê, ji ber ku mînakên asayî ne û li jor me gelek mînak dane, li vir em ê mînakekê tenê bidin.

Ma gelo ev agirê Mûsa ye hîlbûye li Tûr
Yan ku ba bû rakirî pêçek ji roja rûyê yar (44/1)

c. Helbestên bê Serwa û bê Paşserwa

Pêçek ji dêman rakirî biskê di reş lê bakirî
Qelbê birîndar şad kirî wê dilbira pur şeng û şox (32/1)

Gelek jar û belengaz im tu sultan û mîr î îro
Xerabhal im û dilxaz im bi hewce bal te ve hatim (88/1)

Hey dilberê rû fennerê, carek xuya be`d pencerê
Wek sîperê`l dora nûrê, bêt û biçim bêt û biçim (89/1)

Lê, gava mirov helbestên bê serwa û bê paşserwa dinêre hingê dibîne bi piranî şeweya wan dişibe xezelên musemmet. Ji ber vê yekê, di wan helbestan de herçiqas serwa û paşserwa tune bin jî, ji aliyê ahenga dengî ve gelek bihêz in. Ango em dikarin vê yekê bibêjin ku bêserwabûna çend helbestên Hezîn, di nav herîkbarî û sadezimanbûn û ahenga dengî de wenda bûne. Eger bêserwabûn ji bo helbestên klasîk kêmasiyek be jî, ev kêmasî di helbestên Hezîn de nayê hiskirin.

BEŞA SÊYEM

KESAYETIYA HEZÎN A EDEBÎ

Hezîn helbestvanekî klasîk û mutesewif e ku di dîroka edebiyata kurdî de, nivîsandîna dîwana wî rastî serdema modern tê. Hezîn wekî helbestvanên kurd ên klasîk, di pergala medreseyan re derbas bûye, li wir perwerde bûye, li cem alimên mezin ders wergirtine û di rêka Neqşîbendîtiyê de çûye. Ev hemû tiştên ku di jiyana Hezîn de bûne, xwe di helbestên wî de aşkere nîşan kirine û bandorek li ser kesayetiya wî ya edebî kirine. Me hewl da ku di vê beşê de kesayetiya edebî ya Hezîn bi awayekî berfireh lêbikolin û binirxînin.

Me beşa sêyem di bin sê binbeşan de nirxandin. Binbeşa yekem, *ziman û şêwaz*, li dor zimên ava bû ku li wir me devokên cuda yên di helbestên Hezîn de tespît kirin. Digel vê, me peyv û ravekên kurdî, peyvên nûjen, nimûneyên gotinên pêşiyên û biwêjên kurdî nivîsîn. Herwiha me bandora zimanên biyanî yên wekî erebî, farisî û tirkî di helbestên Hezîn de vekola û mînakên wan yek bi yek nîşan kirin. Di bin vê beşê de pişka din jî li ser şêwaza helbestvan e ku di wir de cudahiyên şêwaza Hezîn bi mînakan ve hatin nirxandin, taybetiyên şêwaza Hezîn hatin tespît kirin.

Binbeşa duyem di derbarê *wêjevanên ku bandor li ser Hezîn kirine* de ye. Li vir me xwest ku wêjevan û helbestvanên mezin ên ku di teşegirtina helbestên Hezîn de bandoreke mezin kirine bi nimûneyên helbestên wan ve diyar bikin. Herwiha me li vir jî mînakên Şêx Hadiyê Qewmanî û Şêx Elauddînê Xeznayê mînak dan û bandora Melayê Cizîrî, Ehmedê Xanî û yên din jî diyar kirin.

Di binbeşa sêyem de jî me hewl da ku *naveroka helbestên Hezîn* aşkere bikin. Di wir de me çar mijarên sereke; helbestên lîrîk, dîdaktîk-şîretî, hîkemî-tesewifî û rexneyî tespît kirin ku ew mijar di bin çar serenavan de hatin rave kirin. Digel wan, mijarên cûrbicûr jî hebûn ku me ew jî di bin serenaveke cuda de nirxandin.

1. ZIMAN Û ŞÊWAZ

1.1. Ziman

Hezîn di helbestên xwe de zimanekî hêsan û herîkbar bi kar aniyê. Hemû helbestên Hezîn herçiqas bi kêşeyê ve hatibe nivîsîn jî zimanê helbestên wî gelek çaran wekî axaftina

rojane ye. Zimanê wî li gorî dîwanên klasîk yê kevn ji aliyê têgihîştinê ve siviktir e.¹⁰⁷ Em dikarin bibêjin ku terza Hezîn a yekem sivikbûna zimanê wî ye. Wek mînak:

Ya Reb çî nûrekî zelal heye li ser bejna delal
Kezeb li bengî xilxilî jîna wî bû derd û keder (38/2)

Hezîn di dîwana xwe de digel kurdiyêke dewlemend peyvên erebî, farisî û tirkî jî bi kar anîne. Di beşa *Jiyan û Berhemên Hezîn* de me dît ku Hezîn li gelek deveran maye û feqîti kiriye. Ev mayîn, xwendin û gera Hezîn ya seranserê Kurdistanê jê re fersenda nasîn û fêrbûna zarava û devokên Kurdî daye. Ji ber vê yekê dewlemendiya peyvên deverên curbicur di dîwanê de tê dîtin. Hezîn di vê mijarê de dewlemendiya peyvên xwe ji me re wiha rave dike: “Peyvên min ne tenê Serhedî, ne tenê Botî ne, peyv û gotinên min hemû Kurdistanî ne!”¹⁰⁸ Li vir em têdigihîjin ku Hezîn sînore zimanê xwe tenê bi devoka Serhedê xêz nekiriye, beravajiyê vê yekê, ji gelek devokên kurdî sud wergirtine, sînore zimanê xwe berfirehtir kiriye. Vê jî dewlemendiyek mezin daye zimanê helbestên Hezîn.

Em li jêrê zimanê dîwanê li gor devokên kurdî binirxînin û ji helbestên Hezîn mînanan bidin.¹⁰⁹

1.1.1. Devoka Serhedê

Serhed navê wê herêmê ye ku tê de bajarên Çewlîg, Erzirom, Mûş, Agirî, Qers û Wan hene.¹¹⁰ Digel wan, kurdên di nav Ermenistan û Nahcîwanê jî em dikarin wekî Serhedî bihesibînin. Bi giştî em dikarin bibêjin ku Serhed ji bakurê Kurdistanê herêmeke mezin e û ji bilî hin cudahiyên biçûk ên deverî devokeke kurmancî ya berbelav dihewîne.

Taybetiyêke sereke ya devoka Serhedê ev e ku dengê “w” ji hin bêjeyan dikeve. Bo nimûne piranî van peyvên wiha dibêjin: usa (wisa), alat (welat), ça (çawa) û hwd.¹¹¹ Herwiha pevdeng (xw) jî gelek caran tenê bi dengê “x” derdikeve. Wek mînak: xarin (xwarin), vexarin (vexwarin), serxoş (serxweş), xalî (xwelî), xoy (xwê), xûn (xwîn), istûxar (stûxwar) û hwd.

¹⁰⁷ Hezîn derbarê sivikbûna zimanê dîwana xwe de wiha difikire: “Zimanê dîwana Melayê Cizîrî jî ya Feqiyê Teyran jî zelal û sivik in. Lê li gorî dewra xwe, bi zimanê dewra xwe nivîsîne. Lewra ziman jî her diguhere. Zimanê dewra Melayê Cizîrî ew bû û wî jî wisa nivîsî, zimanê dewra me wiha ye lewra ez jî bi zimanê îro dinivîsim. Ji ber ku zimanê îro ye, herkes têdigihîje.” (Yakup Aykaç, “Hevpeyvîn: Seydayê Mela Husnî Hezîn”, mp3., 02.02. 2014, Stenbol.)

¹⁰⁸ Yakup Aykaç, “Hevpeyvîn: Seydayê Mela Husnî Hezîn”, mp3., 02.02. 2014, Stenbol.

¹⁰⁹ Ji bo cudahiyên devokên kurmancî bnr. Öpengin, Ergin & Haig, Geoffrey, “Regional variation in Kurmanji: A preliminary classification of dialects”, *Kurdish Studies*, j. 2, no: 2, Cotmeh 2014, r. 177-200.

¹¹⁰ İbrahim S. Işık, *A’dan Z’ye Kürtler Kişiler-Kavramlar-Kurumlar*, weş. Nûbihar, İstanbul 2013, r. 400.

¹¹¹ Önder Beyter, *Dîwana Mela Ehmedê Heyderî Metn û Lêkolîn*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Mardin Artukluyê, Enstîtuya Zimanên Zindî yê Tirkiyeyê, Mêrdîn 2013, r. 34.

Şemme yek bêhna ‘ebîra te bidil ‘aşiq giha
Serxoş û nalan û mest kir hîşte heyran der sucûd (34/5)

Ah firaqa te li min cerg û mîlak kirye kebab
Herişandîye dil û can serda **xoy** danîye ser (39/2)

Bi lorîn û bi gîrîn in, ji janê hey dibarînin
Ji çavan hêstirê **xûn** in, li dildağan kibarî bes (52/7)

Taybetîyeke din a devoka Serhedê ev e ku di dawîya bêjeyan de dengdara pirjimariyê dikeve. Ango tîpa “n” tê qutkirin.

Ehreqe`l-wecdû wecûdî wel hebîbû fi`l-hewa
Deng û ahê min hemî **pîrê**[n] ketî anîn sema (4/1)

Herwiha pêşdaçek (ji, di) gelek caran di devoka Serhedê de nayê gotin.

Ji bo Wî bulbulê jar hey bi nalîn û bi wîllîn e
Pepûka derbeder nîne hedan [**ji**] wê ra di çolê da (3/18)

[**di**] Bilindîyê da wek roj e di merdîyê [**da**] mîna derya
[**di**] Bereketê da wek qad e kulîlk e bulbulê dil ra (8/17)

Digel wan di devoka Serhedê de lêkera “viyan” nayê dîtin. Li şûna raweya divêtiyê pirî caran “gere(k)” tê bikaranîn.

Di qanûna qedîmî da
Gerek weha neba ya Reb (14/21)

Bi vî awayî em dikarin çend peyvên sereke ku mirov dizane ku teqez ji herêma Serhedê ne bidin: kofî kel kir (3/11), pez çûye danan (7/7), gerek (14/21), herê [erê, belê] (18/15), kem [kevn] (20/7), çarsû [sûk] (24/7), lazim e (24/35), serxoş (24/7), ha kin [wiha bikin] (26/18), istûxar [stûxwar] (28/19), xalî [xwelî, ax, xak] (31/1), ciger (39/4), tift [zarokê biçûk] (39/11), xûn [xwîn] (42/10), şevxan [şevxwan] (69/33), çer [çawa] (83/8), bira [bila] (97/9), loma [lewma] (107/12) û hwd.

1.1.1.1. Devoka Gêxî

Hezîn ji gundê Tûmikê, nêzikî navçeya Gêxî ye. Ango dikeve devera Gêxiyê. Devera ku gundê Tûmik û derdora wî di hundirîne bi kurdiya *kurmançî* dipeyîvin. Helbet ev dever jî dikeve herêma Serhedê lê dîsa jî di nav xwe de çend taybetmendiyên cuda dihewîne. Ji ber vê yekê me devoka Gêxiyê di bin devoka Serhedê de nirxand. Li jêrê em ê çend mînakên ji devoka Gêxiyê bidin.¹¹²

Bo nimûne di devoka Gêxiyê de gelek caran dengê “h” dikeve. Nabyî [nabihîzî, nabihê], bata [bihata], nate [nehat, nehate] û hwd.

Lê îro roj lê çûye avan seraser tarî ye

‘Alema wî lew tu **nabyî** bil ji ahîne ji ruş (28/12)

Herwiha di dîwanê de lêker û peyvên cuda jî gelek in. Bo nimûne; vanat [derket, çû, derê], xançeh [sifrê nan xwarinê yê girover], terin [herin, biçin], merov [mirov], hêlî [neynik], dûlker [necar, dartraş] û hwd.

Rûyê textan ger neyê girtin bi rinda **dûlkeran**

Çer dibit şayîk û dilkeş ban diket **hêlî** ez im (83/20)

Jixu masî bi dest **vanat**

Xu ra bir tor û tarp ya Reb (14/40)

Laxê madê li ku dîn li ser datînin

Xançeha me ‘nê dîn, ji hema dûr **terin** (98/18)

Herwiha gelek mînakên cuda hene ku hem cîguherîna denga hem jî guherîna denga di peyvên de çêbûne. Wek mînak; bira-bila [r-l], pîzîk-pîzîk [z-r], belg-pel [b-p], duşmen-dijmin [ş-j], dişwar-dijwar [ş-j], dozeh-dojuh-dozeş [z-j; h-x], lîstîk-lîztîk [s-z], zav-zaf-zehf [v-f; a-eh], jar-jehr [a-eh] û hwd.¹¹³

Li jêrê, qasî ku me tespît kirine, peyvên ji herêma Çewlîgê hene. Wateya van peyvên di beşa çaremîn de hatine ravekirin, lewma li vir me tenê cih û jimareyên van malikan nivîsîn. Wek mînak; dilbêş (2/7), sîperrik (2/5), çar awir (3/16), hêlî (3/17), navnig (3/18), ‘ekrût

¹¹² Hêj li ser devokên Çewlîgê an jî Gêxiyê xebatên akademîk nehatine kirin. Ji ber vê yekê tiştên ku me li ser devoka Gêxiyê yan jî kurmançiya Çewlîgê gotine, agahiyên gelemperî ne û ji aliyê mamosteyên kurdî ve tên zanîn û qebûl kirin.

¹¹³ Ji bo guherînên denga bnr. M. Malmîsanîj, *Kürtçede Ses Değişimi*, weş. Vate, İstanbul 2013.

(3/18), gaz (25/3), kûz (6/2), kel (6/2), kêvjing (7/4), goyîn (8/2), bîtkel (9/1), reha kirin (10/5), şîrp (10/10), qemitî (11/26), xarvebûn (12/19), qozî (12/27), şixat (13/7), mariqî (14/7), bağir (14/17), wegerne (14/48), vanat (14/40), xaçreh (15/14), nig (16/5), hûrzan (16/6), der û mador (17/7), jar (17/8), qemitîn (17/13), ğudûd (17/26), kara (17/27), fereh (19/10), perhîz (21/7), li req ma (21/13), hol û harzil (22/7), ro (23/15), nişivîn (27/7), pirmilî (28/9), nabyî (28/12), xax (31/3), zox (32/6), gastin (33/7), ar (34/7), band (35/7), payemal (37/9), nepelî (38/7), biğar (40/4), pureng (40/10), çer (42/2), zav (42/2), mîlak (42/6), zulal (44/7), tosin (45/1), gonc û xaşak (46/7), lat (48/5), lîf dayîn (49/13), saw (49/38), nagihan (49/48), delovan (52/6), dara as (53/3), qerqel (53/9), bars (54/5), desttal (54/8), tetûr (56/6), çulo (56/6), bata (59/3), rend (60/2), diskine (63/18), paymal (64/27), nate (65/11), tof (66/22), çilk (68/2), pûm (69/8), girmûg (69/10), pûk (69/22), kîp kirin (69/27), fûlaz (70/10), mal û melal (70/12), xîs (74/4), biçûleskî (75/11), qilbûn (76/5), laxur (76/12), torê semek (76/16), dela (76/17), salar (77/3), şevşevok (77/12), ğar (77/53), mezindêran (77/167), havlêk (77/174), saqo (77/174), noroz (77/183), tewîşîn (80/29), goyîn (80/22), tîrzilîn (83/2), ban diket (83/20), tirm (87/10), pûnik (89/12), pergâl (89/12), havil (89/17), best (91/4), xîştê (92/7), gujgujîn (92/13), ğar û doj (93/12), nişîve (95/2), gêl (95/2), azafî (96/17), xêv (97/78), sermîyan (97/98), dermoj (97/100), pev meçe (97/102), lewmker (97/103), weza kir (97/109), hilo (98/8), lax (98/18), xañçeh (98/18), terin (98/18), fesal (102/14), kûrayî (103/22), gijgêlek (104/10), şar (105/7), hewalcêwrî (106/9), vês (106/40), tenikdest (106/47), gavar (107/8), dikûdîne (107/9), timtêl (107/14), xwazîn (107/21), rê pêçan (108/1), setem (108/1), kevzer (108/7), zermasî (108/7), bizdandin (108/11), cunbuz (113/10), serbiloq (118/19), leyet (121/3), çirpoz (124/2), serridîn (124/6), xesîr (124/12), êr (124/16), kêran (125/14), xaxûd (126/248), tefandin (127/83), taway (128/55), dapîtin (130/11), hûker (130/39), kûz bûyî (131/2), dermojî (135/23), dilik (139/58), şîrome (139/58), berf dike (140/32), herzeng (146/4), qarî (148/2) û hwd.

1.1.2. Devoka Botan û Behdînan/Badînan

Behdînan navê wê herêmê ye ku bi giştî ji bakûrê Musilê dest pê dike hetanî Hekariyê diçe ku tê de cihên wek Duhok, Zaxo, Amêdî û Şeyxan hene. Ji devoka vê heremê re jî Behdînanî tê gotin.¹¹⁴ Herwiha Botan jî ji Hekariyê dest pê dike û hetanî Şirnexê dirêj dibe. Navenda herêma Botanê Cizîr e. Devoka vê herêmê re jî Botî tê gotin.¹¹⁵ Di berhemên klasîk

¹¹⁴ Işık, *b.n.*, r. 96.

¹¹⁵ Işık, *b.n.*, r. 109.

de devokên Botî û Badinî gelek caran tîn dîtîn, heta mirov dikare bibêje ev herdu devok ji bo edebiyata klasîk bûne zimanê standart.¹¹⁶ Em vê yekê di Mem û Zînê de jî dibînin ku Xanî wiha behsa devokên kurdî (kurmancî) kirine û tê de devoka Botî jî derbas dibe:

Bohtî û Mehemedî û Silîvî
Hin le'îl û hinek ji zêr û zîvî¹¹⁷

Hezîn herçiqas Serhedî be jî di dîwana xwe de gelek caran peyv û gotinên ji devoka Botî û Badinî bikar anîne. Peyvên wekî pergende (1/2), 'eynik (5/9), divêt (9/1), vewşandin (14/39), liha (66/30), xwîn (143/6) û herwiha lêkerên wekî; têtê (12/26), neyêt (21/9), digêjit (42/3), dibêjit (42/3), dê (61/4), çî bit (61/4), bête (77/72) û hwd.

Gulek taze nûrek şade pîrek bîtkel divêt dil ra
Ji çûna bal meqaman ve **divêt** destegîrek dil ra (9/1)

Gelo agirê dil rojek bi ava weşlê xar **vebit**
Weya her dem **dimînit** dil di agirê firaqê da (12/19)

Şev û rojan bi lorîn in
Mîna baran dibarînin
Ji çavan hêstirê **xwîn** in
Te rişlet kir ji dunyayê (143/6)

Taybetiyeke din a devoka Botan û Behdînanê jî ev e ku dawiya çend lêkerên sereke bi dengê “y”yê diqede. Wek mînak; mekey, bikey, çêkey û hwd.

Ev şeva tarî diçit axir bi şubhê gem **mekey!**
Tim li ser renekî namînit dil û bazarê çerx (29/11)

Ya Reb ji wî me dûr **nekey**, ya Reb bo wî me kor **nekey**
Bo weşla wî dil şa **bikey**, qetanê pişta me şikand (37/6)

1.1.3. Devoka Rojavayê (Binxetê)

¹¹⁶ Beyter, *b.n.*, 36.

¹¹⁷ Ehmedê Xanî, *Mem û Zîn*, Lêkolîn û Şirove Perwîz Cîhanî, weş. Nûbihar, Stenbol 2010, r. 997.

Hezîn bênavber heft sal li Medreseya Şêxê Xezna dixwîne û li wan deran dimîne. Di helbestên Hezîn de wer dixuye ku mayîna li wan deran ji aliyê zimên ve bandorek li wî kiriye ku em mînakên wê di dîwanê de dibînin. Bo nimûne; ‘estî [hestî], nezer nedêre [nezer neke], guh dêre [guh bidê], pak bidêr [paqij bike], deveh [dewe, hêştir], fikih [fêkî, mêwe], serwan [serşivanê hêştiran] û hwd.

Bûne **serwanekî devehan** bi te

Serek û wan ra mu‘ellim her tu yî (141/47)

Ger ew li ser merovek carek **nezer nedêre**

Çare tu nîne wî ra ger Rustem kurê Zal bit (20/10)

1.1.4. Peyv û Ravekên Kurdî yên Resen

Di dîwanê de gelek peyv û ravekên kurdî hene. Ev taybetî di hemû helbestvanên mezin de heye ku hêza vegotinê zêdetir dike. Di helbestên Hezîn de jî nimûneyên wan gelek in: feryadîres (2/12), kula merxur (3/22), ardîl (7/9), atûna qetanê (7/10), sûretê sêvîn (8/3), sîwan (8/16), ronîdil (9/8), zinnartebî‘et (9/10), yara dilreva (9/13), dozexa qetanê (10/3), rêwenda (10/4), sûber (10/10), atûna evînê (12/16), xulda berîn (13/5), gerra (17/20), dirrîyê qetanê (18/1), çavnêr (21/11), firoker (23/5), gurînsîmet (24/8), Hezargol (25/9), dajo (25/10), dilfîkar (26/18), cihanhevîn (25/23), arê qetanê (26/8), xoyxunav (28/17), dilbir (32/1), yabana qetanê (36/7), dilbêş (39/5), êşa zirav (39/12), dêmê sêvîn (45/14), penctûncîn (47/12), dilesar (48/2), çar awir (49/21), ‘isasifet (51/6), qerqel (53/9), çekqumaş (59/4), rinda derdan (60/2), şendil (63/22), çêker (64/23), dozera ‘îşqê (66/16), pefçûn (69/17), bagîrê şînan (69/33), ‘îsadem (70/2), yabana fîraq (72/3), dilpola (73/24), merovê kordil (73/38), dilkeş (77/25), bidilzan (77/58), parzûna evînê (77/77), nimêjhal (77/106), dûlker (77/147), gëbgëb kewê (81/3), şarûx (82/6), dêmzerî (83/11), rimbaz (83/28), tirm (87/10), dillibal (89/15), êrîşkir (92/6), al (97/5), heşvan (97/77), dernoj (97/100), lewmker (97/103), gûdud (103/9), masiyê birrek (103/19), bilîndfir (105/5), hevalcêwrî (106/9), heştûj (106/22), tenikdest (106/47), hunavnema (114/13), nefes‘isa (116/7), xudbîn (118/20), dilê xûnbarîn (120/9), xudanîni (125/26), barbir (128/15), hûker (130/39), serkar (135/6), zimanşûr (139/41), şûrîn‘eql (142/41), nûrîndil (142/41) û hwd.

1.1.5. Peyvên Nûjen

Hezîn di dîwana xwe de gelek peyvên ku bi teknolojiyê re hatine dîtin, bi çanda modern yan jî sedsala dawî hatine zanîn, bikar anîne. Lêbelê Hezîn ev peyv piranî ji bo

diyarkirina mezinahiya evîna xwe, ji bo ravekirina tesewifê wek amraz bikar anîne. Wek mînak;

Ma zinarê dil bi şed **dozerê Japon** radibit?
Lêbelê bû wek kereng rabû hewa ber bayê çerx (29/10)

Weke **Amazon** fireh û wek **Misîsîpî** dirêj
Qişşeya jana dil û wan herdu çavê xûndirêj (50/1)

Bi **keşfa Edîson** ronî bûye der
Dilan ronî dike keşşafê Xezna (11/20)

Bi vî awayî gelek peyvên din jî hene: pîl (6/14), rotken (11/14), benzîn (19/16), tirûnpêl (19/16), firoker (23/5), park (24/7), pilaj (24/7), dozer (66/16), mikrob (56/4), mikruskob (77/32), astronot (64/23), oksîcîn (72/4), radyo (77/141), atom (95/4), bonba (96/7), telfizyon (114/4), vînc (121/7), motor (121/7) û hwd.

1.1.6. Gotinên Pêşiyên

Gotinên pêşiyên ew qalibên gotinê ne ku ji nêrîn û ceribandinên dûr û dirêj derketine holê, hizr û boçûnên zanyarî û şîretî di wan de hene û ji aliyê gel ve jî tên zanîn.¹¹⁸ Herwiha gotinên pêşiyên vegotin û derbirina fikr û ramanan hêsantir û xweştir, asta helbestan jî ji aliyê edebî ve bilintir dike. Li jêrê qasî ku me tespît kirine hemû gotinên pêşiyên ên di dîwanê de cî digirin, ev in:

Hezîn hîşar be her dem şebr û tehemmulê key
Sebir eger çî te'le, xweş ber heye ji wê ra (6/18)

Kera ku baran nakêşit derve dihêlin bo guran
Dilê neket koletîyê di wê le'în ra ye gered (63/5)

Gahê ku pê nay cot kirin ser jê dîkin yan jî didin
Nefsa ku nabit bar(i)keş bil terdê nabit jê gered (63/6)

Eger xewda nebit guhdar jê ra evqas pir e lewra

¹¹⁸ Ali Püsküllüoğlu, *Türkçe Sözlük*, weş. Can, İstanbul 2007, r. 178.

<i>Hîşaran ra dibit vingîna mêşê her wekê sazêk</i>	(75/29)
<i>Welew ku kew li ço ket, tête gotin carînan lêkin</i>	
<i>Lehî tim nayînit goncan, tifaqê ra nîne hûkmek</i>	(77/83)
<i>Bi gor karê ku pêk têtin merovan ra dibit qîmet</i>	
<i>Cihê havlêkê dîwan e, cihê saqo li reş gomek</i>	(77/174)
<i>Zanayên zemîn gotine “dunya me ra pir xain e</i>	
<i>Her roj dostan dîghêzîne” jîna di wê jan û elem</i>	(89/18)
<i>Kesî tev kijikê rabe rûnê nikil di gû da ye</i>	
<i>Wuşay dûr birreve hetta dikarî ji şerrê insan</i>	(96/28)
<i>Jina rind û zevîya ber gund da xêr</i>	
<i>Tu nîne weha gotîye baqîlan</i>	(97/21)
<i>Bes bibêje hikmetê ma dê çiket</i>	
<i>Çira bi koran û şîret bi dînan</i>	(97/132)
<i>Ez dizanim dîkê bang de bê zeman</i>	
<i>Serê wî tê jê kirin dest da heman</i>	(97/137)
<i>Dibêjin, kî çi bike wî dibîne</i>	
<i>Dibêjin, kî çi bajo wî hiltîne</i>	(109/13)
<i>Cihê kilkirina birhan</i>	
<i>Bi kilçêv çav rijand xorto</i>	(126/94)

û yên din jî em dikarin li pey hev binivîsîn: pîrê bernig ra mirin zêrê zer e (97/124), ê qencîyê ket qencî tê pêşîya wî (102/24), ê pîsîyê ket pîsî tê pêşîya wî (102/25), ji axa paqîşa şade dizêt ava zelal (130/62), heta genim nekev qadê hêşîn nabit bilind nabit (126/169-170), ji sergoyê rêxê derdikeve bêhn û qirêj (130/63), dibêjin xûyê bi şîrî naçe bi pîrîyê (130/113), zana zêr e çiqas pîr be (131/18), sebir çiqas tal e welê şahî û xaşî dû ve tê (139/12).

1.1.7. Biwêj

Em dibînin ku Dîwana Hezîn ji aliyê biwêjan ve gelek dewlemend e û kêr zêde di her helbestên wî de biwêj hene. Vê jî asta zimanê dîwanê ji aliyê edebî ve bilintir kiriye û çêjêke kurdewarî daye helbestan. Wek mînak di kurdî de li ser “Beko” gelek biwêj hene ku mirov dikare bibêje ku bi temamî derbarê derew, xapandin, fêl û fêlbaziyê de ne. Di helbestên Hezîn de em rastî vê yekê tên:

Wek Bekoyan karê wê şeytanî ye

Yar ji yaran dûr dixîne şev û roj (49/60)

Di vê malikê de jî helbestvan biwêjêke çandî, *biskê jinên Heyderî*, bi kar aniye. Wek tê zanîn, Heyderî eşîreke herêma Serhedê ye û bi jinên xwe yêr rind û bedew ve navdar e.¹¹⁹

Ne bi bağan û kulîlkan ne bi serxêlîyê bûkan

Ne bi *biskê Heyderî* xweşyê dibînit mestî ruş (28/18)

Bibe delalê tim weha şînan bide ber av û ba

Pişta me derdan *kir du ta* porê me yekser bû pulox (32/7)

Wê dilbera lêvşekkerîn bi ‘işweyan *can perritand*

Şîşên hesin xar kir di dil *ker kir ciger xoy lê reşand* (37/1)

Me li jêr lîsteya biwêjên ku di dîwanê de derbaz dibin, daye. Hem ji ber zêdebûna hejmara helbestan hem jî ji ber dirêjahiya helbestan gelek biwêj hebû ku xwe dubare dikirin. Ji ber vê yekê me biwêjên dubarekirî carekî tenê nivîsîne.

---

¹¹⁹ Yakup Aykaç, “Hêmanên Edebiyata Kurdî ya Klasîk Di Dîwana Hezîn De”, *Nûpelda*, j. 16, Wan 2014, r. 11-15.

nakêşem gemê	(1/4)	di zorê da Sikender bî	(9/5)
serûbin bit	(1/9)	‘eqil ko ye	(9/23)
dibin sosin ji bo	(1/10)	ziman lal e	(9/23)
dil pergende	(2/1)	çav tijî xûn im	(9/29)
wêrane kir	(2/2)	seraser bûm kebab	(10/1)
ji bin talan kirin	(2/6)	şewitî dil peritî dil	(10/3)
xûn ji dağan û birînan tê bi cûh	(2/10)	kundê korê derdan fir da	(10/15)
ketime nêv pencê şahînê	(2/14)	me bîne ser reha rast	(11/4)
şîn û nalîn mekey	(2/24)	şîr û şekker î	(11/32)
dibin qurban	(3/8)	çi agir hilbûye	(12/6)
vekey çavan binêre kûr	(3/16)	bû kebab	(12/17)
serbijorê pozbilendê	(3/19)	kulan ra merhem î	(12/24)
navnigê ‘ekrût	(3/19)	bi qurbana te me	(13/1)
bê hedan û bê xew û raşet	(3/20)	nezerkî berde ca ser min	(13/2)
nayêt hedana me	(3/24)	penahê me xerabhalan	(13/14)
hemî pîrê ketî	(4/1)	dilê jar pare bû	(14/1)
tarîy û sermê dibînit	(4/4)	qîrîn pey ket	(14/4)
hey qiyaman ra nişiv	(4/11)	fena masîyê ma req da	(14/6)
hey cefayan ra şefa	(4/11)	tebat pey nakevit	(14/6)
zarîn mekey	(5/12)	mîna zarokê nîvgoştî	(14/7)
tarûmar ket	(6/17)	çîkîn jê çû felek	(14/8)
herdem şebr û tehemmulê key	(6/18)	nedî ser duşminan	(14/9)
bûmê derdan firda	(7/1)	dilê jar bû kebab	(14/11)
şeva tarî dûr ket	(7/3)	ji keyfan qet li qadê nediket	(14/30)
wekî sîperrikan kirin gerran	(7/11)	çavnêr û guhdar be	(15/1)
gemgîn mebe êdî	(7/13)	demekî gafil mebe bextê te	(15/2)
mîna goyînê bi nalîn in	(8/2)	wek gurê har e neyarê te	(15/9)
hedan hate birîn	(8/2)	rabe rûnê gafil mebe	(15/18)
te em kuştin	(8/3)	nişkiv belakê ser da tê	(16/2)
bikey rehmê	(8/4)	tête ser êşek gedar	(16/3)
fena bav û bira nin	(8/16)	dunya ne ya dildanê ye	(16/4)
di merdîyê mîna derya ye	(8/17)	‘am bû ji hemyan ra mirin	(16/9)
feda bin can û cesed	(8/21)	ji dergûşê heta gorê rêwî ne	(17/2)
wekî sêwyan sitûxar e	(8/24)	Xudêyo dil bikey zana	(17/10)

mîna hingiv diqemite	(17/13)	ma hey zivistan bê behar	(26/22)
şev û rojan bi gîrîn e	(17/24)	şêmûka wê balgeh e	(27/3)
jîna wî tev gem û şîn e	(17/24)	bi ah û zar e	(28/2)
ketve nêv tennûra hîlbûyî	(18/3)	wek kewan qebqeb dikir	(28/5)
nîne per fir bide	(18/3)	hey hewar	(29/2)
ji her tiştî me şûştî dest	(18/5)	tîrê je' rî li pey hev tîn	(29/2)
wekî masî ji dest derket	(18/8)	gujgujîn ser berxê dil	(29/4)
şewat pê xist	(18/17)	kir xalî	(29/8)
roj bi koran dê çî ket	(19/2)	wek kereng rabû hewa	(29/10)
mûriya jar bi nigê xu`y leng çî ket	(19/5)	têt piştî şînê şahîtî	(29/12)
canê me bi wê ra rabit	(20/1)	wek me halpergende	(30/1)
bi zarê xweş	(21/7)	dest da dibû pîr	(30/3)
bîzarî ket dilber	(23/16)	em kirin xalî û ax	(31/1)
vekey dilan bigre devan	(23/17)	por li me kirye pelax	(31/2)
heywax li min	(24/1)	qelbê hesûdan hellisa	(32/2)
heywax li min dîn çû ji dest	(24/1)	kuştin qetanê em bi dox	(32/5)
maye li erdê bêxudî	(24/2)	piştî me kir du ta	(32/7)
rabû ji bin şerm û fedî	(24/2)	porê me yekser bû pulox	(32/7)
'edalet û qencî nema	(24/5)	çû der ji hed	(33/3)
me girtîye dunya bi can	(24/16)	bê hisab der bûn	(33/5)
zor dan çekan	(24/17)	ser dinale wek ney û tenbûr	(34/4)
zor dan zikan	(24/17)	perritîm tê da seraser	(36/1)
berê tu şêr bûy bûy rovî	(24/21)	şebr û aram min nema	(36/2)
berê kedî bûy bûy kovî	(24/21)	dil û can bûye pureng	(36/2)
rastî çûye maye derew	(24/31)	ketme nêv atûna 'îşq	(36/3)
çav kor e dil girtî qirêj	(24/38)	em tenê mehrûm ji behr in	(36/18)
dil bû pureng	(25/1)	can perritand	(37/1)
çira bi koran dê çî ket	(25/21)	şîşên hesin xar kir di dil	(37/1)
şîret bi dînan dê çî ket	(25/21)	ker kir ciger xoy lê reşand	(37/1)
mîna hîva çardeşevîn	(26/2)	dilê reben ma heyirî	(37/3)
wekî koran ji dest berda	(26/2)	bi cilweyan heş jê pekand	(37/3)
canê me hatîye ser lêvan	(26/13)	şebr û hedana me birand	(37/4)
me reha kin bo Xudê	(26/14)	hunavê me pijand	(37/8)
emana me birî	(26/15)	rebenê payemal	(37/9)

ziravê me qetand	(37/9)	destê wan ket paşilê	(49/25)
dil herrişand	(37/10)	em dijendin wekî penbo	(49/34)
welat nema dil lê gerand	(37/11)	dağ fikir canê perîşan	(49/36)
dil şewitand	(37/12)	ji Xuda hêvî me ew bû	(49/48)
hedana me qeland	(37/13)	wek jina qehpe nîne jê ra qerar	(49/55)
şebr û hedan hate birîn	(37/14)	wek Bekoyan karê wê şeytanî ye	(49/60)
can û ciger tev bû birîn	(37/14)	nefsa teres	(51/1)
kezeb dirand	(37/14)	ji gefletê hîşar be	(51/1)
dîza dil keland	(37/15)	bibe li dor wan wek mekes	(51/5)
can perritî sertasere	(37/16)	bikey carek li me rehmê	(52/3)
qaqircîga wê bû du ker	(38/3)	sitemkarî û yarî bes	(52/3)
dinalim şev û rojan	(39/1)	wekî bulbul delovan	(52/6)
cerg û mîlak kirye kebab	(39/2)	qelbê wek mermer û as	(53/3)
dilê jar bûye du ker	(39/3)	wek Beko dîr xistîye	(53/6)
li me ker kirye ciger	(39/4)	sêwîyê ber arê (te) me	(54/7)
reben mame li der	(39/5)	desttal	(54/8)
cerg û hunav têk bûne ar	(40/1)	dil çû as	(54/8)
şebr û tehemmul me nema	(40/7)	meşelê nêrîyê mêran e	(55/4)
şev û roj qîrîn û zarînê dike	(40/9)	xame bi navê me bi keş	(56/9)
mekey ah û fiğan	(42/16)	ser danîye ser şemûkê	(57/7)
şewat pê xist	(45/6)	qîrîn û zarîn wekî şeqşeqa aş	(59/2)
sekn û şebat nîne	(45/7)	mane şaş	(59/6)
wekî volkan ji dil tê agir û dûman	(45/9)	tê pey hev tîrê derdan	(60/1)
me rê kir bandê û axret	(45/14)	wekî gûzan daye ber xu dike rêş	(60/2)
bûme ax û xalî	(45/18)	lîf dida her wekî mar	(60/5)
hucûmek zor li ser dil dan	(46/2)	terk key şeş û bêş	(60/9)
li ser me teng bûye dunya	(46/8)	me xu avêtîye hêşa konê we	(61/7)
feda ke can û mal û mulk	(47/2)	xu berda ser wek zurba guran	(62/11)
ji dest me çû	(48/1)	diket zarîn û şîn	(63/27)
wey bav	(48/16)	nav û dengê te nebit paymal	(64/27)
can şewitî bû xalî	(48/16)	ax û xalî li serê min be	(65/15)
dinale şev û roj	(49/1)	mat bûne mane	(65/32)
bi ah û wah û jar e	(49/2)	wan mirî dilê dewar	(66/25)
dixebite boy zikê	(49/17)	dil bûye dağ	(67/1)

dil kiriye fena û dağ	(68/1)	du ker lê qelb û cerg	(76/4)
danîye dil da heftê dağ	(68/2)	ji fiğan û dengê wê qil bûn	(76/5)
dil ker kir	(68/6)	ber bayê te bûye wek kepek	(76/11)
dil şewitî	(68/7)	dil bû pureng	(76/22)
qijîn bi mîlaka me xist	(68/12)	wek kerê Mişrê cesûr	(77/17)
agir bi kîllera me xist	(68/12)	wekî toza li ber bayek	(77/41)
nehîşt me da tu hâl	(68/14)	wek şima zer bûn	(77/50)
gem mekin	(68/15)	ji kêfan fir bidin	(77/52)
geman mekey	(68/17)	me vê rê da bi rêkir mal	(77/60)
ket herrîya rûreşîyê	(69/11)	bi hezar rengî fixanan dike	(79/1)
poz rakirî	(69/13)	dil girêdaye	(80/10)
lê xiste bay qurretîyê	(69/13)	min can di 'îşqê da firot	(80/11)
nexo hevalan wek guran	(69/17)	helyam ji ber jana di dil	(80/12)
pevçûn nekey wekî keran	(69/17)	dinalim wek goyîn	(80/22)
bermede rah û rîçê wan	(69/29)	hindûr seraser bûye xûn	(80/24)
bû li henber ker û lal	(70/3)	heş tewişîn	(80/29)
ah û keser hatin birîn	(70/5)	gêbgêb kewê	(81/3)
zarîn dikin wek nay û def	(70/15)	kewmeşê	(81/2)
menzilan tîy kin	(71/11)	xal' enberê	(81/2)
mame aware	(71/11)	rûhîva di çardehî	(81/3)
wekî bayê ketî tayê	(72/12)	nalîn ji me çûne felek	(81/4)
hêstirê xûnê dibarîne	(72/30)	wekî dîza ber ar	(81/9)
ev sewda ku da dajo wî	(72/31)	şev û rojan bi efgan im	(82/1)
emana me birî	(73/5)	wekî goyîn bi ah û wah û nalîn im	(82/11)
Xuda çawa bikem	(73/6)	mi ne mal e ne pergale	(82/13)
sed keser	(73/11)	mi ne dost e ne heval e	(82/13)
reş girêda	(73/14)	dinalim şubhê goyînê	(82/15)
çendan xu dixo	(73/19)	dil û cerg û hunav ker kir	(82/19)
me zarîn e mudam	(73/21)	ser da xoy jî pê wer kir	(82/19)
nayê xîsa te dilo	(74/4)	reha pêçûnê	(83/3)
mekey ji dest	(74/7)	hezkirin çû der ji hed	(83/12)
umûr nakey	(75/2)	şîretê pîran xu ra key wek guhar	(83/16)
hey felek zalim felek	(76/1)	canê tev bû birîn	(85/4)
çer te qîm kir	(76/2)	luqmanê dilan e	(89/6)

melhema kulan e	(89/6)	hêstirê xûnê bibarîne	(102/12)
bikey qurban	(90/3)	hêvî hatîye birrîn ji binî ve	(102/17)
şefa têtê çinîn tev li cefayê	(91/2)	daye ser mil	(103/4)
ji sertapa bûme agir	(92/1)	wek kereng ber bayê da ye	(103/5)
seraser şuhtim û borîm	(92/2)	ar bi mala wî dixînit	(103/6)
ji mêj da dilkul û dîn im	(92/4)	ji (dunê) destan dişo	(103/9)
cuda kir dil ji canê	(92/6)	ew mîna ga ye	(103/20)
ji sertapa perritî can	(92/9)	hela hela	(104/4)
fîrandin heş	(92/12)	mat mane li şûn	(104/9)
pijandin leş	(92/12)	bextê te da me	(105/4)
‘eqil firda ji ber ‘eşqê	(92/15)	mîna marê şîn	(106/16)
çûn wek birûsk	(93/3)	pêçana rê	(108/1)
qijîn pê ket	(94/4)	dil bû kebab	(108/30)
hewar û şed hewar	(94/4)	xarî mar e	(110/5)
dilê jar pare bû	(94/12)	xûna xu bi destê xu dirijîne	(110/7)
zanîn te ra bivî û das e	(95/1)	êşek giran e dilo	(113/3)
tenê ax e bi can insan	(96/4)	hetta çi çag weha diçî	(113/16)
mal û can rê kirin	(97/6)	nay tebata can	(115/19)
pişta wek kevan	(97/28)	dil perritand	(116/6)
mêrê beran	(97/40)	bo Xuda	(117/6)
xoy nebit xarin kelfî tê	(97/55)	wek tayê li ber bayê	(117/7)
paç bixe guhkê xu	(97/98)	çîkinî çû felek	(117/12)
wekî jarê dikuje	(97/140)	ji dest min çû	(118/2)
gukhê me ker kirin	(98/13)	day nav nigan	(118/3)
hetta ku nekeve qirika wî xirin	(98/19)	cerg û mîlak perritîn	(118/22)
dil û kezab li min ker kir	(99/2)	dilê min pare bû	(119/1)
dibarin hêstir wek baran	(99/6)	ji ferqê ser hetta pê da	(119/1)
dunê ne dostekî rast e	(99/10)	nema me şebr û aramek	(119/2)
me ne mam e ne kurmam e	(99/15)	wekî goyînê ser zinaran me nalîn e	(119/3)
îro xort î şibê kal î	(99/16)	wey bav	(119/4)
mîna kerengê ber bayê	(99/22)	hunav û cergê me ker kir	(119/9)
dilê min pare bû	(101/12)	hêstirê xûn in dibarîne ji çavan	(120/8)
wey bav	(102/5)	bi vî halê me tê gîrihê duşmenan	(121/2)
şed ah û keser	(102/12)	dibarînin mîna xûnê hêstiran	(121/3)

tenê sêva te ma li dar	(122/8)
cerg û hunav têk perritîn	(122/10)
mirî di goran lebiştin	(122/10)
xalyê li serê xu bikey	(122/11)
me ra tenê ma nan û dew	(122/18)
mêrê pozberan	(123/11)
ji kêf û şahiyar nigê me erd negirt	(124/5)
qayîl nabe bi şawakî	(128/156)
her kokek mîna xwe radibe	(130/54)
di karê xu mîna şêr bû	(130/108)
gotina wî mîna şêr bû	(130/109)
masîyê ji dest çû tim diçe	(131/9)
birije ava tasê nay civandin carî dî	(131/10)
zivistanê gul û sosin heştin nabin	(131/14)
di wê rojê pere nake	(138/13)
can giranî neke	(138/14)
em perritîn	(139/8)
welat nema lê gerihan	(139/10)
piştî (qetanê) bû du ker	(139/11)
li piştê dayne bar	(139/19)
bila (mirin) li wê bimîn	(139/26)
her şev avis in bi şubha ronî	(139/116)
wek kundê kor bêyom dibî	(140/6)
gelek dîn bûn ketin çolê	(143/19)
li me can û cesed zer kir	(144/6)
rebenê jarê tev birîn	(145/5)
bûne dilgirç	(146/12)

1.8. Hêmanên Erebi, Farisî û Tirkî

Serdema ku Hezîn tê de jiyaye herçiqas jî bo edebiyatê serdemeke modern be jî, wî di helbestên xwe de taybetiyên kevneşopiya helbestên rojhilatî parastine, ango rê û rêbazên klasîk ên şiklî neguhertine. Ji ber vê yekê carna zimanên rojhilatî wekî erebî, farisî û tirkî bi kar aniyê. Hezîn di helbestên xwe de ew ziman bi awayekî serkeftî bikar anîne û hevoksaziya kurdî ya xwe jî xera nekiriye.

Herwiha tê zanîn ku ev kevneşopiya pirzimanî di edebiyata klasîk de gelek berbelav e. Ji ber ku ziman û wêjeya erebî û farisî bandoreke mezin li gelên rojhilatê kirine. Ev karîgerî bêşik li ser edebiyata kurdan jî roleke girîng girtiye.¹²⁰ Em vê karîgeriyê di Mem û Zînê de jî dibînin ku Ehmedê Xanî vê yekê wiha tîne zimên:

Kurdî, ‘Erebî, Derzî û Tazî
Terkîb kirin bi hezl û bazî¹²¹

1.8.1. Hêmanên Erebi

Di dîwanê de di nav van hersê zimanan (erebî, farisî û tirkî) de yê herî zêde hatiye bikaranîn zimanê erebî ye. Di dîwanê de gelek peyvên erebî hene ku bi tesewifê re têkildar in. Ji ber vê yekê di kurdî de jî heman peyv û wateyê de ne û giraniyek nedane zimanê dîwanê û herikbariya wê kêmkirine. Herwiha carna tenê nîvmalikek bi erebî hatiye nivîsîn. Wek mînak:

Ehlen we sehlen merheban xêr hatî ser çav û seran
Ey dilbera meqşûd liqa ey merhema jana di dil (80/4)

Hebîbî leyse muhtacen îla mîrati ‘ettar in
Kemal û rindîya yarê xuyaye`d kevirê reş da (3/15)

Di dîwana Hezîn de helbestên xwerû bi zimanê erebî nebin jî, hin malikên wî bes bi erebî hatine nivîsîn. Hezîn carna di hin helbestên xwe de peyhev çar-pênc malik bi erebî nivîsine. Wek mînak:

¹²⁰ Yakup Aykaç, “Kurtenêrînek li dor Dîwaneke Bêhempa: Dîwana Hezîn”, *Nûpelda*, j. 15, Wan 2014, r. 51.

¹²¹ Ehmedê Xanî, *Mem û Zîn*, Lêkolîn û Şirove Perwîz Cîhanî, weş. Nûbihar, Stenbol 2010, r. 996. Ji bo bikaranîna van zimanan û agahiyên zêdetir bnr. Îzeddin Mustafa Resûl, *Bir Şair Düşünür ve Mutasavvıf Olarak Ehmedê Xanî ve Mem û Zîn*, wer. Kadri Yıldırım, weş. Avesta, İstanbul 2007, r. 186.

pêxemberî- Salih (şand). Salih got: Ey gelê min! Ellah Teala bihebînin, jê re îbadetê bikin. Ji Xwedê Teala pêştir tu Xweda ji bo we nînin. Ji cem Xwedayê we, ji we re nîşaneke (mucîzeyeke) aşkere hatiye ku ev deveya Xwedê ye, ji we re mucîzeyeke mezin e, dev jê berdin bila ji (çêra) erda Xwedê bixwe (û vexwe), zinhar azarê nedinê! Nexwe dê ezabekî bijan we bigire. (A'raf: 7/73)

Ji bo mucîzeyê Hz. Mûsa jî telmîha vê ayetê dike:

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ نَضْرًا: Bîne bîra wan; wê dema Mûsa ji bo gelê xwe av xwest. Me jî jê re got: “Gopalê xwe li kevir bide!” (Piştî Mûsa gopalê xwe li kevir da) Di cih de ji wî kevirî dozdeh çaviyên avê derbûn. Her nifşî cihê avvexwarina (kaniya) xwe nas kir. (Me ji wan re got): “Ji rizqê ku Xwedê Teala (daye we) bixwin, vexwin û li erdê fesadiyê mekin.” (Beqere: 2/60)

Wekî vê, di dîwanê de gelek nimûneyên telmîha ayetan hene ku me di beşa ferhengê de ew nivîsîne.

1.8.1.2. Hedîs

Di dîwanan de her wekî ayetan gelek hedîs jî hene ku ev, yek ji taybetiyên berhemên klasîk in. Herwiha di helbestên Hezîn de jî ev taybetî gelek xurt e û gelek mînakên wê hene. Ji ber ku me di bin ferhengê de yek bi yek hedîs rave kirine, em ê li vir çend mînakan bidin. *Eger tu nebûyayî, eger tu nebûyayî min gerdûn çenedikirin.*¹²³

كنت كنزا مخفيا فأحببت أن أعرف فخلقت الخلق وتجليت عليهم فعرفوني: Ez gencîneyek veşartî bûm. Min xwest ku ez werim nas kirin. Ji bo werim naskirin min mexlûqat afirand.¹²⁴

لا تفكروا في الله , و تفكروا في خلق الله: Ne zatê Xwedê, mexlûqata Wî bifikirin.¹²⁵

1.8.2. Hêmanên Farisî

Di dîwanê de zimanê farisî qasî zimanê erebî zêde nehatiye bikaranîn. Lêbelê, dîsa jî gelek nimûneyên peyvên farisî hene: der (6/8) [di...de], yaban (10/5) [çol], ferda (10/16) [sibe], rah (17/12) [rê], agû (18/2) [jehr, jar], teyh (19/18) [çol], rencîde (40/3) [dilşkestî],

¹²³ Aclûnî, Keşfu'l Xefa, II: 164; Hakîm, el-Mustedrek, II, 615.

¹²⁴ Ev herdu hedîsên qudsî di lîteratura tesewifê de gelek navdar in lê di kitêbên hedîsan de cih nagirin, ango çavkaniya van nîne. Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, weş. Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2013, r. 109 û 132.

¹²⁵ Rawiyên vê hedîsê: Taberanî, el-Awsat, 6456; el-Lalakaî, es-Sunne, 1/119/1-2; Beyhakî, Şuabu'l-Îman, 1/75 Ebu Nuaym, el-Hilye, 6/66-67; el-Elbânî, es-Silsiletu's-Sahîha, 4/395.

feryadires (51/6) [alîkar, destegîr], merd (66/29) [mêr, mirov], suxen (68/3) [gotin, peyv], nemek (76/18) [xwê], çeşme (77/39) [kanî], mirat (78/1) [neynik] û hwd. Ji bilî van peyvyan hin nîvmalik û malikên tenê bi farisî hatine nivîsîn jî hene. Wek mînak:

Lebaleb behra 'irfanem xiredmendem suxendanem

Der î n kişwer çû xaqanem kî men 'errafî yek yarek

Der î n bağê gulan cuz sosina re'na nemînasem

Di nêva şehrê dil geyrê delalê ra nîne şûnek (77/29-30)

Der î n deryayê bî payan şudem nîstî xeber ez men

Hezîn jar e xerabhal e mededxaz e ji te îro (119/19)

1.8.3. Hêmanên Tirkî

Wekî peyvên erebî û farisî, peyvên tirkî jî di dîwanê de hene lê li gorî wan hindik in. Di berhemên kurdî yên klasîk de em rastî vê yekê tên. Di *Dîwana Melayê Cizîrî* de jî peyvên tirkî kê mî caran be jî rastî mirov tên. Wek mînak:¹²⁶

Ku dilber hate vê yolê ji ber pir hin ketin çolê

Ji qencan ku revand holê ji mehbûban birin nerde¹²⁷

Kadri Yıldırım di pirtûka xwe ya *Mem û Zîn Çeviri ve Kavramsal Tahlili* de derbarê peyvên bîyanî yên di Mem û Zînê de derbas dibin, îstatîstîkek wiha dide: kurdî 19601, erebî 6015, farisî 918 û tirkî 26 peyv.¹²⁸ Mela Mehmûdê Bayezîdî jî wiha dibêje: “Di nav ekradan da mektûb û kaxezêd wan bi zimanê farisî dibin. Xwendina tirkî û zimanê tirkî kê mî dizanin. Kitêbêd zimanê tirkî li nik wan mû'teber nînin.”¹²⁹ Li gorî van herdu çavkaniyan û *Dîwana Hezîn*, rêjeya tirkî a di dîwan û kitêbên kurdî de tên bikaranîn bi awayekî zelal dixuye ku kê mî e.

Di *Dîwana Hezîn* de ji bilî peyvên tirkî, qertafên tirkî jî hene ku hin caran bi wan qertafan ve peyv hatine çekirin wek: *-ler*, *-çî*, *-lî*. Me di beşa *Devoka Serhedê* de behsa vê

¹²⁶ Me di nivîsîna vê beşê de ji malpera *Nişanyan Etimolojik Sözlükê* (m.nisanyansozluk.com) sûd wergirt. (21.01.2015)

¹²⁷ Mele Mehmûdê Zivingî, *Gerdeniya Gewherî Şerha Dîwana Şêxê Cizîrî*, amd. û wer. Emîn Narozi, weş. Avesta, Stenbol 2013, c. 2., r. 60.

¹²⁸ Ehmedê Xanî, *Mem û Zîn*, çeviri ve tahlil Kadri Yıldırım, weş. Avesta, İstanbul 2010, r. 64.

¹²⁹ Mela Mehmûdê Bayezîdî, *Adat û Rusûmatnameê Ekradiye*, amd. Jan Dost, weş. Nûbihar, Stenbol 2010, r. 92.

mijarê kiribû. Herçiqaş di dîwanê de bi zimanê erebî û farisî malik yan jî riste hatibe nivîsîn jî, bi tirkî em vê yekê nabînin. Li jêrê peyvên tirkî yên ku me tespît kirine, ev in: begler (11/10), gerek (14/21), qanser (14/6), seray (15/8), qertal (15/13), ‘eqreb (17/7), kabûs (18/11), camî û kilîse (24/7), derewçî (24/31), çox (32/4), çam (48/4), daha (69/2), gemî (73/20), çamûr (73/38), mermî (77/85), nefes (51/6), an (77/1), edebî (77/110), elken (77/131), çizgî (96/17), çewre (96/26), hîle (97/84), qurşûn (105/5), demir (116/16), yağmeker (117/10), esîr (117/11), qertal (117/11), dođrî (130/57), çirûg (132/22).

Ji bilî van me, peyvên biyanî wek ji zimanê suryanî, fransizî, îngîlîzî derbasî tirkî bûne jî di vê beşê de nivîsîn. Wek; temmûz (18/13), hezîran (97/145), balîne (108/7), park û pilaj (24/7). Divê em vê tiştê diyar bikin ku Hezîr, peyvên tirkî dîsa di çarçoweya kêşa helbestê de bikar anîne û di risteyên kurdî de bi hosteyî ew bicih kirine. Ev jî nîşan dide ku di qada helbestê de Hezîr yekî şareza û pispor e.

‘Ereb, kurd û ‘ecem, koçer û **begler**
Hemî gerq bûn di behra feyza Xezna (11/10)

Di qanûna qedîmî da
Gerek weha neba ya Reb (14/21)

Çîkekê agir **seray** wêran diket
Yek xeyalek pîs serûbin dike qelb (15/8)

Park û **pilaj** û medrese, **camî** û çarşû`w **kilîse**
Tijî jê dêlê tazî ye, heywax li min dîn çû ji dest (24/7)

Rastî çûye maye derew, hîşarî çûye maye xew
Derewçî nin îro qelew, heywax li min dîn çû ji dest (24/31)

Şingîna xişrê zîv û zêr kerwanê ‘îşqê radikir
Bal menzilan ve rê dikir bi şahiy û lezzetê **çox** (32/4)

Bil merovê kordil e nîne tu kes
Bi gunehan ketye **çamûra** firaq (73/38)

Dibit tav û qûm û germ û gubar û ‘illet û zehmet

Sih û sosin xweşî û raşetîy û **elkenê** hûnik (77/131)

Heval û hogir û **çewre** xirabxûy û qirêjîn bin
Heçî me'na ji wanan tê qirêj û pîs e ey insan (96/26)

Dil bide rotkena pîran tê da nehêl **çirûgîyê**
Bikevî xarê 'alemek bi te dibe helak mela! (132/22)

Wekî me di beşa *Jiyan û Berhemên Hezîn* de jî behs kir, Hezîn bi tirkî jî pirtûk nivîsîne û ev yek jî nîşan dide ku ew şarezayê vî zimanî ye. Dîsa di wan pirtûkên xwe yên tirkî de gelek caran bi tirkî helbest nivîsîne. Herçiqas pirtûkên wî yên tirkî hebin û ew di zimanê tirkî de şareza be jî, di dîwana xwe de cih nedaye helbestên xwe yên tirkî.

1.9. Cotepeyv û Dubarekirina Dengan

Di zimanan de hin bêje hene ku ji bo ku vegotinê bihêztir bikin û wateya îfadeyê xurt bikin bi bêjeyên wekî xwe, nêzî xwe yan jî dijberî xwe re tên bikaranîn.¹³⁰ Hingê vegotina mirov bêtir bihêz û bandorker dibe. Em dibînin ku di *Dîwana Hezîn* de jî gelek cotepeyv û dúbarekirina dengan hene: fedî û şerm, derd û gem, nas û dost, gar û doj, mest û serxoş, aram û hedan, reng û rû, kok û rîç, mal û melal, mar û mûr, kar û bar, cerg û mîlak, zûlal û berf, xîp û xalî, ax û xalî, dor û mador, med û cezîr, dar û ber, şeş û bêş, şeng û şox, qal û şer, heyl û meded, xar û xes, qirş û qal, deng û beng û hwd.

‘Îşqa cemala sermedî weqta ku ruş di dil danî
Me ra nema **şerm û fedî** lew aşîkar nalîne dil (81/5)

Pêçek ji dêman rakirî biskê di reş lê bakirî
Qelbê birîndar şad kirî wê dilbira pur **şeng û şox** (32/1)

Ji bilî cotepeyvyan, di helbestên Hezîn de gelek caran dubarekirina dengan derdikeve pêşberî me. Lê gelek caran dengên bi vî awayî dengên sirûştî ne û gava ku Hezîn behsa bûyerên sirûştê yan jî dengê ajalan kirine ev peyv bi kar anîne. Wek mînak: gummîn û

¹³⁰ Ji bo cotepeyv û cûreyên wan, bnr. M. Zahir Ertekin, Zafer Açar, “Di Kurmancî de Cotepeyv û Cûreyên Wan”, *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, c.1, j.1, Ocak 2015, r. 82-92.

zimmîn, hay û hûy, xişr û xuş, ûffîn û kuffîn, qîj û qîj, wiş û wiş, ax û ox, tar û mar, wîlwîl, gulgul, xuşxuş, hukhuk û hwd.

Ev çî **gummîn û zimmîn e dar û ber hey hey** dikin

Wîlwîlê teyran e derya tê li pey hev **cezr û med** (33/10)

Me go dilber, bes e evqas **êş û derdan** nede me

Gote çer wer tu dibêjî, ev çî hal e **wiş û wiş** (60/7)

1.2. Şêwaz

Gava ku helbestên Hezîn tên nirxandin, bêşik kurdî/kurmanciyeke sade û zelal bala mirov dikişîne. Hezîn hemû helbestên xwe bi erûzê nivîsîne. Vê rewşê bandoreke neyînî li helbestên wî nekirine. Li berevajiyê vê qet serwa, paşserwa û kêşa helbestan xera nebûne.

Ew têgeh û mezmûnên farisî û erebî gelek caran di helbestên Hezîn de xwe bi zimanê kurdî nîşan dide. Bo nimûne, li malika jêrê helbestvan bedewiya evîna xwe bi kurdiyeke zelal dişayesîne:

Dûr bûm ji wê lêvşekkerê wê kewmeşa rûfennerê

Wê rûgeşa xal'enberê lewra her roj bi zar e dil (81/2)

Hezîn di helbestên xwe de gelek caran ji çanda kurdan mînak hildane û helbestên xwe bi wan ve xemilandine. Helbestvan li malika jêrê evîna xwe ya îlahî bi rindahiyên dinê ve dide berhev, lê ev rindahî diyar e ku ji çand û civaka kurdan e. Lewra eşîra Heyderiyan di nav kurdan de bi kezî û biskê jinên xwe yê bedew û xweşkok ve navdar in. Herwiha rakirina xêliyê ji serê bûka nû jî di jiyan û çanda kurdan de cihekî gelek girîng digire. Hezîn, ev herdu nimûne di helbesta xwe de wiha honandiye:

Ne bi bağan û kulîlkan ne bi serxêliyê bûkan

Ne bi biskê Heyderî xweşyê dibînit mestî ruh (28/18)

Şêwaza çîrokî yê ku di helbestên Hezîn de cih digirin, gelek caran xwe di qesîdeyan de aşkere dikin. Hezîn gava ku di helbestên xwe de behsa bûyereke tesewifî yan jî dînî dike hingê, zimanekî rojane bi kar tîne û serî li vê rêbazê dide. Ji ber ku yek bi yek vegotina xelekên bûyeran bi vî awayî hêsantir e. Di helbesta 124'an de serdana Îmamê Xezalî ya ji bo

zatekî mezin, bûye çîroka helbestê.¹³¹ Mijara çîrokê tîne ser hedîsa Hz. Pêxember (asw.) ku dibêje: “Bê navê Xwedê, destpêkirina her karekî nîvco û nivîşkan e.”¹³² Bêyî besmele çêbûna genim, piştî xwarinê di însan de dibe sedema xefletê dibêje:

Gezalî rojekê dosto
Çû cem zatekî ey dosto

Nêrî xelq cot dike lê ew
Zevîyê tov dikey dosto

...

Gezalî ra bikey şuhbet
Ji bo te hatîye dosto

Tu here cem, dêla te ez
Zevîyê tov dikem dosto

...

Bi qurretîyê pozê xu
Bilind nedikirin dosto

Ji tofanê semawî ra
Hedef nedibûna dosto (124/32-33, 40-41, 60-61)

Wekî vê, di helbesta 126'an de şeş çîrokên cuda; di 130, 132 û 140'an de jî çîrokek hene. Em dikarin bibêjin ku bi vî awayî di menzûmeyan de vegotina çîrokan şewazeke cuda daye Hezîn.

Hezîn carna wek şeweya vegotina çîrokên helbestkî, xwe di guftûgoyan de jî aşkere dike. Guftûgoyên wekî “*min got, wî got*” mînanî axaftineke rojane di helbestan de cih girtine. Di vê mînakê de jî helbestvan bi dilberê re diaxive:

Min go dilber, tim weha be 'işk û mişkan şîn bikey
Got qebûl e, ger tu bavêjî ji xu koka futûr

Min go narîn, meşderê her derd û dermanan tu yî

¹³¹ Di vê çîrokê de navê Îmamê Xezalî derbas dibe lê navê wî zatî derbas nabe. Gava me ji Seydayê Mela Husnî ew zat pirsî, hingê ji me re got: “qasî ku tê bîra min ew zat ‘Eliyê Ramitenî ye, lê dîsa jî baş nayê bîra min.” (Yakup Aykaç, 03.01.2015)

¹³² İbn Hanbel, II, 360. (*Hadislerle İslam I*, weş. Diyanet İşleri Başkanlığı, c.1., Ankara 2014, r. 173)

Ji gihanê dûr mekey dil, ger tu xinc key can bi şûr

Got, bi yaran ra heval be neynika dil pak bidêr

Da temamen roj di mirata dilê te ket tûhûr (41/4-5-6)

Hezîn di helbestên xwe de hin ravekan tim û tim bi kar tîne. Em dikarin bibêjin ku ev ravek ligel kesayetiya helbestvan nêrîna wî ya jiyanê û şêwaza wî dide der. Ravek û gotinên wekî *atûna qetanê, dozexa evînê, dirrîyê qetanê, rinda derdan, baxirê şînan, yabana fîraq, arê qetanê, atûna evînê, yabana qetanê* û hwd. di helbestên Hezîn de gelek caran xwe dubare dikin ku helbestvan wateyek taybet li van bar kirine. Li gorî Hezîn, dinya cihê veqetîne ye. Lewra beriya ku însan were dinê, ruhê mirov li cem yara mezin (Xwedê) e. Piştî ku însan tê dinê, ji yara xwe diqete û lewma her dixwaze ku vegere cem yara xwe. Ji ber vê yekê, ji evîndar re dinya cihê cudabûn, çola êş û xeman e. Lewra evîndar ji hatina dinê û heta mirinê her tim bi ah û gîrîn e, gihîştin (w esl) bes bi mirinê hasil dibe. Di vê helbestê de jî em vê yekê dibînin:

Dûritî yabana derd û êş û ahîne kûr e

Lew ji dergûşê heta gorê bi ah û zar e ruh (28/2)

Ji ber vê yekê, helbestvan di vê dinê de xwe yekî xemgîn, bi êş û keser dibîne, lewra dûrî yara xwe ye. Lewma em dikarin bêjin; ji ber van sedeman helbestvan xwe wek mirovekî *hezîn* (xemgîn) dide nasîn û vê mexlesê bi kar tîne:

Pur bi êş û dilkul û mest û xerabê firqet im

Fir didit huzna **Hezîn** rojek dibit şahî gelo? (116/20)

Lêbelê, Hezîn di helbestên xwe de ji ber qetanê xemgîniya xwe bîne zimên jî tu car bêhêvî nîne. Pirî caran bihêvî ye ku dê rojek bi yarê re wesl/gihîştin pêk were. Helbestvan li vir û di gelek cihan de îşareta ayetên ku dibêje “*bêhêvî nebin*”¹³³ dike û xwe wisa teselî dike:

Nebe bê hêvî Hezîn ma hey zivistan bê behar

Gul dîsa dê şînan bibin firqet dîsa dibit ‘ebeş (26/22)

Hezîne jar û aware, wekî sêwyan sitûxar e

Bi lûfî te umîdwar e, bûye qurban ji ‘îşqê ra (8/24)

¹³³ Di Quranê de gelek cihan di derbarê *bihêvîbûnê* de ayet hene. Bnr. Yûsuf: 12/87, Zumer: 39/53, Rûm: 30/36.

Hezîn, di helbestên xwe de hin caran tercîha peyvên kurdî yên resen kirine. Ango, peyvên ku di kurdî de tîbî bikaranîn lê ne kurdî ne, tercîh nekirine. Bo nimûne; tirm (term, cenaze), qemitîn (zeliqîn), hûrzan (alim, zana), hûker (mi'elim), çar awir (çar teref), xudbîn (egoîst), xudanî (dîlnizmî), perhîz (teqwa, xwe ji gunehan parastin) û hwd. Ev jî nîşan dide ku Hezîn di zimanê kurdî de gelek kûr bûye.

Çemengah û gulistan û çiyayê tev gul û reyhan
Mîna hingiv **diqemite** bi wan ve mêşa dil ya Reb (17/13)

Çar awirê dil dîwar e, jêr û jorê wî ye ar
Dişewite wekî dar e, hey hewar ey dest(i)keş (60/4)

Berê tu zarokê xu ra
Heqîqî **hûker** î bavo (130/39)

Dîsa em dibînin ku Hezîn carna bixwe jî hin peyv çêkirine. Di Dîwana Hezîn de çar caran peyva Hezargolê derbas dibe ku di dewsa Bîngolê de bi kar aniye. Hezîn li şûna “bîn” a tirkî “hezar”a kurdî xistiyê. Lê ya balkêş ev e ku Hezîn rasterast navê Bîngolê ya bi kurmancî (Çewlîg an jî Çepeçûr) an jî kurmanckî (Çolig) bi kar neaniye. Herwiha peyvên wek dajo (şofêr, ajovan, ajoker), firoker (balefir), Xudêçû (Xudêrewan) û hwd. jî ji ber xwe çêkirine. Jixwe ev jî taybetiyê helbestvanan e ku bi peyvên re dilîzin û kirasekî nû li wan dikin.

Diyarbekr û **Hezargol** û Mûşa dilber û Kurdistan
Hemî milkê te bin dîsa tu tîr nabî tu nankor î (148/4)

Gelo **firoker** bê şofêr çawa bi jor ve fir didit
Ya geştîyê qebtan nebit ma ew li deryayê çi ket (23/5)

Di dîwana Hezîn de bi tevahî 149 helbest hene ku hemû jî bi kêşe hatine nivîsîn. Serwa û paşserwa di edebiyata klasîk de qasî kêşeyê girîng in. Ji ber vê yekê di edebiyata klasîk de tiştê ku gelek caran derdikeve pêşiya me ev e ku gelek helbestvan ji helbestên beriya xwe hatine nivîsîn, îqtibas û nezîre kirine.¹³⁴ Ev taybetî di edebiyata klasîk de tiştêkî asayî ye

¹³⁴ Di edebiyata kurdî de mînakên vê gelek in. Bo nimûne; di helbesta *Wê Ji Nû Cezba Evîne* ya Pertew Begê Hekkarî ji *Şox û Şengê* ya Melayê Cizîrî, malika *dil ji min bir dil ji min* îqtibas kiriye û li ser vê helbestê nezîre nivîsiye. Ji bo helbestên *Wê Ji Nû Cezba Evîne* û *Şox û Şengê* bnr. Perto Begê Hekkarî, *Dîwan*, amd.

û me nimûneyên wê di helbestên Hezîn de nîşan dan.¹³⁵ Ji xeynî wan, di dîwanê de gelek helbest hene ku bi serwa an jî paşserwayeke nû hatine nivîsîn, ango, Hezîn ji helbestvanên beriya xwe îqtibas an jî nezîre nekirine. Di sêrî de paşserwayên daçekî bala mirovan dikişîne ku Hezîn daçekên “ra, da” wek paşserwa bikar anîne. Herwiha wekî serwa û paşserwayên xweser wekî: ya Reb, Xezna, çû ji dest, yar, dilber, el-xelas, insan, hene, -a te bû, dilo, bavo, lawo, xorto û hwd. hene.

Gujgujî ser berxê dil şahîne ‘îşqê el-xelas
Daye nêv pencê qetanê yara dilbêş el-xelas (61/1)

Ronîya qad û semayê tîrêjek nûra te bû
Hatina her ‘alemê têk da bi fermana te bû (115/1)

Yek ji taybetiyên şêwaza Hezîn ev e ku di helbestên xwe de gelek cih daye *tekrîran*, ango rêzeke dawiya malikek an jî çarînek di hemû helbestê de hatiye dûbarekirin. Di helbestên Hezîn de jî bi vî rengî gelek nimûne hene, wek: “heywax li min dîn çû ji dest”, “ya Reb li me rehmê bikey”, “Şahê Xeznayê meded”, “rabe ji xew rabe dilo”, “gelî dost û gelî yaran”, “te rihlet kir ji dinyayê” û hwd.

Payîza paşîn e îro
Dilê min gemgîn e îro
Li min huzn û şîn e îro
Gelî dost û gelî yaran!
...
Hezîn im çav tijî xûn im
Bi axîn û bi gîrîn im
Hewarê bal we ve tînim
Gelî dost û gelî yaran! (99/1-31)

Carna ev tekrîr di rêzekî de jî dixuye.

Mekey cana were êdî kula bengî bikey hêdî
Şewitîn em şewitîn em şewitîn em bes e dilber

Tehsîn Îbrahîm Doskî, weş. Nûbihar, Stenbol 2011, r. 235.; Melayê Cizîrî, *Dîwan*, amd. Emîn Narozî, weş. Avesta, Stenbol 2012, r. 185.

¹³⁵ Bnr. Beşa 3. Helbestvanên ku Bandor li ser Hezîn Kirine.

Bi çavê şefqetê carek binêre bo Xudê xanim
Birîndar im birîndar im birîndar im hewar dilber (45/10-11)

Di edebiyata klasîk de taybetiyeke cuda jî heye ku hin helbestvan gava ku helbestê xwe dinivîsînin, di helbestê de sal an jî temenê xwe jî diyar dikin. Ev taybetî di Edebiyata Klasîk a Kurdî de piranî di helbestên Feqiyê Teyran de xwe nîşan dide. Wekî vê, di Hezîn de jî carna ev taybetî berçav e. Bo nimûne Hezîn, vê helbesta xwe di şevêkî payiza sala hîcrî ya 1402'an (m. 1982) de nivîsiye.

Lewra *şevêk ji şevê payîza* kurt
Dema çêkir gerdena van cewheran

Di sala hezar û çar şed û dudyê
Hicrê da me tercume kirye bizan (97/154-155)

Hezîn hin arîşeyên edebî wek “*helbest çi ye, sînorên wê çi ne, helbest ji bo kê ye*” li gor xwe dibersivîne, li cihekî hizr û boçûnên xwe yê di derbarê helbestê de der dibe.¹³⁶ Li gorî Hezîn, divê helbest ji bo malê dinê û pesnê dinê nebe. Ango helbest ji bo rindahî û bedewiya dinê, jinê û tiştên fanî nîne. Divê mijar û zimanê helbestê her û her Xwedê û îlahî be. Dîsa axaftin û helbestên bê dilber (Heq, Xwedê) dişibîne xwarina bêxwê û mîna tiştêkî kelî dibîne. Ji ber vê yekê mijarên helbestên xwe jî diyar dike ku derbarê tiştên fanî û karê dinyayê de nîne.

Gora qanûna zimanan tu bipeyv
Tevlihev diket bê qanûn gotinan

Her bi qanûnê qezîdan dilber e
Xoy nebit xarin kelî tê ser ziman (97/54 û 55)

Helbestvan gava ji yekî din re pêşniyaza nivîsîna helbestê dike hingê dîsa bi terza xwe ya şîretwarî, di rêya xwe de çûyîne pêşniyaz dike. Lewra li gorî Hezîn helbest bi pesnê Heq, bi tiştên baqî ve dikemile û digihîje asteke bilind. Lê ne, eger behsa tiştên dinyewî bike hingê helbest di vê dinê de dikeve ber piyan, li erdê dimîne û dihetike. Bi nêrîna helbestvan, ji bo helbestê asta herî nizm bi tiştên fanî ve mijûlbûn e.

¹³⁶ Ji bo arîşeya “*helbest çi ye, helbestvan kê ye*” bnr. Mahmud Erol Kılıç, *Sûfî ve Şiir, Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, weş. İnsan Yayınları, İstanbul 2014, r. 103-117.

Şi' rê çêkey, lê reha min da here
Karê dunyayê nede qeş ber çavan

Pê bixaze pesnê heq berdana heq
Ber bide qencîyê ne pesnê jinan

Şi' r nîşan e ji kemal û fezlê ra
Pur hêja ye dema nekev ber nigan

Bernigîya şî' rê wek were gotin
Bona pê malê dunê were civan (97/56-59)

Hezîn piştî pênaseya şî' rê di çend cihan de pesnê helbestên xwe dike, helbestên xwe bi nêrînên xwe dinasîne. Jixwe di destpêka dîwanê de jî diyar kiriye ku Hezîn helbestên xwe tenê wekî helbest nabîne; her wiha wekî çemeke xweş, kaniya ilm û hikmetê, ji nexweşiyên re mîna derman dibîne û gazî gel dike ku ji bo werin, bixwînin û jê sûd werbigirin.

Ne şî' re welê ev çemenek xweş e
Li der û li dorê wê av bilqîne

Heşan ra hesan e dilan ra nûr e
Kulan ra şîfa ye ji can ra jîn e

Werin lê binêrin û lê bigerin
Çemenekî pur xweş û gemrevîn e (111/16-17-18)

Hezîn di helbestên xwe de gelek caran xwe di rewşeke xirab de dibîne, halê xwe yê perîşan vedibêje û lavayê Xwedê dike. Hezîn carna jî dibîne ku êdî tu kes guhdariya wî nake û şîretên wî nagire, hingê dîsa ji Xwedê alîkarî dixwaze û ji bo ku ew werin rêya rast dua dike.

Xudêyo îhsan bikey, in' am bikey
Belkî ev şîreta, şîn be`l hindikan (97/139)

Ya Reb tu heq navê xu key, dînê mubîn wenda nekey
Me nailê lufta xu key, heywax li min dîn çû ji dest (24/37)

Bi umîda gîştina yarê **Hezîn** jînê dike

Ya Îlahî! La texeyîbuhû iza me`l-leylu dac

(27/8)

Me di vê binbeşê de ji bo nirxandina şêwaza Hezîn hewl da û cudahiyên wî derxistin holê. Wek tê dîtin, di şêwaza Hezîn de gelek taybetiyên cuda hene ku wî ji helbestvanên din cuda dike. Ji ber vê yekê em dikarin bigihîjin vê encamê ku şêwaza Hezîn xurt û dewlemend e. Herwiha di helbestên Hezîn de taybetiya herî berçav şêwaza wî ya şîretî û tesewifî ye ku li seranserî dîwanê de ev yek tê hîskirin. Em ê di bin serenava *Naveroka Helbestên Hezîn* de li ser van mijaran yek bi yek rawestin.

2. WÊJEVANÊN KU BANDOR LI SER HEZÎN KIRINE

Hezîn jî wek gelek helbestvanan, di bin bandora helbestvanên mezin ên kevn de maye û ji wan sûd wergirtiye. Hezîn wan helbestvanan wiha rêz dike: "...bêşik gelek şa'ir û kitêb te'sîr li min kirin. Bo nîmûne di kurdî de Dîwana Cizîrî, Mem û Zîna Xanî û Rewdu'n-Ne'îma Şêx Evdirrehmanê Aqtepi; di farisî de Mela Camî, Hafîzê Şîrazî, Mesnewî, kulliyata Sadî Şîrazî û Îbnû'l Xeyam; di erebî de jî Îbnû'l Farid, Hesan bin Usabîd, Meqamata Herîrî, Lamîyetû Îbnî Werdî, Nûniyetû Sibî, Muellaqatî Seba, qesîdeya Burdiyye û hwd."¹³⁷ Digel van Hezîn gelek dîwan, qesîde û helbestên kurdî jî jiber kirine.¹³⁸ Li vir em dibînin ku Hezîn, li qada şî'rê de gelek jîrek û şareza ye. Ji ber vê yekê em nikarin rasterast bibêjin ku bandora vî helbestvanî gelek e yan jî kême. Em ê li vir bi tenê çend mînakên helbestvanên kurdînivîs li gorî bandora wan, nîşan bidin.

2.1. Melayê Cizîrî

Melayê Cizîrî, di edebiyata kurdî de ekola tesewifê temsîl dike. Di dîroka edebiyata kurdî de di asta dîwana wî de dîwan nehatine nivîsîn. Cizîrî bi helbestên xwe, bandorek gelek mezin li ser helbestvanên piştî xwe hatine, kiriye.¹³⁹ Yek ji wan helbestvanan jî Hezîn e. Jixwe Hezîn di bîranînên xwe de diyar dike ku wî pirî helbestên dîwana Melê jiber kirine.¹⁴⁰ Li jêrê, em ê bo vê yekê mînakan bidin.

1. Nezîreya "geleq" e ku paşserwa û kêşa herduyan yek e:

Melayê Cizîrî:

¹³⁷ Yakup Aykaç, "Hevpeyvîn: Seydayê Mela Husnî Hezîn", mp3., 02.02. 2014, Stenbol.

¹³⁸ Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Hezîn, *Bîranînên Seydayê Mela Husnî*, r. 42.

¹³⁹ Adak, *b.n.*, r. 210-211.

¹⁴⁰ Hezîn, *Bîranînên Seydayê Mela Husnî*, r. 42.

Mey nenoşî Şeyxê Sen'anî gelet
Ew neçû nêv Ermenistanê gelet¹⁴¹

Hezîn:

Dil di rahê 'îşqê da nîne gelet
Ruh di cezb û coşê da nîne gelet (65/1)

2. Nezîreya “‘ebeş” e ku bi tenê paşserwaya van yek e:

Melayê Cizîrî:

'Umrê zayî' bû me bê dilber 'ebeş
Wey tevê 'umrê me borî ber 'ebeş¹⁴²

Hezîn:

'Umrê bê dilber heba ye cehda bê 'îşqê 'ebeş
Jîna bê rehber bela ye qelbê bê nûr e 'ebeş (26/1)

3. Nezîreya “çerx” e ku paşserwa û kêşa herduyan yek e:

Melayê Cizîrî:

Heyheya reqs û semaya te çi xweş bestiyê çerx
Ku di bircê bi sema têt li ser destê xwe berx¹⁴³

Hezîn:

Wek me yê rojreş nîne kes dikşîne azarê çerx
Êş û derdan hey dibarîne me ra geddarê çerx (29/1)

4. Nezîreya “-er” e ku bi tenê serwa û kêşa van yek e:

Melayê Cizîrî:

Xelqno li min kin şîretê ew dilbera zerrînkemer
Min dî di halê xefletê hat der ji bircê wek qemer¹⁴⁴

Hezîn:

Dilber ji burcê hate der ya Reb çi husnek bû li ser
'Alem hemî têk nûrî bû hilbû ji afaqan qemer (43/1)

5. Nezîreya “bes” e ku paşserwaya herdu yek e:

¹⁴¹ Melayê Cizîrî, *Dîwan*, transkripsiyon Arîf Zêrevan, weş. Nefel, Stockholm 2004, r. 122.

¹⁴² Cizîrî, *b.n.*, r. 66.

¹⁴³ Cizîrî, *b.n.*, r. 88.

¹⁴⁴ Cizîrî, *b.n.*, r. 97.

Melayê Cizîrî:

Dil yek e dê ‘ışqî yek bit ‘aşiqan yek yarî bes
Qible dê yek bit qulûban dilberek dildarî bes¹⁴⁵

Hezîn:

Vekey dilber ji dêman perde û bendan delalî bes
Nîşan de şûretê sêvîn ji dildaran veşarî bes (52/1)

6. Nezîreya “mela” ye ku paşserwa û kêşa herduyan yek e:

Melayê Cizîrî:

Îro ji derba xencerê lazim biêşan î Mela
Teşbihê zulfa dilberê zanim perîşan î Mela¹⁴⁶

Hezîn:

Pur pur bizane qedrê xu tu ruhê ‘alem î mela
Cihan heyatê nakey qeş bê te bi yek demê mela (132/1)

7. Nezîreya “ğeređ” e ku paşserwa û kêşa herduyan yek e:

Melayê Cizîrî:

Me ji bil husn û cemalê çi geređ
Bê cemalê ji peyalê çi geređ¹⁴⁷

Hezîn:

Dil ji bil yara berîn nîne geređ
Gîştina wê yarê ye dil ra geređ (64/1)

Herwiha Hezîn di dîwana xwe de sê caran behsa Melayê Cizîrî dike ku di wan de pesnê wî hem di qada ilmê de û hem jî di qada evîn û helbestê de dide:

Melayê me`y Cezîrî her bi ‘ilmê
Dunê da nam û şan daye biray min (95/17)

Nuqtekî tûmara ‘ışqê tête qas Şerha ‘Ubab
Çilkekî barana ‘ışqê tête wek deryaya gêj

---

¹⁴⁵ Cizîrî, *b.n.*, r. 110.

¹⁴⁶ Cizîrî, *b.n.*, r. 212.

¹⁴⁷ Cizîrî, *b.n.*, r. 118.

Pur wekî *Cezrî* û Miksî dane dersa metnê ‘îşq
Jîna wan gîşte nihayet pur dîbace mabû hêj (50/2-3)

Wek ji van mînakên tîn dîtin ku Hezîn gelek di bin bandora Melayê Cizîrî de maye.
Di gelek helbestên xwe de nezîre kirine û bi heman şeweyî helbest nivîsîne.

2.2. Ehmedê Xanî

Hezîn wekî li jorê jî me diyar kiriye, gava behsa kitêbên ku bandor li ser wî kirine dike, nemaze navê Mem û Zîna Ehmedê Xanî jî dibêje û piştî gelek caran behsa xwendina vê dike. Û herweha qala çend helbestên Xanî jî dike.¹⁴⁸ Diyar e ku Hezîn wekî Melayê Cizîrî, ji Xanî jî gelek sûd wergirtiye. Bo nimûne li jêrê em ê bi çend mînakên ve van binimînin.

1. Nezîreya “çi (bi)ket” e ku paşserwa van yek e:

Ehmedê Xanî:

Mîrê meclîs nekenit, mûtrîbê goya çi biket
Xunçe xendan nebitin, bulbulê şeyda çi biket¹⁴⁹

Hezîn:

Dil bû pureng ji mehbêtê, bê yara hîvrû dê çi ket
Yarê divêt qelbê murîd, cennet û hîran dê çi ket (25/1)

2. Nezîreya “-im ez” e ku paşserwa wan yek e:

Ehmedê Xanî:

Seydê pencahê serê zulfa şeha şehbaz im ez
Mestê cama îşweya şehnazê nazik naz im ez¹⁵⁰

Hezîn:

Furatên gem li min wer bûn li kohê dil birîn der bûn
Jêr û jor da hîskeke hîlbûn gelî yaran gerîq im ez (46/1)

3. Nezîreya “-ef” e ku serwa û kêşa herduyan yek e:

Ehmedê Xanî:

---

¹⁴⁸ Yakup Aykaç, “Hevpeyvîn: Seydayê Mela Husnî Hezîn”, mp3., 02.02. 2014, Stenbol.
¹⁴⁹ Evdurrahman Durre, *Şerha Dîwana Ehmedê Xanî Felsefê û Jiyana Wî*, weş. Keskesor, Stenbol 2002, r. 115.
¹⁵⁰ Durre, *b.n.*, r. 224.

Ez çûme baxê sorgulan wextê sehergahê bi xef
Min dî sedaya bulbulan dagirtibûn her çar teref¹⁵¹

Hezîn:

Şukur îro şahê şeref hat bagê dil bi nay û def
Mizgîn ji ruh ra be ku şah serdana wî kirye hedef (70/1)

Herwiha gelek malikên wekî hev jî hene:

Ehmedê Xanî:

Me dî neqşek ji neqşê Neqşebendan
Vebû qeydê di min yek yek ji zendan¹⁵²

Hezîn:

Neqşekî neqşî dixazî dil girêde`b Xeznewî
Nisbeta rengîn dixazî hey li mala Xeznewî (136/1)

Ji xeynî van, Hezîn di dîwana xwe de gelek caran navê Mem û Zîn der dibe, evîna wan tîne zimên:

Nayête şerh û qelemê, hezkirina **Zîn** û **Memê**
Ne vê demê ne wê demê, rake ji rûpelan qelem (89/3)

Wekî bayê şeba qeş nîne aram û hedana me
Mem im îro di zindanê gelo **Zîna** şîrîn kanê (94/8)

Herwekî van, navê Beko jî di helbestên Hezîn de cihê xwe digire:

Wek **Bekoyan** karê wê şeytanî ye
Yar ji yaran dûr dixîne şev û roj (49/60)

Herwiha navê Ehmedê Xanî jî di helbestên Hezîn de diborin:

Bi 'ilmê **Ehmedê Xanî** wekî roj
Bûye meşhûrê afaqan biray min (95/18)

Bixûne tim bixûne tim bixûne tim bixûne tim
Bibe zana bibe zana bibe zana mîna **Xanî** (142/35)

¹⁵¹ Durre, *b.n.*, r. 244.

¹⁵² Durre, *b.n.*, r. 276.

2.3. Şêx Hadiyê Qewmanî

Me di *Jiyana Hezîn* de jî behs kir ku Hezîn cara yekem di medreseya Şêx Hadî de xwendiyê. Hezîn di pirtûka xwe ya *Kûlxaniya Veşartî* de behsa jiyana Şêx Hadî kiriye û jî qesîdeyên wî çend mînak dane. Herwiha di bîranînên xwe de jî wiha behsa wî dike: "...di hona edebiyatê de jî xwediyê baskekî dirêj bû. Xwediyê îbareyeke areste bû. Di zimanê erebî û kurdî de xwediyê fesahet û belaxetê mezî bû..."¹⁵³ Ji ber vê yekê em dikarin bibêjin Şêx Hadî yekemîn mamosteyê Hezîn e û bandora wî li ser Hezîn çêbûye. Hezîn gelek caran di pirtûkên xwe de behsa Şêx Hadî kiriye. Em ê li vir çend mînan jî helbestên Şêx Hadî û Hezîn bidin ku vê yekê baştir bibînin.

Şêx Hadî:

Hey ho hewar hey ho hewar, hey wax li min dînê mubîn
Heywax û feryad û sitar, hey wax li min dînê mubîn¹⁵⁴

Hezîn:

Heywax li min heywax li min, heywax li min dîn çû ji dest
Şikestî peymana elest, heywax li min dîn çû ji dest (24/1)

Di gelek murebbe'ên Hezîn û Şêx Hadî bi heman teşeyî ve hatine honandin. Wek mînak:

Şêx Hadî:

Ez bêkes û feqîr im
Îmdad û gazî Seyda
Xweş bende û esîr im
Îmdad û gazî Seyda¹⁵⁵

Hezîn:

'Izzuddînê şîrîn kanê
Delala gemrevîn kanê
Hedana dilhezîn kanê
Hewar e bazê Xeznayê (144/1)

¹⁵³ Hezîn, *Bîranînên Seydayê Mela Husnî*, r.14.

¹⁵⁴ Şêx Muhammed Hadiyê Qewmanî, *Dîwan*, amd. Muhammed Seydaoğlu, Nûbihar, Stenbol 2011, r. 37.

¹⁵⁵ Qewmanî, *b.n.*, r. 61.

Di dîwana Şêx Hadî de tenê 14 helbest hene ku bes bi 2 hebê ji wan bi şiklê malikan û yên din jî bi şiklê murebbe‘ê hatine nivîsandin. Ji ber vê yekê em nikarin zêdetir minakên mînanî hev bidin. Lêbelê gava ku mirov murebe‘ên Şêx Hadî û Hezîn dinêre hemû helbestên wan hem jî aliyê şiklî û zimênî û hem jî aliyê naverokî ve nêzî hev in. Ev yek jî nîşan dide ku bandora Şêx Hadî bi awayekî aşkere li ser Hezîn çêbûye.

2.4. Şêx Elauddînê Xeznayê

Hezîn gava ku li medreseya Şêx Ehmedê Xeznayê dimîne, li cem Şêx Elauddîn dixwîne, jê sûd werdigire.¹⁵⁶ Di navbera Hezîn û Şêx Elauddîn de hem têkiliyeke feqî-seyda, hem mirîd-murşîd û hem jî xwendekar-helbestvan çêdibe. Lewra Hezîn, “di helbestê de herî zêde te’sîr li min kir şî‘rên Şêx Elauddîn e” dibêje.¹⁵⁷ Dîwana Şêx Elauddîn nîne lê du helbestên wî di pirtûka *Dîwana Camî*‘ de me tespît kirin ku em li ser van helbestan hûrbûn.

Şêx Elauddîn:

Em zelîl in em feqîr in ya Resûlûllah meded
Em esîr in em heqîr in ya Hebîbûllah meded¹⁵⁸

Hezîn:

Ketime tennûra ‘îşqê şahê Xeznayê meded
Perritîm tê da seraser şahê Xeznayê meded (36/1)

Wekî vê, di vê helbestê de jî heman terz bala mirov dikişîne.

Şêx Elauddîn:

Hewar sed hewardar im
Ji ber nefsê xerabhal im
Ji wî Şahî recakar im
Meded ya Şahê Xeznayê¹⁵⁹

Hezîn:

Hewar û şed hewar îro
Keremkar û medar îro
Ji nîv me çû bigar îro
Hewar e bazê Xeznayê (144/12)

¹⁵⁶ Hezîn, *Bîranînên Seydayê Mela Husnî*, r. 65.

¹⁵⁷ Yakup Aykaç, “Hevpeyvîn: Seydayê Mela Husnî Hezîn”, mp3., 02.02. 2014, Stenbol.

¹⁵⁸ Mela Ehmedê Qoxî, *Dîwana Camî*‘, weş. Îhsan, Diyarbekir 2004, r. 414.

¹⁵⁹ Qoxî, *b.n.*, r. 418.

Wek tê dîtîna pêwendîya ku di navbera helbestên Şêx Elauddîn û Hezîn de heye, berçav e. Ji ber kêmasiyên nimûneyên helbestan lêkolînên me bi têra xwe kûr nebe jî mirov ji van herdu helbestan dibîne ku navbeyna şeweya herdu helbestvanan manendînek heye ku ev jî bandora Şêx Elauddîn nîşan dide.

Herwiha di dîwanê de em dibînin ku Hezîn navê Şêx Elauddîn gelek caran der birine û li ser wefata wî jî mersiyyek nivîsiye:

Ji hecra Şah ‘Elauddîn dilê min pare bû îro
Ji ferqê ser hetta pê da beden têk bû kebab îro

Nema me şebr û aramek ji ber jana tîra hecrê
Birîn kûr e elem dişwar û mame bê tebîb îro (119/1 û 2)

2.5. Melayê Bateyî

Mela Huseynê Bateyî yek ji helbestvanên kurdan ê klasîk e. Ji helbestên wî diyar dibe ku di edebiyata kurdî de mahir bûye.¹⁶⁰ Di edebiyata kurdî de mewlûdnivîsê yekemîn e ku bi Mewlûda xwe ve tê nasîn. Herwiha piştî Bateyî di edebiyata kurdî de çî mewlûd hatine nivîsîn, di bin bandora wî de mane.¹⁶¹ Em di helbesta 97’an de vê bandorê bi zelalî dibînin. Ji aliyê ruxsarî ve kêşa wan wekî hev in, ji 162 malikan pêk tê. Lê em vê yekê jî diyar bikin ku ev helbest wek şerha *Qesîdeya Lamiyye* ya Îbnî Werdî hatiye nivîsîn lê Hezîn tiştên din jî li ber xwe zêde kirine û bi şeweya xwe ev helbest nivîsiye.

Melayê Bateyî:

Hemdê bê hed bo Xwudayê ‘alemîn
Ew Xwedayê daye me dîne mûbîn

Em kirine ummeta xeyr-ul beşer
Tabî‘ê wî muqtedayê namiwer¹⁶²

Hezîn:

Pesnê bê dawî Xudê ra bin ku Wî
Daye me Îslam û Quran û îman

¹⁶⁰ Mela Huseynê Bateyî, *Jiyan, Berhem û Helbestên Wî*, amd. M. Xalid Sadîfî, weş. Nûbihar, Stenbol 2011, r.30.

¹⁶¹ Ziver İlhan, *Mewlûda Mela Huseynê Bateyî (Metn û Lêkolîn)*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Mardin Artukluyê, Enstîtuya Zimanên Zindî yê Tirkiyeyê, Mêrdîn 2013, r. 3

¹⁶² Melayê Bateyî, *Mewlûd*, amd. Huseyn Şemrexî, weş. Nûbihar, Stenbol 2011, r. 9.

Em kirine pêçûyê peyğemberê
Ûmmeta wî çêtirînê ûmmetan

(97/1-2)

2. NAVEROKA HELBESTÊN HEZÎN

Di helbestên Hezîn de gelek mijarên cuda hene ku vê jî ji aliyê naverokê ve dewlemendiyek daye *Dîwana Hezîn*. Hin helbestên Hezîn serdanpê bi tenê li dor yek mijarê hatibe honandin jî hin helbestên wî jî mijarên cuda di hundirîne. Herwiha ji aliyê naverokê ve helbestên lîrîk, dîdaktîk, tesewîfî û rexneyî sereke bin jî mijarên wek fanîbûna dinê û xapandina wê, ibadet, nefis û daxwazên wê, xûyê qenc, mirin, borîna zeman, zanîna qedr û qîmeta xortaniya mirov, şikayeta zeman, bêrîkirina welêt, bedewiya sirûştê hwd. hene.

1.2. Helbestên Lîrîk

Di helbestên lîrîk ên dîwanê de îşq û halê wecdê tên dîtin. Helbestvan coş û xiroşa xwe di van helbestan de der birine û bi awayekî aşkere van hestên xwe ragihandine xwendevanan. Hezîn di qada îşqê de xwe zana û pispor dibîne. Mezinahiya îşqê, derdê dil, halê dilan baş dizane û xwe di vê qadê de dide ber helbestvanên mezin ên wek Melayê Cizîrî û Siyahpoş. Dibêje ku di rêya îşqê de hinek hal jî hene bes ez tenê dizanim, hêj agahiya Mela û Siyahpoş nîne.

Tenê dizanim ez çiqas giran e derdê dilê jar
Nakeve şed Şerha 'Ubab nanivîsîne şed mela

Hinek newal û rê hene li 'alema halê dilan
Li qadê wê neketîye çavê Siyahpoş û Mela (133/3-4)

Gava em li helbestên Hezîn yê lîrîk dinêrin hingê dibînin ku helbestvan di şopa helbestvanên klasîk de çûye. Şayesandina wî ya îşqê, pêwendîya dilber û bengî, renckeşîya di rêya îşqê de, nêrîna îşqê û hwd. wekî helbestên klasîk ên beriya wî ne. Digel vê yekê, tê dîtin ku Hezîn şewaza xwe jî parastîye û bi hevoksazî û kurdîyeke sade hestên xwe der birine. Helbestvan di helbestên lîrîk de xwe wekî bengî dibîne û gelek caran dîrî ji yara xwe ye û her tim bi îşqa wê ve dikele.

Roj bûne meh, meh bûne şal gelo xuya naket delal
Demek me ra nabe heval, evîne dîza dil keland (37/15)

Dilberê dil da danîye bi dûrîyê şed şîş û dağ
Biskeynê kesk vewşandîye dil kiriye fena û dağ (68/1)

Ji ber dûrîyê Hezîn her dem di nav êş û elemê de ye. Tim û tim derd û kulên xwe bi saya helbestên xwe, tîne zimên. Di helbestên xwe de geh dinale geh dikale, ji ber vê yekê xwe dişibine teyr û tuyên di spêdeyan de dixwînin, kundê li ser kavilan, sêwiyên li ber dîwaran û bilbilên baxan û hwd.

Ez dinalim şev û rojan weku teyrê di seher
Lew dilê jar da hene şed kul û şed derd û keser (39/1)

Dûr bûm ji wê lêvşekkerê wê kewmeşa rûfennerê
Wê rûgeşa xal' enberê lewra her roj bi zar e dil (81/2)

Helbestvan dizane ku rêya işqê rêyeke zor û zehmet e. Dîsa dizane ku beriya wî gelek bengî û dilber hatine û çûne; wekî wî renc û azara işqê kişandine. Lê gava ku derdkêşiya evîndarên wek Mem û Zîn, Şîrîn û Ferhad, Leyla û Mecnûn dide ber renckêşiya xwe, hingê ya wan li ber ya xwe wekî çêlika çûçikan dixuye.

Mem û Zînê, Şîrîn û Ferhad dibin
Cem dilê gem dîdeyê me wekî ferx (30/4)

Helbestvan bengî ye û yara xwe digere. Dizane ku tenê wesl/gihîştina yarê ji derd û kulên wî re derman in. Dîdar/nêrîna yarê ji agirê dilê bengî re av e. Ji ber vê bengî çendî bêhal û perîşan be jî dixwaze xwe bigihîne yarê. Lê dizane ku gihîştina yarê ewqas ne hêsan e. Lewra xwe bi van gotinan ve teselî dike; kê ku tişteke bixwaze divê zehmetiya wê jî bikişîne.

Tarîy û sermê dibînit, ê divêt ava heyat
Germ û tîbûnê dibînit, ê diçit ke'ba murada (4/4)

Herwiha helbestvan dizane ku evîna dilê bengî ne bidil be, gihîştin pêk nayê.

Çûm nêv civata bulbulan purs kir ji weşla şorgulan
Gotin, evîn ji dil nebit dilber bi dîdarê çi ket (23/9)

Dixwaze nîşan bide ku di dilê wî de evîneke heqîqî heye. Ji ber vê di jwariya gihîştina yarê nayê ber çavê wî. Yara xwe di behreke bêbin de wek durra tekane dibîne û xwe jî ligel wan talûkeyan, gerrînerê wê dibîne.

Yê ku boy durra yetîm ket behra bêbin bê kelek
Yê ku maye bê hewar nêv pencê pêlan da ez im (83/2)

Helbestvan piştî demekê êdî dixwaze ku ev zehmetkêşiya wî bila biqede û lewra xwe şewitiyê di dojecha işqê de dibîne û nikare êdî ber xwe bide.

Êdî bes e dilber were, can perrîtî sertasere
‘Îşq e ji karîne der e, êşê emana me birand (37/17)

Bi ahîn û bi kovan in, wekî bulbul delovan in
Şev û rojan bi efgan in, li yaran ev neyarî bes (52/6)

Herçiqaş dilber ji bo bengiyê ji bo ku ispatkirina evîna xwe renc û cefayê jî bide kişandin jî bengî, dilbera xwe li ser her tiştî dibîne. Wekî malika li jêrê dibêje, pêlava yarê tacê padişahê dinê ye.

Şemûka wê balgeh e birûyê têk şan û nîşan
Pêlava yarê ji şahanê cihanê ra ye tac (27/3)

3.2. Helbestên Dîdaktîk

Hezîn di helbestên xwe yê dîdaktîkî de şewazeke şîretamîz bikar aniye. Ev şewaza şîretamîz di gelek helbestên Hezîn de dixuye û em dikarin bibêjin ku yek ji wan şewazên sereke di helbestên Hezîn de ev e. Herwiha helbestvan di helbestên xwe de carna ji xwe re, carna jî ji yekî din re şîretan dike. Di dîwanê de bi tena serê xwe ve helbestên wek pendname hatine nivîsîn hene. Wek mînak, bi 47 malikan ve di helbesta 132’an de Hezîn hemû aliman bi şewazeke şîretamîz hîşyar dike û nesîhetan li wan dike:

Pur pur bizane qedrê xu tu ruhê ‘alem î mela!
Cihan heyatê nakey qeç bê te bi yek demê mela! (132/1)

Wekî vê helbesta Hezîn, heft helbest hene ku serwaya wan xorto, dosto, apo, bavo, lawo, cano û qelbo ne û bi şewazeke şîretamîz hatine vegotin. Di wan helbestan de Hezîn carinan çîrokek yan jî qisseyek vegotiye û dû re jî li ser van bûyeran şîret daye û dersek jê

derxistiye. Bo nimûne di vê helbestê de di derbarê xwarina helal û heramiyê de li ser navê xortekî li herkesî şîret dike:

Ruḥê insan ji xûna qenc
Dibit paqîş hilo xorto

Xûna insan bi xarinê
Dibit paqîş û qenc xorto

Eger xarin bi geflet yan
Bi heramî çêbit xorto

Diherimit xûn û tarî
Dibit ruḥê te ey xorto (126/73-76)

Hezîn diyar e ku li ser şîretê zehf zêde disekine. Lewra aliyekî wî yê tesewifî jî heye ku di terîqetê de şîret pir girîng e. Hezîn rewşa mirovên ku guh nadin şîretan dişibîne mirovên kor ku roj hilbe jî ava be jî ji bo wan ferq nake:

Nuşhê bê guhdana şagirdê çî ket
Dengê şîrîn bi ker û kerran çî ket

Ronîya şîretê pîr ronî diket
Dil û can, lê roj bi koran dê çî ket (19/1-2)

Hezîn ji bilî van di gelek mijaran de şîret dide ku yek ji wan fêrbûna ilm û zanîne ye. Di gelek cihan de li ser xwendin, fêrbûn û zanîne radiweste û li ser girîngiya wê disekine. Herwiha ji mirovên alim û zanayên kurd wek Eliyê Herîrî, Melayê Cizîrî, Ehmedê Xanî, Şerafedîne Bilîsî, Şêx Evdirehmanê Axtepî, Melayê Sêrtî, Şêx Elaudîne Oxînî û hwd. mînakên dide:

Xandin te ra xweş esas e biray min
Zanîn te ra bivr û das e biray min

...

Bi zanîne dibî meşhûr û me' rûf
Bi zanîne dibî bîtkel biray min

...

Şerefuddînê Beṭlîsî bi ‘ilmê
Bela bû nav û dengê wî biray min

‘Eliyyê me`y Herîrî lo hevalo
Bi ‘ilmê ketye tarîxan biray min (95/1-8-19-20)

Hezîn di gelek mijarên olî de jî şîretan li mirovan dike wek mijarên ibadet, nimêj kirin, xwendina Quranê, girîdana pîrekî, perhîziya ji gunehan, emelkirin û hwd. Wek mînak:

Bixûne Qurana bi nûr, bizane wan me‘nayê kûr
Dirêj dibin tîrêj ji dûr, bi wan dibin dil germ û nerm (89/10)

Da xweş bizanît ehlê dil, dunya ne ya dildanê ye
Da ew ‘ibadet kin ji dil, vê nuktê da nîne tu reyb (16/4)

Bi bendê wan ve xu bigir bendê dî bavêjê meqes
Şîretê wan bigre bi can bibe li dor wan wek mekes (52/5)

Em şîretkirinê di pirtûka *Nûbihara Biçûkan* a Ehmedê Xanî de jî dibînin ku Xanî serê her beşê bi şîretkirinê daye destpêkirin. Xanî di vê berhema xwe de ji ser navê zarokan herkesî şîret dike.

Heta tu dewr û dersan nekî tekrar û mesrûf
Di dunyayê tu nabî ne meşhûr û ne me‘rûf¹⁶³

Hezîn jî bi heman şêweyî piranî li ser xort û ciwanan şîretan dike lê wekî Xanî şîretên wî ji bo herkesî ne.

Bi zanîne dibî meşhûr û me‘rûf
Bi zanîne dibî bîtkel biray min (95/8)

Wek encam ji piraniya helbest û malikên şîretamîz mirov têdigihîje ku Hezîn şîretkirinê hez dike. Helbestvan bi vî awayî tevgerên dîdaktîk û şîretamîz carna ji xwe re, carna jî ji yekî din re nîşan dide. Dixwaze ku mirovan her tim gazî rêya rast bike. Di şîretên xwe de jî her tim ji kesên alim û zana mînakan dide.

¹⁶³ Ji bo şîretên Nûbihara Biçûk bnr. Dilazad A.R.T., “Di Nûbihara Biçûkan de Şîret”, Nûbihar, j. 124, Stenbol 2013, r. 26-30.

Hezin di gelek helbestên xwe de mirovan di mijara bêhêvîbûnê de hişyar û şîret dike. Di helbestên xwe de îşareta ayetên Quranê dike ku di gelek ciyan de ji bo misilmanan derbarê bihêvîbûnê de şîret û hişyarî hene.¹⁶⁴

Qeş mebe dilteğ **Hezîn** têt piştî şîne şahîti
Fir didit rojek ji ser dil derd û azarîya çerx (29/12)

3.3. Helbestên Rexneyî

Hezîn digel helbestên dîdaktîkî û şîretî, rexneyên xwe jî di helbestên xwe de kêr nekirine. Carna xwe carna kesekî din, carna jî civata ku tê de dijî rexne dike. Di dîwanê de helbestek seranser tenê li ser rexneyê nebe jî, rexne jî ligel şîretê cih digirin. Hezîn di van helbestên rexneyî de ber wan jî dikeve û heyfa wî ji wan tê. Bo nimûne di van çarîneyên li jêrê de rexneya guherîna dem û civatê dike û ligel vê yekê ber xwe dikeve. Di hundirê wî de metirsiyek jî heye ku di tekrara çarîneyan de dilovaniya Xwedê dixwaze.

Pîqrûtê jinan pir bûne
Serqot û sîng tazî çûne
Kes nabêje ma hûn kî ne
Ya Reb li me rehmê bikey

Tê tazî jin çente di dest
Digre bi pîlê xortê mest
Mêr nabêje çi ye te qeş
Ya Reb li me rehmê bikey (135/15-16)

Hezîn civata misilman rexne dike. Di vî zemanî tevgera misilmanan wekî ya kafiran dibîne, terikandina nimêj û ta'eta wan tîne zimên. Herwiha di serdema kapîtalîzmê de mirovan ji aliyê malê dinyayê ve, ketina pey pere û tiştên din ve rexne dike. Ji ber van sedeman xerabûna têkiliyên malbatî, hovbûna mirovan bi zimanekî edebî der dibe:

Ax muslumanê navgiran, tevgera wan wek kafiran
Dîn dan bi zêran û peran, heywax li min dîn çû ji dest

Bûne neyar bav û biran, dil'îşk bûne wek keviran
Hev didirin mîna guran, heywax li min dîn çû ji dest (24/11-12)

² Ji bo ayetên derbarê bihêvîbûnê de bnr. Zumer 39/53, Sebe 34/17, Taha 20/48, A'raf 7/156 û yên din.

Helbestvan di helbestên xwe de carna dozaja rexneyê tûj dike. Li vir kesên ku bawer nakin, baweriya xwe ji Xwedê re nayînin rexne dike. Lewra wisa dibêje ku; wan mirovan ji kesên ku beriya wan hatine wek Fîrewn, Qarûn û hwd. ders negirtine, eqlik ji wan negirtine û wî ew şibandine *kerê Misrê*. Ev jî biwêjeke kurdî ye ku di wateya xêv û aqilsivikiyê de tê bikaranîn.

Kerê kufrê tu dîn î zen dikem ya cahil î lewra
Cesûr î wek kerê Mişrê didî avê heta navêk (77/17)

Li cihekî din jî helbestvan mirovên hezkerê malê dinê dişibîne *mêşan* û dinyayê jî wek *silopa rêxê* dibîne û dûre rexneyên xwe li wan dike. Dibêje ku mêş silopa rêxê wek mêrg û çîmengehek û xwe jî wek bilbilê vê baxê dibîne. Lewra دنیا û malê dinê nerast e dibêje û kesên ku baweriya xwe vê dinê re anîne û axiretê ji bîr kirine, rexne dike.

Mêş dibêjit bulbul im silopa rêxê çîmen e
Lew li ser wê fir didit tê û diçit dorê ra xweş
...
Bi dunê kêfxweş dibin ‘ekrût û kême wekî mêş
Lewra her tiştêk bi cinsê xu diket rabûn û roş

Gerçî rengesk e silopa rêxê çîmen zen mekey
Ger xeberdar î ji xedrai`d-dimen xuy ‘eql û hûş (58/4-6-7)

Dîsa li cihekî din mirovên ku ji pey nefsa xwe diçin, daxwaziya wan dikin dişibîne *kerên ku palas datînin pişta wan* û şev û roj ji bo xwediye xwe dixebitin. Dinyaya din jî ango axiretê jî wekî *meclisa şahan* nîşan dixê. Lewra dibêje, kesê ku pey nefse biçê nikare bikeve bihişta ezê. Ew kesê ku bihiştê nexwaze jî *ker* e û palasa pişta wî jî mafê wî ye:

Dûrî yaran û meqaman e kesê pê nefse çû
Nayêtin meclisa şahan kerê laîqê palas (53/5)

Wek encam mirov dikare bibêje ku zimanê Hezîn gava rexneyê be li gor helbestên din bêtir hişk dibe. Hingê mirov dikare bibêje ji helbestên Hezîn dikeve rengê helbestên *Axayokê Bêdarî* ku di edebiyata kurdî de bi rexneyên xwe ve navdar e.¹⁶⁵ Herwiha Hezîn rexneyên xwe

¹⁶⁵ Axayokê Bêdarî di helbesteke xwe de wiha yekî din rexne dike: “Şêrê ji heft bavê xwe şêr de‘wa bi şêrtî nakitin / Tûlê pîsê heft kopekan ‘ew‘ew dikit eslan im ez” Ji temamê helbestê bnr. Tehsîn Îbrahîm Doskî,

piranî mijarên bi dîn re têkildar in, kirine. Herwiha rexneyên wî carna ji bo kesekî carna jî ji bo civatê ne. Ji vir mirov dikare bibêje ku Hezîn bi civatê re her tim elaqeder bûye û serê xwe bi pirsgerêkên wan re êşandiye, lewra di helbestên wî de ligel rexneyê xemxurî, berketin û kesirîn jî hene.

3.4. Helbestên Hîkemî û Tesewifî

Hezîn qasî ku helbestên dîdaktîk, helbestên hîkemî û tesewifî jî nivîsîne û hejmara wan jî gelek in. Mirov dikare bibêje ku sedema vê yekê rewşa ku Hezîn tê re derbas bûye ye. Lewra Hezîn ji biçûktiya xwe ve di medreseyan de maye, li wan deran mezin bûye û her tim întisabê şêxekî kiriye, ango piraniya jiyana wî di bin siya terîqa Neqşîbendî de maye. Ji ber vê yekê rengê tesewif û terîqetê di helbestên wî de bi awayekî zelal dixuyê. Lewra di helbestên Hezîn de bi dehan têgehên tesewifê hene û helbestvan li ser wan sekiniye û ew rave kirine. Herwiha mijarên tesewifî di şiklê helbestên klasîk de hatine heciqandin û ji aliyê dînî ve hatine qedexekirin, wek *mey*, bi awayekî mecazî hatine bikaranîn.

Hezîn herdem dinoşit xelqê`j destê dostê mey nabê
 Heyata vê dunê xweş hat welê zivr e ji bo min ra (1/14)

Dilkul û jar û belengaz, mestê cama `işqê me
 Qimekê min jê vexarî `umrê borî pur surûr (42/13)

Di tesewifê de çar xalên bingeh hene ku bi navê *şerî`et*, *terîqet*, *heqîqet* û *me`rîfetê* tên zanîn. Hezîn gelek caran di helbestên xwe de behsa wan têgehên tesewifî dike.

Îman çûye maye guman
 Şer` û heqîqet qet neman
 Werd û terîqet bûn dûman
 Ya Reb li me rehmê bikey (135/2)

Herçî bibînî heqq e ew, herçî bibêjî rast e ew
 Heqîqeta tiştan te ra her weke hêk û hêlî tê (139/54)

“Axayokê Bêdarî Şa`irê Rexnegir”, *Nûpelda*, j. 14, Wan 2013, r. 44-47.

Hezîn dilê ku bi nasîna Xwedê tijî bûye dişibîne gula li ber avê. Lewra gul û darên li ber avê çawa her dem geş û rewnaq dimînin, dilê ku tê de baweriya Xwedê hebe û Wî nas bike, ew dil jî wekî wê ye, dibêje:

Dilê bû mexzena îman û ‘irfanê dibit geş wek
Gula ber ro dibit menzûr bi her hal û bi her anek (77/1)

Dilopek ava ‘irfanê ji dil ra bit neşîb carek
Dimînit sağ û geş hetta ebed bê êş û bê derdek (77/26)

Mirov ji aliyê afirandinê ve du alî ye. Aliyê yekem ev e ku bi çav tê dîtîn, cismî û bedenî ye. Yê din jî aliyê me‘newî ye. Di aliyê me‘newî de ruh, sir, dil/qelb û hwd. gelek têgeh hene ku ji van re letaîf tê gotin.¹⁶⁶ Di dîwana Hezîn de em rastî gelek têgehên bi vî awayî tên. Hezîn ruhê mirovan carna wekî bengî carna jî wek çûk dibîne. Herwiha Xwedê jî wekî dilber, sosina ku hîç naçilmise, yara eslî, yara napeyda dibîne. Dinya jî di vê pêwendiyê de mînanî zindan e ku ruh bi hatina dinê ve edî wekî mirovê dîl e û tim dixwaze ji zindanê derê ango ji vê dinyayê biçê diyarê eslî û bigihîje dilbera xwe.

Wuşay pur nebîne serxoşî û mestîya ruh cano
Ku me‘şûq zatê napeyda ye ‘aşiq ruh e qenc cano (128/107-108)

Gelo kengê difirrit çûka ruh bal dilbera yekta
Li henber sosina tim geş mîna bulbul dibit şeyda (10/8)

Derdê dil, yar û diyarê eşlî ye
Lew dinale wek pepûkan şev û roj (49/12)

Dil yan jî qelb di gelek ciyan de bi heman wateyê de hatine bikaranîn. Li gor helbestvan îman/bawerî di dilê mirov de ne. Xwedê li vir tecellî dike û dil jî *mezherê Wî* û *mecla cemala Wî* ye. Li hemberê tîrêjên zahirbûna Xwedê wekî hêlî/neynik e. Gava ku Xwedê li dil tecellî dike hingê dil di nûra Wî de serxweş dibe, her tişt wekî leylandê dibe lê çî dibîne û çî dibêje rast e û heq e.

Weya tecellayek Xudê ronî dide qelbê te da
Dil gerq bikey nûra xu da serab te ra şerabî tê

¹⁶⁶ Ji bo letafet, letaîfê xemse, letaîfê sîtte bnr. Cebecioğlu, *b.n.*, r. 307.

Herçî bibînî heqq e ew, herçî bibêjî rast e ew
Heqîqeta tiştan te ra her weke hêk û hêlî tê (77/53-54)

Tîrêjik wê nûra mora gewez bavêje ser qelbek
Dixemle ew dila dest da, çu gulzar û gulistanî (137/3)

Tîrêjekî nûra zelal, ji yarê bû dil ra heval
Ruþ bû li henber ker û lal, gerq bû di behra feyz û luþf (70/3)

Yek tîrêjek nûra zelal daye di qelban da şemal
Hilkir di qelbê bengîyan arekî wek arê seqer (43/4)

Hezîn şîretên xwe arifane û gotinên xwe wekî ravekirina sirran dibîne. Ji ber vê kesên cahil û ehlê dinyayê nikarin her dem gotinên Hezîn têbigihîjin. Helbestvan îdraka razan ne tenê bi eqlî, her wiha bi dil û işqî dibîne. Lewra gelek tişt di vê dinê de hene ku ji derve wek hev dixuyên lê hundirê wan cuda ne.

Ey Hezîn îdraka razan nîne karê her kesî
Gerçî wek hev bin di şeklê dîtî û bîstina goş

Nêm û nafe wek hev in lê nêm elem û êş e her
Emma bêhna nafeya xweş, xweş diket mêjûy nexoş (58/8-9)

Ji bilî van, di dîwanê de têgehên tesewifî wek şûnat, lutf, feyz, cûd, fuyûdat, nisbet, xeflet, şîrk, fisq, fucûr, irfan, raz, sir, esrar, ixlas, ihsan, zîkr, hikmet, tecellî, lamekan, mezher, zahirbûn, cemal, xilqet, saqî, mey, şerab û hwd. gelek in. Ev jî nîşan dide ku helbestên Hezîn bi tesewifê re zêdetir têkildar in.

Derê cûd û fuyûdatan ji jaran ra vekey cana
Di yabana qetanê da Hezîn mame gihan kanê (94/14)

Lê îro em hatine ser kanîya ava heyat
Mehrûmê avê nekey saqî tihê teyha 'ebeş (26/12)

Işq li gorî Hezîn sedema hebûna kewn û aleman e. Xwedê bi evînê hemû afirîde afirandine. Hemû hêmanên asîmanan wek stêrk, hîv, roj, gerestêrk, ewr bi işqê di kewnê de digerin. Mirov eger çavên xwe veke û li jor binêre dê hingê bibîne ku di tevgera wan de guherînek tu car çênabe (77/7-8). Heta ku roja qiyametê jî ev gera wan dê bidome, lewra bi bendê işq û evînê ve li hev hatine girêdan.

Evîn sirr e bo çêkirina Xudê
Hemî mexlûqê ku me dîne û nedîne

...

Sitêr û hîv û roj û 'ewr û hewa
Bi 'işqê yeka yek emrê pêk tîne

Di nav wan da bendê evînê ku hey
Heyat hetta hebe wanan digerrîne

(108/3, 9-10)

Hezîn qala mezinahiya işqê jî dike. Ji bo têgihîştina wê dide ber hev ku mijar zelaltir bibe. Helbestvanên gewre Feqiyê Teyran û Melayê Cizîrî herçiqas jiyana xwe di rêya işqê de borandibin jî, di mijara işqê de hêj gelek pêşgotin li pêşiya wan maye, dibêje. Hezîn işqê wek behreke bêbin û bêkevî dibîne. Ji ber vê yekê, ji evîndarên mezin Mensûrê Hellac û Îbnî Erebi mînakên dide û behsa xenixandina wan a di behra işqê de dike.

Nuqtekî tûmara 'işqê tete qas Şerha 'Ubab
Çilkekî barana 'işqê tete wek deryaya gêj

Pur wekî Cezrî û Miksî dane dersa metnê 'işq
Jîna wan gîşte nihayet pur dîbace mabû hêj

Deryaya 'işqê gir e lew bêkenar û bêbin e
Xendiqîne tê da şed Hellac û Muhyeddîn ji mêj

(50/2-3-4)

Mijara pîr, şêx û mirşîd di dîwana Hezîn de gelek caran derdikeve pêşberî me. Hezîn, her tim dilgirêdana mirşîdekî rastîn dike, wan mînanî mirovên rast, zana û destegîr dibîne. Hezîn wan dişibîne nêrgiz û sosinên xweşbêhn û ter û taze. Lewra mirov eger dilê xwe bi wan ve girêde hingê mirov jî wek wan xweşbêhn û pakruh dibe. Yan ne, hingê mirov wek xar û strînan dibe û bêhna pîs jê tê. Hezîn di helbestên xwe de carna îstînadê ayeta 119. a sûreyê Tewbê dike.

Bibin tev li rastan, Xudê gotîye
Ji gotina heq berê xu nezvirîne

Der û dorê rastan gul û sunbul in
Der û dorê xaran hemî isturîn e (106/17-18)

Digel zanan hevalî û mijûlî şîrîn e kar e
Nezanan ra hevalî mirin e, tal e wekî jarek

Ji zanan nêzikî karek hêja ye lewra tê girtin
Ji bağan bêhna xweş ya nêrîna xweş ya şîrîn dengêk (77/175-176)

Kesên ku dixwazin bigihîjin miraz/evîna xwe, divê destê mirşîd bigire. Mirov bes bi kesekî rêya sulûkê dizane, dilê xwe bi nûra Xwedê ve tijî kiriye, kamil bûye digihîje miraza xwe. Divê ji suhbetên wan sûd werbigire. Ji ber ku rêya ke' bê (miraz, evîn) rêyeke dûr û dirêj e. Di vê rê de bi hezaran xar û xes hene ku mirov bi tena serê xwe ve nikare bimeşe.

Gulek taze nûrek şade pîrek bîtkel divêt dil ra
Ji çûna bal meqaman ve divêt destegîrek dil ra (9/1)

Dil birîndar e bi 'îşqê, dîtina yarê şifa ye
Jana wî janek giran e, şuhbeta pîran dewa ye (103/1)

Her dem bi şîretê pîran derman bikey qelbê birîn
Birîna qelbê xu bizan di qelbê 'alem da mela! (132/23)

Wekî piranî helbestvanên klasîkan Hezîn jî di bin bandora hizra *wehdetu'l-wucûd* de maye. Di helbestên xwe de gelek caran rengê vê hizrê dixuye. Li gor vê hizrê jî bilî hebûna Xwedê tu tişt di alemê de nîne. Lewra alema xeybî û batîni jî hebûna Xwedê pêk tê. Ji ber vê yekê alem û kewnê de çî hebe tecelliya Wî ye. Kulîlk, sosin, nêrgiz, dar û çîmen hemû li ber çavê helbestvan wek hêlî/neynik dixuyê û cihê diyarbûna Wî ye.

Gul û rîhan û sosin tev benefş û sunbul û sêvan
Bûne hêlî ji husna dêmdurra bêçûn di bağan da (3/17)

Mezherê husna te ye herçî kulîlkê der çîmen

Lewra bulbul ser dinale wek ney û tenbûr û rûd (34/4)

Bêhna yara eşlî jê tê, çi dikî horî cinan
Wekî ava kewşerê ye çilkê ser belgê hewes (55/5)

Mestê haletê dil im ez bengîyê nûra Xuda
Wek sîperrîk can didim lew bûm bi yarê rû bi rû (120/4)

Di helbestên Hezîn de herçiqas pesn û şayesandinên beşerî hebin jî, ew ji bo vegotina işqa îlahî wek obje û remz hatine bikaranîn. Lewra helbestvanên ehlê tesewîf hizr û boçûnên xwe yên di derbarê heqîqetê de bi rindahî û xweşîkiyên beşerî tînin ziman. Li gor wan rûyê dilberên gulîn tecelliya îlahî dinimîne. Wekî wan keziyên reş, birû û bijang tiştên din dinimînin.¹⁶⁷ Hezîn jî ev yek di dîwana xwe de bi terzeke xurt nexişandiye.

3.5. Hin Mijarên Din ên Girîng

Ji bilî mijarên li jor gelek mijarên din jî di helbestên Hezîn de hene. Di dîwanê de du helbest derbarê welat û hesreta welêt de hene. Di sêrî de em dikarin bibêjin; Hezîn, piştî ku koçî Stenbolê dike (1987) jî helbestên wî jî diyar e ku bêriya welêt dike. Hezîn carna behsa zozan, newal, deşt, çiya, çemên welatê xwe dike û hesreta dilê xwe tîne zimên. Hezîn di vê helbestê de tîne zimên ku bi kêfa xwe welatê xwe terk nake. Rewşa welêt a xirab jî kêr zêde bilêv dike û hêvî dike ku rojekê welat jî dê ji rewşa xirab derê.

Çiqas bêjim tu şîrîn î
Pir delal û gemrevîn î
Wek cenneta derewîn î
Ax welato ax welato
...
Meraq nekin rojekê tê
We ra dibe xêra Xudê
Xellaşî we ra çê dibê
Ax welato ax welato (123/1-15)

---

¹⁶⁷ Kılıç, *b.n.*, r. 58-59.

Hezîn di helbesta din de jî xweşî û bedewiya welêt (Gêxî) bi Efes a navçeya Îzmîrê re dide ber hev. Rindahiya dar û ber, newal û çîmenên welatê xwe dişîbîne Efesê.

Gêgî ye`b dar û bî ye nûrîn newal û çîmen e
Têk kulîlk û yasemîn e pur şîrîn e wek Efes (55/1)

Hezîn di dîwana xwe de heşt caran peyva *Kurdistan* bi kar aniye. Di wan malikan de mirov dibîne ku evîneke mezin ji bo Kurdistanê heye. Lewra helbestvan ji bo ku bigihîje yara xwe ya mezin (Xwedê) herî dawî Kurdistanê jî qurban dike. Lewra li ber dilê wî welatê wî zehf şîrîn e; zozan, deşt û çiyayên wî li tu cihî tune. Herwiha li gor helbestvan Kurdistan welat e; cihê alim, heval û dilqencan e; lê welatên din ne wisa ne dibêje û tim û tim pesnê welatê xwe dike.

Gerçî Kurdistan û Gurcistan nêz in
Lefzê dalê hey di nêv wan da fîraq

Lewra Kurdistan şûna me`narewan
Emma Gurcistan cihê dostê fîraq

Lewra Kurdistan şûna dilqencan e
Emma Gurcistan cihê şeklê fîraq

Lewra Kurdistan şûna xû nerman e
Emma Gurcistan cihê sincê fîraq (70/47-50)

Merovê Kurdistan digel zozan û avê wê nedî
Îran û Turan û `Iraq ber çavê wî cennet dibî (140/22)

Helbestvan gelek caran behsa fanibûna dinyayê, reng û rewşa wê, derewbûna mal û milkê dinê dike. Hezîn di helbestên xwe de dinê wekî jina qehpîk dibîne. Her rojên wê ji hev cudatir e, dost û hevalên wê her diguhêze; ango dinya ne ew tişt e ku mirov pê baweriya xwe bîne û jê re bibe heval.

Geh dikenne geh digîre ji me ra
Karê wê xapandin e her şev û roj

Bi muradan şad dike carî dilan

Carî dî gëmgîn dike wan şev û roj

Wek jina qehpe nîne jê ra qerar

Diguhêze dost û yaran şev û roj (49/53-54-55)

Li ciyekî din jî bi heman şêweyî dinê ji derve wek bûkeke xemilandî lê, di hundir de mînanî pîrejinek rûpîs û xûyxirab dibîne û teswîr dike.

Tê bi der ve her wekî bûkekê xemlandî dunê

Lê bi hindûr pîrejinek 'ekrût e wek jar e helm (87/9)

Helbestvan, gelek caran di helbestên xwe de pênaseya dinê dike.

Dunya ne ya dildanê ye, warê derd û qetanê ye

Kûlganîya her janê ye, her ni'etê wê ber 'edem (89/11)

Di dîwanê de tiştên ilmî jî hatine vegotin. Di nav van de mentîq, exlaq, sîyer, mucîzeyên pêxember û hwd. di serî de dixuyin. Di vê mînakê de jî diyar e ku Hezîn ji ilmê mentîqê nimûneyek dide û rave dike.

Di 'ilmê mentîqê da ker mişal e ittifaqê ra

Ewêk wê ra dinasit hukm di nêv guhkê xu da kerek (77/84)

Di helbesta 141. de ku ji 87 malikan pêk tê, Hezîn gelek ji mucîzeyên Hz. Muhemmed (asw.) rêz kirine. Di wan de çûyîna mîracê, zayîna avê ji nav tiliyên Wî, girîna koka dara xurmê û hwd. Û dîsa di vê helbestê de Hezîn behsa rewşa wî zemanî jî dike, ji xûy û xeysetên dewra cahiliyê jî mînakan dide wek saxesax binaxkirina qîzîkên biçûk û hwd.

Suwarê bûraq hevalê Cebraîl

Di bilindbûna semayê da tu yî (141/16)

...

Mirîyê goran bi 'Îsa sağ dibûn

Yê koka xûrmê li ser nala tu yî (141/33)

Hezîn li ser wefata Şêx Elauddîn, Şêx Izeddîn şîngerî/mersîye nivîsine. Hezîn di wan helbestan de xemgîniya xwe aniye zimên.

Ye'qûb wenda kir û Yûsif şev û rojan wî nalîn bû

Welê ruhê xu yê şîrîn **Hezîn** wenda kirî îro

Bi can bû jana Eyyûb û Zekeriya û bil wanan
Bi ruh e jana me yara, werin rehmê li me îro (119/15-16)

Herwiha di gelek cihan de pesnê Şêx Ehmedê Xezna, Şêx Elauddîn, Şêx Mesûm, Şêx
Izeddîn, Xewsê Xeyda û Şêxên din dike, di gelek cihan de ji wan meded û hîmmetê dixwazê.

Ketime tennûra 'îşqê şahê Xeznayê meded
Perritîm tê da seraser şahê Xeznayê meded (36/1)

Were cem şiblê Eħmedî were cem 'Izzê Xeznewî
Were cem hebrê lewze'î şeyyad serayê da çi ket

Himmet bilind û dawer e, xulaşa 'ilim jiber e
Rebbanî ye rengbeşer e, Heq dîtîye xelqê çi ket (25/32-33)

Helbestvan gelek caran gazincên xwe bi zeman dike, xortên misilman di halekî perîşan
de dibîne, bêriya demên berê dike. Mirovên mezin wek Selaheddîne Kurdî el-Eyyûbî, Îbnî
Erebî, Îbnî Xeldan, Îbnî Xelkan, Xezalî, Farabî, Îbnî Sîna mînak dide û çima îro di vî halî de
ne, ji wan dipirse. Dûre bersîva wê yekê jî bixwe dide: kêmasiya xwendinê.

Hilo ey xortê Îslamê çima wuşa perîşan î
Berê hukmê te carî bû ji Tuna hetta Turanî
...
Bi roj û şev bixûn xorto, ji zanînê bibe derya
Di şen'et da here pêş da dunê da bikey gerranî (142/1-19)

Bi vî awayî gelek mijarên curbicur hene ku behsa roja mehşerê, axiretê, mirinê,
xapandina nefsê, kirina nimêj û ibadetê, halê însanan û hwd. dike. Wek kurte em dikarin
bibêjin ku Hezîn helbestvanekî jîr û jêhatî ye. Naveroka Helbestên wî gelek dewlemend e; di
sêrî de helbestên tesewifî, lîrîk, dîdaktîk û rexneyî cih bigire jî gelek mijarên cuda jî hene. Vê
yekê jî dewlemendiya dîwanê zêde kiriye û ji aliyê wêjeyî ve payeya wê bilintir kiriye. Dîsa
em dikarin bibêjin ku mijarên dîwanê li ser sê stûnên qerase hatine danîn; ya yekem eql (ilm,
xwendin, zanîn); ya duyem dil (bawerî, tesewif, dîn); ya sêyem îşq (evîn, hezkirin, îşqa îlahî)
e:

Divêtin mermîya 'eql bête danîn namlûya dil da
Bi pêta barûta 'îşqê biket seyran û gerranek (77/86)

ENCAM

Ev xebata me ya bi navê *Dîwana Hezîn; Metn, Lêkolîn û Ferheng* li ser jiyana helbestvan û hemû berhemên wî; kesayetiya wî ya edebî; û ji aliyê şiklê û ruxsarî ve li ser lêkolîna dîwanê sekinî û di dawiyê de gihîşte van encaman:

1. Navê Hezîn ê rastîn Husnî Geçer e. Ji gundê Tûmika Gêxiyê ye û di sala 1943'an de hatiye dinê û hê jî li heyatê ye. Ji ber ku karê wî melatî bûye, wek zêdenav *mela*; herwiha gelek feqî li ber destê wî xwendine û gihîştine, dûre *seyda* jî li ber navê wî hatiye danîn ku di nav ulema û muderîsên medreseyan de bi navê *Seydayê Mela Husnî* tê nasîn.

2. Seydayê Mela Husnî di helbestên xwe de pirî caran mexlesa *Hezîn*; ligel vê kêma caran *Husnî* û herwiha *Husnî Hezîn* jî bi kar aniye.

3. Hezîn, di biçûktiya xwe de dest bi xwendina medreseyê kiriye. Di wan medreseyan de li ber destê seydayên navdar ên serdema xwe wek Şêx Hadiyê Qewmanî, Şêx Mesûmê Norşînê, Şêx Muhyedîn, Şêx Cuneydê Zubeydê, Mela Xelîlê Qizilpare, Şêx Elauddînê Xeznayê, Şêx Îzzedînê Xeznayê, Şêx Muhemmed Mesûm û Şêx Muhemmedê Erebkendî ders girtiye.

4. Hezîn, ji seydayên xwe gelek sûd wergirtiye û hem ji aliyê ilmî-tesewifî ve hem jî ji aliyê edebî ve di bin bandora wan de maye. Di vî warî de bandora Şêx Hadiyê Qewmanî û Şêx Elauddînê Xeznayê bi awayekî eşkere tên dîtin.

5. Hezîn di sê zimanan de bi tevahî 15 pirtûk nivîsîne. 3 heb ji wan bi erebî; 4 heb ji wan bi tirkî; 7 heb jî ji wan bi kurdî (kurmancî) ne. Herwiha di helbestên wî de kêma be jî hebûna peyv û malikên farisî nişan didin ku Hezîn di farisî de jî yekî şareza ye.

6. Hezîn, piraniya (nêzîkî % 90) helbestên dîwana xwe li gundê Kamrûdê (1966-1987) nivîsîne. Di wan salan de em dibînin ku di Komara Tirkiyê de li dijî zimanê kurdî qedexeyeke mezin heye. Herwiha di Derbeya Leşkeriya 1980'yî de ew zext û zora li ser kurdan digihîje asta herî bilind. Hezîn di bin wan şert û mercên dijwar de helbestên xwe yê kurdî bi dizîka ve dinivîse û di bin arîkê mizgeftê de vedişêre. Ev jî nîşan dide ku helbestvan evîndarê zimanê xwe bûye.

7. Hezîn, di warê edebiyatê de gelek berhem xwendine û gelek helbest jî jiber kirine. Em dikarin wan wiha rêz bikin; di kurdî de *Dîwana Melayê Cizîrî*, *Mem û Zîna Xanî* û *Rewdu'n-Ne'îma Şêx Evdirehmanê Axtepî*; di farisî de *Mela Camî*, *Hafizê Şîrazî*, *Mesnewî*, *kulliyata Sadî Şîrazî* û *Îbnû'l Xeyam*; di erebî de jî *Îbnû'l Farid*, *Hesan bin Usabîd*, *Meqamata Herîrî*, *Lamîyetû Îbnî Werdî*, *Nûniyetû Sibî*, *Muellaqatî Seba*, *qesideya Burdiyye* û hwd. Em dibînin ku wan li ser Hezîn bandoreke mezin kirine.

8. Di dîwanê de 149 helbest hene ku 94 hebê wan qesîde; 45 hebê wan xezel; 10 hebê wan jî murebbe' in. Herwiha di vê dîwanê de bi tevahî 4167 malik hene; ji ber vê yekê em dikarin vê îddîayê bikin ku di Edebiyata Kurdî ya Klasîk de Dîwana Hezîn ji aliyê hejmarê malikan ve dîwana herî dirêj û mezin e.

9. Hezîn hemû helbestên xwe bi erûzê ve nivîsîne. Di dîwanê de 6 cure behr hatine bikaranîn. Herwiha hemû helbestên dîwanê bi 15 qalibên erûzê hatine nivîsîn. Behra ku zêdetirîn hatiye bikaranîn *behra hezec* e ku rêjeya wê %33.5 e, piştî *behra remel* e ku rêjeya wê %32.2 ye û dûre jî bi rêjeya %27.5ê ve *behra recez* e. Em dibînin ku di gelek dîwanên kurdî yên klasîk de yê herî zêde tîn bikaranîn ev behr in ku di Dîwana Hezîn de jî ev qaîde xira nebûye.

10. Hezîn, di vê serdemê de yek ji nûnerên (zindî) Edebiyata Kurdî ya Klasîk e.

11. Hezîn, di mijara serwa û paşserwayê de terzeke cuda saz kiriye. Hin helbestên wî bi serwa ne, lê paşserwa nînin; hin helbestên wî bi paşserwa ne, lê serwa nînin; hin helbestên wî jî ne bi serwa ne jî bi paşserwayê ve hatine nivîsîn. Lê hemû helbestên wî dîsa di çarçoveya erûz û kêşeyê de ne. Ev mijar hê jî gelek têkil û aloz e. Ji ber ku li ser edebiyata kurdî ya klasîk tîra xwe lêkolîn û îstatîstîk nehatine kirin, em nizanin ka gelo standartên edebiyata kurdî ya klasîk çî ne? Lêbelê em li vir digihîjin vê encamê ku Hezîn ji aliyê serwa û paşserwayê ve hinek azad e ku xwe bi wan ve girênedaye.

12. Gelek helbest di Dîwana Hezîn de hene ku bi serwa yan jî paşserwayeke nû hatine nivîsîn. Ango Hezîn ji helbestvanên beriya xwe hatine, îqtîbas an jî nezîre nekiriye. Ev jî reseniya helbestên Hezîn nîşan dîke.

13. Di xezelên Hezîn de bi piranî mazmûnên ku di edebiyata klasîk de tîn bikaranîn hene. Herwiha gelek xezelên evîni jî hene. Di murebbe'ên dîwanê de Hezîn pesnê mirşîdên xwe dane, mijarên wek mirinê û fanîbûna dinê vegotine. Di qesîdeyên wî de jî wehdetê wucûd, mijarên tesewifî û felsefîk hene; ligel van, mijarên dînî, têgehên dînî gelek hatine bikaranîn. Lêbelê me mijarên dîwanê yê sereke li dor çar stûnan berhev kirin ku ev jî: helbestên lîrîk, dîdaktîk-şîretî, hîkemî-tesewifî û yê rexneyî ne. Ligel van, mijarên cûrbicûr jî hene ku wek bêriya welêt, behsa fanîbûna dinyayê, reng û rewşa wê, derewbûna mal û milkê dinê, gilî û gazincên xwe ji zeman û însanan, rewşa xirab a misilmanan, ibadet û hwd. Ev mijarên pircure nîşan didin ku Dîwana Hezîn ji aliyê mijaran ve gelek dewlemend e.

14. Dîwana Hezîn dîwaneke tesewifî ye û termînolojiya tesewifê bi awayekî berfireh di nav xwe de dihewîne. Ji aliyê şêwaz û vegotinê ve jî seqaya tesewifê bi awayekî eşkere tê hîskirin û di honandina helbestan de tesewif yek ji wan xîmên bîngêhî e.

15. Di helbestên wî de peyvên erebî û farisî, kêr daran jî tirkî hebe jî ev yek, zimanê dîwanê girantir nekiriye. Ji bilî biwêj û gotinên pêşyan, Hezîn ji her herêmê peyv û bêjeyên cuda di dîwana xwe de bi kar anîne ku ev jî ji aliyê zimên ve pirrengiyek daye dîwanê. Hezîn vê rewşê wiha pênase dike: “...dîwana min ne tenê Serhedî û ne jî Botî ye; dîwana min hemû Kurdistanî ye.”

16. Ji ber sedemên cûrbicûr, gelek dîwanên kurdî yan wenda bûne, yan nîvco mane yan jî tam negihîştine roja îro. Lê Dîwana Hezîn ji ber ku hêj di heyata Seydayê Mela Husnî de ji aliyê me û bi alîkariya wî hat temamkirin; em dikarin bibêjin ku di edebiyata kurdî ya klasîk de yekemîn dîwan e ku %100 em dizanin ku tam e û helbestên wê wenda nebûne.

17. Ji bilî dîwanê, gelek helbestên Hezîn di berhemên wî yên kurdî de hene. Me ew helbestan nexistine nev xebata xwe. Mirov dikare xebateke xweser li ser helbestên wî yên ku di dîwanê de cî nagirin, bike.

BEŞA ÇAREMÎN

METN Û FERHENG A DÎWANÊ

Bi Navê Xudayê bi Ram¹⁶⁸ û Qencîkar

Dîwan;

Mostiren¹⁶⁹ e ji heyat û tarîxa zimanê gelê xwe ra,

Berdan û irşad in ji xwendevanê xwe ra,

Rêzanî û beledî ne ji dîn û dunyayê ra,

Vekirin û nîşandan in ji gula dil ra,

Tefkir¹⁷⁰ û ponijandan in ji dûrbîna heş ra,

Arastî¹⁷¹ û zelalî ne ji ava çirika zêrrîna ziman ra,

Ev dîwana digel ku baxçeyê tevî van gulan e, hêvî ev e ku bibe setem¹⁷² ji hezkirin û qayîlbûna Xudê ra, lewra evîn ji her çekûy¹⁷³ û çavîyê wê dibilqê.

Xudêyo! Tu berê me bidey karê ku babet¹⁷⁴ e ji qencîkarîya te ra.

Amîn...

el-Feqîr el-Hezîn Husnî Geçer

---

¹⁶⁸ **Ram:** Dilovan, birehm. Di devoka Çewlîgê de wiha dibêjin; ramê li filankesê bikin. [H.]

¹⁶⁹ **Mostîre:** Mostere, mînak, numûne, perçeyek ji bo nîşandanê

¹⁷⁰ **Tefkir:** Tefekkur, ponijandin, hizirkirin, fikirîn

¹⁷¹ **Arastî:** Arastetî, fesahat, zelalî, herikbarî, rewanbêjî

¹⁷² **Setem:** Sedem, sebeb, eger

¹⁷³ **Çekûy:** Nîvmalik, misra, rêzek di helbestê de

¹⁷⁴ **Babet:** Hêja, layiq, sezawer, şayesteyî

1.

mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

“Ucîbû de‘wete`d-da‘î”¹⁷⁵ temaşa ye ji bo min ra

Keremkarê xudan şefqet yeqîn şah e ji bo min ra

2.

Nehin bîmem ez an dûzex ku her “hel min mezîd”¹⁷⁶ goyed¹⁷⁷

Ku xweş pişt û nezerghah¹⁷⁸ e “reûfûn bi`l-‘ibad”¹⁷⁹ min ra

3.

Hêwirgeh¹⁸⁰ nîne bo min ra ji bil wî Xaliqê bêçûn¹⁸¹

Ku “ellahû`ş-şemed”¹⁸² xweş neynikek şaf e ji bo min ra

4.

Ji bo rizqê xu nakêşem gemê mûyek gemê mûyek

Ku xweş “nehnû qesemna beynehum silwane”¹⁸³ bo min ra

5.

Naçim bal çimena dunya ji bo gerran û seyranê

¹⁷⁵ **Ucîbû de‘wete`d-da‘î**: Ez hewara wî kesî de tîm çî demê ew gazî min bike.

Îşareta vê ayetê dike:

(وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ)

(Ya Muhemmed!) Dema evdên min pîrsa min ji te kirin; bêguman ez pîr nêzîkî wan im, muheqeq ez hewara wî kesî de tîm çî demê ew gazî min bike. Naxwe, bila evdên min guhdariya min bikin û bila baweriyê bi min bînin da ku ew bi ser rêka rast ve bibin. (Beqere: 2/186)

¹⁷⁶ **Hel min mezîd**: Ma hê jî tune ye?

Îşareta vê ayetê dike: (يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ) Wê rojê, em ê ji cehenemê re bibêjin: Erê ma tu tije nebûyî? Ew jî dê bibêje: Ma hê jî tune ye? (Qaf: 50/30)

¹⁷⁷ Tîrsa min tune ye ji wê cehennema ku dibêje “ma hê jî tune ye?”

¹⁷⁸ **Nezerghah**: Cihê nêrînê, ciyê ku lê temaşa tê kirin

¹⁷⁹ **Reûfûn bi`l-‘ibad**: Ji bo bendeyên xwe pîr dilovîn e. Îşareta vê ayetê dike:

(وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ)

Hin mirov hene ku ji bo qayîlkirina Xweda canê xwe didin. Rewş ev e; Xwedê ji bo bendeyên xwe pîr dilovîn e. (Beqere: 2/207)

¹⁸⁰ **Hêwirgeh**: Êwirheg, stargeh, hewing, wargeh

¹⁸¹ **Xaliqê bêçûn**: Ew afirînerê ku her heye û tune/wenda nabe, Xweda.

¹⁸² **Ellahû`ş-şemed**: Ew Xwedê ye ku her tişt hewcedarê wî ye, lê ew hewcedarê tu tiştî nîne.

Îşareta vê ayetê dike: (لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)

Bibêje: Xwedê her yek e. Her Xwedê ye bergeha hewcedaran. Kes jê çênebûye û ew jî ji kesî çênebûye. Tu hemkûf û hevta jî jê re nîn in. (Îxlas: 112/3-4)

¹⁸³ **Nehnû qesemna beynehum silwane**: Me, di navbeyna wan de par vekiriyê. (Ango; jixwe Xwedê rizqê me teqşim kiriye, ne hewceye ku em bona rizqê xwe xemê bikîşînin.) Îşareta vê ayetê dike:

(أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سَخِرِيًّا وَرَحْمَتِ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ)

Erê ma ew qenciya Xwedayê te (ku ew pêxemberî ye) pareve dîkin? Di jiyana cihanê de me rizqê wan di neqeba wan de pareve kiriyê. Me hin ji wan di ser hinan re girtiyê da ku hin ji wan hinekan bidin xebatê. Qenciya Xwedayê te (roja qiyametê) ji tiştê ku ew kom dîkin, gelek çêtir e. (Zuxruf: 43/32)

Ku bağê ‘alema ‘ışqê şîrîn seyrangêh e min ra

6.

Dixazim hey ji Wehhabê¹⁸⁴ bide tewfîq¹⁸⁵ û riqwanê¹⁸⁶

Ku mal û mulk û zîv û zêr ne meqşûd¹⁸⁷ in ji bo min ra

7.

Nabêm wek ‘alimê zahir çî ra va ye xuzî wa ba

Ku her halê Xudê da min ew e çêtir ji bo min ra

8.

Der îna bağê wişaleş gulşenî mehrûyî mî dîdem¹⁸⁸

Ji herdû ‘aleman her ew pur e min ra, bes e min ra

9.

Di nêv pêlê Ferata ‘ışqê da dil serûbin ger bit

Ji çîyay yaqutan ew dur¹⁸⁹ bes e min ra pir e min ra

10.

Tecellîyek ji burca lamekan¹⁹⁰ ger bête Tûrê dil¹⁹¹

Hemî dar û ber û girnûk¹⁹² dibin sosin ji bo min ra

11.

Şeva tarî di deryayê di nav pêlan kevim carek

Şîrîn ger bête bîra min yeqîn gulzar e bo min ra

12.

Ĥedîşa “kuntu kenzen mexfîyen”¹⁹³ dersek weha da kî

Nîne meqşûd ji bil nasitîya zâtê Xudê min ra

13.

Nîne geyrî nebî, ustad û rehber kes cehanê da

---

¹⁸³ **Wehhab:** Yek ji navên Xwedê ye. Ew ê ku dayîn û kerema wî digihîje mexlûqên wî û ji her kesî re Dayende ye.

¹⁸⁵ **Tewfîq:** Alîkirina Xwedê ji ‘evdên xwe re, serfirazbûn, biserketin, miyesser

¹⁸⁶ **Riqwan:** Dilxweşî, kêfxweşî, qayîlbûn

¹⁸⁷ **Meqşûd:** Ew ên ku tên xwestin, dilxwazî, armanc, mebest, xaye

¹⁸⁸ Di vê baxê gihanê de min şengulkê hîvrû dît.

¹⁸⁹ **Dur:** Mirarî, mirwarî

¹⁹⁰ **Lamekan:** Bêmekan, bêcih

¹⁹¹ **Tûrê dil:** Dilê wek çiyayê Tûr. (Tûr li çola Sînayê navê çiyayekî ye ku Hz. Mûsa li vir tecelliyata Xwedê dîtîye û ji Wî re axiviye. Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Qûrana Pîroz, Meryem 19/80; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, weş. Kabalcı, İstanbul 2012, r. 361.; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, weş. Otto, Ankara 2014, r. 498.)

¹⁹² **Girnûk:** Gihayekî bi stirî ne ku di nav zevîyan de digihîje. Stirîn, dirî, sinc

¹⁹³ **Kuntu kenzen mexfîyen:** Ez gencîneyek veşartî bûm.

Îşareta vê hedîsa qudsî dike: (كنت كنزا مخفيا فأحببت أن أعرف فخلقت الخلق وتجليت عليهم فعرفوني)
Ez gencîneyek veşartî bûm. Min xwest ku ez werim nas kirin. Ji bo werim naskirin min mexlûqat afirand.

Ku da “lewlake lewlake”¹⁹⁴ weha dersek ji bo min ra

14.

Ĥezîn herdem dinoşit¹⁹⁵ xelqê`j destê dostê mey¹⁹⁶ nabê¹⁹⁷

Ĥeyata vê dunê xweş hat welê zivr¹⁹⁸ e ji bo min ra

15.

Ĥezîn geryay di yabana¹⁹⁹ nezanînê da mest û gêj

Rehaker²⁰⁰ çilkekî barana rehma yarê ye min ra

2.

fa‘ ilatun / fa‘ ilatun / fa‘ ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Cismê²⁰¹ min jar e bi dil pergende²⁰² me

Dilcivîn û şafiyê²⁰³ cismêm ku da

2.

Fikra min wêrane kir derd û geman

Ĥemrevîn û çara bêçaran ku da

3.

Têk ji ber tîrê qetanê²⁰⁴ bûm birîn

Merhema dağ û birînê min ku da

4.

Gulrûya ‘er‘erbeden²⁰⁵ dûr ket ji min

Mûşilê²⁰⁶ min ey delalê min ku da

5.

---

¹⁹⁴ **Lewlake lewlake:** Eger tu nebûyayî.

Îşareta hedîsa meşhûr dike: (لولاك لولاك لما خلقت الافلاك)

Eger tu nebûyayî, eger tu nebûyayî min gerdûn çenedikirin.

¹⁹⁵ **Dinoşit:** Vexwarin, noşîn

¹⁹⁶ **Mey:** Şerab, bade, xemr

¹⁹⁷ **Nabê:** Kurtkirina “nabêje” ye.

¹⁹⁸ **Zivr:** Girûzîn, girûzekî, zivirî, dirdirkî, pizronekî

¹⁹⁹ **Yaban:** Çol, çolistan, beyaban, sehra

²⁰⁰ **Rehaker:** Xilasker, rizgarker

²⁰¹ **Cism:** Beden, laşê mirov

²⁰² **Pergende:** Belawela, gij

²⁰³ **Şafi:** Şifabexş, yê ku şifayê dide

²⁰⁴ **Qetan:** Cudayî, veqetan, dûrketin

²⁰⁵ **‘Er‘erbeden:** Bejna wek dara serwî. ‘Er‘er, dara serwî, selwiya çiyayî ye û dareke dirêj e. Mebest jê nişankirina bejn û bala dilberê ye.

²⁰⁶ **Mûşil:** Ewê ku wesl/gihîştinê pêk tîne; yê ku mirovan digihîne, gihaner

Pur zeman e mame nêv zencîr û qeyd²⁰⁷

Muṭliqê²⁰⁸ min ey hevalê min ku da

6.

Ahî koşka dil ji bin talan kirin

Pehlewan û şehsuwarê²⁰⁹ min ku da

7.

Mame sêwî ez li ber dar û dîwar

Dilbêş²¹⁰ û hem destegîrê min ku da

8.

Nay tebata can, şewitye dil birîn

Ma aramgeh û hedana²¹¹ min ku da

9.

Pur elemdar û nexweş bûme ji mêj

Ma hebîbê²¹² ruḥ û canê min ku da

10.

Xûn ji dağan û birînan tê bi cûh²¹³

Ey heval kafûr²¹⁴ û pûnga²¹⁵ min ku da

11.

Kar(i)wan çû mam li rê, bê zad²¹⁶ û mil²¹⁷

Ma dil aram û tehemmul kan²¹⁸ ku da

12.

Ah tenê mame di vê çolê da leng²¹⁹

Hey hewar feryadires²²⁰ kanê ku da

13.

Bazê nefsê serkirî²²¹ ser çûka jar

---

²⁰⁷ **Qeyd:** Bend, qeydik, şancûl

²⁰⁸ **Muṭliq:** Ewê ku mirov ji qeyd û bendan xilas dike, berdanker

²⁰⁹ **Şehsuwar:** Şahê siwaran, kesê ku hespê xweş dajo

²¹⁰ **Dilbêş:** Xwedan şefqet, dilovan, rehmdar, biram, piyar

²¹¹ **Hedan:** Aram, sebr, tebat

²¹² **Hebîb:** Xoşewîst, dildar, yar, berdilk

²¹³ **Cûh:** Cû, co, cew, qanal

²¹⁴ **Kafûr:** Gihayek bêhnxeş e û kulîlkên wê dişibe beybûnê.

²¹⁵ **Pûng:** Gihayek bêhnxeş e wekî naneyê heşîn e.

²¹⁶ **Zad:** Xwarin, xurik

²¹⁷ **Mil:** Piştik, heywana ku mirov siyarî wê dibe û diçe cihekî

²¹⁸ **Kan:** Kurtkirina “kanê” ye.

²¹⁹ **Leng:** Kulek, kuloke, qop, şaht

²²⁰ **Feryadires:** Alîkar, destyar, yê ku alî dike

Ma dîyarê²²² yara min kanê ku da

14.

Ketime nêv pencê şahînê zelûm²²³

Ma keremkar û geyûrê²²⁴ min ku da

15.

Nîne min ra bil ji weşla²²⁵ te murad

Ger bibit her ew bes e bil Wî ku da

16.

Rê me wenda kir Xudê! êvare hat

Ma musafirperwerê min kan ku da

17.

Ev cehana ronî ser min tarî bû

Ma îşîntaq²²⁶ hebîba min ku da

18.

Ey **Hezîn** pur dilkul û gemgîn mebe

Me 'neya settar²²⁷ û geffarê²²⁸ ku da

19.

Meşderê²²⁹ derman û derdan ew bitin

Tirs ji derdan û geman bo çi ku da

20.

Ger li yek rûyek nêrîn ke mirîyek

Dê bibit sağ û mirin êdî ku da

21.

Ger di şêva²³⁰ huzn û şînê bit xuya

Dê bibit rojê du ceşnan gem ku da

22.

Ger tebessum ke ji qendê²³¹ xûşîrîn

---

²²¹ **Serkirî:** Serkirin, êrîşkirin, gujgujîn, rikêfkirin

²²² **Dîyar:** Welat, cih, war

²²³ **Zelûm:** Zalim, çavsor, xedar

²²⁴ **Geyûr:** Bixîret, xîretdar, hewldar, jêhatî, bihemiyet

²²⁵ **Weşl:** Gihîştin, gihîn, gihaştin, lehiqîn

²²⁶ **Îşîntaq:** Fener, çira, fanos

²²⁷ **Settar:** Ewê ku şerm û gunehan dinixumîne û vedîşêre.

²²⁸ **Geffar:** Ewê ku pir têbihur, efûhez û beşînker

²²⁹ **Mesder:** Çavkanî, jêderk, serekanî

²³⁰ **Şêv:** Şev

²³¹ **Qend:** Şekir

Dê muradat pêk werin nalîn ku da

23.

Dilbera rûken te ra yar bit dilo

Tirsîna herdû cihan da ku da

24.

Ey **Hezîn** bes key şîn û nalîn mekey

Halê te yar way dibînit gem ku da

3.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Di feşla²³² nûbeharê da giha û dar û ber tevda

Bi mestî têne govendê wekî ruhê min ê şeyda²³³

2.

Behara ruhê min tenha ne çend rojê beharê ne

Behara ruhê min weqta tecellî ket delal dil da

3.

Evîna ruh ne wek bulbul ku çend rojê gulê geş tê

Gulê bagê delalê geş dimînit tim ku napeyda

4.

Madam dilber qedîmî²³⁴ ye, evîna bengîyê jî wer

Evînkeşê belengaz lewra hey maye di agir da

5.

Hemî tiştê dişojit hub²³⁵ fena sîperrikan²³⁶ bédeng

Welê nabit tu te' sîrek di canê dilbera min da

6.

Delala dilbera nazik bi destê xu bide tasek

Dimînit canê bengî hey di nêva ar û pêtê da

7.

---

²³² **Feşl**: Demsal, werz, pişksal, mewsîm

²³³ **Şeyda**: Evîndar, bengîn

²³⁴ **Qedîmî**: Ezeli, mêjîn, pêşreva wî/ê nîne.

²³⁵ **Hub**: Evîn, yarenî, hezkirin

²³⁶ **Sîperrik**: Perperok, minminîk, baperik, sihperik

Dema Şîrîn²³⁷ tecella ket li kohê²³⁸ dil wekî Şîrîn
Hemî erwahe²³⁹ Ferhadan dibin qurban di gavê da

8.

Dema narîn hejînê ket bi serdana şehîdê xu
Dibin qurban hezar canê şîrînê di devê rê da

9.

Eger bêhnek ji biskê²⁴⁰ dilberê bayê şeba²⁴¹ bînit
Dê geş bin ruhê dê xweş bin dil surûr²⁴² ‘am²⁴³ bit di ‘amê²⁴⁴ da

10.

Şeva tarî eger dilber ji dêman²⁴⁵ perdeyan raket
Hemî ‘alem diket ronî wekî rojê di şerqê²⁴⁶ da

11.

Delalê kofî²⁴⁷ kel kir²⁴⁸ hat bi şahî meclisa ‘îşret²⁴⁹
Ji ser dostan gem û derd û keder têk da dîsa firda

12.

Ji dil rakey niqaba²⁵⁰ zûlmetê dilber ji bo bînem²⁵¹
Bi çavê dil şu’ûnatê²⁵² te danîne di kewnê²⁵³ da

13.

Sema û qad,²⁵⁴ çiya û deşt, nebat û av, sitêr û roj
Yekayek neynika raza²⁵⁵ delal danî cihanê da

14.

---

²³⁷ **Şîrîn**: Dilber, evîn, yar

²³⁸ **Koh**: Çiya

²³⁹ **Erwahe**: Pirjimariya peyva “ruh” e. Ruh, giyan

²⁴⁰ **Bisk**: Porê jinan a ku li ber guhê wan der tê û bixelek e.

²⁴¹ **Bayê şeba**: Bayekî hênik e û her tim ji hêla rojhilatê tê. Di edebiyatê de ew ba ye ku bêhna yarê ji dûr ve tîne û li herderî belav dike. Her tim rêçek an jî bêhnek ji dilberê tîne. Cihê ku tê re derbas dibe, geş dibe. Ji bengî re wekî postevanek e. (Pala, *b.n.*, r. 383.)

²⁴² **Surûr**: Şahî, şadî, kêf

²⁴³ **‘Am**: Gelemperî, giştî, tevahî

²⁴⁴ **‘Am**: Herkes, xelq

²⁴⁵ **Dêm**: Rû, sûret

²⁴⁶ **Şerq**: Rojhilat

²⁴⁷ **Kofî**: Kumê pîrekan, kepê kalan

²⁴⁸ **Kel kirin**: Xwarkirina kofiyê, yan jî danîna alikî.

²⁴⁹ **Meclisa ‘îşret**: Meclîsa kêf û şahiyê.

²⁵⁰ **Niqab**: Perde

²⁵¹ **Bînem**: Bibînim, dîtîn

²⁵² **Şu’ûnat**: Kar, ‘îş, behremendî, tecelliyatê Xwedê

²⁵³ **Kewn**: Alem, gerdûn

²⁵⁴ **Sema û qad**: Esmen û ‘erd

²⁵⁵ **Raz**: Sir, nehênî, nepenî, pin

Tefekkur key dir û belga hebûnê da bi dil bînî
Çi xweş mefhûmê weşfan²⁵⁶ hatine danîn di rezan da

15.

Hebîbî leyse muhtacen îla mîrati 'ettar in²⁵⁷

Kemal û rindîya yarê xuyaye`d kevirê reş da

16.

Vekey çavan binêre kûr li çar awirê dunyayê

Seraser dilkul û dîn in ji husna dilbera min da

17.

Gul û rîhan û sosin tev benefş û sunbul û sêvan

Bûne hêlî²⁵⁸ ji husna dêmdurra²⁵⁹ bêçûn di bağan da

18.

Ji bo Wî bulbulê jar hey bi nalîn û bi willîn e

Pepûka derbeder nîne hedan²⁶⁰ wê ra di çolê da

19.

Hîşar be serbijorê pozbilendê navnigê²⁶¹ 'ekrût²⁶²

Heval çûn kariwan borî li cih mayî tenê xew da

20.

Hemî 'alem şev û roj bê hedan û bê xew û rahet

Wekî avan dirijin hey tenê mayî di golê da

21.

Fetehhîr qelbê ya Rebbî mine`l-eşdaî` we`r-ranî²⁶³

Ji êşan ra bidî derman li cem te`y belsema²⁶⁴ derda

22.

Delalê va kula merxur²⁶⁵ dil û can way dide bo xu

Tu luqman î **Hezîn** bêhal nîşan de şaneke²⁶⁶ dêm da

23.

---

²⁵⁶ **Mefhûmê weşfan**: Derbirina û îfadeya sîfetên (Xwedê)

²⁵⁷ Pêdiviya Hebîbê min, ji neynika çerçiyên re tune ye.

²⁵⁸ **Hêlî**: Neynik, eynik

²⁵⁹ **Dêmdur**: Rûyê wek mirwarî geş û spehî, sûretmirarî

²⁶⁰ **Hedan**: Aram, sebr, tebat

²⁶¹ **Navnig**: Xax, rezîl, ketina ber piyan

²⁶² **Ekrût**: Rûpîs, rûtehl, kesê pîs û nebaş

²⁶³ Ya Rebbî, Tu qelbê min ji jeng û perdeyan paqij bike.

²⁶⁴ **Belsema**: Derman, şifa

²⁶⁵ **Kula merxur**: Nexweşiya penceşêrê, qanser

²⁶⁶ **Şan**: Nîşan, xal, şanik

Li ser lêva helakê me eger nûr nebitin cana²⁶⁷
 Ji qanşêra di dil peyda, nîne derman di ‘alem da
 24.
 Tîrêjek roja nûra xu dirêj key hêla bêhalan
 Tu car nayêt hedana me ji ber jana kula dil da
 25.
 Keremkar û delal î tu, gerîban ra heval î tu
 Şeva tarî şemal²⁶⁸ î tu, vekey yara ji min benda

4.

fa‘ ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun
 Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.
 Ehreqe`l-wecdû wecûdî we`l-ḥebîbû fî`l-hewa²⁶⁹
 Deng û ahê min hemî pîrê²⁷⁰ ketî anîn sema²⁷¹
 2.
 Lêbelê dilberê xu da yek mûyek xira nekir
 Wek neyaran borîy û çû qeṭ neda min î`tina²⁷²
 3.
 Lik vegerya gote bengî, ey delal boy çî tu *ṭeng* î
 Gîştina yaran mefa²⁷³ ye, lê divêt ser çit²⁷⁴ di rê da
 4.
 Tarîy û sermê²⁷⁵ dibînit, ê divêt ava heyat
 Germ û tîbûnê dibînit, ê diçit ke`ba murada
 5.
 Kî ku ṭawûsan²⁷⁶ dixazit dikşîne westa narê

²⁶⁷ **Cana:** Ey can. Li vir banglêkirin/nîda heye.

²⁶⁸ **Şemal:** Çira, find, mûm

²⁶⁹ ‘Îşq û evîn bedena min şewitandîye, dilbera min hêj di kêfa xwe de ye.

²⁷⁰ **Pîr:** Kal, extiyar

²⁷¹ **Sema:** Reqs, govend

²⁷² **Î`tina:** Pûte, pûtepêdan

²⁷³ **Mefa:** Sûd, havil, kêr, wec, menfa`et

²⁷⁴ **Çit:** Biçit, biçe

²⁷⁵ **Serm:** Serma, sir, seqem

²⁷⁶ **Ṭawûs:** Teyreke per û baskên wê reng rengî ye û welatê wê Hindîstan e. Li vir mebest ji tawûsê miraz e. Kesekî/ê bixwaze bigihîje tawûsan (miraza xwe) divê rêya Hindîstanê bimeşe (zor û zehmetiya wê bikişîne.) bixwaze tawûsan bibîne divê wan zor û zehmeta gihîştina Hindîstanê jî bikişîne.

Kî ku rûhîvan²⁷⁷ divêtin dê ji wî dil bit cuda

6.

Ger bişojî şubhê perwanê²⁷⁸ di nêva agirê

Nabitin boy te tu carek gileh²⁷⁹ û zarîn û wa

7.

Lew cefaya dilberê 'eynî sefayê bi xu ye

Înne mewten yu 'fîhî`l-ḥubbe heyatûn ya tura²⁸⁰

8.

Lew dibêjit ehlê dil, vê şî`ra dilkeşa²⁸¹ leṭîf²⁸²

Bengî ra sebr û hedan e canê wî ra xweşşifa

9.

Uqtulûnî uqtulûnî uqtulûnî ya suqa²⁸³

Înne fî qetlî heyaten we heyaten fî`l-ḥeya²⁸⁴

10.

Rehmê key dilber li vê rêdûrê jarê pur **Hezîn**

Tahe fî sehraî' ye`sîn eyne we`dûn bî`l-liqa²⁸⁵

11.

Got tehemmul key **Hezîno**²⁸⁶ hey qiyaman²⁸⁷ ra nişiv²⁸⁸

Nik bide ber xu zemankî hey cefayan ra şefa

5.

mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Dilber serapa²⁸⁹ bû xuya tarîfîy û heyret nema

²⁷⁷ **Rûhîv:** Rûyê wek hîv, dêmhîv, tefeşa mîna hîva çardeşevîn

²⁷⁸ **Perwane:** Perperok, minminîk, baperik

²⁷⁹ **Gileh:** Gilî, gazinc, gazind

²⁸⁰ Hezkirina mirinê miheqeq ji mirovan re jîyan e.

²⁸¹ **Dilkeş:** Cezbedar, dilrakêş, dilniwazî, rakêşer

²⁸² **Leṭîf:** Xweş, şêrîn, narîn

²⁸³ Ey kesên dilsoz û ewledar! Min bikujin, min bikujin, min bikujin.

²⁸⁴ Di kuştina min de jîyan heye, lewra jîyan di jîyanê de ne.

Îşareta vê ayetê dike: (وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ)

Gelî aqildaran! Ji bo we di tolvekirinê de jîyan heye, da ku hûn xwe biparêzin. (Beqere: 2/179)

²⁸⁵ Ew bêhêvî di çolê de şaş û matmayî ma! Ka li ku ye ew soza rasthatinê?

²⁸⁶ **Hezîno:** Ey Hezîn. Li vir banglêkirin heye.

²⁸⁷ **Qiyam:** Li ser piyan, serpiya

²⁸⁸ **Nişiv:** Rûniştin

‘Alem seraser ronî bû sirrê veşartî bûn xuya

2.

Ya Reb çi hal e vê demê rakir ji ‘alem derd û gem

Dengê şenaya²⁹⁰ dêmdurrê²⁹¹ ji bengîyan çûye sema²⁹²

3.

Hay hûyê cezba ‘aşiqan hemd û şenayê şadiqan

Kewn²⁹³ û mekan têk herrikand reş û sipî anîn sema²⁹⁴

4.

Dar û kevir hatin ziman gaz²⁹⁵ û çiya, deşt û newal

Tev sosinan û sunbulan bi lerzîn û cezbe û ta

5.

Mêrg û çimengeh xemilîn rengê gulan têk ‘edilîn

Dengê kevok û bulbulan xweş tê digel bayê şeba

6.

Husna²⁹⁶ hebîba lemyezel²⁹⁷ xweş bû xuya her tiştî da

Deryaya ‘işqê coşî bû, boy dilbera şîrînliqa²⁹⁸

7.

Êş û elem, derd û keder, dûrîtîy û ah û keser

Tev ahîn û nalîné kûr, dûr bûn ji qelbê pur weza²⁹⁹

8.

Wîlwîlê teyran û tûyan, gullîné avan û çeman

Dengê kevok û goyînan³⁰⁰ ji kûr birîn rabû dewa

9.

Luqmanê qelban hatîye, ‘eynik li ber dil danîye

Gote **Hezînê** dilbirîn, bê zîkrê heq nîne şifa

10.

---

²⁸⁹ **Serapa:** Serdanpê, ji serî heta pê, seranser

²⁹⁰ **Şena:** Pesnandin, pesindan, wesfandin

²⁹¹ **Dêmdurr:** Rûdurr, rûgeş, rûyê mîna mirwariyan spehî û xweşik

²⁹² **Sema:** Asîman

²⁹³ **Kewn:** ‘Alem, gerdûn

²⁹⁴ **Sema:** Reqş, govend

²⁹⁵ **Gaz:** Çiyayê bêdar

²⁹⁶ **Husn:** Rindî, bedewî, spehîtî, xweşikî

²⁹⁷ **Hebîba lemyezel:** Ew dilbera ku qet wenda nabe û her heye. Mebest jê Xweda ye.

²⁹⁸ **Liqa:** Dîtin, hevdişin, rastlihevhatin, (dîtina dilberê)

²⁹⁹ **Weza:** Jar, qels, lewaz, zeîf

³⁰⁰ **Goyin:** Goyîn, tivîlk, tivirg. Çivîkek mîna kevokê ye.

Teslîm û ixlaş û evîn, tev zikrê heq dihebitin

Hûzur û şahîy û xweşî ji nû dibit qelbê te ra

11.

Min gotê, ey luqmanê dil! ev sistîya ma boy çi ye?

Go, şuhbeta naehl û pur xarin û xew şert in wê ra

12.

Rabe **Hezîn** wek bulbulan boy sunbulan zarîn mekey

Rojek digêjî şorgulan ger tu bibî her wekî ba

6.

mustefî ilun / fe'ûlun / mustefî ilun / fe'ûlun

Munserih -- + - / + - - / - - + - / + - -

1.

Te'litîya mematê³⁰¹ dibit neşîb ji min ra

Şîrînîya heyatê çi feyde ye ji min ra

2.

Ger jîna min dirêj bit dê pîr³⁰² û kûz³⁰³ û kel³⁰⁴ bim

Di çend rojê şebabê³⁰⁵ çi şahî ye ji min ra

3.

Çar metre caw³⁰⁶ dimînit ser min ji vê cihanê

Kincê qumaşê hêja, ne meqşûd³⁰⁷ e ji min ra

4.

Zarok û mal û zozan nabin hevalê gorê

Pîsîtîy û rindî min dibin heval ji min ra

5.

Xulî³⁰⁸ li ser dibêjim, ger şer hevalê gor bit

Xuzî bi min dibêjim, ger xeyr³⁰⁹ heval be min ra

6.

---

³⁰¹ **Memat:** Mirin

³⁰² **Pîr:** Kal, extiyar

³⁰³ **Kûz:** Bûl, kov, xûz, pişthodik

³⁰⁴ **Kel:** Xwar, şeftûl

³⁰⁵ **Şebab:** Ciwanî, xortanî

³⁰⁶ **Caw:** Cureyek qûmaşeke rengspî ye. Mebest jê kefen/qerqer e.

³⁰⁷ **Meqşûd:** Ewên ku tèn xwestin, dilxwazî, armanc, mebest, xaye

³⁰⁸ **Xulî:** Xwelî, ax, xak

³⁰⁹ **Xeyr:** Xêr

Por û 'estî³¹⁰ dibin ax, kurm dê bixûn *çerm* û goşt

Nazperwera wucûdê tê beyhûde ji min ra

7.

Ji 'alema wucûdê ger dil ji min ra yar bit

Di bağçeyê dunê da her ew bes e ji min ra

8.

Ger neqdê³¹¹ dil bimînit heval be min ra der³¹² gor

Dibim genîyy³¹³ û dilxweş gor gulzar bit ji min ra

9.

Hemî cewarihê³¹⁴ dî tev kole ne ji dil ra

Ger wî hebit şelahî³¹⁵ ê dî teba ne wî ra

10.

Ger bağçeyê wucûdam bi ava dil nebit geş

'Işk û zuha û jar e nabit tu yar ji min ra

11.

Dar û nebatê qadê ger av nebit ji wan ra

Dê 'išk(i) bin tamamî nabin temaşe min ra

12.

Herçî ku dil bivêtin e'za hemî divêtin

Qanûna şeh³¹⁶ çî bit ew xelqê teba ye wê ra

13.

Ey dostê nazenînê şîretekî dibêjim

Nabit te ra şefayî bê teşfiye ji dil ra

14.

Di tarîkê³¹⁷ dimînî bê luks û pîl û fanûs

Tu rêkî dernaxînî ger nûr nebit ji dil ra³¹⁸

---

³¹⁰ 'Estî: Hestî, hastû

³¹¹ Neqd: Peyman

³¹² Der: Daçeka fârisî ye ku berdêla vê di kurdî de daçeka "di... de" ye.

³¹³ Genîy: Dewlemend, maldar

³¹⁴ Cewarih: Unsûr, hêman, rêgez

³¹⁵ Selahî: Qencî, çêyî, rindî, başî

³¹⁶ Şeh: Şah

³¹⁷ Tarîk: Tarî, tarîfî, bêronî

³¹⁸ Îşareta vê hedîsê dike:

(ألا وإن في الجسد مضغة إذا صلحت صلح الجسد كله وإذا فسدت فسد الجسد كله ألا وهي القلب)

15.

Her pênc cewarihê te dil ra wekî derî ne
Madam ku dergevan î, geflet nebit ji te ra

16.

Lewra li her derîyek her heye dizzekî dî
Dema *sistî* û geflet xweş furset e ji wê ra

17.

Yek yek ji wan dikarit xezna³¹⁹ *dil* tarûmar ket
Eman ku dergevan î, mebe *sernerm* ji diz ra

18.

Hezîn hîşar be her dem şebr û tehemmulê key
Sebir eger çi te' l e, xweş ber³²⁰ heye ji wê ra

7.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Di şubha³²¹ ceşna qurbanan, me dî dilber di gafil da
Derî da hat wekî şahan, *bûmê*³²² derdan ji dil firda

2.

Gulê canan bi ava nûbeharê dîsa têk geş bûn
Çira nûrê dîsa pêket, bela kir zulmeta³²³ dil da

3.

Dîsa roja dilan hîlbû şeva tarî ji wan dût ket
Dil û can têk ji xew rabûn, kawûsê dev ji wan berda

4.

Bi nar û nûra rûyê yarê *kêvjingê*³²⁴ kul û derdan
Ji mij û pence derxistin heyat nû bû di canan da

Bi baldar bin! Di bedenê mirov de qetek goşt heye ku eger ew durûst be bedenê mirov jî durûst e; ne eger xirab be hingê beden jî xirab e. Bizanin ku ev dil e. (Buxarî, Îman 39; Muslîm Musaqat 107; Ebû Dawûd, Buyû', 3)

³¹⁹ **Xezna:** Cihê ku tiştên biqîmet tên veşartin, barxane, 'embar

³²⁰ **Ber:** Fêkî, mewe

³²¹ **Şubh:** Sibe, beyanî

³²² **Bûm:** Kund

³²³ **Zulmet:** Tarîfî, bêronahîbûn; diltengî, tengasî

³²⁴ **Kêvjing:** Kevjal, kêfşing

5.

Çikî ava giyana dil, li ser lêva helakê bû
Wekî masîkî tava havînê da, ma reben req da

6.

Di yabana fereh³²⁵ da, ma tîy û birçî û bêhêvî
Heval gîştin muradê xu, tenê ma çolê da xew da

7.

Hîşyar bû pez çûye danan,³²⁶ heval û hogirek nîne
Bi bexê meqşedan şad in, tenê maye di megel da

8.

Bilind kir destê zarînê, rijandî hêstirê xûnê
Digel feryad û qîrînê, Xudêyo her tu may dest da

9.

Serî danîye ser şêmûka³²⁷ koşka rehetê bêhal
Ji tîyan cergê³²⁸ qîjîn pê ket ji germê hilbû ar³²⁹ da

10.

Zemanek pur dirêj dil ma di atûna qetanê³³⁰ da
Şukur ya Reb gihana wek bihiştê îro bû peyda

11.

Wekî sîperrikan şahî li dora dil kirin gerran
Îlahî! vê jîna şîrîn li pêşber dil nekey wenda

12.

Kişandî te cezayê xu, di dozexa³³¹ şeva hicrê
Bihiştê da dimînî hey dilo, yarê weha soz da

13.

Guhertin nabitin tu car, di peygama³³² delalê da
Hezîn gemgîn mebe êdî, jîna te şahî ye tev da

---

³²⁵ **Yabana fereh:** Çola fireh

³²⁶ **Pez çûye danan:** Dana nîvro pêz ji çolê, ji çêrê ji bona dotinê tên malê. Jê re dibêjin “pêz hatiye/çûye dana”

³²⁷ **Şêmûk:** Derçik, şêmûg, derezûng, derizgeh

³²⁸ **Cerg:** Kezeb, ceger

³²⁹ **Ar:** Agir

³³⁰ **Atûna qetanê:** Şewata cudabûnê, agirê dûrketinê, kela hicranê

³³¹ **Dozex:** Dojeh, cehenem

³³² **Peygam:** Peyam, soz, gotin

8.

mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Ji Xeznayê³³³ xuya bû dilberek hîvro ji qelban ra
Dilê jar pare bû ya Reb ji ‘îşqa wê delalê ra

2.

Mîna goyînê³³⁴ em her dem bi nalîn in li ser şağan
Hedan hate birîn dilber bibêjim derdê dil kî ra

3.

Bes e cana demek nêz be, bi dûrîyê te em kuştin
Nîşan de şûretê sêvîn³³⁵ ji dilşojê evînê ra

4.

Giran e derdê hecra te, nikarin em tehemmul kin
Me yê dilkul bikey mezher³³⁶ ji luţf û ‘efw û rehîmê ra

5.

Ne carek bênewa³³⁷ me ez, tu mîr û serwer î îro
Li hêvîya te mame ez, tu sulţan î cihanê ra

6.

Derê cûd³³⁸ û fuyûdatan³³⁹ ji jaran ra vekey yara
Ji geyrî te îro nîne, tu hêvîyek ji bo me ra

7.

Sitûxar in li henber te, ricakar in ji luţfa te
Birîndar in bi dil îro, tu derman î ji derdan ra

8.

Tu îro şahê sehra yî, celîsê³⁴⁰ textê Xezna yî
Ji Sûrîyê hetta Serhed tu sulţan î ji qelban ra

9.

Kemala³⁴¹ te cemala³⁴² te, digel şewq û şemala te

³³³ **Xezna:** Xezna li Rojavayê Kurdistanê gundekî girêdayî Qamişloyê ye. Gundê şêxên Xeznayîyan e.

³³⁴ **Goyîn:** Tivîlk, tivîrg. Çivîkek mîna kevokê ye.

³³⁵ **Sêvîn:** Weke sêvê sor, gelek sor, gevez

³³⁶ **Mezher:** Cihê zahîrbûn/diyarbûnê, cihê ku lê dixuyê.

³³⁷ **Newa:** Deng, awaz

³³⁸ **Cûd:** Comerdî, camêrî

³³⁹ **Fuyûdat:** Pirjimariya “feyz”ê ye. Feyz, bereket, kerem, îhsan

³⁴⁰ **Celîs:** Yê ku li ser textê rûdinê

Digel nêrîna rûyê te, bes e munci³⁴³ murîdan ra

10.

Ji Xeznayê ji Tilme' rûf³⁴⁴ mîna rojê tûlû³⁴⁵ kir te

Tîrêjê nûr û pêlê feyza te 'am bû ji 'alem ra

11.

Fena darekî şîn bûyî di Xezna ya xîp û xalî

Gerî³⁴⁶ Xezna bi saya te xezîne 'ilm û feyze ra

12.

Ji wê darê dirêj bûn sê çiqûlkê³⁴⁷ muşmirê³⁴⁸ nûrîn

Mîna tûbayê³⁴⁹ bûn ber darê bi xaşkî ji qencan ra

13.

Barana nisbeta barî li Aşîtan³⁵⁰ li Ğerbîyan³⁵¹

Nebû ew barana hêja ji Tûran û Îranê ra

14.

Li Xeznayê li Tilme' rûf, li Tor³⁵² û Iştîla³⁵³ pur qenc

Nûra hîlbû nedîtî kes, Semerqend³⁵⁴ û Buxara³⁵⁵ ra

15.

Her roj şuhbeta pîran e digel nêrîna wan rûyan

Mala munkîr³⁵⁶ dikin wêran, mefa³⁵⁷ ne lê muhîbban³⁵⁸ ra

---

³⁴¹ **Kemal:** Gihîştî, têkûz, bêkêmasî

³⁴² **Cemal:** Rindî, bedewî

³⁴³ **Munci:** Xilasker, rizgarker

³⁴⁴ **Tilme'rûf:** Gundekî girêdayî Qamişloyê ye. Şêxê Xeznayê Şêx Ehmedê Xezna (qs.) piştî ku gundê Xeznayê derketiye hatiye li wir bicih bûye. Medreseya xwe cardin li vir ava kiriye.

³⁴⁵ **Tûlû:** Helatin, hîlbûn, derketina (rojê)

³⁴⁶ **Gerî:** Digerî

³⁴⁷ **Sê çiqûlk:** Mebest lê her sê kurê Şêx Ehmedê Xeznewî (qs.) ne ku navê wan bi rêzê ve; Şêx Muhemmed Xezna (qs.), Şêx Elaûdînê Xezna (qs.) û Şêx 'Îzzedînê Xezna (qs.) ne.

³⁴⁸ **Muşmirê:** Xwedî fêkî û mêywe, dara ku fêkî dide

³⁴⁹ **Tûba:** Navê dareke bihiştê ye ku rîçên wê digije asîmanan û serê wê jî bin erdê ye. Siha vê darê ji bihiştê re dibe sî û hênikî û cûre cûre fêkiyên vê hene. (Pala, *b.n.*, r. 459.)

³⁵⁰ **Aşî:** Navê taxeke bajarê Qamişloyê ye. (H.)

³⁵¹ **Ğerbî:** Navê taxeke bajarê Amûdê ye. (H.)

³⁵² **Tor:** Tor, Tûrabdîn. Navê çiyayê Mêrdînê ye. Herêmeke ji çiya pêkhatî ye. Dikeve navbera Mêrdîn, Botan û Êlihê. Midyad jî weke navenda vê herêmê tê dîtin. Ji bo agahiyên zêdetir bnr.

<http://ku.wikipedia.org/wiki/Tûrabdîn>

³⁵³ **Iştîla:** Taxekê Mîdyadê ye. Pirraniya wê taxê misilman in. (H.)

³⁵⁴ **Semerqend:** Bajarekî dîrokî ye. A niha di nav sînorên Ozbekîstanê ye. Gelek 'alim û mutesewifên mezin li wir xwendine û herwiha gelek mizgeft û tîrbên 'aliman di wî bajarî de hene. Ji ber vê yekê ji aliyê tesewifî ve bajarekî gelek girîng e.

³⁵⁵ **Buxara:** Li Ozbekîstanê ye û wekî Semerqendê bajarekî dîrokî ye. Ji aliyê tesewifî ve bajarekî gelek girîng e, gelek alim û mutesewif li wir gihîştine. Şahê Neqşîbend Muhammed Bahaûddîn (qs.) jî wir e.

³⁵⁶ **Munkîr:** Yê ku (hebûna Xwedê) înkâr dike, napejirîne.

³⁵⁷ **Mefa:** Sûd, havil, kêr, wec, menfaet

16.

Ji wan her sê çiqûlkan îro ‘Izzuddîne³⁵⁹ pur şîrîn

Fena bav û bira nin xu bûye sîwan ji insan ra

17.

Bilindîyê da wek roj e di merdîyê mîna derya

Bereketê da wek qad e kulîlk e bulbulê dil ra

18.

Mîna avan nîne wî ra sukûn³⁶⁰ û rahet û razan

Şev û rojan xebatê ket ji irşada ‘ibadan³⁶¹ ra

19.

Ji le‘lê³⁶² wî dibarin dur ji rûyê wî difûrit nûr

Mîna beharê xweş tê tim dîdara³⁶³ wî ji canan ra

20.

Ji heq ra dil evîn e ew gelekî gemrevîn e ew

Mîna qendê³⁶⁴ şîrîn e ew delal û dilber e dil ra

21.

Cehan û mafîhayê³⁶⁵ wê, nehêja ne nêrînek wî

Feda bin mamelek³⁶⁶ can û cesed, cah³⁶⁷ û şeref wî ra

22.

Bi şuhbeta wî ya germîn bû musteğnî³⁶⁸ dilê gemgîn

Ji xandina mîna Meşnewîyan³⁶⁹ û Me‘newîyyan³⁷⁰ ra

---

³⁵⁸ **Muhib:** Evîndar, dildar, dilketî

³⁵⁹ **‘Izzuddîn:** Şêx ‘Izzeddînê Xeznewî (qs.). Alim û mutesewif. Di sala 1925’an de li gundê Xeznayê hatiye dinyayê. Kurê Şêx Ehmedê Xeznewî ye. Piştî birê xwe yê Şêx Elauddîn li Tilme‘rûfê ew bû Şêx. Yek ji wan xelîfeyên wî Seydayê Mela Husnî (Hezîn) e. Şêx Îzzeddîn di sala 1992’an de çûye rihma Xwedê.

³⁶⁰ **Sukûn:** Sekinîn, rawestîn

³⁶¹ **‘Ibad:** Evd, bende

³⁶² **Le‘l:** Kevirekî sor e û wekî yaqût û qewherê giranbiha ye. Mebest jê lêvên sor e.

³⁶³ **Dîdar:** Rû, sîma, nêrîn

³⁶⁴ **Qend:** Şekir

³⁶⁵ **Mafîha:** Tiştên ku nav wî/ê de cih digirin. Li vir mebest hemû tiştên ku di dinyayê ne.

³⁶⁶ **Mamelek:** Çi malê mirov hebe, her tişt, hemû malê mirov

³⁶⁷ **Cah:** Meqam, paye; qedr, giramî, îtibar

³⁶⁸ **Musteğnî:** Kesê ku pêdivîya wî tu tiştî/kesî tune ye, hewcehiya tiştan/kesekî nîne.

³⁶⁹ **Meşnewî:** Pirtûka Mewlana Celaledînê Romî (k.d. 672/1273) ye. Romî ev pirtûka xwe bi zimanê farisî û bi şêweya mesnewiyê nivîsiye. Tê de gelek çîrok, qisse û qewlik hene û 27.000 malikan pêk tê û şeş cild e. (Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Semih Ceylan, “Mesnevî” *İslâm Ansiklopedisi*, c. 29, weş. MEB, Eskişehir 2004, r. 325-334.)

³⁷⁰ **Me‘newî:** Pirtûka Îbrahîm Gulşenî (k.d. 940/1534) ye ku li Amedê nivîsiye. Zimanê vê farisî ye û ji 40.000 malikan pêk tê. Îbrahîmê Gulşenî ev pirtûka xwe ji Mesnewiya Mewlana Celaledînê Romî re wek nazîre nivîsiye. (Derbarê Îbrahîmê Gulşenî û Me‘newî de ji bo agahiyên zêdetir bnr. Nihat Azamat, “Îbrahîm Gulşenî” *DIA*, c. 21, 2000, r. 301-304.)

23.

Wekî Romî³⁷¹ ye fikrê da, Ğezalî³⁷² ye di ‘irfanê
Behaüddîne³⁷³ weqtî ye, îro nîne heval wî ra

24.

Ĥezîne jar û aware, wekî sêwyan³⁷⁴ sitûxar e
Bi lûfa te umîdwar e, bûye qurban ji ‘işqê ra

9.

mefa ‘îlun / mefa ‘îlun / mefa ‘îlun / mefa ‘îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Gulek taze nûrek şade pîrek bîtkel³⁷⁵ divêt dil ra
Ji çûna bal meqaman ve divêt destegîrek³⁷⁶ dil ra

2.

Mehêle dil ku nig bavêje vê rê da ‘ezîzê can
Meger pîrekî rûhanî bibe heval û yar dil ra

3.

Hezaran hey di vê rê da çiya û deştê tev girnûk³⁷⁷
Borîna wan ve çênabe meger rêzan hebe dil ra

4.

Nexape tu bi zanîn û bi zir û zora xu xorto
Evîn û pîr û zîkr û fikr, di vê rê da divêt dil ra

³⁷¹ **Romî:** Mawlana Celaleddîn Romî (1207–1273). Navê wî yê eslî Muhemmed e. Pêşengê terîqeta Mewlewî, mutesewif, alim û helbestvan e. Nivîskarê Mesnewiya meşhûr e. Di berhemên xwe xîmên tesewifê, diyalog, xweşbînî û hwd. vegotîye û parastîye. Piştî wefeta wî ji aliyê xwendekarên wî ve terîqeta Mewlewî tê avakirin. (Derbarê terîqeta Mewlewî û Mawlana Celaleddîn Romî de ji bo agahiyên zêdetir bnr. Şînasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, weş. Vadi, Ankara 1998. r. 78 û 259.)

³⁷² **Ğezalî:** Ebû Hemîd Muhemmed bîn Muhemmed Xezalî (1058-1111). Alimê mezin, mutesewif û filozofê Îslamê. Li Tûsê hatiye dinê. Di sala 1091‘an de li Bexdayê bû serokê medreseyên Nîzamiye û hingê namdar bû. Berhemên Farabî û İbnî Sîna tenkîd kir û derbarê felsefeya Yûnaniyan gelek tişt nivîsî. Di berhemên xwe de nêrînen ehlê sinnetê parast. Gelek berhem nivîsîn, ya herî namdar İhyau ‘Ulumî‘d-dîn e. (Gündüz, *b.n.*, r. 139)

³⁷³ **Behaüddîn:** Şahê Neqşibend Muhemmed Behaüddîn (1318–1389). Li gundê Qesrê ‘Arifan a Ozbekîstanê hatiye dinê. Alim û mutesewifê mezin. Damezrînerê terîqeta Neqşibendiyê. Li cem Muhemmed Baba Semmasî û Emîrê Kulal mezin bûye. Ji bo perwerdehiya tesewifî li cem Xace Yûsifê Hemedanî ders girtine. Hetanî serdema Muhemmed Behaüddîn terîqet bi navê Terîqa Hacegan dihate nasîn, lê piştî wî navê terîqetê guherîye û wek Terîqa Neqşibendîyye belav bûye. Gelek alim û mutesewif li medreseya wî gihîştine. (Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Hamid Algar, “Bahâeddin Nakşibend”, *DIA*, c. 4, 1991, r. 458-460.)

³⁷⁴ **Sêwyan:** Sêwî, bêdê, bêdayîk

³⁷⁵ **Bîtkel:** Pîspor, mahir, şareza

³⁷⁶ **Destegîr:** Alîkar, destekar,

³⁷⁷ **Girnûk:** Navê gihayekî wek nokan bêbejn e û bistrîn e. Di nav zeviyan de digîje.

5.

Di zaninê tu Mûsa bî di zorê da Sikender³⁷⁸ bî
Dîsa her lazim e Xîdrek³⁷⁹ di vê rê da mudam dil ra

6.

Wekî Romî³⁸⁰ bî fikrê da mîna Camî³⁸¹ bî ‘ilmê da
Se‘îd³⁸² û Tebrîzî³⁸³ dîsa divêt dil ra divêt dil ra

7.

Gehana sosinan bê payê ‘işqê nabitin mumkin
Ji berf û serma zozanan ra germî lazim e dil ra

8.

Kesî bi germîya ‘işqê nehellit nabe ronîdil
Ji bo şadebûnê her lazim e evîn hebe dil ra

9.

Gelo cewher dibit şade eger atûn³⁸⁴ nebe tu`ccar³⁸⁵
Ji pîsxûyan xelaş nabe dema ‘işqek nebit dil ra

10.

---

³⁷⁸ **Sikender:** Sikenderê Zulqerneyn. Derbarê wî de gelek efsane û rîwayet hene û herwiha gelek kitêb û helbest derbarê wî de hatine nivîsandin. Di edebiyatê de piranî bi sê şiklî cih digire; kesê ku ava jiyânê digere, hevaltiya wî ya bi Xizir re, wendabûna wan a di welatê taristanê. Li gor rîwayetê Sikender bi artêşa xwe ve ji bo ku ava jiyânê bibîne diçe ser welatê taristanê. Wezirê wî Xizir jî bi wî re ye. Li wir gelek çîrokên cuda hene ku dawiyê de Xizir ava jiyânê dibîne vedixwe û lewma li dinyayê de dimîne. Dike ku ji hevalê xwe Sikender re jî bibe lê rêya xwe wenda dike û nikare bigihîne wî. Herwiha li ser Sikender bûyerên cuda jî tîn vegotin ku yek jio wan ji qewma Yecûc û Mecûc re seddek mezin ava kiriye. Dîsa di efsaneyan de derbarê neynika wî (ayîneî Îskender) de jî gelek tişt hatine gotin. (bnr. Pala, *b.n.*, r. 237.)

³⁷⁹ **Xîdr:** Wisa tê bawer kirin ku, ew kes e ku ava jiyânê vexwariye û ji mirinê xilas bûye. Derbarê wî de gelek tişt hatine gotin ku carinan wek pêxember carinan wek ewliya hatiye pejirandin. Di Quranê de çîroka wî ya bi Hz. Mûsa (as.) re derbas dibe, heye (Kehf/ 59-81). Herwiha rîwayet dikin ku di dema Hz. Nûh, Hz. Mûsa û Sikenderê Zulqerneyn de jiyaye. Lê nêrîna giştî ev e ku ava jiyânê di dema Sikender de vexwariye û êdî nemiriye. (Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Pala, *b.n.*, r. 204-205)

³⁸⁰ **Romî:** Mewlana Celaleddîn Romî. (bnr. 8/23)

³⁸¹ **Camî:** Mewlana Camî (1414-1492). Navê wî yê eslî Nûreddîn ‘Evdîrrehman kurê Ehmed e. Ji Îranê ye. Alim, matematîkzan, şa‘îr û mutesewifekî mezin e. Yek ji wan helbestvanên mezin yê Îranê tê pejirandin. Perwerdehiya xwe ya yekem li Medreseyên Nîzamî dîtîye. Li Semerqendê li ser stêrzanî û matematîkê xebitiye. Piştî ku waqîfê hemû ilmên serdema xwe dibe, diçe întîsabê Se‘îdîdînê Kaşxerî dike û dikeve terîqeta Neqşîbendiyê. Piştî wefata wî jî întîsabê Xace Ubeydûllahê Ehrar dike. Bi zimanê erebî û farisî gelek berhem nivîsiye. Herwiha Dîwana wî gelek namdar e. (Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Ömer Okumuş, “Abdurrahman Câmî”, *DIA*, c. 7, 1993, r. 94-99.)

³⁸² **Se‘îd:** Se‘îdîdînê Kaşxerî (? -1456). Ji welatê Tirkîstanê ye. Li cem Mewlana Nîzamedînê Hamûşî perwerdehiya xwe dibîne. Alim û mutesewifekî mezin e serdema xwe bû. Gelek alim û ehlê tesewif li ber destî wî gihîştine. Yek ji wan şagirdên wî jî *Mewlana Camî* ye. (bnr. 9/6)

³⁸³ **Tebrîzî:** Şemsê Tebrîzî (1185–1248). Mutesewif û alimê mezin. Navê wî yê eslî Muhemmed e. Ji Tebrîzê ye. Li cem gelek mutesewifên mezin maye û xizmet kiriye û herwiha gelek ciyan geriyaye wek Bexda, Heleb, Dimeşq, Erzirom, Erzîncan, Qeyserî, Konya û hwd. Di berhema xwe ya Meqalatê de gelek pesnê Îbnî Erebi daye û di bin bandora wî de maye. Herwiha Şêxê Mewlana Celaleddîn Romî ye. (Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Semih Ceylan, “Şems-i Tebrîzî”, *DIA*, c. 38, 2010, r. 511-516.)

³⁸⁴ **Atûn:** Firin, argûn, ocax

³⁸⁵ **Tu`ccar:** Tu car, qet, hîç

Mîna zinnarţebî'et sar û bêkêr û giran e her
Kêlakî agirê 'işqê nekelînit dîza dil ra

11.

Şûrê heş nabirit û bazê ruh nafirre tu`ccarek
Dema dajo nebit îksîra 'işqa dilberek dil ra

12.

Xelaşbûna ji derd û çûyîna bal sosina yekta
Me hâlek 'eqlî ye cano meger evîn hebit dil ra

13.

Welê bê dîtina nûrek ji yara dilreva berxo
Livîn³⁸⁶ çênabîtin ruh ra evîn çênabîtin dil ra

14.

Ji bo naskirina nûrê divêt me'errîfek³⁸⁷ mahir³⁸⁸
Ku zana be bi her hal û meqam û menzilê dil ra

15.

Eger ev şert nebin rêwî dimîne dûrê wargehan
Çûyîna bal meqaman ra, divêt 'Izzuddînek³⁸⁹ dil ra

16.

Girîftar im bi 'işqa te, dîn û dûr im ji weşla³⁹⁰ te
Perîşan im pur êşan im, tu Zîn û Şîrîn î dil ra

17.

Em in bengî tu yî dilber, em in sîper³⁹¹ tu yî fenner
Em in masî tu yî derya, heyat û şahî yî dil ra

18.

Di nêv bagê cemalê³⁹² da tu yî her şorgula re'na³⁹³
Di xûbanê³⁹⁴ cihanê da tu me'sûq î îro dil ra

19.

Cehan tev da bibit dilber, tîjî bit şorgul û fenner

---

³⁸⁶ **Livîn:** Livandin, lebitandin, leqandin

³⁸⁷ **Me'errîf:** Mamoste, perwedekar, rêzan

³⁸⁸ **Mahir:** Pispor, şareza, bîtkel

³⁸⁹ **'Izzuddîn:** Şêx 'Izzeddînê Xezna. (bnr. 8/16)

³⁹⁰ **Weşl:** Gihîştin, gihandin

³⁹¹ **Sîper:** Sîperik, pîrpirok, minminîk, baperik

³⁹² **Cemal:** Rindî, bedewî, spehîfî

³⁹³ **Re'na:** Rind, bedew, rewnaq, geş û xweşik

³⁹⁴ **Xûb:** Rind, bedew

Ji bil te nabe yarek dî, ji mestê bulbulê dil ra

20.

Tu yî lebrêjê hikmet behra ‘ilmê quṭbê irşad î
Çiyay himmetê yî Rustemê Zal³⁹⁵ î weswesa dil ra

21.

Di bajarê reşadê³⁹⁶ da mîna te dûrbînek³⁹⁷ nîne

Di teqwa û sedadê³⁹⁸ da fena te naxuyê dil ra

22.

Birîndar im tu doxtor î şîrîn û nazenîna min

Bes e dûrî were êdî, heval be bîstekî dil ra

23.

Ziman lal e ji weşfê te, ‘eqil ko³⁹⁹ ye ji kunhê⁴⁰⁰ te

Bi dostê fanî bim yekser, nayê zanîn dîsa dil ra

24.

Çiyayê rehberîyê da û deryayê îfadê da

Di meydana berê da nî, nîne wek te kesek dil ra

25.

Seraser hikmet û nûr î, melexûy î fikirkûr î

Hîra⁴⁰¹ û Ke‘be û Tûr î, qewî qenc rehber î dil ra

26.

Tu rêzan î ji kerwanê reha⁴⁰² bajarê ‘irfanê

Tu nîşan î ji wendan ra, huzûr û dawer⁴⁰³ î dil ra

27.

Wekîlê Gewşê Xezna⁴⁰⁴ î, emînê sirrê irşad î

---

³⁹⁵ **Rustemê Zal:** Rustemê Zalê Kurd. Pehlewan û lehengê efsanewî yê Îranî. Bi wêrektiya xwe ve namdar e û sembola têkneçûn û hêzê ye. Bavê wî Zal e ku şahê Sicistan û Seyistanê bû. Li gor efsaneyê gava ku ji dayika xwe bûye yekî porspî bûye. Ji ber vê bavê Rustem, ew qebûl nekiriye û ew biriye avêtiye Çiyayên Elborzê. Rustem li vir ji aliyê teyrê Sîmûrxê ve hatiye mezinkirin. Hê di xortaniya xwe de gelek dêw kuştine û di şerên mezin de gelek mêrxasî kirine. Li gorî texmînana di sedsala 4. a beriya zayînê de jiyaye. (bnr. Pala, *b.n.*, r. 382.)

³⁹⁶ **Reşad:** Di rêya rast de çûyîn, di rêya heq de bûyîn

³⁹⁷ **Dûrbîn:** Pêşbîn, bergizan

³⁹⁸ **Sedad:** Rastî, heqî

³⁹⁹ **Ko:** Netûj, nebirrek. Li vir wate; ténagihije, fêm nake

⁴⁰⁰ **Kunh:** Heqîqet, ‘esl

⁴⁰¹ **Hîra:** Şkefta Hîrayê. Li Mekkê ye. Hz. Muhammed (asw.) li wê derê ketiye xelwetê û Qurana Pîroz cara ewil li wir hatiye hinartin.

⁴⁰² **Reh:** Rê

⁴⁰³ **Dawer:** Dadger, dadrês, ferwerde

⁴⁰⁴ **Gewşê Xezna:** Şêx Ehmedê Xezna. Alim, murşîd û mutesewif. Di sala 1886‘an de li gundê Xeznayê Qamişloyê hatiye dinê. Di medreseyên Diyarbekir, Xîzan, Silîvan/Farqîn û Norşînê de xwendiyê. Li cem xelîfê

Melikê 'alema qelban î, serraf î îro dil ra

28.

Giriftar im bi 'ișqa te elemdar im bi hicra te

Heyata min evîna te`y gul î tu bulbulê dil ra

29.

Hezîn im dil birîn im, çav tijî xûn im şenaxan⁴⁰⁵ im

Bişîne tavîyek⁴⁰⁶ feyzê ji bustanê bejê⁴⁰⁷ dil ra

10.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Dilê min pare bû çawa ji 'ișqa dilbera yekta

Seraser bûm kebab derda⁴⁰⁸ ji hecra⁴⁰⁹ yara napeyda⁴¹⁰

2.

Teheμμmul nabe ev jana der e ji karîna insan

Birîn kûr e, elem dişwar⁴¹¹ e agir hîlbûye dil da

3.

Di dozexa qetanê⁴¹² da me ra şebr û hedan nîne

Şewitî dil peritî dil bûye ax û xalî bin da

4.

Hilo rêzanê kerwanê Xudêçûyan ji bona heq

Rêwenda me tenê mame binêre ca hêla min da

5.

Reha key⁴¹³ me ji vê yabana⁴¹⁴ yabanîya bêdawî

Ji nêrîna xu ya pîrane van jaran nekey wenda

Şêx Evidirehmanê Taxî, Şêx Evidilqadirê Xîzanî maye û demeke dirêj xizmeta wî kiriye. Piştî wefata Şêx Evidilqadirê Xîzanî derbasî cem Muhemmed Diyaûddînê Norşînê bûye. Li wir xelîfetî standiye. Xelîfê Şêx Muhemmed Diyaûddînê Norşînê bû. Di sala 1949'an de li Tilme'rûfa Qamişloyê çûye rehma Xwedê.

⁴⁰⁵ **Senaxan:** Yê ku hemd û şukur dixwîne

⁴⁰⁶ **Tavî:** Rêjne, rejne. Barana ku ji nişkê ve destpê dike û demeke kurt dibare.

⁴⁰⁷ **Bej:** Erd, reşahî, cihên bêav

⁴⁰⁸ **Derda:** Ey derd, derdo. Li vir bangî derdê xwe dike.

⁴⁰⁹ **Hecr:** Hicran, cudahî, firaq, dûrketin

⁴¹⁰ **Yara napeyda:** Ew yara ku li ber çavan nîne, naxuye. Mebest jê Xwedê ye.

⁴¹¹ **Dişwar:** Dijwar, zor

⁴¹² **Qetan:** Cudayî, veqetan, dûrketin, firqet

⁴¹³ **Reha key:** Xilas bike, rizgar bike

⁴¹⁴ **Yaban:** Çol, çolistan, sehra

6.

Me ne şan e ne nîşan e, me ne war e ne dîyar e
Di şehraya⁴¹⁵ delalê da nizanim ez biçim ku da

7.

Ji qudsa enwerîn⁴¹⁶ ruhê reben hat tarîya canan
Mîna goyîn⁴¹⁷ bi willîn e di hebsa cismê axîn⁴¹⁸ da

8.

Gelo kengê difirrit çûka ruh bal dilbera yekta
Li henber sosina tim geş mîna bulbul dibit şeyda⁴¹⁹

9.

Weya kengê reha bit ruh ji tarîya şeva hecrê
Li henber nûra napeyda fena sîperrikê can da

10.

Weya kengê xelaş bit ruh ji tor û tarpê⁴²⁰ vê şîrpê⁴²¹
Dibit sûber⁴²² mîna hûtan⁴²³ di behra nasîya heq da

11.

Hilo ey Qasîdê ekber⁴²⁴ xudanê duldul û kewser
Ji wendan ra tu yî rehber di vê rêwîtiya dûr da

12.

Hilo qebtanê deryaya xu dinasîyî bigre me
Di vê behra kûr a bêbin ji bo heq geşfîya⁴²⁵ xu da

13.

Bi me nîşan bide mercan û durrê 'ilm û 'irfanê
Ji bo ruhê reben bibîne hedanek⁴²⁶ qetanê da

14.

Hilo ey şalûlê⁴²⁷ bağê cemala yara napeyda

---

⁴¹⁵ **Şehra:** Çol, çolistan

⁴¹⁶ **Enwerîn:** Ya binûr, nûrîn

⁴¹⁷ **Goyîn:** Tivîlk, tivirg. Çivîkek mîna kevokê ye.

⁴¹⁸ **Cismê axîn:** Ew cismê ku ji axê hatiye çêkirin. Mebest jê laş, bedenê mirov e.

⁴¹⁹ **Şeyda:** Evîndar, bengîn, dilbestî, dîwane

⁴²⁰ **Tarp:** Bendava biçûk. Ji bo ku masiya bigirin, li ber çeman bi keviran çêdikin. Masiyên ku nav avê tîn di nav wê tarpê de dimînin û tîn girtin.

⁴²¹ **Şîrp:** Ava ku xweş û bilez diçe û hertiştî kaş dike. Çemên bi wî rengî re dibêjin “şîrpê çeman”

⁴²² **Sûber:** Yê ku soberî dike, sober, melevan, avjen

⁴²³ **Hût:** Masiyê mezin, neheng, balîna

⁴²⁴ **Qasîdê ekber:** Qasîdê mezin. Mebest jê Hz. Mûhammed (saw.) e.

⁴²⁵ **Geşfî:** Keştî

⁴²⁶ **Hedan:** Aram, sebr, tebat

Gulek geş sosinek taze kulîlkê nû bîne vir da

15.

Ji bo keyfxweş bibe ruhê dîrê yar û dîyarê xu

Bibîne carekî kundê korê derdan ji ser fir da

16.

Ji wî bagê ji wê avê, ji wê nûr û ji wê tavê

Ji wê bêhn û ji gulavê⁴²⁸ neşîb bit bengî⁴²⁹ ra ferda⁴³⁰

17.

Tu hewar û tu hêvî yî, tu behar û tu tavî yî

Nekey mehrûm ji eltafan,⁴³¹ dilê dağ û keser tê da

18.

Ĥebîbu`llah<sup>432</sup> î tu`y cana şefî`u`l-xelqî⁴³³ tu`y dilber

Celîsê⁴³⁴ textê “lewlak” î⁴³⁵ ku `alem bû bi te peyda

19.

Ĥezîn im her ji hecra te purengwar⁴³⁶ im ji `eşqa te

Hêvîdar im ji lufta te ku sar key germîya dil da

20.

Carek şaho⁴³⁷ temaşa key bi dîdara⁴³⁸ xu me şa key

Bi feyza xu dil ava key xerabhal in evînê da

11.

mefa`îlun / mefa`îlun / fe`ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1.

Esîrê nefse me sulţanê Xezna⁴³⁹

Birîndar im ji dil luqmanê Xezna

---

⁴²⁷ **Şalûl:** Teyrekî mînanî bilbilê dengxweş e.

⁴²⁸ **Gulav:** Ava gulê

⁴²⁹ **Bengî:** Evîndar, mecnûn

⁴³⁰ **Ferda:** Sibe

⁴³¹ **Eltaf:** Pirjimariya “lutf”ê ye. Qencî, çeyî, başî, îhsan

⁴³² **Ĥebîbu`llah:** `Evdê ku Xwedê herî zêde jê hez dike ango Hz. Muhemmed (asw.) e.

⁴³³ **Şefî`u`l-xelq:** Ewê ku ji xelqê re şefa`atê dike

⁴³⁴ **Celîs:** Yê ku ser textê rûdinê

⁴³⁵ **Lewlake:** Ger tu nebûyayî. (Îşareta hedîsê dike. Bnr. 1/13)

⁴³⁶ **Purengwar:** Kozir, pêta agirê, pola êgir

⁴³⁷ **Şaho:** Ey şah. Li vir banglêkirin heye.

⁴³⁸ **Dîdar:** Rû, sûret, nêrîn, awir

⁴³⁹ **Sulţanê Xezna:** Şêx Ehmedê Xezna. (bnr. 9/27)

2.

Heyata me hemî tarî û dûman
Perîşan im hewar şebazê⁴⁴⁰ Xezna

3.

Rêwenda me di şehraya çelalê
Hewarxaz im ji te rêzanê Xezna

4.

Me bîne ser reha⁴⁴¹ rasta Xudayî
Hêvî her tu`y me ra rûxalê⁴⁴² Xezna

5.

Geriqî behrê `işyan û gunah em
Dirêj key destê xu qebtanê Xezna

6.

Xelaş key me ji vê tirs û `enayê⁴⁴³
Nenasin em ji bil Îlyasê⁴⁴⁴ Xezna

7.

Hezaran qelbê tarî bûne ronî
Bi nûr û hikmeta Mûsayê Xezna

8.

Çiyay Torê⁴⁴⁵ bûye wek Tûrê Sîna
Bi feyz û hîmnet⁴⁴⁶ û nîsbeta Xezna

9.

Li Tilme `rûf welew hilbûye ew nûr
Cihan tev ronî kir newwarê⁴⁴⁷ Xezna

10.

`Ereb, kurd û `ecem, koçer û begler
Hemî gerq bûn di behra feyza Xezna

---

⁴⁴⁰ **Şebaz:** Şahê bazan

⁴⁴¹ **Reh:** Rê

⁴⁴² **Rûxal:** Rûyê bixal, bişanik, binîşan. Li ser rûyê Şêx `Îzzedîn xalek hebûye, îşareta wê xalê dike. (H.)

⁴⁴³ **Ena:** Tirs, saw, xof

⁴⁴⁴ **Îlyas:** Hz. Îlyas (as.). Yek ji pêxemberên ku ji kurê Îsraîliyan re hatiye şandin. Qewmê wî qewmekî pûtperest bû. Hz. Îlyas bi Tewratê `emel dikir û qewmê gazî li ser riya rast dikir.

⁴⁴⁵ **Tor:** Tor, Tûrabdîn. Navê çiyayê Mêrdînê ye. Herêmeke ji çiya pêkhatî ye. Dikeve navbera Mêrdîn, Botan û Êlihê. Midyad jî weke navenda vê herêmê tê dîtin. Ji bo agahiyên zêdetir bnr.

<http://ku.wikipedia.org/wiki/Tûrabdîn>

⁴⁴⁶ **Himmet:** Lutûf, kerem, alîkarî, parastin

⁴⁴⁷ **Newwar:** Pirjimariya “nûr”ê ye. Nûr, rewnaq, ronak

11.

Seraser lahût⁴⁴⁸ e ew zatê qudsî
Di şeklê nasût⁴⁴⁹ e purnûrê Xezna

12.

Bi derve tev murîdan e, bi hundûr
Meqamê lamekan⁴⁵⁰ day, bazê Xezna

13.

‘Enînûr e, dîtindûr e, dizane
Bi her halê dilan ew şahê Xezna

14.

Şalê çend car bide qelbê xu xortê
delal, rotken⁴⁵¹ ser tēbîbê Xezna

15.

Ji her derdê dilan ra heye derman
Li cem wî rehber û dilzanê Xezna

16.

Ji bil peyğemberîyê bide bê tirs
Kemalatê beşer wî quṭbê Xezna

17.

Nîne wek wî cihanê da hunermend
Seraser himmet e hemmamê⁴⁵² Xezna

18.

Dîwar neqîş dikir Manî⁴⁵³ bi derve
Dilan dinneqîşe neqqaşê Xezna

19.

Sînan⁴⁵⁴ mi ‘marê koşkan û seran e

---

⁴⁴⁸ **Lahût:** Îlahiyet, ‘alema îlahî, alema ruhanî

⁴⁴⁹ **Nasût:** Însaniyet, her tiştê ku bi însanan re elaqeder e.

⁴⁵⁰ **Lamekan:** Bêmekan, bêcih, bêwar

⁴⁵¹ **Rotken:** Amûrê rontgenê

⁴⁵² **Hemmam:** Xwedan himmet, xwedî lutf û îhsan

⁴⁵³ **Manî:** Neqqaş û wênesazê Çînî. Di serdema Sasaniyan de hatiye Îranê jî. Bi wêne û kitêbên xwe yên neqş neqşî ve namdar bûye. Herwiha avakerê dînê Manî ye. (Pala, *b.n.*, r. 297.)

⁴⁵⁴ **Sînan:** Mîmar Sînan (1489-1588). Ji bajarê Qeyserî ye. Di dewleta Osmanî de sermîmar bû. Di mîmariyê de formek nû aniye û ekola xwe afirandiye. Nêzîkî 400 mizgeft, pir, kanî, medrese avahiyên din çêkirine. Di nav wan berhemên wî de yê herî girîng Mizgefta Selîmiye ya Edîrnê ye ku di salên navbera 1568 û 1574’an de ava kiriye. Herwiha gelek mîmar jî gihandiye û bi berhemên xwe ve ji wan re bûye mînak. (Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Selçuk Mûlayim, “Sinan”, *DIA*, c. 37, 2009, r. 224-227.)

Dilan ra çêker e ev pîrê Xezna
 20.
 Bi keşfa Edîson⁴⁵⁵ ronî bûye der
 Dilan ronî dike keşşafê Xezna
 21.
 Di behran da *gerînk*er bû Mecellan⁴⁵⁶
 Li eflakan⁴⁵⁷ digerre kalê Xezna
 22.
 Nîşanker e ji qadê ra muxerri⁴⁵⁸
 Nîşan dide semayê Gewsê Xezna⁴⁵⁹
 23.
 Dide zanîn hewadîşan muerrîx⁴⁶⁰
 Dide zanîn şuûnan⁴⁶¹ pîrê Xezna
 24.
 Dilê qelbê nehêja ye dibe zêr
 Bi iksîra nêrîna ferdê Xezna
 25.
 Ruhê nîvmirî yê bêkêr û bêdeng
 Digerrîne quling derrakê⁴⁶² Xezna
 26.
 Sîrrê sarê⁴⁶³ bi dinyay ve qemîtî⁴⁶⁴
 Dibe pêtî bi ‘îşqa yarê Xezna
 27.
 Ji qeyda can cuda dibin letaîf⁴⁶⁵
 Bi rehberîya wî rehberê Xezna
 28.
 Ew e sosîna zozanê meqaman

⁴⁵⁵ **Edîson**: Thomas Alva Edîson (1847- 1931). Ji Emerîkayê ye. Mûcîdê ampûlê ye.

⁴⁵⁶ **Mecellan**: Ferdinand Mecellan (1480- 1521). Ji Portekîzî ye. Deryavan, gerok, keşşaf.

⁴⁵⁷ **Eflak**: Pirjimariya “felek”ê ye. Felek, çerx, gerdûn

⁴⁵⁸ **Muxerri⁴⁵⁸**: Ewê ku tiştê nîşan dide

⁴⁵⁹ **Gewsê Xezna**: Şêx Ehmedê Xezna. (bnr. 9/27)

⁴⁶⁰ **Mûerrîx**: Dîrokzan, mêjûnas

⁴⁶¹ **Şuûn**: Kar, fiil, hewadîş

⁴⁶² **Derrak**: Pir zana, têhigîştî, xwedan feraset

⁴⁶³ **Sîrrê sarê**: Li vir mebest ‘dilê sar’ e.

⁴⁶⁴ **Qemîtî**: Qemitandin, zeliqandin

⁴⁶⁵ **Letâif**: Têgeheke tesewîfî ye. Hestên letîf, pejnên narîn. Wek; qelb, ruh, sir, xefî, exfa û hwd.

Gula bağê dilan e şahê Xezna

29.

Hezaran dil bi govend û bi reqş in

Mîna bulbul li henber gula Xezna

30.

Hezaran can bi şewat û bi lertzîn

Fena sîperrikan⁴⁶⁶ dût nûra Xezna

31.

Gelek mûnkîr bûne dilkor û tarî

Wekî şevşevokan⁴⁶⁷ ber roja Xezna

32.

Tu şîr û şekker û nûr û îman î

Heyat û şahîyê serkarê Xezna

33.

Me hêvî hey ji te carek binêrî

Li dildarê gula bustanê Xezna

34.

Hezîn aware ye, mest e, xerab e

Hêvîdar e welê ji lufta Xezna

35.

Welew nîne wî ra şe'n⁴⁶⁸ û şelahek⁴⁶⁹

Bi ixlaş teslîm e fermana Xezna

36.

‘Ezîzê qelb û canan î tu cano

Em in Ferhad tu yî Şîrîna Xezna

37.

Bi şahî rê dikim sed canê şîrîn

Hebin min ra di rahê ‘Izzê⁴⁷⁰ Xezna

38.

Binêre bal me yê bêhalê dilkul

---

⁴⁶⁶ **Sîperrik**: Pirpirok, minminîk, baperik

⁴⁶⁷ **Şevşevok**: Pêçermok, baçemok, çilçilî

⁴⁶⁸ **Şe'n**: Hal, rewş

⁴⁶⁹ **Şelaħ**: Xweşî, qencî, çêyî

⁴⁷⁰ **‘Izzê Xezna**: Şêx ‘Izzedînê Xezna (qs.). (bnr. 8/16)

Bi heqqê Gewsê Geyda⁴⁷¹ pîrê Xezna

39.

Felek yar û zeman behar be bo te

Mubarek be te ra irşada Xezna

40.

Li textê şahîya qelban tu rûnê

Bi dilşahî mudam feyyadê⁴⁷² Xezna

12.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Ji Hicazê ji Begdayê li Kabîl⁴⁷³ û Buxarayê

Li Şehrêzor⁴⁷⁴ û Şemdînê⁴⁷⁵ nûra Îslamê ronî da

2.

Ji Geydayê⁴⁷⁶ ji Norşînê⁴⁷⁷ giha ew nûra Xeznayê

Ji wê Ehmedê Sanî⁴⁷⁸ bû mîna rojê di meşrîq⁴⁷⁹ da

3.

Ji wê rojê dirêj bûn sê tîrêj, ronî kirin 'alem

Bû wek şemsû`d-đuha⁴⁸⁰ 'Izzeddînê⁴⁸¹ şîrîn di nav wan da

4.

⁴⁷¹ **Gewsê Geyda:** Şêx Sibxetûllah Erwasî (qs.). 'Alim û mutesewifê mezin. Li Xîzana Bilîsê rûdinişt, ji ber vê bi navê Xewsê Xîzanî jî namdar bûye. Di biçûktiya xwe de li cem gelek alimên mezin xwendîye, li Wanê li cem Şêx Muhyeddîn maye û xizmeta wî kiriye. Dûre çûye Cizîrê û li cem Şêx Xalid û Şêx Salihê Sipkî maye û beşdarî suhbeta wan bûye. Gelek alimên mezin li ber destê wî gihîştine. Şêxê Evdîrehmanê Taxî ye. Di sala 1870'ê de çûye rihma Xwedê.

⁴⁷² **Feyyad:** Feyyaz, ew kesê ku zehf feyzê dide, tiştên rind û xweş belav dike.

⁴⁷³ **Kabîl:** Paytexta Afganistanê ye. Bajarekî dîrokî ye.

⁴⁷⁴ **Şehrêzor:** Bajarekî li Başûrê Kurdistanê ye ku li ber sînora Îranê ye. Di navbera Silêmanî û Derbendixanê de dimîne. Gundên şêxên Neqşibedîyan ên navdar Beyara û Tewela jî li wî bajarî ne. Alim û mutesewifê mezin Mewlana Xalidê Şehrezorî el-Kurdî ji wî bajarî ye.

⁴⁷⁵ **Şemdîn:** Şemzînan. Yek ji navçeyên Colemêrgê ye. Gelek alim li wir jiyane. Şêx 'Ubeydellah jî li wir hukum kirye.

⁴⁷⁶ **Geyda:** Gundekî bi ser navçeya Xîzana Bilîsê ye. 'Alim û mutesewifê mezin Şêx Seyyîd Sibxetûllahê Erwasî (qs.) ji wî gundî ye û li wir wefat kiriye. (bnr. Xewsê Xeyda, 11/38)

⁴⁷⁷ **Norşîn:** Yek ji navçeyên Bilîsê ye. Bi medreseya xwe ve namdar e ku ji aliyê Şêx 'Evdîrehmanê Taxî (qs.) hatiye avakirin. Gelek alim û mutesewifên mezin li wir gihîştine. Yek ji wan aliman jî Bedî'uzzeman Seîdê Kurdî ye.

⁴⁷⁸ **Ehmedê Sanî:** Şêx Ehmedê Xezna (qs.). (bnr. 9/27)

⁴⁷⁹ **Meşrîq:** Rojava

⁴⁸⁰ **Şemsû`d-đuha:** Roja ku hilkişiyaye heya dema taştê, roja li taştîyan.

⁴⁸¹ **Izzeddîn:** Şêx 'Izzeddînê Xeznewî (qs.). (bnr. 8/16)

Bi nûra xu ronî kir wî 'Erebistan⁴⁸² 'Ecemistan⁴⁸³

Xemilîn dil bi feyza wî fena zozan beharê da

5.

Li zozanê ceberûtê⁴⁸⁴ di gulzara rehemûtê⁴⁸⁵

Li welatê melekûtê⁴⁸⁶ wekî gul bû di ber ro⁴⁸⁷ da

6.

Mîna bulbul hezaran dil li ser wî bûn dîn û bengî

Ji germîya evîna wî çî agir hilbûye wan da

7.

Gelek kûr e di fikrê da, gelek dûr e di nêrînê

Fena baran e nef'ê⁴⁸⁸ da, mîna derya ye 'ilmê da

8.

Zanîna wî ne wek ya me ji xandin û dîtinî ye

Welê zanîna wî nûr e, dizê bêkesb⁴⁸⁹ dilê pak da

9.

Semawat û şerayê da tenê roj her ew e îro

Sîmak⁴⁹⁰ û ferqed⁴⁹¹ û mirrîx⁴⁹² li henber wî bûne wenda

10.

Di irşad û terîqê da li ber çavan xuyaye ew

Di meydana Xudênasîyê da îro ew e pêş da

11.

Hilo ey şahê qelban, mehbûbê ruhan, nûra 'eqlan

Ji barana fuyûdatan⁴⁹³ bişîne tavîyek vir da

12.

Şehê textê cemal î tu, keramkar û delal î tu

---

⁴⁸² **Erebistan**: Welatê ku Ereb lê dijîn.

⁴⁸³ **Ecemistan**: Cihên ku li derveyî Erebistanê dibînin.

⁴⁸⁴ **Ceberût**: Alema qehra celalê Xwedê

⁴⁸⁵ **Rehemût**: Alema rehma cemalê Xwedê

⁴⁸⁶ **Melekût**: Alema mulkê Xwedê

⁴⁸⁷ **Ro**: Çem, rûbar

⁴⁸⁸ **Nef'**: Menfaet, havil, sûd, mefa

⁴⁸⁹ **Bêkesb**: Bêxebatkirîn, bêşixulîn

⁴⁹⁰ **Sîmak**: Sîmak, semmak. Navê stêrkekê biçûk e ku stêrka herî bilind e.

⁴⁹¹ **Ferqed**: Ferqedeyn. Navê du stêrkan e. Her tim li aliyê bakûrê nin. Şev ji bo naskirina rêya rast, dîtina îstîqametê tên bikaranîn. Herwiha tê wateya birca cêwikan jî. Di kurdî de derbarê wan de biwêjek heye: Du bira ji hev diqetin lê ferqedeyn ji hev naqetin.

⁴⁹² **Mirrîx**: Stêrka Merîx. Stêrkek sor û gevez e.

⁴⁹³ **Fuyûdat**: Feyz û bereket

Ji bil 'iŝqa te îro dil ji her tiŝtekî dev berda

13.

Şev û rojan mîna avan xewa şîrîn nakev çavan

Ji 'iŝqa te bûme kovan⁴⁹⁴ nezerkî berde ser min da

14.

Ji vê 'iŝqê ji vê janê, ji vê dûrî û hicranê

Mîna Ye'qûbê Ken'anî bi ahîn im qetanê da

15.

Bi ahîn û bi gîrîn im wekî xûnê dibarînim

Ji çavan hêstiran cana, Mem û Qeys⁴⁹⁵ im di vê rê da

16.

Çima dilber xuya naket gem û derdan bela naket

Li bengîyan qe purs naket di atûna⁴⁹⁶ evînê da

17.

Evînê da şewitî dil bi carek bû kebab yara

Nema me şebr û aramek di vê hicran û zecrê da

18.

Gelo çi bit ku rojek yar biket pursê li me jaran

Weya weha dimînin em di vê zindan û hebsê da

19.

Gelo agirê dil rojek bi ava weşlê⁴⁹⁷ xar vebit⁴⁹⁸

Weya her dem dimînit dil di agirê firaqê da

20.

Behara şuhbeta yarê gelo wê bit neşîb min ra

Li henber şorgula ber ro⁴⁹⁹ bibim wek bulbulê şeyda⁵⁰⁰

21.

Bes e dilber were êdî kula bengî bikey hêdî

Şewitî dil perritî dil bi dûrîyê di 'iŝqê da

22.

---

⁴⁹⁴ **Kovan:** Xemgîn, dilbiêş, dilbikeser, xemnak

⁴⁹⁵ **Qeys:** Evîndarê Leylayê ye. Bi navlêka *Mecnûn* namdar bûye.

⁴⁹⁶ **Atûn:** Argûn, hetûn, kuç, firin, ocax

⁴⁹⁷ **Weşl:** Gihîştin, gihan

⁴⁹⁸ **Xar vebit:** (Agirê) vemirandin, temirandin, vekuştin

⁴⁹⁹ **Ro:** Çem, av

⁵⁰⁰ **Şeyda:** Dilbestî, dildayî, dilketî, dilda

Hezîne jar û aware, elemkêş e sitûxar e
Bikey pursê li wî yara di zencîra cefayê da
23.

‘Ezîzê dil delalê dil, şîrîn û rûh li balê dil
Şemal⁵⁰¹ û nûra çavê dil, tu yî îro di ‘alem da
24.

Dilan ra nûr tu yî îro, kulan ra merhem î îro
Pêşiwa yî tu her îro, ji kerwanê rahê heq da
25.

Ji kerwan ra tu rêzan î, ji derdan ra tu derman î
Ji êşan ra tu luqman î, di vî ‘eşr⁵⁰² û zemanî da
26.

Mîna rojê çiqas dûr bî, dilan ra dîsa her nûr î
Tîrêjê roja rûyê te, tête dîtin di her cih da
27.

Tu qenc û dilber î cana, tu şîr û şekker î yara
Tu fînd û fenner î narîn, di qozîya⁵⁰³ dilê min da
28.

Tu nûr î dil wekî sîper, tu gul î dil mîna bulbul
Tu hingiv î dil e wek mêş, ji te nabe tu`ccar cuda

13.

mefa‘îlun / mefa‘îlun / fe‘ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1.

Qesem bi`llah⁵⁰⁴ îro ‘izza⁵⁰⁵ zemîn⁵⁰⁶ î

Seraser hikmet û ‘ilm û yeqîn⁵⁰⁷ î

Mu‘înê⁵⁰⁸ sunnet û şer‘a mubîn⁵⁰⁹ î

⁵⁰¹ **Şemal**: Rewnaq, ronak, şahîk

⁵⁰² **‘Eşr**: Sedsal; demeke diyarkirî; dem, zeman

⁵⁰³ **Qozî**: Qorzî, kuncik, qunc, goşe

⁵⁰⁴ **Qesem bi`llah**: Bi navê Xwedê sond dixwim

⁵⁰⁵ **‘Izz**: Îzzet, şeref, xoşewîst, evîndar. Li vir qesda Şêx ‘Izzeddînê Xeznayê (qs.) dike. (bnr. 8/16)

⁵⁰⁶ **Zemîn**: Zeman, dem

⁵⁰⁷ **Yeqîn**: Zanîna teqez, zanîn

⁵⁰⁸ **Mu‘în**: Arîkar, destyar

⁵⁰⁹ **Şer‘a mubîn**: Şerî‘eta eşkere û zelal

Bi qurbana te me şehbazê⁵¹⁰ Xezna

2.

Di irşad û terîqê da tu pîr⁵¹¹ î

Ji qelban ra îro şah û emîr î

Nezerkî berde ca ser min feqîrî

Bi qurbana te me şehbazê Xezna

3.

Meleqxûy î perîrû yî delal î

Şîretvan î ji 'alem ra şemal î

Dixom sondê tu nûra layezal⁵¹² î

Bi qurbana te me şehbazê Xezna

4.

Fesubhaneh!⁵¹³ nayê zanîn çî rengî

Bi wê bejnê bi wê bêhnê wî dengî

Xuya be`l 'aşiqê xu ne`b derengî

Bi qurbana te me şehbazê Xezna

5.

Ne wek Leylê ne wek Zîn û Şîrîn î

Ne wek nêrgîza zîz û yasemîn î

Meger tu sosina xulda berîn⁵¹⁴ î

Bi qurbana te me şehbazê Xezna

6.

Yeqîndar im⁵¹⁵ tu dermanê dilan î

Di irşadê îro şahê cihan î

Sitûna Îslamê quţbê⁵¹⁶ zeman î

Bi qurbana te me şehbazê Xezna

7.

Ji ruhan ra heyat î canê canan

Ji 'eqlan ra şixat⁵¹⁷ î nûra çe`van

---

⁵¹⁰ **Şehbaz:** Şahê bazan

⁵¹¹ **Pîr:** Dostê Xwedê, welî, ewliyaûllah, şêx

⁵¹² **Layezal:** Ewê ku qet wenda nabe, namire û her heye.

⁵¹³ **Fesubhaneh:** Xwedê çiqas bedew afirandiye!

⁵¹⁴ **Xulda berîn:** Bihiştê ezeli. **Xuld,** yek ji wan heşt tebeqeyên cennetê ye.

⁵¹⁵ **Yeqîndar im:** Teqez baweriya min heye

⁵¹⁶ **Qutb:** Ewliyayê mezin, serê murşîdan, xews

Ji nefsan ra xelat î merhema can
Bi qurbana te me şehbazê Xezna

8.

‘Ubeydu`llahê Eħrar⁵¹⁸ î bi himmet
Tu Necmuddînê Kubra⁵¹⁹ î bi sifet
‘Elauddînê ‘Ettar⁵²⁰ î bi nîsbet
Bi qurbana te me şehbazê Xezna

9.

Ji wê bêhnê ji wê feyzê tu berde
Were nêzik me ra gavek xeber de
Hemî dunya biçê bo me çî derd e
Bi qurbana te me şehbazê Xezna

10.

Lein qame ‘ewalî fewqe re’sî⁵²¹
Ewin mittu we udxiltu fî remsî⁵²²
Û ħafîz ħubbeke ebden fî nefsi⁵²³
Bi qurbana te me şehbazê Xezna

11.

Leqed eccecte naren fî ħeşai⁵²⁴
Leqed el qeytenî beħre belai⁵²⁵
Fenaun fî fenaîn fî fenaîn⁵²⁶

---

⁵¹⁷ **Şixat:** Niftik, pêtik

⁵¹⁸ **‘Ubeydullahê Eħrar:** Alim, mutesewif û şêxê Neqşibendî. Di sala 1404’an de li gundê Baxistana Ozbekîstanê hatiye dinê. Di biçûktiya xwe dest bi xwendinê kiriye. Piştî 22 saliya xwe diçe Semerqendê û li cem mutesewif û şêxên mezin dibîne, beşdarî suhbeta wan dibe. Piştî dagirkirina dewleta Tîmûrî derbasî Semerqendê dibe û li wir dersên xwe didomîne û di sala 1490’an de wefat dibe. Kitêbên wî yên derbarê tesewif û terîqe de hene. (bnr. Necdet Tosun, “Ubeydullah Aħrar”, *DĪA*, c. 42, 2012, r. 19-20.)

⁵¹⁹ **Necmuddînê Kubra:** Alim, mutesewif. Di sala 1145’an de li bajarê Herîzmê hatiye dinê. Li cem gelek aliman xwendîye, gelek bajar û dewletan de li pey ilmê geriyaye. Di nav wan bajaran Semerqend, Bîlîs, Misir û hwd. hene. Piştî ku ilm û seyr û sulûka xwe temam dibe tê li Herîzmê cih dibe û tenê dersên xwendekaran dide. Gelek alim û mutesewifên mezin li cem wî dixwînin. Herwiha avakerê terîqeta Kubreviyyê ye. Di sala 1221’an de wefat dibe. (bnr. Hamid Algar, “Necmeddîn-i Kübra”, *DĪA*, c. 32, 2006, r. 498-506.)

⁵²⁰ **‘Elauddînê ‘Ettar:** Alim û mutesewif. Ji Buxarayê ye. Piştî wefata bavê xwe li Buxarayê medreseyan de dixwîne. Alimê mezin ê wê serdemê Şêx Bahaeddînî Neqşibendî ew dibîne û hildide li bal xwe mezin dibe. Elauddînê Ettar li cem Şêx Bahaeddînî Neqşibendî dibîne, dixwîne û beşdarî suhbetin wî dibe. Piştî wefata Şêx Bahaeddîn mirîdên wî întisabê Elauddînê Ettar dikin. Di serdema Elauddînê Ettar de Neqşibendî li derveyê Buxara bela dibe digihîje gelek kesan. Di 1400’an de çûye rihma Xwedê. (bnr. Hamid Algar, “Alaeddîn Attar”, *DĪA*, c. 2, 1989, r. 319-320.)

⁵²¹ Eger bi şûr û rim rabin ser serê min,

⁵²² Eger ez bimirim û bikevim goristanê,

⁵²³ Ez dîsa jî di dilê xwe de hezkirina te diparêzim.

⁵²⁴ Di nav min de te agirek hilxistiye.

⁵²⁵ Te ez avêtim avşîn/deryaya belan.

Bi qurbana te me şehbazê Xezna

12.

Bi qurbana te me şaho nezer key

Ji vê derd û 'enayê⁵²⁷ zû me der key

Ji wişalê⁵²⁸ bibêje me xeber key

Bi qurbana te me şehbazê Xezna

13.

Cihan tev da gul û bağ û zerî be

Bi bal cennetê ve tev da derî be

Heyat bê te dîsa te'î û gerîb e

Bi qurbana te me şehbazê Xezna

14.

Hezîn im dilbirîn im çav tijî xûn

'Umur borî demê me`y qenc hemî çûn

Penahê⁵²⁹ me xerabhalan tenê hûn

Bi qurbana te me şehbazê Xezna

14.

mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - -

1.

Ji derdê şorgulan ya Reb

Dilê jar pare bû ya Reb

2.

Ji êşa tîra hicranê⁵³⁰

Nema dil da hedan⁵³¹ ya Reb

3.

Birûska firqeta⁵³² yarê

Nîşan kir berxê dil ya Reb

---

⁵²⁶ Tunebûneke di tunebûnê de, tunebûneke di tunebûnê de.

⁵²⁷ **Ena**: Tirs, saw, xof

⁵²⁸ **Wişal**: Gihîştin, gihan

⁵²⁹ **Penah**: Spartin, cihê spartinê

⁵³⁰ **Hicran**: Cudabûn, firqet, êş û derdê cudabûnê

⁵³¹ **Hedan**: Aram, sebr, tebat

⁵³² **Firqet**: Cudabûn, codayî, veqetîn

4.

Dema lê ket qîrîn pey ket
Li erdê ket reben ya Reb

5.

Wekî teyrikî ber can da
Li cih hilpirtikî ya Reb

6.

Fena⁵³³ masîyê ma req da
Tebat pey nakevit ya Reb

7.

Mîna zarokê nîvgoştî
Li qadê mariqî⁵³⁴ ya Reb

8.

Wekî rovîyê dîl⁵³⁵ girtî
Çîkîn jê çû felek ya Reb

9.

Giran e barê hicranê
Nedî ser duşminan⁵³⁶ ya Reb

10.

Qetan derdekî dişwar e
Nedî bavkuştîyan ya Reb

11.

Di atûna qetanê⁵³⁷ da
Dilê jar bû kebab ya Reb

12.

Bi barana gihanê, xar
vekey⁵³⁸ agirê dil ya Reb

13.

Çûka jar daye nêv pengan
Hiloyê⁵³⁹ firqetê ya Reb

---

⁵³³ **Fena**: Mîna, wekî, nola

⁵³⁴ **Mariqî**: Hilperîn, lerizîn

⁵³⁵ **Dîl**: Bende, kole, êxsîr

⁵³⁶ **Duşmin**: Neyar, dijmin

⁵³⁷ **Atûna qetanê**: Şewata cudabûnê, agirê dûrketinê, jana hicranê

⁵³⁸ **Xar vekey**: (Agirê) temirandin, tefandin, vemirandin

14.

Hîna ku hey wî da helmek
Reha key⁵⁴⁰ çûka dil⁵⁴¹ ya Reb

15.

Bilind kir destê zarînê
Li henber rehma te ya Reb

16.

Ji çavan tê wekî xûnê
Dilopê hêstiran ya Reb

17.

Figanê tèn digel ahan
Tînin xar bagiran⁵⁴² ya Reb

18.

Ji lorînê kûrê gemgîn
Şewitîn ruh û can ya Reb

19.

Şewat heqqê dil e lewra
Cihê 'işqê ew e ya Reb

20.

Welê agirê dil can û
Cesed kirye kebab ya Reb

21.

Di qanûna qedîmî da
Gerek weha neba ya Reb

22.

Ku her nefsek bi karê xu
Cezayê dikşîne ya Reb

23.

Neçar û istûxar û jar
Bi dergah hatime ya Reb

24.

---

⁵³⁹ **Hilo:** Eylo, daraş, qertel

⁵⁴⁰ **Reha key:** Xilas bike, rizgar bike

⁵⁴¹ **Çûka dil:** Dilê ku mînanî çûkê biçûk

⁵⁴² **Bagir:** Kevirên li hev sûwar bûne û bi rêz dirêj bûne, zinar, lat

Bibîne çara bêçaran

Bi destê te`y xelaş ya Reb

25.

Hêvîya me heye îro

Ji `ewrê rehma te ya Reb

26.

Bişîne ser gula dil da

Dilopek tavîyan⁵⁴³ ya Reb

27.

Bi qeşda girtina gulkî

Me danî darekî ya Reb

28.

Mezin bû dar û bişkov⁵⁴⁴ kir

Bi wê em şad dibûn ya Reb

29.

Kulîlkê nazenîne geş

Zer û şor kir li wê ya Reb

30.

Nigê bulbul ji keyfan qeş

Li qadê nediket ya Reb

31.

Negirt û me gulek hat ser

Gulan da bayê sar ya Reb

32.

Hîna bulbul ji nêrîne

Nebû têr, bag bû dar ya Reb

33.

Dilê jar carî dî wê geş

Dibînit çiçekan ya Reb

34.

Weya bulbul û gul dîsa

Dibin cot bagê da ya Reb

---

⁵⁴³ **Tavî:** Rêjne, rejne. Barana ku ji nişkê ve dest pê dîke û demeke kurt dibare.

⁵⁴⁴ **Bişkov:** Ji bo gupika gul û kulîlkan ya ber vebûne re tê gotin.

35.

Weya dildar û dildayî-
yê ra dibit gehan ya Reb

36.

Me çêkir torekî bîtkel⁵⁴⁵
Ji bo nêçîr bikin ya Reb

37.

Hatin lêva⁵⁴⁶ ava çemkî
Me avêt golekî ya Reb

38.

Me derxist tê da ye gama-
sîkî⁵⁴⁷ gir û giran ya Reb

39.

Bi vewşandina⁵⁴⁸ xu vewşand
Qetandî bend û dar ya Reb

40.

Jixu masî bi dest vanat⁵⁴⁹
Xu ra bir tor û tarp⁵⁵⁰ ya Reb

41.

Bi qeşda girtina torê
Me, da avê hemen ya Reb

42.

Hetta destê me gîşt torê
Ketin şîrpa⁵⁵¹ gedar ya Reb

43.

Ji bo masîkî rê kir me
Dil û canê şîrîn ya Reb

44.

Ev e halê dunê dosto

---

⁵⁴⁵ **Bîtkel**: Zexm, pihêt, xurt

⁵⁴⁶ **Lêv**: Rex, qerax,

⁵⁴⁷ **Gamasî**: Masiyên terrikî û zehf mezin

⁵⁴⁸ **Vewşandin**: Veweşandin, daweşandin, hejandin

⁵⁴⁹ **Vanat**: Bi wateya “nehat”ê ye. Ango; çûye, derketiye. Ev gotin taybetiya devoka Çewlikê ye. Wek mînak dibêjin: Çêleka min natiye. (Çêleka min nehatiye)

⁵⁵⁰ **Tor û tarp**: Amûrên ku kêrî girtina masiyan tên.

⁵⁵¹ **Şîrpa**: Ava an jî çema ku bi şiddet û sûret diçe.

Şev û rojan bibêj ya Reb

45.

Ji her derd û kulan da ku

Reha bî⁵⁵² hey bibêj ya Reb

46.

Serê her karê hêja da

Ji bo pêk bin bibêj ya Reb

47.

Ji bo tarî û tengîyê

Nebînî hey bibêj ya Reb

48.

Wegerne⁵⁵³ wek **Hezîn** dûr may

Ji yarê qeṭ mebêj ya Reb

15.

fe' ilatun / fe'ilatun / fe'ilun

Remel ++ -- / ++ -- / ++ --

1.

Hey û hey⁵⁵⁴ çavnêr û guhdar be li qelb

Xezîna zêran û zîvê te ye qelb

2.

Demekî gafil mebe bextê te da

Piçekî gefletê wêran dike qelb

3.

Tovê qenc bavêje qelbê xu bira

Lewra çî bajoy wî hiltînî ji qelb

4.

Bibjêre ajan⁵⁵⁵ û dayne tê da hêj

Dirrîyê⁵⁵⁶ je' rî jî hêşîn dike qelb

5.

---

⁵⁵² **Reha bî**: Xilas bî, rizgar bî

⁵⁵³ **Wegerne**: An na, yan na

⁵⁵⁴ **Hey û hey**: Tim û tim, her dem

⁵⁵⁵ **Aj**: Zil, zîlik, ajda, tirh

⁵⁵⁶ **Dirrî**: Stirîn, sinc

Kağuk⁵⁵⁷ û kulbekê⁵⁵⁸ li wî bike zû

Binve rakey hissê heywanî ji qelb

6.

Çawa çara qansêra qert nabitin

Naçitin xûyê xerabê qert ji qelb

7.

Şalê çend caran bidey rotkena⁵⁵⁹ pîr

Bêje wî ra her çi êşa hey di qelb

8.

Çîkekê agir seray wêran diket

Yek xeyalek pîs serûbin dike qelb

9.

Wek gurê har e neyarê te, tu car

Bê şûr û mertal reha nakey tu qelb

10.

Neçî bê rehber di vê rê da eman

‘Alemek dî ye eva ‘alema qelb

11.

Çiyakî bêdih û bêbav e bira

Deşteki bêav e ev şehraya qelb

12.

Çiya da nig nedey⁵⁶⁰ rê bê rehberek

Paşê beyhûde ji dest te diçe qelb

13.

Li dîyaran çavnêr in qertal û baz

Kî ku bînin dûr dixînin ji wî qelb

14.

Meçe bê ço di vê xaçreha⁵⁶¹ pir tirs

Ger dixazî bigêjî bajarê qelb

15.

---

⁵⁵⁷ **Kağuk:** Kax kirin, alax kirin, gihayê biyanî ji kok ve derxistin

⁵⁵⁸ **Kulbe:** Amûrê kulb, tevîr, xepar. Destiyê wê dar e, serê wê jî bi hesinê hatiye çêkirin. Kulbekirin jî navê wê şixulê ye ku bi kulbê xweliyê kolan e.

⁵⁵⁹ **Rotken:** Amûra rontgenê

⁵⁶⁰ **Nig nedey:** Piyê xwe neavêje, gavê xwe neavêje

⁵⁶¹ **Xaçreh:** Şiverê

Li der û dorê rê hey her gur û mar

Bê selaḥa *pîr* xelaş *nakey* tu qelb

16.

Tenê guh de *gotinê* qencê delal

Lewra *gotinê* nebaş reş dike qelb

17.

Guh bidey çi, ew diçe meşga dilan

Lewra tê *gotin* guh e kovika qelb

18.

Ya **Hezîn** rabe rûnê ğafil mebe

Dû ra diz talan dike xezîna qelb

16.

mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun

Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -

1.

Ev `alemek wêrane ye, wê da nîne `eys⁵⁶² û tereb⁵⁶³

Ev war e ne xanyê me ye, pey dilgirêdan pur `eceb

2.

Pur kes di wê zengîn dibin, xuy⁵⁶⁴ mal û zarok û pere

Nişkiv belakê ser da tê, mal û melal tev çit `eṭeb⁵⁶⁵

3.

Ya derdê lê peyda dibit, ya tête ser êşek ğedar

Şadî û lezzet namînit, jîna wî yekser bit kereb⁵⁶⁶

4.

Da xweş bizanit ehlê dil, dunya ne ya dildanê ye

Da ew `ibadet kin ji dil, vê nuktê da nîne tu reyb⁵⁶⁷

5.

Berdin temamê xaliqê, wî ra bikin wî ra bidin

Her wî bizanin nig⁵⁶⁸ belan, bil wî nenasin yek sebeb

---

⁵⁶² **Eys**: Jiyan, heyat

⁵⁶³ **Tereb**: Tevger, lebat

⁵⁶⁴ **Xuy**: Xwedî, xweyî

⁵⁶⁵ **Eṭeb**: Helaq, hilak, mehfûn

⁵⁶⁶ **Kereb**: Kerb, derd, xem

⁵⁶⁷ **Reyb**: Şek, guman

6.

Herçî merovê hûrdizan,⁵⁶⁹ dibit dunê da wek gerîb
Ya wek musafir⁵⁷⁰ be li rah, têt û diborit çit⁵⁷¹ Heleb⁵⁷²

7.

Kûr kûr binêrin borîyan, kanê Nebî⁵⁷³ kanê Şedîq⁵⁷⁴
Kanê Hireql⁵⁷⁵ û Dariyûz,⁵⁷⁶ kanê Welîd⁵⁷⁷ kanê Leheb⁵⁷⁸

8.

Kanê Suqra⁵⁷⁹ û Calinos,⁵⁸⁰ kanê Eflâtûn⁵⁸¹ û Sîna⁵⁸²
Kanê Gûhderz⁵⁸³ û Rustem û Fir'ewn⁵⁸⁴ û Nemrûd bû`l-`eceb⁵⁸⁵

9.

Her yek ji wan `umrek buwart⁵⁸⁶ hin isturî hin di *dest* gul

---

⁵⁶⁸ **Nig:** Cem, rex, bal

⁵⁶⁹ **Hûrdizan:** Ew kesê ku tiştan hûrehûr dizane, baş dizane

⁵⁷⁰ **Musafir:** Mêvan

⁵⁷¹ **Çit:** Diçit, diçe

⁵⁷² **Heleb:** Yek ji mezintirîn bajarekî Kurdistanê Sûriyê ye. Bajarekî dîrokî ye. Piraniya wî bajarî Kurd in. Li vir mebest jê; axiret e.

⁵⁷³ **Nebî:** Pêxemberê dawî Hz. Muhammed (asw.)

⁵⁷⁴ **Şedîq:** Hz. Ebû Bekrî Siddîq (ra.) xelîfeyê yekem e.

⁵⁷⁵ **Hireql:** Hireklius. Împaratorê Romayê bû. Hz. Muhammed (asw.) ji bo ku bila were ser dînê Îslamê, ji wî re jî nameyek şandiyê.

⁵⁷⁶ **Dariyûz:** Dara anjî Darîus. 9. şahê Îranê. Di şera ku bi Sikenderê Mezin re kiriye de miriye (b.z. 300). Di Şahnameyê de jî gelek caran behsa wî dike. (Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Pala, *b.n.*, r. 106.)

⁵⁷⁷ **Welîd:** Xalid bîn Welîd an jî Welîd bîn Mûxîre ye.

⁵⁷⁸ **Leheb:** Ebû Leheb, `Ebdûl `uzza bîn `Ebdûlmûttalîb. Apê Hz. Pêxember (asw) e. Di heyata xwe de her tim li dijî pêxember helwest girîtiye. Di Quranê sûreyê Tebbetê de, di derheqê wî de wiha dibêje: “Herdu destên Ebû Leheb hişk û şeht bibin û şeht jî bûn. Serwet û qezenca ku kirî tu feyde nedayê (û ew xelas nekir). Ew dê bikeve agirekî bipêt. Digel jina wî jî ku ew piştîhilgira dar û stiriyan bû. Di stûyê wê de werîsekî girêdayî heye. (Tebbet: 111/1-5)

⁵⁷⁹ **Suqra:** Soqrates. (470 b.z.–399 b.z.) Filozofekî ji Yewnenîstana kevn e. Yek ji filozofên herî bibandor yên hemû deman tê hesabandin. Navdartirîn şagirdê wî Eflâtûn e.

⁵⁸⁰ **Calinos:** Calînûs, Galen, Claude Galen, Galenos. (b.z. 199- b.z. 129.) Ji Bergamayê ye. Yek ji wan mezintirîn hekîmên Yewneniyan e. Li Romayê maye û kar û barên xwe li wir domandine. Pirtûkên wî yên li ser hekîmtiyê nivîsîne, dûre wergernadine erebiyê. Lewra di alema Îslamê de bandoreke mezin kiriye. (Pala, *b.n.*, 82)

Fîlozof û hekîm e. Di Romaya kevn de yek ji navdartirîn hekîman bû. Bi navê *Şeyxûs Seyadîle* meşhûr e ango “bavê hekîman”.

⁵⁸¹ **Eflâtûn:** Platon. (427 b.z – 347 b.z) Şagirdê Sokrates e. Filozofekî Yewnenîstana kevn e. Avakerê Akademiya Atînayê ye. Eflâtûn, destpêk û yekemîn filozofê grîng ê felsefa rojavayê ye. Mamostetiya Arîstotalesî kiriye.

⁵⁸² **Sîna:** Îbnî Sîna, Ebû `Elî el Hisên ibn `Evdile ibn Sîna, (980 – 1037, Hemedan) Filozofekî navdar e. Di beşên matematîk, stêrnasî, bijîşkî, fîzîk, felsefe, mûzîkê de xebatên gelek girîng kirine. Wî hewl daye ku felsefeya Arîstotalesî di çerçoveya misilmantiyê de şîrove bike.

⁵⁸³ **Gûhderz:** Di dewra Eyyûbiyan de fermanzarekî mezin bû. `Eqrebayê Selahadînê Kurdî bû.

⁵⁸⁴ **Fir'ewn:** Navê şahê Mîsrê ye. Hz. Mûsa re gelek zorî derxistine û nehatiye ser dînê Wî jî. Di Quranê de jî çîroka wî heye (bnr. Sûreyê Yûsuf). Herî dawî di Behra Sor de dixindiqe û dimire. (Pala, *b.n.*, r. 157.)

⁵⁸⁵ **Nemrûd bû`l-`eceb:** Nemrûdê bavê `ecêban. Şahê dewleta Babilê. Birca Babilê ava kiriye û ew pergala ew pergala ku Hz. Îbrahîm avêtiye nêv êgîr (mencenîq) çêkirine, lewra ji wî re *bavê `ecêban* tê gotin. Li dijî Hz. Îbrahîm derketiye û îman nekiriye. Li gor rîwayetê mêşek ketiye nav serê wî, mejîyê wî xwariye. Ji serêşiya xwe miriye. (Pala, *b.n.*, r. 356.)

zemanê xwe. Wî, Hz. Îbrahîm (as.) avêtiye nav êgir.

‘Am⁵⁸⁷ bû ji hemyan ra mirin, emma pîroz sernermê Reb

10.

Mehma eteyte ya **Hezîn** bi`ş-şe`ri we`l-me`na re`z-zîn⁵⁸⁸

Îdrakuna kelle⁵⁸⁹ ji bin nîne di seryan da tu leb⁵⁹⁰

17.

mefa`îlun / mefa`îlun / mefa`îlun / mefa`îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Di bustanê cihanê da divê dil dilberek ya Reb

Di çîmena heyatê da divêt hey rehberek ya Reb

2.

Ji dergûşê heta gorê rêwî ne em diçin hey hey

Ji bo dîtina rahê heq⁵⁹¹ divêt rûfennerek ya Reb

3.

Seraser tarîy û mij e eva reha dûra pir tirs

Nîşan de nûrekê dil ra hewar û şed hewar ya Reb

4.

Selamet nabitin mumkin dilan ra bê keremkarek

Meger hilbe li tûrê dil⁵⁹² ji nasîyê nûrek ya Reb

5.

Çîrûskandina nûrê dil da dîsa nabe rêzanek

Ji wî derxînî hubba⁵⁹³ herdu dunyayan meger ya Reb

6.

Di tarîya fesada dawîya kêlê⁵⁹⁴ da maye dil

Tu ferqê naxîne nava reha xirab û rast ya Reb

7.

Der û madorê⁵⁹⁵ dil tev da dirîy û `eqreb⁵⁹⁶ û mar in

---

⁵⁸⁶ **Buwart:** Borî, derbaskir

⁵⁸⁷ **‘Am:** Gelemperî, giştî, tevahî

⁵⁸⁸ Ya Hezîn, çi weqtê tu şî`r û me`neyên qewî werînî.

⁵⁸⁹ **Îdrakuna kelle:** Îdrak/têgihîştina me ko bûye

⁵⁹⁰ **Leb:** Heqîqet, kunh

⁵⁹¹ **Rahê heq:** Rêya rast

⁵⁹² **Tûrê dil:** Çiyayê dil

⁵⁹³ **Hub:** Hezkirin, evîn, yarenî

⁵⁹⁴ **Kêl:** Zeman, weqt, dem

Berê⁵⁹⁷ dara jînê jar⁵⁹⁸ e çiqulkê wê ye mar ya Reb

8.

Bi nasîyê nekey ronî di vê tarîti da heş

Dimînit dil mîna koran li vî berwarî mat ya Reb

9.

Xudêyo key dilê me masîyê deryaya nasîyê

Bi wî nîşan bidey her durrê⁵⁹⁹ wê behra muhît⁶⁰⁰ ya Reb

10.

Xudêyo dil bikey zana bi zozanê şûnatan⁶⁰¹

Ji sehra delalê fir bidit bal wî ve hey ya Reb

11.

Mîna quling fezaya weşfê zatî da biket firrê

Mîna bulbul bi wîllîn be di bagê husnê⁶⁰² da ya Reb

12.

Mîna avan birije her hêla deryaya nasîyê

Bi zencîra evînê bikşîne wî bal xu ve ya Reb

13.

Çemengah û gulistan û çiyayê tev gul û reyhan

Mîna hingiv diqemite⁶⁰³ bi wan ve mêşa dil ya Reb

14.

Evanan û digel mal û melal⁶⁰⁴ û zarok û cahan⁶⁰⁵

Giran qeyd in dilê qeyd bû bi wan leq⁶⁰⁶ naketin ya Reb

15.

Ûrêjek nûra napeyda meger bavêje ser qelbek

Bi wî xuya bibit kar û ziyan, baş û nebaş ya Reb

16.

---

⁵⁹⁵ **Der û mador:** Derûdor, hawirdor, çarmedor

⁵⁹⁶ **Eqreb:** Dûpişk

⁵⁹⁷ **Ber:** Fêkî, mêwe

⁵⁹⁸ **Jar:** Jehr, jehrî

⁵⁹⁹ **Dur:** Mirarî, merwarî

⁶⁰⁰ **Behra muhît:** Behra ku li her derî îhata kirye/wergirtiye, okyanûs

⁶⁰¹ **Şûnat:** Kar, 'îş, tecelliyatên Xwedê

⁶⁰² **Husn:** Rindî, bedewî

⁶⁰³ **Diqemite:** Qemitandin, zeliqandin

⁶⁰⁴ **Melal:** Mal, xanî

⁶⁰⁵ **Cah:** Meqam, paye

⁶⁰⁶ **Leq:** Lebat, bizav, liv

Weya dil bit nêringeha nêrîna pîrekî heqnas

Ji rahê rast bi berdana wî dil wenda nebe ya Reb

17.

Dîtina nûrê bê pîran dilan ra nabitin rehber

Meger dengê ji burca lamekan⁶⁰⁷ were dilan ya Reb

18.

Bi nûra Tûrê Mûsa nedidît rahek hêla heq da

Eger dengê “ene`llahu`l-`ezîzû”⁶⁰⁸ nebûya ya Reb

19.

Ji Eħmed⁶⁰⁹ ra divêt Cibrîl⁶¹⁰, ji Mûsa ra divêt Xîdrek⁶¹¹

Ji Romî⁶¹² ra divêt Şems⁶¹³ û ji Xanî⁶¹⁴ Xalidek⁶¹⁵ ya Reb

20.

Çiqas zana û gerra⁶¹⁶ bî cihanê da `ezîzê dil

Gehana sirrê hûr ra her divêt Xîdrek divêt ya Reb

21.

Bi dil nîşan bidey dostekî zanayê bi rahê heq

Çûyîna bal meqaman⁶¹⁷ ve bibe dil ra delîl ya Reb

22.

Qetaye dil ji kerwanê Xudêçûyan di vê çolê

Gelek germ e rê wenda me, helak nêz e hewar ya Reb

23.

---

⁶⁰⁷ **Lamekan:** Bêmekan, bê cih û war

⁶⁰⁸ **Ene`llahu`l-`ezîzû:** Ez Xwedayê `ezîz im. (Hz. Mûsa li çiyayê Tûrê li ser darekî agirek dibîne, ditirse û paş ve vedigere. Hingê dengê dibihîse ku wiha dibêje: “Ey Mûsa, Ez Xwedayê `ezîz im.” Wê demê Hz. Mûsa diçe secdê.) (bnr. Neml: 27/9)

⁶⁰⁹ **Eħmed:** Hz. Muhammed (saw.)

⁶¹⁰ **Cibrîl:** Hz. Cebrail. Yek ji çar firîşteyên mizintirîn e ku peyvira wî ji pêxemberan re wahyê anîne.

⁶¹¹ **Xîdr:** Hezrefî Xîdir. (bnr. 9/5)

⁶¹² **Romî:** Mewlana Celaleddînê Romî. (bnr. 8/23)

⁶¹³ **Şems:** Şemsê Tebrîzî. Şêxê Mewlana Celaleddînê Romî bû. (bnr. 9/6)

⁶¹⁴ **Xanî:** Necmeddînê Xanî. Alim, mutesewif, şêxê Neqşibendiyye. Ji gundê Xanî yê Helebê ye. Necmeddînê Xanî yek ji xelîfeyên Mewlana Xalidê Şehrezorî el-Kurdî bû. Kitêba wî ya Hedâiqû`l Werdiyye namdar e. (H.)

⁶¹⁵ **Xalid:** Mewlana Xalidê Şehrezorî El-Kurdî. Alim, mutesewif. Di sala 1779’an de gundekî Sileymaniyê hatiye dinê. Hê biçûktiya xwe de ilmen medresê xilas kir û bi wefata Şêx Evdilkerîm Berzencî re di medreseya wî de 7 sal muderrîstî kir. Dûre ji bo diçe Hîndîstanê û întîsabê Şêx Evdille Dehlewî dike. Îcazeyê xwe di terîqetên Neqşibendiyye, Qadîrî, Kubrewiyye, Suhrewerdiyyê de jî hildide. Dûre cardin tê Silêmaniyê û îrşadê dike. Bi sedan xelîfê wî çêdibe. Terîqa Neqşibendiyyê herî zêde di dewra wî de li Kurdistanê bela dibe û digihîje li her derî. Piştî Bexdayê diçe li Şamê cih dibe û li wir di sala 1827’an de wefat dike. Diwaneke wî heye ku bi zimanê kurdî, erebî û fîrisî hatine nivîsandin. (bnr. Hamid Algar, “Halid El-Bagdadi”, *DÎA*, c. 15, 1997, r. 383-285.)

⁶¹⁶ **Gerra:** Gerok

⁶¹⁷ **Meqam:** Cih, war

Ji germîya evînê dil qijîn pey ket şewat pê ket
Ji dûrîya ji hîvrûyê nîne wî ra hedan⁶¹⁸ ya Reb
24.

Şev û rojan bi gîrîn e, jîna wî tev gem û şîn e
Ji çavan hey dibarîne, dilopê hêstiran ya Reb
25.

Ji dil îro birîndar im, bi lufta te umîdwar im
Ji bil te kes nîne yarim,⁶¹⁹ di vê yabanê da ya Reb
26.

Di vê wêraneya gir da gûdûdek⁶²⁰ serxoş û dîn em
Ji bil te kes tu nabîne çi halê da me ez ya Reb
27.

Dîtî û kara⁶²¹ tu`y min ra, hêvî û dara<sup>622</sup> tu`y min ra
Selam û çare tu`y min ra, di vî kavil xopan ya Reb
28.

Leqed daqet biye`d-dûnya felem yebqe siwa cûdik⁶²³
Femi`l-feqlên `ela `ebdik bi îhsanî bihî ya Reb⁶²⁴
29.

Leqed eşbehtu fî şehraî` teyhîn taî`hen çalen⁶²⁵
Feente zû`l-hibatî we`l-`etaya cûd bina ya Reb⁶²⁶
30.

Hezînûn fî feya fî`l ye`si me`yûsûn mine`l-xelqî⁶²⁷
Femînke çari`un dewmen î`leyke lacîûn ya Reb⁶²⁸
31.

Febeş-sûş-şekwa `inde babike şeynûn `elel `ebdî⁶²⁹
Muhîtûn `ilmuke bîna keşîrûn feđluke ya Reb⁶³⁰

---

⁶¹⁸ **Hedan:** Aram, sebr, tebat

⁶¹⁹ **Yarim:** Yara min, yarêm

⁶²⁰ **Gûdûd:** Dojeh, cehenem

⁶²¹ **Kara:** Qewî, yê ku dikare (wî tiştî) bike

⁶²² **Dara:** Dadger, hakim

⁶²³ Dunya bi min teng bûye, ji xêncî comerdiya te ji min re tişteke nema ye.

⁶²⁴ Ya Rebbî! Tu bi îhsan meyl bide ser `ebdê xwe.

⁶²⁵ Ez di wê çola xwalî de geriyame, wenda bûme, heyirî mame.

⁶²⁶ Tu yî xwediyê dayîne, sexî/comerdî bide min

⁶²⁷ Hezîn, ji xelqê bêhêvî ye.

⁶²⁸ Ez daîm zar û fizarê bal te ve dikim, iltîca bal te ye.

⁶²⁹ Li ber deriyê te şikayet kirin tişteki nerind e.

32.

Felew la îmtişalû`l-emri makane lena su`lûn⁶³¹

Fema yûcdîs suûlû mîn kerîmîn `alimîn ya Reb⁶³²

18.

mefa`îlun / mefa`îlun / mefa`îlun / mefa`îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Hewar yaranê yaran şêlûy û tarî ye jîn û bext⁶³³

Bi dirrîyê qetanê⁶³⁴ kesekî wek me nedî zehmet

2.

Serê istûrîyê⁶³⁵ derdan wekî xencerê têk agû⁶³⁶

Dilê jar kirne wek bêjing êdî raħet hêvî naket

3.

Wekî çûka kevokê ketye nêv tennûra hîlbûyî

Nîne per fir bide ya deng biqîre ya hewarê ket

4.

Hewar û şed hewar şerraf û zanayê şewata dil

Li vê çûka reben carek bona Xudê bikin reħmet

5.

Hêvî hatîye birrîn û mirin hatîye ber çavan

Ji geyrê şefqeta pîran ji her tiştî me şûştî dest⁶³⁷

6.

Zemanek pur dirêj e em di vê çolê da wenda ne

Meded rêzan li vî wendayê bêçare bikin şefqet

7.

Ji dêman⁶³⁸ perdeyan rakin bi gîhanê dûran⁶³⁹ şad kin

---

⁶³⁰ ‘İlmê te, em îhata kiriye, fezla te zehf e.

⁶³¹ Heke ji bo cih anîna emrê te nebana, ji me re xwestin çenedibû.

⁶³² Kesê ku comerd û zana ye, çi feyde heye ku mirov jê dixwaze.

⁶³³ **Bext:** Sî`ûd

⁶³⁴ **Dirrîyê qetanê:** Stîrîna cûdabûnê

⁶³⁵ **Istûrî:** Stîrîn, sinc

⁶³⁶ **Agû:** Jehr, jehrî

⁶³⁷ **Me şûştî dest:** Dest jê şuştin, hêvî birrîn.

⁶³⁸ **Dêm:** Rû, sûret, sîma

⁶³⁹ **Dûr:** Kesên ku ji yarê dûr in

Ma ev êşa qetana we heta kengê dewamê ket

8.

Bi hêvîya gehana we sipî bû porê me yekser

‘Umur borî cuwanî her wekî masî ji dest derket

9.

Di reha hûn diçûn tê da, serî danî û hey em çûn

Me hey lezkir dirêj bû rê, çiqas çûn zêde bû heyret

10.

Hey û hey dost di bin kunbeda nûrê da veşartî bin

Eger te’ sîr nebit wan ra nezanim hikmeta xilqet⁶⁴⁰

11.

Wekî ‘enqa⁶⁴¹ û kabûsan ma hûn ismê bi lacism⁶⁴² in?

Di geyrê ‘alema zihnê hebûna we xuya naket

12.

Wekî me pur reben bû we bi nalîn û bi kalîn in

Dilopê çavê wan xûn tîn hedan carek bi wan naket

13.

Wekî berxa li ber şava temûzê⁶⁴³ dil barîn pê ket

Ji tihan çû helakê way li ber çavan şewat pê ket

14.

Barîna⁶⁴⁴ berxa tî û birçî tîne xar bağir⁶⁴⁵ û gazan⁶⁴⁶

Ma boy çi ker bûye mihî xu da mûkî xira naket

15.

Herê,⁶⁴⁷ qelb û giran derd û tenê afet te ra hatî

Pîrê dilbêş⁶⁴⁸ wek dîyan⁶⁴⁹ jî nakitin li te rehmet

16.

---

⁶⁴⁰ **Xilqet:** Fitrat, xû, aferandinêrayî, afirandinêr

⁶⁴¹ **‘Enqa:** Teyrekê efsanewî ye ku navê wê heye lê bi xwe tune ye. Dibêjin pişt çiyayê Qafê dijî, teyrekî zehf mezin e, tûkên wê reng rengî ne, mê ye, rûyê wê dişibe mirovan û her tim li esmanan difire.

⁶⁴² **Lacism:** Ew tiştê ku cism nîne, necism, ne şênber. Mebest lê, navên wan heye lê cism û hebûna wan nîne.

⁶⁴³ **Temûz:** Meha tîrmehê, heyva heftê.

⁶⁴⁴ **Barîn:** Dengê ku ji berxê der tê. Wek mînak; ker dizîre, hesp dihîre û hwd.

⁶⁴⁵ **Bağir:** Kevirên li hev sûwar bûne û bi rêz dirêj bûne, zinar, lat

⁶⁴⁶ **Gaz:** Çiyayê biçûk û bêdar

⁶⁴⁷ **Herê:** Erê, belê

⁶⁴⁸ **Dilbêş:** Xwedan şefqet, dilovan

⁶⁴⁹ **Diyan:** Dayîk, dê, da

Dikin hêvî ji we yaran, li van jaran bikin nêrîn

Di atûna qetanê⁶⁵⁰ da dilê wanan qijîn pê ket

17.

Bi ava gîştina xu, xar vekin⁶⁵¹ agirê hicranê⁶⁵²

Fiğanê bengîyan yekser wucûda wan şewat pê xist

18.

Hezîn im dil birîn im, çav tijî xûn im, hewarxaz im

Meded erwahe⁶⁵³ Şîrînan li Ferhadan bikin şefqet

19.

fa' ilatun / fa' ilatun / fa' ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Nuşhê⁶⁵⁴ bê guhdana şagirdê⁶⁵⁵ çi ket

Dengê şîrîn bi ker û kerran çi ket

2.

Ronîya şîretê pîr⁶⁵⁶ ronî diket

Dil û can, lê roj bi koran dê çi ket

3.

Gîhana yaran bi rehber têtê dest

Lêbelê destkeş bi serkeş dê çi ket

4.

Her divêt nefsa nezan ra rehberek

Ders û te' lîm⁶⁵⁷ ger nebin suxte⁶⁵⁸ çi ket

5.

Her pîr e nefse digînit wargehan

Mûriya jar bi nigê xu`y leng⁶⁵⁹ çi ket

---

⁶⁵⁰ **Atûna qetanê**: Şewata cudabûnê, agirê dûrketinê, jana hicranê

⁶⁵¹ **Xar vekin**: (Agirê) vemirandin, temirandin, tefandin

⁶⁵² **Hicran**: Cudabûn, fîrret, êş û derdê cudabûnê

⁶⁵³ **Erwahe**: Pirjimariya "ruh"ê ye. Ruh, giyan

⁶⁵⁴ **Nuşhê**: Şîret, pend

⁶⁵⁵ **Şagird**: Feqî, xwendevan, suxte

⁶⁵⁶ **Pîr**: Dostê Xwedê, welî, ewliyaûllah, şêx

⁶⁵⁷ **Te' lîm**: Perwerdehî, hindekarî

⁶⁵⁸ **Suxte**: Feqî, xwendevan, şagird

⁶⁵⁹ **Leng**: Kulek, şaht

6.

Xandin û zanîn divêt her kesî ra
Rehrewê⁶⁶⁰ bê mûm şeva tarî çî ket

7.

Ya nebit çeng⁶⁶¹ fîr didit t̄eyrek ji cih
Ya nebit can ma tenê cendek çî ket

8.

‘Alema ‘eqlan bi ‘ilmê ronî ye
Di dunê da roj nebit jîn dê çî ket

9.

‘Eqlê bê zanîn ji bin bê feyde ye
Ger nebit quwwet şûrê birreh çî ket

10.

Dil bi zîkr û fikrê paqîş dibe her
Fereha⁶⁶² jengarî⁶⁶³ bê qelay çî ket

11.

Dil ji bona fikr û zîkr û nûrê ye
Ger nebin vanan bi dil talib çî ket

12.

Hûşî⁶⁶⁴ yar key lez dilê gafil ji xew
‘Umrê t̄ek geflet e, bê zîkr e çî ket

13.

Ya cuwanî çû ji dest pîrî çî ye
Bi payîza şar, gul û bulbul çî ket

14.

Qelbê bê ‘îşq(i) xanek wêrane ye
Xana wêrane gelo rehrew çî ket

15.

Ew cih e bo pîrika xûyê nebaş
Nûr û ‘irfan û xebat tê da çî ket

---

⁶⁶⁰ **Rehrew:** Rêwî

⁶⁶¹ **Çeng:** Bask, per

⁶⁶² **Fereh:** Fere, firaq, aman

⁶⁶³ **Jengarî:** Jeng/zeng girtî, tiştê ku jeng girtiye

⁶⁶⁴ **Hûşî key:** Hişyarkirin, şiyarkirin, ji xew rakirin

16.

Qelbê bê 'îşq leq⁶⁶⁵ bi insan naxînit
Ger nebit benzîn tirûnpêl⁶⁶⁶ dê çi ket

17.

Darekî 'îşk e dilê bê 'îşqa heq
Bağçevan ma dara bê meywe çi ket

18.

Dilopek ava evînê her divêt
Ji tîyê teyhê⁶⁶⁷ ra behra şor çi ket

19.

Dîtina rindî ya me 'şûqê divêt
Bê cemalê 'îşqê dil da dê çi ket

20.

Dîtinê ra lazim e şed wasîte
Bê kelek⁶⁶⁸ rehrew di behrê da çi ket

21.

Rehberek mahir⁶⁶⁹ divêt cahil mebe
Ma di vê rê da nezanê jar çi ket

22.

Meftûnê⁶⁷⁰ şêmûka⁶⁷¹ te ye dilê jar
Bi gulan û av û gulzaran çi ket

23.

Ger divêtî rehberê hêja biger
Ma nêçîrvan di serayan da çi ket

24.

Çavê dil ra toza şolê pîr divêt
Tufîya⁶⁷² û merhema Sîna⁶⁷³ çi ket

---

⁶⁶⁵ **Leq**: Lebat, bizav, liv

⁶⁶⁶ **Tirûnpêl**: Tirimbêl, 'erebe

⁶⁶⁷ **Teyh**: Çol, çolistan, sehra

⁶⁶⁸ **Kelek**: Geştiyê biçûk ji bo çem û bendan, bot

⁶⁶⁹ **Mahir**: Pispör, şareza, bîtkel

⁶⁷⁰ **Meftûn**: Bengî, evîndar, dilketî, dilbestî

⁶⁷¹ **Şêmûk**: Asîtan, derîzan, derçik, derezûng

⁶⁷² **Tufî**: Dermanê çavan, kil

⁶⁷³ **Sîna**: Îbnî Sîna. Feylesofê mezin, hekîm. Di sala 980'an de li gundekî nêzî Buxarayê hatiye dinê. Hêj di biçûktiya xwe de Quran jiber kir; perwerdehiyeke baş li ser zimên, edebiyat, eqaid û fiqhê dît. Dûre ji alimên mezin ilmên mentiq, fizîk, metafîzîk, felsefe û stêrknasî firbû. Piştî wan dersan dest bi ilmê tîbbê kir û di vê qadî

20.

mustef' ilun / fe'ûlun / mustef' ilun / fe'ûlun

Munserih -- + - / + -- / -- + - / + --

1.

Ger dilberam xuya bit canêm bi wê ra rabit

Pir rind û nazenîn e Xuda *her* dem pê ra bit

2.

Wek hîva çardeşevîn derhat ji perdê dêmdur⁶⁷⁴

Ellah! çi husn e da te, te ra meşîl⁶⁷⁵ tu nabit

3.

Bejna wê wek şenewber⁶⁷⁶ cismê wê weku 'enber

Şîrînkalam û rûken gelo li min xuya bit

4.

Ger zulfê xu'y mu 'enber carekî vewbişîne

'Alem dibit mubeddel⁶⁷⁷ dest da qiyamê rabit⁶⁷⁸

5.

Ger şeva tarîy û 'ewr li 'alemê xuya ket

Dê hîv û roj(i) hilbin 'alem tijî ziya⁶⁷⁹ bit

6.

Ger bal çiyay Hîmalay⁶⁸⁰ bi çavê hêrs binêre

Dê pê kevit hejînek dest da dê tarûmar bit

7.

Îksîra⁶⁸¹ nasitîyê her me 'denê kem⁶⁸² û xelt⁶⁸³

---

de çi kitêb hebû, hemû jî xilas kirin. Îbnî Sîna di ilmê hekîmtiyê de digihîje asteke bilind û di gelek qesrên şahên wê serdemê de dibe hekîmê qesrê. Herwiha di felsefeyê de gelek pirtûkên girîng dinivîsîne, felsefa Arîsto û Farabî cardin rave dike û di felsefeya îslamê de jî metodolojiyê nû ava dike. Ji ber rewşên siyasî gelek ciyan digere û dimîne. Di sala 1037'an de li Hemedanê wefat dike. (bnr. Ömer Mahir Alper, "İbn Sîna", *DİA*, c. 20, 1999, r. 319-322.)

⁶⁷⁴ **Dêmdur**: Rûdurr, rûyê mîna durrê geş û rewnaq.

⁶⁷⁵ **Meşîl**: Wekî, mînanî

⁶⁷⁶ **Şenewber**: Dara çamê, dareke tim û tim şîn û bilind e. Mînanî dara serwî û dara 'er'erê, ji bo nîşankirina bejn û bala dildarê tê bikaranîn.

⁶⁷⁷ **Mubeddel**: Hatiye guherandin, hatiye tebdîlkirin.

⁶⁷⁸ **Qiyamê rabit**: Rabe ser piyan

⁶⁷⁹ **Ziya**: Rewnaq, şewl

⁶⁸⁰ **Hîmalay**: Çiyayê Hîmalaya. Di dinyayê de mezintirîn û bilindtirîn çiya ye ku li Çînê ye.

⁶⁸¹ **Îksîr**: Sîmya, 'ilmê kîmyayê

⁶⁸² **Kem**: Kêm

⁶⁸³ **Xelt**: Tevlihev, têkel, aloz

Teqlîb⁶⁸⁴ diket ji ‘unşur wê dest da sîm û zer⁶⁸⁵ bit

8.

Ger neynika şifatan bigre muqabilê zat

Dê bêjit her ez im yek êdî hemî xeyal bit

9.

Ger ew bi dil nîşan de gulek ji bagê husnê⁶⁸⁶

Dê dil bibit perîşan hetta Decalê⁶⁸⁷ rabit

10.

Ger ew li ser merovek carek nezer nedêre

Çare tu nîne wî ra ger Rustem kurê Zal⁶⁸⁸ bit

11.

Ger ew bi çavê rehîmê li jarekî binêre

Dê dil xweş û qewî bit çendan bi can weza⁶⁸⁹ bit

12.

Çilkek ji ‘ewrê cûdê⁶⁹⁰ di ‘alemê xuya ket

‘Alem hemî seraser di cûd û luftê wer bit

13.

Unzur ile`l-Hezînî ya qađiye`l-hewaîc⁶⁹¹

Ew pur birîn gedar e derman ji bil te nabit

14.

Ersil ‘eley-ye qetran mîn qetri şewbi ‘efwik⁶⁹²

Key yehye bihi rûhî di qelbê min cela bit⁶⁹³

21.

mustef`ilun / fe`ûlun / mustef`ilun / fe`ûlun

Munserih -- + - / + - - / - - + - / + - -

1.

---

⁶⁸⁴ **Teqlîb:** Guherîn

⁶⁸⁵ **Sîm û zer:** Zîv û zêr

⁶⁸⁶ **Husn:** Rîndî, bedewî

⁶⁸⁷ **Decal:** Yek ji alametên qiyametê ye ku nêzî rabûna qiyametê dê were dinê. Deccal yekî cihû ye ku çavekî wî kor e. Dê doza xwedatîyê bike û ji aliyê Mehdî ve bê kuştin. (Pala, *b.n.*, r. 109)

⁶⁸⁸ **Rustem kurê Zal:** Rustemê Zalê Kurd. (bnr. 9/20)

⁶⁸⁹ **Weza:** Jar, qels, ze`îf

⁶⁹⁰ **Cûd:** Camêrî, comerdî

⁶⁹¹ Ey ew kesê ku hewcehiyan pêk tîne, li Hezînî binêre

⁶⁹² Tu dilopek ji dilopên ‘efwa xwe bişîne li ser min.

⁶⁹³ Bi wê dilopê ruhê min sax û qelbê min jî sîqal/cîla bike.

Guh dêre vî kalamî tê nîne yek xilafek⁶⁹⁴

Her qelb û ruh û 'eqlek pê sağ û hem cela bit⁶⁹⁵

2.

Gelî biray musulman 'emel bikin bi ixlaş

Da ser ziman ji qelban kanîya 'ilmê der bit⁶⁹⁶

3.

Xazî bi şadexaran ku ew çira⁶⁹⁷ huda⁶⁹⁸ ne

Fitney mezinê tarî yekser ji wan bela bit⁶⁹⁹

4.

Ger tu divê dîtina dilber û perwerê⁷⁰⁰ xu

Bikey 'ibadetik wer ku tê da şirkê nabit⁷⁰¹

5.

Ger xu bi dil sipêrî⁷⁰² ser wî Xudayê bêçûn⁷⁰³

Dê ew li te binêre her ew ji te ra bes bit

6.

'Ibadetê bikey her ji bêşigê heta gor

Rastan ra her heval be da dêw ji te cuda bit⁷⁰⁴

7.

Yarê bi zarê⁷⁰⁵ xu`y xweş gote civata yaran

Perhîz⁷⁰⁶ û qencîkar bin da yar we ra heval bit⁷⁰⁷

---

⁶⁹⁴ **Xilaf:** Dijber, dij, tewş

⁶⁹⁵ **Cela bit:** Bibiriqe, bi sîqal be

⁶⁹⁶ Îşareta vê hedîsê dike: (مَنْ أَخْلَصَ لِلَّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ظَهَرَ تَبَابِغِ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ) Kê çil roj ji bo Xwedê (di ibadetên xwe de) bi îxlas bibe, ji qelbê wî/ê bigirin heta zimanê wî/ê kaniyên ilm û hikmetê dizên. (Feyzu'l-Qadir, 6, 43)

⁶⁹⁷ **Çira:** Fanos, lambe

⁶⁹⁸ **Huday:** Hidayet, di rêya îmanê de çûyîn

⁶⁹⁹ Îşareta bal hedîsa: (طُوبَى لِلْمُخْلِصِينَ ، أَوْلَيْكَ مَصَابِيحُ الْهُدَى تَنْجَلِي عَنْهُمْ كُلَّ فِتْنَةٍ ظَلَمَاءُ)

Çi bextewariyeke xweş ji mirovên bîfxlas re heye ku ew çavkaniyên hîdayetê ne, her tarîti bi wan ve dibe ronahî. (Me çavkaniya vê hedîsê nedît.)

⁷⁰⁰ **Perwer:** Hezker, parêzker

⁷⁰¹ Îşareta vê ayetê dike: (فَلَنْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا)

Bibêje: Bêguman ez bes wekî we mirovek im. (Lê ev heye) peyam ji bo min hatiye hinartin (ku ez ji we re bibêjim:) Xwedayê we her Xwedayekî bi tenê ye. Edî kesê ku xelata Xwedayê xwe hêvî bike û ji ezabê wî bitirse, bila karekî qenc bike û di îbadeta xwe de qet tiştekî ji Xwedayê xwe re neke hevpişk! (Kehf: 18/110)

⁷⁰² **Sipêrî:** Bispêrî, spartin

⁷⁰³ Îşareta vê ayetê dike: (وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ) Kî xwe bispêre Xwedayê bilind vêca ew besî wî ye. (Telaq: 65/3)

⁷⁰⁴ Îşareta vê ayetê dike: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ)

Hey gelî yên ku bawerî anîne! Xwe ji (ezabê) Xwedê Teala biparêzin û bibin digel rast û duristan. (Tewbe: 9/119)

⁷⁰⁵ **Zar:** Ziman

8.

Ya Reb **Hezîne** dilkul bê hêvîy û mil⁷⁰⁸ û zad⁷⁰⁹

Ser danîye reha dûr, nêz e *can* jê cuda bit

9.

Ji ‘ewrê luft û rehîmê çilkek neyête ser dil

Dawî didit jîna xu gazî li wî tu nabit

10.

Ger ‘alema dilê wî ronî nekey bi nûrê

Halê wî pur fena ye xelaşî jê re nabit

11.

Çavnêr û dil perîşan bêhal û dûrî yaran

Pursîn nekey li wî tu, pursîn li wî tu nabit

12.

Ser şemûka⁷¹⁰ serayê rû danîye bi zarî⁷¹¹

Dirije hêstirê xûn, dil nêz e jê qeta bit

13.

Nîne jê ra tebatek wek masîyê li req ma

Ber can didit belengaz nizane hal çawa bit

14.

Ji herdu derîyan lê vekey derîyek cana⁷¹²

Ya jîna tev şelahe⁷¹³ ya mirin û îman bit

15.

Der da **Hezîn** e bêhal yara li te dinêrit⁷¹⁴

Ser da birêj ji luftê gula dilê wî geş bit

22.

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

---

⁷⁰⁶ **Perhîz:** Teqwa, ji gunehan xwe parastin

⁷⁰⁷ Îşareta vê ayetê dike: (إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ)

Bêguman Xwedê digel ên teqwadar, ên qencîkar û qencîxwazan e. (Nehl: 68/128)

⁷⁰⁸ **Mil:** Piştik, tiştê ku mirov siyarî wê dibe û diçe cihekî.

⁷⁰⁹ **Zad:** Xwarin

⁷¹⁰ **Şemûk:** Asîtan, derîzan, derçik, derezûng

⁷¹¹ **Bi zarî:** Bi zarezar, bi lava û bi hêvî

⁷¹² **Cana:** Ey can, ey dilber. Li vir banglêkirin/nîda heye

⁷¹³ **Şelahe:** Qencî, çêyî, rindî

⁷¹⁴ Ey yar! Li der ve Hezîn bêhal e û li te dinêre.

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Di dunê⁷¹⁵ da mirin û pîrî heye xortî çî ket
Di dunê da derd û jan û gem hene şahî çî ket

2.

Di dunê da firqeta⁷¹⁶ ‘aşiq û me’şûqê heye
Gîştina⁷¹⁷ rojek du rojan dê çî bit yan dê çî ket

3.

Di dunê da ma gelo kesek heye bê derd û kul
Kêf eger şade nebit gemgîn bi kêfê dê çî ket

4.

Di dunê da ‘umrê insan pur *kurr*⁷¹⁸ e, lez çit ji dest
Dil girêdana bi dunya û hevalan dê çî ket

5.

Piştî zengîn û neçar wek hev dibitin ew di gor
Zîv û zêr û bağ û bostan, koşk û dîwan dê çî ket

6.

Dîwarê koşka dunê hatîye danîn ser fena⁷¹⁹
Jîn nebit baqî du rojê ‘umrê têk gem dê çî ket

7.

Ez **Hezîn** im, dil tije ‘irfan û ‘ilm û hikmet im
Yê ku xanî⁷²⁰ dîtîye dê`b hol û harzilan⁷²¹ çî ket

23.

mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Ger rehberê zana nebit rêzan te ra hêla Xudê
Cehd⁷²² û xebata ku dikey ma dê di vê rê da çî ket

⁷¹⁵ **Dunê:** Dinê, Dinya

⁷¹⁶ **Firqet:** Cudabûn, veqetîn, dûrketin

⁷¹⁷ **Gîştin:** Gihîştin, gihandin

⁷¹⁸ **Kurr:** Kurt, kin

⁷¹⁹ **Fena:** Fanî, demî, demborî, xirab

⁷²⁰ **Xanî:** Mal, derban

⁷²¹ **Hol û harzil:** Herdu jî xaniyên ku ji bo rûniştina havînê tê çêkirin e. **Hol** bi keviran tê çêkirin bê herî û xerc; **harzil** jî bi daran tê çêkirin, bi şev li ser banê wî tê razan, bi roj jî bin siya wî tê rûniştin.

2.

Eger nebit dilbêşekî kor ra di rê da dest(i)kêş
Ma ew di vê reha çetîn bi vewşandina⁷²³ çö çî ket

3.

Ger 'işqekî dişwar nebit rehrew⁷²⁴ bi firrê nexînit
Ma'd vê reha dûra dirêj lengî⁷²⁵ bi gavdanê çî ket

4.

Yan pîrekî bîtkel⁷²⁶ nebit şagirdê ra nebit beled⁷²⁷
Nezanê rah û menzilan تنها di teyhê⁷²⁸ da çî ket

5.

Gelo firoker⁷²⁹ bê şofêr çawa bi jor ve fir didit
Ya geştîyê qebtan nebit ma ew li deryayê çî ket

6.

Kolêtî ye sirra îcada 'alema insan û cin
Yek yek ji wan kole nebit, ma ew li vê xanê çî ket

7.

Boy rindîy û bilindîyê 'alem seraser neynik e
Yarê gered⁷³⁰ ev nebitin ma dê bi îcadê çî ket

8.

Her yek ji rêzê 'alemê nîşana remzekê⁷³¹ dî ye
Dilberê ev meqsed nebit ma ew bi van çînan⁷³² çî ket

9.

Çûm nêv civata bulbulan purs kir ji weşla⁷³³ şorgulan
Gotin, evîn ji dil nebit dilber bi dîdarê⁷³⁴ çî ket

10.

Her bagê gul pur tê hene her rengê çûkan tê hene

---

⁷²² **Cehd:** Xebat, şixulîn

⁷²³ **Vewşandin:** Hejandin, raweşandin

⁷²⁴ **Rehrew:** Rêwî

⁷²⁵ **Lengî:** Kulek, şaht, ew kesê ku dikule

⁷²⁶ **Bîtkel:** Mahir, pispor, şareza

⁷²⁷ **Beled:** Rêzan

⁷²⁸ **Teyh:** Çol, çolistan

⁷²⁹ **Firoker:** Balefir, firinde

⁷³⁰ **Ġered:** Mebest, armanc

⁷³¹ **Remz:** Nîşan, şan, hêma, îşaret

⁷³² **Çîn:** Neqş

⁷³³ **Weşl:** Gihîştin, gihandin

⁷³⁴ **Dîdar:** Rû, sîma, dirûv; nêrîn, awir

Her dem li gul nêrîn dîkin ma gul ji bil bulbul çî ket

11.

Kî ku evîn ji dil bitin ew dê bibit mecla cema⁷³⁵

Kî ku dîtî ji dil delal dê`b şahîyê û kêfan çî ket

12.

Nûra zelala zûlcema⁷³⁶ henberê çavê dil bitin

Di tarîya fesadîyê bi luksê û fanûşan çî ket

13.

Ji rojhelat roj bête der, `alem ronî bit serteser⁷³⁷

Hîvê û sitêrê dê can bidin mûma belengazê dê çî ket

14.

`Aşîq bi dil qulzem⁷³⁸ bitin, tîjeh durê û cewher bitin

Muhtê Hindê⁷³⁹ xu ew e, dê`b we`zê û irşadê çî ket

15.

Dara ku nêzî ro⁷⁴⁰ bitin avê dinoşit hey mudam⁷⁴¹

Gihaê û darê nûbeharê dê`b avê û avdanê çî ket

16.

Bîzarî ket⁷⁴² dilber ji te qayîlbûna geyran⁷⁴³ çî ket

Qayîl bibit zatê ehed⁷⁴⁴ **Husnî** bi dildaran çî ket

17.

Xebatê key rojê û şevan vekey dilan bigre devan

`Emel eger şade nebit bi avê şêlû şah çî ket

24.

mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun

Recez -- + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

⁷³⁵ **Mecla cema**: Cihê bedewiyê, cihê ku rindahiyê Xwedê tê dixuye, neynika rindahî û bedewiya Xwedê

⁷³⁶ **Zûlcema**: Xwedî rindî û bedewiyê

⁷³⁷ **Serteser**: Serdanser, serdanpê, ji serî heta binî

⁷³⁸ **Qulzem**: Behra Qulzemê, Behra Sor. Li vir bi wateya "behra mezin, okyanûs" e.

⁷³⁹ **Muhtê Hindê**: Okyanûsa Hindê

⁷⁴⁰ **Ro**: Çem, rûbar

⁷⁴¹ **Mudam**: Timê û tim, her dem, her tim

⁷⁴² **Bîzarî ket**: `Aciz bû, tengazar bû

⁷⁴³ **Geyr**: Xelq, ji xeyrî dilberê herkes

⁷⁴⁴ **Zatê ehed**: Xwediyê yekîtîyê, ango Xwedê

Heywax⁷⁴⁵ li min heywax li min, heywax li min dîn
Şikestî peymana elest,⁷⁴⁶ heywax li min dîn çû ji dest

2.

Şerî‘eta Muħemmedî maye li erdê bêxudî
Rabû ji bin şerm û fedî, heywax li min dîn çû ji dest

3.

Îman çûye maye guman, ‘ilm û terîq⁷⁴⁷ li erdê man
Kesek nîne purs ket li wan, heywax li min dîn çû ji dest

4.

Îman ji dil dûr ketîye, nûr jî ji ro derketîye
Qanûna heq jibîr bûye, heywax li min dîn çû ji dest

5.

‘Edalet û qencî nema, zûlm û nebaşî bûn xuya
Adab û exlaq çûn hema, heywax li min dîn çû ji dest

6.

Pîqrût û serqotê jinan, serbest digerrin li deran
Ji wan ra kes nabêj çiman, heywax li min dîn çû ji dest

7.

Park û pilaj û medrese, camî û çarşû`w kilîse
Tijî jê dêlê tazî ye, heywax li min dîn çû ji dest

8.

Zengîn bûye bê merħemet, zana bûye cahilşifet
Naçar bûye gurînşîmet⁷⁴⁸, heywax li min dîn çû ji dest

9.

Ey merovê serwerê xelq, wenda nebe ji rahê heq
Wek balîna⁷⁴⁹ dibî li req, heywax li min dîn çû ji dest

10.

Ey merovê serxoş û dîn, dîsa vegeer dînê mubîn⁷⁵⁰

---

⁷⁴⁵ **Heywax:** Dengê bangewaziyê, dengê gazindkirinê, hawar

⁷⁴⁶ **Elest:** Bezma elest, roja elest, peymana elest. Xwedê Te’ala, gava ku ‘alema ruhan afirand ji wan re wiha got: “Elestû bî Rebbîkûm?” (Ma Ez rebbê we nîn im?) Hingê ruh jî wiha bersîv dan: “Qalû, bela.” (Belê, Tu rebbê me yî.) Ew bûyer di Qurana Pîroz de derbaz dibe. Ew cihê ku ruh hemî berayî bal hev bûne re “bezma elest, meclîsa elest”, wê rojê re “roja elest” û sozdayîna wê rojê re jî “peymana elest” tê gotin. (Pala, *b.n.*, r. 72.)

⁷⁴⁷ **Terîq:** Terîqet, rê, rêya menewî ye ku mirovan digihîne Xwedê.

⁷⁴⁸ **Gurînşîmet:** Wekî gur, mînanî gur, gurînsifet

⁷⁴⁹ **Balîna:** Hût, masiyên herî mezin

Şîrîn dibe ji te ra jîn, heywax li min dîn çû ji dest

11.

Ax muslumanê navgiran, tevgerra wan wek kafiran

Dîn dan bi zêran û peran, heywax li min dîn çû ji dest

12.

Bûne neyar bav û biran, dil'îşk bûne wek keviran

Hev didirin mîna guran, heywax li min dîn çû ji dest

13.

Pîrek diçe çente di dest, bi xeml û xiz ber xortê mest

Mêr nabêje çi ye te qeşd, heywax li min dîn çû ji dest

14.

Dîn çûye maye jeng û pas, kakûl çûye maye kiras

Nas nabit ser hev xam⁷⁵¹ û xaş⁷⁵², heywax li min dîn çû ji dest

15.

Mezinîy û piçûkî çû, dilbêşîy⁷⁵³ û teqwa li dû

Zêde dibin fitne *her* ro, heywax li min dîn çû ji dest

16.

Fitne di dîn da ye eman, felaketa axir zeman

Me girtîye dunya bi can, heywax li min dîn çû ji dest

17.

Şêx û melan zor dan çekan, ağa`w mîran zor dan zikan

Girtin bi dunyay hemîkan, heywax li min dîn çû ji dest

18.

Amir û me' mûr bûne yek, gaye⁷⁵⁴ birina dîn e tek

Bûne li dor fisqê⁷⁵⁵ xelek, heywax li min dîn çû ji dest

19.

Dîn dersî nadin zarokan, xortan dixin nav keçikan

Da hev bidin ber qurçikan,⁷⁵⁶ heywax li min dîn çû ji dest

20.

---

⁷⁵⁰ **Mubîn:** Eşkere, zelal, eyan

⁷⁵¹ **Xam:** Beredayî, negihîştî, bêedeb

⁷⁵² **Xaş:** Qenc, spehî

⁷⁵³ **Dilbêş:** Xwedan şefqet, dilovan, birehm

⁷⁵⁴ **Ġaye:** Armanc, mebest

⁷⁵⁵ **Fisq:** Derketina ji rêya rast

⁷⁵⁶ **Qûrçik:** Qurçikandin

Ew *ħalê* vê dewrê me dî, ji pêş *ħeta* hêj kes nedî
Xûyê *kovî*⁷⁵⁷ bûnê *kedî*,⁷⁵⁸ heywax li min dîn çû ji dest
21.

Berê *kedî* bûy, bûy *kovî*; berê tu şêr bûy, bûy *rovî*
Bal *rahê* *ħeq* ve *nalivî*, heywax li min dîn çû ji dest
22.

Berê tu baz bûy, bûyî çûk; berê tu mêr bûy, bûyî bûk
Berê *mezin* bûy, bûy *biçûk*, heywax li min dîn çû ji dest
23.

Carek *leqê*⁷⁵⁹ *bixe* bi xu, *bizivire* bal dîne xu
Biçe di rêça *bavê* xu, heywax li min dîn çû ji dest
24.

Îslamî *nîşana* te ye, *mîrata*⁷⁶⁰ *kalikê* te ye
Hemî *kemal* wê da *heye*, heywax li min dîn çû ji dest
25.

Neyar çû pêş *mayî* li dû, *dizîn* ji te *kemal* û xû
*Helmêz*⁷⁶¹ *bikey* Quran bi zû, heywax li min dîn çû ji dest
26.

Deryaya *razan*⁷⁶² e Quran, *bustanê* *bazan* e Quran
Fikrê *raz* û *zan* e Quran, heywax li min dîn çû ji dest
27.

Heşan *ra* *wek* *hesan*⁷⁶³ e ew, *dilan* *ra* *tev* îman e ew
Heyata *ruh* û *can* e ew, heywax li min dîn çû ji dest
28.

Bes e *xortê* *delal* were, bal dîne xu ve *vegere*
Li Quranê *qenc* *binêre*, heywax li min dîn çû ji dest
29.

Nûr û îman te ra *divêt*, *zanîn* û *nasî* te *divêt*
Xandina Quranê *divêt*, heywax li min dîn çû ji dest

---

⁷⁵⁷ **Kovî:** Heywanên hov û weş

⁷⁵⁸ **Kedî:** Heywanên nehov, newehş

⁷⁵⁹ **Leq:** Lebat, liv, bizav, tevger

⁷⁶⁰ **Mîrat:** Mîras, kelepore

⁷⁶¹ **Helmêz:** Hemêz, hambêz

⁷⁶² **Raz:** Sir, xef, nehênî, nepenî

⁷⁶³ **Hesan:** Kevirê ku bi das, tirpan û keran tûj dîkin, kevirê tûjkirinê

30.

Derxistine ji mekteban, ‘ilm û fezîlet û Quran
Xande bi dîn bûye nezan, heywax li min dîn çû ji dest

31.

Rastî çûye maye derew, hîşarî çûye maye xew
Derewçî nin îro qelew, heywax li min dîn çû ji dest

32.

Derewçînan girtin rewac,⁷⁶⁴ ew in xudanê text û tac
Derew dirêj bûn wek qulac,⁷⁶⁵ heywax li min dîn çû ji dest

33.

Dema heyat çû hat mirin, em bikevin gor û kefin⁷⁶⁶
Wî çagê em hîşar dibin, heywax li min dîn çû ji dest

34.

Pişman dibin çî fayde ye, gîrîn dîkin gema kê ye
Lava dîkin çî çare ye, heywax li min dîn çû ji dest

35.

Lazim e dunyay da kirin, ‘ibadet û cehd⁷⁶⁷ û evîn
Da em nebêjin ax li min, heywax li min dîn çû ji dest

36.

Dînê Muhammed Muşefa, hîdayet û nûr û şefa
Em bûne wî ra bê wefa, heywax li min dîn çû ji dest

37.

Ya Reb tu heq navê xu key, dînê mubîn wenda nekey
Me nailê⁷⁶⁸ lufta xu key, heywax li min dîn çû ji dest

38.

Bes e **Hezîn** hikmet merêj, çav kor e dil girtî qirêj
Vê mebhêsê⁷⁶⁹ bes key dirêj, heywax li min dîn çû ji dest

25.

mustefî ilun / mustefî ilun / mustefî ilun / mustefî ilun

---

⁷⁶⁴ **Rewac:** Mûteber, giramî, birêz, hêja

⁷⁶⁵ **Qulac:** Cureyek amûrên pîvandîne ye wekî mîtroyê, qasî ku vekirina herdu destan e.

⁷⁶⁶ **Kefin:** Kefen, cawê sprî yê ku ji miriyan dialînin

⁷⁶⁷ **Cehd:** Xebat, şixulîn

⁷⁶⁸ **Nail:** Yê ku digihe miraza xwe

⁷⁶⁹ **Mebhês:** Mijar, babet, tiştên ku beriya wê hatine behskirin

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Dil bû pureng⁷⁷⁰ ji meħbetê, bê yara hîvrû⁷⁷¹ dê çi ket
Yarê divêt qelbê murîd, cennet û ħoran dê çi ket

2.

Bihîšta bê yara delal, dozex û weyl⁷⁷² dizane dil
Bustanê tê gul nebitin, bulbul bi wî ma dê çi ket

3.

Çiya û gaz⁷⁷³ nebin eger hêlî⁷⁷⁴ ji rindiyê ra her
Bi kevir û ax û gihayê bê cemal dil dê çi ket

4.

Zozan eger nexemmile, bi sosin û kulîlkê geş
Bi ax û pelaxê⁷⁷⁵ zuha, quling û şalûl⁷⁷⁶ dê çi ket

5.

Yara *dil* yarek dilber e, her wekî qend⁷⁷⁷ û şekker e
Melekkû ye rûfenner e, ew bes e dil êdî çi ket

6.

Kêla⁷⁷⁸ xuya ket ew delal, dil ra demek bibe heval
Bi cah⁷⁷⁹ û mulk mal û melal,⁷⁸⁰ dilê delal dîtî çi ket

7.

Serxoş û sekran⁷⁸¹ im mudam, bengî û meftûn⁷⁸² im mudam
Dilber nûr e dil sîper⁷⁸³ e, gelo qetanê da çi ket

8.

Zozan *î* sosinê me ra, bustan *î* reyhanê me ra
Heyat *î* ji canê me ra, dil te divêt bil te çi ket

⁷⁷⁰ **Pureng:** Pereng, kozir, pola êgir, pêta êgir

⁷⁷¹ **Hîvrû:** Rûyê wekî hîvê geş û rewnaq

⁷⁷² **Weyl:** Di dojhê de navê newalekê ye. Ava wê pir kel e û bêhna pîs jê tê.

⁷⁷³ **Gaz:** Çiyayê bêdar

⁷⁷⁴ **Hêlî:** Neynik, ‘eynik

⁷⁷⁵ **Pelax:** Gihayê hişk

⁷⁷⁶ **Şalûl:** Teyrekî wekî bilbilê dengxweş e.

⁷⁷⁷ **Qend:** Şekir

⁷⁷⁸ **Kêla:** Dema, gava, çaxê, weqta

⁷⁷⁹ **Cah:** Meqam, paye

⁷⁸⁰ **Melal:** Mal, xanî

⁷⁸¹ **Sekran:** Serxweş, sermest

⁷⁸² **Meftûn:** Bengî, evîndar, dilketî, dilbestî

⁷⁸³ **Sîper:** Sîperik, pirpirok, minminîk, baperik

9.

Deryayeke tev cewher î, dukkana⁷⁸⁴ misk û ‘enber î
Xulda berîn⁷⁸⁵ û kewşer î, bengî Hezargolê⁷⁸⁶ çî ket

10.

Tu gaze⁷⁸⁷ razan î delal, hêlûna bazan î delal
Mellahe⁷⁸⁸ qelban î delal, dajo⁷⁸⁹ tu bî derya çî ket

11.

Dil kengê wenda bû ji xu, gihîşte bagê yara xu
Bo bulbulê gulzara xu, êdî bi cihanê çî ket

12.

Dema here şev were roj, hilbe ji rojhelatê roj
Dunya bibe nûr û tîrêj, sîper bi çîrayê çî ket

13.

Derdek hebe derman î tu, êşek hebe luqman î tu
Ji qelban ra hedan⁷⁹⁰ î tu, ger tu hebî derd dê çî ket

14.

Sosin hebe zozan î tu, kulîlk hebe bustan î tu
Delav hebe her av î tu, ger av nebit delav çî ket

15.

Mewsim hebin behar î tu, wenda hebin hewar î tu
Rêzan hebin wek nûr î tu, bê nûrî rehber dê çî ket

16.

Bes e ‘ezîzê⁷⁹¹ dîn î tu, Eħrar⁷⁹² û Ğujdevan⁷⁹³ î tu
Gulekî gemrevîn î tu, heval bê tu gem dê çî ket

17.

---

⁷⁸⁴ **Dukkan:** Firoşgeh, dikan

⁷⁸⁵ **Xulda berîn:** Bihîştê ezeli. **Xuld;** yek ji wan heşt tebeqeyên cennetê ye.

⁷⁸⁶ **Hezargol:** Bîngol, Çewlîg. Bajarekî li Bakûrê Kurdistanê ye.

⁷⁸⁷ **Gaz:** Çiya

⁷⁸⁸ **Mellahe:** Qebtan, ajokerê geştiyê

⁷⁸⁹ **Dajo:** Ajovan, şofêr

⁷⁹⁰ **Hedan:** Aram, sebr, tebat

⁷⁹¹ **‘Ezîz:** Xwedan ‘îzzet û rûmet. Wateya din jî qesda Şêx ‘Îzzedînê Xezna (qs.) ye.

⁷⁹² **Eħrar:** ‘Ubeydullahê Ehrar. (bnr. 13/8)

⁷⁹³ **Ğujdevan:** Şêx Evdîlxaliqê Xujdewanî. Alim, mutesewif, şêxê Neqşibendiyê. Di sala 1103’an de ji gundê Xujdewana Buxarayê hatiye dinê. Li Buxarayê di gelek ciyan de xwendiyê. Di biçûktiya xwe de li ser tefsîrê sekiniye. Li cem Yûsufê Hemedanî maye û terîqa Neqşibendiyê hîm bûye. Dûre bi metodolojiyê nû Neqşibendiyetiyê fireh kir û 11 rêzikên terîqeta Neqşibendiyê diyar kir. Di sala 1119’an de li gundê Xujdewanê wefat kir. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Abdulhâlik_Gucdevani) (17.03.2015)

Rukn⁷⁹⁴ û Meqam⁷⁹⁵ û Ke'be yî, Quds û Şefa',⁷⁹⁶ û Merwe⁷⁹⁷ yî

Hira⁷⁹⁸ û Tûr û Sidre yî, Ke'be nebit tewaf çi ket

18.

Lewra hezaran dilmunîr,⁷⁹⁹ li dora te tewaf⁸⁰⁰ dikan

Nebit te da sirra Xuda, li dora te insan çi ket

19.

Kesê di bin nûra te ye, xuyay wî ra herçî heye

Gotin wî ra ne hewce ye, dîtî bi durbinê çi ket

20.

Rêzan dixazit rêyek dilpak û derpak û muftî⁸⁰¹

Rehberê dilqirêj û ser'îşk û dûran dê çi ket

21.

Çira bi koran dê çi ket, şîret bi dînan dê çi ket

Roj dê bi xeffaş⁸⁰² çi ket, Mûsa bi Fir'ewnan çi ket

22.

Were sitûxar î eger, were tu neçar î eger

Were evîndar î eger, dilber ji bil vanan çi ket

23.

Were belengaz î eger, were xudîxaz î eger

Were bi dilsazî eger, cihanhevînan⁸⁰³ yar çi ket

24.

Were sulukvan î eger, were xudîşan⁸⁰⁴ î eger

Were hîna cuwan î eger, pîrê perîşan pîr çi ket

25.

Ger tu elemdar î were, ger dilbirîndar î were

Hîna li piyan î were, luqman bi mirîyan çi ket

26.

⁷⁹⁴ **Rukn**: Ji her yek aliyê Ke'bê re "ruk" tê gotin.

⁷⁹⁵ **Meqam**: Li Ke'bê, cihê Hz. Îbrahîm re tê gotin.

⁷⁹⁶ **Şefa'**: Li rojhilata Mekkeyê navê girekî ye. Girê Sefayê ji Merweyê mezintir û nêzîktirê Ke'beyê ye.

⁷⁹⁷ **Merwe**: Li rojavayê Mekkeyê navê girekî ye.

⁷⁹⁸ **Hira**: Çiyayê ku wehya 'ewil ji Hz. Muhammed (asw.) re li wir hatiye. Çiyayê Cebelînnûr jî tê gotin.

⁷⁹⁹ **Dilmunîr**: Ew kesê ku dilan ronî dikan

⁸⁰⁰ **Tewaf**: Tewafkirin, li dora wî/ê gerîn

⁸⁰¹ **Muftî**: Kesê ta'etker û 'ibadetker, ew kesê ku ji rêya Xwedê dernakeve.

⁸⁰² **Xeffaş**: Şevşevok, baçermok, pêçermok, çiliçilî

⁸⁰³ **Cihanhevîn**: Dinyahezker, hezkerê cihanê, hezkerê malê dinê û tiştên fanî

⁸⁰⁴ **Xwedîşan**: Navdar, meşhûr, binavûdeng

Tu kara⁸⁰⁵ û jîr î were, zûlfiqar⁸⁰⁶ û tîr î were

Kêla nebit nêçîrê re, bê tûle nêçîrvan çî ket

27.

Were *cem* dil hîşarekî, were *cem* heq li balekî

Ava heyatê yê divêt, li deşta Urfayê⁸⁰⁷ çî ket

28.

Ger tu divê nûra şemed⁸⁰⁸ bibîne xu ra quţbê ferd⁸⁰⁹

Berjor dixazî fir bidî, çeng⁸¹⁰ lazim e dar dê çî ket

29.

Me'şûk ji 'aşîq ra ew e, kulîlk ji bulbul ra ew e

Derman ji dilkul ra ew e, zêr û zîvan bengî çî ket

30.

Çawa dikin naçe ji bîr, meger bi wî dil bû hevîr

Bi 'îşqa wî em bûne pîr, yarê ji bil wî dil çî ket

31.

Ger bağ û bustan î were, şehra⁸¹¹ û zozan î were

Ava heyatê hey liha⁸¹² ma tî bi şor avê çî ket

32.

Were *cem* şiblê⁸¹³ Ehmedî⁸¹⁴ were *cem* 'Izzê Xeznewî⁸¹⁵

Were *cem* hebrê lewze⁸¹⁶ şeyyad⁸¹⁷ serayê da çî ket

33.

Himmet bilind û daver⁸¹⁸ e, xulaşa 'ilim jiber e

Rebbanî ye rengbeşer⁸¹⁹ e, Heq dîtîye xelqê çî ket

34.

Lewra ji xelqê bû cuda, dem dem diçe hêla Xuda

---

⁸⁰⁵ **Kara:** Qewî, bihêz, yê ku dikare

⁸⁰⁶ **Zûlfiqar:** Navê şûrê Hz 'Elî.

⁸⁰⁷ **Urfa:** Riha. Bajarekî li bakûrê Kurdistanê ye. Welatekî pir germ e û bêav e. Bi deşta xwe namdar e.

⁸⁰⁸ **Nûra şemed:** Nûra Xwedê

⁸⁰⁹ **Quţbê ferd:** Serekê ewliyan, pêşengê weliyan, xews

⁸¹⁰ **Çeng:** Bask, per

⁸¹¹ **Şehra:** Çol, çolistan

⁸¹² **Liha:** Li vir

⁸¹³ **Şibl:** Têjika şêran

⁸¹⁴ **Ehmedî:** Şêx Ehmedê Xeznewî (qs). (bnr. 9/27)

⁸¹⁵ **'Izzê Xeznewî:** Şêx 'Izzedinê Xeznewî (qs). (bnr. 8/16)

⁸¹⁶ **Hebrê lewze î:** Alimê mutrîq; alimê ku tişteki nedîtiye lê wekî ku dîtiye her tiştî îdraq kiriye

⁸¹⁷ **Şeyyad:** Nêçîrvan

⁸¹⁸ **Daver:** Dadger, dadrês, hakim

⁸¹⁹ **Rengbeşer:** Wekî insan, di rengê mirovan de

Hey hey dirêjit hikmeta,⁸²⁰ şîretê wî li dil çî ket

35.

Nûrûn mine`ş-şehraî` ca `emme`s-suhûle wez-zura⁸²¹

Kehfe`l qulûbî qed eđa şemsûn mine`l Xezna bedet⁸²²

36.

Kun munşerîhen ya **Hezîn** bî `izzê dunyae we dîn⁸²³

Enwarehû esrarehû enzarehû qed şemelet⁸²⁴

26.

fa`ilatun / fa`ilatun / fa`ilatun / fa`ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

`Umrê bê dilber heba ye cehda<sup>825</sup> bê `işqê `ebes⁸²⁶

Jîna bê rehber bela ye qelbê bê nûr e `ebes

2.

Mîna hîva çardeşevîn⁸²⁷ dilberek hebû me ra

Me wekî koran ji dest berda wekî kewkî `ebes

3.

Her zemanê nayêtin furşet⁸²⁸ dilo hûşyar(i)⁸²⁹ be

Piştî furşet çû ji dest ah û puşimanî `ebes

4.

Wek birûskan vedidin wenda dibin enwarê⁸³⁰ heq

Wê demê da hûşî⁸³¹ yarê lazim e geflet `ebes

5.

Sed hezaran wek te mane gafil xewê da li rê

Hûşîyar çûn menzilan gafil tenê dûr ma `ebes

⁸²⁰ **Hikmeta:** Hikmetan. Ji ber ku erûz li hev were, wisa hatiye nivîsîn.

⁸²¹ Nûrekê ji çolê hat, hemî çiya û deştan wergirt.

⁸²² Rojek ji Xeznayê diyar bû, şkeftên qelban ronî kir.

⁸²³ Tu kêfxweş be ya Hezîn bi wî `Îzzeta dîn û dunyayê.

⁸²⁴ Nûrê wî, sîrrê wî, temaşekirina wî, hertişt di xwe de girtine.

⁸²⁵ **Cehd:** Xebat, şixulîn

⁸²⁶ **`Ebes:** Vale, beyhûde, bêfêde, bêkêr

⁸²⁷ **Hîva çardeşevîn:** Heyveron

⁸²⁸ **Furşet:** Fersend, keys

⁸²⁹ **Hûşyari:** Hîşar

⁸³⁰ **Enwar:** Nûr, rewnaq, ronahî

⁸³¹ **Hûşî:** Hişyarkirin, şiyarkirin, ji xew rakirin

6.

Ê ku 'işq û hub⁸³² di dil da neçûne bagê gulan

Ê nîne dil da evîn ma dûrî dildaran 'ebeş

7.

Her kesî girtî xu ra gulkî ji gulzara⁸³³ murad

Ah dilo dûrî muradê tu tenê mayî 'ebeş

8.

Bi gihana dilberan şad û umîdwar in heval

Ah dilo mayî tenê arê qetanê⁸³⁴ da 'ebeş

9.

Dil birîndar î bi tîrê firqetê⁸³⁵ me hey hewar

Nay li me rehîmê gelo yar 'umrê me çû ber 'ebeş?

10.

Bi umîda merhema qelbê birîndar hatime

Bi 'ilaca kûrbirînan me nezivîrîne 'ebeş

11.

Pur zeman e rê me wenda kirye çolê da hewar

Ji tihan agir bi dil ket hêvîyê me bûn 'ebeş

12.

Lê îro em hatine ser kanîya ava heyat

Mehrûmê avê nekey saqî⁸³⁶ tihê teyha⁸³⁷ 'ebeş

13.

Ketme nêv behra gunehan nêz e gerqê avê bim

Canê me hatîye ser lêvan di vê behra 'ebeş

14.

Bil ji we nîne me ra hêvî eya⁸³⁸ qebtanê ruh

Me reha kin⁸³⁹ bo Xudê îro ji vî halî 'ebeş

15.

Duşmenê dişwar gelî yaran emana me birî

---

⁸³² **Hub**: Evîn, hezkirin, yarenî

⁸³³ **Gulzar**: Bostanê gulan, baxçeya gulan

⁸³⁴ **Arê qetanê**: Agirê cudabûnê, şewata dûrketinê, jana firqetê

⁸³⁵ **Firqet**: Cudabûn, cudayî, veqetîn

⁸³⁶ **Saqî**: Meygêr, ew kesê ku di civatan de meyê belav dike

⁸³⁷ **Teyh**: Çol, çolistan

⁸³⁸ **Eya**: Dengê banglêkirinê ye. Di Kurdî de berdêla wê "ya" ye. Wek mînak; Ya qebtanê ruh!

⁸³⁹ **Reha kin**: Reha kirin, xilas kirin, rizgar kirin

Tazî kirye xencera xu bi xûna jaran ‘ebeş

16.

Me xu avêtîye hêşa⁸⁴⁰ konê⁸⁴¹ we ey nazenîn

Hey hewar dûr xin ji me vî duşmenê xûnxur ‘ebeş

17.

Pur **Hezîn** im mest û gêj im j`herdu çavan xûn dirijim

Bê mukûn⁸⁴² û dilqirêj im girtî piyê rahê ‘ebeş

18.

Hêvîya me hey ji yaran purs bikin l`halê neçaran

Dilfîkar⁸⁴³ û istûxaran zor e hakin jê ‘ebeş

19.

Qeş mekin wenda`j çavan wan şîrîn û noqziravan

Wan delalê wek delavan ey tihê çola ‘ebeş

20.

Hingivîn in gotinê wan, pur bi tîn in şîretê wan

Padişah in hogirê wan, bil ji wan her tişt ‘ebeş

21.

Ah behara gîştina yar borîy û çû pur bigar⁸⁴⁴

Boy delalan bûm elemdar nêva hicrana ‘ebeş

22.

Nebe bê hêvî **Hezîn** ma hey zivistan bê behar

Gul dîsa dê şîn bibin firqet dîsa dibit ‘ebeş

27.

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Bo delala xu ji Bîngolê⁸⁴⁵ çûme Sahîlê ‘Ac⁸⁴⁶

Da bi axa asitanê⁸⁴⁷ dilê purxûn kim ‘ilac

⁸⁴⁰ **Hêş**: Sî, parastin, muhafaza

⁸⁴¹ **Kon**: Çadir

⁸⁴² **Mukûn**: Derfet, îmkan

⁸⁴³ **Dilfîkar**: Ew kesê ku di dilê wan da metirsî, qisawet û xem hene

⁸⁴⁴ **Bigar**: Bilez, zû bi zû

⁸⁴⁵ **Bîngol**: Çewlîg. Bajarekî li Bakûrê Kurdistanê ye.

⁸⁴⁶ **Sahîlê ‘Ac**: Li başûrê parzemîna Afrîkayê dewletek e. Bi tirkî, Fildişi Sahilleri.

2.

Axik e derdê dilan ra tûtîya⁸⁴⁸ û merhem e
Tozek e çavê dilan ra surme û nûr û hewac⁸⁴⁹

3.

Şêmûka wê balgeh e bûrûye⁸⁵⁰ têk şan û nîşan
Pêlava yarê ji şahanê cihanê ra ye tac

4.

Serteser 'alem muftî'ê⁸⁵¹ emr û fermana wê ye
Ser hemî şahê welatan ferz e dayîna xerac⁸⁵²

5.

Yek tîrêjek roja rûyê dilberê bibit xuya
Ji evînê di dilan da hildibin şed şed sirac⁸⁵³

6.

Durre⁸⁵⁴ behr û ava Bîngol û xunava ser gulan
Ji xuya dêmê delalê girtine qedr û rewac⁸⁵⁵

7.

Ser nişivîn⁸⁵⁶ perîy û horî li henber wê hemî
Wek gula rûken şîrînnêrîn e xweşbêhn û mizac

8.

Bi umîda gîştina yarê **Hezîn** jînê dike
Ya Îlahî! La texeyyîbuhû iza me`l-leylu dac⁸⁵⁷

28.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

---

⁸⁴⁷ **Axa asitanê**: Xweliya li ber dêrî, xaka şêmûkê

⁸⁴⁸ **Tûtî**: Dermanê çavan, kil

⁸⁴⁹ **Hewac**: Koka gûrzî ye. Gihayek serê wê bi stirîn e, kulîlkê wê hene û hêşîn e. Di zeviyan de şîn dibe. Tev li mûmê dikin, dixin 'îlac. Belgên wê şîfa ye û ji gelek derdan re jî derman e.

⁸⁵⁰ **Bûrû**: Birû, birh

⁸⁵¹ **Muftî**: Yê ku îtaet dike, îtaetker

⁸⁵² **Xerac**: Bac

⁸⁵³ **Sirac**: Çira, fanos

⁸⁵⁴ **Durr**: Mirarî

⁸⁵⁵ **Rewac**: Mûteber, qîmet, giramî, rûmet

⁸⁵⁶ **Ser nişivîn**: Serê xwe xwar kirin

⁸⁵⁷ Ey Îlahî! Dema ku şev tarî dibe, Tu wî bêhêvî nekî.

Guh bidey ser ‘alemê çî nalînek kûr tê ji ruh
Lewra dûrê yar û diyarê xu⁸⁵⁸ ye miskîni ruh

2.

Dûritî yabana⁸⁵⁹ derd û êş û ahîne kûr e
Lew ji dergûşê⁸⁶⁰ heta gorê bi ah û zar e ruh

3.

Weku bulbul wîlwîlê wî bû li dor sosina geş
Lê di dafa⁸⁶¹ canê axîn⁸⁶² da îro lal maye ruh

4.

Masî bo ajnê⁸⁶³ dikir deryaya ‘irfanê⁸⁶⁴ da hey
Lê îro tora nezanîne da istûxar e ruh

5.

Wek kewan qeqeq dikir hey ser zinar û ber çîyan
Ahî cismê wek qefes da îro pur bêhal e ruh

6.

Lez dixazit fir bidit dîsa biçit wan menzilan
Hissê heywanî girêdane pel û çengê di ruh

7.

Canê axîn di welat da hey bi kêf û şahî ye
Ê dûrê yar û welat û hey bi jan û êş e ruh

8.

Ah şeraba layezalî⁸⁶⁵ ya zelal dibit neşîb
Bi gihana yarê⁸⁶⁶ dîsa geş wê bit sosina ruh

9.

Gulkî geş bû bagê yarê da zemanek pur dirêj
Bi sirra bayê qetanê pirmilî⁸⁶⁷ nêrgiza ruh

10.

---

⁸⁵⁸ **Yar û diyarê xu:** Yara ruh Xwedê ye; diyarê ruh jî ‘erşê Xwedê ye. (H.)

⁸⁵⁹ **Yaban:** Çol, çolistan

⁸⁶⁰ **Dergûş:** Landik, kincil, mehdik

⁸⁶¹ **Daf:** Kemîn, telik, dafik, xepik

⁸⁶² **Dafa canê axîn:** Mebest jê bedenê insan e.

⁸⁶³ **Ajne:** Avjenî, melevanî, soberî

⁸⁶⁴ **‘Irfan:** Zanîn û nasîna Xwedê

⁸⁶⁵ **Şeraba layezalî:** Şeraba nemirîne, meya wek ava heyatê

⁸⁶⁶ **Yar:** Xwedê

⁸⁶⁷ **Pirmilî:** Çilmisî

Ava ‘irfana delavê lamekani⁸⁶⁸ vedixar

Bi bihara nêrîna yarê xweş û rûken bû ruş

11.

Bi nûra ‘erşê Xudê nêrîn dikir dîtin dikir

Nedima veşartî sirrek henberê idraka ruş

12.

Lê îro roj lê çûye avan seraser tarî ye

‘Alema wî lew tu nabyî⁸⁶⁹ bil ji ahîne ji ruş

13.

Dûr ji dost û xane û cîranê xu maye reben

Lew ji ber derdê qetanê hey fiğan têtin ji ruş

14.

Hêvîya bêhêvîyan û çara bêçaran tu yî

Carekî pursîn bikey cana⁸⁷⁰ li vî bêhalê ruş

15.

Ma gelo heq nîne cîran pursê ke`l halê cîrên⁸⁷¹

Çeyretê key dilberê pir bi eş û jan e ruş

16.

Ne bi dengê bulbulan ne jî bi rengê şorgulan

Ne bi bêhna nêrgizan têtin hedan⁸⁷² û sekna⁸⁷³ ruş

17.

Ne bi gulgûlê delavan ne`b dêmê xoyxunavan⁸⁷⁴

Ne bi şanê miskînî⁸⁷⁵ çêbit şebat û şebra ruş

18.

Ne bi bağan û kulîlkan ne bi serxêlîyê⁸⁷⁶ bûkan

Ne bi biskê Heyderî⁸⁷⁷ xweşyê dibînit mestî ruş

---

⁸⁶⁸ **Lamekan:** Bêmekan, bê cih û war

⁸⁶⁹ **Nabyî:** Nabihizî

⁸⁷⁰ **Cana:** Ey Can. Li vir banglêkirin heye.

⁸⁷¹ Îşareta vê hedîsê qudsî dike: Ne ‘erş ne ‘erd min di xwe de nagire, lê tenê qelb min di xwe de digire.

(Îbnî Teymiyye gotiye ku eslê vê hedîsê tune. Sehâvî, **el-Makâsîdu`l-Hasene**, r: 438, Hedîs no: 990; Aliyyü`l-Kârî, **el-Esrâru`l-Merfûa**, s: 301, Hedîs no: 423; Aclûnî, **Keşfü`l-Hafâ**, c: 2, s: 195, Hedîs no: 2256)

⁸⁷² **Hedan:** Aram, tebat, sbr

⁸⁷³ **Sekn:** Sekinandin, tebat

⁸⁷⁴ **Dêmê xoyxunav:** Ew dilberên ku xwêdana li ser rûyê wan wekî xunavê xweş in.

⁸⁷⁵ **Şanê miskînî:** Ew dilberên ku bêhna miskê ji şanikên rûyên wan tê, xalên bêhmîsk.

⁸⁷⁶ **Xêlî:** Rûber an jî kemna ku diavêjin ser bûkan

⁸⁷⁷ **Heyderî:** ‘Eşîrekî Kurdan e. Bi jinên xwe yên rind û bedew ve namdar in.

19.

Bengîyê nûra heqq e mestê cemala muṭleq e

Lew bi ah û heşret e tim jar û istûxar e ruḥ

20.

Ma çilo⁸⁷⁸ bengî ji bil gîştina yarê şad dibit

Ya gelo bê behr û avan çer dijî masîyê ruḥ

21.

Ma dimînit geş gulek weqta ku jêbit ji çûqulk⁸⁷⁹

Ya dimînit xweş cesed ger jê qeta bit nûra ruḥ

22.

Ey **Hezîn** derdê qetanê pir giran û zehmet e

Ĝem mekey ceşna gihanê dê bibînit rojê ruḥ

29.

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Wek me yê rojreş nîne kes dikşîne azarê çerx⁸⁸⁰

Êş û derdan hey dibarîne me ra geddarê çerx

2.

Dil hedef kirne tîrê je‘rî li pey hev tîn û tîn

Hey hewar ma dê çibit halê dilê amancê⁸⁸¹ çerx

3.

Hatine danîn li ser dil şed hezar xencer û şûr

El-eman⁸⁸² ey yarê dilbêş⁸⁸³ ji şûrê xûnrêjê çerx

4.

Bi hezaran gujgujîn⁸⁸⁴ ser bexê dil qertal⁸⁸⁵ û baz

El-meded ey şahê merdan⁸⁸⁶ ji cefa û xeşma çerx

Biskê Heyderî: Biskê wan jinên bedew ên ‘eşîra Heyderî ne.

⁸⁷⁸ **Çilo:** Çawa

⁸⁷⁹ **Çûqulk:** Çiqil, şaxa darê

⁸⁸⁰ **Çerx:** Gerdûn, felek

⁸⁸¹ **Amanc:** Armanç, mebest

⁸⁸² **El-eman:** El meded, hawar, alîkarî

⁸⁸³ **Dilbêş:** Xwedan şefqet, dilovan

⁸⁸⁴ **Gujgujîn:** Êrîş kirin

⁸⁸⁵ **Qertal:** Eylo, hilo

5.

Pencê şahînan di nêva cerg û dil da çûne xar
Dê çi bit halê me ya Reb ji sitemkarîya çerx

6.

Ma gelo tîrojê van derdan ji ser dil rabin?
Yan li ser halek dimînit hey cefadarîya çerx

7.

Nedikir te'şîr di dil da gurzê⁸⁸⁷ Rustemê giran
Lêbelê têk tarûmar bû bi serê movika çerx

8.

Agirê Nemrûd nikarîbû şewatê pê xînit
Lêbelê kir xalî bin da çikekê agirê çerx

9.

Pehluwanan bi hezar zencîrê dil qeyd ned'kirin
Lê bi yek mûyek girê da wek qimek av destê çerx

10.

Ma zinarê dil bi şed dozerê Japon radibit?
Lêbelê bû wek kereng⁸⁸⁸ rabû hewa ber bayê çerx

11.

Ev şeva tarî diçit axir bi şubhê gem mekey!
Tim li ser renekî namînit dil û bazarê çerx

12.

Qeş mebe dilteng **Hezîn** têt piştî şînê şahîtî
Fir didit rojek ji ser dil derd û azarîya çerx

30.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Deryaya derdê me nîne wê ra rex⁸⁸⁹

---

⁸⁸⁶ **Şahê merdan**: Şahê mêran, xwadişahê mêran

⁸⁸⁷ **Gurz**: Çekekî klasîk e û heya serdema navîn di artêşan de hatiye bikaranîn. Bi bendik (an zincîr) in, ango guleya lajwerdî bi bendikê bi doxa gurzê ve hatiye girêdan.

⁸⁸⁸ **Kereng**: Cûreyek giyayê xwedî pel û qurm e ku biharan şîn dibe. Serê pir pirçî bi stirîn e. Gava hişk dibe, dema ba lê dide belawela dibe û hewa dikeve.

Wek me ھاڵpergende⁸⁹⁰ nîne kes di çerx⁸⁹¹

2.

Ji çiyay derdê me yek parekî qûm

Ser kî da bê dê zirav bit wekî nex⁸⁹²

3.

Dil bigîrya ser çiqûlkan da wekî

Goyînan,⁸⁹³ dest da dibû pîr çam û merx⁸⁹⁴

4.

Mem û Zînê, Şîrîn û Ferhad dibin

Cem dilê gem dîdeyê me wekî ferx⁸⁹⁵

5.

Ey **Hezîn** razê⁸⁹⁶ dilan nîşan mede

Gerçî wek henzel⁸⁹⁷ û agûyê⁸⁹⁸ be telx⁸⁹⁹

6.

Şîrînîyê û talitî herdu yek in

Lew nivîsandîye yarê herdu rex⁹⁰⁰

31.

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Herdu çav hey⁹⁰¹ xûn dirijin ax û ax

Jana ‘îşqê em kirin xalî û ax⁹⁰²

2.

Derdê yara kewmeşa⁹⁰³ zivînbeden⁹⁰⁴

---

⁸⁸⁹ **Rex:** Lêv, qerax, kevî

⁸⁹⁰ **Halpergende:** Halperîşan, belawela, gij, perperîşan

⁸⁹¹ **Çerx:** Gerdûn, felek

⁸⁹² **Nex:** Dezî, tayê herî zirav

⁸⁹³ **Goyin:** Tivîlk, tivirg. Çivîkek mîna kevokê ye.

⁸⁹⁴ **Merx:** Darekî wekî dara çamê bi stirîn e û her dem heşîn e. Bi tirkî, ardîç.

⁸⁹⁵ **Ferx:** Çêlî, çêlik, têjik, cûcîkên çivîkan

⁸⁹⁶ **Raz:** Sîr, nepenî, nehênî, xef

⁸⁹⁷ **Henzel:** Gihayekî pîr tehl e. Bi Kurmancî dibêjin “kundirok”.

⁸⁹⁸ **Agû:** Jehr, jehrî

⁸⁹⁹ **Telx:** Tehl, tal

⁹⁰⁰ **Rex:** Hêl, alî, teref

⁹⁰¹ **Hey:** Tim û tim, her dem

⁹⁰² **Ax:** Xwelî, xak

Hêj ku xort bûn por li me kirye pelax⁹⁰⁵

3.

Her kesek girtî xu ra sêvek ji dar

Ĥesreta bê sêv tenê em bûne xax⁹⁰⁶

4.

Lew me nalîn tîn ji qelbê têt birîn

Wek pepûka jar li ser her dar û şax⁹⁰⁷

5.

Destegîrê dilbirînan yar bitin

Ey **Ĥezîn** ma bo çî ne ev ah û ax

32.

mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Pêçek⁹⁰⁸ ji dêman rakirî biskê di reş lê bakirî

Qelbê birîndar şad kirî wê dilbira pur şeng⁹⁰⁹ û şox⁹¹⁰

2.

Gula dilan geş bû dîsa bulbul li henber mellisa⁹¹¹

Qelbê Ĥesûdan⁹¹² hellisa⁹¹³ şukur bi vê roja furûx⁹¹⁴

3.

Ava beharê coşî bû kulîlk û gul têt geşî bûn

Bulbulê dil serxoşî bû bi vê demê sed ax û ax

4.

Şingîna xişrê⁹¹⁵ zîv û zêr kerwanê 'işqê radikir

Bal menzilan ve rê dikir bi şahiy û lezzetê çox

---

⁹⁰³ **Yara kewmeş:** Ew dîlbera ku meşa wê weke ya kewan bi hejîn e.

⁹⁰⁴ **Zivînbiden:** Bedena ku dibiriqe û diçilvile

⁹⁰⁵ **Pelax:** Gihayê hişk. Lêbelê bi wateya; mînanî gihayê hişk belawela, gij

⁹⁰⁶ **Xax:** Rezîl, navnig

⁹⁰⁷ **Şax:** Çiqil, şaxê darê

⁹⁰⁸ **Pêçek:** Perdeya li ser rû, xavik, şar

⁹⁰⁹ **Şeng:** Bedewî û rindahiya bi por û keziyê

⁹¹⁰ **Şox:** Nazik, narîn, xweşik, bedew

⁹¹¹ **Mellisa:** Melisîn, melisandin, rûniştin

⁹¹² **Ĥesûd:** Dexes, çavnebar

⁹¹³ **Hellisa:** Hûrhûr bûyîn, perçe perçe bûyîn

⁹¹⁴ **Furûx:** Ronî, ronahî

⁹¹⁵ **Xişr:** Xeml û bergên jinan

5.

Hîna heyê furşet bi lez bal wan delalan ve bibeze
Hey hey gihanê jê bixaz kuştin qetanê em bi dox⁹¹⁶

6.

Hêvî bikey ji perîyan da dûr nexînin bengîyan⁹¹⁷
Qetana wek hirça çiyane çerm kirye puştewan bi zox⁹¹⁸

7.

Bibe delalê tim weha şînan bide ber av û ba
Piştî me derdan kir du ta⁹¹⁹ porê me yekser bû pulox⁹²⁰

8.

Got, ey **Hezîn** mizgîn te ra êdî were geştê⁹²¹ me ra
Nêrîn hêlal e ji te ra bo me te rê kirye kulox⁹²²

33.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Ṭavîyê 'ewrê beharê şîn kirin sosin û werd⁹²³
Xemmilîn mêrg û çimengeh rengê bulbul bûye zerd⁹²⁴

2.

'Aşîq û feşla⁹²⁵ beharê hate nû dilxweş be tu
Şed hezar leşkerê kêfan dane dil şed şed meded⁹²⁶

3.

Gul di bağan da vebûn gulşen bilez hatin sema⁹²⁷
Geş bûye rengê dilan û şahitî çû der ji hêd⁹²⁸

4.

---

⁹¹⁶ **Dox:** Bend, bendik

⁹¹⁷ **Bengî:** Evîndar, dilketî, xoşewîst

⁹¹⁸ **Zox:** Perçeyek ji postên heywên e ku bi wan perçê postan çarix dihate çêkirin.

⁹¹⁹ **Ta:** Ker, perçe

⁹²⁰ **Pulox:** Pelax, gihayê hişk. Ango belawela, gijik, gij

⁹²¹ **Geşt:** Seyran, ger, gerrîn

⁹²² **Kulox:** Kilox, serî, serê mirovan

⁹²³ **Werd:** Gul

⁹²⁴ **Zerd:** Zer

⁹²⁵ **Feşl:** Demsal, mewsim

⁹²⁶ **Meded:** Hawar, alîkarî

⁹²⁷ **Sema:** Reqs, govend, dîlan

⁹²⁸ **Çû der ji hêd:** Ji heddê xwe derket, ji sînorên xwe der bû

Hate dewra remz⁹²⁹ û nazan borî dewrana nîyazan⁹³⁰

Dilkul û gëmgîn mebe ‘alem hemî şahî û rind

5.

Bê hisab der bûn fuyûdat⁹³¹ j`qulzema⁹³² sultânê kewn⁹³³

Roj bi derhate ji meşrîq⁹³⁴ têkî dunya mûm û find

6.

Mey di tasan hate gastina⁹³⁵ ‘uşşaqê husna heq

Îşrebîl xemrete ‘ibben⁹³⁶ saqî⁹³⁷ têtin zewc⁹³⁸ û ferd⁹³⁹

7.

Ew cemala⁹⁴⁰ bê heval lewra ji ‘ilmê hate ‘eyn⁹⁴¹

Tîrêjê roja şemed⁹⁴² têtin peyapey⁹⁴³ bê ‘eded

8.

Nûbehar e surperî tev da bi hev ra çûne seyr

‘Emmeti`l-efrahu ‘uşşaqe`l-cemalî hulle qeyd⁹⁴⁴

9.

Dengê çîngîna guharê dilberan çûye felek⁹⁴⁵

Hev ketin eflak⁹⁴⁶ û ebrac⁹⁴⁷ hatine heqqa govend

10.

Ev çî gummîn û zimmîn e dar û ber hey hey dikin

Wîlwîlê teyran e derya tê li pey hev cezr û med⁹⁴⁸

11.

Kêf dikin tev da bi kêfa dilberê mêrg û çimen

---

⁹²⁹ **Remz:** Nîşan, îşaret

⁹³⁰ **Nîyaz:** Lavahî, libergerî, du‘a

⁹³¹ **Fuyûdat:** Feyz û bereket

⁹³² **Qulzem:** Behra Qulzem, Behra Sor.

⁹³³ **Sultânê kewn:** Sultanê gerdûnê, şahê ‘aleman. Mebest jê Xwedê ye.

⁹³⁴ **Meşrîq:** Rojhilat

⁹³⁵ **Gastin:** Meclîs, civak

⁹³⁶ **Îşrebîl xemrete ‘ibben:** Şerabê vexwe bi qurte qurt

⁹³⁷ **Saqî:** Ew kesê ku di civat/meclîsan de meyê bela dike, meyger

⁹³⁸ **Zewc:** Cot, du

⁹³⁹ **Ferd:** Kit, yek

⁹⁴⁰ **Cemal:** Rindî, bedewî

⁹⁴¹ **‘Eyn:** Çav

⁹⁴² **Şemed:** Yek ji navên Xwedê ye. Wateya vê, her tişt hewcedarî wî ye lê ew hewcedariya kesî nîne.

⁹⁴³ **Peyapey:** Li pey hev, li pişt hev, li dû hev

⁹⁴⁴ **Dilfirehî herkesî girtiye, qeyda lingê min hate vekirin.**

⁹⁴⁵ **Felek:** Asîman, çerx

⁹⁴⁶ **Eflak:** Pirjimariya felekê ye. Felek, çerx, gerdûn

⁹⁴⁷ **Ebrac:** Pirjimariya bircê ye. Birc

⁹⁴⁸ **Cezr û med:** Med cezîr, kêşe û vekêş

Ya **Hezîn**û qum terennem fî'l-cibalatî we beyd⁹⁴⁹

34.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Pesn û medhê te didin her dem peyapey rûd û 'ûd⁹⁵⁰

Tim zimanê bengîyan nîşan diditin şed surûd⁹⁵¹

2.

Bengî ne dilbendê⁹⁵² zincîra te ne her mah û şal

Dil vekey j`qeyda⁹⁵³ qetanê îla ruşdih key ye 'ûd⁹⁵⁴

3.

Katibê husna ezel⁹⁵⁵ da ser semawatan sitêr

Sunbul û gul, sosin û pel der riyazan⁹⁵⁶ daye 'ûd⁹⁵⁷

4.

Mezherê⁹⁵⁸ husna te ye herçî kulîlkê der çimen

Lewra bulbul ser dinale wek ney û tenbûr⁹⁵⁹ û rûd

5.

Şemme⁹⁶⁰ yek bêhna 'ebîra⁹⁶¹ te bidil 'aşiq giha

Serxoş û nalan û mest kir hîşte heyran der sucûd⁹⁶²

6.

Lem 'eyek⁹⁶³ şewqa cemala te tecella bû li kewn⁹⁶⁴

Pur bi çav kor bûn û bê çav nig li ser serê se 'ûd⁹⁶⁵

7.

⁹⁴⁹ Rabe ey Hezîn li çiya û deştan terennumê bike.

⁹⁵⁰ **Rûd û 'ûd**: Du amûrên mûzîkê ne.

⁹⁵¹ **Surûd**: Awaz, naxme, stran; medh, pesn

⁹⁵² **Dilbend**: Dilgirêdayî

⁹⁵³ **Qeyd**: Bend, zincir, şancûl

⁹⁵⁴ **Îla ruşdih key ye 'ûd**: Vegere bal eqîlê xwe ve

⁹⁵⁵ **Katibê husna ezel**: Mebest jê Xwedê ye

⁹⁵⁶ **Der riyazan**: Di baxçeyan de

⁹⁵⁷ **'ûd**: Dar

⁹⁵⁸ **Mezher**: Cihê xuyandinê, cihê ku bedewiya Xwedê diyar dibe.

⁹⁵⁹ **Ney û tenbûr**: Du amûrên mûzîkê ne.

⁹⁶⁰ **Şemme**: Mîqdar, tibab (ji bo bêhnê)

⁹⁶¹ **'Ebîr**: 'Ember, mînanî miskê bêhnxeş e.

⁹⁶² **Der sucûd**: Di secdê de

⁹⁶³ **Lem 'ê**: Bîrç, çîrûsk, tîrêj

⁹⁶⁴ **Kewn**: 'Alem, gerdûn; pêkhatin, çêbûna gerdûnê

⁹⁶⁵ **Se 'ûd**: Navê stêrkekê ye.

Çîkekê arê celala⁹⁶⁶ te li derya bû xuya
Lew bi lerz û cezbe û pêl hate der bagê wucûd

8.

Zerreyek lufta te kir arê Xelîlu`llah⁹⁶⁷ çimen
Nukteyek `ilmê te kir Xîdrê ji Mûsa ra `emûd⁹⁶⁸

9.

Pertewê nûra te kir der Yûsifê Mişrî zuhûr
Lew Zelîxaya `ezîz ser dîkul û bengînî bûd⁹⁶⁹

10.

Tûtîyayek⁹⁷⁰ bû ji gulzarê cemala te kiras
Lewra çavê Ye`qûbê Ken`anî pê xweş bûye zûd⁹⁷¹

11.

Me`dena dermanê derdan û geman hey te li bal
Îşfî esfam el **Hezînî** kade bi`n-nefsî yecûd⁹⁷²

12.

Tu bi çavê şefqetê carek li dîkul key nezer
Çavnêrê lufta te ye hey der qiyam⁹⁷³ û der qu`ûd⁹⁷⁴

35.

fa`ilatun / fa`ilatun / fa`ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Dolaba⁹⁷⁵ `işqê dilê bengî dijend⁹⁷⁶

Nedihat xar lê ji `ezma<sup>977</sup> xu`y bulend⁹⁷⁸

2.

Di reha yarê *da* bêperwa⁹⁷⁹ diçû

⁹⁶⁶ **Celal**: Mezinahiya sermedî, xwedan `ezamet

⁹⁶⁷ **Xelîlu`llah**: Hezretî Îbrahîm (as.) e. Bi wateya “dostê Xwedê” ye.

⁹⁶⁸ **Emûd**: Mamoste, ûstad, ûstaz

⁹⁶⁹ **Bengînî bûd**: Evîndar bûbû

⁹⁷⁰ **Tûtî**: Dermanê çavan, kil

⁹⁷¹ **Zûd**: Zû, lez

⁹⁷² Tu nexweşîya Hezîn derman bike, nêzike ku bi nefsa xwe comerdîyê bike. (Ango ruhê xwe bide, bimire.)

⁹⁷³ **Der qiyam**: Li ser piyan

⁹⁷⁴ **Der qu`ûd**: Rûniştî

⁹⁷⁵ **Dolab**: Çerx, felek, deweran, gerdûn

⁹⁷⁶ **Dijend**: Disot, dişewitand

⁹⁷⁷ **Ezma**: Asîman, ezman

⁹⁷⁸ **Bulend**: Bilind, berz, bala

Gerçî duşmen dan/bû şed daf⁹⁸⁰ û bend

3.

Sistîya bo zeħmetan jan e bira

Wek wê nîne dūrkerê yarê kemend

4.

Ê di yabana muradê⁹⁸¹ da diçit

Weku hev tên bona wî jarî⁹⁸² û qend⁹⁸³

5.

Mumkine her kes bigêj yara xu lê

Nagêjit yara xu sistê pozbulend

6.

Ê dixazit xweş biçit wan menzilan

Her divêt bişkêne qeyd, hilçîne zend

7.

Ey **Ĥezîn** bê terka bandê⁹⁸⁴ zen mekey

Dest ve tê qayîlbûna yara lewend⁹⁸⁵

36.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Ketime tennûra 'işqê şahê Xeznayê meded⁹⁸⁶

Perritîm tê da seraser şahê Xeznayê meded

2.

Şebr û aram⁹⁸⁷ min nema ye dil û can bûye pureng

Tev li ahan hey dibêjim şahê Xeznayê meded

3.

Her wekî ferxa⁹⁸⁸ kevokê ketme nêv atûna 'işq⁹⁸⁹

---

⁹⁷⁹ **Bêperwa:** Bêtirs, bêxof, bêşaw

⁹⁸⁰ **Daf:** Kemîn, xefik, telik

⁹⁸¹ **Yabana muradê:** Çola mirazê, çolistana xwestekan

⁹⁸² **Jar:** Jehr, jehrî

⁹⁸³ **Qend:** Şekir

⁹⁸⁴ **Band:** Dinya. Peyveke kurdî ye û biwêjeke wiha jî heye: Îro bandê ye, sibê axret!

⁹⁸⁵ **Yara lewend:** Ew yara bi bejn û bal, bihêz

⁹⁸⁶ **Meded:** Hawar, arîkarî, yarmetî

⁹⁸⁷ **Aram:** Huzûr, tebat

Hey hewara bêhewaran şahê Xeznayê meded

4.

Min ne çeng⁹⁹⁰ e fir bidim pê, min ne deng e qîr bikim

Hêvîya bêhêvîyan î şahê Xeznayê meded

5.

Xar vekey⁹⁹¹ agirê 'işqê bi gihanê şa ke dil

Berde pîrane nezêrkî⁹⁹² şahê Xeznayê meded

6.

Mam di yabana qetanê⁹⁹³ da hewar mat û tenê

Bişîne boy me mededkî şahê Xeznayê meded

7.

Tu mîna roj em wekî gul her dîkin bal te ve meyl

Rê bikey bal me tîrêjek şahê Xeznayê meded

8.

Çavnêr im dûr im gerîb im, birçîyê lûfa te me

Menbe'a⁹⁹⁴ feyzê îro tu`y, şahê Xeznayê meded

9.

Dil birîndarê bi tîr û xencerê 'işqa te me

Li birînkûran binêre şahê Xeznayê meded

10.

Luqman î can û dilan ra, derman î derd û kulan ra

Dafî⁹⁹⁵ î şer û belan ra, şahê Xeznayê meded

11.

Pêşîwa yî rahê heq ra, serwer û şalar⁹⁹⁶ î tu

Hûn keremkar em neçar in, şahê Xeznayê meded

12.

Hamîyê⁹⁹⁷ şer'a mubîn⁹⁹⁸ î, hawîyê⁹⁹⁹ 'ilm û yeqîn

---

⁹⁸⁸ **Ferx:** Çêlî, çêlik

⁹⁸⁹ **Atûna 'işq:** Agirê 'işqê, şewata evînê

⁹⁹⁰ **Çeng:** Per, bask

⁹⁹¹ **Xar vekey:** (Agirê) temirandin, tefandin, vemirandin

⁹⁹² **Pîrane nezêrkî:** Nêrînekî pîrane, awireke bi zanîn û hikmet

⁹⁹³ **Yabana qetanê:** Çola cudabûnê, çolistana firqetê

⁹⁹⁴ **Menbe':** Çavkanî

⁹⁹⁵ **Dafî':** Yê ku diqewirîne, def dike, qewîker

⁹⁹⁶ **Şalar:** Serok, pêşeng

⁹⁹⁷ **Hamî:** Yê ku diparêze, parêzker

⁹⁹⁸ **Mubîn:** Eşkere, zelal

Ĥamilê¹⁰⁰⁰ barê terîq î, şahê Xeznayê meded

13.

Ger qebûl key wer bizivrînî me, em her kole ne

Deriyek dî em nezanin şahê Xeznayê meded

14.

Menbe‘ê cûd¹⁰⁰¹ û kemal î, Ĥatimê¹⁰⁰² weqtê tu yî

Em neçar û istûxar in şahê Xeznayê meded

15.

Şahîbê sirra cemal¹⁰⁰³ î, Yûsifê Mişrî tu yî

Bal te ve hey bendewar¹⁰⁰⁴ in, şahê Xeznayê meded

16.

Nisbet¹⁰⁰⁵ û feyza te cana! girtiye ‘alem xu da

Em gelek bîzar û jar in, şahê Xeznayê meded

17.

Pur zeman e em li ber dergahê te bûne muqîm¹⁰⁰⁶

Hêstirê çavan dibarin, şahê Xeznayê meded

18.

Nûbehar e her hevalê ra neşîb bû şorgulek

Em tenê mehrûm ji behr¹⁰⁰⁷ in, şahê Xeznayê meded

19.

Pur **Ĥezîn** im canê canan muhtacê lutfâ we ne

Tavîyek feyzê hunarin¹⁰⁰⁸ şahê Xeznayê meded

37.

mustef‘ilun / mustef‘ilun / mustef‘ilun / mustef‘ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

---

⁹⁹⁹ **Ĥawî:** Guncandin, vegirtin

¹⁰⁰⁰ **Ĥamî:** Yê ku dibe, dikşîne

¹⁰⁰¹ **Cûd:** Comerdî, camêrî

¹⁰⁰² **Ĥatim:** Hatimê Taî. Navê wî Îbn ‘Evdulahê kurê Sa’d e ku ji ‘eşîra Taî ye. Di nav ‘eşîrên ‘Ereban de bi camêrî û comerdî ya xwe hatiye nasîn. Di serdema Hz. Muhammed (saw.) jiyaye lê pêxembertiya wî neditiye.

¹⁰⁰³ **Cemal:** Rindî, bedewî

¹⁰⁰⁴ **Bendewar:** Girêdayî

¹⁰⁰⁵ **Nisbet:**

¹⁰⁰⁶ **Muqîm:** Ewê ku îkametê dike, lê dirûnê, li wir bi cih bûye

¹⁰⁰⁷ **Behr:** Par, pişk, pay

¹⁰⁰⁸ **Hunarin:** Bîşînin, hinartin, şandin

1.

Wê dilbera lêvşekkerîn, bi 'işweyan can perritand
Şîşên hesin xar kir di dil, ker kir ciger xoy lê reşand

2.

Geh dût e geh nêzîk e, geh xuya û wenda ye bedew
Geh şorgul e geh bulbul e, heşê hîşaran heyirand¹⁰⁰⁹

3.

Geh dilberek rûfenner e, geh serwer¹⁰¹⁰ e geh dawer¹⁰¹¹ e
Dilê reben ma heyirî, bi cilweyan heş jê pekand

4.

Hem nêrgiz e hem sunbul e, hem qaşîk¹⁰¹² e hem kakil e
Gelek bedew û qabil¹⁰¹³ e, şebr û hedana me birand¹⁰¹⁴

5.

Hem can e hem cesed e ew, hem av e hem cemed e ew
Wendan ra xweş beled¹⁰¹⁵ e ew, feyz û meded¹⁰¹⁶ her dem dişand

6.

Ya Reb ji wî me dût nekey, ya Reb bo wî me kor nekey
Bo weşla¹⁰¹⁷ wî dil şa bikey, qetanê¹⁰¹⁸ piştta me şikand

7.

Vê dûtîyê em pîr kirin, xûnhêstiran çav kor kirin
Cerg¹⁰¹⁹ û hunav tev kul kirin, şîşên di sor tê da tewand

8.

Dilber xuya naket çima, biskan lê ba naket çima
Derdan bela naket çima 'işqê hunavê me pijand

9.

Pursê bikey carek delal, li vî rebenê payemal¹⁰²⁰

---

¹⁰⁰⁹ **Heyirand:** Şaş û matmayî hîşt

¹⁰¹⁰ **Serwer:** Serok, serek, pêşeng

¹⁰¹¹ **Dawer:** Dadger, dadrês, hakim

¹⁰¹² **Qaşîk:** Kirasê ser kakilê gûzê, qalçîk

¹⁰¹³ **Qabil:** Yê ku dikare bike, kara, biqabiliyet, behremend

¹⁰¹⁴ **Birand:** Hişk kir, koka wê qeland

¹⁰¹⁵ **Beled:** Rêzan, rêber

¹⁰¹⁶ **Meded:** Arîkarî, hawar

¹⁰¹⁷ **Weşl:** Gihîştin, gihandin

¹⁰¹⁸ **Qetan:** Cudabûn, veqetîn, durketin, firqet

¹⁰¹⁹ **Cerg:** Ceger, kezeb

¹⁰²⁰ **Payemal:** Bernig, rezîl, xax

Wî ra nîne yar û heval, ħubbê¹⁰²¹ ziravê me qetand

10.

Êş û elem, dûrîy û xem, tevda me ra bûne neşîb
Êdî were cana¹⁰²² bes e, derd û ġeman dil herrişand

11.

Mîna pepûk û goyîne¹⁰²³ nalîn diçin ji dil mudam¹⁰²⁴

‘Işq û evîna zerîyê¹⁰²⁵ welat nema dil lê gerand

12.

‘Işq û enîn¹⁰²⁶ û dûrî û wah û ġrîn karê me ne

Dilber xuya naket gelo, vê dûrîyê dil şewitand

13.

Reş kakulan ca şe bikey, ava gulan pê wer bikey

Bal bengîyan ve meş bikey, ‘eşqê hedana¹⁰²⁷ me qeland

14.

Şebr û hedan hate birîn, can û ciger tev bû birîn

Sertîrê burhê¹⁰²⁸ dilberê li dil ket û kezab dirand

15.

Roj bûne meh, meh bûne şal gelo xuya naket delal

Demek me ra nabe heval, evîne¹⁰²⁹ dil keland

16.

Êdî bes e dilber were, can perrîtî sertasere

‘Işq e ji karîne der e, êşê emana me birand

17.

Eyne`l-‘uhûdû we`s-suel, eyne`s-sukûnû we`l-wişal?¹⁰³⁰

Sare`l-Ĥezînû fi`l-xeyal, lew ehremen¹⁰³¹ xatim revand?¹⁰³²

---

¹⁰²¹ **Ĥub:** Evîn, hezkirin

¹⁰²² **Cana:** Ey can, ey dîlber. Li vir banglêkirina evîne heye.

¹⁰²³ **Goyîn:** Tivîlk, tivîrg. Çivîkek mîna kevokê ye

¹⁰²⁴ **Mudam:** Her tim, her dem

¹⁰²⁵ **Zerî:** Porzer. Mebest jê dilber û evîn e.

¹⁰²⁶ **Enîn:** Nalîn, nalenal, zarîn

¹⁰²⁷ **Hedan:** Aram, sebr, tebat

¹⁰²⁸ **Burh:** Bîrh, birû

¹⁰²⁹ **Dîz:** Dîzik, kilosk, kûzik

¹⁰³⁰ Soz û pîrs li ku ye, sukûnet û ġihan li ku ye?

¹⁰³¹ **Ehremen:** Navê Şeytên e. Di baweriya Zerdûştî de navê xwedayê şer û xerabiyê ye. Wisa tê bawer kirin ku serokê artêşa şeytênan e. Herwiha remza sikayî, zistî û xirabiyê ye. Gustîla Hz. Sileyman jî ew revandiye.

¹⁰³² Hezîn ketiye nav xeyalan, gelo Ehrem çima gustil rewand?

38.

mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun

Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -

1.

Ew dilbera zêrînkemer îro ji burcê hate der
 Ğebgebkewa¹⁰³³ rûgulgulî¹⁰³⁴ zivînqirika¹⁰³⁵ nûr li ser

2.

Ya Reb çî nûrekî zelal heye li ser bejna delal
 Kezeb li bengî xilxilî¹⁰³⁶ jîna wî bû derd û keder

3.

Esmayê husnê¹⁰³⁷ ku hene tev nav û nîşanê te ne
 Lewra bi 'eşqa bulbulî¹⁰³⁸ qaqircîga¹⁰³⁹ wê bû du ker

4.

Tewrat û Încîl û Zebûr, Qurana tev hikmet û nûr
 Yek yek ji wan xweş bûn hêlî¹⁰⁴⁰ me ra ji te tînin xeber

5.

Ev gerra dolaba dunê, bi zewq û tertîb û huner
 Tevda bi emrê ezêlî ezman û qad û behr û ber

6.

Tîrê ji nûra sermedî, li qelbê insankî bidî
 Dê ew bi 'eşqê bikelî, dibit weza¹⁰⁴¹ û reng(e)zer¹⁰⁴²

7.

Wî ra dibin dost û heval bi wî dibin qenc û delal
 Deşt û newal û nepelî¹⁰⁴³ insan û cinn û dar û ber

8.

¹⁰³³ **Ğebgebkew:** Ew dilbera ku xebxeba/binçenê wê wekî ya kewê rind û dilrakêş e.

¹⁰³⁴ **Rûgulgulî:** Ew rûyê ku bi gulan ve hatine pêçandin, bi gulan ve hatine xemilandin.

¹⁰³⁵ **Zivînqirik:** Ew dilberên ku qirika wan wekî zîvê dibiriqê û rewnak e.

¹⁰³⁶ **Xilxilî:** Perçe perçe kirin, hêrifandin

¹⁰³⁷ **Esmayê husn:** Nav û sifâtên Xwedê.

¹⁰³⁸ **'Eşqa bulbulî:** Eşq du cûre ne. Ya yekem *eşqa perwanî* ya duyem jî *eşqa bilbilî* ye. Di eşqa bilbilî de bilbil evîndarê rûyê gulê ye. Ango ji bo bedewiya gulê şev heta sibê dixwîne. Lê di eşqa perwanî de pirpirok/minminîk li dor evîna (mûm, find) xwe diçe û tê wekî perwanê û dawiyê de jî xwe davêje nav wê û dişewite û dimire. (H.)

¹⁰³⁹ **Qaqircîg:** Zengilok, kirkirka li qirika mirov.

¹⁰⁴⁰ **Hêlî:** Neynik, eynik

¹⁰⁴¹ **Weza:** Jar, qels, ze'îf

¹⁰⁴² **Reng(e)zer:** Kesê nexweş, rengê rûyê wî/ê zerbûyî

¹⁰⁴³ **Nepelî:** Şiverê

Hezîn *dûr* bûy ji hîvrûyan ji çavbelek û zerîyan
Lewra tu îro dilkul î bi heşret û ax û keser

39.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Ez dinalim şev û rojan wekî teyrê di seher¹⁰⁴⁴
Lew dilê jar da hene şed kul û şed derd û keser

2.

Ah firaqa¹⁰⁴⁵ te li min cerg û mîlak¹⁰⁴⁶ kirye kebab
Herişandîye dil û can serda xoy danîye ser

3.

Pur zeman e hêstirê çavan dirijim weku xûn
Can seraser peritî çû dilê jar bûye du ker

4.

Ma gelo rojek dibit can ra huzûr dil ra tebat
Ahîne derd û qetanê¹⁰⁴⁷ li me ker kirye ciger

5.

Me nema şebr û hedan¹⁰⁴⁸ ey yara dilbêş¹⁰⁴⁹ hey hewar
Sêwî û jar û belengaz û reben mame li der

6.

Ketme nêv pencê evînê wekî şîşê di hesin
Dike xar pencê gedar nêv dil û canê me yê zer

7.

Pêşyê xweş hat evîna yarê welê dû ra çi dît
Dilê jar rê da ji destê şîrîna dil wekî ber

8.

Şeyxê Sen'anê¹⁰⁵⁰ nedît cewr û cefa ya ku me dît

---

¹⁰⁴⁴ **Seher**: Berbang, spêde

¹⁰⁴⁵ **Firaq**: Cudabûn, veqetîn, dûrketina yarê

¹⁰⁴⁶ **Mîlak**: Ceger, kezab

¹⁰⁴⁷ **Qetan**: Veqetîn, cudabûn, firqet

¹⁰⁴⁸ **Hedan**: Aram, sebr, tebat

¹⁰⁴⁹ **Yara dilbêş**: Ew yara ku xwedan şefqet e, dilovan e

Roj bi roj zêde dibû derd û kul û êş û keder

9.

Pur zeman e em diçin, dawî xuya nabit me ra

Zad¹⁰⁵¹ û taqet me nema hêj dûr û zor maye sefer

10.

Mûrîya¹⁰⁵² jar ji welat çawa diçit Qudsa Şerîf¹⁰⁵³

Hey di rê da bi hezaran çem û gul û behr û ber

11.

Destê tîflê¹⁰⁵⁴ dilê jar çawa digêj sêva li dar

Pehlewan wa ne li ser sêvê dikin tim ceng û şer

12.

Nexweşê êşa zirav¹⁰⁵⁵ can û hunav lê zerî bin

Çer dibînit gula jîna şîrîn duxtor were ser

13.

Ya **Hezîn** “la teqnetû”¹⁰⁵⁶ yekfike silwanan fela¹⁰⁵⁷

Tebteîs haza kerîmûn in we‘de e‘ta‘l-beder¹⁰⁵⁸

40.

mustefîlun / mustefîlun / mustefîlun / mustefîlun

Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -

1.

Hate behar ma kanê yar dil dîsa maye bê qerar

Jîna şîrîn dîsa nema cerg û hunav têk bûne ar¹⁰⁵⁹

---

¹⁰⁵⁰ **Şeyxê Sen'an**: Navê wî 'Evdîrrezaq e. Di derheqê wî zatê de zehf tişt nayê zanîn. Ji welatê Yemenê ye. Di helbestên Melayê Cizîrî û Ehmedê Xanî de jî navê Şêxê Sen'an derbas dibe. Çîrok, behsa evîna Şêxekî zahid ji bo keçeke Mesîhî ya Ermenî dike. Şêxê Sen'an mirovekî zana, mahîr, xwedî zuhd û teqwa ye. Ev evîna wî dike ku Şêx tekya û mirîdên xwe terk bike û biçe welatê evîndara xwe. Di encamê de Şêx terka dînê xwe kiriye, xaç xistiye stûyê xwe û şivantiya berazan bavê mehbûba xwe kiriye. Piştî demekê dema ku Şêx digihe ruşda xwe, herdu bi hev re dibin misilman. (Adak, *b.n.*, 214.)

¹⁰⁵¹ **Zad**: Xwarin

¹⁰⁵² **Mûrî**: Gêle, gêrik, morî

¹⁰⁵³ **Qudsa Şerîf**: Mescîdî Akxa.

¹⁰⁵⁴ **Tîfl**: Tîfil, zarokê biçûk

¹⁰⁵⁵ **Êşa zirav**: Nexweşiya weremê

¹⁰⁵⁶ **La teqnetû**: Bêhêvî nebin.

Di Qurana Pîroz de gelek cihan de ew ayet derbas dibe ku Xwedê ji însanan re dibêje “bêhêvî nebin” û bêhêvîbûnê qedexe kiriye. Ji bo ayetên derbarê bihêvîbûnê de bnr. Zumer 39/53, Sebe 34/17, Taha 20/48, A'raf 7/156 û yên din.

¹⁰⁵⁷ Ey Hezîn! Xwedê gotiye “bêhêvî nebin”, ji te re ev tessellî bes e.

¹⁰⁵⁸ Dilkul nebe, ew merivekî comerd e, heke sozê bide sed hezaran dide.

¹⁰⁵⁹ **Ar**: Agir

2.

Ya Reb *ma* ev êş û elem ya Reb *ma* ev hicran û gem
Tevda me ra bûne neşîb kan şahî û kêf û behar

3.

Ahî dilê min çû ji dest her dem me ne ah û fiğan
Rencîde¹⁰⁶⁰ me dil xeste¹⁰⁶¹ me bêhêvî mame istûxar

4.

Dûr im ‘elîl¹⁰⁶² im kûrbîrîn, mest im gerîb im pur hezîn¹⁰⁶³
Ey destegîrê bêkesan carek were bo me bigar¹⁰⁶⁴

5.

Der da heval çûn menzilan gîştin murad û şorgulan
Kî nar û kî gulnar di dest sêva me تنها ma li dar

6.

Cismê me zer bû wek şima¹⁰⁶⁵ cerg û hunav têk peritîn
Mest û neçar û dilxerab mame li rê bê zad¹⁰⁶⁶ û war¹⁰⁶⁷

7.

Dilber were bes key sitem perde ji dêman¹⁰⁶⁸ rabikey
Şebr û tehemmul me nema carek temaşa key li jar

8.

Bayê nesîm¹⁰⁶⁹ weqtê seher¹⁰⁷⁰ behra evînê coşî kir
Nêv pêlê vê behra mezin maye dilê jar bê hewar

9.

Lewra şev û roj bê hedan qîrîn û zarîne dike
Dengê dilê jar çû sema dildar xuya naket tu car

10.

Qelbê **Hezîn** ji germîya arê qetanê¹⁰⁷¹ bû pureng¹⁰⁷²

---

¹⁰⁶⁰ **Rencîde**: Dilşkestî, dilmayî, şûşa dilê wî/ê şkestî

¹⁰⁶¹ **Xeste**: Westiyayî, mandî, betilî

¹⁰⁶² **‘Elîl**: Birîndar

¹⁰⁶³ **Hezîn**: Xemgîn, melûl

¹⁰⁶⁴ **Bigar**: Bilez, zû

¹⁰⁶⁵ **Şima**: Mûma hingivîn, mûm. Zer e û di pîşesaziyê de tê bikaranîn.

¹⁰⁶⁶ **Zad**: Xwarin

¹⁰⁶⁷ **War**: Cih, diyar

¹⁰⁶⁸ **Dêm**: Rû, sîma, sûret

¹⁰⁶⁹ **Bayê nesîm**: Bayê hênîk. Bayekî hênîk û xweş e, bi giştî berbangê sibê tê. Di edebiyatê de bayê nesîm ji ber ku bêhna dîlberî tîne, li welatê yarê digere û tê, bi bisk û keziyên evînê re hemhal dibe û hwd. lewra di navbera evîn û evîndarê de wekî qasid tê hesabandin. (Pala, *b.n.*, r. 357.)

¹⁰⁷⁰ **Seher**: Berbang, spêdê

Ma xar venaket¹⁰⁷³ agirê qelbê herîq¹⁰⁷⁴ yar hey hewar

41.

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Dilberê nûra cemala te xuya kir ta ji Tûr¹⁰⁷⁵

Henberê min herdu ‘alem ê di wan da bûn qubûr¹⁰⁷⁶

2.

Her şikeftê tarîy û kûr tê da hilbûn mûm û fînd

Ji semayê ta bi qadê tevda ‘alem bûye nûr

3.

Gul di bağan da vebûn way bulbulan e hay û hûy

Dûr ketin derd û elem barî dîsa jor da surûr¹⁰⁷⁷

4.

Mîna go dilber, tim weha be ‘îşk û mişkan¹⁰⁷⁸ şîn bikey

Got qebûl e, ger tu bavêjî ji xu koka futûr¹⁰⁷⁹

5.

Mîna go narîn, meşderê¹⁰⁸⁰ her derd û dermanan tu yî

Ji gihanê dûr mekey dil ger tu xinc key¹⁰⁸¹ can bi şûr

6.

Got, bi yaran ra heval be neynika dil pak bidêr

Da temamen roj di mirata¹⁰⁸² dilê te ket tûhûr¹⁰⁸³

42.

---

¹⁰⁷¹ **Arê qetanê:** Agirê cudabûnê, şewata firqetê

¹⁰⁷² **Pureng:** Pereng, bîzot, pol, kozir, pêta êgir

¹⁰⁷³ **Xar vekirin:** (Agirê) temirandin, vemirandin, tefandin

¹⁰⁷⁴ **Herîq:** Şewitî

¹⁰⁷⁵ **Tûr:** Çiyayê Tûrê an jî Tûrê Sîna. Hz. Mûsa bi Xwedê re li wî çiyayê xeber daye. Ji ber vê yekê Hz. Mûsa sifata “Kelîm”ê hildaye. Gava ku nûra Xwedê li çiyayê diyar dibû, çiya perçe perçe dibû. Di tesewufê de çiyayê Tûrê maddiyatê însên nîşan dide. Gava ku nûra Xwedê li vir diyar dibe ev maddiyat wenda dibe. (H.)

¹⁰⁷⁶ **Qubûr:** Gor, qebr. Li vir bi wateya bêqîmetbûn, bènirxbûnê e.

¹⁰⁷⁷ **Surûr:** Kêf, şahî, şadî

¹⁰⁷⁸ **‘Îşk û mişk:** Li vir dubarekirina peyvan heye, wekî dar û ber, şox û şengê

¹⁰⁷⁹ **Futûr:** Sist, sistî, livok

¹⁰⁸⁰ **Meşder:** Çavkanî

¹⁰⁸¹ **Xinc key:** Qet qetî kirin, ker kerî kirin

¹⁰⁸² **Mirat:** Neynîk

¹⁰⁸³ **Tûhûr:** Diyarbûn, xuyabûn

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Bağ û bustan û çiya û mêrg û deşt tşk sorgul in
Bulbul û şalûl¹⁰⁸⁴ û goyîn¹⁰⁸⁵ lewra mane bê huzûr

2.

Rûpera herdu cihanen tercuma halê te ye
Çer mirov kare bixûne van rêzê zav¹⁰⁸⁶ hûrehûr

3.

Lewra hey 'arif dibêjit nas nekir min kunha zat¹⁰⁸⁷
Çer digêjit çêkerê kewn¹⁰⁸⁸ 'eqlê tşk de 'f¹⁰⁸⁹ û quşûr

4.

'Umrê bengî tşk buhûrî carekî dilber nedî
Roj û şev lewra dinale bê hedan¹⁰⁹⁰ û bê hedûr¹⁰⁹¹

5.

Cerg diqijin can dipijin ah û wah çûne felek¹⁰⁹²
Îr hêmen ya Reb leqed qade`l-keîbû en yebûr¹⁰⁹³

6.

Agirê 'işqê Xudêyo! cism û mîlak peritand
Şebr û taqet me nema xanim¹⁰⁹⁴ xuya naket li Tûr

7.

Behra 'işqê pêl didit ya Reb ji bayê rojhelat
Tarî ye baran dibare bêbin e deryakê kûr

8.

Xendiqandin nêz bûye nîne me ra bil te umîd
Dest dirêj key me reha key¹⁰⁹⁵ minke 'ewnî ya Geyûr¹⁰⁹⁶

¹⁰⁸⁴ **Şalûl**: Mînanî bilbilê teyrekî dengxweş e.

¹⁰⁸⁵ **Goyîn**: Tivîlk, tivirg. Çivîkek mîna kevokê ye.

¹⁰⁸⁶ **Zav**: Zehf, gelek, pir

¹⁰⁸⁷ **Kunha zat**: Heqîqeta Xwedê

¹⁰⁸⁸ **Çêkerê kewn**: Afirînerê 'alemê, çêkerê gerdûnê, ango Xwedê

¹⁰⁸⁹ **De'f**: Zeîf, jar, qels

¹⁰⁹⁰ **Hedan**: Aram, sebr, tebat

¹⁰⁹¹ **Hedûr**: Hedan, aram

¹⁰⁹² **Felek**: Asîman, çerx

¹⁰⁹³ Rehmê bike ya Reb, nêzîke ku dil li êşê helak bibe.

¹⁰⁹⁴ **Xanim**: Dîlber, evîn

¹⁰⁹⁵ **Reha key**: Xilas bike, rizgar bike

9.

Mest û jar im istûxar im, çara bêçaran tu yî
Can bi êş im xûn dirijim, tim dibêjim ya Şebûr¹⁰⁹⁷

10.

Şebrê bid me ya reha key me ji vî derdê giran
Kana¹⁰⁹⁸ dermanan li cem te`y ji birînan xûn difûr

11.

Jar û gêj im xûn dirêjim, dilqirêj im bê mukûn¹⁰⁹⁹
Pur bêzar î rehmêxaz im, navnig im her weku mûr

12.

Bêhna misk û mawerî tete ji biskê te`y şerîf¹¹⁰⁰
Can birîn im dilbixûn im, ma dibînim can bilûr

13.

Dilkul û jar û belengaz, mestê cama¹¹⁰¹ ‘işqê me
Qimekê min jê vexarî ‘umrê borî pur surûr¹¹⁰²

14.

Lal û dîn im cerg birîn im, pur evîn im ruħ nexweş
Dil şewitî can peritî, yar li bengî key murûr¹¹⁰³

15.

Ahîne me çûn felek hatin ji ezmanan melek
Rakirin ceng¹¹⁰⁴ bê şer û deng bûn di dil da wek şuqûr¹¹⁰⁵

16.

Ey **Hezîne** dilkulê jar, pur mekey ah û fiğan
Pê şeva tarî dibêjim tete daîm şubh¹¹⁰⁶ û nûr

17.

Zêr dibit sade eger agir nebit hehîn nebit?
Bê cefayê kî şefayê dibînit yan jî huzûr?

---

¹⁰⁹⁶ **Mînke** ‘ewnî ya **Ĝeyûr**: Ya Xebûr alîkarî ji te ye.

¹⁰⁹⁷ **Ya Şebûr**: Yek ji navên Xwedê ye. Yê ku sebr dike, gelek bitebat, yê ku cezayan paşde davêje.

¹⁰⁹⁸ **Kan**: Çavkanî, kûrik

¹⁰⁹⁹ **Mukûn**: Derfet, biwar, mefer, îmkan

¹¹⁰⁰ **Şerîf**: Pîroz, biqîmet, birûmet

¹¹⁰¹ **Cam**: Mey, şerab

¹¹⁰² **Surûr**: Kêf, şahî, şadî

¹¹⁰³ **Murûr**: Gîhandin, gîhîştin

¹¹⁰⁴ **Ceng**: Şer

¹¹⁰⁵ **Şuqûr**: Seqer, yek ji wan tebeqeyên dojehê ye.

¹¹⁰⁶ **Şubh**: Sibe

43.

mustefî ilun / mustefî ilun / mustefî ilun / mustefî ilun

Recez -- + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Dilber ji burcê hate der ya Reb çî husnek¹¹⁰⁷ bû li ser

‘Alem hemî têk nûrî bû hilbû ji afaqan¹¹⁰⁸ qemer¹¹⁰⁹

2.

Der¹¹¹⁰ ‘alema husnê ku rûniştî li textê seltenet

Şahîb cemalê noqzirav¹¹¹¹ hatin ziyaret dest li ber

3.

‘Eksa¹¹¹² cemala dilberê hate bi derve`j pencerê

Dilber û rindê ‘alemê êdî nema wan ra huner

4.

Yek tîrêjek nûra zelal daye di qelban da şemal¹¹¹³

Hilki di qelbê bengîyan arekî¹¹¹⁴ wek arê seqer¹¹¹⁵

5.

Yek piçekî raza cemal¹¹¹⁶ bû, sosin û gul da xuya

Lew bulbulan tim nalîne, der bağ û gulzar qal û şer¹¹¹⁷

6.

Dilê ku tê ew nûr heye herdu cihan da ye sağ

Tev bulbulan nêv şorgulan hetta ebed wê ye meqer¹¹¹⁸

7.

Şahîb evîna zû`l-celal¹¹¹⁹ her dem di nêv werdan¹¹²⁰ e ew

Xweş xweş digêjit meqşedê bê renc¹¹²¹ û mayîn û keder

¹¹⁰⁷ **Husn:** Bedewî, rindî

¹¹⁰⁸ **Afaq:** Asmîn, aso, bergêh

¹¹⁰⁹ **Qemer:** Hîv, heyv

¹¹¹⁰ **Der:** Di zimanê farisîyê de li berdêla daçeka “di...de” ya kurdî ye.

¹¹¹¹ **Noqzirav:** Piştzirav

¹¹¹² **‘Eks:** Şewqvedan

¹¹¹³ **Şemal:** Rewnaq, ronahî

¹¹¹⁴ **Ar:** Agir

¹¹¹⁵ **Seqer:** Dojeh, yek ji wan tebeqeyên cehenemê ye

¹¹¹⁶ **Raza cemal:** Sirra rindahiya Xwedê

¹¹¹⁷ **Qal û şer:** Qal û qîl, gengeşî, bi devkî şer kirin

¹¹¹⁸ **Meqer:** Xwedan cih û mekan

¹¹¹⁹ **Zû`l-celal:** Xwediyê mezinahiyê, xwedan ‘ezamet

¹¹²⁰ **Werd:** Gul

8.

Dilê ku tê ew nûr nebit, bê jîn û şahî ye mudam
Herçî heyata ew diket tewş û heba û bê semer¹¹²²

9.

Çawa merovê tarîrew¹¹²³ xweş xweş digêjit meqşedê
Yan korekî bê dest(i)keş¹¹²⁴ çawa dinasit rê ji der

10.

Yan pur nezanê bêtemîz ger wî mu'errifek¹¹²⁵ nebit
Çawa dizanit xar¹¹²⁶ ji gul, kengê dinasit dur ji ber¹¹²⁷

11.

Evîna zâtê zû'l-celal xweş dest(i)keş û rehber e
Dilê ku tê hub¹¹²⁸ nebitin sêva wî nayêtin ji dar

12.

Bê nûra 'işqê ey heval cehd¹¹²⁹ û cihad têtin 'ebes¹¹³⁰
Bê kimyaya mehbête herçî riyadât¹¹³¹ der heder¹¹³²

13.

Herçî **Hezîn** der 'alemê xweş nuktekî¹¹³³ beyan kirî
Ger wî muhebbet nebûna, nîne ji wî ra ev qeder

14.

Ava heyat û şerbetek şade digel xemra¹¹³⁴ helal
Di şî'r û elfazê¹¹³⁵ **Hezîn** xweş xweş dibilqê tete der

44.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

¹¹²¹ **Renc:** Zehmet, tengasî

¹¹²² **Şemer:** Fêkî, mêwî. Li vir bi wateya "bêkêr, bêfeyde" ye.

¹¹²³ **Merovê tarîrew:** Ew mirovê ku di tariyê de bêrêber diçe.

¹¹²⁴ **Dest(i)keş:** Destyar, destegir, rêber, rêzan

¹¹²⁵ **Mu'errif:** Mamoste, fêrmend

¹¹²⁶ **Xar:** Stirî, dirî, sinc

¹¹²⁷ **Ber:** Kevir, kuç

¹¹²⁸ **Hub:** Evîn, hezkirin

¹¹²⁹ **Cehd:** Xebat, şixul

¹¹³⁰ **'Ebes:** Vale, beyhûde, bêkêr, beredayî

¹¹³¹ **Riyadât:** Ezîyet dîtin, çilekeşî

¹¹³² **Der heder:** Diçe boşê, vala ye, 'ebes.

¹¹³³ **Nukte:** Xal, nuqte; mijar, babet

¹¹³⁴ **Xemr:** Mey, şerab

¹¹³⁵ **Elfaz:** Pirjimariya "lefz"ê ye. Lefz, bêje, peyv

1.

Ma gelo ev agirê Mûsa ye hîlbûye li Tûr
Yan ku ba bû rakirî pêçek¹¹³⁶ ji roja rûyê yar

2.

Ma gelo ev dara serwî¹¹³⁷ ye şîrîn rabûye ya
Xişr xuşîn¹¹³⁸ û dilrevîn û gulbarîna bejna yar

3.

Ma gelo sêv e di nêv belgan da va şor û sipî
Yan di nêva bisk û poşîyan¹¹³⁹ xuya bû dêmê¹¹⁴⁰ yar

4.

Ma gelo hîv û sitêr in wan porê rûgeş û xweş
Yan nîşan û şan û burhên di semaya rûyê yar

5.

Ma gelo ev nesrîn û sosin û rîhan û gul in
Ya guhar û bazin û gustîlê guh û destê yar

6.

Ma gelo çilkê xunavê ne li ser belgê gulan
Yan ku xoydan e dizêtin ji dêmê durbarî yar¹¹⁴¹

7.

Ma gelo ev şekker e yan hingiv e yan şerbet e
Yan zulal¹¹⁴² e tê li pey hev ji delavê lêvê yar

8.

Deryaya têk cewher e yan kan¹¹⁴³ e têk yaqût û dur
Yan ji bo 'alem reha bit¹¹⁴⁴ gotin û şîretê yar

9.

Ma gelo helma 'Îsa¹¹⁴⁵ ye van nexweşan xweş diket

---

¹¹³⁶ **Pêçek:** Perdeya ser rûyê dilber

¹¹³⁷ **Serwî:** Dara selwa, selwî jî tê gotin. Dareke dirêj û zirav e. Mebest ji wê ziravî û dirêjiya darê, bejn û bala dîlberê ye, bedewiya wê ye.

¹¹³⁸ **Xişr xuşîn:** Dengê ku bi hejandina bayê ye ku ji daran der tê.

¹¹³⁹ **Poşî:** Laçikê reş, xavik, şar. Rengê poşîyan bi piranî reş in.

¹¹⁴⁰ **Dêm:** Rû, sîma, sûret

¹¹⁴¹ **Dêmê durbarî yar:** Rûyê yarê ye wekî mirwariyan dibiriqe û geş e. Li vir xwêdana yarê dişibîne durran. Lewra li gor bengî her niqutên xwêdana yarê mînanî durran e.

¹¹⁴² **Zulal:** Navê kurmekî ye ku li berpalên çiyayên bilind, binê berfê de çêdibe. Kurmikên berfê jî dibêjin. Qasî tilikî mirovan mezin dibin. Di hundirê wan kurmikan de av heye ku ew av gelek şîrîn û xweş e. Li vir mebest ji zulalê ew ava xweş e.

¹¹⁴³ **Kan:** Cihên ku maden tê derxistin, çavkaniya madenê

¹¹⁴⁴ **Reha bit:** Xilas be, rizgar be

Yan ku ruh e hatiye şandin ji bagê emrê yar

10.

Ji xewê rabe binêre kûrekûr ser ‘alemê

Bi şîfatê xu xuyaye serteser ‘alem da yar

11.

Ne ku ‘ewrek heye lêkin girtîye qelban qirêj

Lew xuya naket di wan da sî û resm û nûra yar

12.

Ey heval û hogirê min bo Xudê hêvî bikin

Da **Hezînê** dilbirîn ra bit neşîb dîtina yar

45.

mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Behara rengînî hat lez were dilber bes e dilber

Çiyay derdan ji dil rakey mekey tosin¹¹⁴⁶ zû ke dilber

2.

Di bağan da gul û bulbul bûne cot ma heta kengê

Dikey serkeşîyê, bes key cefayê dûr mebe dilber

3.

Bi hêvîya gihana te dike jînê dilê pur xûn

Demek pursê li hâlê me bikey cana, mekey dilber

4.

Ji ber derdê evîna te bûme wek hîva yekşevîn¹¹⁴⁷

Li jaran û belengazan bikey carî nezer dilber

5.

Li ser piştê evîna wek cehennem darda maye dil

Bi çangulê¹¹⁴⁸ serê biska te ya nazik, eman dilber

6.

---

¹¹⁴⁵ **Helma ‘Îsa**: Hz ‘Îsa jî gelek mûcîze nîşan daye. Yek ji wan jî ew bû ku Hz. ‘Îsa bi hêlma xwe nexweşan baş dikir, miriyan ji gorê radikir, çavê koran baş dikir.

¹¹⁴⁶ **Tosin**: Serkeşî, bêtaetî

¹¹⁴⁷ **Hîva yekşevîn**: Hîva ku nû çêdibe, wekî dasê zirav e

¹¹⁴⁸ **Çangul**: Çengal, mebest jê xelekên keziyê dilberê ne

Zimanê pêtîya hecrê şewat pê xist qijîn pê ket
Bi ava weşla¹¹⁴⁹ xu xar vebikey¹¹⁵⁰ agirê dil dilber

7.

Wekî bayê seba¹¹⁵¹ sekn û sebat nîne me ra cana
Ji ber derdê qetanê¹¹⁵² hatîye birrîn hedan¹¹⁵³ dilber

8.

Wekî goyînê¹¹⁵⁴ ser şax û zinaran hey me nalîne
Dikin xarê wekî ewrê beharê hêstiran dilber

9.

Digel ahan wekî volkan¹¹⁵⁵ ji dil tê agir û dûman
Ji ber fîna evînê bû dilê rojreş pureng¹¹⁵⁶ dilber

10.

Mekey cana were êdî kula bengî bikey hêdî
Şewitîn em şewitîn em, şewitîn em bes e dilber

11.

Bi çavê şefqetê carek binêre bo Xudê xanim¹¹⁵⁷
Birîndar im birîndar im, birîndar im hewar dilber

12.

Tu dixtor î were ser me, hîna birîna kûr germ e
Xerabhal im xerabhal im, xerabhal im were dilber

13.

Ji dêman¹¹⁵⁸ perdeyan rakey bi dîtîne dilan şa key
Dîn û dûr im dîn û dûr im, dîn û dûr im ji te dilber

14.

Ji bo dêmê te yê sêvîn¹¹⁵⁹ me rê kir bandê¹¹⁶⁰ û axret¹¹⁶¹

---

¹¹⁴⁹ **Weşl:** Gihan, gihîştin, gihîştina dilberê

¹¹⁵⁰ **Xar vebikey:** (Agirê) bitefîne, vemirîne, bitemirîne

¹¹⁵¹ **Bayê seba:** Bayê ku ji hêla rojhilatê tê. Bayekî hênîk û her tim tê. Ji ber ku bayê seba her tim diçe û tê, bê sekn û bê sebat e, lewra dilê bengî jî dişibe bayê sebayê. (Pala, *b.n.*, r. 383.)

¹¹⁵² **Derdê qetanê:** Derdê cudabûnê, êşa firqetê, jana veqetîne

¹¹⁵³ **Hedan:** Aram, sebr, tebat

¹¹⁵⁴ **Goyîn:** Tivîlk, tivirg. Çivîkek mîna kevokê ye.

¹¹⁵⁵ **Volkan:** Çiyayên ku carna diteqin û gava diteqin jî gokên êgir û lawan dipekînin derûdorê xwe.

¹¹⁵⁶ **Pureng:** Pereng, bizot, pol, kozir

¹¹⁵⁷ **Xanim:** Dilber, evîn, xoşewîst, yar

¹¹⁵⁸ **Dêm:** Rû, sîma, sûret, tefeş

¹¹⁵⁹ **Sêvîn:** Wekî sêva sor, gewez, gelek sor

¹¹⁶⁰ **Band:** Dinya. Bêjeyekî kurdî ye û dişa kurmancî biwêjekî wiha jî heye: Îro bandê ye, sibê axret!

Giriftar¹¹⁶² im giriftar im, giriftar im bi te dilber

15.

Li jarê dil bi şîşa 'eşqê dax¹¹⁶³ bûye bikey pursê

Elemdar im elemdar im, elemdar im ji dil dilber

16.

Şev û rojan wekî avan xewa şîrîn neket çavan

Hîna xort im bûme kovan ji derdê 'eşqa te dilber

17.

Ji kovana¹¹⁶⁴ te şîrînê¹¹⁶⁵ peyapey tê wekî xûnê

Ji çavê 'aşiqan ê jar dilopê hêstiran dilber

18.

'Umur borî bûme ax û xalî bona gihana te

Were rehîmê bibir xeşmê¹¹⁶⁶ zemanek tev me be dilber

19.

Hezîn im dil birîn im, bo gihana te bi nalîn im

Li jaran û belengazê derê xu purs bikey dilber

46.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Furatên¹¹⁶⁷ gem li min wer bûn, li kohê dil¹¹⁶⁸ birîn der bûn

Jêr û jor da hîskek¹¹⁶⁹ hîlbûn, gelî yaran gerîq¹¹⁷⁰ im ez

2.

Cuyûş¹¹⁷¹ û leşkerê derdan, hucûmek zor li ser dil dan

Liwaya¹¹⁷² şor pê ra hildan, gelî yaran wehîd¹¹⁷³ im ez

---

¹¹⁶¹ **Rê kir bandê û axret:** Bandê û axretê (ji bo tişteki/keseke) rêkirin. Biwêjeke kurdî ye ku bi wateya; her tiştê xwe ji bo tişteki/keseke fedakirin e.

¹¹⁶² **Giriftar:** Dildayî, dilketî, dilbestî

¹¹⁶³ **Dax:** Birîna ku bi hesinê sorkirî tê çêkirin.

¹¹⁶⁴ **Kovan:** Xemgînî, kerb, keser

¹¹⁶⁵ **Şîrînê:** Ey şîrîn. Li vir banglêkirina dilberê heye.

¹¹⁶⁶ **Xeşm:** Xezeb, xişim, hêrs

¹¹⁶⁷ **Furat:** Çemê Feratê.

¹¹⁶⁸ **Kohê dil:** Çiyayê dil.

¹¹⁶⁹ **Hîsk:** Ew dengê ku gava mirov di nav avê de noq bibe û derkeve, jê der tê. Îske îsk, îsk

¹¹⁷⁰ **Gerîq:** Ew kesê ku xeniqî ye, xeniqandin

¹¹⁷¹ **Cuyûş:** Leşker

3.

Kirim nîşana mizraqan reşandin tîr wekî baran
Hewar û şed hewar îro, gelî yaran hezîn¹¹⁷⁴ im ez

4.

Seraya dil helavêtin nuqûdê¹¹⁷⁵ wî hemî girtin
Jar û bêkes û wenda me, gelî yaran feqîr im ez

5.

Bazirgan çû tenê mame di vê rê da kulek¹¹⁷⁶ û kor
Diqîrim ez dinalim ez, gelî yaran tenê me ez

6.

Seraser 'alema jînam¹¹⁷⁷ bi tarîk¹¹⁷⁸ û bi dûman e
Di ser da dilkul û dîn im, gelî dostan keîb¹¹⁷⁹ im ez

7.

Pêlapêl lehîya derdan bi kendê¹¹⁸⁰ dil ve wer tîne
Hemî goncan û xaşakan,¹¹⁸¹ gelî yaran qetîl im ez

8.

Li ser me teng bûye dunya rohnîka rojê bû tarî
Li hev ket 'alema necman,¹¹⁸² gelî yaran rê wenda m`ez

9.

Hemî deşt û çîya û lat¹¹⁸³ bi qîrîn û bi gîrîn in
Hejîn ket 'alema qadê, gelî yaran bi tirs im ez

10.

Deqeqtû babekum¹¹⁸⁴ hetta şikayet kir ji min destan
Vekin derî vekin derî, gelî dostan **Hezîn** im ez

47.

---

¹¹⁷² **Lîwaya sor**: Ala sor

¹¹⁷³ **Wehîd**: Bi serê xwe, tenê

¹¹⁷⁴ **Hezîn**: Xemgîn, melûl

¹¹⁷⁵ **Nuqûd**: Dirav, pere

¹¹⁷⁶ **Kulek**: Leng, şaht

¹¹⁷⁷ **Jînam**: Jîna min, heyata min

¹¹⁷⁸ **Tarîk**: Tarî, bi mij û dûman

¹¹⁷⁹ **Keîb**: Şewitî, sotî

¹¹⁸⁰ **Kend**: Kendal, berpala çiyê yê tîk

¹¹⁸¹ **Goncan û xaşak**: Dar, kevir û qirşikên, qirm û qalên li ber lehî/lêmiştê kaş dibe tê.

¹¹⁸² **Necm**: Stêrk

¹¹⁸³ **Lat**: Kevirên mezin, zinar, baxir

¹¹⁸⁴ **Deqeqtû babekum**: Dêri dixim

mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun

Recez -- + -- / -- + -- / -- + -- / -- + --

1.

Rabe dilo xew da nemîn firşet diborit pur bilez

Hîna heye çare te ra dest xu bixe yara gewez

2.

Bo gîştina yara berîn¹¹⁸⁵ feda ke can û mal û mulk

Sernermê fermana wê be tiştê dixazit lê bibez

3.

Bişkêne zencîra dunê suwar be`l hespa evînê

Bilind ke destê zarînê qayîlbûna dostê bixaz

4.

Yek aferînek yarê hêja ye hemî malê dunê

Tek rûkenînkê dilberê hêja ye şed zozan û rez

5.

Dilê bûye neynika cilwa yarê pîroz e mudam¹¹⁸⁶

Salar¹¹⁸⁷ û sulţanê dunê dibin li cem wek ga û pez

6.

Bo gîştina yarê divêt hey tu nimizhal¹¹⁸⁸ bî dilo

Çiqas bibî giranbeha bibêje beyhûde me ez

7.

Me`den ji bo ku xalî ye veşartîye bê deng û beş

Ji zarokê bûka dunê ra, bûye dêkî¹¹⁸⁹ pur bi naz

8.

Delav ji bo nimzin¹¹⁹⁰ dilo bûne cûhê¹¹⁹¹ avê zelal

Ji bo ku ev berjêr diçin jîna dunê ra bûne raz¹¹⁹²

9.

Gerçî ji `irfanê bibî derya, nebîne xu dilo

Ji bo gihana hîvrûyan divêt te ra her dem niyaz¹¹⁹³

¹¹⁸⁵ **Yara berîn:** Yara ezeli, dilbera berê. Mebest jê Xweda ye.

¹¹⁸⁶ **Mudam:** Her tim, her dem

¹¹⁸⁷ **Salar:** Serok, serek, pêşeng

¹¹⁸⁸ **Nimizhal:** Nefsbiçûk, dilnizm

¹¹⁸⁹ **Dêkî:** Dayikekî

¹¹⁹⁰ **Nimizn:** Nizm

¹¹⁹¹ **Cûh:** Co, cew, cihê av tê re diçe

¹¹⁹² **Raz:** Sir, xef, nepenî, nehênî

10.

Ji bo ku sêv nîşan didit rûyê xu yê şor û sipî
Hêj ku nedîtîye kemal lê dikevit birîn û gez

11.

Sirra dilan nîşan mede ji bo nebînî zehmetan
Têtin kişandin neynûkê belakerê razan bi gaz¹¹⁹⁴

12.

Hetta ku kew qeqeb¹¹⁹⁵ neket li ser zinaran û çîyan
Beyhûde nabit nêçîra pencîncîne¹¹⁹⁶ şahîn û baz

13.

Ji 'ewrê luţfa sermedî¹¹⁹⁷ dilopeke baran divêt
Bigije insanê nezan da ku bibitin serfiraz

14.

Yan ne nikarî wek **Hezîn** veşare sirra sermedî
Li 'alemê bela diket razan wekî zurne û saz

48.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Dil ji dest me çû delalê were lez
Hatme ser kendê¹¹⁹⁸ newalê were lez

2.

Hirrifî kend tişt nema way gîşte min
Nêz e wer bim dilesarê were lez

3.

Lehî ye, birçîyê xûna bengî¹¹⁹⁹ ye
Weku aşî¹²⁰⁰ têtê xarê were lez

4.

---

¹¹⁹³ **Niyaz:** Dua, lava

¹¹⁹⁴ **Gaz:** Çiyayên biçûk û bêdar

¹¹⁹⁵ **Qeqeb:** Dengê ku ji kewan der tê

¹¹⁹⁶ **Pencîncîn:** Pencên wekî me'dena tûncê (misê zer) hişk û zexm.

¹¹⁹⁷ **Sermedî:** Tiştê ku dawîya wê tune ye, bêdawî, ebedî

¹¹⁹⁸ **Kend:** Berpala çiyê yê tîk, kendal, dûlêr, hendef, terîş

¹¹⁹⁹ **Bengî:** Evîndar, dilketî, 'aşîq

¹²⁰⁰ **Aşî:** Şape

Radikey çaman¹²⁰¹ û gûzan ji rîçik¹²⁰²
Gêr dikey¹²⁰³ lat¹²⁰⁴ û zinaran were lez

5.

Bayê pêlan çermê ‘enyê radike
Hey hewar qebtanê derya were lez

6.

Gummîna jê tê wekî ‘ewrê behar
Yek yekê çilkan birûsk e were lez

7.

Wek cehennem ûffîn û kûffîn dike
Kendê bağir¹²⁰⁵ tîne xarê were lez

8.

Weyl û geyyê¹²⁰⁶ bidîna va menzera
Di zuhabûna ji tirsan were lez

9.

Ava hicran û evînê bûne yek
Nêv da mame bê hewarî were lez

10.

Ketime nêva du ziddan el-eman¹²⁰⁷
Şaş bûme mame delalê were lez

11.

Me bi şed zencîrê dikşîne evîn
Bal te ve ey yara dilbêş¹²⁰⁸ were lez

12.

Lêbelê tirsî çûyîna can û dil
Nahêlit em herne pêş da were lez

13.

Pur giran e derdê me ey canê can

---

¹²⁰¹ **Çam:** Dara çamê, qaj

¹²⁰² **Rîçik:** Reh, kok

¹²⁰³ **Gêr kirin:** Qulipandin

¹²⁰⁴ **Lat:** Zinar, baxir, kevirên mezin

¹²⁰⁵ **Bağir:** Lat, zinar

¹²⁰⁶ **Weyl û geyy:** Navê du newalanên dogehê ne. Di vê malikê de jî dibêje: Ey Yar de zû were! Di dîtina vê dîmena newalên dogehê de mirov ji tirsan zuha dibe.

¹²⁰⁷ **El-eman:** Hawar, alikarî

¹²⁰⁸ **Dilbêş:** Xwedan şefqet, dilovan

Piştā me hûr bû di bin da were lez

14.

Bil te nîne bo me kes feryadires¹²⁰⁹

Tu tenê hêvî yî bo me were lez

15.

Dest me rakirye li henber rehma te

Purs bikey carî li jaran were lez

16.

Dil peritî can şewitî bû xalî

Jana wey bav¹²¹⁰ em helandin were lez

17.

Çara bê çaran tu yî ey nazenîn

Pur **Hezîn** im, dil birîn im were lez

49.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Dil dinale boy delalê şev û roj

Bê huzûr û bê hedan¹²¹¹ e şev û roj

2.

Rûgeşa 'er' erbeden¹²¹² dûr ket ji dil

Lew bi ah û wah û jar e şev û roj

3.

Destê dostê da ye gula jîna dil

Lewra bal ve istûxar e şev û roj

4.

Ruê wî yar e di gulzara wucûd

Lew bi wê tim bendewar e şev û roj

5.

Dûr kevit bîstek¹²¹³ ji yarê can didit

¹²⁰⁹ **Feryadires**: Alîkar, destegîr, destekêş

¹²¹⁰ **Wey bav**: Baneşaneke kurdî ye ku şaşbûn û 'ecêbmayîn der dibe. Wey bavo!

¹²¹¹ **Hedan**: Aram, sebr, tebat

¹²¹² **'Er' erbeden**: Bedenê ku mînanî dara 'er' er/serwiyê zirav û dirêj, bi bejn û bal

Lew bi wê ra hey heval e şev û roj

6.

Dil wekî masî ye yar her weke av

Qeṭ nîkarit jê cuda bit şev û roj

7.

Yara dil nûrek zelal e lewra wek

Sîperan¹²¹⁴ dorê digerrit şev û roj

8.

Wer nebit sîper di agir can nedit

Nabîtin jê ra hedanek şev û roj

9.

Qelbê bengî ger nebit fanî bi dost

Bê wefa û bê qerar e şev û roj

10.

Çîka ‘eşqê dil dikoje tim û tim

Lewra wek çûkan diçîkî şev û roj

11.

Agirê ‘îşqê di bin da hilbûye

Lew dibilqê weke dîzan şev û roj

12.

Derdê dil, yar û diyarê eşlî¹²¹⁵ ye

Lew dinale wek pepûkan şev û roj

13.

Jana dil janek giran e lewra hey

Weku mar lîf dide¹²¹⁶ serhev şev û roj

14.

Qeşda dil deryaya ‘irfanê¹²¹⁷ ye lew

Wekî avan hey dirêjit şev û roj

15.

Ji gulistana wucûdê dil gered¹²¹⁸

---

¹²¹³ **Bîstek:** Gavek, demeke kin

¹²¹⁴ **Sîper:** Minminîk, pîrpirok, baperik

¹²¹⁵ **Yar û diyarê eşlî:** Yara eslî Xudê ye, diyara eslî jî ‘erşa Wî ye. (Dîwana Hezîn, r. 113)

¹²¹⁶ **Lîf dide:** Xwe pêçandin, ser hevde alandin

¹²¹⁷ **‘Irfan:** Zanîn û naskirina Xwedê

Yek gulek taze dimînit şev û roj

16.

Ya ne,¹²¹⁹ nehêja ye şînê bike dil

Bona tiştê tê guhertin şev û roj

17.

Dil girêdayî bi fanî wek ker e

Dixebite boy zikê xu şev û roj

18.

Ger tu insanî bikey karê bilind

Da nebî beyhûde barkeş şev û roj

19.

Tev li kerwankî mezin rê girt û çûn

Bê hedan û xew û rahet şev û roj

20.

Rê me wenda kir ketin çolek zuha

Wek gêjan geryan li dor hev şev û roj

21.

Çar awirê¹²²⁰ me bû mij û bû dûman

Nediqetya ji hev û dîn¹²²¹ şev û roj

22.

Toz û bayê germ emana me birî

Tim hewayek bû li ser me şev û roj

23.

Bil ji feryad û fiğanan nedihat

Ji dilê kerwanê reşbext¹²²² şev û roj

24.

Gîrîn û zarîn bû karê wan mudam

Lorîn û şîn bû îşê wan şev û roj

25.

Weku sêwyan destê wan ket paşilê

---

¹²¹⁸ **Ġered:** Mebest, armanc

¹²¹⁹ **Ya ne:** An, yan, yan na

¹²²⁰ **Çar awir:** Çar alî, çar teref

¹²²¹ **Hev û dîn:** Hev û du

¹²²² **Reşbext:** Bedbext, bextê reş û xerab

Sinbêlê wan çûn di dev wan şev û roj

26.

Zîllikek¹²²³ ber çavê wan bû, wekî çam

Gonîyek¹²²⁴ bû, wekî gazek şev û roj

27.

Girekî bû, wekî koşka Nînewa¹²²⁵

Kevirek bû wekî ehram¹²²⁶ şev û roj

28.

Serteser ecram¹²²⁷ li henber çavê wan

Tev li leylanê¹²²⁸ dihejya şev û roj

29.

Me digot êdî qiyamet rabûye

Lew dihejit qad û ezman şev û roj

30.

Saniye bû sa'et û sa'et bû şal

Mat bûn û man li cihê xu şev û roj

31.

“We tere`n-nase sukara”¹²²⁹ bû xuya

Wekî neynik bû li ber me şev û roj

32.

Roj veda bû ronî nişkiv çû duman

Bû xuya hîva umîdê şev û roj

33.

---

¹²²³ **Zil:** Aj, ajda, filiz, tirh

¹²²⁴ **Gonî:** Geven

¹²²⁵ **Nînewa:** Nînowa. Bajarekî nêzîkî Misil ê ye. Hz. Yûnis ji bo gelê wê derê wek pêxember hatiye şandin. Nînowa, bi destê sen'eta mirovan tê zanîn û namdar e.

¹²²⁶ **Ehram:** Navê gorên Fir'ewnan in ku wekî pîramîdan hatine avakirin. Hinek ji wan sed û pêncî mîtro bilind in.

¹²²⁷ **Ecram:** Guneh

¹²²⁸ **Leylan:** Rewrewk, revrevik, serab

¹²²⁹ Tu dibînî, mirov hemî serxweş in.

Îşareta van ayetan dike:

(يَوْمَ تَرُؤْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدًا)

Gelî mirovan! Xwe ji (ezabê) Xwedayê xwe biparêzin! Bêguman erdheja roja qiyametê bûyereke mezin e. Roja ku hûn wê (erdhejê) bibînîn, her dayîka şîrdar ji şîrmîja xwe bêhay dibe û her jina li halekî berê xwe diavêje. Tu mirovan dibînî ku serxweş in. Ew ne serxweş in, lê belê ezabê Xwedê pir dijwar e? (Hec: 22/1-2)

Dil ji şahîyan *bû* wek bulbul û lîst

Henberê *bûka* muradê *şev* û roj

34.

Ew *şevê* tarîyê derdan çûn şukur

Em dijendin wekî penbo *şev* û roj

35.

Lêbelê çiqas bilind *bû* roj *bû* germ

Germekî wer nedîtîbû *şev* û roj

36.

Îrêjê rojê wekî *şîşê* di şor

Dağ fikir canê perîşan *şev* û roj

37.

Ba wekî *pêtîya* agir *bû* dişot

Tîştê bigîştayê wek merx¹²³⁰ *şev* û roj

38.

Her keviyek *bû* wekî ku *şawîkî*¹²³¹

Ne dibû kê *îna*¹²³² tê da *şev* û roj

39.

Dunya *bû* wek *atûnek*¹²³³ *şogîn*¹²³⁴ me ra

Dişewitîn tê *da* her em *şev* û roj

40.

Wekî Mûsa man di *teyha*¹²³⁵ *heyretê*

Tim li *şûnek* man û *geryan* *şev* û roj

41.

*Bakî*¹²³⁶ *hûnik* hat kezab *hêdî kirî*

Em reha *bûn*¹²³⁷ ji *şewata* *şev* û roj

42.

Hêvîya xelaşê *xweş* *bû*, *bû* xuya

Na umîdê *dûr* *bû* *dîsa* *şev* û roj

---

¹²³⁰ **Merx:** Dara merxê. Dareke wekî çamê ye, her dem heşîn e lê bejna wê ji çamê biçûktir e. Ardiç.

¹²³¹ **Şaw:** Bîzotê êgir, pola êgir

¹²³² **În:** Germ, germahî

¹²³³ **Atûn:** Ocax, argûn, firin

¹²³⁴ **Şogîn:** Dawî, encam, netîce

¹²³⁵ **Teyh:** Çol, çolistan

¹²³⁶ **Bakî:** Bayekî

¹²³⁷ **Reha bûn:** Xilas bûn, rizgar bûn

43.

Pê *ra* baranek wekî ava heyat
Çilka çilk barî li ser me şev û roj

44.

Pur neçûn dîsa bû tav û bû dûman
Heyl û meded¹²³⁸ kete nav me şev û roj

45.

Ji tihan agir bi dil ket bû pureng¹²³⁹
Cerg û mîlak¹²⁴⁰ herdu qijyan şev û roj

46.

Ji tihan can hatibû ser lêv û poz
Nêz dibûn bal mirinê ve şev û roj

47.

Boy dilopek av me qurban *dikir* can
Karê me bû ah û zarî şev û roj

48.

Nagîhan¹²⁴¹ dûr ve xuya bû çemekî
Ji Xuda hêvî me ew bû şev û roj

49.

Wek deveha¹²⁴² tî, me êrîş kir û çûn
Bal murada me dixastî şev û roj

50.

Em çiqas çûn çem ji me dûr ket û çû
Hêvîy û bêhêvî bûn wek şev û roj

51.

Wek sitêr û roj dibûn peyda me ra
Yek diçe yê dî xuyaye şev û roj

52.

Tu *nabey* ew çem serab e ne şerab
Ev e halê me û dunyay şev û roj

---

¹²³⁸ **Heyl û meded:** Hawar, alîkarî

¹²³⁹ **Pureng:** Pêt, pol, kozir, pêta êgir

¹²⁴⁰ **Mîlak:** Cerg, ceger, kezêb

¹²⁴¹ **Nagîhan:** Ji nişka ve

¹²⁴² **Deveh:** Deve, hêştir

53.

Geh dikenne geh digîre ji me ra
Karê wê xapandin e her şev û roj

54.

Bi muradan şad dike carî dilan
Carî dî gemgîn dike wan şev û roj

55.

Wek jina qehpe nîne jê ra qerar¹²⁴³
Diguhêze¹²⁴⁴ dost û yaran şev û roj

56.

Gir dike mezin dike dostê xu lê
Dû ra pînê lê dixînit şev û roj

57.

Digijîne yarê xu dara murad
Piştî dîne dûr dixîne şev û roj

58.

Deqîqekî da dide xu şed çivî¹²⁴⁵
Şahîya wê lewra şîn e şev û roj

59.

Bê cefa nîne ji wê ra tu şefa
Gula wê her isturîn e şev û roj

60.

Wek Bekoyan¹²⁴⁶ karê wê şeytanî ye
Yar ji yaran dûr dixîne şev û roj

61.

Bi hezaran nazenîn û nazikan
Bal mirin ve dişîne şev û roj

62.

Jîna tê da derd û êş û rehmet e
Lew **Hezîn** tim dilbirîn e şev û roj

---

¹²⁴³ **Qerar**: Sekn, sekinandin, tebat

¹²⁴⁴ **Diguhêze**: Diguherîne

¹²⁴⁵ **Çiv**: Bezîn, revîn, bazdan

¹²⁴⁶ **Beko**: Di destana Memê Alan û mesnewiya Mem û Zînê de lehengekî sereke ye. Xulamê mirê Botanê ye. Bi fesadiya xwe ve namdar e. Ji bo ku Mem û Zîn negihîjine hevûdû, di qesra mîr de şeytaniyê dike, fesadiya wan ji mîr re dike. Di nav gel de jî navê Beko, ji bo kesê ku fesad û 'ewan e tê bikaranîn.

50.

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1.

Wekî Amazon¹²⁴⁷ fireh û wek Misîsîpî¹²⁴⁸ dirêj

Qişşeya¹²⁴⁹ jana dil û wan herdu çavê xûndirêj

2.

Nuqtekî tûmara¹²⁵⁰ ‘işqê tête qas¹²⁵¹ Şerha ‘Ubab¹²⁵²

Çilkekî barana ‘işqê tête wek deryaya gêj¹²⁵³

3.

Pur wekî Cezrî¹²⁵⁴ û Miksî¹²⁵⁵ dane dersa metnê ‘işq

Jîna wan gîşte nihayet pur dîbace¹²⁵⁶ mabû hêj

4.

Deryaya ‘işqê gir e lew bêkenar û bêbin e

Xendiqîne tê da şed Hellac¹²⁵⁷ û Muhyeddîn¹²⁵⁸ ji mêj

5.

Lêbelê nav û nîşanê wan hetta îro hene

¹²⁴⁷ **Amazon:** Di dinê de yek ji wan çemê dirêjtirîn û firehtirîn e. Li vir ji rûberûkirinê mebest, diyarkirina mezinahiya jana dil e.

¹²⁴⁸ **Misîsîpî:** Dirêjtirîn çemê bakûrê Emerîkê. Di zimanê Çermsoran de bi wateya çemê mezin e. Armanc ev e ku rijandina hêstiran bi wan çemê mezin ve nîşandayîn e.

¹²⁴⁹ **Qişşe:** Qewl, hikayet

¹²⁵⁰ **Tûmar:** Kitêbên stûr, gir û terrikî.

¹²⁵¹ **Qas:** Qasî ku, qeder

¹²⁵² **Şerha ‘Ubab:** Navê kitêbeke ferhengê ye ku Sexxanî ew nivîsiye lê temam nekiriye. Piştî bîst cildî ew hê gihaye herfa “م : mîm” ya ‘Erebî.

¹²⁵³ **Deryaya gêj:** Okyanûsa mezin

¹²⁵⁴ **Cezrî:** Mela Cizîrî. Navê wî Ehmed e û di sedsala XVI û XVII’an de li Cizîrê jiyaye. Di Medresa Sor de ders daye. Helbestvanekî mutesewif e. Yekem helbestvanê Kurd e ku bi terzê edebiyata klasîk a rojhilafî dîwaneke bi Kurdî nivîsiye. Dîwana piranî ji helbestên evînî pêk hatiye ku di mijara evînê de gelek kûr e. (Adak, *b.n.*, r. 186-210)

¹²⁵⁵ **Miksî:** Feqiyê Teyran. Navê wî Mihemed e û di salên navbera 1563-1641’an de li Miksê jiyaye. Li Cizîrê Melayê Cizîrê ditiye û li cem wî xwendiyê. Di derheqê çîrok û serpêhatiyên tesewifî wek Şêxê Sen’anî, Bersîsê ‘Abid, Zembilfroş de menzûme nivîsandine. Her wekî Melayê Cizîrê, wî ji bandor li helbestvanên pey xwe kiriye. (Adak, *b.n.*, r. 211-219)

¹²⁵⁶ **Dîbace:** Pêşgotin, destpêk

¹²⁵⁷ **Hellac:** Mensûrê Hellac. Navê wî yê eslî Mensûrê kurê Hiseyn e. Di sala 858’an de li Îranê gundê Tûrê bûye. Hêj biçûktiya xwe de ji bo xwendinê gelek bajaran geriyaye. Li ber destê Cûneydê Bexdedî xwendiyê. ‘Alim û mutesewifekî mezin bû. Gelek sofî û mirîdên wî hebû. Ji ber gotina xwe ya “Enel Heq” (Ez Xwedê me), ji aliyê waliyê Bexdeyê ve di sala 922’an de li Bexdayê hatiye daleqandin. (Pala, *b.n.*, 185)

¹²⁵⁸ **Muhyeddîn:** Muhyeddîn Îbnî ‘Erebî. ‘Alim, mutesewif û şa’ir. Di sala 1165’an de li Îspanya hatiye dinê. Hêj di biçûktiya xwe de dikeve rîya terîqê. Li Endûlûs, Mekke, Medîne, Şam û Bexdayê gelek ‘alim û ehlê tesewifê nas kiriye û ders hildaye. Yek ji wan ‘aliman jî Îbnî Rûşd bû. Gelek kitêbên wî heye. Di hêla tesewifê de bandorek mezin mutesewifên piştî wî hatine, kiriye. Di sala 1239’an de li Şamê wefat kiriye.

Lewra kuştîyê evînê hey dimînin geş tîrêj

6.

Bû tîrêjek nûra 'îşqê li çiyay Mûsa xuya
Gurminî pê ket û hat xar her wekî Quran dibêj

7.

Henberê tîna evînê bû dilê Mûsa pureng¹²⁵⁹
Lew li qadê ket wekî goyînê¹²⁶⁰ wî ye qîj û qîj

8.

Dûr nexîne ya Îlahî! bengîyan ji hîvrûyan
Bi gihanê şa *key* cana, vî **Hezînê** dilqirêj

51.

mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Rabe ji xew nefsa teres 'umur buhûrî ber 'ebes¹²⁶¹
Çûyîn heye veger jî hey ji gefletê hîşar be bes

2.

Cuwanî çûye bê mefazîyan¹²⁶² te ra ew tenê bes
Dafê sipî bûne xuya dibêj héjî maye meres¹²⁶³

3.

Eger bimînî tim weha ji dawîya xu pur bitirs
Tu çi cihê xu çêdikî bo rabûnê lêdxê ceres¹²⁶⁴

4.

Hewar mebe gafil dilo 'umrekî bo te yek nefes
Mebe dûrî dostan dilo bê wan şefa nedye¹²⁶⁵ tu kes

5.

Bi bendê wan ve xu bigir bendê dî bavêjê meqes
Şîretê wan bigre bi can bibe li dor wan wek mekes¹²⁶⁶

¹²⁵⁹ **Pureng:** Pereng, kozir, pola êgîr, pêta êgîr

¹²⁶⁰ **Goyîn:** Tivîlk, tivîrg. Çivîkeke mîna kevokê ye.

¹²⁶¹ **'Ebes:** Vale, beyhûde, bêkêr, bêfêde

¹²⁶² **Mefazî:** Tiştê bêfeyde, bêkêr

¹²⁶³ **Meres:** Gîştina armancê

¹²⁶⁴ **Ceres:** Zengil

¹²⁶⁵ **Nedye:** Nedîtiye

6.

Hezîn birîndar e ji dil gelo heyê feryadîres?¹²⁶⁷

Ey dilbera 'îsaşîfet¹²⁶⁸ ser wî da berde yek nefes

52.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Vekey dilber ji dêman¹²⁶⁹ perde û bendan delalî bes

Nîşan de şûretê sêvîn¹²⁷⁰ ji dildaran veşarî bes

2.

Bi tîr û xencerê hecrê¹²⁷¹ çima dil xinc dikey¹²⁷² cana!

Demek nêzik were yara dil azarî û dûrî bes

3.

Di nêva agirê 'îşqê me hey gîrîn û qîrîn e

Bikey carek li me rehîmê sitemkarî û yarî¹²⁷³ bes

4.

Ji bona gîştina te em bîne hey lazîmê dergah

Were carek xu nîşan de cefa û bendewarî bes

5.

Wekî sêwî û tûlan¹²⁷⁴ hey me çav maye di derî da

Bipirs carî li halê me eza¹²⁷⁵ û istûxarî bes

6.

Bi ahîn û bi kovan¹²⁷⁶ in, wekî bulbul delovan¹²⁷⁷ in

Şev û rojan bi efgan¹²⁷⁸ in, li yaran ev neyarî¹²⁷⁹ bes

---

¹²⁶⁶ **Mekes:** Kelmêş, pêşû, mixik, mixmixk

¹²⁶⁷ **Feryadîres:** Alîkar, destegîr, rêber

¹²⁶⁸ **Dilbera 'îsaşîfet:** Ew dilbera ku dişibe Hz. 'Îsayê. Hz. 'Îsa bi hêlma xwe nexweşan baş dikir û miriyan ji gorê radikir.

¹²⁶⁹ **Dêman:** Rû, sûret, sîma

¹²⁷⁰ **Şûretê sêvîn:** Rûyê ku wekî sêvê sor û gewez

¹²⁷¹ **Hecr:** Cudayî, dûrketin, firaq

¹²⁷² **Xinc dikey:** Qetqetî dîke, perçe perçe dîke

¹²⁷³ **Yarî:** Henekî, henek kirin, laqirdî kirin

¹²⁷⁴ **Tûle:** Kûçîk, seg

¹²⁷⁵ **Eza:** Qehirandin, êşandin

¹²⁷⁶ **Kovan:** Xemgînî, kerb, keser.

¹²⁷⁷ **Delovan:** Ew ê ku diloyan dixwîne, her tim bi xwendinê ye

¹²⁷⁸ **Efgan:** Fîxan, nalîn, zarezar

7.

Bi lorîn û bi gîrîn in, ji janê hey dibarînin
Ji çavan hêstirê xûn in, li dildağan kibarî bes

8.

Xerabhal in pur êşan in, birînkûr in perîşan in
Ġulam û dîle¹²⁸⁰ biskan in, bi dostan êş û zarî bes

9.

Ĥezîn im dil birîn im, çav tijî xûn im hewarxaz im
Vekey benda xêlîyê¹²⁸¹ hey ji yaran perdedarî bes

10.

Birîndar im bi tîra ‘eşqê can û nazenîna min
Tu dixtor î were ser me ji bengî rûveşarî bes

53.

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Ey dilo bo dîtina Yûsuf divêt bo te kiras
Ji gunehan herdu çavê te giran girtîye pas¹²⁸²

2.

Tirsa heq bo te kiras e perhîzî¹²⁸³ nûra dil e
Şuhbeta pîran ji pişta nefsê ra wek bivîr û das

3.

Ji hucûma leşkerê şehwetê nefsanîyye ra
Her silah e tirsî heq ey qelbê wek mermer û as¹²⁸⁴

4.

Ji heramîyê bizane dûrî nûr û jîrî ye
Te divêt perhîzê karê boy bibî cem yarê nas

5.

---

¹²⁷⁹ **Neyar**: Dijmin

¹²⁸⁰ **Dîl**: Kole, bende, êxsîr

¹²⁸¹ **Xêlî**: Dersok/laçika ser rûyê bûkan

¹²⁸² **Pas**: Jeng, zeng. Li vir bi wateya “qirêj” e.

¹²⁸³ **Perhîz**: Teqwa, xwe ji gunehan parastin

¹²⁸⁴ **As**: Dara asê. Darekî pîrî hişk û zexm e. Wê darê dibirin û paşê jî dixine nav avê û şeş meha di nav avê de disekine, piştre li ber tavê hişk dikin. Dawiyê de ew dar, wekî hesinê zexm û xurt dibe. (H.)

Dûrî yaran û meqaman e kesê pê nefse çû

Nayêtin meclisa şahan kerê laîqê palas¹²⁸⁵

6.

Nefs dixazit te bixit dafê¹²⁸⁶ ji bo yek danekî¹²⁸⁷

Ji muradan wek Beko¹²⁸⁸ dût xistîye pur nefse nas

7.

Herçî tiştê bîne pêş te nefsa şûm jar e dilo

Serda hingiv rihtîye¹²⁸⁹ bo kuştina te kirye tas

8.

Ger vexî jê qimmekê êdî xu mes'ûd zen mekey

Bo dilopek reqyê¹²⁹⁰ Bersîş¹²⁹¹ ma weke masî li pas¹²⁹²

9.

Qerqela¹²⁹³ kufre li xu kir jê daket kinca îman

Ji dunê rûreş û desttal çû hebû zana çiqas

10.

Tê guhertin nefsa emmare¹²⁹⁴ bi nefsa muţmeîn¹²⁹⁵

Ey dilê dilkul ji afatan tu nîne tu xelas

11.

Pur **Hezîn** im ya Îlahî rûreş im wa hesreta

Ger neyêt danîn xebata me pepûkan ber esas¹²⁹⁶

12.

Nîyyeta qenc her esas e bo dîwarê kar û bar

---

¹²⁸⁵ **Palas:** Berê ku bi mûyên bizina hatiye ristin, xalîça biçûk, berik

¹²⁸⁶ **Daf:** Dafik, telik, kemîn, xepik

¹²⁸⁷ **Dane:** Lib, liba gênim, daneyê gênim

¹²⁸⁸ **Beko:** Bekoyê 'Ewan. (bnr. 49/60)

¹²⁸⁹ **Rihtin:** Rijandin

¹²⁹⁰ **Reqî:** Eraq

¹²⁹¹ **Bersîş:** Bersîsê 'Abid. Bersîs alim û zahidekî mezin bûye. Li çiyayekî Şamê ji xwe re şkeftêk dîtîye û li wir bi nimêj û ta'etê re mijûl bûye û bi roj û şev ibadetê ji Xwedayê xwe re kiriye. Dem bi vî rengî derbas bûye çûye, Bersîs bûye alimekî mezin, nav û kerametên wî gihîştine her derî. Rojekê şeytan xwestiye ku Bersîs bixapîne û ji rê derxîne. Dikeve şiklê jineke bedew û diçe li cem Bersîs. Di dawiya çîrokê de eraqê ji Bersîv re dide vexwarin, zîna pê dide kirin û herî dawî jî wê jinikê dide kuştin. Dûre dibînin ku Bersîs ji rê derketiye, ji aliyê şahê wê serdemê ve tê daleqandin. Bersîs beriya daleqandinê, ji şeytên alîkarî dixwaze û bi vî awayî ser kufre dimire. (Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Yakup Aykaç, "Çar Çîrokên Cuda yên Bersîsê Abid", *Nûpelda*, j. 19, Wan 2015, r. 58-63.)

¹²⁹² **Li pas:** Li holê, li meydanê

¹²⁹³ **Qerqel:** Kefen

¹²⁹⁴ **Nefsa emmare:** Ew nefsa ku tenê çêyî, başî û helaliyê dixwaze ye.

¹²⁹⁵ **Nefsa muţmeîn:** Ew nefsa ku her tim xirabiyê, tiştên şehwanî û lezzetên dinyewî dixwaze ye.

¹²⁹⁶ **Esas:** Hîm, bingeh, binyad

Dayne karê xu li ser qencîyê da bin mebe pas

54.

mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Dayne xebata xu bira bo tu reha bî¹²⁹⁷ ber esas

Ji bo bibînî jîna xweş dilê xu paqîş key ji pas

2.

Ji bo ku feyza nû bi nû her dem bibe bo te neşîb

Qela ke¹²⁹⁸ qelbê xu bira bi şuhbeta pîranê xas

3.

Hevalîya yarê Xudê iksîr û kîmîya¹²⁹⁹ bizan

Di çimena hebûnê da tenê kulîlka wan binas

4.

“Wekûnû me ‘e`ş-şadiqîn”¹³⁰⁰ emrê Îlahî sermedî¹³⁰¹

Pêk bîne herfîyan bi cih perhîzîyê¹³⁰² bikey kiras

5.

Dû ra dibînî nisbetan datîne ser dil wekî bars¹³⁰³

Ref ref dibînî himmetan dûr dixînin ji te weswas¹³⁰⁴

6.

Ya Reb nekey mehrûm dilan ji wan fuyûdat¹³⁰⁵ û gulan

Ji wan şemal¹³⁰⁶ û sunbulan bo xatîrê serwerê nas¹³⁰⁷

7.

¹²⁹⁷ **Reha bî:** Xilas bî, rizgar bibî

¹²⁹⁸ **Qela kirin:** Paqij bike, çila bike, bibiriqîne

¹²⁹⁹ **Kîmîya:** ‘Ilma kimyayê. Ew ‘ilma ku tiştan vediguherîne tiştêkî din. Gelek zanayên zemanê berê bi wê ‘ilmê re mijûl bûne, gelek ji wan xwestiye ku bi wê ‘ilmê ji xweliyê zêr peyda bike.

¹³⁰⁰ Têv bi rast û durûstan bibin.

Îşareta vê ayetê dike:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ)

Hey gelî yên ku bawerî anîne! Xwe ji (ezabê) Xweda Teala biparêzin û bibin digel rast û duristan. (Tewbe: 9/119)

¹³⁰¹ **Sermedî:** Bêdawî, ew tiştê ku dawî jê re tune ye, ebedî

¹³⁰² **Perhîzî:** Teqwa, xwe ji gunehan parastin

¹³⁰³ **Bars:** Ew cihê ku mêşên hingivîn berav dibin, zeviya mêşan, êla mêşan,

¹³⁰⁴ **Weswas:** Yek ji wan navê şeytên e.

¹³⁰⁵ **Fuyûdat:** Feyz û bereket

¹³⁰⁶ **Şemal:** Çira, mûm, find; rewnaq, ronak, şahîk

¹³⁰⁷ **Serwerê nas:** Mebest jê Hz. Muhammed (asw.) e.

Dilbendê fermana te me, çavnêrê îkrama te me
Sêwîyê ber arê te me, me`j tewşîyan bikey xelas

8.

Jar im belengaz im ji dil, desttal¹³⁰⁸ bi dergah hatime

Dilopeke rehîmê bişîn ser vî **Hezînê** dil çû as¹³⁰⁹

55.

fa`ilatun / fa`ilatun / fa`ilatun / fa`ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Gêgî¹³¹⁰ ye`b dar û bî ye nûrîn newal û çîmen e

Têk kulîlk û yasemîn e pur şîrîn e wek Efes¹³¹¹

2.

Bi çem û av û delavê dilkeş¹³¹² û zozanê xweş

Her wekî bagê irem¹³¹³ nêrîn şîrîn û xweş nefes

3.

Pur welatek dilber e ew axa wê zêrê zer e

Pesnê wê`j heddan der e karim bibêjim êdî bes

4.

Megêlê nêrîyê mêran e cihê şêrê Xudê

Hem welatê bengîyan e lewra dil wê kin hewes

5.

Bêhna yara eşlî¹³¹⁴ jê tê, çi dikî hîrî cinan

Wekî ava kewşerê ye çilkê ser belgê hewes¹³¹⁵

6.

Cennet û cihan li henber wê dibin her wek vizik¹³¹⁶

¹³⁰⁸ **Desttal**: Dest vala

¹³⁰⁹ **As**: Darekî pirr hişk û zexm e. Vê darê dibirin û paşê jî dixine nav avê û şeş meha di nav avê de disene. Piştre li ber tavê hişk dikan. Dawiyê de ev dar, wekî hesinê zexm û xurt dibe. Li vir bi wateya “hişk” e.

Dil çû as: Dil hişk bû.

¹³¹⁰ **Gêgî**: Navçeya Çewlîg/Bîngolê ye.

¹³¹¹ **Efes**: Li navçeya Selçûk a Îzmîrê cihekî tev bi dar û şînatî ye û cihekî dîrokî ye.

¹³¹² **Dilkeş**: Bi cazîbe, kêşwer

¹³¹³ **Bagê irem**: Padişahêk bi navê Şeddad, baxçeyek çêkiriye ku xwestiye bila bişibe bihiştê û navê wê jî baxê îrem daniye. Baxê bihiştê.

¹³¹⁴ **Yara eşlî**: Mebest jê Xwedê Te`ala ye

¹³¹⁵ **Hewes**: Navê gihayekî ye, belgên wî tahl e û ji nexweşiyên derman e jî.

¹³¹⁶ **Vizik**: Virvirok, gizgizok, gizik

Lewra deryaya dilan e ew welatê deng ceres¹³¹⁷

7.

Wîlwîlê teyran û hûkhûkê şivanan xweş dikin

Wan dilê mirîyê tînin cezûb û coşê xar û xes¹³¹⁸

8.

Ĝulgûlê av û delavan gurgurê darê ber avan

Geşt û gerra xoyxunavan¹³¹⁹ hey di vê qada teres

9.

Ew şîrîniya Xuda rihtibû ser wê axê da

Ji berê hetta bi îro zen mekey dîtî tu kes

10.

Ez **Ĥezîn** im lal û dîn im pesnê te nadim tamam

Tu delavê ava jîn î wek te nabin şed Efes

11.

Hey welat xopan welato bê xudî û bê xebato

Ĝem mekey pur, têtê bo te rojekê feryadires¹³²⁰

56.

mustefî ilun / mustefî ilun / mustefî ilun / mustefî ilun

Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -

1.

Êdî behar e lo dilo bağan da gul têk bûne geş

Sosin û sunbul 'edilîn bulbul dixûnit xweş û xweş

2.

Mêrg û çimengeh xemilîn zozan û deşt pê 'edilîn

Yaranê nû xweş kemilîn¹³²¹ bal wan ve lez key tu bimeş

3.

Bê gîştina yaran gihana menzilan pur zehmet e

Çawa diket korê reben wî ra nebitin dest(i)keş

4.

¹³¹⁷ **Ceres:** Zengil

¹³¹⁸ **Xar û xes:** Stîrîn, dirî, sinc

¹³¹⁹ **Xoyxunav:** Ew dilberên ku xwêdana wan wekî xunavên li ser belgan ter û taze û pak in.

¹³²⁰ **Feryadires:** Alîkar, destyar, yê ku alî dike

¹³²¹ **Kemilîn:** Gihîştin, xemirîn

Mikrob ji bo bête dîtin divê te mikruskob bira
Nexweşî bo bê naskirin divêt hekîmekî keleş¹³²²

5.

Mikroba dil pur piçûk e nayêtin dîtin wer rehet
Ji bo ku ew bête dîtin lazim e îdrakeke xweş

6.

Neyête avêtin ji dil ew mikroba mirî bizan
Gulekî tetûr¹³²³ lêxinî çulo¹³²⁴ dibit xweşreng û beş¹³²⁵

7.

Şahê li textê ‘alema “lewlake”¹³²⁶ rûnişt û nebû
Vala ji wê çilka qirêj bixûn “elem neşreh”¹³²⁷ bi goş¹³²⁸

8.

Piştî ku hate avêtin ew nuqte ya ew bû tijî
Nûr û fuyûdat¹³²⁹ û hikem¹³³⁰ bilind bû çû ber saqê ‘erş¹³³¹

9.

Ya Reb ji wê nûrê nekey mehrûm me yê jarê reben
Di deftera hidayetê xame¹³³² bi navê me bi keş

10.

Roja me çû avan xerab zemanê me têk fitne ye
Hêvî tu yî ya Reb me ra wenda nekey me`j rahê baş

57.

mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Bi gulgulê ava behar deryaya ‘eşqê pêl didit

¹³²² **Keleş:** Mahir, pispor, bîtkel

¹³²³ **Tetûr:** Maşot, meyrok, tirtûl, naşor

¹³²⁴ **Çulo:** Çawa, çilo

¹³²⁵ **Beş:** Geş, rewnaq

¹³²⁶ **Lewlake:** Ger tu nebûyayî. (Îşareta hedîsa qûdsî dike. bnr. 1/13)

¹³²⁷ **Elem neşreh:** Ma me fireh nekir?

Îşareta vê ayetê dike: أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

Erê ma me sînga te (resûlê min, ji bo ahkamên dîn) fireh nekir? (Eş-Şerh: 94/1)

¹³²⁸ **Goş:** Guh

¹³²⁹ **Fuyûdat:** Feyz û bereket

¹³³⁰ **Hikem:** Pirjimariya hikmetê ye. Hikmet, armanç, tiştên bi sûd û kêr, zanîn, felsefe

¹³³¹ **Saqê ‘erş:** Li jorê asîmanê, rajorî ezmên

¹³³² **Xame:** Pênûs, qelem

Bağirê¹³³³ derdan têtê xar derman dibit qelbê nexweş

2.

Wek ‘ewrê nîsanê dilo birije hêstiran mudam¹³³⁴

Bona gihana şorgulan wek bulbulan key pênc û şeş

3.

Çavê nerêjit hêstiran delavê bê av in dilo

Qelbê nebînit dilberan jê hêvîya xeyrê ye tewş

4.

Dil bağçeyê bextê xu da dî bû gulek geş û gewez

Wek teryikî serjêkirî hilpirtikî di xûna reş

5.

Wek Dicle¹³³⁵ û Feratê¹³³⁶ nisbet tên dirijin ser dilan

Deryaya dil pur mezin e mat maye tê qebtanê heş

6.

Her pêlekî feyzê ku tê qirrêjîyê ji dil dibit

Qela dikey qelban dî ra dikşîne ser cilakî xweş

7.

Ser danîye ser şemûka seraya rehma bedew

Pursê bikey carek cuwan li vî **Hezînê** dilnexweş

58.

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Me di yabana qetanê¹³³⁷ da bi dil dît gulfiroş

Îsturû¹³³⁸ destaye istûxar e dûr û jarînoş¹³³⁹

2.

¹³³³ **Bağir**: Lat, zinar, kevirên li hev sûwar bûne û bi rêz dirêj bûne

¹³³⁴ **Mudam**: Her tim, her dem

¹³³⁵ **Dicle**: Çemê Dicleyê. Yek ji du çemên herî mezin ên Kurdistan, Mezopotamya û Rojhilata Navîn e. Li bakûrê Kurdistanê dest pê dike. Di nav bajarên girîng wek Amed, Cizîra Botan, Mûsil, Bexdayê re derbas dibe û li başûrê Iraqê bi çemê Feratê dibe yek û dirije Kendava Farsê/Behra ‘Ummanê.

¹³³⁶ **Ferat**: Çemê Feratê. Çemê herî dirêj û bi av e. Bi çemên Avareşa Erzeromê û Mûrada Agiriyê pêk tê. Li Elezîz, Meletî, Amed, Semsûr, Rihayê digere û li Herranê re derbasî Sûriyê dibe. Li Iraqê bi Dicleyê re dirije Behra ‘Ummanê.

¹³³⁷ **Yabana qetanê**: Çola cudabûnê, çolistana firqetê

¹³³⁸ **Îsturû**: Stîrîn, xar, hêstrî, sinc, qelem

¹³³⁹ **Jarînoş**: Jehrî vedixwe

Îsturûxûyan di destan e gulê bagê murad
 Rûgeş û can saqlem û şad in bi halê xu *yê xweş*
 3.
 Mat nemîne qeş ji vî halî tu ageh î dilo
 Bi miraran kêf dikin kûçik û kurm û kêz û mûş¹³⁴⁰
 4.
 Mêş dibêjit bulbul im sillopa rêxê¹³⁴¹ çîmen e
 Lew li ser wê fir didit tê û diçit dorê *ra xweş*
 5.
 Hêkê xu datîne wê da çêlikan tê derdixe
 Lew dibînî havîne kurm rêxê da têtin xurûş¹³⁴²
 6.
 Bi dunê kêfxweş dibin ‘ekrût¹³⁴³ û kême¹³⁴⁴ wekî mêt
 Lew *ra* her tişteke bi cinsê xu diket rabûn û roş¹³⁴⁵
 7.
 Gerçî rengkesk e silopa rêxê çîmen zen mekey
 Ger xebardar î ji xedrai`d-dimen¹³⁴⁶ xuy ‘eql û hûş¹³⁴⁷
 8.
 Ey **Hezîn** îdraka razan¹³⁴⁸ nîne karê her kesî
 Gerçî wek hev bin di şeklê dîtî û bîstina goş¹³⁴⁹
 9.
 Nêm¹³⁵⁰ û nafe¹³⁵¹ wek hev in lê nêm elem û êş e her
 Emma bêhna nafeya xweş, xweş diket mêjûy nexoş
 10.
 Agir û yaqût¹³⁵² wekî hev tèn di rengê şor welê
 Can *ra* yaqût zînet e agir wekî merx¹³⁵³ wî dişoş

¹³⁴⁰ **Mûş:** Mişk

¹³⁴¹ **Sillopa rêxê:** Koma rêxê, sila rêxê

¹³⁴² **Xurûş:** Tên û diçin, diqilqilin

¹³⁴³ **‘Ekrût:** Rûpîs, kesê pîs û nebaş

¹³⁴⁴ **Kêm:** Merivê kêm, kêm aqil, sefik

¹³⁴⁵ **Rabûn û roş:** Rabûn û rûniştin

¹³⁴⁶ **Xedrai`d-dimen:** Keskên derewîn

¹³⁴⁷ **Xuy ‘eql û hûş:** Xwedan eql û hiş, kesên baqil

¹³⁴⁸ **Raz:** Sir, nepen, xef, nehênî

¹³⁴⁹ **Bîstina goş:** Bihîstina guh

¹³⁵⁰ **Nêm:** ‘Edap, adep, bezek

¹³⁵¹ **Nafe:** Wekî miskê ye ku ji navika heywên tê derxistin û bêhna wê zehf xweş e. Cureyek ji miskê ye.

¹³⁵² **Yaqût:** Kevirekî bi qîmet û biha ye. Çar rengê yaqûtê hene ku ew jî sor, şîn, spî û zer in.

11.

Pizikê¹³⁵⁴ xortî û xuryê¹³⁵⁵ herdu yek şeklê ne lê
Yek nîşana ronîya çavan e, yê dî çavfiroş¹³⁵⁶

59.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Çû ji dest me ew delala xweş û baş
Dilê jar her bi wê yarê dibû haş¹³⁵⁷

2.

Ah îro maye tenê lewra dike
Qîrîn û zarîn wekî şeqşeqa aş¹³⁵⁸

3.

Piçekî derdê me bata¹³⁵⁹ ser çiyar
Dê bibana wek mûyê rûyan tiraş

4.

Canê can bû ew delala bejnbedew
Rûgul¹³⁶⁰ û şîrînmeş¹³⁶¹ û ew çekqumaş¹³⁶²

5.

Pêşuway¹³⁶³ û şahê rinda ne delal
Şed wekî Şîrîn û Leyla ne li paş

6.

Pesnê wê dertê ji karîna **Hezîn**
Bi hezaran 'eqlê tê da mane şaş

---

¹³⁵³ **Merx:** Dara merxê. Dareke wekî çamê ye, bi stirîn e, tim û tim heşîn e lê bejna wê ji çamê biçûktir e. Hevrêz, hevrîst, qaç.

¹³⁵⁴ **Pizik:** Pizrik, pizrik, zirpik, xîşrûk

¹³⁵⁵ **Xurî:** Nexweşiya xurî, xurîsorik.

¹³⁵⁶ **Çavfiroş:** Ango rindahiya çavan dibe. Pizikê xortaniyê îşareta rindiyê ye, mirov re şanazî ye lê pizikên xuriyê nexweşiye, mirovan 'aciz dike, rindiya çavan dibe hetta pêşve here hinekan kor jî dike. Di Kurdî yê de gotinek li ser wê meselê jî heye: Sorik can dibe, xurik jî rindiya çavan dibe. (H.)

¹³⁵⁷ **Haş:** Aram, asûde, ker dibû

¹³⁵⁸ **Şeqşeqa aş:** Şeqşeq, çeççeç. Li aşê ji bo ku genim di dewla genim de bê eyarkirin parçeyeke dewlê ye.

¹³⁵⁹ **Bata:** Bihata

¹³⁶⁰ **Rûgul:** Ew dilberên ku rûyên wan gulgulî ne.

¹³⁶¹ **Şîrînmeş:** Mebest jê meşa dilberê, rêveçûyîna şîrîn û bihejin e.

¹³⁶² **Çekqumaş:** Kinc û libasê qûmaş.

¹³⁶³ **Pêşuway:** Pêşeng, serek, serok

60.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Hey di dil da bi hezaran gem û derd û jan û êş
Tê me pey hev tîrê derdan hem li paş û hem li pêş

2.

Renda¹³⁶⁴ derdan wekî textan dilê têk jan û birîn
Bi devê her wekî gûzan¹³⁶⁵ daye ber xu dike rêş¹³⁶⁶

3.

Serda destê jana 'eşqê xoya şor pê wer dike
Henberê rindîya yarê dipijînit wekî leş

4.

Çar awirê¹³⁶⁷ dil dîwar e, jêr û jorê wî ye ar¹³⁶⁸
Dişewite wekî dar e, hey hewar ey dest(i)keş¹³⁶⁹

5.

Nav têrafa¹³⁷⁰ 'işqê da dil lîf dida her wekî mar
Diçû xarê tê da şîşê sertûjê her wek dirêş¹³⁷¹

6.

Me dî yarê nêrînek kir li dilê têk ar û pêt
Got çî qîrînî bi te ketye, te ra way dibê m hiş

7.

Me go dilber, bes e evqas êş û derdan nede me
Gote çer wer tu dibêjî, ev çî hal e wiş û wiş¹³⁷²

8.

'Aşiqê heq ra divêt her şebr û sekn¹³⁷³ û kerhesî¹³⁷⁴

¹³⁶⁴ **Rend:** Rendeş, amûrekî hesin e ku kêrî rastkirina û tiraşkirina daran tê.

¹³⁶⁵ **Gûzan:** Kerên tûj ên berê ku mêr bi wan serê xwe kur dikirin, ustûra.

¹³⁶⁶ **Rêş:** (Tiştê hişk û zexm) hekandin, rêşkirin

¹³⁶⁷ **Çar awir:** Çar alî, çarmedor

¹³⁶⁸ **Ar:** Agir

¹³⁶⁹ **Dest(i)keş:** Alîkar, destyar

¹³⁷⁰ **Têraf:** Hêl, alî

¹³⁷¹ **Dirêş:** Biz, cureyek ji derziyê ye ku ji şujînê stûrtir e û destiyê wî heye

¹³⁷² **Wiş û wiş:** 'Ecêb 'ecêb, xerîb xerîb

¹³⁷³ **Sekn:** Sekinandin, sebat, tebat

¹³⁷⁴ **Kerhesî:** Bêdengî, kerayî

Yan ne, wek bulbul dibit hey bê murad û yar û xîş¹³⁷⁵

9.

Bê nigê şebrê ji dirrîyê evînê tu kesek

Nabihûre ey **Hezîn** terk key tamamen şeş û bêş¹³⁷⁶

61.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Gujgujî¹³⁷⁷ ser berxê dil şahîné 'îşqê el-xelaş¹³⁷⁸

Daye nêv pencê qetanê yara dilbêş¹³⁷⁹ el-xelaş

2.

Ji fiğan û barîna¹³⁸⁰ dil sedda Çînê¹³⁸¹ hilkeşî

Bal we ve gazîyê tîne dostê dostan el-xelaş

3.

Wek kevoka serjêbûyî xûnê da hilpirtikî

Çilkê xûnê dipekîne ser we da way el-xelaş

4.

Ger neyên rehîmê li me hûn ey keremkarê mezin

Dê çi bit hâlê me yê jarê belengaz el-xelaş

5.

Bil ji dergahê we nîne bo me tu hêwirgehê¹³⁸²

Hûn me der kin ma ku da êdî biçin em el-xelaş

6.

Bil ji we nîne kesek vê jana dişwar ra şifa

Ger nekin pursê li me hûn kî diket purs el-xelaş

7.

Me xu avêtîye hêşa¹³⁸³ konê we ey pehluwan

¹³⁷⁵ **Xîş**: Tunebûn, wendabûn, fenabûn

¹³⁷⁶ **Şeş û bêş**: Xeberdanên vir de wê de, axaftinên beredayî

¹³⁷⁷ **Gujgujî**: Êrîş kirin

¹³⁷⁸ **El xelaş**: Hawar, alîkarî

¹³⁷⁹ **Yara dilbêş**: Ew dilbera xwedan şefqet

¹³⁸⁰ **Barîn**: Dengê ku ji berxê der tê. Wek mînak; ker dizîre, hesp dihîre û hwd.

¹³⁸¹ **Sedda Çînê**: Li dinyayê dîwara herî mezin e ku ji bo parastinê beriya zayînê hatiye avakirin nêzî 8851

km ye.

¹³⁸² **Hêwirgeh**: Stargeh, hewing

Nûcuwan im dilbijan im bê eman im el-xelaş

8.

Bil ji yaranê Xuda nîne **Hezîn** ra tu hewar
Îstûxar im ber derê we çare hûn in el-xelaş

62.

fa`ilatun / fa`ilatun / fa`ilatun / fa`ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Bil ji axa Yeşribê¹³⁸⁴ nîne te ra ey dil xelaş¹³⁸⁵

Bil ji feyza Eħmedî¹³⁸⁶ nîne ji derdan tu xelaş

2.

Lez biçu xu bigihîne bal wê feyż û axa pak

Lewra êşa çavê dil ra hey bi wê axê xelaş

3.

Biweşîne toza wê axê li ser qelbê birîn

Da di zindana dunê da bibînî bo xu xelaş

4.

Kanîya jînê di wê qada mubarek da heye

Ger vexî jê qimekê¹³⁸⁷ dibî ji her derdî xelaş

5.

Roja îmanê ji wê axa mubarek hildibit

Ger bigêjit te tîrêjek pê dibî serbest xelaş

6.

Kana `irfanê¹³⁸⁸ ye Yeşrib, Betha¹³⁸⁹ ye behra kemal

Her bi wan cananê pakî wan da razane xelaş

7.

Serteser `alem bi wê nûra mubarek ronî ye

Ji hemî tarîyê afatan bi wê ye her xelaş

---

¹³⁸³ **Hêş:** Sî, parastin, muhafaza

¹³⁸⁴ **Yeşrib:** Navê Medîne yê berê. Hz. Muhemmed (asw.) li wir çûye rihma Xwedê.

¹³⁸⁵ **Xelas:** Rizgarî, felat,

¹³⁸⁶ **Eħmed:** Pêxembera dawî Hz. Muhemmed (asw.)

¹³⁸⁷ **Qimek:** Qurtek, gulpek

¹³⁸⁸ **‘Irfan:** Naskirin, zanîn, naskirina Xwedê

¹³⁸⁹ **Betha:** Li Mekkeyê navê newalekê ye. Li vir qesda Mekkeyê dike.

8.

Hey dibilqê ava Îslamê ji wê axa pîroz
Jê tê bona teyha¹³⁹⁰ dunyay ra her ew av e xelaş

9.

Dilbera çola dunê da dil ji tihan perritî
Çilkekî wê avê bid me da bikin pê dil xelaş

10.

Çer dihêlî dil bişewite ku kûllûna¹³⁹¹ te ye
Hêvîdar im istûxar im ji tihan dil key xelaş

11.

‘Eskerê nefîsê xu berda ser dil wek zurba¹³⁹² guran
Bo kulîlka bağê Yeşrib ji guran dil key xelaş

12.

Pur **Hezîn** im haxerab im tihê bal lufta te me
Bo diyar û yarê pakîn me reha key¹³⁹³ jê xelaş

63.

mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Dilber ji îcada te dil yek nukteyek kirye gered¹³⁹⁴
Ji bo ku tu şade bibî koletîya te kir gered

2.

Ji nasîya zâtê ehed¹³⁹⁵ bibî wekî derya mezin
Ji lahûtê¹³⁹⁶ bibin xuya te da şifate heq gered

3.

Ya wek hêlîya¹³⁹⁷ şaderû ‘eksa şifate zati¹³⁹⁸ ye

¹³⁹⁰ **Teyh:** Çol, çolistan

¹³⁹¹ **Kûllûn:** Kîler, xenzik, xanî

¹³⁹² **Zurb:** Zurbe, koma guran, kerîya heywanên hov û weş

¹³⁹³ **Reha key:** Xilas bike, rizgar bike

¹³⁹⁴ **Ĝered:** Armanç, mebest

¹³⁹⁵ **Ehed:** Ew Xwedayê ku yek û tenê ye û hevalê wî tune ye

¹³⁹⁶ **Lahût:** Îlahiyet, ‘alema îlahî

¹³⁹⁷ **Hêlî:** Neynik, ‘eynik

¹³⁹⁸ **Şifate zati:** Ew şifaten ku tenê di zate Xwedê de henin û ji bilî wî tu tiştî de nînin. Şifate zati şeş lib in.

Wan bi dor; wucûd (hebûn, Xwedê her heye û nebûna wî nayête hizrkirin), qîdem (destpêka hebûna Xwedê nîn e), beqa (dawiya hebûna Xwedê nîn e), wehdaniyet (yekîtiya Xwedê ye ango Xwedê yek e, tenê ye û hevalê wî

Bibiriqe ‘enya te da ji hebûnê ev e gered

4.

Ya wek barana tê bi rehîm heşîn biket gulên xûyan

Di bağ û bustanê te da koletî lew bûye gered

5.

Kera ku baran nakêşit derve dihêlin bo guran

Dilê neket koletîyê di wê le‘în¹³⁹⁹ ra ye gered

6.

Gahê ku pê nay cot kirin ser jê dîkin yan jî didin

Nefsa ku nabit bar(i)keş bil terdê¹⁴⁰⁰ nabit jê gered

7.

Rabe biçe cem bulbulan purs key ji weşla¹⁴⁰¹ şorgulan

Ger tu nebînî wan gulan ji hebûna te çî gered

8.

Madam ku piştî mirinê dibî ax û xalî diçî

Bo çî tu bilind difirî ji nasûtê¹⁴⁰² çî ye gered

9.

Piştî nebînit her kesek cezayê karê xu çî ye

Ferqa Ebû Cehl¹⁴⁰³ û ‘Umer¹⁴⁰⁴ yan ji rindîy çî ye gered

10.

Wek hev dibin camîd¹⁴⁰⁵ û hey¹⁴⁰⁶ wek hev dibin xerab û çê

Madam wuşay ji qanûn û pesn û zeman çî ye gered

11.

Çîman li hespan suwar dibî çîma kera jar bar dikî

Wusay ji ‘îş û karê te zûlm û cefa ye her gered

---

tune ye), mûxelefetûn lî‘l-hewadîs (Xwedê naşibe tiştê ku ji dû re hatine afirandin), qiyam bî nefsihî (hebûna Xwedê ji xwe ye, Xwedê hewcedarî kesî nîn e) (H.)

¹³⁹⁹ **Le ‘în:** Yê ku hatiye naletkirin

¹⁴⁰⁰ **Terd:** Qewitandin, qewirandin, qeşitandin, derkirin

¹⁴⁰¹ **Weşl:** Gihandin, gihîştin

¹⁴⁰² **Nasût:** Însaniyet, her tiştê ku bi însanan re elaqeder e.

¹⁴⁰³ **Ebû Cehl:** Apê Hz. Muhammed (asw.) e. Di dewra Îslamiyetê de yek ji wan pêşberê neyarên Hz. Pêxember bûn. Navê wî yê eslî ‘Amrê kurê Hîşam el-Mûxira ye lê ji hêla misilmanan ve bi leqeba “ebû cehl” ango “bavê nezanînê” hatiye gazîkirin. Ji bo misilmana gelek zilm û zordarî kirine. Sedema derketina şera Bedrê bûye û dişa di wê şerê de hatiye kuştin. Di Îslamiyetê de wek “fir’ewna dînê Îslamê” tê naskirin.

¹⁴⁰⁴ **‘Umer:** Hz. Omer (584- 644). Navê Omerê kurê Hettab e. Xelîfeyê duyemîn e. Bi dadmendî û desthelatiya xwe ve namdar bû. Di dewra xelîfetiya xwe de teqwîma hîcriyê saz kiriye. Di sala 10. a xelîfetiya xwe de ji aliyê koleyekî Îranî ve hatiye şehîd kirin.

¹⁴⁰⁵ **Camid:** Bêruh, bêgiyan, nezindî

¹⁴⁰⁶ **Hey:** Zindî

12.

Madam ku insan î bira koletî şerçe ji te ra
Yan ne, wekî Darwîn¹⁴⁰⁷ diçî herrîyê da xar bê gered

13.

Darwîn ku mûweffeq nebû hewale kir ser nesla tê
Ew derewa bin da tune, da ku nebit rûreş gered

14.

Darwîn digel hem fikrê xu digot ji daran berx dizêt
Derew bi buhtanan¹⁴⁰⁸ di van teqrîr¹⁴⁰⁹ û îşbat kin gered

15.

Hem felsefa Yûnanîyan ji heykelan¹⁴¹⁰ dixast meded
Dînê ji heykelan dixazit mededê, tewş e gered

16.

Carnan digot şeş in Xuda, yê pur mezin li ser çiyar
Carnan bi piryê ve diçû Xudên ewanê bê gered

17.

Dînê bi piryê ve diçit Xuda û efkar û gered
Dîwar li ser wehyê nebit bizan ji wî şerr e gered

18.

Bo dî li henber agirê duşwar şev û roj diskinê¹⁴¹¹
Birçiy û tih û perîşan agir wî neşohte¹⁴¹² gered

19.

Şed şalê xidmetê biket agir ra ew bûdî¹⁴¹³ dema
Nêzik bibit ji wî hema diket şewata wî gered

20.

Bil bağê Îslamê hemî dînê dî tîk sinc¹⁴¹⁴ û dirî
Kesê bi wan kevit ji tîrê kufrê ra dibit gered

---

¹⁴⁰⁷ **Darwîn:** Charles Darwîn (1809-1882) Zanyarê siruştê. Xwediyê ramana darwînîzmê ye. *Darwînîzm*; her aferîde/bûnewer/candar kêmzêde bi hev re tîkildar in û di demeke dîr û dirêj de ji hev dîr ketine. Di zemanên berê her tişt wekî organizmayeke asan bû lê bidemane her tişt bû organizmayeke kompleks. Ew doktrîna peresanparêz, netew û li dijî dînê ye. (bnr. https://tr.wikipedia.org/wiki/Charles_Darwin 10.04.2015)

¹⁴⁰⁸ **Buhtan:** Şiltaxî, buxtan, şel, îftîra

¹⁴⁰⁹ **Teqrîr:** Dubarekirin, ducar, carî

¹⁴¹⁰ **Heykel:** Peyker

¹⁴¹¹ **Diskinê:** Disekine

¹⁴¹² **Neşohte:** Neşewitîne

¹⁴¹³ **Bûdî:** Bûdîst, ew kesê ku baweriya xwe bi dînê Bûdîzmê re aniye.

¹⁴¹⁴ **Sinc:** Stirîn, dirî

21.

Borîn bikey carî hela li bagê Îslamê binêr
Hemî kulîlkê xûyê qenc û sosinê bilind gered

22.

Yek bêhnekî wan sosinan eger bibit te ra neşîb
Ji jîné ew bes e te ra ey şendilê şîrîn gered

23.

Vexî eger ji kanîya heyata Îslamê qimek¹⁴¹⁵
Dibî tu şagê sermedî¹⁴¹⁶ ji hebîmê ev e gered

24.

Borîn bikey carî di nêva mêrg û zozanê wê da
Cehanê da te ra ji bil Îslamê namînit gered

25.

Paqîşîy û nezaketa heye di wî dînê mubîn¹⁴¹⁷
Ruh û dilan şade dîkin enwarê¹⁴¹⁸ heq rakin gered

26.

Ye Reb me yê jarê reben bi wan gulan key şad(i)man¹⁴¹⁹
Bi bulbulê wî bagçeyê me goyinan key hem gered

27.

Bigîjîmî lengê¹⁴²⁰ peya bal wan suwarê wek birûsk
Hezîn diket zarîn û şîn, rîzaya te`y wî ra gered

64.

fa`ilatun / fa`ilatun / fa`ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Dil ji bil yara berîn¹⁴²¹ nîne gered¹⁴²²

Gîştina wê yarê ye dil ra gered

2.

¹⁴¹⁵ **Qimek**: Qurtek, kulmek, mitsek, çengek

¹⁴¹⁶ **Sermedî**: Tiştê ku dawîya wê tune ye, bêdawî, ebedî

¹⁴¹⁷ **Mubîn**: Eşkere, zelal

¹⁴¹⁸ **Enwar**: Nûr, rewnaq, ronak

¹⁴¹⁹ **Şad(i)man**: Şadman, dilşa, karman, dilgeş, bextewar

¹⁴²⁰ **Leng**: Kulek, şaht

¹⁴²¹ **Yara berîn**: Yara `ewil, dilbera pêşîn, evîna ezeli. Mebest jê Xwedayê Jorîn e.

¹⁴²² **Gered**: Armanç, mebest

Şed hezar sosin û yasemîn hebin
Dil ji bil wê nergizê naket gereç

3.

Bi hezaran dilberê ser xu hebin
Dil ji bil wê zerînê naket gereç

4.

Şîrînî çendan hebit ma mêş diket
Bil ji hingiv şîrînîkî dî gereç

5.

Yan hebit şed gul gelo sîper¹⁴²³ diket
Bil ji ronîyê şeva tarî gereç

6.

Dil bizane dişewite wek sîper
Dîsa naket bil ji wê canê gereç

7.

Yan bizane xinc¹⁴²⁴ dibit wî derdî da
Dîsa naket geyrê wê yarê gereç

8.

Şed hezar zindanê ve derbaz bikin
Nakirit¹⁴²⁵ bil nazikê dîsa gereç

9.

Şed hezar dilber hebin Ferhad diket
Bil ji Şîrînê gelo keskê gereç

10.

Yan hezar mehbûb¹⁴²⁶ hebin Mecnûn diket
Geyrê Leylayê kesî qeşd¹⁴²⁷ û gereç

11.

Yan hezaran nûr hebin Mûsa diket
Bil ji nûra Tûrê nûrek dî gereç

12.

---

¹⁴²³ **Sîper:** Sîperik, minminîk, pirpirok

¹⁴²⁴ **Xinc:** Pare pare, perçe perçe

¹⁴²⁵ **Nakirit:** Nake, wisa nake

¹⁴²⁶ **Meqbûb:** Dilber, evîn

¹⁴²⁷ **Qesd:** Armanç, mebest, xered

Yan hezar rehber hebin Romî¹⁴²⁸ diket

Bil ji Tebrîzî¹⁴²⁹ nîşanek dî gereç

13.

Masî bê av ma dibit jînê biket

Jîna dil dildar e lew wê ket gereç

14.

Ne tenê dil qeşda wê canê diket

Serteser ‘alem diket yarê gereç

15.

Ne tenê dil ketye dafa ‘işqa wê

Têk cihan maye di wê dafê¹⁴³⁰ gereç

16.

Ger bizanît dil bi dafê ser diçit

Daneya¹⁴³¹ tê da ye dîsa ket gereç

17.

Lew reha¹⁴³² yarê da çûyîna serî

Bi hezar hêvîyê dil ra ye gereç

18.

Gazê¹⁴³³ şînan¹⁴³⁴ bête ser qelbê **Hezîn**

Dil bi şahî dîsa yarê ket gereç

19.

Ger bibin dil cenneta firdews¹⁴³⁵ dîsa

Dê cemala¹⁴³⁶ wê delalê ket gereç

20.

Ger bi şed şahîyê dil kêfxweş bikin

Agirê ‘işqê dîsa dil ket gereç

21.

Şahê husnê ger bibit dil ra heval

---

¹⁴²⁸ **Romî**: Mewlana Celaleddînê Romî. (bnr. 8/23)

¹⁴²⁹ **Tebrîzî**: Şemsê Tebrîzî. Şêxê Mewlana Celaleddîn Romî ye. (bnr. 9/6)

¹⁴³⁰ **Daf**: Dafik, telik, xepik, kemîn

¹⁴³¹ **Dane**: Lib, liba gênim

¹⁴³² **Reh**: Rê

¹⁴³³ **Gaz**: Çiya

¹⁴³⁴ **Şîn**: Derd, keser, kovan

¹⁴³⁵ **Cenneta firdews**: Li bihiştê qata şeşemîn e. Bihişt, cennet

¹⁴³⁶ **Cemal**: Rindî, bedewî

Nabîtin dil ra jî wê meztir gered

22.

Xelq dixazit zengînîya wê dunê

Ebedîyyet û îman dil ra gered

23.

Gîştina hîvê dixazit astronot¹⁴³⁷

Çêkerê¹⁴³⁸ ‘alem jî dil ra ye gered

24.

Padişah girtina bajarî divêt

Lêbelê fetħa dilan dil ra gered

25.

Xûna me ‘şûman dirêjî pêşuwa¹⁴³⁹

Kuştina nefsa neyar dil ra gered

26.

Ey **Hezîn** dunya wekî qehpe jin e

Rojê dostekî diket qeşd û gered

27.

Xu biparêze hetta karî eman

Nav û dengê te nebit paymal¹⁴⁴⁰ gered

28.

Qeşda yara sermedî¹⁴⁴¹ key her bi dil

Lew bi dest wê ye kilîta her gered

65.

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Dil di rahê ‘işqê da nîne gelet¹⁴⁴²

Ruh di cezbê û coşê da nîne gelet

2.

---

¹⁴³⁷ **Astronot**: Stêrger, esmanger

¹⁴³⁸ **Çêker**: Aferîner, afirandêr

¹⁴³⁹ **Pêşuwa**: Pêşeng, serek, serok

¹⁴⁴⁰ **Paymal**: Bernig, xax, rezîl

¹⁴⁴¹ **Yara sermedî**: Ew yara ku her heye. Mebest jê Xwedayê Jorîn e.

¹⁴⁴² **Gelet**: Çewt, şaş

Pur zeman e dil bi wê rê girtîye
Baqilê¹⁴⁴³ zana neket evqas gelet

3.

Dilê l`pêşya xu nûrek şade dîye¹⁴⁴⁴
Lew çûyîn û rahê da naket gelet

4.

Dafa¹⁴⁴⁵ biska yarê da tiştik heye
Teyrê baqil nakevit dafê gelet

5.

Çangulê¹⁴⁴⁶ zencîra `işqê dil dibit
Bi xu ser dil nade vê çolê gelet

6.

Behra `işqê da dîye durrek beha
Yan ne, nadit behrê bê geştî gelet

7.

`Alema `işqê da jînek xweş heye
Xidrê dil, tarîyê naket qeşd gelet

8.

Kanîya ava heyatê tê heye
Nakêşînit dil evan cewran¹⁴⁴⁷ gelet

9.

Şed keser çawa cuwanî çû ji dest
Gafil û xew da û beyhûde gelet

10.

Nîvê `umrê me buhûrî bê mefa¹⁴⁴⁸
Me nekir karek hêja tewş û gelet

11.

Î`tecil fe`l-weqtu seyfun qatî`un¹⁴⁴⁹
Nate¹⁴⁵⁰ dayîn heqqê wê rastî gelet

---

¹⁴⁴³ **Baqil:** Kesê biaqil, biheş, heşdar

¹⁴⁴⁴ **Dîye:** Ditiye

¹⁴⁴⁵ **Daf:** Dafik, telik, xepik, kemîn

¹⁴⁴⁶ **Çangul:** Çengal, mebest jê xelekên keziyê dilberê ne.

¹⁴⁴⁷ **Cewr:** Cefa, tade, zulm, sîtem

¹⁴⁴⁸ **Mefa:** Menfa`et, havil, sûd

¹⁴⁴⁹ **Zû bike,** zeman wekî şûrê birrînkê e.

12.

Lê îro ahîn dîkin çer¹⁴⁵¹ çû ji dest
Ew zemanê qencê dilber ber gelet

13.

Hey gelo wan rojê pîroz ra vege
Şond dixûnim qet nekim wan da gelet

14.

Ah gelo ew jîn û jîrî dizvire
Teqdîra wan kim tamamî bê gelet

15.

Ax û xalî way li serê min be çer
Me di wan rojan da girt rahê¹⁴⁵² gelet

16.

Tiştê me av, zen dikir bûye îro
Henberê me leylan¹⁴⁵³ û dûman gelet

17.

Ew heqîqeta li pê wê em diçûn
Îro bûye bin da beyhûde gelet

18.

Her, heqîqet nûra Eħmedî bizan
Bil ji wê nûrê hemî dî zir gelet

19.

Yê dimînit geş gula îmanê ye
Pirmilîye¹⁴⁵⁴ yê dî ber bayê gelet

20.

Yê dimînit pêketî luksa dîne
Vemirîne mûmê dî`b bayê gelet

21.

Hîna cuwanî vekey çavê xu `ezîz
Te nebit nefsa neyar rahê gelet

---

¹⁴⁵⁰ **Nate:** Nehate.

¹⁴⁵¹ **Çer:** Çawa

¹⁴⁵² **Rah:** Rê

¹⁴⁵³ **Leylan:** Revrevik, rewrewk, serab

¹⁴⁵⁴ **Pirmilî:** Çilmisî, pelisîn

22.

Çûye bin da bal helakê ve kesê
Hêj ku xort e girtîye rahê gelet

23.

Lez nezivrînî serê hespa xu xurt
Diçe xarê her di zinnarê gelet

24.

Dar hîna taze ye bin ve ranebit
Piştî qert bû kok ve derxistin gelet

25.

Av hîna hindike tê girtin pêşî
Piştî bû ro¹⁴⁵⁵ çûyîna pêşyê gelet

26.

Şiv¹⁴⁵⁶ hîna terr e eger ney rast kirin
Piştî 'îşk bû rastkirina wê gelet

27.

Hêj ku ronî ye negijî menzilan
Gerîban ra şev çûyîn bin da gelet

28.

Neçûye avan hîna roja te xurt
Xu reha key¹⁴⁵⁷ ji hemî karê gelet

29.

Bigirey rehberê zana xu ra
Da nebî wenda di vê çola gelet

30.

Yan bibe zana bi her dirb û rehan
Da nebînî zehmetan b`karê gelet

31.

Kar(i)wan çû hate êvar ma li cih
Ah **Hezînê** jar li vî warî gelet

32.

---

¹⁴⁵⁵ **Ro**: Çem, rûbar

¹⁴⁵⁶ **Şiv**: Şivik, dar, darika testan

¹⁴⁵⁷ **Reha key**: Xilas bike, rizgar bike

Hêvîya bêhêvîyan tu'y ey delal
Mat bûne mane li ber warê gelet

33.

Çavê me girtîye pas û tarî ye
Naqetînin rasiyê ji gelet

66.

mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Şeraba fîncana dilan xweş û zelal e bê gelet¹⁴⁵⁸

Gulekî şîn bûye di dil bêhed delal e bê gelet

2.

Kî ku vexû wê şerbetê sağ dimînit hetta ebed

Kesê bibîne wê gulê dimînit bengî bê gelet

3.

Geş(i)tîya gula dilan ebedî ye yeqîn bizan

'Işqa xu pê va girtîye baqî ye wek wê bê gelet

4.

Di nêva hadîs¹⁴⁵⁹ û qedîmê¹⁴⁶⁰ da ferqek mezin heye

Çawa qedîm dibit mekan bo hadîsa tewş û gelet

5.

Piçek herî bipeke ser berfê dibit dest da xuya

Hinek tenî ji rûyê dilkeş ra dibit 'eyb û gelet

6.

Laîqê ser belgê gulan xunav û şebnem¹⁴⁶¹ her bitin

Pekandina çilka hudûs¹⁴⁶² li rûyê napeyda gelet

7.

Laîqê sosina qedîm şifatê napeyda ne her

Birrîna kinca hadîsê li bejna napeyda gelet

---

¹⁴⁵⁸ **Gelet:** Çewt, şaş

¹⁴⁵⁹ **Hadîs:** Ew tiştê ku dûre peyda bûye, ne ezeli ye, destpêka wî heye. Ji xencî Xwedê her tişt hadîs e.

¹⁴⁶⁰ **Qedîm:** Ew tiştê ku despêka wî nine, ezeli.

¹⁴⁶¹ **Şebnem:** Xunav

¹⁴⁶² **Hudûs:** Hadîs, ew tiştê ku dûre peyda bûye, ne ezeli ye, destpêka wî heye.

8.

Hetta qiyasa dîtina li nadîtiyan nay kirin
Sağ û mirî çawa li ser hev bin qiyas û bê gelet

9.

Rastî dixazî ey bira îdraka kunhê¹⁴⁶³ zehmet e
‘Ummanekî kûrehî pir ‘eqlan di wê mat û gelet

10.

Çawa digêjit ‘eqlê meşnû‘an¹⁴⁶⁴ bi Şani‘ê ehed¹⁴⁶⁵
Ma nas diket dîwar û mase çêkerê rast û gelet

11.

Ji hendese`w¹⁴⁶⁶ muhendisan ma heye pîlan ra xeber
“Tefekkerû fî`l-mexluqî”¹⁴⁶⁷ natîye ku tên ber gelet

12.

Rêwîyê rahê heq divêt wek berfê wî dil bit sipî
Îskan û neynika şehan piçek qirêjî lê gelet

13.

Dilê bi pasa gunehan tarî bûye bê nef¹⁴⁶⁸ bizan
Pêxistina lanba bi herriyê şowağ bûye gelet

14.

Divêt evîn dil ra hebit ronî bidit bi nûra heq
Eger nebit lanbê da gaz ji hêvîya nûrê gelet

15.

Zinarê dil bi zencîra ‘işqê tenê tete kişan
Yan ne, bi kendiran kişandina tirênê pur gelet

16.

Dozera ‘işqê lazim e veket reha feyze di dil
Vegerîna reha çiyar bi tevî û bêran e gelet

17.

---

¹⁴⁶³ **Kunh**: Heqîqet, ‘esl

¹⁴⁶⁴ **Meşnû**: Aferîde, mexlûq

¹⁴⁶⁵ **Şani‘ê ehed**: Ew hunermendê ku yek û bêheval. Mebest jê Xwedayê Jorîn e.

¹⁴⁶⁶ **Hendese**: Endaze, geometrî

¹⁴⁶⁷ Di mexlûqê (tiştê ku hatine afirandin) de tefekurê bikin.

Îşareta vê hedîsê dike: لا تفكروا في الله، و تفكروا في خلق الله

(Taberanî, el-Avsat, 6456; el-Lâlâkât, es-Sünne, 1/119/1-2; Beyhâkî, Şuabü’l-Îmân, 1/75; Ebu Nuaym, el-Hilye, 6/66-67; el-Elbânî, es-Silsiletü’s-Sahîha, 4/395.)

¹⁴⁶⁸ **Nef**: Menfaat, havil, sûd

Kesê dixazit bulbulan divêt biçe bağê gulan

Bo dîtina şahan çûyîna gom û axûran gelet

18.

Hevalê şahan lazim e rûnê li şûna pur temîz

Rûniştina li mîndera tajîyê zanan ra gelet

19.

Laîq bi merdanê Xuda¹⁴⁶⁹ ra kinca parastinê ye

Xukirina çeka¹⁴⁷⁰ qirêj rinda cihanê ra gelet

20.

Dil lazim e nebit giran zêde bi eşgalê dunê¹⁴⁷¹

Pêxistina firrê li çeyyara giranbar pur gelet

21.

Paqîş bikey dil û bixemilîn bi sosinê xûyan

Ji bo nebit cehd¹⁴⁷² û xebata te heba û ber gelet

22.

Bustanê neyêt kağ kirin,¹⁴⁷³ kulbe kirin¹⁴⁷⁴ tofê dê qenc

Nejoy tê da ji hêvîya girtina meşûlan¹⁴⁷⁵ gelet

23.

Bi ava 'irfan û gulê yeqîn û 'ilmê qenc key dil

Çer bulbulê nûra Xuda ra weste qelbê têk gelet

24.

Kesê nebit qelbê wî da nûra Xuda mirî bizan

Hevalîya bi mirîyan ji sağ dilan ra pur gelet

25.

Dûr be heta karî, hewar! ji wan mirî dilê dewar¹⁴⁷⁶

Ji bo nemînî istûxar tev wan perîşanî gelet

26.

Digel nebaşan ger bibî dibî nebaş û xûxirab

---

¹⁴⁶⁹ **Merdanê Xuda:** Ew mêt/kesê ku di rêya heq/Xwedê de ne

¹⁴⁷⁰ **Çek:** Kinc, cil, libas

¹⁴⁷¹ **Eşgalê dunê:** Mijûliya dinyayê

¹⁴⁷² **Cehd:** Xebat, şixul

¹⁴⁷³ **Kağ kirin:** Alax kirin, gihayê biyanî ji kok ve derxistin

¹⁴⁷⁴ **Kulbe kirin:** Amûrê kulb, tevir, xepar. Destiyê wê dar e, serê wê jî bi hesinê hatiye çêkirin. Kulbekirin jî navê wê şixulê ye ku bi kulbê xweliyê kolan e.

¹⁴⁷⁵ **Meşûl:** Ber, zad

¹⁴⁷⁶ **Mirî dilê dewar:** Ew dilê wan mîna yê dewaran in û mirî ne.

Her kes digel hevalê xu heşîr dibit nîne gelet¹⁴⁷⁷

27.

“Wekûnu me‘es-sadiqîn”¹⁴⁷⁸ madam ku gotîye Xuda

Bil ji durûstan ra hevalî zulm û xusran û gelet

28.

Bibjêre hevalan **Hezîn** dû ra bibe wan ra heval

Bê tecrube hevalîya bi her merovê zêr gelet

29.

Destê xu bermedey ji pêşa yar û merdanê Xuda

Ji bo nebî çola dunê da bê hewar û rê gelet

30.

Kesê bibit wenda liha¹⁴⁷⁹ nîne wî ra dawî dilo

Bibe hevalê rehberan ji bo nebî dawî gelet

67.

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Dil ji ber wan şîşê ‘işqê bûye dağ¹⁴⁸⁰

Lew wî her nalî ye wek bulbulê bağ

2.

Bû tîrêjek roja husnê¹⁴⁸¹ tê xuya

Hilkirî tê da hezar ar¹⁴⁸² û çirağ¹⁴⁸³

3.

Ew dilê tê da hebit zerrekê ‘işq

Namînit tê da tu car piçek ferağ¹⁴⁸⁴

4.

Zerrekî ‘işqê dunê wêran diket

Pêdixe agirê dişwar wekî mağ¹⁴⁸⁵

¹⁴⁷⁷ Mirov [di roja heşrê] bi hezkerê xwe re ye. (Ebû Dawûd, Edeb, 113; Muslîm Birr, 50)

¹⁴⁷⁸ Digel merivê rastan re bibin. (Tewbe: 9/19) û (bnr. 52/4)

¹⁴⁷⁹ **Liha**: Li vir

¹⁴⁸⁰ **Dağ**: Birîna ku bi hesinê sorkirî tê çêkirin.

¹⁴⁸¹ **Husn**: Rindî, bedewî, spehîfî, xweşikî

¹⁴⁸² **Ar**: Agir

¹⁴⁸³ **Çirağ**: Çira

¹⁴⁸⁴ **Ferağ**: Valatî, valahî

5.

Germîya agirê ‘îşqê bêhed e
Dihelit henber wî qelbê wekî sağ

6.

‘Îşq ji bil sosinê xûyan hez naket
Dil ji exlaqê xerab qenc bikey kağ¹⁴⁸⁶

7.

Dil ji kanîya ‘îşqê vexû qimek
Bê keder hetta ebed dimîne sağ

8.

Tev li şalûlan¹⁴⁸⁷ fezaya husnê da
Bi perê ‘îşqê diket firr û belağ¹⁴⁸⁸

9.

Tek huzûra cawîdanê¹⁴⁸⁹ ‘îşq didit
Ey **Hezînê** dil birînê tewş dimağ¹⁴⁹⁰

68.

mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Dilberê dil da danîye bi dûrîyê şed şîş û dağ¹⁴⁹¹
Biskeynê kes¹⁴⁹² vewşandîye¹⁴⁹³ dil kiriye fena û dağ

2.

Ava heyatê her dizêt ji dev û lêvê wê`y bedew
Çilkê xoya wekî xunav¹⁴⁹⁴ danîye dil da heftê dağ

3.

Ew kewmeşa¹⁴⁹⁵ zivînbeden¹⁴⁹⁶ nêrînxweşa şîrînsuxen¹⁴⁹⁷

¹⁴⁸⁵ **Mağ:** Ew tîrê ku tiştan dişewitîne

¹⁴⁸⁶ **Kağ:** Kax kirin, alax kirin, gihayê biyanî ji yên baş cudakirin û kok ve derxistin

¹⁴⁸⁷ **Şalûl:** Şalûr. Çivîkek weke bilbilê dengxweş e

¹⁴⁸⁸ **Belağ:** Gihîştin

¹⁴⁸⁹ **Cawîdan:** Bêdawî, sermedî, ebedî

¹⁴⁹⁰ **Dimağ:** Eql, hiş

¹⁴⁹¹ **Dax:** Birîna ku bi hesinê sorkirî tê çêkirin.

¹⁴⁹² **Biskeynê kesk:** Biskên kesk, keziyên kesk.

¹⁴⁹³ **Vewşandin:** Veweşandin, dawêşandin, hejandin

¹⁴⁹⁴ **Çilkê xoya wekî xunav:** Ew dilberê ku dilopek xwêdana wê wekî xunavan xweş û pak

¹⁴⁹⁵ **Kewmeş:** Rêveçûyîna wek kewan. Ango meşa dilberê ye ku wekî ya kewan bihejin û xweşik e.

Mulk kirye ‘alema dilan lëxistîye nîşan û dağ

4.

Pur wenda ye pur wenda ye, çawa bike bê feyde ye

Dilê nedît bi şîşa ‘işqa yarê ser guhê xu dağ

5.

Beyhûde ye beyhûde ye, wek xanîyê wêrane ye

Dilê nebit bi ‘işqa yara sermedî¹⁴⁹⁸ kebab û dağ

6.

Dilber bes e êdî were, ji perdehan derkev der e

Te bi dîrî dil kir ker e, êdî bibir hicran¹⁴⁹⁹ û dağ

7.

Dil şewitî dil şewitî ber tîna ‘işqê perritî

Vekey derê rehîmê bedew bi dîrîyê dil mekey dağ

8.

Dil bû birîn dil bû birîn, bi tîrê wan birhê şîrîn

Zor e tehemmul nakirin evqas cefa û derd û dağ

9.

Dilbende yim dilbende yim, ji karê xu şermende yim

Li hêvîya lufta te yim, dil çû helak ji jana dağ

10.

Pêşyê li me xweş hat evîn dû ra li me şêlû bû jîn

Karê me bû şîn û gîrîn dil da vebû şed êş û dağ

11.

Rojê me tarî bûn tamam derket ji destê me zimam¹⁵⁰⁰

Karê me bûn fiğan mudam ji berdêlê kûr bûye dağ

12.

Qijîn bi mîlaka¹⁵⁰¹ me xist hejîn bi ‘alema me xist

Agir bi kîllera¹⁵⁰² me xist wê dîrîyê û wan derd û dağ

13.

---

¹⁴⁹⁶ **Zivînbeden:** Ew yara ku bedena wê mînanî zîv û zêran dibiriqê.

¹⁴⁹⁷ **Şîrînsuxen:** Şîrînkêlam, xweşaxêv

¹⁴⁹⁸ **Yara sermedî:** Ew dilbera ku ji ezel heta axir her heye, ango Xwedê.

¹⁴⁹⁹ **Hicran:** Cudabûn, veqetîna ji yarê, firqet; êş û derdê cudabûnê.

¹⁵⁰⁰ **Zimam:** Gem, gemê heywên

¹⁵⁰¹ **Mîlak:** Cerg, ceger, kezêb

¹⁵⁰² **Kîller:** Kîler, xenzik, xanî

Dil da nehîşt piçek hedan¹⁵⁰³ wan kûrbirînê pur bi jan

Hêstir di çavan da çikand wê 'îşqa dil kiriye dağ

14.

'Îşqa delala rû zelal pêxist di dil şed reng şemal¹⁵⁰⁴

Nehîşt me yê jar da tu hâl wan biskê karê wan e dağ

15.

Hikmetrija şîrînkêlam da me bi mujgan¹⁵⁰⁵ selam

Got gem mekin nîne mudam jana ku çê bit ew ji dağ

16.

Ji bo bibî nas û durist li dil me nîşana xu xist

Bi qanûna roja elest¹⁵⁰⁶ dostan dikan bi 'îşqê dağ

17.

Ġeman mekey êdî **Hezîn** qetan¹⁵⁰⁷ ji bo te nîne şîn

Çendan ku dûr bî tê dîyîn¹⁵⁰⁸ lewra te hey nîşan û dağ

18.

Wenda nekey wan şorgulan wan dil bi 'îşqê va kelan

Da lez bigijî menzilan tev bulbulê dil da ne dağ

19.

Dûr be ji her xar û xesî¹⁵⁰⁹ rûnê li kunc bi kerhesî

Da`b hâlê te kes nehesî ger te hebin şed êş û dağ

20.

Tali¹⁵¹⁰ bi meqsûda¹⁵¹¹ te tê dilber bi serdana te tê

Mizgîn bi gîhana te tê eger bi 'îşqê dil be dağ

69.

mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun

---

¹⁵⁰³ **Hedan**: Aram, sebr, tebat

¹⁵⁰⁴ **Şemal**: Çira, find, mûm

¹⁵⁰⁵ **Mujgan**: Bijang, mijang

¹⁵⁰⁶ **Roja elest**: Bezma elest, peymana elest. Xwedê Te'ala gava ku 'alema ruhan afirand ji wan re wiha got: "Elestû bî Rebbikûm?" (Ma Ez rebbê we nîn im?) Hingê ruh jî wiha bersîv dan: "Kalû, bela." (Belê, Tu rebbê me yî.) Ew bûyer di Qurana Pîroz de derbaz dibe. Ew cihê ku ruh hemî berayî bal hev bûne re "bezma elest, meclîsa elest", ji wê rojê re "roja elest" û ji sozdayîna wê rojê re jî "peymana elest" tê gotin. (Pala, *b.n.*, r. 72.)

¹⁵⁰⁷ **Qetan**: Cudayî, veqetan, dûrketin, firqet

¹⁵⁰⁸ **Tê diyîn**: Tê dîtin

¹⁵⁰⁹ **Xar û xesî**: Stirîn û sinc. Li vir qest, ew kesên ku di gotinên xwe de ne rast in, mirovên xwar e.

¹⁵¹⁰ **Tali**: Bext, sernivîs

¹⁵¹¹ **Meqsûd**: Armanç, mebest, meqsed

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Min dî cehana fanî da ber tewşîyê bêhed xilaf¹⁵¹²

Hinek di dest da ne murad, yê dî bi wan ra kin¹⁵¹³ xilaf

2.

Madam ku xaliqê ehed¹⁵¹⁴ danîye teqşîmat¹⁵¹⁵ û hed¹⁵¹⁶

Êdî ji bo çi ye hesed daha çima çê bit xilaf

3.

Xuda di zikê bigêran xarin didit mar û mûran¹⁵¹⁷

Eger nebî ji dilkoran bo rizqê xu dikey xilaf

4.

Xuda di serm û berfê da bi kovîyan xarin dida

Eger nebî bê behwerî¹⁵¹⁸ nakey ji bo zik tu xilaf

5.

Subhan¹⁵¹⁹ ji karê dilberê, alistina nigan kirî

Ji hirça hûrgir¹⁵²⁰ ra têr î, wuşay çi ye derd û xilaf¹⁵²¹

6.

Binêrî deryayê li hût¹⁵²² çi ye ji wî ra bûye qût¹⁵²³

Bi çi evqas mezin dibût¹⁵²⁴ ji dil diçit şekk û xilaf

7.

Luţfa Xudayê lemyezel¹⁵²⁵ raxistye rizqê bê bedel

Têr kirîye bizin bi pel rakey ji dil çiyay xilaf

8.

Eger nebî tu bê beşer¹⁵²⁶ darda dibî`b qulpê qeder

---

¹⁵¹² **Xilaf:** Dij, dijber, dijberî

¹⁵¹³ **Kin:** Dikin

¹⁵¹⁴ **Xaliqê ehed:** Ew Xwedayê ku yek û tenê ye û hevalê wî tune ye

¹⁵¹⁵ **Teqşîmat:** Dabeş, dabeş kirin, parvekirin

¹⁵¹⁶ **Hed:** Sînor

¹⁵¹⁷ **Mûr:** Mûrî, morî, gêle, gêrik

¹⁵¹⁸ **Behwerî:** Bawerî

¹⁵¹⁹ **Subhan:** Subhanallah. Baneşana şaşbûn û ecêbmayîne ye wek; Hela hela.

¹⁵²⁰ **Hûrgir:** Zik mezin

¹⁵²¹ Hirç di ziviztanê de diçe cihekî û da kû bihar tê radizê. Di wê demê de debara xwe bi rûnê bedena xwe dike û lingê xwe dialêse. Li vir jî tefekkûra Xwedê dike û dibêje: Ey Xwedayê mezin, te hirçekî ewqas qeder gir û terrikî afirandiye lê ew bi tenê alastina lingê xwe di ziviztanê de xwe têr dike da kû bihar tê. (H.)

¹⁵²² **Hût:** Masiyên herî mezin, balîna

¹⁵²³ **Qût:** Xwarin, xurek, zewade

¹⁵²⁴ **Dibût:** Dibit, dibe

¹⁵²⁵ **Lemyezel:** Ewê ku wenda nabe, her heye

Ji dil dibî toza keder jê derdixî pûmê¹⁵²⁷ xilaf

9.

Her tişt bi teqdîra Xuda xuya dibit jîna me da
Hesûdîyê bikey cuda nevêjî dil tovê xilaf

10.

Dû ra dibî dawî nebaş ji jîna xweş dimînî paş
Ji xûyê qenc dibî tiraş dûr be ji girnûga¹⁵²⁸ xilaf

11.

Şeytan bi çavnebarîyê¹⁵²⁹ ket herriya rûreşîyê
Dûr ket ji dergahê Xuda li piştê ma barê xilaf

12.

Qabîl¹⁵³⁰ bi çavnebarîyê bû duşmenê biratîyê
Ket xendeqa pîşmanîyê bû dara agirê xilaf

13.

Fir'ewn bi çavnebarîyê poz rakirî bêxudatî
Lê xiste bay qurretîyê¹⁵³¹ gerq kir di deryaya xilaf

14.

Qarûn bi çavnebarîyê birrî dara kurapîyê¹⁵³²
Girtê reha fesadîyê çû xar di qadê ber xilaf

15.

Bû *Leheb*¹⁵³³ bi çavnebarîyê nedît roja Îslamê
Ket tarîya înkariyê şaş ma di yabana¹⁵³⁴ xilaf

16.

Lêxist nîşana kufre heq bû weku masîyê li req
Çikkî ji ser ava îman fetîsî ber tava xilaf

17.

Madam ku insan î bira nexo hevalan wek guran
Pevçûn nekey wekî keran di bin giranbarê xilaf

---

¹⁵²⁶ **Beser**: Çav, dîtin

¹⁵²⁷ **Pûm**: Bûm, kund, pû

¹⁵²⁸ **Girnûg**: Gihayekî bi stîrî ne.

¹⁵²⁹ **Çavnebarî**: Dexesî, hesûdî, çavreşî

¹⁵³⁰ **Qabîl**: Yek ji wan zarokên Hz. Adem e ku birê xwe, Habil, kuştiye.

¹⁵³¹ **Bay qurretîyê**: Bayê quretîyê

¹⁵³² **Kurapî**: Kurê apê. Li vir qala mesela Qarûn û Hz. Mûsa (as.) dike. Lewra Qarûn kurapê Hz. Mûsayê bû.

¹⁵³³ **Bû Leheb**: Ebû Leheb. (bnr. 16/7)

¹⁵³⁴ **Yaban**: Çol, çolistan

18.

Bin lahûtê¹⁵³⁵ ra nasût¹⁵³⁶ e gula bağê melekût¹⁵³⁷ e

Welê ji kemalan rût e eger hebit tev wê xilaf

19.

Divête sernermî te ra ji pêlê behra teqdîrê

Bayê muxalîf radike wan pêlê têtin ber xilaf

20.

Eger tu qayîl bî bi wan şebrê bikey li êşê wan

Reha dibî ji her kulan eger nebit te ra xilaf

21.

Hetta ku mast ney kil kirin¹⁵³⁸ di parzûnan ney da kirin

Mumkin e rûn jê rakirin ey dil birîndarê xilaf

22.

Bi tecruban divêt mirov bête kîyan her wekî gov¹⁵³⁹

Wek kovîyan nemîne hov bê me' rîfet û xû xilaf

23.

Dilberê neynik girtîye li ber dilê me danîye

Şûretê karan¹⁵⁴⁰ girtîye gerek qebûl gerek xilaf

24.

Divêt merov hişarî be li karê xu guhdarî be

Fermanê ra sernermî be teqdîrê ra neket xilaf

25.

Ji bo ku sernerm in melek nig danîne serê felek

Şad in bi hâlê xu gelek dûr in ji her pûkê¹⁵⁴¹ xilaf

26.

Heywana ser'îşk e her roj lê dixînin çoyan¹⁵⁴² li poz

Birçî û tî dikin mudam da jê biçit xûyê xilaf

27.

Dizanî tu hekîm kî ye kesê birîn li xu dî ye

---

¹⁵³⁵ **Lahût:** Îlahiyet, 'alema ilahî, alema me'newî

¹⁵³⁶ **Nasût:** İnsaniyet, her tiştê ku bi însanan re 'eleqedar e

¹⁵³⁷ **Melekût:** 'Alema mulkê Xwedê; alema ruhan

¹⁵³⁸ **Kil kirin:** Di nav meşk, qoq an jî sirsimê de mast kiyandin

¹⁵³⁹ **Gov:** Gok, top

¹⁵⁴⁰ **Kar:** 'Îş, şixul

¹⁵⁴¹ **Pûk:** Bahoz, bager, gilele

¹⁵⁴² **Ço:** Çov, şivik, çiv

Her qulê ve derbaz bûye kîp kiriye¹⁵⁴³ derê xilaf

28.

Eger bibînî wan kesan wan qenc û wan xweşnefesan

Bibe li cem ji kerhesan nekey ji wan ra tu xilaf

29.

Guh de bi dil şîretê wan bigre bi can gotinê wan

Bermede rah û rîçê wan santîmekî meçe xilaf

30.

Lewra reha wan e dûrist tê da nîne newal û best

Nehêle ew biçe ji dest lewra giranjan e xilaf

31.

Ya Reb me yê **Hezînê** jar, me yê belengazê neçar

Bigîne wan qencan bigar¹⁵⁴⁴ me girtîye rahê xilaf

32.

Îro ji karê xu me hey dil da hezar birîn û key

Yara me yê bêhal bikey reha¹⁵⁴⁵ ji gîrdaba¹⁵⁴⁶ xilaf

33.

Di bağirê şînan¹⁵⁴⁷ da bûm şevxan¹⁵⁴⁸ mudam her wekî pûm¹⁵⁴⁹

Kêfxweş bi jîna xu nebûm lew dil di nêv sincê xilaf

70.

mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Şukur îro şahê şeref hat bağê dil bi nay û def¹⁵⁵⁰

Mizgîn ji ruş ra be ku şah serdana wî kirye hedef

2.

Şahê dilan e 'îsadem¹⁵⁵¹ wek şorgula bağê irem¹⁵⁵²

¹⁵⁴³ **Kîp kiriye:** Dadaye, daxistiye, qûfilandiye, girtiye

¹⁵⁴⁴ **Bigar:** Bi lez, zû bi zû

¹⁵⁴⁵ **Bikey reha:** Xilas bike, rizgar bike

¹⁵⁴⁶ **Gîrdab:** Gerav, gerînek

¹⁵⁴⁷ **Bağirê şînan:** Zinarê xem û derdan, çiyayê keseran

¹⁵⁴⁸ **Şevxan:** Bi şev xwendin. Lewra bûm/kund bi şev dixwînin.

¹⁵⁴⁹ **Pûm:** Bûm, kund

¹⁵⁵⁰ **Nay û def:** Herdu jî amûrên mûzîkê ne. Nay, bi pîfîkirinê; def jî bi lêdanê deng derdixe.

Bi wê diçin her derd û gem paqîş dibin dil wekî berf

3.

Îrêjekî nûra zelal, ji yarê bû dil ra heval

Ruh bû li henber ker û lal, gerq bû di behra feyz¹⁵⁵³ û luft¹⁵⁵⁴

4.

Nisbet dihat wek tavîyan¹⁵⁵⁵ bej¹⁵⁵⁶ dikirit wek avîyan

Pê şîn dibû gulê xûyan di qelbê têk huzn û esef

5.

Şukur îro şîn têk firîn ah û keser hatin birîn

Sag bûn li dil hemî birîn bi hatina şahê şikerf¹⁵⁵⁷

6.

Ruh çû ji hêlûnê bi der çû bağê dilber tê meqer¹⁵⁵⁸

Diçû dihat wekî sîper¹⁵⁵⁹ li dora wî şahê şeref

7.

Dema ku hat bayê şeba¹⁵⁶⁰ ser bejna yara xweş eba¹⁵⁶¹

Mest bûm bi bêhn û heş reva hatin îrêj ji çar teref

8.

Gerq bû di behra nûra mor¹⁵⁶² hatin temaşayê ji dûr

Ji Fas¹⁵⁶³ û Cawa¹⁵⁶⁴ û Lehûr¹⁵⁶⁵ rûhanîyê yaran bi xef

9.

Dil bû ji gulzarê cemal hatin ji her hêlê heval

Ji Şam¹⁵⁶⁶ û Şîraz¹⁵⁶⁷ û Hîcaz¹⁵⁶⁸ bo dîtina wî ref bi ref

---

¹⁵⁵¹ **‘Îsadem:** ‘Îsanefes, helma wî/ê wekî ya Hz. ‘Îsa. (Hz. ‘Îsa bi hêlm/bêhna xwe nexweşan baş dikir û miriyan j gorê radikir.)

¹⁵⁵² **Bağê irem:** Padişahêk bi navê Şeddad, baxçeyek ku xwestiye bila bişibe bihiştê çêkiriye û navê wê jî baxê irem daniye. Baxê bihiştê.

¹⁵⁵³ **Feyz:** Ji qelb, dil, ruhê mirov re herikîna/hatina ‘ilm, nûr, bereket, tiştên manewî û hwd. e

¹⁵⁵⁴ **Luft:** Qencî, çeyî, axaftina xweş û nazîk, tevgera bi rindahî

¹⁵⁵⁵ **Ťavî:** Rêjne, rejne. Barana ku ji nişkê ve dest pê dike û demeke kurt dibare.

¹⁵⁵⁶ **Bej:** Erd, reşahî

¹⁵⁵⁷ **Şikerf:** Pîroz, bimbarek

¹⁵⁵⁸ **Meqer:** Cih, war, şûnewar

¹⁵⁵⁹ **Sîper:** Minminîk, pirpirok, baperik

¹⁵⁶⁰ **Bayê şeba:** Bayê ku ji hêla rojhilatê tê. Bayekî hênîk e û her tim tê.

¹⁵⁶¹ **‘Eba:** Cureyek ji libasê ye ku bi hiriyê hatiye çêkirin û kincekî fireh e.

¹⁵⁶² **Mor:** Rengê pembeyê, kinûşk

¹⁵⁶³ **Fas:** Dewleta Fas. Li bakûrê rojavayê parzemîna Afrîqayê ye.

¹⁵⁶⁴ **Cawa:** Dewleta Cezayîr. Li bakûrê parzemîna Afrîqayê ye.

¹⁵⁶⁵ **Lehûr:** Bajarekî Pakîstanê ye. Cihêkî kevn û dîrokî ye.

¹⁵⁶⁶ **Şam:** Paytexta dewleta Sûriyê ye. Bajarekî kevn û dîrokî ye. Dî dîroka Îslamê de jî xwedî cihekî girîng e lewra gelek ‘alim û zana li wir gihîştine.

10.

Fûlazê¹⁵⁶⁹ qelbê me bû nerm bi atûna¹⁵⁷⁰ evîna germ

Ya Reb şukur te ev kerem kir nêz bû dil biçe telef

11.

Ya Reb me hêvî hey ji te nebî vî halê qenc ji me

Hey hey bikey me yê guneh ji feyz û luţfê ra hedef

12.

Hezîn ji bil te bû cuda mal û melal¹⁵⁷¹ kirye feda

Dema li dil nûrê veda hîştin hemî kitab li ref

13.

Ew dilbera şîrînedâ¹⁵⁷² rûfennera¹⁵⁷³ rengînliqa¹⁵⁷⁴

Bi 'işqê dîza dil keland jê rakirî dûman û kef

14.

Çendan heye zehmet evîn bi şohtin û jan û gîrîn

Welê dikey dilan bi tîn paqîş wekî zulal¹⁵⁷⁵ û berf

15.

Lew rahê 'işqê da hezar bengî bi mûyek bendewar

Wek sêwîyan in istûxar zarîn dîkin wek nay û def

71.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Çiqas xweşbêhn û xweşreng in gulên bustanê Tilme'rûf¹⁵⁷⁶

---

¹⁵⁶⁷ **Şîraz:** Bajarekî li Îranê ye. Bajarekî kevn e, gelek caran wek paytext hatiye bikaranîn, di mîmariyê de gelek avahî hatine çêkirin. Ji bo Farisan warekî gelek girîng e. Şêx Se'dî Şîrazî û Hafîz ji wî bajarî ne.

¹⁵⁶⁸ **Hicaz:** Li 'Erebîstanê herêmek e. Di wê herême de bajarên Mekke û Medîne jî cih digire. Ji ber vê yekê cihekî pîroz e.

¹⁵⁶⁹ **Fûlaz:** Pol, pola, çelîg

¹⁵⁷⁰ **Atûn:** Firin, argûn, ocax

¹⁵⁷¹ **Melal:** Mal, xanî, avahî

¹⁵⁷² **Şîrînedâ:** Xweşdeng, şîrînewaz

¹⁵⁷³ **Rûfenner:** Rûgeş, ew dilbera ku rûyê wê wek hîvê, fenerê dibiriqe, ronak e.

¹⁵⁷⁴ **Rengînliqa:** Hevdîtina xweş û rengîn a bi dilberê. Dîtina dilberê ye ku dilber carna bi kincên rengîn ve xwe dixemilîne û ji evîndarên xwe re dixuye, derdikeve li hemberî wan. Hingê ji bo evîndaran her der, her tişt wekî libasên dilberê rengî dibe, hiş li serê wan namîne. Li ku mêze dîkin wek dilberê rengîn dibînin.

¹⁵⁷⁵ **Zulal:** Navê kurmekî ye ku li beralên çiyayên bilin, binê berfê de çêdibe. Kurmikên berfê jî dibêjin. Hindî tilîkî mirovan mezin dibin. Di hindurê wan kurmikan de av heye ku ew av gelek şîrîn û xweş e. Li vir mebest ji zulalê ew ava xweş e.

Li zozanê jorîn nîne mîna reyhanê Tilme' rûf

2.

Çiqas şîrîn û nûrîn e Xudêyo merqeda¹⁵⁷⁷ narîn

Hemî feyz û pîrozîn e camî`w dîwanê¹⁵⁷⁸ Tilme' rûf

3.

Meleqxû ne xweşikrû ne, bi reqş û cezb û govend in

Bi adaban xudî bûne, feqe`w mêhvanê¹⁵⁷⁹ Tilme' rûf

4.

Hewar e murşidê `alem dilê kul ra divê melhem

Tu haydar¹⁵⁸⁰ î ji me jaran eman luqmanê Tilme' rûf

5.

Tu `Izzeddînê¹⁵⁸¹ şîrîn î, sitûna sunnet û dîn î

Gelek comerd û zengîn î, tu yî serkanê¹⁵⁸² Tilme' rûf

6.

Bi heqqê Ehmedê Sanî¹⁵⁸³ Muhammed Me`şûmê¹⁵⁸⁴ fanî

`Elauddînê¹⁵⁸⁵ nûranî binêr dûrmanê¹⁵⁸⁶ Tilme' rûf

7.

Nezerkî berde ser min da çiku ji dil birîndar im

Tew dixtorê hemî derda hewar halzanê¹⁵⁸⁷ Tilme' rûf

8.

Ji kerwanan gelek dûr im di vê yabana bêdawî

Hewarê bal te ve tînim hilo Belyanê¹⁵⁸⁸ Tilme' rûf

---

¹⁵⁷⁶ **Tilme' rûf:** Gundekî girêdayî Qamişloyê ye. Di dawiya şerê cihanê yê yekemîn de hatiye çekirin. Gundê Şêxê Xezna ye. Şêx Ehmedê Xezna li wir çûye rihma Xwedê û merqeda wî li wir e.

¹⁵⁷⁷ **Merqed:** Gor, tîrb

¹⁵⁷⁸ **Dîwan:** Cihên ku mêvan û sofî diçin lê rûdinên, suhbetê dikin

¹⁵⁷⁹ **Feqe w mêhvan:** Feqe û mêvan. **Feqe:** Feqî, suxte, şagirt, xwendekarê medresê

¹⁵⁸⁰ **Haydar:** Agahdar

¹⁵⁸¹ **`Izzeddîn:** Şêx Îzzeddînê Xezna. (bnr. 8/16)

¹⁵⁸² **Serkan:** Serê kanê, serê me`denê ango serê Tilme' rûfê

¹⁵⁸³ **Ehmedê Sanî:** Şêx Ehmedê Xezna. (bnr. 9/27)

¹⁵⁸⁴ **Muhammed Me`şûm:** Şêx Muhammed Me`şûm. Di sala 1915'an de li gundê Xeznaya Qamişloyê hate dinê. Kurê Şêx Ehmedê Xeznayê ye. Di 24 saliya xwe de xilafetê jî ji babê xwe girt. Bi ilm, tesewif û îrşadê re mijûl bû. Di sala 1958'an de li gundê Tilme'rûfê wefat kir. Piştî xwe şeş xelîfe hîştin ku yek ji wan birê wî Şêx Elauddîn Xezna bû.

([http://www.ahmedhaznevi.net/seyh-muhammed-masum-el-haznevi-\(k.s\)-284.html](http://www.ahmedhaznevi.net/seyh-muhammed-masum-el-haznevi-(k.s)-284.html) 18.04.2015)

¹⁵⁸⁵ **`Elauddîn:** Şêx Elauddînê Xezna. Kurê Şêx Ehmedê Xezna ye. Li gundê Xeznayê hatiye dinê. Li cem bav û birayê xwe yê mezin di medreseyan de xwendiyê. Piştî wefata Şêx Elauddîn di sala 1960'an de derbasî şûna wî bû. Di gelek gund û deveran de îrşad kir, ji bo doza Îslamê geriya. Di sala 1969'an de wefat kir.

(<http://www.ahmedhaznevi.net/Seyhalaaddin-haznevi-seyh-alaaddin-haznevi-239.html> 18.04.2015)

¹⁵⁸⁶ **Dûrman:** Ew kesên ji Tilme'rûfê dûr mane

¹⁵⁸⁷ **Halzan:** Ew kesê ku halê mirovan dizane, mirşîd, welî

9.

Şukur îro Muhemmed ma li şûna rehber in Xezna
Xudêyo wî biparêzî mîna şahanê Tilme' rûf

10.

Hemî dermanê derdê dil li cem wan e xerab halo
Kana¹⁵⁸⁹ feyz û kemalatan li ba pîranê Tilme' rûf

11.

Bi wanan menzilan *tey kin*¹⁵⁹⁰ bi wanan qelbê xu *hey kin*¹⁵⁹¹
Birînê kûr bi wan *key kin*¹⁵⁹² bi wan rêzanê Tilme' rûf

12.

Hezîn im mame aware¹⁵⁹³ ji geyrî we nîne çare
Sitûxar û belengaz im Muhemmed canê Tilme' rûf

72.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Ji ber çîka qetanê¹⁵⁹⁴ dil diçîka¹⁵⁹⁵ tim bi roj û şev
Li ber tîna evînê dil bi sohtin bû bi roj û şev

2.

Şukur îro bi gihanê bûye dilşad û pur şahî
Bi bêhna sosina geş mestê wicdan e bi roj û şev

3.

Wekî masî li req mabû di germa tava hicranê
Şukur îro bi weşlê¹⁵⁹⁶ gerqê 'irfan¹⁵⁹⁷ e bi roj û şev

4.

Bi oksicîna¹⁵⁹⁸ rindiyê kelîye dil bi yarê ve

---

¹⁵⁸⁸ **Belyan:** Yek ji navê Hz. Xidir e.

¹⁵⁸⁹ **Kan:** Çavkanî, serekanî, ocax

¹⁵⁹⁰ **Tey kin:** Rêpêçan, di rê de wek birûskê çuyîn,

¹⁵⁹¹ **Hey kin:** Sax bikin, jîndar bikin

¹⁵⁹² **Key kin:** Qenc bikin

¹⁵⁹³ **Aware:** Beredayî, sêwak

¹⁵⁹⁴ **Çîka qetanê:** Êş û jana cudabûnê

¹⁵⁹⁵ **Diçîka:** Diqîre, dike gazî

¹⁵⁹⁶ **Weşl:** Gihîştin, gihandin

¹⁵⁹⁷ **'Irfan:** Zanîn, nasîn, nasîna Xwedê

¹⁵⁹⁸ **Oksicîn:** Oksîjen, di kîmyayê de "O₂"

Zîra zîkrê zîmanê wî hemî yar e bi roj û şev

5.

Bi bayê bengîtîyê dil di behra mehwê¹⁵⁹⁹ da wer bû
Civana durrê¹⁶⁰⁰ ‘irfanê wî ra kar e bi roj û şev

6.

Cehan gerçî bûye dafa¹⁶⁰¹ dilan lêkin leîf e dil
Keşîf¹⁶⁰² çawa letîfê¹⁶⁰³ ra dibit zenhîr¹⁶⁰⁴ bi roj û şev

7.

Cehan û mafîha¹⁶⁰⁵ têk da nikarît dil bixit qeydê
Gelo şed¹⁶⁰⁶ sedd¹⁶⁰⁷ û dîwar ma dibin mani ‘ê¹⁶⁰⁸ roj û şev

8.

Dema dil emrê yarê ra bi nuşhê ‘îşqê bû serkeş
Ji karînan bi der hat dil wekî hatina roj û şev

9.

Dema bazê evînê gujgujî¹⁶⁰⁹ ser bulbulê dil da
Xu avêt bağçeyê yarê senaxan¹⁶¹⁰ e bi roj û şev

10.

Di bin siha ceberûtê¹⁶¹¹ li ser ava rehemûtê¹⁶¹²
Li henber sosina hûsnê wî hey şahî ye roj û şev

11.

Bi fikihê¹⁶¹³ şîfatê heq li ser wê dara napeyda
Digirit lezzeta ruhî û ‘eqlî her bi roj û şev

12.

Ji bo wê ruhî bi lertzîn e wekî bayê ketî tayê¹⁶¹⁴

---

¹⁵⁹⁹ **Mehw**: Tunebûn

¹⁶⁰⁰ **Dur**: Mirarî

¹⁶⁰¹ **Daf**: Dafik, telik, xepik, kemîn

¹⁶⁰² **Keşîf**: Hişk, tîr, sift. Ew tiştê ku xwedan hecm e. Wek; kevir, şekir

¹⁶⁰³ **Letîf**: Ew tiştê ku ne xwedan hecm. Wek; ba, hêlm, bêhn

¹⁶⁰⁴ **Zenhîr**: Zincîr

¹⁶⁰⁵ **Mafîha**: Ew tiştên ku di dinyayê de nin, li dinyayê çî hebe hemî mafîha ye.

¹⁶⁰⁶ **Şed**: Jimara sedê, di matematîkê de “100”

¹⁶⁰⁷ **Sed**: Bend, dîwar

¹⁶⁰⁸ **Mani**: Asteng, berbest

¹⁶⁰⁹ **Gujgujî**: Êrîş kir

¹⁶¹⁰ **Senaxan**: Meth xwendin, pesn dayîn

¹⁶¹¹ **Ceberût**: ‘Alema qehra celala Xwedê, qudret, celadet, mezinahî, ezamet

¹⁶¹² **Rehemût**: ‘Alema rehma cemala Xwedê

¹⁶¹³ **Fikih**: Fêkî. Kurdên binxetê ji fêkî re dibêjin “fikih”

¹⁶¹⁴ **Ketî tayê**: Direcife, bi hejîn e, bi lertzîn e

Bi cezb¹⁶¹⁵ û 'ışq û lorîn e wekî bulbul bi roj û şev

13.

Çûka 'eql û xeyala min ji hissê hey(e)wanî dûr

Fezaya lamekanî¹⁶¹⁶ da diket firrê bi roj û şev

14.

Bi çavê nasîyê nêrîn diket bal gula napeyda¹⁶¹⁷

Digirit hikmet û feyzan ji eţwaran¹⁶¹⁸ bi roj û şev

15.

Dema bayê şuûnatan¹⁶¹⁹ pêlê wê gêr diket ser hev

Dibin wek hev ji 'eqlê ra îman û kufr û roj û şev

16.

Ji 'ewrê lahûtê¹⁶²⁰ barana 'irfanê dikev xarê

Ji rûyê bûkê sirran perde tên pêçan bi roj û şev

17.

Dibin ba û beden wek hev, dibin zar û kefen wek hev

Li ber dil razê veşartî xuya têtin bi roj û şev

18.

Digel tiştê ji can rût in wî hey seyran û gerran e

Digel sade ruhan muczûb¹⁶²¹ û mestane bi roj û şev

19.

Cihê canan biket seknê, ne heddê cism û canan e

Gihana wê gula nazik bi rûtruhan e roj û şev

20.

Cisim bo ku keşîf e bend û qeyd e jê ra her tişteşek

Ji bo eşlê wî ax e tenbel û sist e bi roj û şev

21.

Ji bo ku fanî ye her dem di fanî da ye her wî çav

Di yara baqî da reğbet bi ruhan e bi roj û şev

22.

---

¹⁶¹⁵ **Cezb**: Ji ber evîn û hezkirina Xwedê jixweçûn e

¹⁶¹⁶ **Lamekanî**: Bêmekanî, bê cih û warî

¹⁶¹⁷ **Gula napeyda**: Mebest jê cemala Xwedê ye

¹⁶¹⁸ **Eţwar**: Hal, rewş

¹⁶¹⁹ **Şuûnat**: Tecelliyata Xwedê; li ser tiştan, kelmelan, karan diyarbûna Xwedê

¹⁶²⁰ **Lahût**: Îlahiyet, 'alema îlahî, alema me'newî

¹⁶²¹ **Muczûb**: Meczûb, ji xwe çûye, dîn

Ji bo ku gâfil e bêhed giran e nakevit pê leq
Hişarruh e li ber yaran diket gerran bi roj û şev
23.

Eger insan neyêt paqîşkirin ji hissê heywanî
Ji her hal û meqematê¹⁶²² dibit aware roj û şev
24.

Ji qadê¹⁶²³ yê diçit jor û dibit rehet û tete jêr
Heçî avê ji cismê axîn in rût in bi roj û şev
25.

Ji bo firdî wekî zîbeq¹⁶²⁴ û avê bal semawatan¹⁶²⁵
Divêt germîya ‘işqa tê ji tava husnê roj û şev
26.

Wekî ‘ewran fezaya lahûtê da da bikey seyran
Ji hissê cismê axîn in cuda be her bi roj û şev
27.

Eger şade nebit av û letafet jê ra nebit weşf
Dibit ‘ewr û gulan heşîn diket aya¹⁶²⁶ bi roj û şev
28.

Digel axê mukedder¹⁶²⁷ bit biçit ser çi dibit ‘eybdar
Zuha ket qirrikê li dar û gihayan bi roj û şev
29.

Ji hiss û hewesê cismanî lazim e bibit rûtruş
Wegerne¹⁶²⁸ wek *ava şêlû wî* kar zîyan e roj û şev
30.

Hezîn lal û kerr û dîn e ji karê xu bi gîrîn e
Ji çavan hêstirê xûnê dibarîne bi roj û şev
31.

Ji ‘ilmê bû wekî derya ji rahê heq bûye wenda
Nezanit çi ye ev sewda ku da dajo *wî* roj û şev

---

¹⁶²² **Meqamat:** Pirjimariya “meqam” e. Meqam, cih.

¹⁶²³ **Qad:** ‘Erd, zemîn

¹⁶²⁴ **Zîbeq:** Ciwa, di kîmyayê de “Hg”

¹⁶²⁵ **Semawat:** Asîman

¹⁶²⁶ **Aya:** Gelo

¹⁶²⁷ **Mukedder:** Qirêj, gemarî

¹⁶²⁸ **Wegerne:** An na, yan na

32.

Me hêvî hey ji wan yaran bikin nêrîn li me jaran
Tenê mame li şûn waran hedan nîne bi roj û şev

73.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Hey di dil da me ji ber derdê firaq¹⁶²⁹
Bi hezaran dağ¹⁶³⁰ û eşkencê firaq

2.

Karê me gîrîn û şîn e hey û hey¹⁶³¹
Lew me dil daye bi şahîne firaq

3.

Ĥesret û kerb û keder karê me ne
Mat bûme mame di yabana¹⁶³² firaq

4.

Herdu çav hey dirijin hêstirê xûn
Lew di çavê dil da hey sincê¹⁶³³ firaq

5.

Ah çîka wey bav emana me birî
Lew di dil da tê dirêt¹⁶³⁴ şîşê firaq

6.

Pur giran jan e Xuda çawa bikem
Dara dil rabû li ber bayê firaq

7.

Çawa rakir keçkê ze'f¹⁶³⁵ dûr nebira
Wê sitemkar û wê xûnrêja firaq

8.

---

¹⁶²⁹ **Firaq:** Cudabûn, codayî, hicran

¹⁶³⁰ **Dağ:** Birîna ku bi hesinê sorkirî tê çêkirin

¹⁶³¹ **Hey û hey:** Her tim, her dem

¹⁶³² **Yaban:** Çol, çolistan

¹⁶³³ **Sinc:** Dirî, stîrîn

¹⁶³⁴ **Dirêt:** Diçe, tê re çûyîn

¹⁶³⁵ **Ze'f:** Jar, ze'îf

Mirina nîva hevalan çêtir e

Ji gihana nêv neyaranê firaq

9.

Şuhbeta naehlê ra dil mirin e

Hey hewar dûr be ji bazarê firaq

10.

Nefiroşî cewhera dil bi pûlan¹⁶³⁶

Nedî bêdera dilan bayê firaq

11.

Şed keser, çawa me wêran kirye dil

Sosina dil da me¹⁶³⁷ naehlê firaq

12.

Wek gula geş taze û rûken bû dil

Pirmilî¹⁶³⁸ bin da bi sar bayê firaq

13.

Bêhnxweş û nêrînxweş û rengxweş bû dil

Bû fena şakîl¹⁶³⁹ bi payîza firaq

14.

Çek li ser bejnê qeta bû gerqê xûn

Reş girêda dil dema nêz bû firaq

15.

Wek guran dil kir ji bağê wî cuda

Destê naehlê sitemkarê firaq

16.

Berxê dil dûr xist jê birr û girt û çû

Wan gurê devbixûnê harê firaq

17.

Wekî bazan pêşyê çavê dil rijand

Lewra çû hey ma di nêv xarê firaq

18.

Serteser ‘alem li ser wî tarî bû

---

¹⁶³⁶ **Pûl:** Dirav, pere

¹⁶³⁷ **Da me:** Me da, me daye

¹⁶³⁸ **Pirmilî:** Çilmisî

¹⁶³⁹ **Şakîl:** Pelê ku ji dara maziye/çamê hişk dibe û payîzê dikeve ‘erdê

Lew wişalê naqetînit jê firaq

19.

Bo gihana yarê çendan xu dixo

Piştî kor bû ser da ser şalê¹⁶⁴⁰ firaq

20.

Ser gemîya¹⁶⁴¹ ‘işqê suwar bûn çûn heval

Ah tenê mame di deryaya firaq

21.

Nava pêlan da me zarîn e mudam¹⁶⁴²

Nêz e can dim ez di şor ava firaq

22.

Kevirê aşan ji cî davêje dûr

Bayê pêlê biçûkê behra firaq

23.

Dengê pêlan têne xarê bağiran¹⁶⁴³

Dil dibin pare ji ber pêlê firaq

24.

Newêrin şahîné dilpola¹⁶⁴⁴ bikin

Nêrînê bal hêla deryaya firaq

25.

Hey hewarxaz in ji qeptanê du kewn¹⁶⁴⁵

Da reha kin me ji gîrdaba firaq

26.

Bil ji wî nîne me ra feryadires

Lew zelal e ser me ra ava firaq

27.

Bil ji wê nîne xeber kes ra ji me

Çi dibînin em di gîrdaba firaq

28.

Ma gelo nayêt hewar bo me gelo

---

¹⁶⁴⁰ **Şal:** Kevirê pehn û mezin

¹⁶⁴¹ **Gemî:** Keştî

¹⁶⁴² **Mudam:** Her dem, her tim

¹⁶⁴³ **Bağir:** Zinar, lat

¹⁶⁴⁴ **Dilpola:** Dilê ku wekî polê xurt û hişk

¹⁶⁴⁵ **Du kewn:** Herdu ‘alem, ango dinya û axiret e

Nayê rehîmê yar li jaranê fîraq

29.

Çoleke têk herî ye çola fîraq

Deşteke têk dirrî ye deşta fîraq

30.

Xu bi destê xu nevêj arê¹⁶⁴⁶ fîraq

Xar nekey çavê xu da xarê¹⁶⁴⁷ fîraq

31.

Ṭovê curm¹⁶⁴⁸ û gunehan hêşîn dîkin

Di reha yarê da dirrîyê fîraq

32.

Ji gunehan dûr be hetta karî dil

Da nemînî hey di yabana fîraq

33.

Bil gunehkaran nîne kes bê murad

Kes nîne bil wan li zinnarê fîraq

34.

Ji hewa¹⁶⁴⁹ û hissê nefse dûr keve

Da nemînî tim di bin barê fîraq

35.

Bigre çavê xu ji tiştê nefse divêt

Da nebînî xu li sergoyê¹⁶⁵⁰ fîraq

36.

Ger tu insan î bizan tekrîm¹⁶⁵¹ çi ye

Karê mêşa gû ye sergoyê fîraq

37.

Vekey çavan ji gunehan bireve

Wer nebî da tu di zinnarê fîraq

38.

Bil merovê kordil e nîne tu kes

---

¹⁶⁴⁶ **Ar:** Agir

¹⁶⁴⁷ **Xar:** Stîrîn, dirî

¹⁶⁴⁸ **Curm:** Guneh

¹⁶⁴⁹ **Hewa:** Daxwazên nefse yên nebaş

¹⁶⁵⁰ **Sergo:** Zibar, zibil, qirş û qal, çop, cihê ku rêx tê avêtin

¹⁶⁵¹ **Tekrîm:** Qencî, çêyî, şabaşî

Bi gunehan ketye çamûra¹⁶⁵² fîraq

39.

Bi hesanê¹⁶⁵³ fikrê tûj key şûrê ‘eql

Jê ke bavêj ser ji ser bejna fîraq

40.

Bê tefekkur nevêje yek gavekî

Danîye nefîsê hezar dafê fîraq

41.

Li ziyanê kinca karê kirye wê

Rihtîye¹⁶⁵⁴ hingiv li ser jara fîraq

42.

Guh mede wek hevbûna resm û rûyan

Çê dibit wek hev be ‘Iraq¹⁶⁵⁵ û fîraq

43.

Cenneta himmetbilinda ne ‘Iraq

Dozexa¹⁶⁵⁶ himmetbilinda ne fîraq

44.

Bağê şalûlê¹⁶⁵⁷ dilan e her ‘Iraq

Dafa şalûlê dilan e her fîraq

45.

Megêlê nêrîyê mêran e ‘Iraq

Axûrê naxira kêman¹⁶⁵⁸ e fîraq

46.

Ger teleffuz da heval in şîr û şûr¹⁶⁵⁹

Şîr şîfa ye şûr silahê her fîraq

47.

Gerçî Kurdistan û Gurcistan¹⁶⁶⁰ nêz in

---

¹⁶⁵² **Çamûr:** Herî

¹⁶⁵³ **Hesan:** Kevirê ku bi das, tirpan û kêran tûj dikin, kevirê tûjkirinê

¹⁶⁵⁴ **Rihtin:** Rijandin, ro kirin

¹⁶⁵⁵ **‘Iraq:** Dewleta Iraqê.

¹⁶⁵⁶ **Dozex:** Dojeh, korim, cehenem

¹⁶⁵⁷ **Şalûl:** Teyrekî mînanî bilbilê dengxweş e.

¹⁶⁵⁸ **Kêman:** Merivê kêman, nîvaqîl

¹⁶⁵⁹ **Şûr:** Di hin devokan de ji şûr re “şîr” tê gotin. Bi tîpên erebî ve nivîsandina wan herdu peyvan wekî hev in. bnr. Ehmedê Xanî, *Nûbehara Biçûkan*, Analiz ve Şerh Kadri Yıldırım, weş. Avesta, İstanbul 2008, r. 375.

¹⁶⁶⁰ **Gurcistan:** Dewleta Gurciyan. Li başûrê Rûsyayê û bakûrê rojhilata Tirkiyê ye.

Lefzê dalê¹⁶⁶¹ hey di nêv wan da firaq

48.

Lewra Kurdistan şûna me' narewan¹⁶⁶²

Emma Gurcistan cihê dostê firaq

49.

Lewra Kurdistan şûna dilqencan e

Emma Gurcistan cihê şeklê firaq

50.

Lewra Kurdistan şûna xû nerman e

Emma Gurcistan cihê sincê firaq

51.

Em **Hezîn** in dilbirîn in çavbixûn

Ya Îlahî, me reha key ji firaq

52.

Gerçî şîretker xuya me ez bi der

Lê bi hindur dil me wek şagê¹⁶⁶³ firaq

74.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Çû şeva derdan dilo hilbû di meşrîq¹⁶⁶⁴ da şefeq

Tê tûrê qelban¹⁶⁶⁵ li pey hev nûr ji hêla lutfê heq

2.

Xweş dibilqê ava 'irfanê¹⁶⁶⁶ ji çavîyê¹⁶⁶⁷ dilan

Tê dirêjit ser zimanan wek xunava rojê zerq¹⁶⁶⁸

3.

Hey li ser belgê gula rûyê hîşaran ew xunav

¹⁶⁶¹ **Dal**: “د : dal”. Di alfabeya ‘Erebiyê de tîpa heystemîn e. Kurdistan bi tîpên ‘erebî “کردستان”, Gurcistan jî “کرجستان” tên nivîsandin. Cudahiya nivîsandina wan tîpa “د : dal” e.

¹⁶⁶² **Me narewan**: Ewê ku hêla me'nayê de diçe

¹⁶⁶³ **Şag**: Kevirên hişk û pehn yên li ber çeman

¹⁶⁶⁴ **Meşrîq**: Rojhilat

¹⁶⁶⁵ **Tûrê qelban**: Çiyayê qelban. Li vir qelb şibandiye çiyayê Tûrê ku Xwedê li wê derê diyar bûbû.

¹⁶⁶⁶ **Irfan**: Zanîn, nasîn, nasîna Xwedê

¹⁶⁶⁷ **Çavî**: Cihê ku av jê dizê, çavkanî, serekanî

¹⁶⁶⁸ **Zerq**: Zeretiya rojê ku hêj nû hildibe

Hildiçînin wan dilopan bi hezar şahîyê xelq

4.

Nayê xîsa¹⁶⁶⁹ te dilo her dem hîşar û jîrî be
Ev zemanê hingivîn pur lez diçit her weke berq¹⁶⁷⁰

5.

Nûbehar e zerkulîlkan dîtine heddê kemal
Bicivîne hingivê wan hêj te ra hey gerr û leq¹⁶⁷¹

6.

Di gulana¹⁶⁷² xortîyê da lazim e hîşarbûyîn
Lew hîşarbûna pîrîyê ji xewê nîne tu ferq

7.

Ey **Hezîn** tewş wan kulîlkê xortîyê mekey ji dest
Dû ra wek masî dibî bê ava 'irfanê li req

75.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Dilo rabe dilo rabe bibîne bo xu dermanek
Xerabhal î xerabhal î perîşan î bi yek carek

2.

Hezar cî da birîndar î umûr nakey umûr nakey
Nezan im ez nezan im ez çima naket te da kajek

3.

Kirî talan kirî talan seraya te xerabxûyan
Hîşar nabî hîşar nabî bi halê xu qewî halek

4.

Wekî Hîtler¹⁶⁷³ wekî Hîtler te rêkir mulkê elmanî

---

¹⁶⁶⁹ **Xîs**: Kêf, şahî

¹⁶⁷⁰ **Berq**: Birûsk, birq

¹⁶⁷¹ **Leq**: Liv, bizav, lebat

¹⁶⁷² **Gulan**: Meha gulanê, meha pêncan a ku 31 roj diajo. Mebest jê "bihar" e.

¹⁶⁷³ **Hîtler**: Adolf Hîtler. (1889 Awûstûralya- 1945 Elmanya) Ji 1921'an pê ve "Führer" ango rêbera Partiya Karkerên Alman a Nasyonalsosyalîst (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP*) kiriye û ji 1933'an şûnde jî serokwezîrê Elmanyayê bû. Li Elmanyayê dîktatoriya nijadperest ava kir. Di şerê cihanî ya duyemîn de xwest ku heyfa xwe ji dijminên xwe hilîne. Dîsa di rêveberiya wî de nêzî şeş mîlyon cihû hatin kuştin. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Adolf_Hitler 03.01.2015)

Dibêjî tewş dibêjî tewş cihanê da ez im şahek

5.

Digot qenc im digot qenc im wekî te iblîsê ey dil

Çi bû dawî çi bû dawî ji êgir ra nebû darek?

6.

Dileyzin hey dileyzin hey wekî te masîyê avan

Xeber nînin xeber nînin dibin qurbana baranek

7.

Ditirsim ez ditirsim ez ji nişkêv da werit ser te

Lehîya mirinê nîne te ra yek zerre îmanek

8.

Bikey nêrîn bikey nêrîn li koşka xu demek ey dil

Perîşan e perîşan e di bin da wek xerab warek

9.

Ne kasa zêrê 'irfanê ne tasa 'işq û îmanê

Ne ew xûyê zereşanê¹⁶⁷⁴ heye tê da ne wicdanek

10.

Were carek were carek temaşa key li bagê xu

Ne sosina hedanê hey tê da ne şahiy û şanek

11.

Biçûleskî¹⁶⁷⁵ bûne tev da bi bayê payîzê nêrgiz

Ne bêhna nisbeta rûhê heye tê da ne xweş hâlek

12.

Nede berbayê payîza fesadê wan gulê nazik

Bi destê xu nekey wêran tu bagê xu wekî korek

13.

Hevalîya xerabxûyan kirî bajarê dil talan

Zû key çêkey zû key çêkey li ber wan bo xu dîwarek

14.

Welê girtina rê ser Ye'cûcê¹⁶⁷⁶ xûyê xirab ey dost

---

¹⁶⁷⁴ **Zereşan:** Kesê/a zêran belav dike û davêje, zêravêj, zêrbelaker

¹⁶⁷⁵ **Biçûleskî:** Çilmisî, pîrmilî

¹⁶⁷⁶ **Ye'cûc:** Ye'cûc û Me'cûc. Herdu jî navê civatê ne. Dibêjin ku li nêzî roja qiyametê dê derkevin holê û li rûyê erdê fesadiyê derxînin. Di Qurana pîroz de di sûreyên Kehf (ayet 88- 96) û Enbiya (ayet 96- 97) navê wan derbaz dibin. Ji Quranê tê fêmkirin ku, ye'cûc û me'cûc li rûyê erdê carekî fesadiyê derxistine, cara dudyê jî nêzî

Nekare her kesî ra wek Sikender¹⁶⁷⁷ lazim e şahek

15.

Divêt behwarîyek¹⁶⁷⁸ bo te wekî sedda Çînê muhkem¹⁶⁷⁹

Wegerne tedbîra te henberê xûyê xirab xabek¹⁶⁸⁰

16.

Eger tih rakevî ey dil ji halê xu bibî gafil

Vexî avê çeman xew da dibit bo te gelo karek

17.

Tenê îqrara dev tewş e eger dil da nebit teşdîq

Hezar avê bi dev wer dî dilê tih ra dibit feydek

18.

Neyêt ava îmanê ser ziman ji qelbê kûr menbe¹⁶⁸¹

Wekî çilkê li ser belgan dibit zuha bi yek tavek

19.

Eger dara îmanê bernedit rîçekî xu dil da

Ji pûka¹⁶⁸² fitne û derdan ji bin ve radiket surrek¹⁶⁸³

20.

Bi ava karê qenc ey dil tu av de dara îmanê

Wegerne¹⁶⁸⁴ zen mekey jê digirî xu ra ji wê meywek

21.

Di meşka fikrê da hetta dikarî qenc bikey karek

Wegerne tête karê hungivînê te wekî jarek

22.

Seh key pêşîya xu pur qenc dû ra bavêje gavê xu

Mujûlî bê tefekkur nîne jê ra qîmet û qedrek

23.

---

roja qiyametê derkevin holê û dîsa fesadiyê derxin. Li gorî sûreyê Kehfê, rojek Hz. Zûlqerneyn ber bi rojhilatê ve derketiye seferê, piştî berê xwe daye bakûrê. Wê demê rastî qewmekî hatiye ku gazindê ye'cûc û me'cûcê kirine û ji Hz. Zûlqerneyn xwestine ku navbera wan de bend/seddek ava bike. Bi wî avayî dayîna bacê qebûl kirine. Zûlqerneyn jî bi alîkariya wan wê bendê ava kiriye. Tê gotin kul i nêzî roja qiyametê ew bend dê hilweşe û di dinyayê de dîsa fesadî derkeve û ew jî bi destê civatên Asyaya Navîn ve dê çêbe. (Pala, *b.n.*, r. 480-481.)

¹⁶⁷⁷ **Sikender**: Sikenderê Zûlqerneyn. (bnr. 9/5)

¹⁶⁷⁸ **Behwarî**: Bawerî

¹⁶⁷⁹ **Muhkem**: Tam, têkûz, zexm

¹⁶⁸⁰ **Xab**: Xew

¹⁶⁸¹ **Menbe**: Çavkanî

¹⁶⁸² **Pûk**: Bahoz, bazor

¹⁶⁸³ **Surrek**: Bayekî hênîk, maşelan

¹⁶⁸⁴ **Wegerne**: Yan ne, an na

Ji Luqmanê Hekîm¹⁶⁸⁵ pursîn te ev zanîn ji çi rakir

Ji koran gote lewra kor nedavêt bêfikir gavek

24.

Mujûlî ba ye têtê der ji lêvan carî dî ey dil

Veger jê ra nîne mumkin sukût key yan bibêj xeyrek

25.

Mujûlî ger ji zîv bit têt sukutî zêrê xaliş dil

Negûhêze bi zîvan zêrê xu`y xaliş wekî dînek

26.

Heta teşxîş neket êşê gelo dixtor didit derman

Weha ye nabêjit zana dema çê nebînit lafek

27.

Bi ezman¹⁶⁸⁶ hatine dardakirin cihanê da pur kes

Egerçî¹⁶⁸⁷ nîne wan ra bil ji ezman qeş xerabxûyek

28.

Hezîn êdî bibrî çendan dirijî hikmeta sade

Heçî tiştê bi piryê ve biçit nîne jê ra şanek

29.

Eger xewda nebit guhdar jê ra evqas pir e lewra

Hîşaran ra dibit vingîna mêşê her wekê sazek

76.

fa`ilatun / fa`ilatun / fa`ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Hey felek zalim felek xain felek¹⁶⁸⁸

Can ji canan te cuda kirye gelek

2.

---

¹⁶⁸⁵ **Luqmanê Hekîm**: Li gorî hin mufessîran pêxember, welî an jî mirovek salih bûye. Beriya Îslamiyetê jiyaye. Luqman, hekîmek ku hemî nexweşiyên karibûye baş bike bûye. Pisporê gihayan bûye. Çi nebat, giha kêrî kîj nexweşiyê dihat dizanîbûye. Ji çar aliyê dinyayê gihayên cûrbicûr cem hev dike û dermanê nemirîne dibîne. Dibêjin ku dest bi nivîsandina formûla wê dermanê dike lê bayek xurt tê û wê defterê dibe, rûpelên wê bela vela dike. Ê bi vî awayî dermanê nemirîne jî êdî nayê dîtin. Di Qurana pîroz de derheqê Luqman de; ew kese ku jê re hikmet hatiye dayîn, tê gotin. (Pala, *b.n.*, r. 290.)

¹⁶⁸⁶ **Ezman**: Ziman

¹⁶⁸⁷ **Egerçî**: Welew ku

¹⁶⁸⁸ **Felek**: Felek, çerx, dolab, gerdûn

Ez û dilber her wekî berx û mihê
Çer te qîm kir¹⁶⁸⁹ me cuda key wek gurek

3.

Hêj ji şîrê dê nebû têr mêtinê
Ter û taze nûcuwan bû çû helek¹⁶⁹⁰

4.

Dê ji dara danî meywe qet nexar
Bi qetanê¹⁶⁹¹ bû du ker lê qelb û cerg

5.

Barînê berxa sêwî çûye sema
Ji fiğan û dengê wê qil bûn¹⁶⁹² melek

6.

Tev li ahan agirê derket ji dil
Çi şewatek xist dilê şêr û piling

7.

Bağîrê¹⁶⁹³ 'îşkê li ser hev hirîfîn
Heyl û meded¹⁶⁹⁴ ketye nêv 'alem bi deng

8.

Berxekî 'alem hîşar kirye bi deng
Şîn û gîrînê dîkin ser yek mihek

9.

Hey felek 'alem bira hev ket bes e
Ber mihê dayn bo Xuda berxê demek

10.

Hey felek gëddar felek wey bav felek
Çer te îstûnê hesin kirne xelek

11.

Hey felek xêşmê¹⁶⁹⁵ bibir bextê te da
Berx li ber bayê te bûye wek kepek¹⁶⁹⁶

---

¹⁶⁸⁹ **Çer te qîm kir:** Te çawa qêmiş kir

¹⁶⁹⁰ **Helek:** Hilak, helaq, mehfûn

¹⁶⁹¹ **Qetan:** Cudayî, veqetan, dûrketin, firqet

¹⁶⁹² **Qil bûn:** Cingdan, cî xwe de pekîn, pengizîn

¹⁶⁹³ **Bağîr:** Lat, zinar

¹⁶⁹⁴ **Heyl û meded:** Hawar, alîkarî

¹⁶⁹⁵ **Xêşm:** Xezeb, xişim, hêrs

12.

Waye laxur¹⁶⁹⁷ nêz e wê pare biket
Ma guney te nay bi vê berxa çeleng

13.

Roj li ser berxa reben bû mah û sal
Ev çi rojê tarî ne çi tali‘ek¹⁶⁹⁸

14.

Hêj ne girtî gul ji bustanê dunê
Ba ji cih rakir bi jor ve wek kereng

15.

Hêj bi jîna xu`y şîrîn kêfxweş nebû
Hilbû dil da pêt û dişwar agirek

16.

Hêj negîştê hewşê serda hat dîwar
Hêj ne gîştê golê ket torê semek¹⁶⁹⁹

17.

Bo diha xu¹⁷⁰⁰ rahê Hindê¹⁷⁰¹ girt û çû
Wenda kir rê dela¹⁷⁰² Hindê çû fireng¹⁷⁰³

18.

Ev çi rêkî zor e bê dost û heval
Ev welatek har e bê nan û nemek¹⁷⁰⁴

19.

Ahî ‘umrê me buhûrî serteser
Me ji jîna xu nedît yek raĥetek

20.

Payîz e hat ser gulan da bayê sar
Borî mewsim me negirt xu ra gulek

21.

---

¹⁶⁹⁶ **Kepek:** Kapek, kapik, kelpik

¹⁶⁹⁷ **Laxur:** Leşxur, leşxwar, beratexur, kelaxxur, yê ku leşan dixwe

¹⁶⁹⁸ **Tali‘:** Bext, qeder

¹⁶⁹⁹ **Torê semek:** Torê masiyan

¹⁷⁰⁰ **Diha xu:** Diya xwe, dayîka xwe

¹⁷⁰¹ **Rahê Hindê:** Rêya welatê Hindistanê

¹⁷⁰² **Del:** Bedel, li şûna wê

¹⁷⁰³ **Fireng:** Firengistan, welatên biyaniyan

¹⁷⁰⁴ **Nem:** Xwê

Bi muradan zû heval şabûn dilo
Lê murada me tenê maye dereng

22.

Dilberê carî tecella key li dil
Dil ji ber arê qetanê bû pureng¹⁷⁰⁵

23.

Dûr nebe bextê te da dil pare bû
Kun 'eţûfen bî cerîhîn fî helek¹⁷⁰⁶

24.

Pur **Hezîn** im jar û dîn im istûxar
Rehmê key yara li vî rêdûrê leng¹⁷⁰⁷

77.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Dilê bû mexzena îman û 'irfanê dibit geş wek
Gula ber ro¹⁷⁰⁸ dibit menzûr¹⁷⁰⁹ bi her hal û bi her anek¹⁷¹⁰

2.

Dilê kundê nifaqê¹⁷¹¹ danîye tê da bizan xopan¹⁷¹²
Nehêle koşka dil da çî ji kufra her wekî arek¹⁷¹³

3.

Tu çer gastîna¹⁷¹⁴ salaran¹⁷¹⁵ dikey axûr ji hespan ra
Bi destê xu çawa nêv çavê xu da xar dikey¹⁷¹⁶ xarek¹⁷¹⁷

4.

Dil e hêlûna teşdîq û îmanê her di insan da

¹⁷⁰⁵ **Pureng:** Pereng, kozir, pêta êgir, pola êgir

¹⁷⁰⁶ **Bişefqet** bibe ji bo wî birîndarê ku di taritîyê de ye.

¹⁷⁰⁷ **Leng:** Kulek, şaht

¹⁷⁰⁸ **Ro:** Çem, rûbar

¹⁷⁰⁹ **Menzûr:** Ew ê ku tê dîtin, tê temaşekirin, tê 'ecibandin

¹⁷¹⁰ **An:** Dem, gav

¹⁷¹¹ **Nifaq:** Xerebebûn, dubendî, gelacî, bi dil cuda bi derve cuda xuyabûn

¹⁷¹² **Xopan:** Kaval, wêran, xirbe

¹⁷¹³ **Ar:** Agir

¹⁷¹⁴ **Gastîn:** Meclîs, cihê rûniştin û axaftinê

¹⁷¹⁵ **Salar:** Giregir, pêşeng, serek, serok

¹⁷¹⁶ **Xar dikey:** Tê re dike, dike xwarê

¹⁷¹⁷ **Xar:** Stirîn, sinc

Neşîne bazê kufrê ser hêlûna çûçika yek tek

5.

Dunê da bo çûka îmanê nêçîrê diket her kes

Ji dest te ger biçit îman dibî bê nêçîr û behrek¹⁷¹⁸

6.

Dibit beyhûde mayîna dunê da bona te êdî

Ji zengînî û zanînê tije bî her wekî beherk

7.

Belê zanîna bê îman wekî ava di beheran da

Ji bil qada ku av tê da dibînit nef'ê¹⁷¹⁹ her tişte

8.

Eger îman nebit xizanîy û neçarî ye serwet

Gelo ronatiya rojê ji koran ra dibit nef'ek

9.

Eger îman nebit maldarî xusran û gem û derd e

Ji yaqûtê di nêva cergê da hêvî dibit karek

10.

Gelo Fir'awn û Nemrûdan digel Qarûn û Şeddadan¹⁷²⁰

Ji xezna¹⁷²¹ serwetê weqta 'ezabê girtine qirşek

11.

Gelo Eflatûn¹⁷²² û Suqrat¹⁷²³ digel Lamark¹⁷²⁴ û Calînos¹⁷²⁵

Ji zanînê dema mergê¹⁷²⁶ ji wan ra bû heval herfek

12.

Ji nûra roja îmanê wekî şevşevokan¹⁷²⁷ korbûn

Ji bona agirê rêz bûn wekî daran bi yek carek

---

¹⁷¹⁸ **Behr:** Par, pişk, pay

¹⁷¹⁹ **Nef':** Menfa'et, havil, sûd

¹⁷²⁰ **Şeddad:** Navê şahê qewmê 'Ad. Bi navê îrem bajarekî bi koşk, qesr, bax û baxçe ava kirine û piştire doza xwedatî kiriye. Herwiha di dewra Hz. Hûd de jiyaye û guh nedayê wî û hem ew hem jî baxê îrem helak bûne. (Pala, b.n., r. 423.)

¹⁷²¹ **Xezna:** Gencîne, xizne

¹⁷²² **Eflatûn:** Platon. (bnr. 16/8)

¹⁷²³ **Suqrat:** Soqrates. (bnr. 16/8)

¹⁷²⁴ **Lamark:** Jean Baptiste Pierre Antoine de Monet, Chevalier de Lamarck. (1744- 1829) Zanyarekî Fransîzî ye. Li ser heywan û nebatan xebitine. Bi xebatên xwe yê li ser peresînê (evolutin/evrim) namdar bûye. Li wê qadê gelek teoriyên wî hene. Lê fikr û ramanên wî bi kişfbûna genetikê ji holê rabûne.

¹⁷²⁵ **Calînos:** Galen, Claude Galen, Galenos. (bnr. 16/8)

¹⁷²⁶ **Merg:** Mirin

¹⁷²⁷ **Şevşevok:** Pêçermok, baçermok, çilîçilî

13.

Îman nûr e ji qelban ra wekî roj e wekî luks e
Gerîb rê da şeva tarî dibit bê nûr çûyîn marek

14.

Bi zenna masî destê xu dixî bin kevîrê avê
Nezanî mar di bin da ye bi gezkî wî dibî darek

15.

Çi heylo ez diçim ser menzilê bê nûr dibêjî lê
Wekî te pur kesan gotin, ji wan ma te nekir ‘arek¹⁷²⁸

16.

Hela bê nûr di raha dûr bi çavê kor û bê destkeş
Kî hey serbest diçit ser menzilê canan wekî avek

17.

Kerê kufîrê tu dîn î zen dikem ya cahil î lewra
Cesûr î wek kerê Mişîrê didî avê heta navêk

18.

Binêre kûr bi çavê dil li bezma¹⁷²⁹ ‘alema mêran
Ji mulkê bal melekûtê¹⁷³⁰ kî avêt bê îman gavek

19.

Gelo bê kağida îznê diçit kes meclisa şahan
Weya bêper hewayê da dikarit fir bidit teyrek

20.

Eger îman nebit çawa di me‘nê da dikey seyran
Gelo geştî nebit deryayê da insan diket gerrek

21.

Dilê nûra îmanê tê nebit beyhûde ye tewş¹⁷³¹ e
Semayê da eger roj nebitin nîne jê ra feydek

22.

Dixazî dil bimînit taze jê fikih¹⁷³² bixûy her dem
Ji îman û ji ‘irfanê tu berde ser wî da avek

---

¹⁷²⁸ ‘Ar: Şerm, heya

¹⁷²⁹ **Bezm**: Cîvak, meclîs

¹⁷³⁰ **Melekût**: ‘Alema mulkê Xwedê

¹⁷³¹ **Tewş**: Beyhûde, vala, beredayî

¹⁷³² **Fikih**: Fêkî, mêwe

23.

Eger îman û ‘irfan nebitin dil ‘işk û wêran e
Gelo av nebitin dar ter dimînit yan didit meywek

24.

Dixazî dil bibit ronî û laîq bit ji feyzan ra
Bi îmanê munewwer¹⁷³³ key bi ‘irfanê muzzeyyen¹⁷³⁴ bik

25.

Dixûnit bulbul û şalûl dibit xweşnêrîn û dilkeş?
Eger bağ û çimengah, sosin û gul û kulîlk rind nek¹⁷³⁵

26.

Dilopek ava ‘irfanê ji dil ra bit neşîb carek
Dimînit sağ û geş hetta ebed bê êş û bê derdek

27.

Eger herfek kitêba behşa ‘irfanê bixûnî tu
Dibin Firdewsî¹⁷³⁶ û Wail¹⁷³⁷ li cem te her wekî çûkek

28.

Dibî lêvrêjê hikmet her wekî Gulşenî¹⁷³⁸ û Romî¹⁷³⁹
Dibin Qanûnî¹⁷⁴⁰ û Erslan¹⁷⁴¹ li bal te bê qîmet ferxek¹⁷⁴²

29.

Lebaleb behra ‘irfanem xeredmendem suxendanem¹⁷⁴³
Der în kişwer çû xaqanem kî men ‘errafî yek yarek¹⁷⁴⁴

¹⁷³³ **Munewwer:** Ew tiştê ku hatiye biriqandin, çirisandin, teyîsandin; ew tiştê ku binûr e

¹⁷³⁴ **Muzzeyyen:** Ew tiştê ku hatiye xemilandin, bixeml û xêz

¹⁷³⁵ **Nek:** Neke, nebe (Gul û sosin di bax û çimengahan de rind nexuyîn, bilbil hîç li ber wê dixwîne?)

¹⁷³⁶ **Firdewsî:** Fîrdewsê Tûsî. (940 Tûs-1020) Di dewra Samanî û Xezneliyan jiyaye. Yek ji mezintirîn helbestvanên Farisan e. Kitêba wî ya Şêxname nêzî 60.000 malikan pêk tê. Wek “bavê zimanê Farisî” tê nasîn.

¹⁷³⁷ **Wail:** Sehbanê Wail. Gotarbêj û xatibê mezin. Bi zelal û fesîh axaftina xwe ve namdar bûye. Di kitêbên edebî yên berê de jî gelek caran navê wî derbas dibe û pesnî tê dayîn. Sadî Şîrazî jî di Bostan û Gulistana xwe de behsa wî dîke, pesna herîkbariya axaftina wî dide.

¹⁷³⁸ **Gulşenî:** Îbrahîmê Gulşenî. Li gorî hin çavkaniyan li Diyarbekrê hatiye dinê. Hêj zaroktiya xwe de dest bi perwerdehiyê kiriye. Li Maweraûnnehîr û Tebrîzê xwendiyê. Di serdema Şah Îsmâil de ji zordestiya Şah Îsmâil û siyaseta wî ya Şî‘îtiyê reviyê hatiye Amedê. Li wir medrese û dergahan de ders dane. Dîwana wî ya Ma’newî ku 40.000 malikan pêk tê, ji Mesnewiya Mawlana Celaledînê Romî re wek nazîre, bi zimanê Farisî hatiye nivîsandin. Îbrahîmê Gulşenî nêzî 200 sal piştî Mawlana Celaledînê Romî hatiye dinê lê wî Mewlanayê xwe re wek murşîdekî rûhanî qebûl kiriye. (bnr. Nihat Azamat, “Îbrahîm Gulşenî”, *DÎA*, c. 21, 2000, r. 301-304.)

¹⁷³⁹ **Romî:** Mawlana Celaledînê Romî. (bnr. 8/23)

¹⁷⁴⁰ **Qanûnî:** Qanûnî Sultan Silêman. (1494-1566) 10. padîşaha dewleta Osmanî ye. 46 sal li ser textê maye û di serdema xwe de nemazê li hêla Ewropayê gelek cî wergirtine.

¹⁷⁴¹ **Erslan:** Mihemmed kurê Çaxrî. (1029-1072). Bi navlêka Alparslan namdar bûye. Duyemîn serwerê dewleta Selçûkiya Mezîn bû. Digel Kurdan li dijî Bizansiyan şer kiriye.

¹⁷⁴² **Ferx:** Çêlik, cûcuk

¹⁷⁴³ Heta devê xwe bi ‘irfanê ve tijî me, xwedî eql im, xeberê jî zanim bidim

30.

Der îna bağê gulan cuz sosina re‘na nemînasem¹⁷⁴⁵

Di nêva şehre dil geyre delalê ra nîne şûnek

31.

Bi ‘ezma¹⁷⁴⁶ nezhetê¹⁷⁴⁷ dilber di bağê dil tecellî kir

Ji sirran perde têt rabûn nema mechûlê dil sirrek

32.

Sirre mulk û melekûtê bi mikroskobê kiş nabin

Ji nûra rûyê şîrîne xuya bûn her wekî hêkek

33.

Ji ‘ewrê nûrê sirbarîn¹⁷⁴⁸ li ser qada dilê vala

Giha û sosin û sunbul bira hev ket wekî pêçek¹⁷⁴⁹

34.

Dema dem bulbulê feyzan ref û ref tene seyranê

Li pey hev pêlê eltafan¹⁷⁵⁰ di dil da xweş dîkin gêcik¹⁷⁵¹

35.

Dûmana havîna ‘işqê ne leylan¹⁷⁵² e welê nûr e

Ji ‘eksa roja lahûtî¹⁷⁵³ li henber dil tecellayek

36.

Mebe gafil demek ey dil her roj xîsa¹⁷⁵⁴ te nayêtin

Tije key xu ji enwaran¹⁷⁵⁵ ji hebûnê gered vayek¹⁷⁵⁶

37.

Eger nûr nebitin çawa dinasî Xaliqê kewnê¹⁷⁵⁷

Diçit bal meqşedê ve keskî bê ronî bi yek gavek

38.

---

¹⁷⁴⁴ Di wê welatê de wekî xaqan im, (lewra) naskerê yarekê me

¹⁷⁴⁵ Ji xeyrî wê sosina bedew di baxê gulan de keseke din nas nakim

¹⁷⁴⁶ **Ezm:** Qest, armanc

¹⁷⁴⁷ **Nezhet:** Henek, laqirdî, tinaz

¹⁷⁴⁸ **Sirbarîn:** (Ew ‘ewrê ku) sirran dibarîne, razan dibarîne

¹⁷⁴⁹ **Pêçek:** Gihaya ku hev diale û dirêj dibe. Lavlavk, laflafok, lawlaw

¹⁷⁵⁰ **Eltaf:** Lutf, qencî, çêyî, îhsan

¹⁷⁵¹ **Gêcik:** Gerav, gerînek, gîrdab

¹⁷⁵² **Leylan:** Rewrewk, revrevik, serab

¹⁷⁵³ **Lahût:** Îlahiyet, ‘alema îlahî, alema me’newî

¹⁷⁵⁴ **Xîs:** Kêf, şahî

¹⁷⁵⁵ **Enwar:** Nûr, ronî, ronahî

¹⁷⁵⁶ **Gered vayek:** Armanc ev e, mebest ev e

¹⁷⁵⁷ **Xaliqê kewnê:** Afirînerê gerdûnê

Şerabek şade ye nisbet di cama¹⁷⁵⁸ şade ya nûrîn
Vexî yek qetrekî carî di dil da namînit ranek¹⁷⁵⁹

39.

Ji ser çeşmeyê ‘irfan tê bi destê dostê yaran tê
Li qelbê kûrbirîn xweş tê wekî wê nîne dermanek

40.

Zemanek pur elemkeş bûm bi dil pergende û gêj bûm
Dilopek bû neşîb bo min di dil da qet nema derdek

41.

Huzûr û rahet û şahî wekî mêşan li dil danî
Figan û derd û hesret bûn wekî toza li ber bayek

42.

Ji wê rojê hetta îro me dil pur şahî û kêf e
Ji bustanê heyatê wek me girtî nû xu ra sêvek

43.

Welê îman û ‘irfan û xulûş¹⁷⁶⁰ in nûr û çav û per
Ji vanan yek nebit peyda gihana meqşedan zen mek¹⁷⁶¹

44.

Eger ixlaş¹⁷⁶² nebit e ‘mal¹⁷⁶³ ne meqbûl in li cem yaran
Ji ava şêlû ra çawa li nik şahan dibit qedrek¹⁷⁶⁴

45.

‘Ibadet bê xulûş ger bête meydanê wekî nîne
Ji gûza pûç û sêva kurmî ra dil da dibit meylek

46.

‘Ibadet dar e, ixlaş av e, jîna wî diparêze
Ji dara ‘işka bê av ra çilo hêvî dibit meywek

47.

Dixazî karekî hêja di nêva meleyê e ‘la¹⁷⁶⁵
Divêt peyda bibit şade bi awakî bi yek rengêk

---

¹⁷⁵⁸ **Cam:** Piyale, badîn, îskan

¹⁷⁵⁹ **Ren:** Şek, guman

¹⁷⁶⁰ **Xulûş:** Xalîs, kirina bi dil û can, ji bo rizaya Xudê kirina tevger an jî tişteki

¹⁷⁶¹ **Zen mek:** Zen meke, texmîn neke

¹⁷⁶² **Ixlaş:** Her tiştî tenê ji bo Xwedê kirin, di kirina ‘emelên xwe de tenê riza Xwedê xwestin.

¹⁷⁶³ **E ‘mal:** ‘Emel, kirin, vîrik

¹⁷⁶⁴ **Qedr:** Qedir, seng, biha

¹⁷⁶⁵ **Meleyê e ‘la:** Civata bilind, cemaata bala

48.

Zelalî lazim e lewra zulal¹⁷⁶⁶ şîrîn û narîn e
Welew kurm e di nêv axê welê wî dil wekî berfek

49.

Bi çend salan li pey weşlê me ah û wah û feryad bû
Wekî goyînê bû yaran fîganê me diçûn eflak¹⁷⁶⁷

50.

Bi dil bûn pareyê agir hedan hate birîn bin da
Me ‘estî¹⁷⁶⁸ wek şima¹⁷⁶⁹ zer bûn wucûd bû şubhê ‘îşk darek

51.

Bi dengê dil şewat bû nazikê hey me terennum¹⁷⁷⁰ bû
Ji feryad û ji gîrîn û şînê vala nebû gavek

52.

Welê dilber qeş yek carek ji bin perdê bi der va nat¹⁷⁷¹
Dirêj bû hêvîya weşlê dunê bû wek xerab warek

53.

Bi qeşda tûtîya¹⁷⁷² çavan reha gazan¹⁷⁷³ me girt û çûn
Li henber me xuya bû pir gir û tarî û kûr garek¹⁷⁷⁴

54.

Ji bo dermanê derdê xu me qeşda çûna garê kir
Bi lertzîn û bi tirs û ta, ketin hindûr me dît kalek

55.

Li ser çokan wekî koma nûrê rûniştîye kerhes¹⁷⁷⁵
Di behra fikrê da noq e wî ra bil wê nîne bendek

56.

Me got, apo te xêr e vê şikeftê da te çok daye

---

¹⁷⁶⁶ **Zulal:** Navê kurmekî ye ku li berpalên çiyayên bilind, binê berfê de çêdibe. Kurmikên berfê jî dibêjin. Qasî tilikî mirovan mezin dibin. Di hindurê wan kurmikan de av heye ku ew av gelek şîrîn û xweş e. Carnan mebest ji zulalê ew ava xweş e.

¹⁷⁶⁷ **Eflak:** Pirjimariya “felek”ê ye. Felek, çerx, dolab, gerdûn

¹⁷⁶⁸ **‘Estî:** Hestî. Kurdên binxetê “hestî”yê wisa bi lêv dikin.

¹⁷⁶⁹ **Şima:** Mûma hingivîn, mûm. Zer e û di pîşesaziyê de tê bikaranîn.

¹⁷⁷⁰ **Terennum:** Nihûran, nehwaran, di ber xwe de nermenerm strîn

¹⁷⁷¹ **Nat:** Nehat

¹⁷⁷² **Tûtî:** Dermanê çavan, kil

¹⁷⁷³ **Reha gazan:** Rêya çiyayan

¹⁷⁷⁴ **Gar:** Şkefta siruştî, şkeft

¹⁷⁷⁵ **Kerhes:** Bêdeng

Belê xêr e me ra got wî, tu xêr hatî eya¹⁷⁷⁶ diltenek
57.

Dema dilteng me ra gotî wekî dunya bû malê me
Hinek ma fir bidin bêper ji kêfan her wekî teyrek
58.

Me zanî ew hekîmek zana ye agahê razan¹⁷⁷⁷ e
‘Eqilmend e bidilzan e me jê ra got hema qalek
59.

Em in dilbendê dildaran şev û rojan me zarîn e
Hebîba gemrevîn kanê nema me şebr û aramek
60.

Bi baran û bi ser baran me vê rê da bi rêkir mal
Me da can û cesed serda welê têk da nebûn tişteşek
61.

Go ixlaş lazim e lewra giramek¹⁷⁷⁸ cewherê xaliş
Li bal merdan¹⁷⁷⁹ di qedr û qîmetê da tê wekî lîtrek
62.

Eger karê te xaliş bit beha nayê birîn jê ra
Bihîşt û ni‘met û riđwan¹⁷⁸⁰ û dîtin pê dibin karek
63.

Ji dest xu bermede nuşhê¹⁷⁸¹ Pîrê pêşîn¹⁷⁸² di rîça wî
Biçe pur xweş digijî sosina re‘na¹⁷⁸³ tu bê te‘bek¹⁷⁸⁴
64.

Eger ixlaş hebit rojî¹⁷⁸⁵ diçî şûna şehê rindan¹⁷⁸⁶
Ji bo ku baqî ye dilber dibit gîştin neşîb carek
65.

Reha dûr ra divêt ‘işq ta biçî ser menzilê canan¹⁷⁸⁷

---

¹⁷⁷⁶ **Eya:** Ey ya! Baneşîna denglêkirinê ye.

¹⁷⁷⁷ **Raz:** Sir, nehênî, nepenî, xef

¹⁷⁷⁸ **Giram:** 1/1000 kg, gram

¹⁷⁷⁹ **Merd:** Mêr, mirov

¹⁷⁸⁰ **Riđwan:** Dilxweşî, xweşhalî, razîbûn

¹⁷⁸¹ **Nuşh:** Şîret, pend

¹⁷⁸² **Pîrê pêşîn:** Mebest jê Hz. Pêxember (asw.) e

¹⁷⁸³ **Re‘na:** Rind, bedew, letîf

¹⁷⁸⁴ **Te‘b:** Tade, renc, zorî, zehmetî

¹⁷⁸⁵ **Rojî:** Rojekî

¹⁷⁸⁶ **Şehê rindan:** Şahê rindan. Mebest jê Xweda ye

Di yabana bi qûma germ divêt borînê ra pişte

66.

Eger pişte nebit çûyîn di çolan da gelek zor e

Eger ‘işq nebitin qeṭ‘a meqaman pur giran barek

67.

Eger geştî nebit deryayê da rêwîti çê nabit

Evîn ger nebitin cehd¹⁷⁸⁸ û xebat zir beyhûde karek

68.

Gihana hîvrûyan¹⁷⁸⁹ bê payê ‘işqê nabitin mumkin

Li nik weşla¹⁷⁹⁰ perîrûyan¹⁷⁹¹ hemî gîrnûk¹⁷⁹² heye deşte

69.

Cefaya gîrnûkan ger lezzeta ‘işqê neket wenda

Tehemmul nabitin êşa gihana dilberê bêşek

70.

Cefa û êş li nik ‘işqê şefa û xweşî ne lewra

Ji bo nûrê di agir da didit perwane¹⁷⁹³ can bêdeng

71.

Şîrîn tê talîya ‘işqê wekî insanê girgirtî¹⁷⁹⁴

Li hêlkî can kul û xûn e, xurandin jê ra xweş zewqek

72.

Dunê da karekî bê ‘işq tu nîne bête meydanê

Eger bête ne hêja ye wekî dîwarê bê bendek

73.

Habit bo te eger meqşed meçe bê ‘işq reha wê da

Welew wek Rustemê Zal¹⁷⁹⁵ bî dibî rê da fena mûrek¹⁷⁹⁶

74.

Ji Qersê¹⁷⁹⁷ mûrîya goyîn¹⁷⁹⁸ çilo bê pa diçit Qudsê¹⁷⁹⁹

---

¹⁷⁸⁷ **Menzilê canan:** Cihê dîlber

¹⁷⁸⁸ **Cehd:** Xebat, şixul

¹⁷⁸⁹ **Hîvrû:** Ew rûyên wekî hîvê geş û rewnaq

¹⁷⁹⁰ **Weşl:** Gihîştin, gihan

¹⁷⁹¹ **Perîrû:** Ew dilberên mînanî perî û firîşteyan bedew û spehî

¹⁷⁹² **Gîrnûk:** Gihayekî bi stîrîn e. Stîrîn, sinc

¹⁷⁹³ **Perwane:** Pîrpirok, minminîk, baperik

¹⁷⁹⁴ **Girgirtî:** Gurî bûyî, nexweşiya guriyê lê girtî

¹⁷⁹⁵ **Rustemê Zal:** Rustemê Zalê Kurd. (bnr. 9/20)

¹⁷⁹⁶ **Mûr:** Morî, gêle, gêrik

¹⁷⁹⁷ **Qers:** Bajarekî li Bakûrê Kurdistanê ye. Mebest jê dûrîti ye.

Ji qadê țeyrê bêper ma hewayê da diket firrek?

75.

Dilê bê agirê ‘ișqê dimînit bê gihan lewra

Turûnpêl ger nebit benzîn dibit rê da biket meșyek¹⁸⁰⁰

76.

Dilê atûna¹⁸⁰¹ ‘ișqê da eger șade nebit tewș e

Eger me‘den nebit șade bi agir beyhûde axek

77.

Neyêt derbaz kirin insan di parzûnê evînê da

Dimînit tevlihev bê nef¹⁸⁰² û qîmet wek șêlû avek

78.

Eger hilnebitin mûma dilan bi kibrîta¹⁸⁰³ ‘ișqê

Dimînit tarîy û bènûr xu ra dernaxînin rahek

79.

Tu karek nayête birrîn bi ‘eqlê bê evîn lewra

Eger quwwet nebit nayêt qetandin darek û șûrek

80.

Dibû çi zûlfiqar¹⁸⁰⁴ ger quwweta Heyder¹⁸⁰⁵ nebûna pișt

Dibû çi ‘eqlê Șêx Ehmed¹⁸⁰⁶ eger dil da neba ‘ișqek

81.

Eger ‘ișq nebitin ‘eqlan, bizane camidê¹⁸⁰⁷ ‘ișk in

Wucûdê ra eger can nebitin dê pêkevit leqqek¹⁸⁰⁸

82.

Gihana meqședan bi ‘eqlê bê ‘ișq nabitin mumkun

Gelo bê tûle û tîran di reș da¹⁸⁰⁹ çer dibit şeydek¹⁸¹⁰

---

¹⁷⁹⁸ **Mûriya goyîn:** Mûriya feqîr, jar û belengaz

¹⁷⁹⁹ **Quds:** Di dinê de yek ji bajarekî herî kevn e. Ji bo misilman, xirîstiyân û cihûyan cihekî pîroz e. Mescîdî Eqsa li wî bajarî ye. Mebest jê miraz û armanc e.

¹⁸⁰⁰ **Meșyek:** Meșîn, çûyîn

¹⁸⁰¹ **Atûn:** Firin, argûn, ocax

¹⁸⁰² **Nef‘:** Sûd, havil

¹⁸⁰³ **Kibrît:** Nift, pêtik

¹⁸⁰⁴ **Zûlfiqar:** Navê şûrê Hz. ‘Elî ye.

¹⁸⁰⁵ **Heyder:** Navlêka Hz. ‘Elî ye ku wateya wê; ‘egît, mêrxas, wêrek

¹⁸⁰⁶ **Șêx Ehmed:** Dibe ku Șêx Ehmedê Xanî an jî Șêx Ehmedê Cizîrî (Melayê Cizîrî) be. (H.)

¹⁸⁰⁷ **Camid:** Bê giyan, bê ruh, ne zindî

¹⁸⁰⁸ **Leq:** Liv, lebat, bizav

¹⁸⁰⁹ **Di reș da:** Di tariyê de

¹⁸¹⁰ **Seyd:** Nêçîr

83.

Welew ku kew li ço ket, tête gotin carînan lêkin
Lehî tim nayîmit goncan,¹⁸¹¹ tifaqê ra nîne hûkmek

84.

Di ‘ilmê menîqê da ker mişal e ittifaqê ra
Ewêk¹⁸¹² wê ra dinasit hûkm di nêv guhkê xu da kerek

85.

‘Eql ger ‘eqlê baqîl bit dîsa beyhûde ye bê ‘işqê
Eger barût nebit mermî¹⁸¹³ çi ket ma dê bibit tişte

86.

Divêtin mermîya ‘eql bête danîn namlûya dil da
Bi pêta barûta ‘işqê biket seyran û gerranek

87.

Di ezmanê¹⁸¹⁴ terîqê da hewayaya¹⁸¹⁵ nefse wêran ket
Hedef ke yaqûta nasîfîya heq, da biket kerek

88.

Welê şed şalî raweste fîşek bê barûtê naçit
Weha ye ‘eqlê bê ‘işq bal tu karî navêjit gavek

89.

Bi ‘işq û hezkirinê mexlûqan dîtin hebûn lewra
Dibilqê ‘işq ji “lewlake”¹⁸¹⁶ digel “eħbebe”¹⁸¹⁷ wek avek

90.

Divêtin dilberek rûken bi dil wek hêlîkî¹⁸¹⁸ şaf bit
Di dil da ronî bit da ku evîn li te bixit firrek

91.

Çiya û deşt, gelî û best li henber te hemî viz tîn
Eger dil da hebit ‘işqek li pêşber te hebit yarek

---

¹⁸¹¹ **Goncan:** Qurmên daran ên gir û mezin.

¹⁸¹² **Ewêk:** Ew ê ku

¹⁸¹³ **Mermî:** Gule

¹⁸¹⁴ **Ezman:** Asîman

¹⁸¹⁵ **Hewa:** Daxwazên nefse yên nebaş

¹⁸¹⁶ **Lewlake:** Ger tu nebûyayî. (Ji bo vê hedîsa qudsî bnr. 1/13)

¹⁸¹⁷ **Eħbebe:** (Ew kesê ku Tu) hez dikî.

Îşareta vê ayetê dike: (كَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ)
(Ya Muhammed!) Tu nikarî yê ku tu jê hez dikî binî hîdayetê, lê belê Xwedê kê bivê wî tîne hîdayetê û ew çêtir dizane; ka kî layîqê hîdayetê ye. (Qeses: 28/56)

¹⁸¹⁸ **Hêlîf:** Neynik, ‘eynik

92.

Dilê şahê cihanê mezhera¹⁸¹⁹ nûra Îlahî bû
Li bûraqa¹⁸²⁰ evînê suwar bû çû gîşt qabê qewseynek¹⁸²¹

93.

Eger dilber bi dil bit xasî¹⁸²² ra girnûk¹⁸²³ dibin sosin
Cefa û te‘lî şîrîn tîn dibit dûrî te ra nêzik

94.

Dilê sistê mirî bayê evînê lêxînit dest da
Dibit jîr û xweş û nûrîn hezar gavê diket gavek

95.

Bi ‘işqê qelbê pasgirtî dibit wek neynikek şade
Bi ‘işqê ruhê peşmûrde¹⁸²⁴ dibit geş wek gula rûyek

96.

Bi nar û nûra ‘işqê ger nebî zengîn dilê gafil
Di yabana hebûnê da dimînî bargiran lengek

97.

Dibî wek parekî bûzê bi pûka¹⁸²⁵ fitne û derdan
Hey û hey sar û hesretkêş dîrê yaran û bê behrek

98.

Eger nûr nebitin rê da tu hey ruh birçîy û kor î
Di tariya qetanê da dimînî mat û heyranek

99.

Ne mumkin bû Xidîr ra çûyîna serkanîya heywan¹⁸²⁶
Di taristan¹⁸²⁷ û sermê da nebûna nûrek û narek¹⁸²⁸

---

¹⁸¹⁹ **Mezher:** Cihê diyarbûnê, warê peydabûnê, qada zahîrbûnê

¹⁸²⁰ **Bûraq:** Heywana suwarbûnê ye ku di şeva mîracê de Hz. Muhammed (asw.) li wê suwar bûye.

¹⁸²¹ **Qabê qewseyn:** Navbera ji herdu biruyan e. Mebest jê nişandayîna ewqas nêzîkbûna wê ye. Di Qurana pîroz de li sûreya Necmê ayetên 8 û 9’an gava di şeva mîracê de qala serpêhatiya Hz. Muhammed (asw.) dike, derbaz dibe. Hin ‘alim wê ayetê wisa şîrove dikin; wê şevê Hz. Pêxember hindî qabê qewseynê nêzîkî Xwedê Te‘alayê bû. (Pala, *b.n.*, r. 245.)

¹⁸²² **Xasî:** Pêxas

¹⁸²³ **Girnûk:** Gihayekî bi stirîn e. Stirîn, sinc, dirî

¹⁸²⁴ **Peşmûrde:** Perîşan, belawela, şepirze

¹⁸²⁵ **Pûk:** Bahoz, bager, gilele

¹⁸²⁶ **Kaniya heywan:** Kaniya ava jiyane

¹⁸²⁷ **Taristan:** Welatê tarî. Dibêjin ku ava jiyane li wî welatî ye. Îskenderê Zûlqerneny û Hz. Xidîr ji bo ku dîtina wê avê dikevin rê, diçin. Dîsa dibêjin ku taristan ewqas qedere tarî bû ku çav çavî nedidîtin. Ji ber vê yekê, yê ku biçûkî ava heyatê bigeriya, serê giloka rîsê digirt û diçû. Kengê edî dizanî bû ku rîsa wê nedihat, paş ve dizivirî dihat. Dor tê Hz. Xidîr. Hz. Xidîr jî bi vî awayî serê giloka rîs digire û diçe, ava heyatê dibîne, tê vedixwe lê nikare vegere. Riya xwe tevlihev dike. Hevalê xwe Sikenderê Zûlqerneny nikare bîne ser kaniya ava

100.

Sikender¹⁸²⁹ gerçî sultân bû xudanê zor û zêran bû
Welê bê nar û nûra ‘işqa dil dest nakevit karek

101.

Eger terka meqam û leşker û cahan¹⁸³⁰ bi kirna wî
Li kuncê jîna تنها ba dibû jê ra neşîb qimek

102.

Seha pîran¹⁸³¹ e piştta nefsê ra hûrker elemkêşo¹⁸³²
Şikestina beran¹⁸³³ ra lazim e her bêt te vayrozek¹⁸³⁴

103.

Bi roja şîretê pîran ji nefsê tarîfî rabit
Di firra bal meqamatan dibit pîr jê ra wek perrek

104.

Heyat piştî gihana wan meqaman her dibit sade
Hedana hey dimîn û dilxweşî nû çê dibit bêşek

105.

Dilê tê da hedan nîne wekî xanekî xopan e
Cihê maran û mişkan e di wî da nabit ‘irfanek

106.

Gelo koşka xerabe bil ji kundan qû diket tê da
Gelo bustanê bê gul da ji bulbul ra heye cahek¹⁸³⁵

107.

Bixemlîn dil bi sosina yeqînê da bibit hêlî
Ji eltafê¹⁸³⁶ îlahî ra dû ra bînî ji wî nef‘ek¹⁸³⁷

108.

---

jiyanê. Bi vî awayî, dibêjin ku Hz. Xidir ava jiyanê vexweriye û li dinyayê maye lê Sikenderê padişahê mezin bû jî lê wî re nebû nesîb. Bi Farisî malikek heye: “*Îskendera nemî bexşendî avî, mûyesser nisfî înkâr.*” Li vir şîrove ev e ku: Hin tişt hene ku bi karê mirov dest nakeve, enaq bi teqdîra Xwedê Te‘ala dibe. Lewra Sikender şahekî zehf mezin bû, li her derê dinyayê geriya ji bo ava jiyanê, lê jê re qurtek jî nebû nesîb. (H.)

¹⁸²⁸ **Nar:** Agir, ar

¹⁸²⁹ **Sikender:** Sikenderê Zûlqerneyn. (bnr. 9/5)

¹⁸³⁰ **Cah:** Paye, meqam

¹⁸³¹ **Seha pîran:** Siha murşîdan, siya weliyan. Mebest ji siyê parastin e.

¹⁸³² **Elemkêşo:** Ey yê ku elem û derdan dikêşîne

¹⁸³³ **Ber:** Kevir

¹⁸³⁴ **Vayroz:** Kerane, zomp, mezrebe, amûrekî wekî mîrkûtê mezin e ku ji bo şkandina keviran bikar tînin

¹⁸³⁵ **Cah:** Cih, war

¹⁸³⁶ **Eltaf:** Pirjimariya “lutf”ê ye. Lutf, qencî, çêyî, îhsan

¹⁸³⁷ **Nef‘:** Menfaat, havil, sûd

Bi itmî' nanê¹⁸³⁸ dil paqîş bikey ji girnûga şekkê

Wegerne zerzewatê ajotî ra nabînî feydek

109.

Bide destê pîran hefsera nefsa serkeşa cunbûz¹⁸³⁹

Biçe bê tehluke serçeşmeyê 'irfan wekî bayek

110.

Di şûna şuhbeta pîr da edebî¹⁸⁴⁰ rûnê pir heşsas

Ji bilî behra feyzan ra ji dil ra sîng bixey kovik

111.

Bibe kerhes¹⁸⁴¹ li bal wan dilberê rûken wekî lalan

Biqîrînê bûye bulbul ji meqşed dûr û hey dilteğ

112.

Dixazî lez bigijî meqşed û feyz û meqamatan

Li henber pîrê ronîdil bibe perwanekî¹⁸⁴² bê deng

113.

Evîn û teslim û ixlaş terîqê da te ra şert in

Çi ket destkeş eger nîne dilê kor da ji wanan yek

114.

Li cem Hemdanî¹⁸⁴³ wek Geylanî¹⁸⁴⁴ be bona bibî serdest

Ne wek Îbnû's-Seqa¹⁸⁴⁵ û Îbn-î 'Esrûn¹⁸⁴⁶ xu bînî¹⁸⁴⁷ tişte¹⁸⁴⁸

---

¹⁸³⁸ **İtmî' nan:** Giranî, sergevezî

¹⁸³⁹ **Cunbûz:** Bêxû, bêcir, serkêş

¹⁸⁴⁰ **Edebî:** Biedeb

¹⁸⁴¹ **Kerhes:** Bêdeng, devmirî

¹⁸⁴² **Perwane:** Pîrpirok, minminîk, baperik

¹⁸⁴³ **Hemdanî:** Şêx Yûsûfê Hemedanî, Hâce Yûsûfê Hemedanî an jî Ebû Ya'qûbê Hemedanî. (1048-1140) Li Bexda, Semerqend, Îsfahanê xwendiyê. Rêya terîqê li cem Şêx Ebû 'Elî el Fermadî (qs.) hîm bûye û gihîştîye. Li Merw, Bûxara, Herat û Semerqendê ji bo xizmet û îrşadê geriyaye. 'Alim û mutesewifekî gelek mezin bû. Yek ji wan şêxan e ku navê wî di sîlsîleya Neqşîbendiyê de derbaz dibe. Gelek şagirdê wî hebûn. Ji wan yê meşhûr Ehmedê Yesevî û 'Evdulxaliqê Xujdevanî, Hesenê Endakî û 'Evdullahê Berkî bû. (Necdet Tosun, "Yûsûf el- Hemedanî", *DÎA*, c. 44, 2013, r. 12-13.)

¹⁸⁴⁴ **Geylanî:** Şêx Evdulqadirê Geylanî (qs.). (1077-1166) Navê wi yê eslî Muhyîddîn Ebû Muhammed 'Evdûlqadir b. Ebî Salih e. Nêzikî behra Hezarê li gundê Nafyê hatiye dinê. Li Bexdayê li bal 'alimên mezin hedîs, fiqih û edebiyat xwendine. Piştî ketiyê nav terîqê. Terîqeta Qedirî navê xwe ji wî hildaye û di nav misilmanan de gelek bela bûye. Jê re "Şêxê Meşrîq" ango "Şêxê Rojhilatê" jî dibêjin. Kitêbên wî yê meşhûr Futûhû'l-Xeyb, el-Fethûr-Rebbanî û el-Gûnyê ye. (Süleyman Uludağ, "Abdulkadir-i Geylani", *DÎA*, c. 1, 1988, r. 234-239.)

¹⁸⁴⁵ **Îbnû's Seqa:** 'Alimekî meşhûr ê dewra xwe ye. Bi xweşaxêv/belaxata xwe gelek namdar bûye.

¹⁸⁴⁶ **Îbnî 'Esrûn:** 'Alimekî meşhûr ê dewra xwe ye. Îbnû's Seqa, Îbnî 'Esrûn û 'Evdulqadirê Geylanî tev xwendine û hevalê hev bûne.

¹⁸⁴⁷ **Bînî:** Bibînî

115.

Di yabana çelalê da dibî hesretkeş û medhûş¹⁸⁴⁹

Di herdu 'aleman da her dibî mehrûm ji her feyzek

116.

Li cem şahê dilan lal û ker û kor û nimêjhal be

Ji barana beharê lew dixemle deşt bi her rengê

117.

Li cem wan de'wa zanînê mekey lewra ne hêja ye

Çirayê pêxînî, xanakî tê da hildibit luksek¹⁸⁵⁰

118.

Dilê ji zinpira nêrîna pîran dûr e, qirrêj e

Te'akus¹⁸⁵¹ naketin tê da, tecellîyat¹⁸⁵² bi yek carek

---

¹⁸⁴⁸ Di vê malikê de çîroka her sê hevalan û çûyîna wan a bal Şêx Yusûfê Hemedanî tê vegotin. Çîrok bi kurtahî wiha ye: Îbnû's Seqa, Îbnî 'Esrûn û 'Evdilqadirê Geylanî li Bexdayê dixwînin. Ew hersêk hevalên hev in 'alim in, zana ne; lê 'Evdilqadirê Geylanî hingê hêj ciwan e. Rojek her sê heval biryar didin ku herin cem Şêx Yusûfê Hemedanî. Îbnû's Seqa dibêje; "Ez ê pirseke wisa jê bipirsim ku nekare bersîva wê pîrsa min bide." Îbnî 'Esrûn dibêje; "Ez ê jî pîrsek jê bipirsim, ka gelo dikare bersîva wê pîrsa min bide." 'Evdilqadirê Geylanî jî hêj biçûk e lê bi şiklekî edebî wiha dibêje; "Xwedê neke! Ez ê çawa pîrsan ji wî bikim. Ez ê tenê li huzûra wî rawestim. Bi tenê dîtina wî besî min e."

Ew roj hat, hersê heval xwe gihandine cihê Şêx Yusûfê Hemedanî. Lê dîtîna ku Şêx li wê derê nebû. Hinek bêhna xwe distînin, radiwestin. Nêzî sa'etek din Şêx rasterast tê bal wan û Îbnû's Seqa re dibêje; "Tê ji min pîrsekî wisa bipîrsî ku ez bersîva wê nizanibim, erê? Pîrsa te ev e, bersîva wê jî ev e. Lê bizane ku bêhna kufrê ji te tê." Paşê dizivire û Îbnî 'Esrûn re dibêje; "Tê jî pîrsekî ji min bikî, binêrî ka ez ê çawa bersîva wê pîrsê bidim. Pîrsa te ev e, bersîva wê jî ev e. Lê dibînim ku 'emrê te jî dê bi mijûliya dinyayê bibore û tu, tu xweşî jê nabînî." Pişt re vegeyriya, berê xwe da 'Evdilqadirê Geylanî û nêzîkî wî bû û got; "Ey 'Evdilqadir! Bi vê edeba xwe, te rizaya Xwedê û qasidê wî hildaye. Dibînim ku tu li Bexdayê ser kursîkî rûniştîyî û piyê te ser sitûkurê 'alimên dî ne, û herkes stûyê xwe li hemberî te tewandiye." Şêx Yusûfê Hemedanî ji wan re wan gotinên xwe dike û diçe. Piştê her sê heval dîsa dikevîne re û diçine Bexdayê.

Gelek sal li ser wê bûyerê re dibore. 'Evdilqadirê Geylanî dibe 'alim û mutesewifekî gelek mezin. Digihîje gelek paye û meqamên bilind, li her derî gelek 'alim û gel ji bo şuhbetên wî tîna cem wî û jê îstîfade dikin. 'Alimên wî zemanî mezintiya wî qebûl dikin û li ber wî stûyên xwe ditewînin.

Îbnû's Seqa jî dibe 'alimekî mezin. Bi 'ilmên şer'î re mijûl dibe. Xwedan axaftineke gelek xweşik e. Bi wê belaxata xwe ve namdar dibe. Şanê wî digîje bal siltanê wê demê. Siltan gazî wî dike. Di qesra xwe de karekî hêja dide wî. Ji ber ku Îbn-ûs Seqa xweş diaxive, siltan wek qasidê xwe, wî dişîne Bîzansê. Li Konstantînapolis/Stenbolê gelek 'elaqe dibîne. Kralê Bîzansê gelek keçikên bedew dide xizmeta wî. Di dawiyê de Îbn-ûs Seqa li wê derê dizewice, dibe xirîstîyan û li wê derê dimîne û li wê derê dimire.

Îbnî 'Esrûn jî dibe 'alimekî mezin. Ew jî li Şamê dibe serokê waqifên giştî. Di nav wan karên waqfê de nikare serê xwe rake. Tim bi wan re mijûl dibe û tu zewqek ji heyata xwe nabîne û wisa wefat dike. Û rojek dibêje; "Şêx Yusûfê Hemedanî di derheqê me de wiha gotibû. Gotina wî rast derket."

[Me ji Seydayê Mela Husnî şroveya vê malikê xwest, Seyda jî ji me re qala vê menkîbê/çîrokê kir. Ji xeynî wê, ev çîrok di kitêba *Fetavayî Hadîsiye* ya Îbn-î Hacerê Mekî de derbaz dibe. Lê, kêma zêde gelek cureyan vê menkîbê hene. Yakup Aykaç, 15.11.2014 û bnr. https://tr.wikipedia.org/wiki/Yusuf_Hemedanî 02.01.2015]

¹⁸⁴⁹ **Medhûş:** Serxweş, hişçûyî

¹⁸⁵⁰ Li cem mirovên 'alim doza zanînê meke, lewra ew wekî luksê ne. Di malekî de luksê hebe, ronî be tu li wê derê çirayê pêxînî dê çibe? Qet li ber şewqa luksê, çiraya te xaniyê ronî dike?

¹⁸⁵¹ **Te'akus:** Şewq, 'eks

¹⁸⁵² **Tecellîyat:** Diyarbûn, xuyabûn, zahirbûn

119.

Ji ezmanê melekûtê¹⁸⁵³ tîrêjê nûrê kişf nabin
Di hêlîya dilan da ger nebin rûşade wek camek

120.

Temîzbûna ji afatê dilan ra her divêt murşid
Kul û janê wucûdan ra divêt derman û luqmanek

121.

Dibînê roj bi roj zêde dibit êşa dilê mecruh¹⁸⁵⁴
Çi rûniştî xerabhalo li derdê xu bikey pursek

122.

Bihêle mal û ewladan bilez biç nig tîbîbê dil
Hîna hey helma germ belkî dibînî boy xu dermanek

123.

Ji dil bavêje hubba cahê¹⁸⁵⁵ herdu ‘aleman lewra
Giran qeyd e nekarî bal kemalan va bikey meşyek¹⁸⁵⁶

124.

Bi şev ronî didit agir li henber çavê bê ‘illet
Bi şev nûra cemala layezalî¹⁸⁵⁷ bînî bê ‘ewrek

125.

“Ene‘llahu`l ‘ezîzu”¹⁸⁵⁸ seh dikey bi guhkî cismanî
Nesîma¹⁸⁵⁹ şubha¹⁸⁶⁰ ruhanî li te xînî hej û cezbe

126.

Ji mulkê¹⁸⁶¹ fir didit dil ku dibit tîrê melekûtê
Fezaya zat û ewşafê¹⁸⁶² îlahî da diket seyrek

127.

Bi der va şade insan e wekî serxoş û dînan e
Welê mecûbê Rehman¹⁸⁶³ e ji ‘eql û ‘ilmê wek beherk

---

¹⁸⁵³ **Melekût:** ‘Alema mulkê Xwedê

¹⁸⁵⁴ **Mecruh:** Birîndar

¹⁸⁵⁵ **Hubba cahê:** Hezkirina meqam û payeyê

¹⁸⁵⁶ **Meşyek:** Meşîn, çûyîn

¹⁸⁵⁷ **Cemala layezalî:** Rindî û bedewiya her heyî, bedewiya ku hîç wenda nabe.

¹⁸⁵⁸ **Îşareta vê ayetê dike:** Ey Mûsa! Rewş ev e; Ez Allah Teala me, ew ê ku di kar û barê xwe de serdest, desthilat û xwedanhikmet e. (Neml: 27/9)

¹⁸⁵⁹ **Nesîm:** Bayê nesîm, bayê hênîk. Bayekî hênîk û xweş e, bi giştî berbangê sibê tê.

¹⁸⁶⁰ **Şubh:** Sibe

¹⁸⁶¹ **Mulk:** ‘Erd

¹⁸⁶² **Ewsaf:** Wesf, taybetî, sifet, taybetmendî

128.

Feû'bud rebbeker hetta yuqale înneker mecnûn¹⁸⁶⁴

Hedîşa rehberê ruhan weha daye me ra dersek

129.

Bibe dilbendê yara xu wekî Mecnûnê Leylayê

Dibit her tişt te ra hemdem dibit yaban¹⁸⁶⁵ te ra şehrek¹⁸⁶⁶

130.

Wekî Mûsayê 'Imran î ku yabana xipexalî

Ji avan û ji delavan dibit bo te wekî mêrgek

131.

Dibit tav û qûm û germ û gubar¹⁸⁶⁷ û 'illet¹⁸⁶⁸ û zehmet

Sih û sosin xweşî û raşetiy û elkenê hûnik¹⁸⁶⁹

132.

Hezaran nefsa fir'ewnî digel şeytanê qarûnî

Di qada Mişr û behra Qulzemê¹⁸⁷⁰ da wê bibin halik

133.

Welê piştî gihana pîrê Medyen¹⁸⁷¹ dest ve tên vanan

Bizane, kor û wenda ye kesê jê ra nebit pîrek

134.

Li hev xîn herdu deryayan yekî me'na yê dî sûret

'Emel û 'ilm bi hev ra bin didin ruhan şîrîn zewqek

135.

Ji zanînê divêt çûyîna bal yaqûtê karan¹⁸⁷² va

Nîne hêja dema gustîl nebit jê ra şîrîn qaşek¹⁸⁷³

---

¹⁸⁶³ **Meczûbê Rehman:** Evîndarê Xwedê

¹⁸⁶⁴ Ji Rebbê xwe re 'îbadetê bike heta ku bibêjin; bi rastî jî ew dîn e.

¹⁸⁶⁵ **Yaban:** Çol, çolistan

¹⁸⁶⁶ **Şehr:** Bajar

¹⁸⁶⁷ **Gubar:** Toz

¹⁸⁶⁸ **'Ilet:** Nexweşî

¹⁸⁶⁹ **Elkenê hûnik:** Bayê xweş î hênik

¹⁸⁷⁰ **Behra Qulzem:** Behra Qulzem, Behra Sor.

¹⁸⁷¹ **Pîrê Medyen:** Ebû Medyenê Mexrîbî (1121-1198). Navê wî yê eslî Şû'ayb bîn Hesen e. Nêzikî bajarê Îşbîliyye (Sevîlla) hatiye dinê. Hêj biçûktiya xwe de dest bi xwendinê kir, Quranê jiber kir. Ji bo ku zêdetir 'ilm hîm be, çû Fasê. Li wir gelek 'alimên mezin nas kir û ji wan ders girt. Li Hecê rastî Şêx 'Evdulqadirê Geylanî hat. Beşdarî şuhbetên wî bû, ji wî gelek îstîfade kir. Ebû Medyen di tesewifê de gelek pêş ket, gihîştê meqamê qutb û xewstiyê. Gelek 'alimên mezin li ber destê wî gihîştin ku yek ji wan Îbnî 'Erebî ye. Şêx Evdulqadirê Geylanî re Şêxê Meşrîq, Ebû Medyen re jî Şêxê Mexrîb dibêjin. (Tahsin Yazıcı, "Ebû Medyen", *DÎA*, c. 10, 1994, r. 186-187.)

¹⁸⁷² **Yaqûtê karan:** Ew kesê ku yaqûtan dineqîşîne, çêdike. Hostayê yaqûtan, pisporê wî karî

136.

‘Ilim ger bê ‘emel bit, tarîtiy û cehl¹⁸⁷⁴ û bê nef¹⁸⁷⁵ e
Firaq ger bê xebat bit, jeng û pas girtî û bê qedrek¹⁸⁷⁶

137.

Tenê zanîn çiqas pir bit, ne hêja ye dîsa bê kar
Nebin masî û durr¹⁸⁷⁷ û geştî derya şade şor avek

138.

Bi ronîya ‘emel ger ‘ilm nebit ronî wekî nîne
Ne hêja ye eger ronî nebit tê da tu car koşkek

139.

Hebûna ‘ilmê encaq têtê paraztin bi tetbîqê
Gul û bustanê bê av ra çilo¹⁸⁷⁸ çê bit dirêj ‘umrek

140.

‘Emel jînê nedit ‘ilmê bizane camidek¹⁸⁷⁹ tewş e
Çilo hêvî dibit karek ji resm û rûyê bê ruhek

141.

Nekarit zana çit¹⁸⁸⁰ bêjît bi ‘ilmê xu neket karek
Gelo radyoya tê da pîl nebit çawa didit dengek

142.

‘Ilmê ger bê ‘emel bit, darekî rût e ne hêja ye
Ji dara ‘işka ter bûye bi avê kes nedî meywek

143.

Ji ‘ilmê bê ‘emel hêvî bona nefê gelek tewş e
Ji dara bihî¹⁸⁸¹ baqil ra hêvîya meyweyan ‘arek¹⁸⁸²

144.

Dilan ra zanîna rût ezyet û êş û cefa ye lew
Lukus girtina koran bil ji westanê dibit tişte

---

¹⁸⁷³ **Qaş:** Kevirê giranbiha

¹⁸⁷⁴ **Cehl:** Nezanî, cahêlî

¹⁸⁷⁵ **Nef’:** Menfa‘et, havil, sûd, feyde

¹⁸⁷⁶ **Bê qedrek:** Bêqîmet, bênirx

¹⁸⁷⁷ **Dur:** Mirarî, merwarî, încî

¹⁸⁷⁸ **Çilo:** Çawa

¹⁸⁷⁹ **Camid:** Bêruh, bêgiyan, ne zindî

¹⁸⁸⁰ **Çit:** Dema mirov şaş û mat dibe nikare tişte bibêje, hingê wiha dibêjin: nekarî çit bêje. Bi wateya; tişte, peyvek, gotinek e.

¹⁸⁸¹ **Dara bihî:** Darekî şîn e, bi piranî li her derî şîn dibe û bêfêkî ye.

¹⁸⁸² **Ar:** Şerm, fêdî

145.

Dilê bi zinparakaran¹⁸⁸³ nebit şade û ronîrû
Ne meqbûl e li cem yaran ne hêja ye bi yek carek

146.

Bi rindê¹⁸⁸⁴ rûyê textan ger nebit şahîk û rind û rast
Dibit dilkeş û meqbûl û şîrînnêrîn û xweşrûyek

147.

Çi ket rinda ‘emel bê quwweta dûlkerekî¹⁸⁸⁵ bîtkel¹⁸⁸⁶
Pes her karekî hêja ra divêt pîrek divêt pîrek

148.

Wekî Mûsa lebaleb¹⁸⁸⁷ behra ‘ilmê bî dîsa kêrî
Gihana her kemalê ra divêt Xîdrek divêt Xîdrek

149.

“We fewqe kulli zî ‘ilmîn ‘elîmûn”¹⁸⁸⁸ ders weha daye
Divêtin kes nebêjît bes li nik gîştina her cahek

150.

Bikey ajnê¹⁸⁸⁹ di behra ‘ilmê da bona mezin bî tu
Ji bo girbûna masî ta bibit hût¹⁸⁹⁰ lazim e beşrek

151.

Kesî rût e ji zanîne mezin nabit bilind nabit
Gelo fîdana bê av ra çilo çêbit dirêj beşnek

152.

Bi ava zanîne ger sağ nebit insan bizan ‘işk e
Fidana ‘işk ra geyrê şohtinê ma dê bibit feydek

153.

Heçî tiştê nîne geyrê şewatê faîdek jê ra
Xazî jê ra nebûna hebûnê da navek û dengêk

---

¹⁸⁸³ **Zinparakar**: Ew kesê ku karê zinparayê dike, bi zinparayê tiştan ronî dike, diçilvilîne. Pisporê wî karî.

¹⁸⁸⁴ **Rind**: Rendeş, amûrekî hesin e ku kêrî rastkirin û teraşkirina daran tê.

¹⁸⁸⁵ **Dûlker**: Necar, xerat, merengoz

¹⁸⁸⁶ **Bîtkel**: Pişpor, mahir, di karê xwe de zana

¹⁸⁸⁷ **Lebaleb**: Heta qirika xwe tijî, heta devê xwe tijî

¹⁸⁸⁸ Di ser her zanayekî re yekî zanatir heye. Îşareta vê ayetê dike:

(وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ)

Di ser her zanayekî re yekî zanatir heye. (Yûsuf: 12/76)

¹⁸⁸⁹ **Ajne**: Avjenî, soberî, melevanî

¹⁸⁹⁰ **Hût**: Masiyê herî mezin, balîna

154.

Bi zanîne digêjî bagê riđwan¹⁸⁹¹ û rehemûte¹⁸⁹²

Li ser çoka murada xu dikevî xarê wek bazek

155.

Wekî şalûl fezaya zat û ewşafê¹⁸⁹³ îlahî da

Dibî xweşreng û xweşdeng û şîrînnêrîn û pur nazik

156.

Dibî bagê dilan da wek gula geş nazik û dilber

Merov wek bulbulan bo te dibin bengî bi yek carek

157.

Dibî xweşxûy û şîrîngotin û zewqxweş wekî hingiv

Dibit civandina xelqê li ser te her wekî barsek¹⁸⁹⁴

158.

Ji bo me' rîfet û 'ilmê, xelaîq¹⁸⁹⁵ têk bûne peyda

Kesî vanan nebîn jê ra bizane beyhûde resmek

159.

Madam ku çêbûne bona birrîne, qeş ne hêja ne

Welew şade pola¹⁸⁹⁶ bin, ger nebirrîn xencer û birrek

160.

Ji 'ewrê lahûte¹⁸⁹⁷ pêşyê dilopa emrê "îqra"¹⁸⁹⁸ hat

Ji bo nîşan bide xandin û zanîn pêşya her tiştêk

161.

Eger zanîn nebit dil tête xemlandin bi xûyê qenc

Giha û gul çilo dê şîm bibin axê da bê avek?

162.

Gelo bê ava zanîn û benefş û sosinê xûyan

Çilo teyrê nûra heq dil da çê ket bo xu hêlûnek?

---

¹⁸⁹¹ **Bağê riđwan:** Bihîşt, cennet

¹⁸⁹² **Rehemût:** 'Alema rehma cemala Xwedê

¹⁸⁹³ **Ewşaf:** Wesf, sifet, taybetmendî

¹⁸⁹⁴ **Bars:** Zeyiya mêşan, cihê ku mêşên hingivê komî ser hev dibin

¹⁸⁹⁵ **Xelaîq:** Mexlûqat, aferîde

¹⁸⁹⁶ **Pola:** Pol, pola, çelîg

¹⁸⁹⁷ **Lahût:** Îlahiyet, alema îlahî, alema me'newî

¹⁸⁹⁸ **Îqra:** Bixwîne.

Îşareta vê ayetê dike: (اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ)

Bi navê Xwedayê xwe bixwîne, ew ê ku her tişt çêkiriye! (Eleq: 96/1)

163.

Gelo bulbul cihê bê av û gul da çer diket seknê
Weya rinda dunê çawa di goman da diket gerrek?

164.

Bi zanîne bilindtir bû ji qudsîyan¹⁸⁹⁹ hemen Adem¹⁹⁰⁰
Wegerne eşlê wan nûr bû ji axê eşlê wî mistek

165.

Dema hîlbû di axê da roja zanîne wenda bû
Sitêra nûre lewra 'eksa zanîne ye her tiştêk

166.

Di Adem da dema geş dîn¹⁹⁰¹ suruştan¹⁹⁰² sosina 'ilmê¹⁹⁰³
Kulîlka ta'eta wan pîrmilî¹⁹⁰⁴ jê ra nema qedrek

167.

Nedîtin cewherek wek zanîne pîroz xu da lewra
Mezindêran û çûn secde ji Adem ra bi yek carek

168.

Wucûde ra egerçî¹⁹⁰⁵ 'illetê gâfiyye¹⁹⁰⁶ ta'et tê
Welê bê zanîna hostê xanî qeş nabitin tiştêk

169.

Şeva tarî baran dibarî zemîn têk herîyî û av e
Digêjit menzilan rehrew¹⁹⁰⁷ eger dest da nebit nûrek

170.

Dilê tê da nebit zanîn û 'irfan, tarîyî û tewş e
Tenê beyhûde cama lambe ger tê da nebit gazez

¹⁸⁹⁹ **Qudsî:** Ewên ku pak û paqij in, melek, firîşte

¹⁹⁰⁰ **Adem:** Pêxemberê yekem Hz. Adem.

¹⁹⁰¹ **Geş dîn:** Geş dîtin

¹⁹⁰² **Suruşt:** Melaîket, firîşte

¹⁹⁰³ Li vir qala axaftina di navbera Hz. Adem û siruştan de derbaz dibe. Îşareta vê ayetê dîke:

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ * وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ الْغَيْبِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ * الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

Xwedê navê tevekê tiştan bi Adem da hînkirin. Paşê ew tişt nîşanî meleyîketan dan û ji wan re got: “De navên van tiştan ji min re bibêjin, eger bera hûn rast dibêjin.” Melayîketan got: “Xwedayê me! Em, Te ji hemû kêmasiyan pak didêrin, ji tiştê te bi me dabe zanîn pê ve tu zanîneke me nîne. Birastî her tu yî yê ‘elîm, yê hekîm.” Xwedê got: “Hey Adem! De bi navên van tiştan melayîketan agahdar bike.” Vêca çi gava Adem bi navên wan ew agahdar kirin, Xwedê got: “Ma qey min ji we re negotibû ku ez bi keyba erd û asîmanan dizanim û ez bi tiştê ku hûn eşkere dikin û bi yên ku hûn vedişêrin ji dizanim?” (Beqere: 2/31-32-33)

¹⁹⁰⁴ **Pîrmilî:** Çilmisî

¹⁹⁰⁵ **Egerçî:** Welew ku

¹⁹⁰⁶ **‘Iletê xaîyye:** Her tişt ji bo armançê tê kirin ku jê re ‘illetê xaîyye tê gotin.

¹⁹⁰⁷ **Rehrew:** Rêwî

171.

Çiqas xweşbêhn û şûret bit, ne hêja ye dîsa cahil
Welê ‘ekrûtiya¹⁹⁰⁸ zanan dibit kemket¹⁹⁰⁹ ji wan qedrek

172.

Sela rêxê welew şade herîr¹⁹¹⁰ bit dîsa bê qedr e
Kupê hingiv bilindqedr e welew ku bê qîmet axek

173.

Meqamê ‘aliman jor e meqamê cahilan jêr e
Dibînî serşivan pêşya birrê dajo li dû tê leng¹⁹¹¹

174.

Bi gor karê ku pêk têtin merovan ra dibit qîmet
Cihê havlêkê¹⁹¹² dîwan e, cihê saqo¹⁹¹³ li reş gomek

175.

Digel zanan hevalîy û mijûlî şîrîn e kar e
Nezanan ra hevalî mirin e, tal e wekî jarek

176.

Ji zanan nêzikî karek hêja ye lewra tê girtin
Ji bağan bêhna xweş ya nêrîna xweş ya şîrîn dengêk

177.

Wekî bulbul welew ku dengê zanan nayête zanîn
Welê guhdan dîsa dil ra şifa ye xweş didit zewqek

178.

Zana wek nêrgiz e yê kor û ker jî jê dîkin nefê
Eger nêrîn nebit wan ra neşîb bêhna wê bes behrek

179.

Şev û rojan wekî avan bi can û dil xebatê key
Bigêj deryaya zanîne dibit bo te şîrîn jînek

180.

Nebêje bes di piştî gîştina zanînekê hindik
Dema havîn û tîne¹⁹¹⁴ da zuha ne gulê av hindik

---

¹⁹⁰⁸ ‘**Ekrûtî**: Rûpîsîtî, pîsî, nebaşî

¹⁹⁰⁹ **Kemket**: Kêm dibe, kêm kirin. (Ango zana çiqas pîs be jî ‘ekrûtiya wî, qîmeta wî kêm nake.)

¹⁹¹⁰ **Herîr**: Hevrîşim, hermûş

¹⁹¹¹ **Leng**: Kulek, şaht

¹⁹¹² **Havlêk**: Sîrnîk, gêziya pûşî, melkes

¹⁹¹³ **Saqo**: Gêziya darî, seqevêl

181.

Hîna xortî xebatê key reha¹⁹¹⁵ zanîne da berxo
Ku xortê destxuda çargavê pîran xweş diket gavek

182.

Gulo zanîne biger hêj ku can î ey 'ezîzê min
Ku bayê pîrîyê bağ û gulan ra duşwar¹⁹¹⁶ afatek

183.

Hîna cuwan î bibe kanî eger çend rojê norozê¹⁹¹⁷
Biborin zen mekey êdî dibînî 'ewr û baranek

184.

Reha zanîne da mal û melal¹⁹¹⁸ rê key bi dilşahî
Ku zenginîya bê zanîn dibit wek nanê bê xoyek

185.

Nekev ber malê dunyayê reha zanîna zaryan¹⁹¹⁹ da
Bi bavê hatîye lêva helakê dê çiket kurek

186.

Nezan kor e perîşan e ji gavarên û dîna ne
Ne xu ra ne jî kur û keçê xu ra derdixe rahek

187.

Bi zanîn û bi 'irfanê digijî nûra îmanê
Ji dil paqîş dikey ranê¹⁹²⁰ di ruh da namînit jenek

188.

Di bağê dil da zanîn wek gulê xweşbêhn û xweşreng e
Bi ava nasîya heq geş dibit zanîn di her anek

189.

Ĥezîn jar û belengaz e welew 'aşî ye xêrxaz e
Îlahî! wî biparêze ji cehla¹⁹²¹ her wekê marek

190.

Ĥezîn dîn û ker û gêj e wî dil tariy û qirrêj e

---

¹⁹¹⁴ **Ĥîn**: Germ

¹⁹¹⁵ **Reh**: Rê

¹⁹¹⁶ **Duşwar**: Dijwar

¹⁹¹⁷ **Noroz**: Roja nû, lê di mana beharê de hatiye bikaranîn.

¹⁹¹⁸ **Melal**: Mal, xanî

¹⁹¹⁹ **Zaryan**: Zarokan

¹⁹²⁰ **Ran**: Qirêj

¹⁹²¹ **Cehl**: Nezanî, cahêlî

Ji 'ewrê feyżê birrije Xudêyo ser wî baranek

191.

Di yabana nezanînê ji tihan cerg qijîn pê ket

Ji behra 'ilm û 'irfanê nigara¹⁹²² berde ser çilkek

78.

mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Min dît di mirata¹⁹²³ xu da nûrek munezzeh¹⁹²⁴ bê mişal

Hem 'alema rûhanî da tîrêjê roja layezal¹⁹²⁵

2.

Xef¹⁹²⁶ bû seraser 'alema kewnê¹⁹²⁷ di nêv berq¹⁹²⁸ û birûsk

Der bû me'îna kewşerê¹⁹²⁹ girtî xu da her qirş û qal

3.

Wê nûrê xweş ronî kirî her qelbê tariyê qirêj

Wê avê qenc paqîş kirî pasa dil û daye kemal

4.

Ruñê mirî pê bûne xweş rengê dilan têk bûne geş

Serxoş û dîn hatin bêheş gîştin mirazê xu heval

5.

Hemd û şena bona Xuda lewra ku îro cilwe da

Roj bû di meşriq¹⁹³⁰ da veba têk da cihan mûm û şemal

6.

Şev çû bi axir hate roj derket di şerqê da çî roj

Ronî kirî her gar¹⁹³¹ û doj¹⁹³² nisbet dihata bê mecal

7.

¹⁹²² **Nigara:** Ey nîgar, ey dilber. Li vir banglêkirin heye.

¹⁹²³ **Mirat:** Neynik

¹⁹²⁴ **Munezzeh:** Tam, têkûz, bê kêmasî

¹⁹²⁵ **Layezal:** Ew ê ku wenda nabe, her heye

¹⁹²⁶ **Xef:** Nepen, nehênî, raz

¹⁹²⁷ **'Alema kewnê:** Hebûna 'alemê, heyîna gerdûnê

¹⁹²⁸ **Berq:** Birûsk

¹⁹²⁹ **Me'îna kewşerê:** Kaniya ava kewserê

¹⁹³⁰ **Meşriq:** Rohhilat

¹⁹³¹ **Gar:** Şikefta siruştî

¹⁹³² **Doj:** Di aşên avê de qulek e ku av dikeve nav wê û aşê dizivirîne, rêjing

Dêmdurr û can‘er‘er¹⁹³³ bi xweş hatin bi hev ra mest û xweş

Çûn bagê tê da ye benefş berdane ser nûrek zelal

8.

Yarê beyan kir raz û sir kişf kir mu‘emmay nukte pur

Esrar¹⁹³⁴ xuya bûn bir bi bir¹⁹³⁵ Ellah!¹⁹³⁶ çi xweş hebr¹⁹³⁷ e delal

9.

Tev wan bi gulzar çû **Hezîn** firda ji ser şîn û gîrîn

Vê nameyê hûr hûr bixûn tê da heye şed behs û qal

10.

Cewherfeşan¹⁹³⁸ got ‘aşiqan bibne hevalê şadiqan

Lewra ku ew rehber bitin dê pur bilez çê bit wişal¹⁹³⁹

11.

Nebne hevalê nekesan dûr bin ji her xar û xesan¹⁹⁴⁰

Qeşda we ez bim tim ji dil wek vî tu nîne tu meqal¹⁹⁴¹

79.

mef‘ûlu / mefa‘îlu / mefa‘îlu / fe‘ûlun

Hezec -- +/+ -- +/+ -- +/+ --

1.

Ref ref¹⁹⁴² bi ney û nay û bilûr¹⁹⁴³ hatine şorgul

Lewra bi hezar rengî fixanan dike bulbul

2.

Sosin û benefş yasemîne bag û çemengan

Bulbul dîtîye lewra bûye serxoş û dilkul

3.

Der şubh¹⁹⁴⁴ e gehan nalîn û ahîne wî kûr tîn

¹⁹³³ **Can‘er‘er**: Ew dîlberê ku bejna wê weke dara ‘er‘erê dirêj

¹⁹³⁴ **Esrar**: Pirjimariya “sir” e. Sir, raz, xef, nepen

¹⁹³⁵ **Bir bi bir**: Kom bi kom, ref bi ref

¹⁹³⁶ **Ellah**: Ya Rebbî! Li vir bi wateya dengê şaşmayîn û ‘ecêbmayîne ye.

¹⁹³⁷ **Hebr**: ‘Alimê mezin, kesê alim û salih, ehlê ilm

¹⁹³⁸ **Cewherfeşan**: Ew ê ku cewheran bela dike.

¹⁹³⁹ **Wişal**: Gihîştin, gihîştina dîlberê

¹⁹⁴⁰ **Xar û xes**: Li vir du mane heye. Ya yekem stirîn, sinc, dirî e, ya duyem; merivê xwar, tiştên bê qîmet e.

¹⁹⁴¹ **Meqal**: Gotin, peyv

¹⁹⁴² **Ref ref**: Kom bi kom

¹⁹⁴³ **Ney û nay û bilûr**: Hersêk jî amûrên mûzîkê ne û bi pifkirinê deng derdixin

¹⁹⁴⁴ **Der şubh**: Di serê sibê de, di spedê de

Lew *hesret* û *kerbê evînê ew kirî bê dil*

4.

Her lat û zinar her deşt û çiya, av û nebat

Ayîneyê *husna ezel*¹⁹⁴⁵ in dane muqabil¹⁹⁴⁶

5.

Lew serw û *şenewber*¹⁹⁴⁷ bi *hejîn* û bi *xuşîn* in

Pepûk û kevok *lewra dikin nalîn* û *gulgul*

6.

Tesbîh dikitin herçî di *qad*¹⁹⁴⁸ û di *semayê*¹⁹⁴⁹

Ma j` *hemd* û *şenayan dibitin carî mu`eţţel*¹⁹⁵⁰

7.

Her *tiştî* xu da *girtîye burhanekî*¹⁹⁵¹ *dîger*¹⁹⁵²

*Barî*¹⁹⁵³ ji *ezel danîye ev dal*¹⁹⁵⁴ û *wesail*¹⁹⁵⁵

8.

Çavê xu *vekey kûr binêre`alema jorîn*

Ma`d *gerra sitêran dibitin carî tebeddul*¹⁹⁵⁶

9.

*Yekbûn*¹⁹⁵⁷ *dixuyê`j belgê* çiqulka di *rezan da*

Kun *muntebihen ya Hezînu!*¹⁹⁵⁸ *qet mebe gafil*

10.

Hebbe *nesîmu`ş-şubhi`ela`aşiqî heqqin*¹⁹⁵⁹

Wek *bulbulê der bağ* û *gulistan bûye hadil*¹⁹⁶⁰

80.

¹⁹⁴⁵ **Husna ezel:** Rindahiya Xwedê ya ku destpêka wê nîne, bedewiya destpêka wê tune

¹⁹⁴⁶ **Muqabil:** Berdêl, beramber

¹⁹⁴⁷ **Şenewber:** Dara çamê

¹⁹⁴⁸ **Qad:** `Erd

¹⁹⁴⁹ **Sema:** Asîman

¹⁹⁵⁰ **Mu`eţţel:** Terkkirin(a ew karê ku tê kirin), betlane kirin, vewestan

¹⁹⁵¹ **Burhan:** Delîl

¹⁹⁵² **Dîger:** Yekî din

¹⁹⁵³ **Barî:** Yek ji navên Xwedê ye. Bi wateya; ew ê ku li her tiştî û cihî li gorî hev û bi întizam diafirîne

¹⁹⁵⁴ **Dal:** Delîl

¹⁹⁵⁵ **Wesail:** Wesîle, araç

¹⁹⁵⁶ **Tebeddul:** Guhertin

¹⁹⁵⁷ **Yekbûn:** Yekîtiya Xwedê

¹⁹⁵⁸ **Hîşyar be ey Hezîn!**

¹⁹⁵⁹ **Bayê sibê li ser wî aşiqê heq de hat.**

¹⁹⁶⁰ **Hadil:** Xwende. (Wek bilbilan di bax û gulistanan de dixwîne.)

mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun

Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -

1.

Ellah!¹⁹⁶¹ çi xweş derbûn hikem¹⁹⁶² barîn li ser ezman ji dil

Xweş xweş li pey hev tèn tîrêj roja sirran hîlbû di dil

2.

Yarê çi şîrîn cilwe kir weqta ji perde hate der

Dîsa li 'aşîq bû xuya hate behar û ceşna dil

3.

Yar wek kevokê meşîya xişrê li bejnê xuşîya

Ox ox li bengî bû xuya ew nazik û miraza dil

4.

Ehlen we sehlen merheban¹⁹⁶³ xêr hatî ser çav û seran

Ey dilbera meqşûd¹⁹⁶⁴ liqa¹⁹⁶⁵ ey merhema jana di dil

5.

Ey mal û mulk û cism û can feda û qurbana te in¹⁹⁶⁶

Ey gemrevîna dil birîn, ey bil ji te nîne di dil

6.

Ey ronîya qad û sema ey mûm û fînda korbûyan

Ey şorgula tîyê seher, ey tûtîya¹⁹⁶⁷ a çavê dil

7.

Ey dil ji mêj da hujmukarê¹⁹⁶⁸ bejn û balaya te bû

Ey nazika şîrînedâ¹⁹⁶⁹ ey her tu yî menzûrê dil¹⁹⁷⁰

8.

Ez pur zeman e 'aşîq im 'îşqa xu da pur şadiq im

Nêv pêtiyê 'îşqê da wer bû wek sîperrîk jarê dil

9.

---

¹⁹⁶¹ **Ellah:** Dengê şaşbûn û 'ecêbmayîn e.

¹⁹⁶² **Hikem:** Hikmet, armanc, tiştên bi sûd û kêr, zanîn, felsefe

¹⁹⁶³ **Bi xweşî û rihetî hatî, merheba**

¹⁹⁶⁴ **Meqşûd:** Meqsed, armanc, mebest

¹⁹⁶⁵ **Liqa:** Dîtin, hevdiîn, (dîtina dilberê)

¹⁹⁶⁶ **Te in:** Te ne

¹⁹⁶⁷ **Tûtî:** Dermanê çavan, kil

¹⁹⁶⁸ **Hujmûkar:** Hezker, bengî, aşîq

¹⁹⁶⁹ **Şîrînedâ:** Xweşdeng, şîrînewaz

¹⁹⁷⁰ **Menzûrê dil:** Ew ê ku tê mêzekirin/nezer kirin; ew ê ku tê ecibandin

Can e şewatek pêketî zor e tehemmul nabitin

Bil te nîne dil ra heval bil te nîne ‘Îsayê dil

10.

Sermestê cama¹⁹⁷¹ ‘işqê me dil min girêdaye bi te

Lutfen were carî binêr çawa perîşan im ji dil

11.

Pergende¹⁹⁷² me xu bende me min can di ‘işqê da firot

Ahî ji ber tîrê qetana te çi dî miskînê dil

12.

Hêstir dirêjim ez mudam hey hey min e ah û fiğan

Behra¹⁹⁷³ me bû derdê giran helyam ji ber jana di dil

13.

Pur êşeke duşwar û zor Xuda nede bavkuştîyan

Yara! bikey rehîmê li vî jarê feqîrê xestedil

14.

Yara! heval çûn menzilan gîştin murad û şorgulan

Wek bulbulan dûrê muradê mame lew bêhal e dil

15.

Yara! xuya nabit delal mame di çolê bê heval

Mat û perîşan istûxar lewra xerabhal im ji dil

16.

Yara! wekî min bêmikûn nîne di vê rê da kesek

Lew bê hedan ah û fixan tev pêtîyan têtin ji dil

17.

Yara! nema min şebr û aramek ji ber jana giran

Wek goyînan¹⁹⁷⁴ min nalîn e wek şalûlan¹⁹⁷⁵ wîlwîle dil

18.

Yara! li ber dergahê te ser danî, me ser şêmûkê

Zanî bi halê dîlkulan zanî tu çawa jar e dil

19.

---

¹⁹⁷¹ **Cam:** Mey, şerab

¹⁹⁷² **Pergende:** Belawela, gij

¹⁹⁷³ **Behr:** Par, pişk, pay

¹⁹⁷⁴ **Goyîn:** Tivîlk, tivirg. Çivîkek mîna kevokê ye.

¹⁹⁷⁵ **Şalûl:** Teyrekî mînanî bilbilê dengxweş e.

Gote delalê ey **Hezîn** bes tu bikey şîn û gîrîn

Nêzîk dibit şahî û kêf weqta gihana dost û dil

20.

Min got eger ew roj werit dê ez bibim wek sîperik

Bê deng û beng dê pê kevim dû ra dibit surûra¹⁹⁷⁶ dil

21.

Gote delalê 'işqa bulbul zor e lê bê feyde ye

Hetta nebî sîper¹⁹⁷⁷ li ber 'işqê nebî baqî bi dil

22.

Min got **Hezîn** im pur evîn, lewra dinalim wek goyîn

Cerg û hunav têk da birîn lewra me nalîye ji dil

23.

Got, bulbulan hey nalîye bê gîştina yar û murad

Rojî¹⁹⁷⁸ dibit xuya biket dîsa te ra dilber di dil

24.

Min got nema şebr û qerar hindûr seraser bûye xûn

Çare çî ye çawa bikem lew xweş birîndar im ji dil

25.

Got, ma zebeş ji xalîyê derdikevit dil xûn nebit?

Tê şênîyê pare nebit tê meclisê bê cerha¹⁹⁷⁹ dil?

26.

Min got heyata min seraser tarîyê û derdê û gemê

Çawa digêjit derd(i)mendê¹⁹⁸⁰ tarîrew tawûsê dil¹⁹⁸¹

27.

Got, ger bixazim vedixî ava heyatê wek Xişir

Piştî kiras gîşte murad Ye 'qûbê dûrê şadedil

28.

'Etfen bina ya muqteda nale'l-cewa hedden sema¹⁹⁸²

Qeyyed tewekkel ya **Hezîn**¹⁹⁸³ dû ra dibînê çeşna dil

---

¹⁹⁷⁶ **Surûr**: Kêf, şahî

¹⁹⁷⁷ **Sîper**: Sîperrik, pirpirok

¹⁹⁷⁸ **Rojî**: Rojek

¹⁹⁷⁹ **Cerh**: Birîn

¹⁹⁸⁰ **Derd(i)mend**: Derdmend, xwedîderd, xemgîn

¹⁹⁸¹ **Tawûs**: Teyrekî ji welatê Hindîstanê ye ku perên wî reng rengî ye. Li vir mebest jê; meqsed, armanc, mebest

¹⁹⁸² Bi me şefket bike ey Hebîba ku tê xwestin, muhabbet gihîşte heddekî bilind.

29.

Heş tewişîn¹⁹⁸⁴ can herrişîn dema delal şîrîn meşî
‘Alem seraser nûrî bû dema xuya bû dost di dil

30.

Dema ku raz¹⁹⁸⁵ wek tavîyan¹⁹⁸⁶ pê hev bibarin tim û tim
Muşkil¹⁹⁸⁷ yekayek hel bibin zanim ku ew roj Tûr e dil

31.

Got ey **Hezîne** dilbirîn hetta nebî mişlê¹⁹⁸⁸ hilal¹⁹⁸⁹
Bi tilîyan nabî xuya nay hezkirin ‘alem da dil

32.

Pasa¹⁹⁹⁰ hesin ger rîş nebit¹⁹⁹¹ ma mumkin e ronî bidit?
Diçirûske carî gelo bê paqîşî hêlîya¹⁹⁹² dil?

81.

mustef‘ilun / mustef‘ilun / mustef‘ilun / mustef‘ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Ahî ji destê dûrîyê, jar û perîşanhal e dil
Ji evîn û gerîbîyê, her dem bi êş û jan e dil

2.

Dûr bûm ji wê lêvşekkerê¹⁹⁹³ wê kewmeşa rûfennerê¹⁹⁹⁴
Wê rûgeşa xal‘enberê¹⁹⁹⁵ lewra her roj bi zar¹⁹⁹⁶ e dil

3.

Dûr bûm ji wê gebgeb kewê¹⁹⁹⁷ wê bejna wek serwa sehî¹⁹⁹⁸

---

¹⁹⁸³ Pêşî (hêştira xwe) girêde dûre tewekkûl bike. (Tirmizî, Sifahu‘l- Qiyame, 60)

¹⁹⁸⁴ **Tewişîn**: Şaş bûn, ‘ecêb man

¹⁹⁸⁵ **Raz**: Sir, nepen, nehênî

¹⁹⁸⁶ **Tavî**: Rejne, rêjne. Barana ku ji nişkê ve dest pê dike û demeke kurt didome

¹⁹⁸⁷ **Muşkil**: Pirsgirêk

¹⁹⁸⁸ **Mişl**: Weke, mîna, fena, nola

¹⁹⁸⁹ **Hilal**: Hîva ku hêj nû çêdibe, hîva mîna dasê

¹⁹⁹⁰ **Pas**: Jeng, zeng

¹⁹⁹¹ **Rîş nebit**: Neyête biriqandin, neyête teyîsandin

¹⁹⁹² **Hêlî**: Neynik, ‘eynik

¹⁹⁹³ **Lêvşeker**: Lêvên mîna şekiran şîrîn

¹⁹⁹⁴ **Rûfenner**: Rûyên fena feneran geş û rewnaq

¹⁹⁹⁵ **Xal‘enber**: Xal/nîşanên mînanî ‘enberan xweşbêhn

¹⁹⁹⁶ **Zar**: Zarîn, zarezar, nalîn, gîrîn

¹⁹⁹⁷ **Gebgeb kewê**: Xebxeba wê weke ya kewan bedew. **Xebxeb**: Bin çenê, lama binê çenê candaran.

¹⁹⁹⁸ **Serwa sehî**: Dara serwi ya ripûrast

Wê rûhîva di çardehî¹⁹⁹⁹ lewra me hey bi nal e dil

4.

Nalîn ji me çûne felek ra hev ketin cinn û melek
Ji ber qetanê çûm helek weyl û se‘îr²⁰⁰⁰ hilbûn di dil

5.

‘Îşqa cemala sermedî²⁰⁰¹ weqta ku ruh di dil danî
Me ra nema şerm û fedî lew aşîkar nalîne dil

6.

Çawa bikem na mumkin e ev raza nay veşartinê
Wek tavîyan²⁰⁰² dibarîne çav hêstiran ji jana dil

7.

Wek xûn dirijim hêstiran ji dûrîya ji dêmduran²⁰⁰³
Qetanê day ber xenceran xinc xinc²⁰⁰⁴ dike pepûka dil

8.

Wek şalûlan û bulbulan me nalîne bo şorgulan
Ji dûrîya reş kakulan²⁰⁰⁵ wek gula istûxar e dil

9.

Bo dûrîya bejna şîrîn bo dûrîya dêmê sêvîn²⁰⁰⁶
Karê me ye her dem gîrîn wekî dîza ber ar²⁰⁰⁷ e dil

10.

Êdî were dilber were ji perdehan derkev dere
Da ber xu can serteser e agirê dişwarê di dil

11.

Jîna me têk derd û gem e jana me her bê merhem e
Li hêvîya lufta te me ey nazîka luqmanê dil

12.

Ger tu li me pursîn nekey birînê kûr derman nekey

---

¹⁹⁹⁹ **Rûhîva di çardehî:** Ew rûyê ku wekî hîva çardeşevîn geş û ronak

²⁰⁰⁰ **Weyl û se‘îr:** Herdu jî di dojhê de navê newalekê ne. Li vir bi wateya “agîrekî dijwar” hatiye bikaranîn.

²⁰⁰¹ **Cemala sermedî:** Rindahiya bêdawî, bedewiya ebedî

²⁰⁰² **Tavî:** Rejne, rêjne. Barana ku ji nişkê ve dest pê dike û demeke kurt dibare.

²⁰⁰³ **Dêmdur:** Rûyê ku mîna durrê geş, rûdurr, rûgeş

²⁰⁰⁴ **Xinc xinc:** Hûr hûrî, perçe perçe

²⁰⁰⁵ **Kakul:** Gulî, kezî

²⁰⁰⁶ **Dêmê sêvîn:** Ew rûyê ku mîna sêvê sor û gevez

²⁰⁰⁷ **Ar:** Agir

Tîrekê tûj hewale key da can bidit lez jarê dil

13.

Luţfa te girtî serteser ‘alem xu da bi behr û ber

Van nalînê min kûr bibir carî tecella key di dil

14.

Ava gihanê ser da key arê qetanê xar vekey²⁰⁰⁸

Me waşilê²⁰⁰⁹ dîdarê key yan ne xerabhal im ji dil

15.

Çendan me hey sûc û guneh hûn kanîyê îhsanê ne

Em çavnêrê luţfa we ne carek temaşa key li dil

16.

Ya Reb **Ĥezînê** dilbirîn karê wî ye şîn û gîrîn

Baranekê ser da bişîn yabanekî²⁰¹⁰ bê av e dil

82.

mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Dilê min çû ji destê min gelî yaran perîşan im

Ji destê dilbera tosin²⁰¹¹ şev û rojan bi efgan²⁰¹² im

2.

Qetana rûreşa ‘ekrût²⁰¹³ heta kengê dimînit ma

Ji derdê weşla²⁰¹⁴ hîvrûyan wekî bulbul bi êşan im

3.

Mekey hêvî ku dê pêk bîn cihanê da hemî peyman

Ji yarê ra di her gavê heye şe’nek²⁰¹⁵ wekî zanim

4.

²⁰⁰⁸ **Xar vekey:** (Agir) temirandin, tefandin, vemirandin

²⁰⁰⁹ **Waşil:** Ewê ku digihe, bi dest dixe

²⁰¹⁰ **Yaban:** Çol, çolistan

²⁰¹¹ **Tosin:** Ser‘işq, bêita‘et

²⁰¹² **Efgan:** Fîxan, nalîn, zarezar, qîrîn

²⁰¹³ **‘Ekrût:** Xerab, bed, pîs

²⁰¹⁴ **Weşl:** Gihîştin, gihandin

²⁰¹⁵ **Şe’ n:** Hal, rewş. Îşareta vê ayetê dike:

Ew, her gav di karekî ji hev cuda de ye. (Rehman: 55/29)

(كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ)

Demek dūr e demek nêz e, demek zahir demek bañin

Demek girtî demek dayî, di karê yarê heyran im

5.

Seraser heyret û ‘ecz e çiqas ber roj difirrit heş

Nîşanê bê nîşanan kî dikarit bêje ez zanim

6.

Wekî şarûx²⁰¹⁶ bilind bû heş, fezayê da kirî cewlan²⁰¹⁷

Muñîtê Hindî²⁰¹⁸ da wer bû²⁰¹⁹ nihayet lew bê saman²⁰²⁰ im

7.

Belengaz û neçar im bêheş û dil hatime dergah

Vekey derî zivistan e helak nêz e ku ‘uryan²⁰²¹ im

8.

Ji mêj da dilkul û mest im bi jana xencera hecrê

Bes e dilber were êdî heyata min tu yî xanim²⁰²²

9.

Wekî saĝê²⁰²³ li dor avan tih û ‘işk û zuha ye dil

Gelo dê şil biket barana rehma dilberê canim?

10.

Gelo êdî şîrîn nayê bi serdana şehîdê xu

Çi pêtî hilbûye dil da ji yarê ra çî qurban im

11.

Ji baĝê jîna dunyayê negirtime gulek geş lew

Şev û rojan wekî goyîn bi ah û wah û nalîn im

12.

Heyata min evîn û ‘işk bihiştam²⁰²⁴ meclisa ‘işret²⁰²⁵

Şemala²⁰²⁶ min gula rûken li dor nûrê çî perwan²⁰²⁷ im

---

²⁰¹⁶ **Şarûx:** Fûze

²⁰¹⁷ **Cewlan:** Çûyîn û ger, seyran, meş

²⁰¹⁸ **Muñîtê Hindî:** Okyanûsa Hîndê

²⁰¹⁹ **Wer bû:** Daket, peya bû

²⁰²⁰ **Saman:** ‘Eql, heş

²⁰²¹ **‘Uryan:** Rût, tazî

²⁰²² **Xanim:** Dilber, yar, evîn

²⁰²³ **Saĝ:** Kevirê li ber çeman e ku pir hişk û sexm e

²⁰²⁴ **Bihiştam:** Bihišta min

²⁰²⁵ **Meclisa ‘işret:** Meclîsa kêf û şahiyê, civata xwarin û vexwarinê.

²⁰²⁶ **Şemal:** Mûm, find

²⁰²⁷ **Perwan:** Perwane, pirpirok, minminîk

13.

Mi²⁰²⁸ ne war e ne dîyar e, mi ne mal e ne pergal²⁰²⁹ e

Mi ne dost e ne heval e, ji bil yarê xerabhal im

14.

Şev û rojan wekî avan dirijim hêstirê çavan

Ji derdê dil bûme kovan xerabê şahê xûban²⁰³⁰ im

15.

Ji kovana te şîrînê dinalim şubhe²⁰³¹ goyîne

Dirêjim hêstirê xûnê wekî bulbul delovan²⁰³² im

16.

Tu hingiv ez wekî mêş im, tu nûr î ez wekî sîper²⁰³³

Tu Şîrîn î ez im Ferhad, fedayê bejn û bala nim

17.

Tu şorgul ez wekî bulbul, tu av î ez wekî masî

Tu Zîn î ez Memê Alan, Cezîrê da di zindan im

18.

Ġulamê qameta²⁰³⁴ yekta esîrê awûrê bê ta

Ez im Mecnûn tu yî Leyla, evîne da hûkumran im

19.

Şepalê²⁰³⁵ ‘ezma²⁰³⁶ suhbet kir, dil û cerg û hunav ker kir

Di ser da xoy jî pê wer kir²⁰³⁷ perîşan im perîşan im

20.

Di atûna evîne²⁰³⁸ da bi şagî wer bûme cana

Nema min şebr û aramek hewarxaz im senaxan²⁰³⁹ im

21.

‘Umur borî di vê rê da tenê carek pêçek rakir

---

²⁰²⁸ **Mi:** Min. Ji ber ku kêşa helbestê li hev bê, helbestvan vê peyvê kurt kiriye.

²⁰²⁹ **Pergal:** Hêlûna mirîşkan, pînik, koxik

²⁰³⁰ **Xûb:** Rind, bedew

²⁰³¹ **Şubh:** Wekî, mîna, nola, fena

²⁰³² **Delovan:** Ew kesê ku diloyan dixwîne

²⁰³³ **Sîper:** Sîperrik, minminîk, pîpirok

²⁰³⁴ **Qamet:** Bejn, qam

²⁰³⁵ **Şepal:** Ew kesê rind, bedew, nazik; şêrê mê

²⁰³⁶ **‘Ezm kirin:** Qest kirin, mebest kirin

²⁰³⁷ **Xoy pê wer kir:** Xwê lê reşand

²⁰³⁸ **Atûna evîne:** Şewata evîne, agirê ‘işqê

²⁰³⁹ **Senaxan:** Meth xwendin, pesn dayîn

Ji çavan nûr revand wek berq²⁰⁴⁰ ji wê rojê ji koran im

22.

Wekî min jar û mest û istûxar nîne dunê da kes

Xerabmal im nexweşhal im yetîmê ber dîwaran im

23.

Ricaya min ev e yara!²⁰⁴¹ nevêjî min ji dergahê

Birîndar im tu dixtor î li cem te`y merhema canim

24.

Hezîn hoy hoy diket hey hey²⁰⁴² ji ber janê wî ye wey wey

Sehergahan²⁰⁴³ dixazit mey ji bil wê nîne dermanim²⁰⁴⁴

83.

fa`ilatun / fa`ilatun / fa`ilatun / fa`ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Yê ku sîngê xu li ber `iştê kirî mertal ez im

Yê ku hespa wî beza meydana hubbê²⁰⁴⁵ da ez im

2.

Yê ku boy durra yetîm²⁰⁴⁶ ket behra bêbin bê kelek²⁰⁴⁷

Yê ku maye bê hewar nêv pencê pêlan da ez im

3.

Yê ku bo yarê reha pêçûnê²⁰⁴⁸ kirye ixtiyar²⁰⁴⁹

Yê di nêv arê qetanê²⁰⁵⁰ tirzilî²⁰⁵¹ bin da ez im

4.

Gîştina yaran ji bona pur hevalan bû neşîb

Yê feqîr û dilbirîn û dûrê dîdarê²⁰⁵² ez im

---

²⁰⁴⁰ **Berq:** Birûsk

²⁰⁴¹ **Yara:** Ey Yar! Li vir banglêkirina yarê heye.

²⁰⁴² **Hey hey:** Her dem, her gav

²⁰⁴³ **Sehergah:** Spêde, berbang

²⁰⁴⁴ **Dermanim:** Dermana min

²⁰⁴⁵ **Hub:** Evîn, hezkirin, yarenî

²⁰⁴⁶ **Durra yetîm:** Durra yek û bêheval, ew mirarî û mercanên bijare û giranbiha

²⁰⁴⁷ **Kelek:** Keştiyê biçûk, lotke

²⁰⁴⁸ **Reha pêçûnê:** Rêya mirinê. Biwêjekê kurdî jî heye: Tu pêçûyî!

²⁰⁴⁹ **Îxtiyar:** Bijartin, hilbijartin

²⁰⁵⁰ **Arê qetanê:** Agirê cudabûnê

²⁰⁵¹ **Tirzilî:** Şewitî

5.

Carekî borîn bikey yara²⁰⁵³ li vî jarê xerab
Yê ji mêj da çav li rê çûbû liqaya²⁰⁵⁴ te ez im

6.

Hey delalê bi *xetî* û xalê te dilê jar *kirye xinc*²⁰⁵⁵
Ah li ber tîrê qetanê yê *bû* wek bêjing ez im

7.

Roj bi roj zêde dibit arê qetana te di dil
Bes key ey dilber cefayê yek ji eħbaban ez im

8.

Çer dişojî dil digel ew *kûllûna*²⁰⁵⁶ sirra te ye
Çer dikey xeşmê digel yê can firot bo te ez im

9.

Surperî der hat ji burcê tarîfî xweş pare bû
Way heval seyrê dikin yê dûr û jar maye ez im

10.

Xweş dem e ev sa'eta bona hevalan nûbehar
Herkesî ra bû neşîb gul, lê tenê meħrûm ez im

11.

‘Îd²⁰⁵⁷ e, govend e ref û ref dêmzerî têne sema²⁰⁵⁸
Girtî binda hatne berdan lê tenê Yûsif ez im

12.

Ey dilo rabe wekî bulbul bikey ah û fiğan
Hezkirin çû der ji hed²⁰⁵⁹ yê bê giħan dîsa ez im

13.

Ya Îlahî! ‘işqa bê giştin nekey para kesî
Nar û nûr e dil dişoje yê li xu dîtî ez im

14.

Ahî ew rojê giħanê borîn û çûn wek birûsk

---

²⁰⁵² **Dîdar:** Rû, sîma; nêrîn, awir

²⁰⁵³ **Yara:** Ey yar, ey dilber. Li vir banglêkirina dilberê heye.

²⁰⁵⁴ **Liqa:** Dîtin, hevdtin

²⁰⁵⁵ **Xinc:** Parçe, kerî

²⁰⁵⁶ **Kûllûn:** Kîler, xanî, xenzik

²⁰⁵⁷ **‘Îd:** Cejn, ‘eyd

²⁰⁵⁸ **Sema:** Reqs, govend

²⁰⁵⁹ **Der ji hed:** Ji heddê xwe derket

Yê li ber tîrê qetanê ma nîşan îro ez im

15.

Ew çî xweş roj û gulistan û çî xweş reng û kulflk

Ew çî zêde remz²⁰⁶⁰ û naz bûn bêje min heyran ez im

16.

Lo hevalo şîretê pîran xu ra key wek guhar

Xu nebîne tu li cem wan qeş nebêj zana ez im

17.

‘Umrê bê pîran²⁰⁶¹ heba ye jîna bê dilber ‘ebes²⁰⁶²

Cehda²⁰⁶³ bê ‘işqê bela ye neynika razan²⁰⁶⁴ ez im

18.

Ger nebit arê evînê çer digêje meqşedan

Yê di yabana muradê dîtî îşkence ez im

19.

Bê xebat û êş û zehmet naçî bezma²⁰⁶⁵ şuhbetê

Bê dil û can da di rê da dû ra borîzan²⁰⁶⁶ ez im

20.

Rûyê textan ger neyêt girtin bi rinda²⁰⁶⁷ dûlkeran²⁰⁶⁸

Çer dibit şayîk û dilkeş ban diket²⁰⁶⁹ hêlî²⁰⁷⁰ ez im

21.

Dil bi rinda nuşê²⁰⁷¹ pîran çê dibit ronî didit

Ahî yê bê pîr purê ‘umrê wî çû tewş her ez im

22.

Nig tu daneyne divê rê da hewar bê rehberê

Yê ku bê pîrê terîqê ma li rê تنها²⁰⁷² ez im

23.

---

²⁰⁶⁰ **Remz:** Nîşan, îşaret, şan, hêma

²⁰⁶¹ **Pîr:** Dostê Xwedê, welî, ewliyaûllah, şêx

²⁰⁶² **‘Ebes:** Vale, beyhûde, bêkêr, bêfêde, tewş

²⁰⁶³ **Cehd:** Xebat, şixul

²⁰⁶⁴ **Raz:** Sir, nepen, nehênî

²⁰⁶⁵ **Bezm:** Civat, meclîs

²⁰⁶⁶ **Borîzan:** Kesê ku rê de diçe, rêwî

²⁰⁶⁷ **Rind:** Rendeş, amûrekî hesin e ku kêrî rastkirina û teraşkirina daran tê

²⁰⁶⁸ **Dûlker:** Necar, xerat

²⁰⁶⁹ **Ban diket:** Gazî kirin, bang kirin, qîrandin

²⁰⁷⁰ **Hêlî:** Neynik, eynik

²⁰⁷¹ **Nuşê:** Şîret, pend

²⁰⁷² **Tenha:** Tenê

Lewra jîna min gîrîn e karê min ah û fiğan
Der û dorê min dîman e bê heval û purs ez im
24.

Wek kevokê bê hedan gulgul ji min bêhed diçin
Hey hewar ey pîrê 'işqê bendewar û jar ez im
25.

Ihtereqtu fî hewa werdi`r-ruba cud ya Kerîm²⁰⁷³
Yê di atûna²⁰⁷⁴ evînê da eman birrî ez im
26.

Lê hevalê bes key xeşmê xûn ji dil cûh cûh diçit
Pur hezîn im dil birîn im çav gîrîn her dem ez im
27.

Xûn di dil da çênebû kanî di çavan da vebû
Gul û deryayê mezin çêbûn li ber masî ez im
28.

Çar awirê²⁰⁷⁵ min seraser tor û xişt û tarp²⁰⁷⁶ û daf²⁰⁷⁷
El-meded²⁰⁷⁸ ey destegîr! têk qeşda rimbazan²⁰⁷⁹ ez im
29.

Roj vedaye xweşî ye, rabûn ji xew yar û heval
Yê tenê maye di xew da bê xeber dîsa ez im
30.

Ya Îlahî! her tu yî **Husnî** ra meqşûda bilind
Bo gihana te hey û hey yê bi zarîn e ez im

84.

mustefî ilun / mustefî ilun / mustefî ilun / mustefî ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Hey dilberê rûfennerê biskê herîr²⁰⁸⁰ rakey ji dêm

²⁰⁷³ Ez di hezkirina gula girikan de şewitîm, şefqetê li min bike ya Kerîm.

²⁰⁷⁴ **Atûn:** Ocax, argûn, firin

²⁰⁷⁵ **Çar awir:** Çarmedor, derûder, hawirdor

²⁰⁷⁶ **Tor û xişt û tarp:** Hersêk jî amûrên ji bo masîgirtinê ne. Wek kemîn, dafîk, telik

²⁰⁷⁷ **Daf:** Dafîk, kemîn, telik

²⁰⁷⁸ **El-meded:** Hawar, alîkarî

²⁰⁷⁹ **Rimbaz:** Ew kesê ku rima davêjin

Wek sîperê`l dora nûrê bêt û biçim²⁰⁸¹ bêt û biçim

2.

Bengî *ra* agir şorgul e dema xuya ket dêm di dil

Dilber buraqan ger divêt qurban ez im qurban ez im

3.

Hate behar dîsa li min deşt û çiya têk xemilîn

Şorgul di bağan da vebûn bulbul ez im bulbul ez im

4.

Arê evînê coşî bû bengî dîsa serxoşî bû

Ya Reb di nêva pêtiyan wer bû²⁰⁸² dilim wer bû dilim²⁰⁸³

5.

Hezîn di deryaya evînê da wekî hût²⁰⁸⁴ noq bûye

Yara! ji bo gihana te, yê daye dirrihan²⁰⁸⁵ ez im

85.

mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun

Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -

1.

Derdê me ra nîne dewa kê m nabe belkî têtê ser

Lewra hekim dûr e ji min yê bêxudî maye ez im

2.

Carek were dilber mekey qelbê birîndar xoy mekey

Deryaya ava şîrîn î, yê tih ez im yê tih ez im

3.

Ey saqîyê²⁰⁸⁶ jîna ebed sağ key dil û canê mirî

Îsayê weqtê her tu yî, mest û xerab û jar ez im

4.

Canê **Hezîn** tev bû birîn, cerg û hunavê wî ne xûn

Lewra heval gîştin gulan, yê bê murad maye ez im

---

²⁰⁸⁰ **Herîr**: Hevrîşim, hermûş

²⁰⁸¹ **Bêt û biçim**: Werim û herim

²⁰⁸² **Wer bû**: Bêhemdî ket (nêva pêtiyan)

²⁰⁸³ **Dilim**: Dilê min

²⁰⁸⁴ **Hût**: Masiyê mezin, balîna

²⁰⁸⁵ **Dirrih**: Dirî, stirîn, sinc

²⁰⁸⁶ **Saqî**: Ew kesê ku di civatan de meyê bela dike, meygêr.

86.

mustefî ilun / mustefî ilun / mustefî ilun / mustefî ilun

Recez -- + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Îşev di xewnê da me dît yarek wekî bedra tamam²⁰⁸⁷

Awûr li min kir carekî got min çî ra nakey qiyam²⁰⁸⁸

2.

Hetta li pey nefsê biçî raşet xu ra şebî bikî

Naçî meqamê weşletê²⁰⁸⁹ destê xu naxînî meqam

3.

Cehd²⁰⁹⁰ û xebat ger nebitin zewq û evîn ger nebitin

Şewat û îşq ger nebitin sernerm te ra nabit meram²⁰⁹¹

4.

Meqsed bizane agir e wek sîperê²⁰⁹² ger nebitî

Wek bulbulan weşla gulana nabit neşîb bo te mudam²⁰⁹³

5.

Ger tu divêtî gîştina yarê te ra zû bit neşîb

Bigir bi pêşa murşidek terk key welat lez fîrde Şam²⁰⁹⁴

6.

Mal û melal²⁰⁹⁵ zarok û jin yek yek ji wan qeydek mezin

Yê dil girêdabe bi wan dê ew bibit bê behr û cam²⁰⁹⁶

7.

Yê ku nebit hub²⁰⁹⁷ behra wî yê ku nebit dil pur evîn

Dûr e ji weşla dilberan dûr e ji bezma şahê ‘am²⁰⁹⁸

8.

²⁰⁸⁷ **Bedra tamam:** Heyveron, hîva panzde şevîn

²⁰⁸⁸ **Qiyam:** Rabûn, sekna ser piya

²⁰⁸⁹ **Weşlet:** Gihan, gihîştin

²⁰⁹⁰ **Cehd:** Xebat, şixul

²⁰⁹¹ **Meram:** Meqsed, armanc, mebest, xwestek

²⁰⁹² **Sîper:** Sîperrik, pirpirok, minminîk

²⁰⁹³ **Mudam:** Her tim, her dem

²⁰⁹⁴ **Şam:** Bajarê Şamê. Paytexta dewleta Sûriyê. Li vir mebest “dûrbûn” e.

²⁰⁹⁵ **Melal:** Mal, xanî

²⁰⁹⁶ **Bê behr û cam:** Bê par û piyale

²⁰⁹⁷ **Hub:** Evîn, hezkirin

²⁰⁹⁸ **Bezma şahê ‘am:** Civata şahê herkesî

Dîsa **Hezîn** hate behar çavê kulîlkan bişkovîn²⁰⁹⁹
Gemgîn mebe lewra behar têk da gihan û kêf û kam²¹⁰⁰

87.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.
Gor murada me nebit dewrana²¹⁰¹ dunyayê çi gem
Lew bi dor têt vê dunê da tav û sîy û sar û germ
2.
Yan zemanek gor murada me werit gerra dunê
Dê çi bit şahî eger baqî nebit dê pê çi kem
3.
Şahîy û şîne cihanê ra nîne mayîn mudam
Tê guhertin halê dunyayê li ser me dem bi dem
4.
Dilgirêdayê bi dunyayê nedîtin jê wefa
Gerçî jîna wan hebû tê da xweş û şîrîn û nerm
5.
Yar û neyarê cihanê wek hev in wê ra dilo
Ji cihana bê wefa ra nîne tu fedî²¹⁰² û şerm
6.
Sed hezar şalî girêdey dil bi wê dunyaya dîn²¹⁰³
Nabînî weqta qetanê²¹⁰⁴ bil ji êş û derd û gem
7.
Yan hezar şalî bikey xidmet ji dunyay ra dilo
Naxuyê ber çavê wê tiştek nabit wê ra kerem
8.
Bo qetana wê hevala bê wefa dilkul mebe
Bikşîne ser navê wê hetta dikarî zû qelem

²⁰⁹⁹ **Bişkov:** Gupika gul û kulîlkan ya ber vebûnê

²¹⁰⁰ **Kam:** Armanç, meqsed

²¹⁰¹ **Dewran:** Gerrîn, zivîrîn, çerx

²¹⁰² **Fedî:** Şerm, heya

²¹⁰³ **Dîn:** Kêm, nimz

²¹⁰⁴ **Qetan:** Cudayî, firqet, veqetan, dûrketin

9.

Tê bi der ve her wekî bûkekê xemlandî dunê
Lê bi hindûr pîrejinek ‘ekrût²¹⁰⁵ e wek jar e helm²¹⁰⁶

10.

Ew bi dafa²¹⁰⁷ şehwetan nêçîr diket bo xu kesan
Ew bi qurnazîyê insanan li qadê dike tîrm²¹⁰⁸

11.

Lê cuwanî wê ra xidmetê diket nêrîn diket
Li devê kalê nekarîyê reben da têne gem

12.

Kenna wê bo te gîrîn e şahîya tê da şîn e
Karê wê xapandin e jîna di wê da derd û gem

13.

Hey ji wê ra bi hezaran yar û mêr û nas û dost
Jin eger şadiq nebit mêrê xu ra dê pê çi kem

14.

Ey **Ĥezîn** dunyayê ra soz û wefa’ kesek nedît
Çawa nedîtîye keskî meyweyê dara çekem²¹⁰⁹

88.

mefa’îlun / mefa’îlun / mefa’îlun / mefa’îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Gelek jar û belengaz im tu sulţan û mîr î îro
Xerabhal im û dilxaz im bi hewce bal te ve hatim

2.

Dîn û dûr im sitûxar im bi can û dil birîndar im
Tu dûxtor î elemdar im bi hêvî bal te ve hatim

3.

Behara rengîn e îro dinê kesk û şîn e îro

²¹⁰⁵ **‘Ekrût**: Rûpîs, kesê pîs û nebaş

²¹⁰⁶ **Helm**: Bêhn

²¹⁰⁷ **Daf**: Dafik, telik, kemîn, xepik

²¹⁰⁸ **Tîrm**: Term, cenaze, cinyaz

²¹⁰⁹ **Çekem**: Darekê ji malbata dara bihî ye. Ji dara bihiyê kurtir e, pelê wê boz e û bêfêkî ye.

Demek pir şîrîn e îro ricûkar bal te ve hatim

4.

Şev û rojan bi lorîn im bi derd û şîn û gîrîn im

Mîna bocîyekî²¹¹⁰ dûn²¹¹¹ im bi kazîn bal te ve hatim

5.

Hilo sultânê irşadê hilo Şîrîna Ferhadê

Hilo pîrozîya qadê xerabhal bal te ve hatim

6.

Tu dûxtor î were ser me hîna birîna kûr germ e

Nemaye tu hedan²¹¹² bo me hewarxaz bal te ve hatim

7.

Tu yî serçeşmeyê heywan²¹¹³ tu yî her derdê ra derman

Tu yî her êşê ra luqman birîndar bal te ve hatim

8.

Muhammed²¹¹⁴ bag û bustan e Muhammed 'ewr û baran e

Muhammed dîn û îman e bi şahî bal te ve hatim

9.

Rêwenda me di çolê da tenê mame di vê rê da

Gerîb dostê gerîbyê da belengaz bal te ve hatim

10.

Çi 'ilm û hikmet e îro Xudê ew daye te îro

Karê te rehmet e îro hewaro bal te ve hatim

11.

Kulîlka bagê qelban î, heyata cism û canan î

Sefer dûr im bi mêhvan î, gerîb im bal te ve hatim

12.

Mi ne çenk e bifirim pê, mi ne deng e biqîrim pê

Mi ne 'eql e binêrim pê, bi hêvî bal te ve hatim

13.

Tu îro şahê merdan²¹¹⁵ î, tu îro behra îhsan î

---

²¹¹⁰ **Bocî:** Çêlikê kuçikan, têjikê kuçikan

²¹¹¹ **Dûn:** Kêm, nizm, pîs

²¹¹² **Hedan:** Aram, sebr, tebat

²¹¹³ **Serçeşmeyê heywan:** Serekaniya ava jîyanê, çavkaniya ava heyatê

²¹¹⁴ **Muhammed:** Pêxemberê dawî Hz. Muhammed Mustefa (saw.)

Tu îro ‘ewrê nîsan î, tî û mat bal te ve hatim

14.

Xudanê şûr û Quran î, xudanê ‘eql û burhan²¹¹⁶ î

Xudanê şan û nîşan î, emano bal te ve hatim

15.

Qewî qenc û delal î tu, qewî pak û zelal î tu

Hemî nûr û kemal î tu, sitûxar bal te ve hatim

16.

Hezîn im çav tijî xûn im, bi ahîn û bi nalîn im

Hewarê bal we ve tînim, delalo bal te ve hatim

89.

mustef‘ilun / mustef‘ilun / mustef‘ilun / mustef‘ilun

Recez -- + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Hey dilberê rû fennerê, carek xuya be`d pencerê

Wek sîperê`l dora nûrê, bêt û biçim bêt û biçim

2.

Lêvşekkera zîvînbeden, xweş xweş me ra gotin kirin

Wek morîyan ta ra kirin,²¹¹⁷ şîrînqezî²¹¹⁸ ye ‘îsadem²¹¹⁹

3.

Nayête şerh û qelemê, hezkirina Zîn û Memê

Ne vê demê ne wê demê, rake ji rûpelan qelem

4.

Mewsim hebin behar e ew, kulîlk hebin gulnar e ew

Wenda hebin hewar e ew, kana her îhsan û kerem

5.

Çare û hêvî her ew e, baran û tavî her ew e

Delav û çavî her ew e, ew hebe tişt nebe çi gem

6.

---

²¹¹⁵ **Şahê merdan:** Şahê mêran

²¹¹⁶ **Burhan:** Ewê ku ji bo hebûna tişteki delîlên teqez dîne

²¹¹⁷ **Morîyan ta ra kirin:** Ta bi morîyan re kirin, morî li bendikan rêz kirin,

²¹¹⁸ **Şîrînqezî:** Şîrînpeyv, xweşgotin

²¹¹⁹ **Îsadem:** ‘Îsanefes. Behna/hêlm yarê şibandiye bêhna Hz. Îsa. Lewra Hz. Îsa bi pîfîkirinê nexweşan baş dîkir û mirîyan jî ji gorê radikir.

Her ew e luqmanê dilan, her ew e melhema kulan

Her ew e rakerê belan, çid`kî ji Key<sup>2120</sup> çid`kî ji Cem²¹²¹

7.

Her wê bixaze wê bi nas, li cem wê ye `esa`w²¹²² kiras²¹²³

Bi zikrê wê radibe pas, ji qelbê qirrêjê `edem²¹²⁴

8.

Yara berîn²¹²⁵ yara berîn, bi salix û navên şîrîn

Her wê binas her wê bixûn, her wê bibêje dem bi dem

9.

Her wê bizane dilcivîn, her wê bizane gemrevîn

Li cem wê ye şahî û şîn, milkê `ereb milkê `ecem

10.

Bixûne Qurana bi nûr, bizane wan me`nayê kûr

Dirêj dibin tîrêj ji dûr, bi wan dibin dil germ û nerm

11.

Dunya ne ya dildanê ye, warê *derd* û qetanê ye

Kûlganîya²¹²⁶ her janê ye, her ni`metê wê ber `edem²¹²⁷

12.

Dunya hemî malê mi be, pûnik²¹²⁸ û pergale²¹²⁹ mi be

Her kes met û xalê mi be, dê pê çikem dê pê çikem

13.

Çiqas wê ra xizmet bikî, roj û şevên xu rê bikî

Dawîyê da jê bar dikî, ma kanê kal û bav û `em²¹³⁰

14.

Ma nayê bîra te gelo! ew rûyê şayîkê²¹³¹ hilû²¹³²

---

²¹²⁰ **Key:** Şahê mezin, padişah.

²¹²¹ **Cem:** Şahê Îranî ye ku li gorî mîtolojiya Îranî 700 sal û di dewra Hz. Nuh de jiyaye. (Pala, *b.n.*, r. 86.)

²¹²² **‘Esa:** Gopal. Li vir mebest jê `esa/gopala Hz. Mûsa ye.

²¹²³ **Kiras:** Ji kirasê mebest, kirasê Hz. Yeqûb e ku çavên wî yên kor bi wê kirasê baş bû.

²¹²⁴ **‘Edem:** Pîsî, necisî

²¹²⁵ **Yara berîn:** Yara berê, dilbera ezeli, xoşewîsta `ewil. Mebest jê Xwedê ye.

²¹²⁶ **Kûlganî:** Gencîne, xezîne

²¹²⁷ **Ber `edem:** Tunchî

²¹²⁸ **Pûnik:** Ew hêka ku datînin hêlûna mîrîşkan ku mîrîşk wê dibîne û tê ser rûdinê û hêk dike. Li serhedê jê re dibêjin; hêlavink.

²¹²⁹ **Pergal:** Kolika mîrîşka, koxika mîrîşk. Lê mebest ji pûnik û pergale, malê dinê ye.

²¹³⁰ **‘Em:** Ap, mam

²¹³¹ **Rûyê şayîk:** Rûyê bêmû, bêrih

²¹³² **Rûyê hilû:** Rûyê neqermiçi, bêgirûz

23.

Hewar nekî hewar nekî, bi tevşî rojan rê nekî
Barê giran jî pişt nekî, xu bigire bi bendê zexm

24.

Zexm bendê îman û dîn e, tirsax Xudayê jorîn e
Li ser gunehan gîrîn e, dunê da kar dike nedem²¹⁴⁴

25.

Puşmanîya di axretê, zen nekî ew kêrî te tê
Zêde dike ew hesretê, axîna bê feyde çî kem

26.

Megel û zozan ê te bin, zevî û xozan ê te bin
Her bağ û bustan ê te bin, tev te diçin çola 'edem

90.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Dilo rabe dilo rabe cihanê da bikey seyran
Ku "safîrû teşîhî belseme"²¹⁴⁵ hem mizgîn û silwan²¹⁴⁶

2.

Dibit dîna tebîbek baînin bo te neşîb lewre
Li ser cerha²¹⁴⁷ kûra geddar zû dayne merhem û derman

3.

Hemî mal û melal, can û cesed, cah²¹⁴⁸ û şeref bin da
Bi kêf û dilxweş û şahî di vê rê da bikey qurban

4.

Huzûra cawîdan²¹⁴⁹ û raşeta ruş ger dixazî tu
Ji bona murşidê kamil feda key wan û Kurdistan

5.

Ji bağê 'alema 'işqê neşîb bit bo te yek sêvek

---

²¹⁴⁴ **Nedem:** Poşmanî

²¹⁴⁵ **Seferê bikin,** sihhetê bibînin.

²¹⁴⁶ **Silwan:** Liberdildan, teselî

²¹⁴⁷ **Cerh:** Birîn

²¹⁴⁸ **Cah:** Paye, meqam

²¹⁴⁹ **Cawîdan:** Bêdawî, sermedî

Cehanê da dibî mes'ûd çî ye Îran çî ye Tûran

6.

Ji deryaya evînê yek dilopek ger vexî ey dil

Hey û hey dê bimînî sağ çî ye heywan²¹⁵⁰ û Taristan²¹⁵¹

7.

Ji nûra roja lahûtê²¹⁵² tûrêjek bavêje ser te

Cuwan û geş dimînî hey çî ye derman çî ye luqman

8.

Tecellayek²¹⁵³ ji kaxa lamekan²¹⁵⁴ ger bête Tûrê dil²¹⁵⁵

Tu xweş bî şarûx²¹⁵⁶ û fûze fezayê da dikey cewlan²¹⁵⁷

9.

Meqamê lamekan bînî²¹⁵⁸ tu bê perde bi çavê dil

Heyîv û zuhre²¹⁵⁹ û merrîx²¹⁶⁰ çî ne hem 'alem û dewran

10.

Tereqqe fî selali mi`l-huda neḥwe`l-`ula dewmen²¹⁶¹

Kemalu`l-mecdi bi`l-weşli dewamu`l-weşli bi`l-wicdan²¹⁶²

11.

Îza şahedte în 'ame`l-hebîbî kûn lehû 'ebda²¹⁶³

Îza eşbeḥte 'ebden yemlu`l-qelbu mine`l-'irfan²¹⁶⁴

12.

Febi`li`irfani yelqe`l-mer û e`la zirweti`l-wecdi²¹⁶⁵

We bi`l-wecdi yere`l-qelbu ḥudûren mu`dime`l-eḥzan²¹⁶⁶

13.

Leqed cabe`l-**Hezîn**û min zuhûri`l-wecdi baqatin²¹⁶⁷

²¹⁵⁰ **Heywan**: Ava heyatê, ava jiyanê

²¹⁵¹ **Taristan**: Welatê tarî. Cihê ku Sikender û Hz. Xidir bi hev re ava jiyanê geriyane. (bnr. 77/99)

²¹⁵² **Lahût**: Îlahiyet, 'alema îlahî, alema me'newî

²¹⁵³ **Tecella**: Diyarbûn, zahîrbûn

²¹⁵⁴ **Kaxa lamekan**: Burca lamekan, burca bêcih

²¹⁵⁵ **Tûrê dil**: Çiyayê dil

²¹⁵⁶ **Şarûx**: Fûze

²¹⁵⁷ **Cewlan**: Çûyîn û ger, seyran, meş

²¹⁵⁸ **Bînî**: Bibînî

²¹⁵⁹ **Zuhre**: Stêrka sibê, stêrka şivanan, Venûs

²¹⁶⁰ **Merrîx**: Stêrka Merîx. Stêrkek sor û gevez e, Mars

²¹⁶¹ Di pêlekana hîdayetê de her tim jor ve biçe.

²¹⁶² Kemala şerefê bi gihanê ye, dewama gihanê jî bi dîtîne ye.

²¹⁶³ Dema te dît ku nî'metên Hebîbê ji te re heyê, jê re bibe kole.

²¹⁶⁴ Weqtê tu jê re bibî kole, dil bi nasîyê tijî dibe.

²¹⁶⁵ Bi me'rifetê mirov rastî bilintirê 'işqa Xwedê tê.

²¹⁶⁶ Dil bi hezkirinê huzûrê dibîne, ew huzûr derdan wenda dike.

91.

mef'ûlu / mefa'îlu / mefa'îlu / fe'ûlun

Hezec -- +/+ -- +/+ -- +/+ --

1.

Hey dilbirînê tîr û rim û xencerê yaran

Der badiye²¹⁶⁹ û gaz²¹⁷⁰ û newalan mebe nalan²¹⁷¹

2.

Lewra ku şefa tête çinîn tev li cefayê

Ma kes digirit şorgulê bê xarê²¹⁷² nihalan²¹⁷³

3.

Şade ferehek²¹⁷⁴ nîne kesî ra di dunê da

Koşka ferehan leşkerê derdan kirî talan

4.

Kî dilkulê qebdê²¹⁷⁵ û dîger kêfxweşî bestê²¹⁷⁶

Kî şîn û gîrîn kî tereb²¹⁷⁷ û 'eşqa delalan

5.

Bo dûr nebitin rehrew²¹⁷⁸ ji emn²¹⁷⁹ û ji qunûte²¹⁸⁰

Nêv xewf²¹⁸¹ û recayê²¹⁸² biçitin 'alema helal

6.

Barî²¹⁸³ ku xudanê rehemût²¹⁸⁴ û ceberûte²¹⁸⁵

---

²¹⁶⁷ Hezîn ji kulîlkê hezkirinê çend qewş qetandiye.

²¹⁶⁸ Li ser textê huzûrê wekî sultan û wezîr geryaye.

²¹⁶⁹ **Der badiye:** Di çolê de

²¹⁷⁰ **Gaz:** Çiyayê bêdar

²¹⁷¹ **Nalan:** Ew kesê ku dinale, diqîre

²¹⁷² **Xar:** Stirîn, dirî, sinc

²¹⁷³ **Nihal:** Çiqil, şax

²¹⁷⁴ **Fereh:** Kêf, şahî

²¹⁷⁵ **Qebd:** Stres, tabîat tutucu

²¹⁷⁶ **Best:** Şahî, şadî

²¹⁷⁷ **Tereb:** Kêf, şahî

²¹⁷⁸ **Rehrew:** Rêwî

²¹⁷⁹ **Emn:** Ewlehî

²¹⁸⁰ **Qunûte:** Bêhêvîbûn

²¹⁸¹ **Xewf:** Tirs, saw, xof

²¹⁸² **Reca:** Tika, rica

²¹⁸³ **Barî:** Yek ji navên Xwedê ye ku bi mana; her tiştî û her derî li gorî hev û bi nîzamî diafirîne

²¹⁸⁴ **Rehemût:** 'Alema rehma cemala Xwedê

²¹⁸⁵ **Ceberût:** 'Alema qehra celala Xwedê

Lewra ku tecellî dibitin b`herdu hevalan

7.

Ger ronîya roja rehemûtê bide qelban

Dê şahî kêf û cezbe û ta bête kemalan

8.

Can sağ dibitin qelbê hîşar `eqlê ronî

Ezmanê digel nuçqa fesîh²¹⁸⁶ tê hemî lalan

9.

Ger berq²¹⁸⁷ û birûskê ceberûtê bide qelban

Dê `eql û şu`ûr fîrde ji tirs û ji celalan

10.

Her kes ji `ibadan dikevit paşilê dest

Wek goyînê²¹⁸⁸ nalîn diket ber best û newalan

11.

Wek gazê Muħîq²¹⁸⁹ dil dê bibit pare û pare

Ger dil bibitin `îşkê wekî lat²¹⁹⁰ û zinaran

12.

Wê tirsê leqeb danîye ser **Husnî, Hezîn**²¹⁹¹

Der `ehdê²¹⁹² şebabê²¹⁹³ bûye mehsûbê²¹⁹⁴ ji kalan

92.

mefa`îlun / mefa`îlun / mefa`îlun / mefa`îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Ji sertapa²¹⁹⁵ bûme agir hebîba gemrevîn kanê

Der û dor têk da tarî bûn delala dilmunîr²¹⁹⁶ kanê

²¹⁸⁶ **Nuçqa fesîh**: Axaftina xweş û zelal

²¹⁸⁷ **Berq**: Birûsk

²¹⁸⁸ **Goyîn**: Tivîlk, tivîrg. Çivîkek mîna kevokê ye.

²¹⁸⁹ **Gazê Muħîq**: Çiyayê Hz. Mûsa, çiyayê Tûr

²¹⁹⁰ **Lat**: Kevirên mezin, zinar, baxir

²¹⁹¹ **Hezîn**: Xemgîn, bihuzn, bikeser. Wateya din; ew tirs, leqeba *Husnî* ku navê şa`irê wê dîwanê ye, wekî zêdenav *Hezîn* daniye.

²¹⁹² **Der `ehdê**: Di zemanê de

²¹⁹³ **Şebab**: Xortî, ciwantî

²¹⁹⁴ **Mehsûb**: Hatiye hesabkirin

²¹⁹⁵ **Sertapa**: Seranser, serdanpê, ji serî heta pê

²¹⁹⁶ **Dilmunîr**: Yê ku dilan ronî dike

2.

Seraser şuhtim û borîm ji ber jana evîna dil
Belengaz û neçar û dûr tenê mame heval kanê

3.

Gelo kengê şeba²¹⁹⁷ bête ji yarê tîne peygamê
Wekî Ye' qûb digel ahan dibêjim Yûsifem kanê

4.

Ji mêj da dilkul û dîn im bi çerba xencera hecrê²¹⁹⁸
Heta kengê dewamê ket qetan û ma gihan kanê

5.

Çikandî çangulê²¹⁹⁹ biskan di dil da dilbera hîvrû
Dema dem kaş diket bal xu qetanê da hedan kanê

6.

Dema 'işqê êrîş kir ser dilê goyîn²²⁰⁰ wekî şahîn²²⁰¹
Cuda kir dil ji canê jar gelî yaran dilêm kanê

7.

Ne ez تنها²²⁰² bi biskê dilbera hîvrû bîme nêçîr
Cihanê da kesê bê xiştê²²⁰³ biskê dilberan kanê

8.

Hemî bağ û çiqûlk û belg digel av û delavan hey
Şev û rojan digel ahan dibêjin ma delal kanê

9.

Ji sertapa perritî can di nêva dozexa 'işqê
Dilê miskîn qijjîn pê ket gelî dostan kiras kanê

10.

Ji bustanê dunê girtî hevalan gul xu ra borîn
Ez im mehrûm di nêv koma hevalan ma gulam²²⁰⁴ kanê

---

²¹⁹⁷ **Şeba**: Bayê ku ji hêla rojhilatê tê. Bayekî hênîk û her tim tê. Ji ber ku bayê seba her tim diçe û tê, bê sekn û bê sebat e, lewra dilê bengî jî dişibe bayê seba.

²¹⁹⁸ **Heçr**: Cudayî, dûrketin, qetan

²¹⁹⁹ **Çangul**: Çengal, xelekên keziyê

²²⁰⁰ **Goyîn**: Tivîlk, tivîrg. Çivîkek mîna kevokê ye.

²²⁰¹ **Şahîn**: Baz

²²⁰² **Tenha**: Tenê

²²⁰³ **Xişt**: Darekî zirav û hişk e, nêzî du mitroyan e, serê wî de hesinek heye ku bi wî darî nêçîra masiyan tên kirin.

²²⁰⁴ **Gulam**: Gula min

11.

Behar e ‘ewrê nîsanê hêşîn kir sosin û sunbul
Welê bulbul li henber gul dibêjit ma gulam kanê

12.

Ġerîb nîne kî wer bêjit: ku bêhn û rengê bişkovan²²⁰⁵
Firandin heş, pijandin leş, kirin nexweş dewa kanê

13.

Dilê qimmek²²⁰⁶ ji yebû‘a evînê²²⁰⁷ girt dibit bêhal
Ji her derdê ra hey derman ji bê dil ra dewa kanê

14.

Dema bazê evînê gujgujî²²⁰⁸ ser qelbê wek çûkê
Revandî dil xu ra birçû ji bê dil ra heyat kanê

15.

‘Eqil firda ji ber ‘eşqê wekî Qeysê²²⁰⁹ di çolan da
Şev û rojan bi nalan im gelî dostan delal kanê

16.

Şeba²²¹⁰ ger tu bi taxa dilberê borî vekey beşê
Hezîn jar e birîndar e, gelo ‘ehd û mîşaq²²¹¹ kanê

93.

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Her kesî girtî xu ra dost û heval mame tenê
Her kesek gîştî muradan bê murad mame tenê

2.

Her hevalî girtî werdek ji gulistana dinê
Ah dilo bê gul di nêva ‘alemê mame tenê

3.

²²⁰⁵ **Bişkov**: Gupika gul û kulîlkan ya ber vebûnê

²²⁰⁶ **Qimmek**: Qurtek, çengek

²²⁰⁷ **Yebû‘a evînê**: Çavkaniya evînê, serekaniya ‘işqê

²²⁰⁸ **Gujgujî**: Êriş kir

²²⁰⁹ **Qeys**: Navê Mecnûnê ye. Mecnûnê ku evîndarê Leylayê bû.

²²¹⁰ **Şeba**: Bayê seba, bayê rojhilatê. Li vir banglêkirina bayê jî heye ku dibêje: Ey bayê seba!

²²¹¹ **‘Ehd û mîşaq**: Soza qewî, peymanaxem

Ah hevalan t̄ey kirin r̄e²²¹² borîn û çûn wek birûsk

Ah di yabana qetanê²²¹³ r̄e nenas mame tenê

4.

Ya Îlahî! çi bikim ku da biçim çawa ye r̄e?

Çol bi qûm e t̄av bi t̄in e bê şerab mame tenê

5.

Ew şeraba kîm(i)yawî kî vexar borîy û çû

Mehrûm û dûrê şerab û dilberê mame tenê

6.

Merditîya dilberê girtî xu da heft asiman

Her kesî girtî neşîbek bê neşîb mame tenê

7.

Meqşed û şahî û raşet bû neşîbê her kesî

Dil fikar û istîxar û bê hedan mame tenê

8.

Agirê dil derve hat û mulk kirî tevda wucûd

Wekî perwanê²²¹⁴ di nêva pêtîyan mame tenê

9.

Ah heval û hogirêm nêz bûn ji gulzara murad

Lê ḡerîb û dilbijan û der bi der²²¹⁵ mame tenê

10.

Ref bi ref bengî diçin bal bağ û bustanê gulan

Dilkul û bêhal û dûrê gulrîyan mame tenê

11.

Gul di bağan da vebûn bengî çi xweş nêrîn dikin

Ah li min wek bulbulan xew da dîsa mame tenê

12.

Ronîya rûyê delalê ronî kir her ḡar²²¹⁶ û doj²²¹⁷

Lê di nêva tarîtiyê mat liha²²¹⁸ mame tenê

---

²²¹² **T̄ey kirin r̄e:** Rêpêçan, di r̄e de wek birûskê çûyîn

²²¹³ **Yabana qetanê:** Çola cudahî, çolistana dûrketinê

²²¹⁴ **Perwane:** Pirpirok, minminîk, baperik

²²¹⁵ **Der bi der:** Derî bi derî. (Ango li derve mame.)

²²¹⁶ **Ĝar:** Şkefta sirûstî

²²¹⁷ **Doj:** Li aşê, cihê ku av dikeve tê. Li vir mebest jê ev cihên ku kuncik, kûr û tarî ne.

²²¹⁸ **Liha:** Li vir

13.

Tev hevalan biç²²¹⁹ newalan guh de ahê bulbulan
Ew jî wek te tim dibêjin bê murad mane tenê

14.

Bulbulo wek dil be şabir²²²⁰ pur mekey ah û fiğan
Ew jî nêva bengîyan da bê gihan maye tenê

15.

Ah û zarî bo çi ne dilber dibînit halê me
Gerçî nêva dirrîyê hicranê²²²¹ da mame tenê

16.

Dil girêdî ger bi yarê ve emirkêşê wê bî
Qeş nebit bo te heval dîsa nebêj mame tenê

17.

Ger te bit cehd û xebat, ‘ezm û hewes, şewq û evîn
Zarîn û ahîn çima daim dikey mame tenê

18.

Tev hevalan lal bibe zarîn bikey l`tenhatîyê
Wek pepûkê deşt û gazan²²²² da bibêj mame tenê

19.

Av ku pur be kerhes²²²³ e lêkin newalan da ji bo
Hindike zarîn dike bêhed dibêj mame tenê

20.

Ya hebîbî qed helektu fî hewa kum ferhemû²²²⁴
Canik im²²²⁵ atûna²²²⁶ ‘eşqê da herîq²²²⁷ mame tenê

21.

Ya tebîbî eyne entum taheî`l-dau`l-`uđel²²²⁸
Dil birîn û pur **Hezîn** û bê ‘ilac mame tenê

---

²²¹⁹ **Biç:** Biçe, here

²²²⁰ **Şabir:** Sebirker

²²²¹ **Dirrîyê hicranê:** Stirînên dûrbûnê

²²²² **Gaz:** Çiyayê bêdar.

²²²³ **Kerhes:** Bêdeng, deng jê nayê

²²²⁴ Ey dosta min! Ez di hezkirina te de çûme helakê, merhemetê li min bike.

²²²⁵ **Canik im:** Ez canekî tenê me, yek canê min heye

²²²⁶ **Atûn:** Ocax, argûn, firin

²²²⁷ **Herîq:** Şewitî

²²²⁸ Ey tebîba min! Êşek ku merivan dikuje ez birim helakê, hûn li ku ne.

94.

mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Birîndar im bi derba xencera hecrê²²²⁹ hebîb²²³⁰ kanê

Perîşan im elemkêş im cigerxûn im tebîb kanê

2.

Wekî bazan gem û derdan hucûmek zor li ser dil dan

Ku nêze dil bikin talan delala gemrevîn kanê

3.

Şewata agirê hecrê nikarim ez tehemmul kim

Hewarxaz im ji te şaho²²³¹ dil û can çû şebir kanê

4.

Dilê tazî qijîn pê ket di nêva agirê ‘îşqê

Hewar û şed hewar derdo peritîm ez Şîrîn²²³² kanê

5.

Dîsa bayê evînê behra ‘îşqê mest û serxoş kir

Şeva tarî di nêv pêlan tenê mame kelek kanê

6.

Hewar ehlê dilan dil çû ji destê min bikin şefqet

Wekî bulbul bûme bê dil vebûna gul gelo kanê

7.

Ez im tazî û pêxasê di vê çola bi qûma germ

Tenê mame rê wenda me gelî yaran reham²²³³ kanê

8.

Wekî bayê seba²²³⁴ qeş nîne aram û hedana²²³⁵ me

Mem im îro di zindanê gelo Zîna şîrîn kanê

9.

²²²⁹ **Hecr:** Hicran, cudayî, dûrketin, veqetan

²²³⁰ **Hebîb:** Evîn, yar, xoşewîst, berdil

²²³¹ **Şaho:** Ey şah. Li vir banglêkirin heye.

²²³² **Şîrîn:** Dilbera Ferhad. Bi Ferhad û Şîrîn namdar in.

²²³³ **Reham:** Rêya min

²²³⁴ **Bayê seba:** Bayê ku ji hêla rojhilatê tê. Bayekî hênîk û her tim tê. Ji ber ku bayê seba her tim diçe û tê, bê sekn û bê sebat e, lewra dilê bengî jî dişibe bayê sebayê.

²²³⁵ **Hedan:** Aram, sebr, tebat

Eger raket niqabê²²³⁶ yar bibînim pareyê hîvê

Dimînim şağ û şağ hetta ebed êdî mirin kanê

10.

Ji roja rûyê dildarê tîrêjek bavêje ser dil

Bi xu bit hêlîya²²³⁷ nûrê, cela û luks û find kanê

11.

Dilopek barana 'ewrê evînê ger vexî ey dil

Bi xu bî rehberê zana, ji Xîdran ra luzûm kanê

12.

Leqed mittû bikum wecden febane rûhî min cismî²²³⁸

Dilê jar pare bû cana gihana şorgulan kanê

13.

Wekî bulbul şev û rojan bi ah û wah û efğan im

Ji sertapa²²³⁹ bûme agir dîyarê yara min kanê

14.

Derê cûd²²⁴⁰ û fuyûdatan²²⁴¹ ji jaran ra vekey cana

Di yabana qetanê²²⁴² da **Hezîn** mame gihan kanê

95.

mefa'îlun / mefa'îlun / fe'ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1.

Xandin te ra xweş esas²²⁴³ e biray min

Zanîn te ra *bivr* û das e biray min

2.

Bi zanînê serê duşmen nişîve²²⁴⁴

Bi xu bindest e wek gêlan²²⁴⁵ biray min

---

²²³⁶ **Niqab**: Perde

²²³⁷ **Hêlî**: Neynik, 'eynik

²²³⁸ **Sond dixwîm** ku ez bi 'işqa we mirim, ruhê min jî ji bedena min qetiya.

²²³⁹ **Sertapa**: Serapa, serdanpê, ji serî heya pê

²²⁴⁰ **Cûd**: Camêrî, comerdî

²²⁴¹ **Fuyûdat**: Feyz û bereket

²²⁴² **Yabana qetanê**: Çola veqetanê, çolistana dûrketinê

²²⁴³ **Esas**: Bingeh, hîm

²²⁴⁴ **Nişîve**: Berjêr bike, bitewîne

²²⁴⁵ **Gêl**: Mûr, morî, mûrî

3.

Dikarî zexm girêdî duşmenê xu
Bi zanîna bilind bê bend biray min

4.

Te ra zanîn şeva tarî da luks e
Ji cehlê ra ew e atom²²⁴⁶ biray min

5.

Te ra zanîn li tenhayê heval e
Di nêv xelqê cemal²²⁴⁷ e lo biray min

6.

Bi zanîne dinasî çêkerê²²⁴⁸ xu
Bi zanîne dibî rêzan biray min

7.

Bi zanîne dibî mes'ûd û menzûr²²⁴⁹
Bi zanîne tereqqî²²⁵⁰ key biray min

8.

Bi zanîne dibî meşhûr û me'rûf²²⁵¹
Bi zanîne dibî bîtkel²²⁵² biray min

9.

Bi zanîne ji xizanyê reha bî²²⁵³
Bi zanîne dibî zengîn biray min

10.

Bi zanîne bilindî ser hevalan
Xuyayî ronîy û rindî biray min

11.

Bi zanîne dibînî her reha rast
Bi zanîne dibînî dûr biray min

12.

Bi zanîne xebatê key biray min

---

²²⁴⁶ **Atom:** Zerreyê herî biçûk di maddeyê de, xudûd.

²²⁴⁷ **Cemal:** Bedewî, rindî, spehîfî

²²⁴⁸ **Çêker:** Afirîner

²²⁴⁹ **Menzûr:** Tê 'ecibandin, (cihê ku) tê dîtin û temaşekirin

²²⁵⁰ **Tereqqî:** Bilind, bala

²²⁵¹ **Me'rûf:** Namdar, meşhûr

²²⁵² **Bîtkel:** Mahir, pispor, zana

²²⁵³ **Reha bî:** Xilas bibî, rizgar bî

Bi zanîne diçî pêş da biray min

13.

Bi zanîne gerîban ra dibî nas

Bi qedr û ni`met û `izzet²²⁵⁴ biray min

14.

Bi zanîne dibî azade²²⁵⁵ xorto

Bi zanîne dibî serbest biray min

15.

Bi zanîne bilind û serfiraz î

Bi zanîne dibî karzan biray min

16.

Reha `ilmê da bê sistî xebat key

Ji beşîgê²²⁵⁶ heta gorê biray min

17.

Melayê me`y<sup>2257</sup> Cezîrî<sup>2258</sup> her bi `ilmê

Dunê da nam û şan daye biray min

18.

Bi `ilmê Eħmedê Xanî²²⁵⁹ wekî roj

Bûye meşhûrê afaqan biray min

19.

Şerefuddînê Beṭlîsî²²⁶⁰ bi `ilmê

Bela bû nav û dengê wî biray min

20.

`Eliyyê me`y Herîrî²²⁶¹ lo hevalo

---

²²⁵⁴ **‘Izzet**: Qîmetdarî, birêzî, hêjatî

²²⁵⁵ **Azade**: Azad, xweser

²²⁵⁶ **Beşîg**: Landik, dergûş

²²⁵⁷ **Me`y**: Me yê, yê me. Ji vê mebest diyarkirina Kurdbûna wan e. Wek mînak `Eliyyê Herîriyyê Kurd

²²⁵⁸ **Melayê Cezîrî**: Mela Ehmedê Cizîrî. (bnr. 50/3)

²²⁵⁹ **Eħmedê Xanî**: Helbestvan û mutesewifê Kurd. Di sala 1651`an de li Hekariyyê hatiye dinê û di 1707`an de li Bazîdê çûye rihma Xwedê. Li Bazîd, Xelat, Riha, Cizîr û Bedlîsê xwendîye. Li bal mîrê Bazîdê katibîyyê kiriye. Ehmedê Xanî yek ji wan navdartirîn şa `irên Kurdan e ku berhemên wî yên ku gihîştîye destê me, qîsmek ji dîwana wî, Mem û Zîn, Nûbehara Biçûkan û Eqîdeya Îmanê ye. (Adak, *b.n.*, r. 224-232)

²²⁶⁰ **Şerefuddînê Beṭlîsî**: Şeref Xan. Kurê mîrê Bedlîsê ye. Bavê wî li dijî Osmaniyan şer kiriye û xwe spartîye dewleta Sefewîyan. Şerefhanê Bedlîsê ji di sala 1543`an de li bajarê Îranê, Qûmê hatiye dinê. Tevî kurê Şah Tehmasbê I. perwerdehiyeke baş ditiye, nêzî 20 salan li gelek bajaran walîfî kiriye. Di sala 1578`an de bi `eqrebayên xwe ve hatiye Wanê û piştre jî li Bedlîsê derbasî şûna bavê xwe bûye. Di derheqê dîroka Kurdan de kitêba xwe ya *Şerefnameyê* di sala 1597`an de nivîsandiye. Di sala 1603`an de li wir çûye rihma Xwedê. (Sağniç, *b.n.*, 656-661)

Bi 'ilmê ketye tarîxan biray min

21.

'Ebdurrehman²²⁶² bi zanîna xu ya pur

Çêkir Rewdi`n-Ne`im²²⁶³ bo me biray min

22.

Melayê Sêrtî²²⁶⁴ rehma Barî²²⁶⁵ lê be

Bi 'ilmê maye şağ û şağ biray min

23.

'Elaeddînê Oxûnî²²⁶⁶ bi 'ilmê

Bûye rehber û nivîsker biray min

24.

Jîna xweş merhema leş rehbera heş

Bi zanîn û evînê ye biray min

25.

Ji herdu 'aleman ra 'ilm e îstûn²²⁶⁷

Ji wendan ra ew e rehber biray min

26.

Mêr û jin ferz e wan ra xastina 'ilm

Weha hatî ji peyğember biray min²²⁶⁸

27.

---

²²⁶¹ **'Eliyyê Herîrî:** Elî Herîrî. Ji ber ku beriya wî helbestekî tu kesî negihîştîye destê me, 'Eliyyê Herîrî yekem helbestvanê Kurmanc tê hesibandin. Li gorî hin Kurdologan di salên navbera 1010 û 1078'an de li herêma Şemzînanê gundê Herîrê hatiye dinê. Dîwaneke wî heye. Ehmedê Xanî û Siyehpoş di helbestên xwe de behsa wî kirine. (Adak, *b.n.*, 181-186)

²²⁶² **'Ebdurrehman:** Şêx 'Evdurrehmanê Axtepî. Di sala 1850'an de li gundê Axtepê hatiye dinê. Xwendina xwe ya 'ewil li cem bavê xwe Şêx Hesênê Nûranî girtiye û piştê çûye Başûrê Kurdistanê. Li wir xwendin û perwerdehiya xwe qetandiye. Paşê vegehiyaye gundê xwe û li wir li medresê ders daye. Di sala 1905'an de li Amedê wefat kiriye. Çar kitêbên wî hene ku ew; Rewdûn Ne`im, Dîwana Rûhî, Kîtab-ûl Keşfîz Zelam û Kîtab-ûl Ebrîz in. (Sağniç, *b.n.*, r. 453-459.)

²²⁶³ **'Rewdî`n-Ne`im:** Kitêba herî navdar a Şêx 'Evdurrehmanê Axtepî ye ku di sala 1884'an de bi Kurdî/Kurmancî û bi tarza manzûm nivîsandiye.

²²⁶⁴ **'Melayê Sêrtî:** Mele Xelilê Sêrtî. Di sala 1750'an de li gundê Gulpîka Hîzanê hatiye dinê. Yek ji wan navdartirîn 'alimê mezin e ku ji medreseyan Kurdan derketiye. Di gelek medreseyan de xwendîye û li Amedê bal Mela Mehmûdê Behdînî îcazeta xwe hildaye. Piştê çûye Mûsulê û li wir întisabê şexê Qedîrî, Şêx Ehmedê Reşîdî bûye. Li Bedlîsê 5 salan ders daye û dû ra li Sêrtê niştecîh bûye û di sala 1843'an de li wir çûye rihma Xwedê. Lewra Melayê Sêrtî dibêjin. Nêzî 25 kitêbê wî hene ku du hebê wan; Nehcu`l Enam û Rîsaleya Tecwîdê bi Kurdî ye. Ji bilî wan helbestên wî jî hene. (Adak, *b.n.*, 295- 301.)

²²⁶⁵ **'Barî:** Yek ji navên Xwedê ye ku wateya vê; yê ku bi rêk û pêk û bi xweşikî diafirine.

²²⁶⁶ **'Elaeddînê Oxûnî:** Şêx 'Elaeddînê Oxînî. Kurê Şêx Fetûllahê Werqanîsî ye, di sala 1881/1882'an de li Norşînê hatiye dinê. Li medresa Şêxê Taxî (qs.) xwendîye, demeke kin ji Se`îdê Norsî jî ders girtiye. Cara 'ewil li bal bavê xwe întisabê terîqê kiriye, piştî wefata wî întisabê Hizret (Şêx Muhemmed Dîyaüddîn) dike. Şêx 'Elaeddîn di sala 1949'an de wefat dike. 9 kitêbên wî hene.

²²⁶⁷ **'Îstûn:** Sitûn, direk

²²⁶⁸ **'Îşareta hedîsê dike:** Fêrbûna ilmê li ser hemû misilmanan ferz e. (Îbnî Mace, Muqeddîme, 17)

Bixazin ‘ilmê gerçî biçne Çînê
Weha ye emrê peyğember biray min²²⁶⁹

28.

Ji ezmanan pêşî emrê “bixûn”²²⁷⁰ hat

Ji rêzanê cihanê ra biray min

29.

Wekî xandin ji her tiştê ye pêş da

Çima cahil dimînî zir²²⁷¹ biray min

30.

Çiqas ‘umrê te borî tev nezanî

Mekey lawê xu, zana key biray min

31.

Şewitî boy xalî bextê te dema

Neşewtîne tu zarokan biray min

32.

Cihanê da tu may bê luks û fanûs

Di tarîyê mehêl zaryan²²⁷² biray min

33.

Ji xeyrê carîye²²⁷³ zarokê şaliğ

Şelah²²⁷⁴ bê ‘ilm li ku çê bit biray min

34.

Nezan kor e, kerr e, lal e, bela ye

Nenasit dur²²⁷⁵ ji ber, ²²⁷⁶ ev kes biray min

35.

Îlahî! min reha key²²⁷⁷ tu ji cehlê

Digel yar û heval û dost biray min

36.

Bela key tarîya cehlê bi ‘ilmê

---

²²⁶⁹ Îşareta vê hedîsê dike: Ilm ger li Çînê be jî herin fêrbin. (Camiu’s-Saxir 1/30)

²²⁷⁰ Îşareta sûreyê ‘Eleqê dike. (bnr. ‘Eleq: 96/1)

²²⁷¹ **Zir:** Sade, xwerû

²²⁷² **Zaryan:** Zarokan

²²⁷³ **Ji xeyrê carîye:** Ji xêncî (wan tiştan; zarokê salih û hwd. li ku xêr) tê, dirije, diherike.

²²⁷⁴ **Şelah:** Xweşî, çêyi, rihetî, hêsanî

²²⁷⁵ **Dur:** Mirarî, mirwarî

²²⁷⁶ **Ber:** Kevir

²²⁷⁷ **Reha key:** Xilas bike, rizgar bike

Bikey ronî reha min û biray min

37.

Hezîn im dilbirîn im çav tije xûn

Reha key min digel yar û biray min

96.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Divêt wek sosinan nerm û şîrînbêhn û xû²²⁷⁸ bit insan

Wekî belgê gulan paqîş der û hundûr be her insan

2.

Xûyê qenc tev li zanîna bikêr dil ra divêt lewra

Bi ava zanîn û sosinê xûyan tam dibit insan

3.

Bi wî bagê kulîlk û av nebit tê da çi ket bulbul

Weya kûp û kewarê axîne²²⁷⁹ vala çi ket insan

4.

Bi zanîna bikêr û xûyê qenc hêja ye her insan

Wegerne, wek kûpê vala tenê ax e bi can insan

5.

Eger xûyê xirab û cehlê²²⁸⁰ ra insan bibit avis

Wekî kûpê tije jar²²⁸¹ û 'eraq û pîsî ye insan

6.

Dema derbit zimanê wî dirêjit gotinê berbad

Wekî kûpan dide der tiştê tê da ye meger insan

7.

Bi der çendan li ser xu bit bi hundûr ger nebit paqîş

Wekî bonbakî²²⁸² qab zerîn ziyankar û şerr e insan

8.

---

²²⁷⁸ **Xû**: Sinc, exlaq

²²⁷⁹ **Kewarê axîn**: Kupê mezin, kupê ku hingivê tixine nav wê ku ji xweliyê tê çêkirin

²²⁸⁰ **Cehl**: Nezanî, cahêlî

²²⁸¹ **Jar**: Jehr, jehrî

²²⁸² **Bonba**: Bombe

Çiqas dilgeş û nazik bit dîsa guh mede reng û rû

Bi dil dilber nebit insan bi reng û rû çî ye insan

9.

Wekî bûk bête xemlandin bi der dar e dîsa êzing²²⁸³

Nebit ruhekî xêrxaz û bilind meqşed çî ye insan

10.

Bi kok û rîçikan ber roj firîn beyhûde ye lewra

Eger cewher nebit tê da bi eşlê xu çî ye insan

11.

Bilindqedr e gula nazik egerçî eşlê wê sinc²²⁸⁴ e

Wehay nêrgiza bêhnxeş xu bi kok pîvaz e ey insan

12.

Ji nême²²⁸⁵ misk dibit peyda ji axê sosin û sunbul

Ji agir nûr dibit peyda ji çilka menîyê insan

13.

Ji ehlê beytê bû Selmanê Farisî²²⁸⁶ welê Bû Cehl²²⁸⁷

Nîşana kufre danî ser Xudayê çêkerê insan

14.

Wuşay kok û rîçikan ra nîne ‘ibret di vê rê da

“Fela ensabe beynehûm”²²⁸⁸ bes e ‘ibret ji bo insan

15.

Bi gor karane²²⁸⁹ kêrhatî merovan ra dibit qîmet

Kesî nîne jê ra ew kar di me‘nê da nîne insan

16.

Ji herfan û ji lefzan²²⁹⁰ ra dibit qîmet bi kûr me‘nan

---

²²⁸³ **Êzing:** Darê hişk ê ku bona şewatê

²²⁸⁴ **Sinc:** Stirîn, dirî

²²⁸⁵ **Nême:** ‘Edab, bezek, îltîhab

²²⁸⁶ **Selmanê Farisî:** Yek ji wan namdartirîn sahabeyan e. Beriya ku misilmantiya xwe kole bûye, piştî ketina Îslamiyetê ji aliyê Hz. Pêxember hatiye azad kirin. Di şerê Hendekê de fikra hendek/kor kolandin ya wî bû. Nêzî 60 hedîs rîwayet kirine. Di serdema Hz. ‘Omer de bûye waliya bajarê Medayînê û di sala 655’an de li wir wefat kiriye.

²²⁸⁷ **Bû Cehl:** Ebû Cehl. (bnr. 63/9)

²²⁸⁸ Di navbeyna wan de neseb tune ye. Îşareta vê ayetê dîke:

(فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ)

Dema di sûrê de were pifkirin, êdî wê rojê di nav wan de ne neseb feydê dide ne jî li hev dipirsin. (Muminûn: 23/101)

²²⁸⁹ **Karan:** Kar, ‘îş

²²⁹⁰ **Lefz:** Gotin, peyv, bêje

Bi xûyê qenc û hissê qenc tenê insan dibit insan

17.

Eger me'na nebit lefz û hurûf²²⁹¹ beyhûde çizgî²²⁹² ne

Wehay qencî nebit qalibekî beyhûde ye insan

18.

Gelo lêxistina zêran nebit ma dê çi bit sikke²²⁹³

Weya ew karê kêrhatî nebin ma dê çi bit insan

19.

Bes her me'na bi gor azatîya²²⁹⁴ fikrê dibit dilkeş

Çi ye me'na di fikra aza da derbaz neke insan

20.

Welê azatîya fikrê bi gor dost û hevalan e

Bi hogir û hevalê pîs pûç e fikra serê insan

21.

Gelo kakilê hêja tête derxistin ji gûza pûç

Çilo fikra xirab me'nayê şîrîn zewq dide insan

22.

Xudayê lemyezel²²⁹⁵ kirye ji me'nê ra fikir kanî

Eger paqîş nebit kanî çilo jê vedixût insan

23.

Egerçî nêrîna 'eqlê ji me'nê ra dibit kanî

Dirêjît mastê me'nayê di 'eqlan da dilê insan

24.

Wuşay kovik ji me'nê ra dil e 'eql her wekî meşk e

Qirêjîn bit eger kovik qirêj e mast jî ey insan

25.

Welê tê mastê me'nayê ji dost û hogir û çewran²²⁹⁶

Dirêjît kovika qelban bi destê dostan ey insan

26.

---

²²⁹¹ **Hurûf:** Pirjimariya “herf” e. Herf, tîp

²²⁹² **Çizgî:** Xêz

²²⁹³ **Sikke:** Ew muhra hesinî ye ku li ser wê, navê şah/padişahêkî dinivîsî. Her şahêk li ser perê zêrê hingê, ji bo ku navê şah hebe, bi wê muhrê hesinî îşaretê datanîn. Sikke navê wê muhra hesinî bû.

²²⁹⁴ **Azatî:** Aza, sexm, xurt, ne pûç

²²⁹⁵ **Lemyezel:** Ew ê ku wenda nabe, her heye

²²⁹⁶ **Çewran:** Pirjimariya “çewre” ye. Çewre, dorhêl, derûdor, çarhêl

Heval û hogir û çewre xirabxûy û qirêjîn bin
Heçî me' na ji wanan tê qirêj û pîs e ey insan
27.

Divêt bo te hevaleyê paqîş dil şade wekî neynik
Bi feyza suhbeta wî da bibî kamil tu ey insan
28.

Kesî tev kijekê rabe rûnê nikil di gû da ye
Wuşay dûr birreve hetta dikarî ji şerrê insan
29.

Hevalê xûxirab wêran dike mala dilan berxo
Tînin xar hêlûna qelban dijî li ser serê insan
30.

Digel naehlê rûniştin ji qelban ra wekî ar²²⁹⁷ e
Neke wêran **Hezîn** mala dilê te xûxirab insan

97.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Pesnê bê dawî Xudê ra bin ku Wî
Daye me Îslam û Quran û îman

2.

Em kirine pêçûyê peyğemberê
Ûmmeta wî çêtirînê ûmmetan

3.

Barana rehm û emanê tim û tim
Bibare ser serwerê axir zeman

4.

Ew nebîyyê heq di nêv peyğemberan
Bona teşrîfê bilind kir asîman

5.

Hem bibare ser heval û alê wî

---

²²⁹⁷ Ar: Agir

Wan muselmanî bela kir li cihan

6.

Bê xew û rahet xebitîn şev û roj
Rê kirin bo dîne Eħmed mal û can

7.

Qenc bizane wan şîretan ey delal
Tên bi îlhamê ji qudsê ser dilan

8.

Şade hikmet in Xudê ew rihtine²²⁹⁸
Ji dilê tev nûrê bengî²²⁹⁹ ser ziman

9.

Bengîyê nûra cemala²³⁰⁰ heqq e ew
Gerçî bengîyê birra²³⁰¹ îro nema

10.

Dewra payîzê, ne çag e boy gulan
Lêbelê dem dem dibînî tê gulan

11.

Di zivistanê ji bulbul nayê deng
Neku wê danîne cinsê bulbulan

12.

Ref bi ref bulbul hene wê da welê
Nabînin wê da pîvok û sosinan

13.

Kel nayê dîzê dema germî nebit
Dil nayê coşê bê 'eşqa hîvrûyan²³⁰²

14.

Dostê heq bin perdeya nûrê ne her
Neku nînin lewra nayên ber çavan

15.

Nûr bûye perde ji dîtina ewan

---

²²⁹⁸ **Rihtin:** Rijandin, ro kirin

²²⁹⁹ **Bengî:** Evîndar, dildar

²³⁰⁰ **Cemal:** Rindî, bedewî, spehîfî

²³⁰¹ **Bengîyê birra:** Evîndarên rastîn, 'aşiqên heqîqî

²³⁰² **Hîvrû:** Ew rûyên ku mînanî hîvê geş û rewnaq

Çawa roj perde ye bo şevşevokan²³⁰³

16.

‘Ilm û hikmetê dirije ev qelem

Ji xu ra van gotinan ni‘met bizan

17.

Pur mekey behsa pîrek û pesnê wan

Peyv bikey areste²³⁰⁴ dûr be`j tewşîyan

18.

Gerçî pîrek sirr e boy ‘iffetê lê

Dûrketin boy te çêtir tê her ji wan

19.

Nabe wek Yûsifê Mişrî her zulam

Wek Zelîxayê bizan giştê jinan

20.

Terk bikey rindan û hevalîya wan

Boy bibî rind û bilind û serşivan

21.

Jina rind û zevîya ber gund da xêr

Tu nîne weha gotîye baqilan

22.

Dûrkeve ji aletê listikê xweş

Hem ji rû rûtê geşê nermê cuwan

23.

Roja taştê tete girtin ger xuyab²³⁰⁵

Viz tê şûr û tîr dema rû ket guzan

24.

Ger bipîvî wî li hîvê zêde tê

Ronîya rûyê wî xortê wek fîdan

25.

Kûr binêre dawîya rindîya te

Hujmukarî²³⁰⁶ ma dibînî her wusan

---

²³⁰³ **Şevşevok:** Pêçermok, baçermok, çilçilî

²³⁰⁴ **Areste:** Fesîh, zelal, xweş

²³⁰⁵ **Xuyab:** Xuya bibe

26.

Ma *kîjan* gul e *napirmile*²³⁰⁷ *kîjan*
Cuwan e *pîr nabe* bi *borîna zeman*

27.

Yan *kîjan rû ye* ku *naqûrmiçike*
Piştî pîrîya dixînit ber *nigan*

28.

Yan *kîjan por* e *sipî nabe* tu *car*
Yan *kîjan pişt* e ku *nabe wek kevan*

29.

Heq *bizane*, heq *binase*, heq *bixaz*
Heq *bibêje*, heq *bibîne* her *zeman*

30.

Ger tu *mêr î*, *nêzi* `eraqê *mebe*
Çer *dixaze dînîyê xudyê heşan*

31.

Her *bitirse ji Xudê*, *tirsa Xudê*
Çi *dilê da hebe dibe`j gîştîyan*

32.

Ne *jêhatî ye kesê rêbir* tu *car*
Her *jêhatî ê`j Xudê tirsok bizan*

33.

Her bi *şer`a Muştefa*²³⁰⁸ *bawer bikey*
*Guh medê şev hêvîyê îstirêkan*²³⁰⁹

34.

Qudreta heq da hemî heş mane mat
Her *wî rîya me bi me daye nîşan*

35.

Tiştê heq teqdîr biket her *ew dibit*
*Tiştê ew jê ra bibêje: “kun fe kun”*²³¹⁰

---

²³⁰⁶ **Hujmukarî:** Evîndarî

²³⁰⁷ **Napirmile:** Naçilmise

²³⁰⁸ **Muştefa:** Hz. Pêxember Muhammed Mustefa (saw.)

²³⁰⁹ **Îstirêk:** Stêrk

²³¹⁰ **Dibêje bibe, dibe.** Îşareta vê ayetê dike:

36.

Nivîsandîye mirin her tiştî ra
Pur civat kême bûne, pur dewlet neman

37.

Pur beyaban²³¹¹ bûne bajar, pur bajar
Bûne yaban,²³¹² pur seray bûne xopan²³¹³

38.

Kanê Nemrûd kanê Ken'an kanê ew
Qodemanê danî û avête kan

39.

Li ku ne Fir'ewn û 'Ad²³¹⁴ û ew kesê
Rakirin ehram²³¹⁵ û burcê Nînuwan²³¹⁶

40.

Kanê xudî 'eqî û zanîn û kemal
Kanê qewmê pêşîn û mêrê beran²³¹⁷

41.

Kanê ew mêrê bi kilsê²³¹⁸ çêkirin
Tevda mirin fayde neda qil'etan²³¹⁹

42.

Wê Xudê vegeerîne her yek ji wan
Wê bide wanan cezayê karê wan

43.

Gedeyo! guh de evan şîretê ku
Bûne para çêtirînê ûmmetan

44.

Her bixaz 'ilmê, tural mebe çiqas

(إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ)

Fermana Xwedê –dema ku ew tişteki bixwaze- tenê ev e ku jê re bibêje “bibe”. Vêca ew jî di cih de dibe.
(Yasîn: 36/82)

²³¹¹ **Beyaban:** Çol, çolistan

²³¹² **Yaban:** Çol, çolistan

²³¹³ **Xopan:** Kavil, wêran, xirbe

²³¹⁴ **'Ad:** Ew kewma ku Hûd (as.) ji wan re wek pêxember hatibû şandin.

²³¹⁵ **Ehram:** Goristanên mezin ên fir'ewnên/şahên Misirê.

²³¹⁶ **Nînuwa:** Nînowa. Li bajarê Mûsilê navê cihekî ye ku bi kela û burcên xwe ve namdar in. Herwiha Hz. Yunûs jî wan re wek pêxember hatibû şandin. (Pala, *b.n.*, 483.)

²³¹⁷ **Mêrê beran:** Biwêjeke kurdî ye ku bi wateya; mêrê xurt û bihêz.

²³¹⁸ **Kils:** Cis, kirêç

²³¹⁹ **Qil'et:** Kele, keleh

Dûr e xêr û bê²³²⁰ ji insanê nezan

45.

Pur bibe zana di dînê Eḥmedî

Neqete ji bona zarok û jinan

46.

Bê xew û raḥet bixûn teḥşîlê key

Deryaya ‘ilmê da noq be wek ḥûtan²³²¹

47.

Derxîne ji durr û mercanan xu ra

Pê bigêje feyz û nûr û nisbetan

48.

Mebêje borîye çağa zanînê

Kî biçe rê da digije wargehan

49.

Av ji boy hey hey dirijin û diçin

Tête rojek ew digijin deryayan

50.

Ma kîjan hevrazê ra dawî nîne

Yan kîjan şev e dimîne her wusan

51.

Wek nezanînê şevêk tarî nîne

Bixebitî dawî tê lê bê guman

52.

Kuştina duşmen di pur zanîna te`y

Her bi karê qenc e xemla zanînan

53.

Bixebite bilebite şev û roj

Hêla beḥra ‘ilmê da biç wek çeman

54.

Gora qanûna zimanan tu bipeyv

Tevlihev diket bê qanûn gotinan

55.

---

²³²⁰ **Bêr**: Bereket

²³²¹ **Ḥût**: Masiyên herî mezin, balîna

Her bi qanûnê qezîdan²³²² dilber e
Xoy nebit xarin kelî tê ser ziman
56.

Şî' rê çêkey, lê reha min da here
Karê dunyayê nede qeş ber çavan
57.

Pê bixaze pesnê heq berdana heq
Ber bide qencîyê ne pesnê jinan
58.

Şî' r nîşan e ji kemal û fezlê ra
Pur hêja ye dema nekev ber nigan
59.

Bernigîya şî' rê wek were gotin
Bona pê malê dunê were civan
60.

Ehlê fezlê tev mirin borîn û çûn
Geyr ji bê navê bêbavan kes nema
61.

Kî îro şêx e kî ağa ye kî mîr
Rastî nîne navê wan tête`j bavan
62.

Ger nebêjî şeyxo, mîro, ağawo
Dilê te mêze bikin wek duşminan
63.

Gotina min tevhevê wan ra nîne
Gotina min sexteyan ra ye ji wan
64.

Ramûsana dest tu carî naxazim
Ji kirin çî ye wî ra wek ramûsan
65.

Ger bide koletî ye, eger nede
Şermî ye, bêşek ji bona merovan

---

²³²² **Qezîdan:** Axaftin, qisekirin

66.

Destê ehlê ‘ilm û ‘edl û fezlê her
Ramûsana wan xu ra qencî bizan

67.

Lewra ava ye cihana me bi wan
Pur bizane qîmeta wan pêşuwan²³²³

68.

Tarî ye ‘alem nebe zanîn çawa
Şêlû ye jîna bê ‘edla²³²⁴ ‘adilan²³²⁵

69.

Di dinê da roj nebe nabe heyat
Roj li jor nebe heyat nabe dîsan

70.

Milletê mezin nedêre²³²⁶ daweran²³²⁷
Tev li zanan dikeve her ber nigan

71.

Gerçî bilind be hetta pê wer biçê
Tête xarê dawîya wî ye zîyan

72.

Wek “bigire” nîne şîrîntir qezî²³²⁸
Tâlê gotinan, bibêjî “hêvîyan”²³²⁹

73.

Merd bibe merdî bikey her kesî ra
Merdî kar e bona mêrê pozberan

74.

Mulkê Kisra²³³⁰ nehêjaye kerkî nan
Dila behran bes tê ava kanîyan

---

²³²³ **Pêşuwa:** Pêşeng, serek, serok

²³²⁴ **‘Edl:** Dad

²³²⁵ **‘Adil:** Dadwer

²³²⁶ **Nedêre:** Dermexîne

²³²⁷ **Dawer:** Dadger

²³²⁸ **Qezî:** Axafîn, xeberdan

²³²⁹ Kesek biçê cem yekî jê tiştê bixwaze û ew kes jî heke bibêje keremke “bigire”, ji wê xeberdanê şîrîntir xeberdan nîn e. Lê tiştê ku jê tê xwestin, nedê û bibêje “hêviya min heye ku...” hingê ji wê gotinê tahlîr tu gotin tune ye. (H.)

²³³⁰ **Kisra:** Bi giştî navê şahên Îranê.

75.

Bide ber çavan “qesemna beynehum”²³³¹

Dibînî wê da hemî kûrê *sirran*

76.

Ji xebatê nîne tiştê tête dest

Hem ji t̄eralîyê nîne hewceman

77.

Pur xebatker mane mat rizqê xu da

Çawa heşvan mane rê da bê gihan

78.

Lêbelê t̄eral û xêv²³³² çûne meqam

Sağ dimîne leng diçe xweş wargehan

79.

Teqşîmata heq ezel da çêbûye

Her bi gor wê rizqê me tê bê guman

80.

Dev ji dunyay berde lewra ‘adet e

Wê *ra* rakirin û danîna kesan

81.

Jîna dev berdayê dunyayê *mîna*

Jîna dostê wî ye belkî ev bizan

82.

Pur merovê pur nezan tê zengîn in

Pur *zana* tê perîşan û pur *êşan*

83.

Pur *jêhatî* nagijin *jê* meqşedek

Lêbelê tirsok digijin meqşedan

84.

Hêdî dunyay da biçê terk key *hîlan*²³³³

Li dinê hîlekirin terkê bizan

---

²³³¹ Di navbeyna wan de par vekir. Îşareta vê ayetê dike:

(نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا)

Di jiyana cîhanê de me rizqê wan di neqeba wan de pareve kiriye. (Zuxruf: 43/32)

²³³² **Xêv**: Xêvik, sefik, kêmaqil

²³³³ **Hîlan**: Hîle, fêl, fend, dek

85.

Xudê çawa daye te, tu jî bide
Li serê xu nehêle heqqê kesan

86.

Destê tiştê heq daye wî ew nede
Xudê bavêje *ser* wî derd û belan

87.

Nefire bi kok û çiqûlkan tu car
Cewhera zatî ye her eşlê mêran

88.

Pur *caran* mezin dibe merov bê bav
Bişelînî zêr diqete`j xurdeyan

89.

J *istûrîyan* gul dibin çawa ku her
Ji pîvazan em diçînin nêrgizan

90.

Tê ji golika gèzalê *miska* xweş
Çêdibe ji *axa* ber nig jîn û can

91.

Qîmeta insan e qencîya *wî* her
Çi gelek û *hindik* bike`j qencîyan

92.

Veşare zengînî û neçarîyê
Ji şeralan dûr keve kar key peran

93.

Vî zemanî da divê heyî²³³⁴ hebe
Ku selam her li mihane, ne`l *rûyan*²³³⁵

94.

Her xweş e bustan bi nêrgiz û gulan
Hêja ye derya bi durr û *masîyan*

95.

---

²³³⁴ **Heyî:** Dewlemendî

²³³⁵ **Rû:** Li vir ji “rû”yê mebest “rûmet û şeref” e. Ango di vê zemanê de divê dewlemendî hebe, lewra insan selama xwe ji bo rûmeta mirovan nade, ji bo zêdebûna hejmara pez û mihan anga dewlemendiya însên dide. (H.)

Bixebite biqefîle²³³⁶ dûr keve

Ji hevalîya xudî 'eyb û xêvan

96.

Rek²³³⁷ di nêv çikotî²³³⁸ û îsrafê hey

Herdu daîm bin dikujin merivan

97.

Xu nexe 'eybdarîya qencê berê

Ew nelaîq in ji bo şemtandinan²³³⁹

98.

Paç bixe guhkê xu²³⁴⁰ borînê ke qenc

Da bibî milletê xu ra sermîyan²³⁴¹

99.

Her kesî ra heye tim tim xêrnexaz

Ger bijî تنها li ser pozê çîyan

100.

Dûrê dernojan²³⁴² here terk key ewan

Tim nebaşî her dibare ser ewan

101.

Zulma cîranê nebaş derbaz bikey

Ger nema şebra te çêtir tê revan

102.

Tim û tim bitirs ji zulma padişah

Pev²³⁴³ meçe tev wî kesî bêje heman

103.

Ḥakimî te ra ne lazim e welew

Bixazin ji te tu guh med lewmkeran²³⁴⁴

104.

Nîvê insanan neyarê ḥakim in

---

²³³⁶ **Biqefîle:** Biweste

²³³⁷ **Rek:** Rêkî, rêyekî

²³³⁸ **Çikot:** Tima, destgirtî, pintî

²³³⁹ **Şemtandin:** Şemitandin, şelifîn

²³⁴⁰ **Paç bixe guhkê xwe:** Biwêjekî kurdî ye ango; guhê xwe nedê

²³⁴¹ **Sermîyan:** Serok, pêşûwa, pêşeng

²³⁴² **Dernoj:** Ew kesê ku şerm û 'eybên mirovan vedikolin û derdixin.

²³⁴³ **Pev:** Pê, dû

²³⁴⁴ **Lewmker:** Lomaker, ew kesî ku loma mirovan dike

Weqta `adil be tu bihêl zəlîman
105.

Ḥakim her dûr e ji her lezzetê xu
Herdu destê wî dixînin zencîran
106.

Ji giranî û ji kêmbîya heye
Lefzê²³⁴⁵ qazî²³⁴⁶ da bigire `ibretan
107.

Lezzeta ḥakim ne henber e tu car
Ezyetê wî wê dema jê tê qetan
108.

Ḥukm û walitî welew xweş tîn welê
Wek zehîr in ew di nêva hingivan
109.

Ezyetê cahan²³⁴⁷ weza kir²³⁴⁸ cismê min
Ji mudarata²³⁴⁹ neehlan el-eman²³⁵⁰
110.

Kurt bikey hêvîyê dunyay da hema
Heş ra nîşan kurtkirina hêvîyan
111.

Ew kesê mirin wî ġafil da divê
Heqq e ew daim biket ah û fiğan
112.

Ser hevalan da *herre* pey hev *merre*²³⁵¹
Pur çûyîn têne dora melûlîyan²³⁵²
113.

Roj zivistanê da boy kî kêmbî xuyay
Tê ji hezkirin ne wek ya havînan
114.

---

²³⁴⁵ **Lefz:** Peyv, bêje

²³⁴⁶ **Qazî:** Dadger, qadî

²³⁴⁷ **Cah:** Meqam, paye

²³⁴⁸ **Weza kir:** Ze`îf, jar û qels kir

²³⁴⁹ **Mudarata:** Birêvebirin, kargerandin

²³⁵⁰ **El-eman:** Hawar, alîkarî

²³⁵¹ **Merre:** Were

²³⁵² **Melûlî:** Kerb, keser

Guh mede reng û *rûyan*, rext û çekan

Cewherê insan bigire ber çavan

115.

Ker ker e, bê huner e dîsa welew

Bînî dîwanê, lê key kincê şehan

116.

Zana hêja ye, welew qetabe çek²³⁵³

Çer dibe kêr, zêr bi kevnîya kîsan²³⁵⁴

117.

Bi xizanîyê kemal kêr nabe qet

Roja ber avan dara nîne ziyan

118.

Gerçî ronî kêr e wê çagê welê

Dîsa roj e sipî û geş tê cihan

119.

‘Acizî ye, hezkirana ji welat

Dûr keve, rast tê ji ehlan²³⁵⁵ bedelan²³⁵⁶

120.

Ew bi seknandinê bêhn dide welê

Hîv bi gerrê tête tam ser ‘aleman

121.

Rovîyek gerra çêtir tête ji wî

Şêrê seknandî li cem xudyê heşan

122.

Nêz bizane dûr eger te ra nebe

Jarê wek hingiv bizan kar bide can

123.

Şevşevokê ra şeva tarî divê

Gerçî roj ronî ye bona ‘aleman

124.

Pîrê bernig²³⁵⁷ ra mirin zêrê zer e

---

²³⁵³ Çek: Kinc, cil, libas

²³⁵⁴ Kîs: Ji bo pere, dirav û zêr xistinê torbê biçûk, kîsik, qewlik

²³⁵⁵ Ehî: Egrebe, nas û dost

²³⁵⁶ Bedel: Li şûna wan

Gerçî jînê tim dixaze nû cuwan

125.

Neku her tiştê bedew tê ber dilek

Ew bedew têtê li cem hemî dilan

126.

Leyla dilber bû li cem Mecnûn welê

‘Aşîqek reş bû li cem şahê cihan

127.

Hatina Eḥmed pîrozî bû welê

Rûreşî bû ew li cem Bû Leheban²³⁵⁸

128.

Ew yedî beydaki²³⁵⁹ Mûsa ra hebû

Korîya çavan bû bona Qarûnan

129.

Îbrahîmê ku xelîl²³⁶⁰ bû cem Xudê

Şade duşmen bû di qelbê Nemrûdan

130.

Ey **Hezîn** hikmeta şade bes birêj

Lewra nankor in purê ehlê zeman

131.

Hezkirina vê dunê ko kirye heş

Birre nabe tu çiqas pê dî hesan²³⁶¹

132.

Bes bibêje hikmetê ma dê çiket

Çira bi koran û şîret bi dînan

133.

Lê çi kem ez îxtiyar çûye ji dest

Tev bê hemdî tîne der ah û fiğan

134.

Bulbulê gul dîtî çer kerhes²³⁶² dibe

---

²³⁵⁷ **Pîrê bernig:** Ew mirovên pîr û kal bûne û ketine ber nigan, nikarin xwe bi xwe xwedî bikin

²³⁵⁸ **Bû Leheb:** Ebû Leheb. (bnr. 16/7)

²³⁵⁹ **Yedî beyda:** Destê sipî. Ji hêla Xwedê ve ji Mûsa pêxember re hatiye dayîn. Hz. Mûsa bi destûra Xwedê destê xwe dixiste nav bin çengê xwe û derdixist, destê wî wekî rojê dibiriqî û diçilwîlî.

²³⁶⁰ **Xelîl:** Dost, heval û hogir. *Xelîlullah* navlêka Hz. Îbrahîm e ku tê wateya; dostê Xwedê.

²³⁶¹ **Hesan:** Kevirê ku bi das, tirpan û kêran tûj dikin, kevirê tûjkirinê

Ev di rê da çer dibirre gulgulan

135.

Baqilê dîtî dema bibîne kûr

Hatiye ser lêva kaş diket eman

136.

Bo xelaşîya wî korê bê temîz

Ev e can û hikmeta van gotinan

137.

Ez dizanim dîkê bang de bê zeman

Serê wî tê jê kirin dest da heman

138.

Gerçî vê bangê ra ev dem nîne çağ

Lê bûme qurban ji bo xelqê nezan

139.

Xudêyo ihsan bikey, in ‘am²³⁶³ bikey

Belkî ev şîreta, şîn be`l hindikan

140.

Ava heyatê dizê ji lefzê²³⁶⁴ wan

Her wekî jarê²³⁶⁵ dikujin duşmenan

141.

Ey merovê gotinê²³⁶⁶ ‘eybdar dikey

Mêşa rêxê ra êş e bêhna gulan

142.

Bizvire ji henberîya şî‘rê min

Da bi ahê min te nedin ber tîran

143.

Nermîya mêran nexapîne te ha!²³⁶⁷

Nermîya maran heye jê tê revan²³⁶⁸

144.

---

²³⁶² **Kerhes:** Bêdeng, deng jê dernayê

²³⁶³ **In ‘am:** Nîmet

²³⁶⁴ **Lefz:** Gotin, peyv, bêje

²³⁶⁵ **Jar:** Jehr, jarî

²³⁶⁶ **Gotinem:** Gotinê min

²³⁶⁷ **Ha:** Daçeka hişyarkirinê ye.

²³⁶⁸ **Revân:** Revîn, jê dûrketin

Her wekî avê diçim xar û xweş im
Av dema germ bit dikuje dide jan
145.

Çer bixazî wer dê fetlinî²³⁶⁹ welê
Wek hezîran im zû nayê mê şikan
146.

Çi bikim mame zemanek wer da ez
Kî xudîmal be ew e ağa û xan
147.

Her divê her kes wî ra hürmet bike
Ku mirovê halsivik ra nîne şan
148.

Tevhevê insanê çagê cahil e
Ez ji wan im berde dev ji me'na wan
149.

Behekî bêbin e ev me'na hêlû-
na, civînî²³⁷⁰ ji binê wê cewheran
150.

Ji vê seydatî²³⁷¹ û suxtetîyê²³⁷² ra
Xiqr û Mûsa her divêtin bê guman
151.

Lew me kurt kirîye şerha Lamiya²³⁷³
Îbnî Werdî²³⁷⁴ da nede melûliyan²³⁷⁵
152.

Ev jî wek eşlê xu şîrîn û şî n e
Dilreva ye xweşeda ye bê guman
153.

---

²³⁶⁹ **Fetlinî:** Fetilandin, zivirandin

²³⁷⁰ **Civînî:** Bivivînî, berhev bikî

²³⁷¹ **Seyda:** Mamoste, fêrmend

²³⁷² **Suxte:** Feqî, xwendekar, şagirt

²³⁷³ **Lamiya:** Helbestekî Îbnî Werdî ye. Ji ber ku qafiyeya wê bi tîpa “ ڤ : lam”ê hatiye çêkirin, navê wê helbestê jî wisa danîne. (Ji bo agahiyên zêdetir bnr. Selami Bakırcı, “İbnü'l-Verdî'nin Nasihatü'l-İhvan Adlı Kasidesi Ve Çevirisi”, *Turkish Studies*, Volume 8/13 Ankara 2013, p. 13-20.)

²³⁷⁴ **Îbn-i Werdî:** Yek ji wan namdartirîn şa'îrên 'Ereban e. Di sala 749'an de wefat kiriye. Qesîdeya wî ya Nasîhetu'l-İhvan (Ji hevalan re çend nesîhet) gelek namdar e.

²³⁷⁵ **Melûlî:** 'Acizî, şeqizî

Ger bibînî wê da kêmiyek bizan
Ew ji halê min û kurtîya zeman
154.

Lewra şevêk ji şevê payîza kurt
Dema çêkir gerdena van cewheran
155.

Di sala hezar û çar şed û *dudyê*²³⁷⁶
Hicrê da me tercume kirye bizan
156.

Hêlekê beþlandin û tedrîs²³⁷⁷ hebû
Hêlekê nexweşî bend kiribû can
157.

Ez gelek pîroz û dilxweş im ji bext
Ger ji wê nefê²³⁷⁸ bibînin xandevan
158.

Barana rehm û emanê birrije
Ser Resûlê çêtirînê çêbûyan
159.

Hem li ser alê delalê Muştefa
Hem li ser heval û qencê borîyan
160.

Ûetta ser belgê gulan da, ket xunav
Ûetta ba raxîne ser hev çimenan
161.

Ûetta bulbul wîlwîlê kin boy gulan
Ûetta dostê heq birêjit hêstiran
162.

Tu kerîm²³⁷⁹ î, Tu rehîm²³⁸⁰ î, Tu ‘elîm²³⁸¹
Tu dizanî çi ye derman çi ye jan

²³⁷⁶ Hezîn vê helbestê hîcrî di sala 1402’an (m. 1982) de , wek şerha qesîda Lamiyê nivîsiye.

²³⁷⁷ **Tedrîs**: Perwerde kirin, ders dayîn

²³⁷⁸ **Nef**: Menfa‘et, havil, sûd

²³⁷⁹ **Kerîm**: Ew ê ku camêrî, merdî û kerema wî pir e û bêpîrsîn dide.

²³⁸⁰ **Rehîm**: Ew ê ku li axretê li bawermendan tê rehme, li wan dibûre, wan dibe cihê xweşî nimetan.

²³⁸¹ **‘Elîm**: Ew ê ku zana û pîspor e, zanîna wî dor li her berçav û veşareyan, raz û eşkereyan, mumkin û nemumkinan, ‘alema jorîn û jêrîn, dema borî, dema têdeyî û dema bê girtiye û tiştêk li ber wî veşartî û nehan namîne.

fa' ilun/ fa' ilun/ fa' ilun/ fa' ilun

Mutedarik - + - / - + - / - + - / - + -

1.

Ey cuwanan ê Îslamê ca tevgerin!

Çû welat û çû dîn bo me heq bû mirin

2.

Bona Quran û Îslam û şer' a Resûl

Rê bikin mal û can, cennetê bikin

3.

Musliman xortê qenc nîne boy te mirin

Riya dîn da mirina te ye jîn kirin

4.

Zen mekey kuştîyê rîya heq da mirî

Ew li cem Rebbê xu xweş e tê rizq kirin

5.

Bixebit bilebit bona dîn û dunê

Çûk bi yek çengekê²³⁸² tu carî nafirin

6.

Zêr û zor ger nebin dîn û dewlet diçin

Hebûna me diçe dîn û dewlet herin

7.

'Ew' ewa kûçikan li welatê we tê

Hûn bi rastî şîrîn dengê wan bibirin

8.

Gujgujîn wek hilo²³⁸³ ser bûmê²³⁸⁴ duşmenan

Hev daxin hêlûnan kokê wan bibirin

9.

Ger nebit axa Îslamê paqîş ji wan

Tariy û şêlû ye ew jîna tê kirin

²³⁸² Çeng: Per, bask

²³⁸³ Hilo: Eylo, qertel

²³⁸⁴ Bûm: Kund

10.

Ma *heqq* e tu hebî xortê dil tev îman
Şer‘a Eħmed were îro pê qirf kirin²³⁸⁵

11.

Nêz bibin, dest bidin hev ji bo dînê xu
Van neyarê gedar dîn ji bin rakirin

12.

Qıştina qijikan bêrehet kirne em
Hûn quling in birra ser me da vegerin

13.

Vegerin ser me da xweş bixûnin bilez
Dengê wan qijikan guhkê me ker kirin

14.

Duşmenê dîn û milletê me ne qijik
Wan welatê şîrîn bin *da* wêran kirin

15.

Bixunin, bixunin, bixunin xortê qenc
Hûn quling in bi deng boy me berjêr werin

16.

Ellah! Ellah! bibêjin êrîş kin li wan
Bi cesaret herin ew hemî laxxur²³⁸⁶ in

17.

Bi helanek²³⁸⁷ ji tirsan dibin tar û mar
Ew ji şe‘nan²³⁸⁸ dûr in, bona lax²³⁸⁹ digerin

18.

Laxê madê²³⁹⁰ li ku dîn²³⁹¹ li ser datînin
Xançeha²³⁹² me‘nê dîn, ji hema dûr terin²³⁹³

19.

---

²³⁸⁵ **Qirf kirin:** Tinaz kirin, henek kirin

²³⁸⁶ **Laxxur:** Mirarxwar, kelaxxur, leşxwer, beratexwer, ewê ku miraran dixwe

²³⁸⁷ **Helan:** Meydan xwestin, li meydanê qîr kirin, gefandin, tehdît kirin

²³⁸⁸ **Şe‘n:** Hal, rewş

²³⁸⁹ **Lax:** Mirdar, kelax, berate, termê heywanê mirî

²³⁹⁰ **Laxê madê:** Berateya maddeyê, mirdara maddeyê

²³⁹¹ **Dîn:** Dibînin

²³⁹² **Xançeha:** Sifrê nan xwarinê ye ku piçek ji ‘erdê bilind e û girover e

²³⁹³ **Dûr terin:** Dûr dikevin, dûr diçin

Bona dînê mubîn²³⁹⁴ cehdê tim ket²³⁹⁵ **Hezîn**

Hetta ku nekeve qirika wî xirin²³⁹⁶

99.²³⁹⁷

mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - -

1.

Payîza paşîn e îro

Dilê min gemgîn e îro

Li min huzn û şîn e îro

Gelî dost û gelî yaran!

2.

Li daran tev pelan zer kir

Dil û kezeb li min ker kir

Ji dostan, dost û yar dût kir

Gelî dost û gelî yaran!

3.

Ji zozanan quling çûne

Gul û bilbil tine bûne

Warê vala me ra şûn e

Gelî dost û gelî yaran!

4.

Tenê mame di şehrayê

Weka Mecnûnê Leylayê

Şev û rojan me xew nayê

Gelî dost û gelî yaran!

5.

Heval çûn menzilê canan

Gihîştin xanî û xanan

Tenê mame li şûn konan

---

²³⁹⁴ **Mubîn**: Eşkere, zelal

²³⁹⁵ **Cehdê ket**: Xebatê bike, bişuxile

²³⁹⁶ **Xirin**: Dema meriv dimire dengê ku jê derdikeve, xirexir

²³⁹⁷ Ev helbest cara yekem di hejmara 14. a kovara Nûpeldayê de hatiye weşandin. bnr. Emin Agahdar, "Çîroka Helbesta Payîza Paşîn a Melayê Hezîn", Nûpelda, Wan 2013, j. 14., r. 39-41.

Gelî dost û gelî yaran!

6.

Tenê mame li van waran

Dibarin hêstir wek baran

Hevalê kevir û daran

Gelî dost û gelî yaran!

7.

Çima pirsê li me nakin

Şûna bavan ava nakin

Çavên tim şil zuha nakin

Gelî dost û gelî yaran!

8.

Bihara ‘umrê qenc borî

Bi axîn û gem û dûrî

Ne Behram e ne jî gûrî²³⁹⁸

Gelî dost û gelî yaran!

9.

Dunê xweş tê ji mêran ra

Ku ava kin ji xêran ra

Xu hazir kin ji bêran ra

Gelî dost û gelî yaran!

10.

Dunê ne dostekî rast e

Emîn²³⁹⁹ tê da neraweste

Diçin jê pale û hoste

Gelî dost û gelî yaran

11.

Gelek bajarî û gundî

‘Ereb, rom û ‘ecem, kurdî

Elemdar in bi vî derdî

Gelî dost û gelî yaran!

---

²³⁹⁸ **Behram û gûrî:** Navê şahekî Îranê ye. Behram nêçîra gûran (kerên çolê/zebra) gelek hezdikir û gelek caran li pey gûran diçû. Dîsa rojekê li pey gûrekî diçe êdî qet venagere. Li her derî digerin lê ne gûrî dibînin ne jî Behram. (Pala, *b.n.*, r. 63.)

²³⁹⁹ **Emîn:** Wêra, wêrek

12.

Gelek hatin gelek çûne
Gelek mirin gelek bûne
Belê dunya ne tu şûn e
Gelî dost û gelî yaran!

13.

Di nava sar û sermayê
Neçar mame li ber bayê
Hewar dikem hewar nayê
Gelî dost û gelî yaran!

14.

Her roj koç e *her* roj bar e
Demek germ e demek sar e
Karek rast e karek xar e
Gelî dost û gelî yaran!

15.

Di vê çolê tenê mame
Me ne mam e ne kurmam e
Li benda pîrsa we mame
Gelî dost û gelî yaran!

16.

Di vê çola xîp û xalî
Namînî tim bi vî halî
Îro xort î şîbê kal î
Gelî dost û gelî yaran!

17.

Behar e qad xemilî hey
Gula nazik 'edilî hey
Çikem payîz nahêle hey
Gelî dost û gelî yaran!

18.

Bi hev ra bin, bi hev ra bin
Ji vê xewa şîrîn rabin
Birîn kûr in dewa nabin

Gelî dost û gelî yaran!

19.

Birîn kûr in, birîn kûr in
Ji tedbîran çiman dûr in
Mîna hûn nabînin kor in
Gelî dost û gelî yaran!

20.

Li xu pirsê nakin carek
We da te' şîr nake karek
Nemaye we cih û warek
Gelî dost û gelî yaran!

21.

Gelek heval me dîtin çûn
Gelek bostan û bağ hişk bûn
Gelek xortê xweşik pîr bûn
Gelî dost û gelî yaran!

22.

Çi kes heye di dinyayê
Mîna kerengê ber bayê
Ji cî rabe para nayê²⁴⁰⁰
Gelî dost û gelî yaran!

23.

Rabûn rast e tê şik nîne
Xu ra tedbîrê bistîne
Eva jîna nadowîne
Gelî dost û gelî yaran!

24.

Mê çêkir xanîyek hêja
Li ber ava newalê da
Bi pêlkî hev daket binda
Gelî dost û gelî yaran!

25.

---

²⁴⁰⁰ **Para nayê:** Venagere, nazivire

Dunê ne şênî ye û war e
Demek germ e demek sar e
Heyata wî giranbar e
Gelî dost û gelî yaran
26.

Kanê şahên cihanê da
Hemî wanê di gorê da
Nayê tu kes hewarê da
Gelî dost û gelî yaran!
27.

Gezala berya Şengal im
Ji birr dûr im ku dikalim
Gerîb û jar û bêhal im
Gelî dost û gelî yaran!
28.

Bi hev ra baş û kêfxweş bin
Bi hev ra rûnên û rabin
Bi hev ra wek bira`w bav bin
Gelî dost û gelî yaran!
29.

Ji bêşigê heyan gorê
Hemî kes ketine dorê
Hîşar nabe kurê horê
Gelî dost û gelî yaran!
30.

Bi xandin û bi zanîn bin
Bi hevgirtin û karîn bin
Bi hev ra qenc û narîn bin
Gelî dost û gelî yaran!
31.

Hezîn im çav tijî xûn im
Bi axîn û bi gîrîn im
Hewarê bal we ve tînim
Gelî dost û gelî yaran!

100.

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

‘Aşiq û feşla²⁴⁰¹ beharê sosin û gul tê hene

Der çimengah û gulistan²⁴⁰² ref bi ref bulbul hene

2.

Gul û sosin vedibin boy xweş bibin mecla cema²⁴⁰³

Lew dilê bulbulê jar da şed birînê kûr hene

3.

Gaz²⁴⁰⁴ û deştê nûbeharê şîn û kesk û şor dibin

Lewra her nimz û bilindî da hezaran teyr hene

4.

Dilberê pur rindê ser xu kêf bi gulzaran dikin

Lew temaşeya cema²⁴⁰³ bir bi bir sir tê hene

5.

“Kulle yewmî huwe fi şe’ nîn”²⁴⁰⁵ çimen da bû xuya

Lew bi her rengî kulîlk û sosin û gul tê hene

6.

Der beharê hêstirê ‘ewr û çeman têtin mudam

Lew di qelbê wan da eşwaqê cema²⁴⁰⁶ pur hene

7.

Bağ û bustan, mêrg û çimen da cemala heq heye

Lew çiqûlk û belg û hîvrûyê xeraman²⁴⁰⁷ tê hene

8.

Goyîna jar ser zinar û dar û gaz nalîn diket

Lew birîn û pêtê ‘eşqê zav²⁴⁰⁸ dilê wê da hene

9.

---

²⁴⁰¹ **Fesl:** Demsal, mewsîm

²⁴⁰² **Der çimengah û gulistan:** Di cihê çimen û bostanê gulan de

²⁴⁰³ **Mecla cema:** Ew cihê ku rindahiya Xwedê lê diyar dibe, cihê ku bedewiya Xwedê lê zahir dibe.

²⁴⁰⁴ **Gaz:** Çiyayê bêdar

²⁴⁰⁵ Xwedê Te‘ala her roj di halekî de ye. (Rehman: 55/29) (bnr. 79/3)

²⁴⁰⁶ **Eşwaqê cema:** Hezkirina rindahiya Xwedê

²⁴⁰⁷ **Xeram:** Hejandin

²⁴⁰⁸ **Zav:** Zehf, pir

Nûbehar e bûye behr²⁴⁰⁹ her tiştî ra sosin û gul

Lew hejîn û xûşîn û şahî û wîlwîl pur hene

10.

Heyheya reqs û semaya²⁴¹⁰ av û daran çû sema²⁴¹¹

Lewra eltaf²⁴¹² û fuyûdat²⁴¹³ pur beharê da hene

11.

Kullu ehli`l `işqi fazû bi`l muradî²⁴¹⁴ bil ji min

Lew dilê min da hezar îşkenc û ahînê hene

12.

Kullu hem qed exeze`l came wela came lena²⁴¹⁵

Ey heval hêvî bikin boy wî **Hezînê** pur gune

13.

Kulluhum qed exeze`l feyde wela feyde lena²⁴¹⁶

Hey hewar `ewrê beharê em li hêvîya we ne

101.

mefa`îlun / mefa`îlun / mefa`îlun / mefa`îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Hewar û şed hewar îro ji yarê dûr tenê mame

Di nêva ehlê `îşqê da ji dilber dûr tenê mame

2.

Her roj derdê qetanê²⁴¹⁷ agirek nû hildike dil da

Mîna perwanê²⁴¹⁸ nêv pêtê evînê da tenê mame

3.

Hevalan bar kirin borîn û çûn ser menzilên yaran

Reben û rênenas û mat²⁴¹⁹ di çolê da tenê mame

²⁴⁰⁹ **Behr:** Par, pişk, beş

²⁴¹⁰ **Sema:** Reqs, govend

²⁴¹¹ **Sema:** Asîman, ezman

²⁴¹² **Eltaf:** Lutf, qencî, çêyî, îhsan

²⁴¹³ **Fuyûdat:** Feyz û bereket

²⁴¹⁴ Hemî ehlê `îşqê gîhîştin miraza xwe.

²⁴¹⁵ Her kes piyaleya hezkirinê girtiye lê ji min re tune ye.

²⁴¹⁶ Hemîyan feyzê girtine lê feyz ji min re tune ye.

²⁴¹⁷ **Qetan:** Cudayî, veqetan, dûrketin, firqet

²⁴¹⁸ **Perwane:** Pirpirok, minminîk, baperik

²⁴¹⁹ **Mat:** Heyirî mayîn, `ecêb mayîn, şaş mayîn

4.

Belengaz û neçar û dîkul û mest û xerab ya Reb
Ġerîb û rênenas û mat di vê rê da tenê mame

5.

Me ne war e ne dîyar e, me ne dost û ne heval e
Me ne zad²⁴²⁰ e ne hewar e, Ġerîbê rê tenê mame

6.

Ji ber arê qetanê²⁴²¹ hey ji dil nalan²⁴²² û Ġîran²⁴²³ im
Wekî bulbul ji gul ya Reb! Ġerîb û dîr tenê mame

7.

Behar e waye dilber tev hevalan diçne gerranê
Ji vê şahî û geştâ²⁴²⁴ xweş dilo, mehrûm tenê mame

8.

Ji baĠê nûbeharê her kesek girtî gulek geş lê
Wekî goyînê²⁴²⁵ jar û bê murad îro tenê mame

9.

Bes e dilber mekey xeşmê, meşoje²⁴²⁶ dil bi hicranê²⁴²⁷
Di atûna²⁴²⁸ evînê da wekî buriyan tenê mame

10.

Heyata min seraser lew bi ah û wah û efgan²⁴²⁹ e
Bi can û dil di nêva pêtîyan ya Reb tenê mame

11.

Şev û rojan bi nalîn û bi ahîn û bi Ġîrîn im
Ku dîrê dilber û dîdarâ²⁴³⁰ yarê ez tenê mame

12.

Bi pencê şahînê 'îşqê dilê min pare bû cana!²⁴³¹

---

²⁴²⁰ **Zad:** Xwarin

²⁴²¹ **Arê qetanê:** Agirê cudabûnê, şewata dîrketinê

²⁴²² **Nalan:** Ew kesê ku dinale, digîrî

²⁴²³ **Ġîran:** Di halê Ġîrînê de bûyîn

²⁴²⁴ **Geşt:** Seyran, ger

²⁴²⁵ **Goyîn:** Tivilk, tivirg. Çivîkek mîna kevokê ye.

²⁴²⁶ **Meşoje:** Nesoje, neşewitîne

²⁴²⁷ **Hicran:** Cudabûn, firqet, êş û derdê cudabûnê

²⁴²⁸ **Atûn:** Ocax, argûn, firin

²⁴²⁹ **Efgan:** Fixan, nalîn, zarezar

²⁴³⁰ **Didar:** Rû, sîma; nêrîn, awir

²⁴³¹ **Cana:** Ey can. Li vir bangê yarê dike.

Wekî bulbul îro bê dil di 'alem da tenê mame

13.

Hemî dost û heval îro bi nazê dilberan mest in

Welê bê weşla²⁴³² hîvrûyan **Hezîn** îro tenê mame

14.

Heval û hogirê şadiq ji yarê hêvî kin carek

Ku wek bulbul ji weşla gul dîr û bê dil tenê mame

102.

mef'ûlu / mefa'îlu / mefa'îlu / fe'ûlun

Hezec -- +/+ -- +/+ -- +/+ --

1.

Yabanekî²⁴³³ têk dizz e, dilo xew da nemîne

Kerwanê hewaran hêla dostê ve bişîne

2.

Tîbûn û gem û germ û qûm û pûk²⁴³⁴ heye tê da

Tu carî kesan jê xêr û raşet nedîtine

3.

Hin mirine, hin wa ne di ber can da, hinê dî

Jîna wan hemî derd û gem û gîrîn û şîn e

4.

Çavê xu vekey bixebite bê xew û raşet

Bal wargeh û kerwanê hevalan bilezîne

5.

Wenda kirîye vê çola wey bav²⁴³⁵ bi hezaran

Hîna te heye keys xu ra çarekî bibîne

6.

Halê te perîşan e mirin hatîye ber nig

Hîna te heye can xu bi yarê bigihîne

7.

Yabana gem û êş û kul û derdan e dunya

²⁴³² **Weşl**: Gihîştîn, gihandin

²⁴³³ **Yaban**: Çol, çolistan

²⁴³⁴ **Pûk**: Bahoz, bager

²⁴³⁵ **Wey bav**: Wey Bavo! Baneşanekî kurdî ye û rewşa 'ecêbmayîn û heyirînê diyar dike.

Kesra xweşîy û *rahet* û şahî *tê* da nîne

8.

Bêşîgê²⁴³⁶ bigir *hetta* bi gor em di *rê* da ne

Rêwîyê reben şahî û kêfê ji ku tîne

9.

Insan ji welatê xu yê dûr hatîye şandin

Boy durrê²⁴³⁷ îman û gulê xêran bicivîne

10.

Insanê hebit wî *ra* îman û *xêr* û çêyî

‘Enya wî *pas* e, kêf li cih e, xweş*dil* û jîn e

11.

Lê gafilê xew da nekirit bona xu karek

Weqta vegeerê rûreş e, bê hed bi gîrîn e

12.

Şed ah û keser! ‘umrê hêja borî û çû

Çav û heqqê te`y hêstirê xûnê bibarîne

13.

Wan çagê delal da me nekir boy xu tu karek

Dest û heqqê te`y axê li ser min birijîne

14.

Nêçîra me hat welê feşala²⁴³⁸ me ji dest çû

Dost û heqqê te`y te`ne û qirfan²⁴³⁹ li me xîne

15.

Nêv bagê gulan da, me negirt gul borî mewsim

Dilo heqqê te`y her weku bulbul bi *wîllîn* e

16.

Ah rojê cuwanîyê ji dest me *tim* û tim çûn

Ruğ û heqqê te`y me weku daran bi hejîn e

17.

Ya Reb! me hêvî hatîye birrîn ji binî ve

Bal dunyayê ve carê dî tu me vegeerîne

---

²⁴³⁶ **Bêşîg**: Landik, dergûş

²⁴³⁷ **Dur**: Mirarî, mirwarî

²⁴³⁸ **Feşal**: Fersend

²⁴³⁹ **Te`ne û qirf**: Tinazî, henek

18.

Da em ji te ra xidmetê kin bê *xew* û rahet
Da em binasin heqqê zemîn²⁴⁴⁰ qedrê cîrên²⁴⁴¹ e

19.

Îro ji me ra bûye xuya her tu mefa²⁴⁴² yî
Bil te hemî tiştê dî mîna *xew da* me dîne²⁴⁴³

20.

Baranekî rehmê bikey ihsan ji me ra yar
Ser curm²⁴⁴⁴ û gunehan qelema 'efwê kişîne

21.

Havîna dunê da bixebit her weku gêlan²⁴⁴⁵
Rizqê xu hîna natye zivistan bicivîne

22.

Qencîyê bikey emrê Xudê ra bibe sernerm
Tev rastê birra²⁴⁴⁶ be *dil* ji wanan neqetîne

23.

Bil rahê²⁴⁴⁷ Xudê rahê dî, têk dirrî û mar in
Bil dostê Xudê dostê dî, têk beyhûde bîne²⁴⁴⁸

24.

Ê qencîyê ket²⁴⁴⁹ qencî tê pêşîya wî lewra
Rencber çi bavêje zevîyê wî jê hiltîne

25.

Ê pîsîyê ket pîsî tê pêşîya wî lewra
Xudayê kerîm²⁴⁵⁰ gor karê qûl²⁴⁵¹ halkan dişîne

26.

Dunyayê nexap destekî bêbext e biray min

---

²⁴⁴⁰ **Zemîn:** Zeman, dem

²⁴⁴¹ **Cîrên:** Cînar, cîran

²⁴⁴² **Mefa:** Menfa'et, havil, sûd

²⁴⁴³ **Dîne:** Dîtine

²⁴⁴⁴ **Curm:** Guneh

²⁴⁴⁵ **Gêl:** Gêle, gêrik, morî, mûrî

²⁴⁴⁶ **Birra:** Heqîqî, rastîn

²⁴⁴⁷ **Rah:** Rê

²⁴⁴⁸ **Bîne:** Bibîne

²⁴⁴⁹ **Ket:** Biket, bike

²⁴⁵⁰ **Kerîm:** Ew ê ku camêrî, merdî û kerema wî pir e û bêpîrsîn dide.

²⁴⁵¹ **Qûl:** 'Evd, bende

Çendan bi ken û kêf e te ra sipî û şîn e²⁴⁵²

27.

Her şahîyê wê tev li şînê bûye hevîr

Ser jara²⁴⁵³ cefan²⁴⁵⁴ toza şefayan²⁴⁵⁵ direşîne

28.

Ger baqil û hîşar û îmandar î **Hezîn**

Bil rahê Xudê dest ji her tiştî bikişîne

103.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1.

Dil birîndar e bi 'işqê, dîtina yarê şifa ye

Jana wî janek giran e, şuhbeta pîran dewa ye

2.

Jîna me yekser hezîn²⁴⁵⁶ e, qelbê me têk da birîn e

Karê me her dem gîrîn e, lew ji can dil bû cuda ye

3.

Dil ji dafa²⁴⁵⁷ canê axîn,²⁴⁵⁸ firda çû bal bağê nûrîn

Boy kulîlk û avê şîrîn, terka dunyayê wî daye

4.

Çer dijîn ew canê bê dil, çer dibit bê avê sunbul

Gazê²⁴⁵⁹ derdan daye ser mil, lew bi şîn û jan û wa ye

5.

Can diket bê hed gîrînê, dixê xar hêstirê xûnê

Dest dilê meqşed bilind da, wek kereng ber bayê da ye

6.

Can ji kok ve dihejînit, ser ji ser wî diqetînit

Ar²⁴⁶⁰ bi mala wî dixînit, ew dilê 'işqê lê daye

²⁴⁵² **Sipî û şîn**: Dema ku rengê sipî û şîn têkilî hev dibin rengê xweş derdike holê. Mebest jê; xweşî ye

²⁴⁵³ **Jar**: Jehr, jehrî

²⁴⁵⁴ **Cefa**: Tade, renc

²⁴⁵⁵ **Şefa**: Xweşî, çêyî, dilfirehî

²⁴⁵⁶ **Hezîn**: Bixem, biderd, bijan

²⁴⁵⁷ **Daf**: Dafik, telik, kemîn, xepik

²⁴⁵⁸ **Canê axîn**: Laşê mirov ku ji axê hatiye afirandin, bedena însan

²⁴⁵⁹ **Gaz**: Çiyayê bêdar

7.

Sed hezaran dafê danan,²⁴⁶¹ dil nikarin qeyd bikin

Lewra ber çavan ji canan, ronîya yarê xuya ye

8.

Rindîya yara berîn e, qeyd û bendan diqetîne

Ji dunê dil dûr dixîne, qanûna ‘îşqê weha ye

9.

Ĝudûdek²⁴⁶² ‘îşqê giha kê, ji dunê destan dişo

Husna yar e bê beha ye, ‘îşq bi jan û dilreva ye

10.

Kî ku gîştê nûra ‘îşqê, ew dibit wek xettê meşqê²⁴⁶³

Pur perîşan hal e lewrê, ‘îşqê derdek bê dewa ye

11.

Bazê hûsnê ser kirî ser çûka dil²⁴⁶⁴ girt û bilind bir

Bağirê²⁴⁶⁵ ‘îşqê da wer kir rahê ‘îşqê pur cefa ye

12.

Dil dikoje çîka ‘îşqê, dil dişoje çîkê ‘îşqê

Dil birîndar e bi ‘îşqê, lewra bengî tim weza²⁴⁶⁶ ye

13.

Can dibit ax û xalî lê, dil dîsa bengîyê Leylê

Mubtelayê îşq û meylê, qelbê bengîhal²⁴⁶⁷ fena ye

14.

Pehnîya dunyayê teng tê, weku zindan û xepeng²⁴⁶⁸ tê

Dil ra sosin wek xedeng²⁴⁶⁹ tê, derdê wî zatê Xuda ye

15.

Ger ji dil yar bibe razî, nêva agir da bi tazî

---

²⁴⁶⁰ **Ar:** Agir

²⁴⁶¹ **Dafê danan:** Ew daf e ku daneyê/libê genimê danîne tê

²⁴⁶² **Ĝudûd:** Atom, zerre, di sirûştê de biçûktirîn parçe

²⁴⁶³ **Xettê meşqê:** Berê di medreseyan de seyda dersê feqiyek dida, li ser kaxezê tiştek an jî darsa wî dinivîsî. Dûre feqî jî ew darsa xwe li ser wê kaxezê dûbare dikir. Ji bo ku hem nivîsa wî çêtir be hem jî nivîsê hîm bibe, li ser xettê Seyda, wî jî cardin dinivîsî. Bi vî awayî hem kaxez zayî nedibûn, hem jî feqî darsa xwe hîn dibû. Wê tiştê re digotin “xettê meşqê”. Wek mînak; Filankes meşqê dike. (H.)

²⁴⁶⁴ **Çûka dil:** Ew dilê ku wekî cucikê biçûk û nazik

²⁴⁶⁵ **Bağir:** Lat, zinar

²⁴⁶⁶ **Weza:** Jar, qels, ze‘îf

²⁴⁶⁷ **Qelbê bengîhal:** Ew dilê ku di halê evîndaran de ye

²⁴⁶⁸ **Xepeng:** Kulek. Qulekî teng e ku raserî tenûrê tê hîştin ku dû û dûman bikişe derve.

²⁴⁶⁹ **Xedeng:** Tîr

Ya bibit pare bi gaze²⁴⁷⁰ dil ra ew hal xweşşefa ye

16.

Ger şeva tarî di nêva pêlê behrê da bimînit

Wê dema yar lê xuya bit jê ra kêf e roj vedaye

17.

Dil bi feyza tê ji yarê, bûye cangîr²⁴⁷¹ fena ‘enqa²⁴⁷²

Sed hezar dafê wucûdê, jê ra viz tîn mîna ba ye

18.

Wê dema yar bête bîrê, radiket cendek digel xu

Di fezaya melekûtê,²⁴⁷³ çer biket cendek pê ra ye

19.

Her wekî masîyê birrek,²⁴⁷⁴ tora cismîn pare ket²⁴⁷⁵

Noq dibit behra beqayê da dilê jîrhal weha ye

20.

Ew kesê dil da nîne ‘işq û evîn û zîkr û fikr

Gerçî sûretademî ye lê bi dil ew mîna ga ye

21.

Qîmeta dara genim her bi ser û dane heye

Ger nebit ew dane wî da, şeklê mayî sap û ka ye

22.

Qîmeta wê daneyê hey, ger nebit kûrayî²⁴⁷⁶ ew

Yan ku kûrayî be dane, can ra jan e ne gîda²⁴⁷⁷ ye

23.

Dil ra ‘işq şîrîn gîda ye, ger bibit ‘işqa Xudê

Yan ne ‘işqê dî ji dil ra, êş û jan e bê mefa²⁴⁷⁸ ye

24.

Çûyîna pê hissê nefsanî mirin e can bira

---

²⁴⁷⁰ **Gaz:** Kelpetan

²⁴⁷¹ **Cangîr:** Cihangîr, ew kesê ku dinyayê girtiye, desthilatdar, serdest

²⁴⁷² **Enqa:** Teyrekê efsanewî ye ku navê wê heye lê bi xwe tune ye. Dibêjin pişt çiyayê Qafê dijî, teyrekî zehf mezin e, tûkên wê reng rengî ne, mê ye, rûyê wê dişibe mirovan û her tim li esmanan difire.

²⁴⁷³ **Melekût:** ‘Alema mulkê Xwedê

²⁴⁷⁴ **Masiyê birrek:** Masiyê ku devê wî mîna şûran e, bi tirkî “kılıç balığı”

²⁴⁷⁵ **Pere ket:** Perçe perçe kir

²⁴⁷⁶ **Kûrayî:** Ew genimê ku navê wê reş bûye, edî pûç bûye. Li serhedê dibêjin; genim toli bûye.

²⁴⁷⁷ **Gîda:** Xurek, xwarin

²⁴⁷⁸ **Mefa:** Menfa ‘et, havil, sûd

Ê didit qelban heyatê, her bizan 'işqa Xuda ye

25.

Ji dilê pur ni 'metê me, şed hezar pesn bin j`Xudê ra

Dêla malê dunyayê ve, iksîra 'işqa Xuda ye

26.

Ez **Hezîn** im lal û dîn im, şukrê te nakim tamam

Her zemanî kêfxweş im ku dil bi 'işqa te kelaye²⁴⁷⁹

104.

mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun

Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -

1.

Baraneke nerm barîye ji 'ewrê luţfê ca were

Ser qada qelbê bê nebat²⁴⁸⁰ were bibîn dîsa here

2.

Kanîya 'ilmê der bûye dibilqê ji ava zelal

Tê da hêşîn bûne kulîlk tê bulbulan qal û şer e

3.

Bulbulê me 'nan ref û ref têtin ji her hêlê li hev

Ev me 'nî ye wehay gerîb ji heddê tûmaran²⁴⁸¹ der e

4.

Dil weku lewhê mehfûz²⁴⁸² e tiştê tê û çû girtîye

Hela hela!²⁴⁸³ lewha dilan da kainat serteser e

5.

Gerîb nîne ev hal ji dil lewra ew e mecla cemal²⁴⁸⁴

Dema ku nûrê lê veda 'alem xuya bû yekser e

6.

Camekî²⁴⁸⁵ herfan gir dike bigre bide ber çavê 'eql

Yan ne, bi 'eqlê rût kesê dinêre lewha dil ker²⁴⁸⁶ e

²⁴⁷⁹ **Kelaye**: Keliyaye

²⁴⁸⁰ **Nebat**: Giha, rîwek

²⁴⁸¹ **Tûmar**: Kitêbên stûr, gir û zexm ên berê

²⁴⁸² **Lewhê mehfûz**: Ew lewhayê ku hatiye parastin. Ew lewha ya ku ew tiştên bi înayeta Xwedê Te'ala dê çêbin, tê de hatine nivîsandin.

²⁴⁸³ **Hela hela**: Di kurdîyê de baneşana şaşmayîn û 'ecêbmayînê ye.

²⁴⁸⁴ **Mecla cemal**: Ew cihê ku rindahiya Xwedê lê diyar dibe, cihê bedewiya Xwedê lê zahir dibe.

²⁴⁸⁵ **Camekî**: Mebest ji vê camê, girdok e. Bi tirkî; büyüteç.

7.

Çendan biçûk e dil welê ‘ummanekî bê kevir²⁴⁸⁷ ye
Sed Dicle û Nîl û Feratê me‘neyan wendaker e

8.

Bê gêmîya behwarîyê²⁴⁸⁸ deryaya dil da noq nebe
Çendan tu şûber²⁴⁸⁹ bî bira, bê gêmîyê dîsa mere²⁴⁹⁰

9.

Xendiqîne ‘eqlê puran²⁴⁹¹ nêv pêlê deryaya dilan
Hindî dî mat mane li şûn nezan e ew ku da here

10.

Gijgêleka²⁴⁹² felaketan dema li dil hejê bixit
Qebtanekî wek Nûh divêt dil têk îman û behwer²⁴⁹³ e

11.

Lengerê²⁴⁹⁴ îmanê divêt berdî binê behra dilan
Yan ne, dema felaketan ji xu umîdê bibire

12.

Bi ‘eql û zanîne **Hezîn** ger tu ‘eqilmend î nexap
Madam bi ‘eql û zanîne dawî xuya nabit te re

105.

mef‘ûlu / mefa‘îlu / mefa‘îlu / fe‘ûlun

Hezec -- +/+ -- +/+ -- +/+ --

1.

Kêfxweş be dilo bes ke şmê îro behar e
Çekkê keseran²⁴⁹⁵ derxe ji xu bavêje xar e

2.

Rabe bixebit lez bigire şûn û hêlûngê

---

²⁴⁸⁶ **Dil ker:** Dilê wî/ê mîna heywanan, ew kesê ne aqil

²⁴⁸⁷ **Kevî:** Rex, kenar

²⁴⁸⁸ **Gemîya behwarî:** Keştiya baweriyê

²⁴⁸⁹ **Sûber:** Ajnêber

²⁴⁹⁰ **Mere:** Meçe, neçe

²⁴⁹¹ **Puran:** Gelekî ji wan

²⁴⁹² **Gijgêlek:** Bagerên mezîn, bahozên bihêz

²⁴⁹³ **Behwer:** Bawerî, îman

²⁴⁹⁴ **Lenger:** Ew hesinê duserî ye ku dema geştî di behrê de cihekî bisekine, ji bo ku cihê wê neguhere, davêjin nav behrê.

²⁴⁹⁵ **Çekkê keseran:** Kincê xeman, libasên derdan

Ref ref diçitin qaz û quling, zozan û war e

3.

Rabe bilezîn da ku nemînî ji refê xu
Vê rê da çûyîna bi tenê tehlukezar²⁴⁹⁶ e

4.

Bextê te da me, vê reha dûr da nebe تنها²⁴⁹⁷
Nefs pêşiya te`y hiloyê²⁴⁹⁸ şeytan li dîyar e

5.

Hetta dikarî rabe digel țeyrê bilindfir
Da qurşûna²⁴⁹⁹ vê nefsa neyar te nexe xar e

6.

Daf²⁵⁰⁰ danîye pêşya te cihanê bi hezar cî
Boy qûtê²⁵⁰¹ cehanê nexape lew şade jar²⁵⁰² e

7.

Cû cû diket insan tîne bal xu ve welakin
Qeşda wê ne qût dan e welê kuştin û şar²⁵⁰³ e

8.

Ey qelbé **Hezîn** vê dunê pur kirine şargeh²⁵⁰⁴
Wek hirça birîndar kirine pare û pare

9.

Destê xu nexe bin kevirê çemê cehanê
Raza binî da masî nîne mar e hîşar e

10.

Rojê bi hezaran mîna te çem da diçin
Hin kêfxweş in hin ah û keser tim wî ra kar e

106.

fe`ûlun / fe`ûlun / fe`ûlun / fe`ûl

²⁴⁹⁶ **Tehlukezar**: Bixeter, xeterdar, tîsnak, bitalûke

²⁴⁹⁷ **Tenha**: Tenê

²⁴⁹⁸ **Hilo**: Eylo, qertel

²⁴⁹⁹ **Qurşûn**: Gule

²⁵⁰⁰ **Daf**: Dafik, telik, xefik, kemîn

²⁵⁰¹ **Qût**: Xurîn, xwarin

²⁵⁰² **Jar**: Jehr, jehrî

²⁵⁰³ **Şar**: Tûzak, kemîn

²⁵⁰⁴ **Şargeh**: Cihê veşartinê. **Şar**: Laçik, dersok, şarê jinan. Şargeh jî bi vê şarê hatiye nixûmandin û veşartin

Muteqarib + - - / + - - / + - - / + -

1.

Xûbaş²⁵⁰⁵ be delalo dilan bicvîne

Heval û hogiran j'xu dûr nexîne

2.

Dibînî ku av nerm e, ber jêr diçe

Heyatê ra sirr e, xweşiyê tîne

3.

Ji boy roja me serbijêr e mudam²⁵⁰⁶

Bilind e, ji boy 'alemê nûr û jîn e

4.

Ji boy axa me tete pêlêkirin

Gul û sunbul û sosinan der tîne

5.

Welê xûnebaş²⁵⁰⁷ her kesî ra bela ye

Ji her kar û barî jî para dimîne

6.

Mirovek çû nêv bus(i)tanê gulan

Dî xortek li wê diçe û dilezîne

7.

Dema gîşte ber dara gula delal

Dî gulan bi rûyê xu disûrîkîne²⁵⁰⁸

8.

Welê isturîyan dide ber diran

Serê wan bi diranê tûj didirrine

9.

Go, xortê delal ev gul û isturî

Ne xûşk û bira ne, hevalcêwrî²⁵⁰⁹ ne

10.

Go herê wuşa ye, welê gul xweş e

---

²⁵⁰⁵ **Xubaş:** Exlaqê baş, sinc çê

²⁵⁰⁶ **Mudam:** Her dem, her tim

²⁵⁰⁷ **Xûnebaş:** Sinc xerab, exlaq pîs

²⁵⁰⁸ **Disûrîkîne:** Dirûçîkîne, li rûyê xwe dide

²⁵⁰⁹ **Hevalcêwrî:** Cêwî, cêwîk

Bi bêhn û bi reng û ber, gemrevîn e

11.

Welê isturî zivr e, tûj e`w bi jan e

Hevalê xu ra xain û gemcivîn e

12.

Welew gul û isturî eşlê xu da

Yek in, lê tu wanan mîna hev nebîne

13.

Bi eşl û çiqûlkê xu berjor nefir

Bi dûrbîna heş hey li xu bimêzîne²⁵¹⁰

14.

Hevalîyê her dostê heq ra bikey

Hevalîya wan mîna hingiv şîrîn e

15.

Dixe bîra te Rebbê te ew delal

Ji te weswesan û şerran diqetîne

16.

Ji nefsa beraz ra hevalîya wan

Mîna bivré tûj e, mîna marê şîn²⁵¹¹ e

17.

Bibin tev li ristan, Xudê gotîye²⁵¹²

Ji gotina heq berê xu nezvirîne

18.

Der û dorê ristan gul û sunbul in

Der û dorê xaran²⁵¹³ hemî isturîn e

19.

Bi wanan kemal û gihan çê dibe

Bi van ê ku çê dibe dawî şîn e

20.

Li felsefa Yûnanîyan pur menêr²⁵¹⁴

---

²⁵¹⁰ **Bimêzîne:** Mêze bike, temaşe bike

²⁵¹¹ **Mîna marê şîn e:** Biwêjeke kurdî ye ku bi wateya; gelek bi talûke û xeternak e.

²⁵¹² Bnr. Qurana Pîroz, Tewbe: 9/119.

²⁵¹³ **Xar:** Stîrîn, dirî, sinc. Li vir ji xêncî wê bi wateya; mirovên ne rast, kesê derewîn e jî.

²⁵¹⁴ **Menêr:** Menêre, nenêre, temaşe neke, nexwîne

Ku çêkerê wê tev da diltarî ye

21.

Cihê nêz bike, dûr dixê te ji heq

Dil û heş û nêrîna te dimrîne

22.

Gelek heştûj û dilronî wenda bûn

Bi wê sefseta şade kufr û kîn e

23.

Bi wê felsefa Suqraţ û Eflaţûn

Ji îmanê ha! pur mirov dûr ketîne

24.

Welê hikmeta Eħmedê dilmunîr²⁵¹⁵

Bi wehya Xudê ye gelek şîrîn e

25.

Hidayet û feyz û kemal çê dibe

Bi wê hikmetê ku şifa û jîn e

26.

Li bustanê Îslamê borîn bikey

Ji sosin û nêrgiz û avan tijî ne

27.

Hezaran gulê wek Ğezalî²⁵¹⁶ û Romî²⁵¹⁷

Di axa wî bustanê da şîn bûne

28.

Musulmanî nûr e, îman e, heyat e

Xweşî û huzûr û heş û zanîn e

29.

Musulmanî her rastî rê ye bira

Li cem Rebbê jorîn her Îslam dîn e²⁵¹⁸

30.

Musulmanîyê ra Resûl rehber e

---

²⁵¹⁵ **Dilmunîr**: Ew kesê ku dilan ronî dîke.

²⁵¹⁶ **Ğezalî**: Îmamê Xeznalî. (bnr. 8/23)

²⁵¹⁷ **Romî**: Mewlana Celaleddînê Romî. (bnr. 8/23)

²⁵¹⁸ Îşareta vê ayetê dîke:

Bi rastî li cem Xwedê dînê heq (û meqbûl) bes Îslam e. (Alî İmran: 3/19)

(إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ)

Kitaba wê, Qurana ku wek wê nîne

31.

Dû ra pêşuwayê wî dînê delal

Ebû Bekr²⁵¹⁹ û Farûq²⁵²⁰ û ê wek ‘Elî²⁵²¹ ne

32.

Ji Îslamê ra her bes e ev kemal

Ku hogirê wê Cibrîlê emîn e

33.

Bê xew û bê raħet xebatê bikey

Kemala dîn û dunyê dest xu xîne

34.

Dûr e her kemal ji mirovê țeral

Dunê da țeralê ra parek nîne

35.

Hewar beyhûde ‘umrê xu rê mekey

Bi tewşî kî ‘umrê xu rêke dîn e

36.

Ma davêje avê zêr û zîvê xu

Merovê bi heş yan xu dişewtîne

37.

Xebatker digijjin cih û wargehan

Mirovê țeral nîvê rê da d`mîne

38.

Hîna saġî û keys²⁵²² heye ji te ra

Ji bustanê dunyay gulan bicvîne

39.

Kesî ev feşala²⁵²³ ji dest wî herre

Gelek puşman e, gelek dilbirîn e

40.

Di deryaya tev durr û cewher î tu

---

²⁵¹⁹ **Ebû Bekr:** Hz. Ebû Bekir. Xelîfeya yekem.

²⁵²⁰ **Farûq:** Hz. Umer. Xelîfeya duyem.

²⁵²¹ **‘Elî:** Hz. Elî. Xelîfeya çarem.

²⁵²² **Keys:** Fersend, fesal

²⁵²³ **Fesal:** Fersend, keys

Hîna hey te ra vês,²⁵²⁴ durran derxîne

41.

Dixazî bibî zana û serşivan

Ûeta ku dimînî tim û tim bixûne

42.

Bi xandinê ye dewleta milletan

Berê xu hêla ‘ilmê da veqrîne

43.

Bi xandinê ye mayîna dewletan

Bi xandinê nav û şeref dimîne

44.

“Bixûne”²⁵²⁵ Xudê pêş(i)yê şandîye

Ji Qurana lefzê²⁵²⁶ wî hingivîn e

45.

Kilîd e derê her kemalê ra ew

Eger ew hebe her derî vekirîne

46.

Bilindî û nûr û heyat zanîn e

Bela û perîşanî nezanîn e

47.

Ûenikdest²⁵²⁷ be zana, dîsa dilber e

Ûenikî qîmetê da zêr naxîne

48.

Çiqas ‘eqrût²⁵²⁸ û çek qetabe dîsa

Merivê zana dilber û narîn e

49.

Dibêje Resûlê Xudayê mezin

Bixaze tu ‘ilmê welew li Çîn e²⁵²⁹

50.

Heçî ezyetê bona ‘ilmê dixwî

---

²⁵²⁴ **Vês:** Bêhn, helm

²⁵²⁵ **Bnr.** Qurana Pîroz, ‘Eleq: 96/1.

²⁵²⁶ **Lefz:** Peyv, bêje, kelîme

²⁵²⁷ **Ûenikdest:** Xizan, naçar, feqîr

²⁵²⁸ **‘Eqrût:** Rûpîs, kesê pîs û nebaş

²⁵²⁹ **Îşareta vê hedîsê dike:** Ilm ger li Çînê be jî herin fêrbin. (Camiu‘s-Saxir 1/30)

Te ra bağ û bustanê gulgulî ne

51.

Şevê tarîyê wan da teħşil dikey

Heyatê da boy te rojê ronî ne

52.

Qîrîna ku seyda li ser te dike

Teħemmul bikey şade ew qencî ne

53.

Hemî nanê 'işkê dixwî wê demê

Ji ruh û heşê te ra vîtemîn e

54.

Heçî nimzîya boy hevalan dikey

Te ra rojekê tev da mezinî ne

55.

Ji bo zanîne dûrbûna ji welat

Ji zatê Xudayê mezin nêzbûne

56.

Pîroz e kesî dara zanîne her

Bi piçûkî qelbê xu da biçkîne

57.

Bi xandinê boy pêş da tê her kemal

Hezîn tim û tim her bêje, bixûne!

107.

fe'ûlun / fe'ûlun / fe'ûlun / fe'ûl

Muteqarib + --/+ --/+ --/+ --

1.

Xudê tev li şebirkeran e, dibêje²⁵³⁰

Qurana kitaba Rebbê birêne

2.

Bi alîkirîn û keremkarîyê

---

²⁵³⁰ Îşareta vê ayetê dike:

Bêguman Xwedê digel sebirêşan e. (Enfal: 8/46)

Xudê tev li sebirkeran e bizane

3.

Wegerne, Xudê ra nîne tu heval

Çawa wî ra cih û cihet²⁵³¹ tu nîne

4.

Xudê pak e ji her şîfatê hene

Ji her tiştî ra taze peyda bûne

5.

Herê²⁵³² Heq dîr e ji şîfatê beşer

Welê ew j`me wek me nêzîktirîn e

6.

Xudêyo tu şebrê bidey bengîyan²⁵³³

Şewata evîna te gelek b`jan e

7.

Ji te ye bela û ji te ye şebir

Bi te her kenîn e, bi te her gîrîn e

8.

Kî ku bêje, bê te dibin kar û bar

Nezan e, gavar²⁵³⁴ e, xêvik²⁵³⁵ û dîn e

9.

Eger tu nedî şebrê ava çeman

Li ser tim çûyînê çulo²⁵³⁶ dikûdîne²⁵³⁷

10.

Bi her kevir û kendê tê werkirin

Dîsa ew ji çûnê para namîne

11.

Hetta ku neçe behr û golê mezin

Şev û roj diriye, gelek dilezîne

12.

---

²⁵³¹ **Cihet:** Hêl, alî

²⁵³² **Herê:** Erê, belê

²⁵³³ **Bengî:** Evîndar, dildar, dilketî

²⁵³⁴ **Gavar:** Ehmeq, `eqlga, xêvik

²⁵³⁵ **Xêvik:** Ehmeq, sefik, `eqsivik

²⁵³⁶ **Çulo:** Çawa

²⁵³⁷ **Dikûdîne:** Didome, dewam dike

Ji boy eşlê wê behr û gol in, loma

Li ser wan bi lorîn û bi gullîn e

13.

Dema gîşte wanan dîsa naskine

Bi pêl û bi kêş û hej û lerzîn e

14.

Bi timtêla²⁵³⁸ dûmanê berjor diçe

Dû ra heq dixê rehetmet û dirijîne

15.

Bi wê rehetmetê şîn dibe her nebat

Gul û sosin û sunbul û yasemîn e

16.

Bi wê rehetmetê çê dibe durrê qenc

Di hindurê masiyê tev bêhn û xûn e

17.

Hilo baqilo hey û hey²⁵³⁹ key xebat

Hevalîya pîrekî²⁵⁴⁰ dest xu xîne

18.

Şev û roj tu seyr û sulûkê bikey

Ji dunyay letaîfê²⁵⁴¹ xu biqetîne

19.

Hêla 'alema 'ulwî ve rê bikey

Bi meqamê wanan wan bigihîne

20.

Ji behra fenayê²⁵⁴² reha key²⁵⁴³ ewan

Di bağê beqayê²⁵⁴⁴ da wan biçkîne

21.

Li wê şîn dibin ew digirin berê²⁵⁴⁵

Ku tev nasî û nûr û feyz û xwazîn²⁵⁴⁶ e

---

²⁵³⁸ **Timtêl:** Şekl, wekî (wê tiştî)

²⁵³⁹ **Hey û hey:** Her tim, her dem

²⁵⁴⁰ **Pîr:** Dostê Xwedê, welî, ewliyaûllah, şêx

²⁵⁴¹ **Letâif:** Tiştên wek 'eql, qelb, raz/sir, ruh in ku di mirovan de heye.

²⁵⁴² **Fena:** Fanî, ew tiştê ku dawiya wî/ê heye,

²⁵⁴³ **Reha key:** Xilas bike, rizgar bike

²⁵⁴⁴ **Beqa:** Baqî, ew tiştê ku dawiya wî/ê tune ye, her heye

²⁵⁴⁵ **Ber:** Fêkî

22.

Dema ew ji wê 'alemê vegerin

Ji wanan ra kar rehberîya dîn e

23.

Welê piştî şebrek dirêj pêkve tên

Ji wî mêrî ra dil tijih yeqîn²⁵⁴⁷ e

24.

Mîna vî meqamî nîne tu meqam

Ji mêrê rewî ra mîna hesp û zîn e

25.

Şebrê key, şebrê key, şebrê key bira

Gihîştî şebirkerê dil tev evîn e²⁵⁴⁸

108.

fe'ûlun / fe'ûlun / fe'ûlun / fe'ûl

Muteqarib + - - / + - - / + - - / + -

1.

Ji pêçana rîya²⁵⁴⁹ dirêj a nenas

Setemê²⁵⁵⁰ pêşîn rehberê emîn e

2.

Sebebê dudiyan ji pêçanê ra

Yeqîn bizane heqîqî evîn e

3.

Evîn sîr e bo çêkirina Xudê

Hemî mexlûqê ku me dîne²⁵⁵¹ û nedîne²⁵⁵²

4.

Xudê kenzekî²⁵⁵³ pakî veşartî bû

Wî xastê were naskirin xezîne

5.

---

²⁵⁴⁶ **Xwazîn:** Bextewarî, şadî, kamranî

²⁵⁴⁷ **Yeqîn:** Bawerî, îman

²⁵⁴⁸ Ew dilê ku sebrê dike û tev bi evîn û 'îşq e, digihîje miraza xwe.

²⁵⁴⁹ **Pêçana rê:** Di rê de çûyîn, xweş çûyîn, lez çûyîn

²⁵⁵⁰ **Setem:** Sedem

²⁵⁵¹ **Me dîne:** Me dîtine

²⁵⁵² **Nedîne:** Nedîtine

²⁵⁵³ **Kenz:** Gencîne, xezîne. Îşareta hedîsa qudsî dike. (bnr. 1/12)

Wî çêkirîye bo were naskirin
Ku her tişt ji *zâtê wî* ra *hêlî*²⁵⁵⁴ ne

6.

Hemî dar û belg û giha û delav
Çiya`w gaz û behr û semayê şm e

7.

Hemî teyr û insan û kevzer²⁵⁵⁵ û mar
Hemî mûr²⁵⁵⁶ û zermasî²⁵⁵⁷ û balîne²⁵⁵⁸

8.

Di hindûrê wan da heye ‘işqa heq
Ji boy wê bi xizmetê ve qemtîne²⁵⁵⁹

9.

Sitêr û hîv û roj û ‘ewr û hewa
Bi ‘îşqê yeka yek emrê pêk tîne

10.

Di nav wan da bendê evînê ku hey
Heyat hetta hebe wanan digerrîne

11.

Wuşa bendekî zexm e geyrî Xudê
Tu tiştêk nikare *wî* bibizdîne²⁵⁶⁰

12.

Werîsê evînê ye wanan mudam²⁵⁶¹
Bi ser hev ve tîne û dikişîne

13.

Di nava me û Xudê da heye bend
Ji boy *wî* her roj rizqê me dişîne

14.

Şev û roj ku ‘arif dîkin ta‘etê
Bi *wî* bendê ve lewra ew lezqîne²⁵⁶²

---

²⁵⁵⁴ **Hêlî:** Neynik, ‘eynik

²⁵⁵⁵ **Kevzer:** Cureyek ji dêlemar/qumqumok/maqîzeran e.

²⁵⁵⁶ **Mûr:** Morî, gêlî

²⁵⁵⁷ **Zermasî:** Cureyek ji masiyan e ku rengê wan zer in.

²⁵⁵⁸ **Balîne:** Hût, masiyê herî mezin

²⁵⁵⁹ **Qemtîne:** Zeliqîne, qemitandin, zeliqandin

²⁵⁶⁰ **Bibizdîne:** Bibizîne, bizdandin, leqandin

²⁵⁶¹ **Mudam:** Her dem, her tim

15.

Bibêjî di nêv erd û ezman da tu
Evîn û keş û bend û meylek nîne

16.

Eger bend hebûna dihata dîtî
Ku her tiştî hene neveşartîne

17.

Dibêjim, di nêv aşiq û meşûqê
Hezar bendê işq û evînê hene

18.

Welê yek ji wanan nayête dîtî
Ku pêjnê²⁵⁶³ dilan in, ne ber çavîne

19.

Evîna Mem û Zînê ber çav nîne
Welê ê wê inkar bikin ma kî ne?

20.

Ji rengê zer û lorîn û gîrînê
Hezar şahidê evîna dil hene

21.

Ji kêxarin û xew û vexarinê
Li ser işqa dil şed nîşan danîne

22.

Eger işq nebûna ma ezmanê kesk
Ji ewran li ser qadê dibarîne?

23.

Eger işq nebûna ma ev gurrînê
Birûsk û çîkê tîn ji ezman çi ne?

24.

Eger işq nebana ma ev roj her roj
Çima derdikeve`w diçe`w naskine

25.

Bi bendê evînê şêra dilkevîr

---

²⁵⁶² **Lezqîne:** Leziqîne, zeliqîne

²⁵⁶³ **Pêjn:** Hîs, deng, gal

Ji berê xu çêlikê²⁵⁶⁴ xu dimjîne²⁵⁶⁵

26.

Bi bendê evînê hiloya²⁵⁶⁶ kovî

Ji bo çêlikê xu, xu dimirîne²⁵⁶⁷

27.

Bi bendê evînê qirika belek

Çêlikê qijkê bi firrê dixîne

28.

Welew girtin û dayîna 'alemê

Bi heş çêdibe lê sebeb evîn e

29.

Evîn ger nebe heş mîna kevir e

Hêla kar û baran ve ew wî dişîne

30.

Xudêyo! ji 'işqa te dil bû kebab

Ji lufta xu şebrekê wî ra bîne

31.

Nexaze biqete ji wê 'işqê lê

Agirê evîna te gelek b'îna e

32.

Bikey xweşî û hûnikî²⁵⁶⁸ evînê

Li wan dil kebabê wê da wer bîne

33.

Reha key²⁵⁶⁹ vî jarê belengazê dûr

Ji geyrê te wî ra penahek²⁵⁷⁰ nîne

34.

Bi dilek şewat ev **Hezînê** bi derd

Dirêjît belağat²⁵⁷¹ j`qelb tev enîn²⁵⁷² e

---

²⁵⁶⁴ **Çêlik**: Têjik

²⁵⁶⁵ **Dimjîne**: Dimêjîne, şîr didê

²⁵⁶⁶ **Hilo**: Eylo, teyr, qertel

²⁵⁶⁷ **Xu dimirîne**: Xwe dikuje

²⁵⁶⁸ **Hûnik**: Hênik, negerm

²⁵⁶⁹ **Reha key**: Rizgar bike, xilas bike, bifilitîne

²⁵⁷⁰ **Penah**: Cihê spartinê, cihê stirînê

²⁵⁷¹ **Belağat**: Gotinên xweş û bi heqîqet

²⁵⁷² **Enîn**: Nalandin

109.

fe'ûlun / fe'ûlun / fe'ûlun / fe'ûl

Muteqarib + - - / + - - / + - - / + -

1.

Di 'ibadetê da divêtin xulûş²⁵⁷³

Ji şirk²⁵⁷⁴ û ji rûmetîyê dûr xîne

2.

Kesek avê wan ra zelalî nebe

Bi pênc qurûşê kafîran nastîne

3.

Di dêla²⁵⁷⁵ jînê da mirinê tînin

Ew avê ne hêjayê pur şêlû ne

4.

'Ibadetê atûna²⁵⁷⁶ evînê da

Ji bona zelalîyê bihellîne

5.

Ji boy ew ji xûrdan were dûrketin

Di bêjinga şer'ê da dawêjîne

6.

Zelalî ji her tiştî ra ye kemal

Bi zelalîyê reng û rû ronî ye

7.

Bi zelalîyê her xweş e dos(i)tî

Ku dostîya şêlû dawî axîn e

8.

Ġiramek²⁵⁷⁷ ji cewherê xaliş bîne

Ji cewherê xûrde ra qîmet nîne

9.

Te ra avekî şade wek şîr divê

²⁵⁷³ **Xulûş:** Îxlas, her tiştî tenê ji bo Xwedê kirin, di kirina 'emelên xwe de tenê riza Xwedê xwestin

²⁵⁷⁴ **Şirk:** Ji xêncî Yezdanê Jorîn, qebûlkirina xwedayekî din e. Ango di baweriyê de hevparî ye.

²⁵⁷⁵ **Dêl:** Şûn, dewş

²⁵⁷⁶ **Atûn:** Firin, argûn, ocax

²⁵⁷⁷ **Ġiram:** Gram, 1/1000 kg

Hemî avê şêlû zû birrijînê

10.

Ne jîn û ne lezzet bi wan çê dibin

Belê, ew li ser te bargiranê ye

11.

Heyatê dikin her merovê zelal

Mûmê şêlûyan tevda xar vebûne²⁵⁷⁸

12.

Dixazî heyatek zelal û şîrîn

Bi zelalê 'umrê xu biborîne

13.

Dibêjin, kî çi bike wî dibîne

Dibêjin, kî çi bajo wî hiltîne

14.

Zelal her wekî luksê ronî didin

Ji wan dûr diçin fitnetî tarî ne

15.

Ji boy vî Resûlê Xudayê mezin

Bi wanan hedîşê daxazyê tîne

16.

Li ser lêva beherê zelal biskine²⁵⁷⁹

Wê da xalişê cewheran bibîne

17.

Mîna hût²⁵⁸⁰ xu noq key di wê beherê da

Xu ra cewherê hêja bicivîne

18.

Dû ra were kevîya²⁵⁸¹ beherê bilez

Li ser hewceyan cewheran vewşîne²⁵⁸²

19.

Li cem Rebbê jorîn tu nîne tu kar

---

²⁵⁷⁸ **Xar vebûn:** (Agirê) temirandin, tefandin, vemirandin

²⁵⁷⁹ **Biskine:** Bisekine

²⁵⁸⁰ **Hût:** Masiyê herî mezin, balîne

²⁵⁸¹ **Kevî:** Lêva (beherê), qerax, kenar

²⁵⁸² **Vewşîne:** Belav bike

Ku şûna vî karê hêja bistîne

20.

Riya heq da daim bi nermî herre

Ji xelqê Xudê ra tu karê bîne

21.

Digel rast û dostan hevalîyê key

Ku hevalîya wan gelek şîrîn e

110.

fe‘ûlun / fe‘ûlun / fe‘ûlun / fe‘ûl

Muteqarib + - - / + - - / + - - / + -

1.

Bi rastî bibêje bi rastî bike

Bi rastî bixûne xu nefetlîne²⁵⁸³

2.

Bi rastî bibihê, bi rastî bêje

Bi rastî baponij, bi rastî bîne

3.

Xudê gotîye “isteqim”²⁵⁸⁴ bibe rast

Di her kar û barê tecel²⁵⁸⁵ wan tîne

4.

Xu ra rastîyê rûsipîtî bizan

Ji bil rastîyê tev da derd û şîn e

5.

Xarî mar e²⁵⁸⁶ dostê xu ra xain e

Şerefa merovê camêr hiltîne

6.

Çemenekî xweş û geş e rasitî

Çawa xarî çolekî girnûkî ne

²⁵⁸³ **Nefetlîne:** Nezivirîne, piştta xwe nedê

²⁵⁸⁴ **Isteqim:** Rast û durist be. Îşareta vê ayetê dike:

(فَاسْتَقِيمَ كَمَا أَمَرْتُ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ)

Nexwe tu û digel te ew ên ku tobe kirin jî wekî ku li we ferman hatiye kirin xwe rast û durist bikin û ji endazê neborin. (Hûd:11/112)

²⁵⁸⁵ **Tecel:** Diyarbûn, zahirbûn

²⁵⁸⁶ **Xarî mar e:** Nerastbûn, mirovên nerast wekî maran e û xeterdar e

7.

Di vê çolê da kî bixaze *herre*

Xûna xu bi destê xu dirijîne

8.

Ku çolek wuşa ye nîne tê xweşî

Serapa²⁵⁸⁷ cefa ye şefa tê nîn e

9.

Di wî çemenî da kî borîn bike

Temaşa û jînê wî da dibîne

10.

Ku çemenekî tev gul û sosin e

Seraser heyat e, şûnek emîn e

11.

Xudêyo tu gotinê *key karîker*²⁵⁸⁸

Divê 'alema jîna wê **Hezîn** e

12.

Eger vê birînê tu derman nekî

Ji sağıya wî ra tu derman nîne

13.

Birîn kûr e, jan pur e, xelq cahil e

Hêla xweşîyê ve rê dernaxîne

14.

Qelîşe li dîwarê dîn ketîye

Hewarekê hêla me ve bişîne

15.

Neyarê xûyê qenc û dîn pur bûne

Tu mala *wan* ser wan da hev daxîne

16.

Hêvîdar in em lew keremkar î tu

Ji vê jana wey bav me biqetîne

17.

Di vê çola tev dirrî da mane mat

---

²⁵⁸⁷ **Serapa:** Ji sêrî heya pê, sertapa, seranser

²⁵⁸⁸ **Karîker:** Bisûd, bifeyde, bite'sîr, karê ji xelqê dike

Me ra rehberêk dilmunîr²⁵⁸⁹ bişîne

111.

fe'ûlun / fe'ûlun / fe'ûlun / fe'ûl

Muteqarib + - - / + - - / + - - / + -

1.

“Men ehsenu qewla mimmen de'a
Île'llahi”²⁵⁹⁰ bo rehberan mizgîn e

2.

Xudê ger bide pesnê insanekî
Ewî ra heval be ku tev zanîn e

3.

Kî Xaliq²⁵⁹¹ bi xelqê bide hez kirin
Wî rehber bizane li cem wî rûne

4.

Kesî tim ji Quranê qezî bike²⁵⁹²
Tu dersa dînê xu ji wî bistîne

5.

Hey û hey şîretker û irşadê key
Peygember dibêje: Neşîhet dîn e!²⁵⁹³

6.

Welatê nebe wan *da* irşada dîn
Ji wan dûr here lewra ew tarî ne

7.

Dema roj nebe çer²⁵⁹⁴ dunê ronî ye
Bê şîretê pîran²⁵⁹⁵ çer dil ronî ne

8.

²⁵⁸⁹ **Dilmunîr**: Ew kesê ku dilan ronî dike

²⁵⁹⁰ Îşareta vê ayetê dike:

(وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ)

Erê ma gotina kê ji ya wî kesî lawtir û spehîtir e, ew ê ku xelkê gazî bal Xwedê ve dike, kar û kiryarên qenc dike û dibêje: Bêguman ez ji mislimanan im? (Fussîlet: 41/33)

²⁵⁹¹ **Xaliq**: Xwedê. Ewê ku her tişt çê kiriye, tîne holê û aferîner e.

²⁵⁹² **Qezî bike**: Bi axive, xeber bide, bişteqile, qise bike

²⁵⁹³ Hedîs. (Buxarî, Muslîm, Nesai)

²⁵⁹⁴ **Çer**: Çawa

²⁵⁹⁵ **Pîr**: Dostê Xwedê, welî, ewliyaûllah, şêx

Xu noq key *mîna hût*²⁵⁹⁶ di Qûranê da

Ji wê cewherê me 'neyan derxîne

9.

Li bagê dilan *mîna 'ewrê sema*²⁵⁹⁷

Bi nermî bi rehet *hey* bibarîne

10.

Ji boy şîbî bibin wan da 'ilm û huner

Behara zemanê *wan*, bê havîn e

11.

Ji şî'rê me danî gulek pur huner

Me aja *wê anî* ji bagê *dîn*²⁵⁹⁸ e

12.

Şukur ji Xudê ra ku da me *feşal*²⁵⁹⁹

Me çêkir eva şî'ra tev zanîn e

13.

Payîz e nemaye gulan ra geşî

Welê vê gulê ra mirin tu nîne

14.

Hey û hey behar e ji wê ra zeman

Tim û tim ji wê ra *jîna şîrîn* e

15.

Ji *wîlwîlê çûkan* tu nayê qetan

Dilê wî da ev gul ku heşîn *bîne*

16.

Ne şî're welê ev çemenek xweş e

Li der û li dorê *wê av bilqîne*

17.

Heşan ra *hesan*²⁶⁰⁰ e dilan ra *nûr* e

Kulan ra şifa ye ji can ra *jîn* e

18.

---

²⁵⁹⁶ **Hût**: Masiyê herî mezin, balîne

²⁵⁹⁷ **Sema**: Asîman, ezman

²⁵⁹⁸ **Baxê dîn**: Mebest jê baxê dinê Îslamê ye

²⁵⁹⁹ **Feşal**: Fersend

²⁶⁰⁰ **Hesan**: Kevirê ku bi das, tirpan û kêran tûj dikin, kevirê tûjkirinê

Werin lê binêrin û lê bigerin
Çemenekî pur xweş û gemrevîn e

19.

Xudêyo bi heqqê Hebîbê xu key
Me ra tilpekê²⁶⁰¹ ‘ewrê luţfê bîne

20.

Hey û hey²⁶⁰² bibarîne luţfan²⁶⁰³ ji wî
Ku gula vé bostanê geş bimîne

21.

Hezîn şukrê Rebbê xu key tim û tim
Li vê şî‘ra dilber dawîyê bîne

112.

mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Binêre qenc li zozan û li mêrgan çawa xemlîne
Bi daran û bi gihan û kulîlkan renga rengî ne

2.

Hemî kewê gozel û çîr digel şalûl û çûvreskan
Bi wîllîn in bi govend in ji husna heq ra hêlî²⁶⁰⁴ ne

3.

Hemî newwal û kendal û zinar û bağir²⁶⁰⁵ û bustan
Xudê ra şan û nîşan in delîl in heq ku danîne

4.

Ji sertapa²⁶⁰⁶ hemî ‘alem bi xeml û xêz û govendê
Bi rindîya nûra rûyê delalê tevda bengî²⁶⁰⁷ ne

5.

Ji dara qurm reşa pelşîn dibit sêva sipî û şor?

²⁶⁰¹ **Tilpek:** Dilopek, niqutek

²⁶⁰² **Hey û hey:** Her dem, her tim

²⁶⁰³ **Luţf:** Qencî, çêyî, axaftina xweş û nazîk, tevgera bi rindahî

²⁶⁰⁴ **Hêlî:** Neynik, ‘eynik

²⁶⁰⁵ **Baxir:** Kevirên li hev siwar bûne û bi rêz dirêj bûne, çiyayên biçûk ên bi rêz.

²⁶⁰⁶ **Sertapa:** Ji serî heta pê, seranser, serdanpê

²⁶⁰⁷ **Bengî:** Evîndar, dildar

Ji dara îsturîna zivr, gulên nazik Xudê tîne?

6.

Ji pîvazê dibit nêrgiz ji çilka menîyê insan?

Hemî sosin û dar û zerzewat eslê xu xalî ne

7.

Di avê da dijî masî, şeva reş da dibîne kund²⁶⁰⁸

Hemî kurm û kêz û çûçik bi şev wan qîr û wîllîn e

8.

Hezîn ev tev delîl in karîn û zanîna muşleq ra

Kesê ku heş hebit wî ra xu ra 'îbretê distîne

113.²⁶⁰⁹

mustef' ilun / mustef' ilun

Recez - - + - / - - + -

1.

Rabe ji xew rabe ji xew

'Umir buhûrî çû dilo

2.

Hîna heye helmekî germ

Derman *key* jana xu dilo

3.

Dûrîtîya ji heq bizan

Êşek giran e hey dilo

4.

Di du cihan da dibî

Bi dûrîyê rûreş dilo

5.

Wenda nebe ji rahê heq

Dû ra dibî pîşman dilo

6.

Dimînî wek masî li req

---

²⁶⁰⁸ **Kund:** Bûm

²⁶⁰⁹ Seydayê Mela Husnî ev helbesta ji Mele Mustefa Agahî re gotiye. Rêzên 3, 4, 7 û 8'an ji aliyê Mele Mustefa Agahî ve hatiye gotin. (Yakup Aykaç, "Hevpeyvîn: Mela Mustefa Agahî", 28.03.2014, Çewlîg.)

Bê *ava* îmanê dilo

7.

Qelbê *nîne* tê da îman

Wek *lanba* bê gaz e dilo

8.

Çawa *bikey* pê *nakevit*

Bi *kibrîta*²⁶¹⁰ ‘eşqê dilo

9.

Bibe *muftî* ‘ê²⁶¹¹ *emrê* heq

Bo ku *nebî cunbûz*²⁶¹² dilo

10.

Heywana *cunbûz* lê *dixin*

Li *pozê* wê *çoyan*²⁶¹³ dilo

11.

Ew *merovê* lê *ket ji* heq

Qamçîya *hêrsê* hey dilo

12.

Xazî *neba* *hebûnê* da

Wî ra *nav* û *dengek* dilo

13.

Birîna *geddar* hey li te

Te ra *divêt* *luqman* dilo

14.

Derman *key* *canê* xu *hewar*

Hîna *hey* *xîsekî*²⁶¹⁴ dilo

15.

Her dem **Hezîn** im ez ji te

Bes e *mebe* *gafil* dilo

16.

Hetta çî *çağ* *weha* *diçî*

---

²⁶¹⁰ **Kibrît:** Niftik, pêtik

²⁶¹¹ **Muftî:** Ew ê ku îtaet dike, kesê îtaetker

²⁶¹² **Cunbûz:** Bêxû, bêcir, bêxulq, cirnexweş

²⁶¹³ **Ço:** Çov, çovik, darekî biçûk û hişk e ku ji bo ajotina heywanan tê bikaranîn

²⁶¹⁴ **Xîs:** Fersend, keys

Zarotîyê bes key dilo

17.

Bicivîne ‘eqlê xu ca

Çawa dibit dawî dilo

18.

Çûyîn heye vegeer jî hey

Tewş²⁶¹⁵ borî ‘umrê te dilo

114.

mustefî ilun / mustefî ilun / mustefî ilun

Recez -- + - / - - + - / - - + -

1.

Hela hela!²⁶¹⁶ çi xweş nûrek zelaî î tu

Hela hela! qelbê *min* da şemal²⁶¹⁷ î tu

2.

Hela hela! qelbê me şade neynik e

Hela hela! hemberê roja rûyê tu²⁶¹⁸

3.

Hela hela! bi dil Tûrê Sîna me

Hela hela! li kohê²⁶¹⁹ dil xuyayî tu

4.

Hela hela! lewşa dilêm telfîzyon²⁶²⁰ e

Nasûta²⁶²¹ dil xweş mezherê²⁶²² lahût²⁶²³ î tu

5.

Hela hela! hubba²⁶²⁴ te ye qelbê me da

Hela hela! şev ta seher²⁶²⁵ xuyayî tu

6.

---

²⁶¹⁵ **Tewş:** Vala, beredayî, beyhûde

²⁶¹⁶ **Hela hela:** Baneşana şaşmayîn û ‘ecêbbûnê ye di kurdî de.

²⁶¹⁷ **Şemal:** Find, mûm

²⁶¹⁸ **Roja rûyê tu:** Rûyê te ye wek rojê rewnak û bi nûr

²⁶¹⁹ **Koh:** Çiya

²⁶²⁰ **Telfîzyon:** Televîzyon, TV

²⁶²¹ **Nasût:** Însaniyet, her tiştê ku bi însanan re têkildar e

²⁶²² **Mezher:** Cihê zuhûr/diyarbûnê, cihê xuyabûnê

²⁶²³ **Lahût:** Îlahiyet, ‘alema îlahî, alema me’newî

²⁶²⁴ **Hub:** Evîn, hezkirin

²⁶²⁵ **Şev ta seher:** Ji şev heya serê sibê

Hela hela! pur pur *berya qalû bela*²⁶²⁶

Hela hela! dil bendê dafa²⁶²⁷ biskê tu²⁶²⁸

7.

Hela hela! hem qir dikey hem pur dikey

Lewra ku hem cebbar²⁶²⁹ û hem wehhab²⁶³⁰ î tu

8.

Carî were rehmê nigara²⁶³¹ ser dîlan²⁶³²

Borîye rehma te delal li hêrsa tu²⁶³³

9.

Hela hela! dunya digel deşt û çiyân

Nîşan didit, cema²⁶³⁴ û hem celal²⁶³⁵ î tu

10.

Hela hela! ‘ewr û giha û av û bağ

Hela hela! xweş dûrbînê cema²⁶³⁴ î tu

11.

Hela hela! ‘alem seraser, qaf û qaf²⁶³⁶

Têk da dijîn bi sayeyê ‘etayê tu²⁶³⁷

12.

Hela hela! xweş tête bayê rojhelat

Bal bengîyan va tîne xweş peygamê²⁶³⁸ tu

13.

Hela hela! tev serxoş û hunavnema

Lew hate bêhna sosina gulîyê tu

²⁶²⁶ **Qalû bela:** Bi wateya “Gotin belê” ye. Di bezma elestê de behsa sozdayîna ruhan dike. Hingê Xwedê pirsîye: “Ma Ez rebbê we nîn im?” Ruh jî wiha gotine: “Belê, Tu rebbê me yî.” (bnr. 68/16)

²⁶²⁷ **Daf:** Dafik, kemîn, xepik, telik

²⁶²⁸ **Tu:** Ji ber ku qafiye xiranebe carnana li dewsa “te”yê “tu” hatiye bikaranîn. Mînak; biskê tu = biskê te.

²⁶²⁹ **Cebbar:** Ew ê ku xwediyê hêza bêtixûb e, ser her kes û her tiştî re ye, heyf û tola xwe hiltîne û dilê şikestî dicebirîne.

²⁶³⁰ **Wehhab:** Ew ê ku dayîn û kerema wî digihîje mexlûqên wî û ji her kesî re Dayende ye.

²⁶³¹ **Nigara:** Ey yar, ey dilber! Li vir banglêkirin heye.

²⁶³² **Dîl:** Bende, hêsîr, esîr

²⁶³³ **Îşareta vê ayetê dike:**

(وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ)

Merhemeta min dor li her tiştî girtiye. (A‘raf: 156)

²⁶³⁴ **Cema:** Rindî, bedewî, rindahiya Xwedê

²⁶³⁵ **Celal:** Mezinahiya sermedî, xwedan ‘ezamet

²⁶³⁶ **Qaf û qaf:** Li gorî efsaneyê du çiyayê Qafê hene ku yek li rojhilatê ye, yê dî li rojavayê. Ji qaf û qafê mebest seranserê dinyayê ye. Ango, ji çiyayê Qafa rojhilatê heta Qafa rojavayê.

²⁶³⁷ **‘Etayê tu:** Dayîna te

²⁶³⁸ **Peygam:** Peyam

14.

Hela hela! roj û heyv çûne xusûf²⁶³⁹

Dema veda ser 'alemê tîrêjê tu

15.

Hela hela! dilber û rind, bûn muxtefi²⁶⁴⁰

Dema xuya bû qameta yektayê²⁶⁴¹ tu

16.

Hela hela! rûyê dilan ket hêlekê²⁶⁴²

Dema rêje ser 'alemê îhsanê tu

17.

Hela hela! ehlê dilan çî jîn xweş in

Lewra dijîn nêz bağ û hem bustanê tu

18.

Hela hela! lez hate feşla²⁶⁴³ nûbehar

Bulbul ji gul tim vedixût şebnemê²⁶⁴⁴ tu

19.

Carî temaşa key li qelbê bengîyan

Têk dil birîndar in bi tîrê burhê²⁶⁴⁵ tu

20.

Carî bi şefqet seyr bikey bal 'aşiqan

Tevda kemendkêş²⁶⁴⁶ in di nêv zindanê, tu

21.

Çî qir bikey çî pur bikey bi kêfa xu`y

Kes ra nêne çûn û çî ra der mulkê²⁶⁴⁷ tu

22.

Yara! **Hezîn** jar e, belengaz e neçar

Ser daniye ser şemûka²⁶⁴⁸ serayê tu

---

²⁶³⁹ **Xusûf**: Dema di gerrîna heyv, roj û dinyayê de roj û heyv li gorî dinyayê bikevin piş hev, hingê heyv tarî dibe ku jê re dibêjin xusûf. Girtina hîvê.

²⁶⁴⁰ **Muxtefi**: Wenda, veşartî

²⁶⁴¹ **Qameta yekta**: Bejn û bala dirêj

²⁶⁴² **Hêl**: Alî, teref, lay

²⁶⁴³ **Feşl**: Demsal, mewsim

²⁶⁴⁴ **Şebnem**: Xunav

²⁶⁴⁵ **Burh**: Bîrh, birû

²⁶⁴⁶ **Kemendkêş**: Ew kesê ku bi kemendê heywan an jî însanan digire.

Kemend: Darekî serê wî xelek e û bi destî ye.

²⁶⁴⁷ **Der mulk tu**: Di mulkê te de

23.

‘Eţfen binaya wahibel feyđi`l-‘emîm²⁶⁴⁹

Çav daye hev dilkul ji bil dergahê tu

115.

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Ronîya qad û semayê tîrêjek nûra te bû

Hatina her ‘alemê têk da bi fermana te bû

2.

Lerzîn û ta û tereb²⁶⁵⁰ ku qelb û canan da heye

Ew ji ber ‘eşqa nîşan û tirsê ebrûyê²⁶⁵¹ te bû

3.

Hin ji ehlê dil ku wek goyîne²⁶⁵² nalîne dikin

Ew ji ber germa evîna rindîya rûyê te bû

4.

Bulbulê jar ku hey û hey ser gulan da nalîne

Yê ku gul kir şehreyê²⁶⁵³ afaqê, xûrşîda²⁶⁵⁴ te bû

5.

Her gulistankî ku tê da teyrê hay û hûy dikin

Lewra gulzar²⁶⁵⁵ û çemengeh hêlîyê husna te²⁶⁵⁶ bû

6.

Ġulgûlê av û çeman û xuşxuşê dar û beran

Hin ji tirs û heybetan hin dî ji ber hubba²⁶⁵⁷ te bû

7.

Der²⁶⁵⁸ quling û şorevîlkan²⁶⁵⁹ agirek dişwar heye

²⁶⁴⁸ **Şêmûk:** Derçik, şêmûg, derezûng

²⁶⁴⁹ Ey xwediyê feyza ‘umûmî, şefqetê bi me bike.

²⁶⁵⁰ **Tereb:** Lerz, lerizîn, ricifîn

²⁶⁵¹ **Ebrû:** Birû, birh

²⁶⁵² **Goyîn:** Tivirg, tivîlk. Çivîkek wekî kevokê ye.

²⁶⁵³ **Şehre:** Namdar, meşhûr

²⁶⁵⁴ **Xûrşîd:** Roj, tav, nûr (Ew roja/nûra te ye ku gulê li hêla afaqan namdar kiriye.)

²⁶⁵⁵ **Gulzar:** Baxê gulan, bostanê gulan

²⁶⁵⁶ **Hêlîyê husna te:** Neynika bedewiya te, eynika rindahiya te

²⁶⁵⁷ **Hub:** Evîn, hezkirin

Yê ku qîrînê bi wan xist lami 'a²⁶⁶⁰ 'eşqa te bû

8.

Lewra zozan û çeman û lêvê avan da ne ew

Lewra her yek yek ji wanan me 'reza Şama²⁶⁶¹ te bû

9.

Yê ku cergê 'aşiqan xinc xinc kir û kir tarûmar

Tîrê ebrûyê te bû yan çangulê²⁶⁶² biskê te bû?

10.

Dil bi şed zencîrê nayêt qeyd kirin carî welê

Yê ku ew qeyd kir girêda têlekî biskê te bû

11.

Pur gîrîb e pur 'ecêb e pehlewane 'alemê

Bendê ta'y zulfê te bit yan şeydê²⁶⁶³ awurê²⁶⁶⁴ te bû?

12.

Pehlewan e vewdişîne²⁶⁶⁵ şûr di cengan da li pêş

Lê 'ecêb ta girtî û tirsok ji ber 'eşqa te bû

13.

Sîng û 'enya xu dixist mertal li pêş Rustemê Kurd

Lêbelê wek penboyê jendî li ber bayê te bû

14.

Ma hezar Rustem û 'Enter²⁶⁶⁶ leq bi latê²⁶⁶⁷ dil dixin

Yê ku jêr û jor da kir ew movika tilya te bû

15.

Ma hezar şahîn û baz karin nêçîra dil bikin

Yê ku ew şeyd kir ji xu ra rindaya rûyê te bû

16.

---

²⁶⁵⁸ **Der:** Di, di (hundirê wan) de

²⁶⁵⁹ **Şorevîlk:** Sorewîlk, filamîngo

²⁶⁶⁰ **Lami':** Rewnak, ronak, sîqal

²⁶⁶¹ **Me'reza Şamê:** Fûara Şamê. Yek ji meşhûrtirîn fuaran e ku bazirgan malên xwe li wir didine nasîn û difiroşin. Li vir bi wateya "pêşangeh" e. Lewra hemî zozan, çîmen, deşt, çiya û hwd. her yekî wan cuda cuda wekî pêşangehek rindahiya Xwedê pêşani mirovan dikin.

²⁶⁶² **Çangul:** Çengal, mebest jê xelekên keziyê dilberê ne

²⁶⁶³ **Şeyd:** Nêçîr

²⁶⁶⁴ **Awur:** Awir, nêrîn, nihêrîn

²⁶⁶⁵ **Vewdişîne:** Dihejîne

²⁶⁶⁶ **Enter:** Kole, şa'ir û pehlewaneke di zemanê cahiliyê de jiyaye. Yek ji xwediyê helbestekî ye ku ji wan heft helbestên ku di der û dîwarê Ke'bê de hatine dardakirin.

²⁶⁶⁷ **Lat:** Kevirên mezin, zinar, baxir

Bulbulê dil jar û mest û serxoş û nalan e hey

Yê ku hilkir agirê dil kibrîta ‘eşqa te bû

17.

Kunbeda husn û cemalê ku bi dil vebû xuya

Ew ji wê rojê heta hêj bende û dilê²⁶⁶⁸ te bû

18.

Ma gelo têtin zemanê bulbul û gul dibne cot?

Ah gelo tê roja tê dil matê²⁶⁶⁹ dîdara²⁶⁷⁰ te bû

19.

Nay tebata can û dil lewra ku wenda kirne gul

Dilberê werda²⁶⁷¹ min a geş ah tecellaya²⁶⁷² te bû

20.

Mewsim û feşla²⁶⁷³ beharê ahî²⁶⁷⁴ dûr bûne ji min

Dilberê feşla behara min temaşeya te bû

21.

Dil wekî ferxa²⁶⁷⁵ kevokê ketye nêv atûna²⁶⁷⁶ ‘eşq

Yê ku ew wer kir di wê da şahînê husna te bû

22.

Dil wekî kohê Ararat²⁶⁷⁷ ma dibit rabbit ji cih

Yê ku ew gêr kir²⁶⁷⁸ bi ser hev dozera ‘eşqa te bû

23.

Çîkekî arê evînê²⁶⁷⁹ cerg û mîlak²⁶⁸⁰ kir kebab

Ma gelo ev dozex e yan germîya roja te bû?

24.

Kî ku rahê ‘eşqê girtê çûye yabana²⁶⁸¹ helak

---

²⁶⁶⁸ **Dil:** Bende, kole, esîr

²⁶⁶⁹ **Mat:** Şaşmayîn û mêzekirin

²⁶⁷⁰ **Dîdar:** Rû, sîma; nêrîn, awir

²⁶⁷¹ **Werd:** Gul

²⁶⁷² **Tecella:** Xuyabûn, diyarbûn, zahirbûna Xwedê

²⁶⁷³ **Feşl:** Demsal, mewsim

²⁶⁷⁴ **Ahî:** Ah, ax. Dengê keser kişandinê ye

²⁶⁷⁵ **Ferx:** Çêlî, çêlik, têtjik

²⁶⁷⁶ **Atûn:** Ocax, argûn, firin

²⁶⁷⁷ **Kohê Ararat:** Çiyayê Agirî. Li Bakûrê Kurdistanê bilintirîn çiya ye ku nêzî 5.137 mîtro ye.

²⁶⁷⁸ **Gêr kir:** Gêr kirin, qulibandin, qulabtin

²⁶⁷⁹ **Arê evînê:** Agirê ‘işqê

²⁶⁸⁰ **Mîlak:** Cerg, ceger, kezeb

²⁶⁸¹ **Yaban:** Çol, çolistan

Îhtereqtu fî hewa kum²⁶⁸² ah ji ber zulma te bû

25.

‘Eşq dixazit ehlê ‘eşqê navnig û merzûl²⁶⁸³ bitin

Qed heweytû min zure`l-mecdi²⁶⁸⁴ ji ber ‘eşqa te bû

26.

Rehmê key xanim²⁶⁸⁵ li bengî neynika dil da xuyab

Pur zeman e **Husnî** nêva dozexa hecra²⁶⁸⁶ te bû

27.

Rahê ‘eşqê bê kenar e pur bi tirs û zehmet e

Nabitin tê da selamet bil ji teqdîra te bû

28.

Ma gelo têtin bi dest durra yetîm²⁶⁸⁷ bê neqdê²⁶⁸⁸ can

Dilberê, ev nukteya sirrek ji esrarê²⁶⁸⁹ te bû

29.

Bayê payîz hate ser bagê gulana da kir xirab

Geş bikey bagê dilan ew zozan û warê te bû

30.

Leşkerê derdan êriş kir koşkê dil talan kirin

Çeyretê key lewra her dil kîlera sirra te bû

31.

Dil dişojit arê hecrê²⁶⁹⁰ ma gelo yara *min* kan?

Çer dişojî dil bi hecrê dil emekdarê te bû!

32.

Şahê ‘işqê derve hat û mulkê kir têk da wucûd

Cism û can tev da bû agir hey hewar ‘eşqa te bû

33.

‘Alema jîna **Hezîn** têk ar û pêtiy û zulam²⁶⁹¹

---

²⁶⁸² Di hezkirina we de şewitime.

²⁶⁸³ **Navnig û merzûl**: Xax, rezîl

²⁶⁸⁴ Ez ji tiltikê/serê/pozê şerefê ketime xwarê.

²⁶⁸⁵ **Xanim**: Dilber, yar, evîn

²⁶⁸⁶ **Dozexa hecrê**: Dojeha cudabûnê, korîma dûrketinê, şewata veqetînê

²⁶⁸⁷ **Durra yetîm**: Ew mirarî û mercanên bijare û giranbiha

²⁶⁸⁸ **Neqd**: Dirav, pere

²⁶⁸⁹ **Esrar**: Sir, nepen, nehênî

²⁶⁹⁰ **Arê hecrê**: Agirê firqetê, şewata cudabûnê

²⁶⁹¹ **Zulam**: Tarîfî

Reh̄mê key cana²⁶⁹² li **H̄usnî** ev ji yaranê te bû

116.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Kan hevala min delala min gelo?

Nazik û şîrînmeş²⁶⁹³ û dilber û rinda min gelo?

2.

Ah ji ber arê qetanê²⁶⁹⁴ perritî tev da wucûd

Dilberê carî xuya key kanê reh̄ma te gelo?

3.

Wek pepûka jar ji min ra 'adet e ah û fiğan

Ma dibit carî ji min ra dîtina dostê gelo?

4.

Deng û ahê min hîşar kir ta di ezman da melek

Guh didit dost van enîn²⁶⁹⁵ û nalînê bê hed gelo?

5.

Bulbulê jar bi fiğanan gêj kirin deşt û çîya

Mêrg û bağan da gul û sosin hîşar nabin gelo?

6.

Tîna atûna²⁶⁹⁶ evînê dilê tazî perritand

Xar venaket²⁶⁹⁷ agirê mala xu geyretkeş gelo?

7.

Hirifn bağir²⁶⁹⁸ ji te' sîra fiğanê bengîyan²⁶⁹⁹

Ser didit Ferhadê Şîrîna nefes'îsa²⁷⁰⁰ gelo?

8.

²⁶⁹² **Cana**: Ey Can. Li vir banglêkirina dilberê heye.

²⁶⁹³ **Şîrînmeş**: Rêveçûyîna (yarê ya) şîrîn, bi hejîn û xweşik

²⁶⁹⁴ **Arê qetanê**: Agirê cudabûnê

²⁶⁹⁵ **Enîn**: Nalîn, nalandin

²⁶⁹⁶ **Atûn**: Ocax, argûn, firin

²⁶⁹⁷ **Xar vekirin**: (Agir) temirandin, tefandin, vemirandin

²⁶⁹⁸ **Bağir**: Zinar, lat, kevirên mezin

²⁶⁹⁹ **Bengî**: Evîndar, aşiq

²⁷⁰⁰ **Nefes'îsa**: Ew kesê ku nefesa wê wekî Hz. 'Îsa ye. Yek ji mu'cîzeyên Hz. 'Îsa ew bû ku bi hêlm/bêhna xwe nexweşan baş dikir, miriyan sax dikir. Ji nefesê mebest peyvek û gotineke xweş a yarê ye.

Kar(i)wan rê girt û borî ez li cî mame tenê

Rênenas û ker û lal çawa ye çara min gelo?

9.

Bar giran e rê dîr e her çar awirê²⁷⁰¹ min dîman

Ey gelfî dostan ku da ma nabînin halêmin gelo?

10.

Dor û madorê²⁷⁰² di min têk deng û zûrînê guran

Çav li berxê dil dikin kan serşivanê min gelo?

11.

Ev çi war e çi dîyar e, ev çi rêkî zehmet e

Rêwîkî jar im nizanim rehberê min kan gelo?

12.

Ev çi gûmmîn û *zimmîn* e, ev çi mij û çi dîman

Ev çi beyhûde qîrîn e, ev çi dewran e gelo?

13.

Şîretê rehberê zana kes xu ra naket heval

Ev çi pefçûn²⁷⁰³ e li ser vê cîfeyê²⁷⁰⁴ mirdar gelo?

14.

Pîr²⁷⁰⁵ ji şade ‘eqlê ra got, şadedil be ey bira

Got, dunê da ma şefa kes ra heye bêgeş²⁷⁰⁶ gelo?

15.

Pîrê gotê, feyz²⁷⁰⁷ dixazit dil wekî hêlî²⁷⁰⁸ bibin

Got, wuşa ye bêje min ra çi ye paqîşker gelo?

16.

Pîrê got jenga demirê pasgirtî bê mişqel²⁷⁰⁹ diçit?

Şûrê pasgirtî ra mişqel ma ne cihad e gelo?

17.

---

²⁷⁰¹ **Çar awir:** Çar alî, çar hêl

²⁷⁰² **Dor û mador:** Hawirdor, çarmedor, derûdor

²⁷⁰³ **Pefçûn:** Pevçûn, rabezîn, pozberî

²⁷⁰⁴ **Cîfe:** Mirar, mirdar, mirî. Mebest jê, dinya ye.

Îşareta hedîsê Pêxember (asw.) jî dike: “Dinya mirarekî ye, yê ku wê hez dike kuçik e.” (Me çavkaniya vê nedît.)

²⁷⁰⁵ **Pîr:** Dostê Xwedê, welî, ewliyaûllah, şêx

²⁷⁰⁶ **Bêgeş:** Bêtevlîhevî, bêtêkilbûn. Mînak, di naz zêr de sifir heye, ku zêr jî sade zêr nîne. (H.)

²⁷⁰⁷ **Feyz:** Ji qelb, dil, ruhê mirov re herikîna/hatina ‘ilm, nûr, bereket, tiştên manewî û hwd. e

²⁷⁰⁸ **Hêlî:** Neynik

²⁷⁰⁹ **Mişqel:** Amûrê paqîjkirinê wek zinpere, paqîşker

Ahî ‘umrê xortîtyê borî bê dilber heba
Wî zemanê pur delal ra hey vejer dîsa gelo?

18.

Hingê roj bûn gîştina dilberê pur xweş dest diket
Wek birûskê borîn û çûn tete ew furset gelo?

19.

Di dunê da ev qetana rûreşa ‘ekrût²⁷¹⁰ heye
Ma dihêlit keski²⁷¹¹ ra hey jînekê şîrîn gelo?

20.

Pur bi êş û dilkul û mest û xerabê firqet²⁷¹² im
Fir didit huzna²⁷¹³ **Hezîn** rojek dibit şahî gelo?

117.

mef’ûlu / mefa’îlu / mefa’îlu / fe’ûlun

Hezec -- +/+ -- +/+ -- +/+ --

1.

Ahî!²⁷¹⁴ ji delalê dilê jar dûr bûye îro
Ahî! dilê jar maye dîsa bê qerar²⁷¹⁵ îro

2.

Şahîne qetanê çûka min girt û helanî²⁷¹⁶
Bê dost û heval mame hezîn û gerîb îro

3.

Xazya *min* bi wê çaga delal tê da liha bû
Derda²⁷¹⁷ ku ji min çawa cuda bû şîrîn îro

4.

Ahî ku qetan bû wekî deryaya mezin
Nêv pêlê gedar mam bê hewar û kelek²⁷¹⁸ îro

5.

---

²⁷¹⁰ **Ekrût:** Rûpîs, rûreş, rûtehl

²⁷¹¹ **Keski:** Kesekî, mirovekî

²⁷¹² **Firqet:** Cudabûn, codayî, veqetîn

²⁷¹³ **Huzn:** Derd, xem, keser, şayîş

²⁷¹⁴ **Ahî:** Ah, ax. Dengê keserkîşandinê.

²⁷¹⁵ **Qerar:** Sekn, tebat

²⁷¹⁶ **Helanî:** Bilind kir, rakir

²⁷¹⁷ **Derda:** Derdo, ey derd. Li vir banglêkirin heye.

²⁷¹⁸ **Kelek:** Lotke, geştîyê biçûk ê ji bo çem û rûbaran

Ey teyrê li ser behrê peya pey digerî
Qebtanê xeberdar kî ji halê me tu îro

6.

Can hatîye ser lêv û cesed gerqeyê²⁷¹⁹ av

Hêvya me tu mayî zû biçe bo Xuda îro

7.

Wek tayê li ber bayê çep û rast me dibin pêl

Pursînê li halê me gerîqan²⁷²⁰ bikey îro

8.

Sahîlê²⁷²¹ selamet ji te em hêvî dîkin

Mînaya wişalê²⁷²² ji me ra meqşed e îro

9.

Ġemkeşê qetanê me, cigerşojê²⁷²³ evîn im

Dil pare bû ya Reb û beden tîrzilî²⁷²⁴ îro

10.

Ew 'işqa ku pêşyê weke dost danîbû ser dil

Dil ra bûye wek duşmenekî yağmeker²⁷²⁵ îro

11.

Ey destegîrê jar û belengaz û esîran

Qertalê²⁷²⁶ qetanê dilê jar pare kir îro

12.

Wek bazê neyarê gujgujî²⁷²⁷ ser berxê dilêm

Wek çûka pepûk çîkinî dil çû felek îro

13.

Canê me di nêv agirê 'işqê da helî

Cana bikey rehîmê li vî jarê reben îro

14.

Bes bêje **Hezîn** şîn û gîrînê nekey êdî

---

²⁷¹⁹ **Gerq**: Noq, noqbûn

²⁷²⁰ **Gerîq**: Ew kesê ku xeniqî ye, xeniqandin

²⁷²¹ **Sahîl**: Qerax, perav

²⁷²² **Mînaya wişalê**: Lengergeha gihîştinê

²⁷²³ **Cigerşoj**: Ewê ku cegera wî şewitiye

²⁷²⁴ **Tîrzilî**: Şewitî

²⁷²⁵ **Yağmeker**: Talanker, ewê ku tartale/talan dîke

²⁷²⁶ **Qertal**: Eylo, hilo

²⁷²⁷ **Gujgujî**: Êrîş kir

Qelbê me te kir agir û can kir kebab îro

118.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Payîz e bulbul ji gul dîr ket dilo

Borî gihan hat qetan dîsa dilo

2.

Ah ji dest min çû gula geş bê mefa²⁷²⁸

Çeng şikestî, can birîn mame dilo

3.

Bazê hicranê ciger day nav nigan

Wê bela ket tete dora te dilo

4.

Ġem mekey dîsa dibit şahî û kêf

Ma heye gemgînê bê dawî dilo

5.

Av di rê da pur bi ah û zarîn e

Piştî çûn deryay dibin kerhes²⁷²⁹ dilo

6.

Êş û ahê rêwîyan bêhed pur in

Tên birîn pişt gîştina bajêr dilo

7.

Bê hedan cehdê²⁷³⁰ bikey da quţ bikey²⁷³¹

Vê riha²⁷³² dûra dirêja zor dilo

8.

Sist mebe yek bistekî²⁷³³ bextê te da

Yek demek 'umr e di vê rê da dilo

9.

²⁷²⁸ **Mefa:** Menfa'et, sûd, havil, feyde

²⁷²⁹ **Kerhes:** Bêdeng

²⁷³⁰ **Cehd:** Xebat, şixul

²⁷³¹ **Quţ bikey:** Bibire, biqedîne

²⁷³² **Riha:** Rê

²⁷³³ **Bistek:** Gavek, demekê kurt

Her wekî bulbul dimînî bê murad

Ger nezanî qedrê weqtê xu dilo

10.

Pur hevalan sermeyan wenda kirin

Rûreş û pîşman vegeryane dilo

11.

Ah û wahê min ji tirsî 'aqîbet²⁷³⁴

Ku bibî gafil dema yar bê dilo

12.

Kulle yewmîn hû fiyî şe'nîn²⁷³⁵ binêr

Hey tê da her cilweyê yarê dilo

13.

Xîdrê waye hatîye ber çavê te

Dest xu bermed her wekî Mûsa dilo

14.

Bira bin wek hev li cem te kêf û gem

Xweş bizan tiştê ji yarê tê dilo

15.

Şebrê key wek Eyyûbê kurmînbeden²⁷³⁶

Da bigêjî bal meqaman ve dilo

16.

Her şevê tarî dibit avis bi roj

Piştî evrazan heye berjêr dilo

17.

Kî dimînit dîkul û gemgîn mudam

Kî dimînit munqebîd²⁷³⁷ her dem dilo

---

²⁷³⁴ **Aqîbet:** Dawî, encam

²⁷³⁵ Her roj ew di halekî cuda de ye. (Qurana Pîroz, Rehman: 55/29) û (bnr. 79/3)

²⁷³⁶ **Kurmînbeden:** Ew laşê ku kurmî bûye.

Li vir îşareta birînên Hz. Eyyûb dike. Hz. Eyyûb bi sebra xwe tê nasîn. Nebiyê Hz. Îshak e. Hz. Eyyûb kesekî zefh dewlemend bûye, li aliyê Şamê gelek 'erd û cihê wî hebûye, jina wî -Rahme- û gelek zarên wî hebûne. Xwedê xwestiye ku ew bi malê dinyayê were îmtihan kirin. Berê hemî malên wî diçe. Ew şukur dike. Zarên wî yek bi yek dimirin. Ew sebr dike. Nexweş dibe, di bedena wî de birînên kûr vedibin, birînên wî kurmî dibe, ew dîsa şukur dike. Dîsa jî ew û jina wî Rahme 'îbadetên xwe didomînin û şukra Xwedê qet kêr nakin. Dûre, bi îzna Xwedê, Hz. Eyyûb lingê xwe 'erdê dixê. Aweke zelal û xweş cihê ku lingê xwe 'erdê xistiye dizê. Hz. Eyyûb, bi wê avê serê xwe dilo û baş dibe. Îmtihana sebrê qazaç dike û dîsa Xwedê mal, mulk û zar dide wî. Wek pêxember ji herêma Hewran an jî Besaniyê re tê şandin. Navê Hz. Eyyûb di Quranê de li şeş cihan derbaz dibe. (Pala, *b.n.*, 143-144.)

18.

Şahî û şîne dunê nîne mudam

Tête dawîya hemî tiştê dilo

19.

Ek²⁷³⁸ ji kaxa rindiyê²⁷³⁹ yar bit xuya

Serbiloq²⁷⁴⁰ dê bibne sosin hey dilo

20.

Lez digijî meqşed û razê bilind

Ek li cem te xudbînî²⁷⁴¹ nîne dilo

21.

Bê mefa ye 'eql û zanîn û neseb²⁷⁴²

Koletî şert e di vê rê da dilo

22.

Ahî yara min çi çagê derve tê

Cerg û mîlak²⁷⁴³ perritîn bin da dilo

23.

Ya **Hezîn** îşbir 'ela îcfaiha²⁷⁴⁴

Piştî şîne tim dibit şahî dilo

119.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Ji hecra Şah 'Elauddîn²⁷⁴⁵ dilê min pare bû îro

Ji ferqê ser hetta pê²⁷⁴⁶ da beden têk bû kebab îro

2.

Nema me şebr û aramek ji ber jana tîra hecrê²⁷⁴⁷

²⁷³⁷ **Munqebîd**: Matbûn, qufulîn, kesê bi stres

²⁷³⁸ **Ek**: Eger, ger, heke

²⁷³⁹ **Kaxa rindiyê**: Burca rindiyê, burca bedewiyê

²⁷⁴⁰ **Serbiloq**: Cureyek ji stîrîn e ku rengê wê zer e û zivr e

²⁷⁴¹ **Xudbînî**: Xwe dîtîn, quretî, pozbilindî, enaniyet

²⁷⁴² **Neseb**: Nîjad, regez

²⁷⁴³ **Mîlak**: Ceger, cerg

²⁷⁴⁴ Ey ew kesê xemgîn (Hezîn) sebrê bikey li ser eziyeta wî.

²⁷⁴⁵ **Şah 'Elauddîn**: Şêx Elauddînê Xezna. (bnr. 71/6)

²⁷⁴⁶ **Ji ferqê hetta pê**: Ji sêrî hetta pê, sertapa, seranser

²⁷⁴⁷ **Tîra hecrê**: Tîra cudabûnê, tîra dûrketinê

Birîn kûr e elem dişwar û mame bê tēbîb îro

3.

Wekî goyîne²⁷⁴⁸ ser lat²⁷⁴⁹ û zinaran hey me nalîn e

Ji destê me çawa durra yetîm²⁷⁵⁰ derket û çû îro

4.

Felek hicrana cuzî²⁷⁵¹ ma nebes bo dil bikey wêran

Qetana kullîya²⁷⁵² wey bav te şandî ser wê da îro

5.

Dema dem lehîya pêlê evîn û derdê hicranê

Dilê jar dane nêv pencan wekî şahîn û baz îro

6.

Gelo çûka dilê bêhal dibit jê ra xelaş dîsa

Ji ahê wî semayê da melek ra hev ketin îro

7.

Wekî bulbul şev û rojan wê hey efgan²⁷⁵³ û nalîn e

Wekî şalûl wî hey gîrîn û ahîn û şîn e îro

8.

Ji dest çû sosina re'na²⁷⁵⁴ gelî yaran çawa bit hal

Di yabana qetanê²⁷⁵⁵ da tenê mam bê hewar îro

9.

Şîrîn û nazika ser xu delal û dilbera bê ta

Hunav û cergê me ker kir bi hicrana²⁷⁵⁶ elîm îro

10.

Bes e dilber mekey xeşme²⁷⁵⁷ wucûd bû pareyê agir

Ji êş û heşret û derdan me 'estî²⁷⁵⁸ zerbûne îro

11.

Wekî tayê li ber bayê me ra sekn û şebat nîne

²⁷⁴⁸ **Goyîn:** Tivîlk, tivîrg. Çivîkek mîna kevokê ye

²⁷⁴⁹ **Lat:** Kevirên mezin, zinar

²⁷⁵⁰ **Durra yetîm:** Ew mirarî û mercanên bijare û giranbiha

²⁷⁵¹ **Cuzî:** Hinek

²⁷⁵² **Kullî:** Giştî, gelemperî, tevahî

²⁷⁵³ **Efxan:** Fîxan, nalîn, zarezar, nalandin

²⁷⁵⁴ **Re'na:** Rind, bedew, xweşik, spehî, rewnak

²⁷⁵⁵ **Yabanê qetanê:** Çola cudabûnê, çolistana firqetê

²⁷⁵⁶ **Hicran:** Cudabûn, dûrketin, êş û derdê cudabûnê

²⁷⁵⁷ **Xeşm:** Xezeb, xişim, hêrs

²⁷⁵⁸ **'Estî:** Hestî. Di devoka Kurdên Sûriyê de bi awayî tê bilêvkin.

Wekî Mecnûnê mame bê dîyar û war û yar îro

12.

Leqed tahe biye`l-hecru felem yubqi siwa resmi²⁷⁵⁹

Femin wecdi hebîbi`n-Necdi²⁷⁶⁰ şirtu keşşaba îro²⁷⁶¹

13.

Hezîn û dilkul û mest im bi dağa şîşê hicranê

Elemkêş em xerabxan²⁷⁶² im ji feqda²⁷⁶³ dilberê îro

14.

Îlahî! vê çîka wey bav nekarim ez tehemmul kem

Ji lufta sermedî²⁷⁶⁴ piçek hedanê bide me îro

15.

Ye`qûb wenda kir û Yûsif şev û rojan wî nalîn bû

Welê ruhê xu yê şîrîn **Hezîn** wenda kirî îro

16.

Bi can bû jana Eyyûb û Zekerîya û bil wanan

Bi ruh e jana me yara, werin rehmê li me îro

17.

Fe ente zû`l-`eţaya we`l-hibati cud bina ya Reb²⁷⁶⁵

Ji bil te nîne hevî bo me yê jarê reben îro

18.

Me ra derd û zexê²⁷⁶⁶ hecrê nemayed şebr û aramî

Birîndar im tu luqman î hewarxaz im ji te îro

19.

Der în deryayê bî payan şudem nîstî xeber ez men²⁷⁶⁷

Hezîn jar e xerabhal e mededxaz e ji te îro

---

²⁷⁵⁹ Cudabûn ez helak kirim, ji xêncî şiklê min tişteke nemaye.

²⁷⁶⁰ **Necd:** Bajarekî li navbera Iraq û Hîcazê ye. Welatê Leyla û Mecnûnê ye. Işqa Leyla û Mecnûnê li wir qewimiye. **Hebîbi`n-Necdî** jî Leyla ye. Lewra di bajarê Necdê de, li gorî Mecnûn dilberek tenê hebû ku ew jî Leyla bû.

²⁷⁶¹ Ji bo `işqa dilbera Necdê, îro ez bûme wekî bayê seba. (Ango: ji ber `işqa Leylayê, wek bayê rojhelatê sekn û sebat ji min re nîne.)

²⁷⁶² **Xerabxan:** Malxirab

²⁷⁶³ **Feqd:** Tunehî

²⁷⁶⁴ **Sermedî:** Bêdawî

²⁷⁶⁵ Ya Rebbî, tu yî xwediyê dayînan, ji me ra comerdîyê bike

²⁷⁶⁶ **Zex:** Dozex, dojeh, cehennem

²⁷⁶⁷ Di wê behra bêdawî de ez ketî me (wenda bûme), xeber jî ji min tune ye.

120.

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Tête qelbê me ji yarê pêlê luţfê nû bi nû
Dil diçîne ji bagê yar gulxûyanê²⁷⁶⁸ rû bi rû

2.

Hat behara dil şukur xemlî bi wan geş şorgulan
Tê ji behra luţfa yarê feyz û nisbet cû bi cû²⁷⁶⁹

3.

Gazê Mûsa ger bidîta ev tecella²⁷⁷⁰ û şuûn²⁷⁷¹
Dê li şûnê pêketa desta dibû xalî diçû

4.

Mestê haletê dil im ez bengîyê nûra Xuda
Wek sîperrik can didim lew bûm bi yarê rû bi rû

5.

Ma gelo ev qabê qewseyn²⁷⁷² e weya xulda berîn²⁷⁷³
Tê dixuyê birhê yarê ji dilan ra mû bi mû²⁷⁷⁴

6.

Nêzî nêrîna heqq î, ey dil hîşar û jîrî be
Da ji yarê qamçîyê hêrsê nebînî zû bi zû

7.

Henberê sosina husnê, ne îro dil cezbe ye
Ta elest²⁷⁷⁵ da bulbulê dil mestê rindîya te bû

8.

Bengîyek wuşay bi lorînan tîne xar bağiran²⁷⁷⁶

²⁷⁶⁸ **Gulxû:** Ew xûyê ku mîna gulan xweş, başexlaq, xweşsinc

²⁷⁶⁹ **Cû:** Co, cûh, cew

²⁷⁷⁰ **Tecella:** Diyarbûna Xwedê, xuyabûna Xwedê

²⁷⁷¹ **Suûn:** Tecelliyata Xwedê, li ser tiştan, kelmelan, karan diyarbûna Xwedê

²⁷⁷² **Qabê qewseyn:** Bi qasî navbera herdu birîyan. Li vir îşareta nêzîkbûna wî dike.

²⁷⁷³ **Xulda berîn:** Bihiştê ezeli.

Xuld: yek ji wan heşt tebeqeyên cennetê ye

²⁷⁷⁴ **Mû bi mû:** Ta bi ta

²⁷⁷⁵ **Elest:** Bezma elest, peymana elest. Xwedê Te’ala gava ku ‘alema ruhan afirand ji wan re wiha got: “Elestû bî Rebbikûm?” (Ma Ez rebbê we nîn im?) Hingê ruh jî wiha bersiv dan: “Kalû, bela.” (Belê, Tu rebbê me yî.) Ew bûyer di Qurana Pîroz de derbaz dibe. Ew cihê ku ruh hemî berayî bal hev bûne re “bezma elest, meclîsa elest”, wê rojê re “roja elest” û sozdayîna wê rojê re jî “peymana elest” tê gotin. (bnr. 68/16)

Hêstirê xûn in dibarîne ji çavan sû be sû²⁷⁷⁷

9.

Ahîne têtin ji wî hejîn bi gazê gir²⁷⁷⁸ dixin

Wek dilê xûnbarîn û pur nalîne me kes nebû

10.

Rindîya yarê tamam e 'îşqa dil derket ji hed

Agirê 'îşqê gedar e pepûkê dil çûka dû²⁷⁷⁹

11.

Çer²⁷⁸⁰ dibit halê **Hezîn** tim karê wî ra ev şewat

Rehmê key yara, li dil wî çav bi lûfîa te vebû

121.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Birîndar im bi wan burhê²⁷⁸¹ te yê şûrîn ji dil îro

Elemkeş im ji ber biskê²⁷⁸² te yê şîrîn bi can îro

2.

Cefa û êşê hicranê²⁷⁸³ nikarin em tehemmul kin

Bi vî halê me tê yara, gîrihê²⁷⁸⁴ duşmenan îro

3.

Dibarînin mîna xûnê ji çavan hêstiran dilber

Tête der tev li ahîne letey²⁷⁸⁵ cerg û dilêm îro

4.

Behara xortîyê borî me yara xu nedît carek

Nîvê 'umrê delal borî bi gîrîn û şîne îro

5.

---

²⁷⁷⁶ **Bağir:** Kevirên mezin ên li ser hev suwar bûne, lat, zinar

²⁷⁷⁷ **Sû be sû:** Hêl bi hêl, her alî, het teref

²⁷⁷⁸ **Gazê gir:** Çiyayê mezin

²⁷⁷⁹ **Dû:** Duh, do

²⁷⁸⁰ **Çer:** Çawa

²⁷⁸¹ **Burh:** Birî, birh

²⁷⁸² **Bisk:** Porê jinan a ku li ber guhê wan der tê û bi xelek e.

²⁷⁸³ **Hicran:** Cudabûn, dûrketin, êş û derdê cudabûnê

²⁷⁸⁴ **Gîrih:** Gîrîn

²⁷⁸⁵ **Letey:** Parçe, kerî, teltê xwîne, teltê cigerê

Gelo bi gîştina dostê dibit şabe dilê pur gem?
Weya her dem elemkêş em bi hicranê mîna îro

6.

Me hêvî hey ji te cana, nevêjî dil ji dergahê
Di xêra geyrê²⁷⁸⁶ da, bil te wî çav nîne tu car îro²⁷⁸⁷

7.

Bi şed zencîrê pola²⁷⁸⁸ xu girêdaye bi te cana!
Hezaran vînc û motor bîn ji te naqetînin îro

8.

Wuşa dara evîna te rîçik berdaye nêv dil da
Hezaran çerx hebin dîsa ji dil dernaxînin îro

9.

Bi agirê evînê dil wuşa kelay bi te dilber
Hemî ceşê²⁷⁸⁹ Çîmê bêtin ji te dûr naxînin îro

10.

Heyata min bi te`y dilber, şewata min ji te`y dilber
Xebata min te ra`y dilber, şîrînrûh î me ra îro

11.

Gula bagê dil î dermanê cerga xilxilî²⁷⁹⁰ yara!
Nûra çavê kul î min ra tu Zîn û Şîrîn î îro

12.

Ne rawestem demek bê te, nîne qeşdek me ra bê te
Hezîn mest e *her* roj bo te ji can ra tu jîn î îro

122.

mustef`ilun / mustef`ilun

Recez - - + - / - - + -

1.

Behara rengîn hatîye
Baranekî xweş barîye

---

²⁷⁸⁶ **Geyr**: Ji bilî, xêncî

²⁷⁸⁷ Ji bilî te ey Yar! çavê wî li tu kesî nîne, çavê wî tenê di xêra Te de ye.

²⁷⁸⁸ **Zencîrê pola**: Zencîra çelîg

²⁷⁸⁹ **Ceş**: Leşker

²⁷⁹⁰ **Cerga xilxilî**: cerga parçe parçe bûyî, cegera pirtî pirtî bûyî

Sosin û gul pê şîn bûye

Rabe ji xew rabe dilo

2.

Wîlwîlê teyran û tuyan

Xuşxuşê daran û gîyan

Nêzê ku sag kin mirîyan

Rabe ji xew rabe dilo

3.

Zozan û berrî û gelî

Behar kulîlkê xemilî

Ji her derê av dikelî

Rabe ji xew rabe dilo

4.

Qaz û quling çûn serhedê

Feyz pel didit ji merqedê²⁷⁹¹

Hîşyar bibe ji boy Xudê

Rabe ji xew rabe dilo

5.

Wer şuhbeta Xeznewîyan²⁷⁹²

Dilan didin ber tavîyan²⁷⁹³

Bejan²⁷⁹⁴ dîkin wek avîyan²⁷⁹⁵

Rabe ji xew rabe dilo

6.

Nisbeta neqşî²⁷⁹⁶ pir dihat

Ji bo wê çêbûne civat

Roj hilbûye ji rojhelat

Rabe ji xew rabe dilo

7.

Bi nûr û nuşhê²⁷⁹⁷ Eħmedî²⁷⁹⁸

---

²⁷⁹¹ **Merqed:** Gor, tirb

²⁷⁹² **Xeznewîyan:** Li vir qesda şêxên Xeznewiyan dike

²⁷⁹³ **Tavî:** Rejne. Barana ku ji nişkê ve dest pê dike û demek kurt dibare

²⁷⁹⁴ **Bej:** 'Erd, reşahî, cihê bê av

²⁷⁹⁵ **Avî:** Cihên bi av, avgîz, rifse

²⁷⁹⁶ **Nisbeta neqşî:** Bêr û bereketê şêxê neqşiyar

²⁷⁹⁷ **Nuşh:** Şîret, pend

Gelekî hov bûne kedî
Zadê dilan pê serridî²⁷⁹⁹

Rabe ji xew rabe dilo

8.

Boy çî hêstiran nakî xar
Wek şewîyan may istûxar

Tenê sêva te ma li dar

Rabe ji xew rabe dilo

9.

Dûr may ji bustanê gulan
Bi fersexan²⁸⁰⁰ û menzilan

Rabe bixûn wek bulbulan

Rabe ji xew rabe dilo

10.

Cerg û hunav têk perritîn

Can û cesed têk şewitîn

Mirî di goran lebitîn

Rabe ji xew rabe dilo

11.

Şîn û gîrînê pir bikey

Bi hêstiran çav kul bikey

Xalyê li serê xu bikey

Rabe ji xew rabe dilo

12.

Tevda heval çûn menzilan

Gîştin murad û şorgulan

Bes e borîn dewr û zeman

Rabe ji xew rabe dilo

13.

Bes e dûr be ji gefletê

Heq ra bikey 'ibadetê

---

²⁷⁹⁸ **Ehmedî:** Şêx Ehmedê Xezna. (bnr. 9/27)

²⁷⁹⁹ **Serridî:** Seridîn, silmgirêdan, sinbilgirtin, ûşîgirtin

²⁸⁰⁰ **Fersex:** Yekeya dirêjahiyê ya kevn. Nêzikî 5 km ye.

Îro şibê celba²⁸⁰¹ te tê

Rabe ji xew rabe dilo

14.

Gelek birîndar î ji dil

Hîndûr li te tev bûye kul

Nayê bîra te qeṭ mezel²⁸⁰²

Rabe ji xew rabe dilo

15.

Hîna heye firset te ra

Çarekî bibîne xu ra

Kan li ku ne bav û bira

Rabe ji xew rabe dilo

16.

Te`j borîyan `ibret negirt

Te`j mayîyan lezzet negirt

Te`j baqilan şîret negirt

Rabe ji xew ra be dilo

17.

Dunya ne ya dildanê ye

Warê kar û westanê ye

Şûna *derd* û qetanê ye

Rabe ji xew rabe dilo

18.

Rabe ji xew rabe ji xew

Her kes gihîşt jînek bedew

Me ra tenê ma nan û dew

Rabe ji xew rabe dilo

19.

Xande bikey zarokê xu

Nezan nebe bi dînê xu

Girêde dil bi Rebbê xu

Rabe ji xew rabe dilo

---

²⁸⁰¹ **Celb:** Kaxeza ku hakim/dadger ji mirovan ra dişîne

²⁸⁰² **Mezel:** Gor

20.

Ellah bibêje ew bes e
Ê dî hemî xar û xes²⁸⁰³ e
Heyat bizan yek nefes e
Rabe ji xew rabe dilo

21.

Tu 'aciz î kara²⁸⁰⁴ ew e
Tu cahil î zana ew e
Tu gafil î haydar ew e
Rabe ji xew rabe dilo

22.

Were were pir pir bi lez
Bal xastina heq ve bibeze
Li cî bihêl peran û pez²⁸⁰⁵
Rabe ji xew rabe dilo

23.

Îro te hey keys û feşal²⁸⁰⁶
Dest xu bixe nûra zelal
Lewra bi wê ye her kemal
Rabe ji xew rabe dilo

24.

Hezîn birije hêstiran
Li ser ap û bav û biran
Dîn dane zêrran û peran
Rabe ji xew rabe dilo

123.²⁸⁰⁷

fa'ilatun / fa'ilatun

Remel - + - - / - + - -

1.

---

²⁸⁰³ **Xar û xes:** Li vir wateya vê ev e; yên din ne girîng in. Wek; Xwedê heye xem tune ye!

²⁸⁰⁴ **Kara:** Qewî, bihêz, yê ku dikare

²⁸⁰⁵ **Peran û pez:** Pere/dira û pez/heywan. Li vir mebest mal û mulkê dinyayê ye

²⁸⁰⁶ **Keys û feşal:** Fersend

²⁸⁰⁷ Hezîn di sala 1987'an de, beriya ku çûyîna Stenbolê, gava cudabûna ji welatê Kurdistanê nêz dibe, dinivîse. (Dîwana Hezîn, r. 379)

Çiqas bêjim tu şîrîn î
Pir delal û gemrevîn î
Wek *cenneta* derewîn î
Ax welato ax welato

2.

Çiqas bêjim tu hêja yî
Bi çem û çîm û geha yî
Tu *dayînekî* Xuda yî
Ax welato ax welato

3.

Çiqas bêjim tu delal î
Bi çîya û bi newal î
Bi *zozan* û deşt û pal î
Ax welato ax welato

4.

Ġulgûlê avê delavan
Gerr û geşta noqziravan
Meskenê bapîr û bavan
Ax welato ax welato

5.

Şerevdîn²⁸⁰⁸ û Meneşkût²⁸⁰⁹ î
Hezargol û Qer û Rût²⁸¹⁰ î
Siblûs²⁸¹¹ û Taroyê qot²⁸¹² î
Ax welato ax welato

6.

Bilqînê avê kanîyan
Barînê berxan û mihan
Kalkalê kar û bêrîyan
Ax welato ax welato

---

²⁸⁰⁸ **Şerevdîn:** Navê çiyayekî li bakûrê Solaxanê ye.

²⁸⁰⁹ **Meneşkût:** Navê herêmê ye ku ji Solaxanê heta çemê Bingolê dirêj dibe. Li wir birinc diajon û bizinê wê namdar in.

²⁸¹⁰ **Qer û Rût:** Li Çewlîgê navê du herêman in ku Qer bi darên xwe ve, Rût jî bêdarbûna xwe ve namdar in.

²⁸¹¹ **Siblûs:** Çiyayekî di navbera Dêrsîm û Çewlîgê de ne.

²⁸¹² **Taroyê Qot:** Taro çiyeyekî li ber Siblûsê ye. Serê wê çiyayê bêdar e, ji ber vê Taroyê Qot dibêjin. **Qot:** Keçel, rût

7.

Kurdistan î navgiran î
Bi Ararat²⁸¹³ û Sîpan²⁸¹⁴ î
Xudî nîşan xudî şan î
Ax welato ax welato

8.

Ahî çawa qeta **Hezîn**
Ji wî welatê kesk û şîn
Ji wan deşt û gazê şîrîn
Ax welato ax welato

9.

Me nan û ni^çmetê te xar
Me *pir* vexar ew *avê* sar
Ahî ji dest me çûy bigar²⁸¹⁵
Ax welato ax welato

10.

Tev mela û tev zanîn bûy
Tev *exlaq* û *tevda* dîn bûy
Tevda kesk û zer û şîn bûy
Ax welato ax welato

11.

Tevda mêrê pozberan bûy
Cî û meskenê *dilber* bûy
Xezîna xêr û bêran bûy
Ax welato ax welato

12.

Tev çîya û deşt û gaz bûy
Tev quling û kew û qaz bûy
Tev dewar û hesp û pez bûy
Ax welato ax welato

13.

---

²⁸¹³ **Ararat**: Navê çiyayê Agiriyê ye. Li Bakûrê Kurdistanê bilintirîn çiya ye ku nêzî 5137 mîtro ye.

²⁸¹⁴ **Sîpan**: Sîpanê Xelatê. Yek ji bilintirîn çiyayên Bakûrê Kurdistanê ye. Li berava bakûrê Behra Wanê ye. Nêzî 4058 mîtro ye. Herwiha çîroka Siyabend û Xecê li wir derbasbûye.

²⁸¹⁵ **Bigar**: Bilez, zû bi zû

Dicle`w Ferat baskê te ne
Herran û Çat²⁸¹⁶ berê te ne
Agrî`w Xelaţ milê te ne
Ax welato ax welato
14.

Şerî`eta Muħemmedî
Tenê li erđa te me dî
Wek te ew jî ma bê xudî
Ax welato ax welato
15.

Meraq nekin rojekê tê
We ra dibe xêra Xudê
Xellaşî we ra çê dibê
Ax welato ax welato

124.

mefa`îlun / mefa`îlun
Hezec + - - - / + - - -

1.
Me ajot genimek dosto
Di nîrê²⁸¹⁷ wî da ey dosto
2.
Behar lê hat hewa xweş çû
Heşîn bû çirpozek²⁸¹⁸ dosto
3.
Dema ket ber serî danî
Me carek lê nêrî dosto
4.
Dema xweş dî me rengê wî
Ji dil şa bûn xu ra dosto

---

²⁸¹⁶ **Herran:** Navê herêmê ye ku li başûrê Rihayê cih digire. Ji aliyê dîrokê ve gelek dewlemend e.

Çat: Oxlê. Navçeyeke bajarê Erziromê ye.

²⁸¹⁷ **Nîr:** Darê ku du ga û gamêş pê tîn zeftkirin, dema cot pê tê kirin yan jî `erebe pê tê kêşan.

²⁸¹⁸ **Çirpoz:** Debr, bizar, ziyar. Debra ku hîna nû zîl daye. Ew genimê ku hêj nû şîn dibe, hîna bejn lê çênebûye.

5.

Ji kêf û şahîyan wer bûn
Nigê me erđ negirt dosto

6.

Dema qenc seridî²⁸¹⁹ dîsa
Me nêrîn kir li wî dosto

7.

Serî bûye wekî çûkan
Wekî qamîş e şap dosto

8.

Me got ev genima bes tê
Ji xarina me ra dosto

9.

Ji bayê teqdîrê ğafil
Bibûn wê demê em dosto

10.

Ji nişkiv tilpekî 'ewran
Gurîn pê ket li ser dosto

11.

Di ser da barî zîpîkek
Wekî gûz û deqan²⁸²⁰ dosto

12.

Genim wer hûr kir û raxist
Li erđê kir xesîr²⁸²¹ dosto

13.

Dû ra tavek bi tîn da ser
Şewitand kir zûrî²⁸²² dosto

14.

Qijilî bû kepek, dane
Nema aja tenek²⁸²³ dosto

---

²⁸¹⁹ **Seridî:** Seridîn, silm girêdan, sinbil girtin, ûşî girtin, şonik girêdan

²⁸²⁰ **Deq:** Wek fêkiya dara çamê. Bi tirkî kozalak, bi îngîlîzî cone tê gotin.

²⁸²¹ **Xesîr:** Xesîl, ew berika ku bi giha û kamûşan ve tê honandin

²⁸²² **Zûrî:** Wek komir reş, şewitî

²⁸²³ **Tenek:** Lib, libek, heb

15.

Çawa çû serî û dane
Wuşa ka jî nema dosto

16.

Li êr man²⁸²⁴ her wekê sêwyan
Me dest ket paşilê dosto

17.

Xebata me bû beyhûde
Şahiya me bû şîn dosto

18.

Ji xu man bê îdare em
Zeman jî çû ji dest dosto

19.

“Qul len yuşîbena îlla”²⁸²⁵
Kete bîra me ey dosto

20.

Me zanî tê heye sirrek
Lewma rizq çû telef dosto

21.

Me ra muşleq²⁸²⁶ heye sûcek
Bela hat ser me da dosto

22.

Wegerne²⁸²⁷ camêrê dayî
Şûva²⁸²⁸ nagirit tişt dosto

23.

Xudayê pur kerîm bê sûc
Kesî nadit ‘ezab dosto

24.

Me hûra hûr li halê xu
Pêşîyê da nêrî dosto

---

²⁸²⁴ **Li êr man:** Li şûna xwe man

²⁸²⁵ Îşareta vê ayetê dike: Bibêje: Ji ya ku Xwedê Teala ji bo me nivîsî pê ve qet tiştek nagihîje me. Xwedê arîkar û piştvanî me ye, vêca bila bawermend xwe tenê bispêrîn Xwedê Teala. (Tewbe: 9/51)

²⁸²⁶ **Muşleq:** Teqez

²⁸²⁷ **Wegerne:** An na, yan na

²⁸²⁸ **Şûva:** Şûnde

25.

Li henber fikrê xuya kir

Me ra van sucana dosto

26.

Dema ajotinê natye²⁸²⁹

Gotin, navê Xuda dosto

27.

Dema çirpozûnê natye

Gotin maşae`llah²⁸³⁰ dosto

28.

Dema serdanê natiye

Kirin şukrê Xuda dosto

29.

Wuşay yek lehzekî²⁸³¹ dosto

Mebe gafil ji heq dosto

30.

Gihayê gafilê bê zikr

Serî tê jê kirin dosto²⁸³²

31.

Me dîtiye ji peygember

Weha hedîsê da dosto

32.

Gezalî²⁸³³ rojekê dosto

Çû cem zatekî ey dosto

33.

Nêrî xelq cot dike lê ew

Zevîyê tov dikey dosto

34.

Hevalê xu ra got, rabe

Zevîyê tov bikey dosto

---

²⁸²⁹ **Natye:** Nehatiye. (Dema ajotinê navê Xudê nehatiye gotin)

²⁸³⁰ **Maşae`llah:** Xwedê wî/wê biparêze

²⁸³¹ **Yek lehzekî:** Demek kin, qasek

²⁸³² **Îşareta hedîsê şerîf dike:** Ew gihayê ku zikrê Xudê nake, hişk dibe.

²⁸³³ **Gezalî:** Îmamê Xezalî. (bnr. 8/23)

35.

Ji bo bîstek²⁸³⁴ were ew zat

Li cem me rûbine²⁸³⁵ dosto

36.

Ji feyza wî bibit geş qel-

bê me yê pirmilî²⁸³⁶ dosto

37.

Bi hesanê²⁸³⁷ şîretê wî

Ji bo tûj kin 'eqil dosto

38.

Ji deryaya zanîna wî

Vexûn em çilkekê dosto

39.

Dema dostê Ğezalî çû

Jê ra got tu biçe dosto

40.

Ğezalî ra bikey şuhbet

Ji bo te hatîye dosto

41.

Tu here cem, dêla²⁸³⁸ te ez

Zevîyê tov dikem dosto

42.

Got, ew kara tu car nabit

Bitirsim ez ji te dosto

43.

Bi ğeflet bavêjî tuxûm²⁸³⁹

Ĥeram key rizqê me dosto

44.

Dema em jî bixwin bin da

Wêran ket qelbê me dosto

---

²⁸³⁴ **Bîstek:** Gaveke kurt, demeke kin

²⁸³⁵ **Rûbine:** Rûnê

²⁸³⁶ **Pirmilî:** Çilmisî

²⁸³⁷ **Hesan:** Kevirê ku bi das, tirpan û kêrê tûj dikin, kevirê tûjkirinê

²⁸³⁸ **Dêl:** Şûn, dews

²⁸³⁹ **Tuxûm:** Tov

45.

Xarin cîranê qelb e, ger

Bi geflet biçê zik dosto

46.

Dibit gafil wekî wê dil

Wuşay hîşar be ey dosto

47.

Bi gafilîyê duşmen jê

Diket serê te her dosto

48.

Bi gafilîyê nigê renc-

beran vedide mar dosto

49.

Bi gafilîyê şofêr pe'n

Dikey me'şûmê jar dosto

50.

Bi gafilîyê av û ba-

giran²⁸⁴⁰ da wer dibî dosto

51.

Bi gafilîyê her talan

Dikey mala xu tu dosto

52.

Bi gafilîyê rûperût

Diçî gora tarî dosto

53.

Hemî tofanê tèn ser te

Ji rû gefletê ne dosto

54.

Bi bayê gefletê Şeddad

Digel qewmê xu çû dosto

55.

Bi berqa²⁸⁴¹ gefletê Qarûn

---

²⁸⁴⁰ **Bağir**: Kevirên li hev siwar bûne û bi rêz dirêj bûne. Lat, zinar

²⁸⁴¹ **Berq**: Birûsk, birq, tirişke

Digel malê xu çû dosto

56.

Bi pûka²⁸⁴² gefletê Fir'ewn

Di deryayê da çû dosto

57.

Bi tîra gefletê Nemrûd

Mir û bêşûn bû lo dosto

58.

Eger wan ra heba qelbek

Hîşar û zana lo dosto

59.

Li henber qaşidên jorîn²⁸⁴³

Xilaf nedikirin dosto

60.

Bi qurretîyê pozê xu

Bilind nedikirin dosto

61.

Ji tofanê semawî²⁸⁴⁴ ra

Hedef nedibûna dosto

125.

mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - -

1.

Xudayê pur kerîm²⁸⁴⁵ daye

Te, dûrbîna 'eqil qelbo

2.

Bi dûrbînê binêre qenc

Hîna nig bavêje qelbo

---

²⁸⁴² **Pûk**: Bager, bahoz, bazor

²⁸⁴³ **Qasidên jorîn**: Mebest jê ew pêxemberên mezin in ku li hemberî Nemrûd, Fir'ewn, Qarûn û Şeddadî, peyama Xwedê anîne. (H.)

²⁸⁴⁴ **Tofanê semawî**: Nemrûd, Qarûn, Fir'ewn û Şeddad li hember pêxemberên zemanê xwe sekinîn, ji wan bawer nekirin. Dawiyê de jî bi tofanên awarte, tofanên ne bi siruştî ve helak bûn. Ango ew tofanan rasterast bi destê Xwedê ve hat rakirin. Ji ber vê yekê *tofanê semawî* hatiye gotin. (H.)

²⁸⁴⁵ **Kerîm**: Ew ê ku camêrî, merdî û kerema wî pir e û bêpîrsîn dide

3.

Bibîne dawîya karan²⁸⁴⁶

Hîna dest pê bikey qelbo

4.

Wegerne²⁸⁴⁷ zû dibî pîşman

Ji karê xu hilo²⁸⁴⁸ qelbo

5.

Wuşay ğafil nebe ey dil

Ji karê xu tu car qelbo

6.

Di her karê di her hâlê

Xuda bîr bîne lo qelbo

7.

Binêre ‘alema teyran

Bi şev xew nakirin qelbo

8.

Li ser gulyan²⁸⁴⁹ dixunin ew

Hetta şubha²⁸⁵⁰ ronî qelbo

9.

Eger hîşarî nîne wîl-

wîla wan beyhûde qelbo

10.

Digirî ger tu zana bî

Ji wanan ‘ibretê qelbo

11.

Çima dîkê li ser taran²⁸⁵¹

Bi şev qîrîn dike qelbo

12.

Çima kurkurîkê avan

Bi şev kurîn dike qelbo

---

²⁸⁴⁶ **Kara:** ‘Îş, şixul

²⁸⁴⁷ **Wegerne:** An na, yan na

²⁸⁴⁸ **Hilo:** Hîşar be

²⁸⁴⁹ **Gulf:** Çiqilî darê, şaxê darê

²⁸⁵⁰ **Şubh:** Sibe

²⁸⁵¹ **Tar:** Rewtên ku mirîşk li ser dilûsin

13.

Çima pisîka ber aran²⁸⁵²

Bi şev mirrîn dike qelbo

14.

Çima çirzêla kêranan²⁸⁵³

Bi şev çivçîv dike qelbo

15.

Neba zorek li paş wanan

Çima bê xew diman qelbo

16.

Neba emrek li ser wanan

Çima bê vês²⁸⁵⁴ diman qelbo

17.

Neba tirsek di dil wan da

Çima şevxan²⁸⁵⁵ dibûn qelbo

18.

“We lillahi yusebbihû”²⁸⁵⁶

Xuda gotî me ra qelbo

19.

Ji emrê heq ra her tiştêk

Bûye amade ey qelbo

20.

Bi zîkrê heq seraser ka-

inat meşgûl e lo qelbo

21.

Evîna heq heye ruhê

Hemî tiştê da ey qelbo

22.

Rizaya çêkerê ‘alem

---

²⁸⁵² **Ar:** Agir

²⁸⁵³ **Kêran:** Ew dara ku davêjin ser bana. Mertek

²⁸⁵⁴ **Vês:** Behn, nefes

²⁸⁵⁵ **Şevxan:** Ewê ku (bilbil, şalûl û hwd.) bi şev dixwîne

²⁸⁵⁶ Îşareta vê ayetê dike: (Ya Muhemmed!) Ma tu nizanî ku yên li erd û asîmanan hene û teyrên li hewayê basîkvekirî, (ev tev) Xwedê Teala pak didêrin (û jê re nimêj dikin)? Her yek ji wan nimêj û tesbîhê xwe zanibûne. Xwedê Teala bi ya ku ew dikin dizane. (Nûr: 24/41)

Dixazit kaînat qelbo

23.

Seraser camidat²⁸⁵⁷ û ca-
niwer²⁸⁵⁸ zîkrê da ne qelbo

24.

Demek gâfil nikarin bin

Ji zîkr û tesbihan qelbo

25.

Dema insan û cinan da

Hebû qurretî pur qelbo

26.

Xudanîni²⁸⁵⁹ ji bo çêbit

Qurretî jê biçit qelbo

27.

Xuda ferz kir li ser wanan

Ji bo xu koletî qelbo

28.

Dema bê can sukût û ‘îşkî-

tî²⁸⁶⁰ wan ra xû bû qelbo

29.

Ji bo hemd û şenayê xu

Xuda ew çêkirin qelbo

30.

Ji bo bin da nebin mirî

Li wan ferz kir zîkir qelbo

31.

Nebêje ew cemadin²⁸⁶¹ çer

Dinasin Xaliqê qelbo

32.

Weya ney ber dilê te ew

---

²⁸⁵⁷ **Camidat:** Bêruh, bêgiyan, ne zindî

²⁸⁵⁸ **Caniwer:** Biruh, bigiyan, zindî

²⁸⁵⁹ **Xudanîni:** Dilnizmi, nefsbîçûkî

²⁸⁶⁰ **‘Îşkîti:** Bê ruh, bê giyan, camid

²⁸⁶¹ **Cemad:** Bêruh, bê giyan

Nikarin *zîkrê* kin qelbo

33.

Binêre van mişalana²⁸⁶²

Te ra ew ders bes e qelbo

34.

Digel wanê me pêş da got

Bide guh vanê tên qelbo

35.

Di destê serwerê ‘alem

Ġîçikan²⁸⁶³ *zîkr* nekir qelbo

36.

Kevir û darê rast hatî

Selam lê nedikir qelbo

37.

Koka ‘işka *dara* xurmê

Nenalî bo Resûl qelbo

38.

Bi îşmara²⁸⁶⁴ *wî* ya pîroz

Heyîv nebû du ker qelbo

39.

Ji bo teşdîqa peyğember

Nema roj ber *avan* qelbo

40.

Çîyay heq lê tecellî kir

Hejîn ma pê neket qelbo

41.

Kevir kinca *Mûsayê* ta-

zî negirt û nebir qelbo

42.

Wuşay îdraka lahûtî²⁸⁶⁵

Heye her tiştî da qelbo

---

²⁸⁶² **Mişal:** Mînak

²⁸⁶³ **Ġîçik:** Xîçên biçûk, kevirên biçûk

²⁸⁶⁴ **Îşmar:** Îşaret

²⁸⁶⁵ **Lahûtî:** Îlahîyet, tiştê îlahî, ‘alema îlahî

43.

Şenayê²⁸⁶⁶ heq didit her tişt

Bi wê îdrakê her qelbo

44.

Dibin sernermê fermanê

Bi wê îdrakê ew qelbo

45.

Eger pê ra neba îdrak

Dema tofana ‘Ad²⁸⁶⁷ qelbo

46.

Hemî ‘alem dida ber xu

Mebe cahil bes e qelbo

47.

Eger îdrak neba gerra

Sitêrê camid ey qelbo

48.

Fezayê da bi aheng û

Bi sîstem çêdibû qelbo

49.

Weya dewra zeman û ha-

tina van mewsiman qelbo

50.

Çawa çêbit nebit nûrek

û îdrak û hesîn²⁸⁶⁸ qelbo

51.

Çima tim nabe zivistan

Weya havîn hilo qelbo

52.

Ji gera bandê²⁸⁶⁹ û rojê

Evanan çêdibin qelbo

---

²⁸⁶⁶ **Şena:** Pesnandin, wesfandin, pesn dan

²⁸⁶⁷ **‘Ad:** Navê wê qewmê ye ku Hz. Hûd ji wan re hatiye şandin, lê jê bawer nekirine û di dawiyê de wekî qewmên din helak bûne. Di Qurana Pîroz de behsa wan dike. bnr. Qûrana Pîroz, Fussilet: 41/15.

²⁸⁶⁸ **Hesîn:** Hesandin, agahdar kirin

²⁸⁶⁹ **Band:** Dinya

53.

Bibêjî her wekî maddî

Ji me' nê rût î tu qelbo

54.

Kê ye ew ger bi wî awa-

yê qenc xelq kirîye²⁸⁷⁰ qelbo

55.

Kî ew qanûna danîye

Ji roj û bandê ra qelbo

56.

Çima derbaz nabin ma ew

Ji heddê xu tu car qelbo

57.

Xuyadê lemyezel²⁸⁷¹ danî-

ye wan ra qa'ide'l qelbo

58.

Dû ra daye piçek îdrak

Ji wanan ra hilo qelbo

59.

Bi wê îdrakê nas dikin

Xudayê lemyezel qelbo

60.

Bi wê îdrakê der nayên

Ji wê qanûna qenc qelbo

61.

Bi wê îdrakê tesbîh û

Şenayan her didin qelbo

62.

Eger îdrak nebit çawa

Dikin tesbihê heq qelbo

63.

Eger îdrak nebit çawa

---

²⁸⁷⁰ **Xelq kirîye:** Afirandiyê

²⁸⁷¹ **Xudayê lemyezel:** Ew Xwedayê ku tu car wenda nabe û her heye

Dinasin Xaliqê qelbo

64.

Çi ye me'na "we lillahi
yusebbihu"²⁸⁷² hilo qelbo

65.

Eger îdrak û tesbih û
Nûr û nasî nebin qelbo

126.

mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - -

1.

Meha temmûze²⁸⁷³ lo xorto

Rojekê germ bû pur xorto

2.

Tîna tavê li me zor kir

Beden bû wek pureng²⁸⁷⁴ xorto

3.

Ji bo hûnik be canê me

Ketina avê xast xorto

4.

Me da rê çûne ber çemkî

Li avê me nêrî xorto

5.

Zemankî avê fikra me

Da ber xu girt û çû xorto

6.

Xeyala me wulo noq bû

Di avê da hilo xorto

7.

Jixu germî ji bîr kir me

---

²⁸⁷² Bnr. Qurana Pîroz, Nûr: 24/41 (û bnr. 125/18)

²⁸⁷³ **Meha temmûzê**: Tîrmeh

²⁸⁷⁴ **Pureng**: Pereng, kozir, pol, pêta êgir,

Xu jî bîr kir me lo xorto

8.

Ji geyrê resmekî camîn²⁸⁷⁵

Ji avê çav nedît xorto

9.

Dema fikra me para hat

Kete kinca serî xorto

10.

Me dît çem tijî masî ye

Dileyzin ew mudam²⁸⁷⁶ xorto

11.

Ji geyrê lîztikê²⁸⁷⁷ nîne

Ji wan ra karek ey xorto

12.

Me got, qelbê xu da nîne

Ji mas'yan ra zîyan xorto

13.

Wuşay bo çi belay purê

Mezin ser wan da tîn xorto

14.

Li hêlek mar û leşşar²⁸⁷⁸ in

Li hêlek hev dixûn xorto

15.

Li hêlek xişt û tor û tarp²⁸⁷⁹

Li hêlek dînemît xorto

16.

Bi lehîyek bi milyonan

Dixendiqin diçin xorto

17.

Komek mêrê nêçîrvanan

---

²⁸⁷⁵ **Camîn:** Weke camê

²⁸⁷⁶ **Mudam:** Her tim, her dem

²⁸⁷⁷ **Lîztik:** Listik

²⁸⁷⁸ **Leşşar:** Lehî, lêmişt

²⁸⁷⁹ **Xişt û tor û tarp:** Her sê jî amûrên ji bo masîgirtinê ne.

Hezaran derdixê xorto

18.

Teqandina dînemîtkî

Dikujit bêhisab xorto

19.

Me bîst²⁸⁸⁰ dengê dizî hat me

Go, guh de²⁸⁸¹ me demek xorto

20.

Ji bo masî bûne gafil

Ji zîkr û tesbîhan xorto

21.

Ji bo hey hey dileyzin ew

Bîra kirne Xuda xorto

22.

Ji bo pêk nayînî karê

Ji bo wî çêbûne xorto

23.

Belay mezin li wan barîn

Vekey çavan binêr xorto

24.

Kevirê ding²⁸⁸² û dîwaran

Hesanê tûj ger ey xorto

25.

Ji boy kî ew wezîfê da-

ne kes hûr nake van xorto

26.

Giha û *genim* hetta ku

Heşîn in pêş da tîn xorto

27.

Kesek nêzîkî wan nabit

Kesek wan naçînit xorto

---

²⁸⁸⁰ **Bîst:** Bihîst

²⁸⁸¹ **Guh de:** Guh bide

²⁸⁸² **Ding:** Kevirê aş

28.

Dara cana fikih²⁸⁸³ girtî

Bivir nêzîk nabit xorto

29.

Kera barbir, gayê cot kir

Namînin bê xudî xorto

30.

Bi dûrbûna ji karê xu

Dimînin bê xudî xorto

31.

Bi qelbê 'îşkê bê fayde

Dibînî afatan xorto

32.

Bi xewa gefletê wenda

dikey sermaye lo xorto

33.

Wuşay 'umrê xu yê hêja

Bizane qîmetê xorto

34.

Cuwanî û zemanê xu

Tu tewş neborîne xorto

35.

Cuwanî mîna sosin e

Dema pîrmilî²⁸⁸⁴ çû xorto

36.

Hezar avê bi ser da key

Êdî geş nabitin xorto

37.

Hezar zublê bidey dorê

Daha qelew nabit xorto

38.

Dema çû cuwanîya tosin²⁸⁸⁵

---

²⁸⁸³ **Fikih:** Fêkî

²⁸⁸⁴ **Pîrmilî:** Çilmisî

Daha venagirit xorto

39.

Hemî dunya biçit pêşyê

Dîsa nasekine xorto

40.

Hemî Luqman²⁸⁸⁶ û Sîna²⁸⁸⁷ bin

Tune tu çarekî xorto

41.

Cuwanî piştî çû êdî

Nîne jê ra bedel xorto

42.

Di lêva avkî da zate-

kî pur zana hebû xorto

43.

Nivîsand namekî dilber

û pur şîrîned²⁸⁸⁸ xorto

44.

Hevalkî xu ra girt û şand

Ji avê dûr bû ey xorto

45.

Dema name vekir girt xand

Nêrî me'na kûr e xorto

46.

Wekî xarîtekî²⁸⁸⁹ dunya

Xu da girtîye wê xorto

47.

Mîna dil girtîye xu da

Dunê û axiret xorto

48.

---

²⁸⁸⁵ **Tosin:** Ser'îşk, bêita'et

²⁸⁸⁶ **Luqman:** Luqman Hekîm. Wek pîrê hekîman tê pejirandin û herwiha kesekî bihikmet e. Di Qurana Pîroz de li ser navê wî sûreyek heye. Di nav ereban de jî wisa riwayet dikin ku Luqman kesekî nebî û pêxember e. Herwiha di nav Mesîhî û Mûsewiyan de jî derbarê wî de gelek bawerî hene. (Pala, *b.n.*, r. 290.)

²⁸⁸⁷ **Sîna:** Îbnî Sîna. (bnr. 16/8)

²⁸⁸⁸ **Şîrîned:** Xweşdeng, şîrînawaz

²⁸⁸⁹ **Xarîte:** Nexşe

Bi me‘na xu wekî ‘eqlan

Gihaye ‘erşê jor xorto

49.

Wekî mîx²⁸⁹⁰ berhev û dî da

Çikaye me‘na tê xorto

50.

Li şûnê mat ma got çawa

Dikarit masîxur xorto

51.

Weha binivîse reşbe-

leka kûr me‘na hey xorto

52.

Çawa ba, nameya wî da

Nivîsand ‘eceban xorto

53.

Dema zâtê di lêv avê

Cewab dît ‘eceban xorto

54.

Cewab da wî bi desta dest

Nivîsand ebedan xorto

55.

Dizanim masî gafil e

Wî kar lîztike ey xorto

56.

Xarina goştê wî hey hey

Tînit gefletê lew xorto

57.

Fena²⁸⁹¹ zarokan, mezinan

Sivik dikey hilo xorto

58.

Ji zanînê dikey ezber-

kerê tiraş tamam xorto

---

²⁸⁹⁰ **Mîx:** Bizmar

²⁸⁹¹ **Fena:** Wekî, mîna, nola

59.

Ebeden goştê masîyan
Me şamî²⁸⁹² nekirî xorto

60.

Weha ye xarina bê bes-
mele gefletker e xorto

61.

Dema rûniştî ser sifrê
Xudê bîr bîne can xorto

62.

Dema xarin û vexari-
nê bêje “bismi`llah”²⁸⁹³ xorto

63.

Berê navê Xudê bîr bîn
Dû ra karan bikey xorto

64.

Ji bo ni`met bibit zêde
Dû ra şukur bikey xorto

65.

Dibêjit Şahê Dehlewi²⁸⁹⁴
Di zik da xarin ey xorto

66.

Dibit cîranê qelbê te
Bi hîşarî bixu xorto

67.

Wegerne qelbê xu wek xa-
rinê gafil bizan xorto

68.

Cîran çawa ji cîranan
Dibit munfe`il²⁸⁹⁵ ey xorto

---

²⁸⁹² **Şamî kirin:** Tam kirin, jê tehm kirin, çêj kirin

²⁸⁹³ **Bismi`llah:** Bi navê Xwedê

²⁸⁹⁴ **Şahê Dehlewi:** Evdillah Dehlewi. Alim û mutesewif. Di sala 1156'an de li Pencabê hate dinê. Di biçûktiya xwe de dest bi perwerdehiya ilmên dinî kirin. Piştî kuştina şêxê xwe, derbasî dewsa wî bû. Mewlana Xalidê Şehrezorî li Hindistanê întisabê wî kir. (Süleyman Uludağ, “Abdullah ed-Dihlevî”, *DÎA*, c. 1, 1988, r. 94-95.)

69.

Heval çawa ji hevalan

Xûyan radike ey xorto

70.

Wuşa ji xarina gafil

Digirit gefletê xorto

71.

Ji xarina bi hîşarî

Digirit yeqzetê²⁸⁹⁶ xorto

72.

Dilê te ger bizanî hal

Dibî hîşar mudam xorto

73.

Ruħê insan ji xûna qenc

Dibit paqîş hilo xorto

74.

Xûna insan bi xarinê

Dibit paqîş û qenc xorto

75.

Eger xarin bi geflet yan

Bi heramî çêbit xorto

76.

Diherimit xûn û tarî

Dibit ruħê te ey xorto

77.

Merovek ronîdil, xûqenc

Nexweş ket bû weza²⁸⁹⁷ xorto

78.

Ji bo dermanê derdê xu

Çû cem hekîmekî xorto

79.

---

²⁸⁹⁵ **Munfe'îl:** Ew ê ku bin bandora tevgera ku tê kirin de dibîne, muteessîr

²⁸⁹⁶ **Yeqzet:** Hîşarî

²⁸⁹⁷ **Weza:** Jar, qels, ze'îf

Dema hekîm nêrîn lê kir

Got, pur weza ketî xorto

80.

Şifaya te bi xûndanê

Tenê mumkîn e hey xorto

81.

Hinik xûn girt û berda ca-

nê xûn paqîşî qenc xorto

82.

Şifaya cismî dît çendan

Nexweşîya ruhê xorto

83.

Zêde bû lê bi awakî

Wêran kir hissê wî xorto

84.

Şuna sosinê xûyan²⁸⁹⁸ da

Heşîn bû isturî²⁸⁹⁹ xorto

85.

Cihê ronatiya qelb da

Tarîti çêbû lê, xorto

86.

Dîsa çû cem hekîmê xu

Jê ra got halê xu xorto

87.

Berê min qeş nezanîbû

Dizî çi ye welê xorto

88.

Eger dizyê nekim rojek

Hedan²⁹⁰⁰ nakeve min xorto

89.

Bibêje bo Xudê min ra

---

²⁸⁹⁸ **Sosinê xûyan**: Ew xû/sincên wek sosinan rind

²⁸⁹⁹ **Isturî**: Stirîn, dirî

²⁹⁰⁰ **Hedan**: Aram, sebr, tebat

Çi ye raza²⁹⁰¹ vîyan xorto

90.

Hekîm rabû kete doza

Xudîyê wê xûnê xorto

91.

Dawîyê bû xuya wî ra

Xûna dizîkî ye xorto

92.

Ĥekîm got, her ez im mesûl²⁹⁰²

Ji vî karê nebaş xorto

93.

Ji bo da te me xûna diz

Dizî bû karê te xorto

94.

Cihê kilkirina birhan

Bi kilçêv²⁹⁰³ çav rijand xorto

95.

Ji bo nexweşîya cismî

Birîndar kir me ruħ xorto

96.

Dema dermankirina te

Ji dil ġafil bûme xorto

97.

Piçek ġefletî wêran kir

Hemî banda²⁹⁰⁴ min hey xorto

98.

Birîndarîya ruħê te

Sebeb ez bûm tê da xorto

99.

Ĥelal key bo Xudê yan ne

Di bin da çûm helak xorto

---

²⁹⁰¹ **Raz:** Sir, nepen, nehênî

²⁹⁰² **Mesûl:** Berpirs

²⁹⁰³ **Kilçêv:** Darika zirav a kilê ye ku bi wê çavan kil dikan

²⁹⁰⁴ **Band:** Dinya

100.

Dû ra rabû çû cem doxto-
rekî ruhê nexweş xorto

101.

Beyan kir halê xu tev şed
Gîrîn û zarînê xorto

102.

Ĥekîmê ruhî got, perhîz²⁹⁰⁵
divêt bo te hilo xorto

103.

Wezatî lazim e bo te
Wekî cara berê xorto

104.

Ji bo ew xûnê çit xûne-
kî dî bi canê te xorto

105.

Di bin siha²⁹⁰⁶ şîretê pîr²⁹⁰⁷
Kete ew sulûkê²⁹⁰⁸ xorto

106.

Xew û xarin û vexarin
Pir û kêr kir ji xu xorto

107.

Weza bû her wekî hîva
Serê mehê bû ew xorto

108.

Xûna şêlû nema tê da
Paqîş bû canê wî xorto

109.

Ronî da qelbê wî dîsa
Çirûskê çavê wî xorto

110.

---

²⁹⁰⁵ **Perhîz:** Xwe ji gunehan dûrxistin û parastin, teqwa

²⁹⁰⁶ **Si:** Sî, parastin(a yekî)

²⁹⁰⁷ **Pîr:** Dostê Xwedê, welî, ewliyaûllah, şêx

²⁹⁰⁸ **Sulûk:** Ketina rêyekê, bilindbûna li hêla manewiyatê, li riya tesewifê de meşîna bi hal, hest û qelb

Giranî çû ji canê wî
Sivik bû wekî ba xorto

111.

Di gavek da dikarî bû
Biçe 'erşê Xudê xorto

112.

Wekî sîper²⁹⁰⁹ li dora nû-
rê dil bû wek felek xorto

113.

Şûrê 'eqlê wî xweş tûj bû
Bû wek gûzan²⁹¹⁰ dîsa xorto

114.

Ji nefsê karîbû mûyê
Xu yê xerab bibe xorto

115.

Li pêşya wî bû eqlê wî
Wekî eleqtirîq²⁹¹¹ xorto

116.

Keremkarê xudan şefqet
Ji bo van razê hûr xorto

117.

Li ser me ferz kirê rojî
Di şalê da mehek xorto

118.

Hemî emrê Xudê da me
Ji bo kara me ye xorto

119.

Wegerne²⁹¹² zatê heq haşa
Ne muhtacê me ye xorto

120.

Ne kar û ne zîyana me

---

²⁹⁰⁹ **Sîper:** Pirpirok, minminik, baperik

²⁹¹⁰ **Gûzan:** Kêrê birre ya ku mêt serê xwe kur dikin, dûzan, ustura

²⁹¹¹ **Eleqtirîq:** Cêyan, kareba

²⁹¹² **Wegerne:** An na, yan ne

Digêjit Xaliqê xorto

121.

Hemî weşfê kemalê²⁹¹³ her

Ji wî ra ne, bizan xorto

122.

Ji weşfê kêmîyê paqîş

e zatê zûlcelal²⁹¹⁴ xorto

123.

Ji deryaya kemala wî

Hemî xelq vedixwut xorto

124.

Dîsa kêm nabe tiştêk jî

Li ser halê xu ye xorto

125.

Çawa derzî ji deryayê

Nekarit kem biket xorto

126.

Wuşa ‘alem ji lufta wî

Piçekî kem naket xorto

127.

Ji weşfa Xaliqê jorîn

Hezîn lal e ziman xorto

128.

Çawa peyda²⁹¹⁵ dikarit weş-

fê napeyda²⁹¹⁶ bidit xorto

129.

Çilo kurê reben karit

Bidit te ‘rîfa reng xorto

130.

Çawa kerê nebîyayî²⁹¹⁷

---

²⁹¹³ **Weşfê kemalê:** Taybetiyên mezin û qenc

²⁹¹⁴ **Zatê zûlcelal:** Ew zatê ku xwedan heybet û ‘izzetê ye. Mebest jê Xweda ye.

²⁹¹⁵ **Peyda:** Ew ê ku dûre çêbûye yan jî peyda bûye. Mebest jê mirov e.

²⁹¹⁶ **Napeyda:** Ew ê ku peyda nebûye, çênebûye û her hebûye. Mebest jê Xwedê Te’ala ye.

²⁹¹⁷ **Kerê nebîyayî:** Ew kerê ku tu dengane nabihîze

Dinasit dengê xweş xorto

131.

Ji ku nas dikitin masse

Marangozê xu ey xorto

132.

Rojek bavê dî kurê xu`y

Bi tazî sermê da xorto

133.

Go lawê xu, `ezîzê min

were malê dî ra, xorto

134.

Nexweş dikevî ber sermê

Çima ser`îşk î wer xorto

135.

Bi ya bavê nekir lawik

Dewam kir liztik ey xorto

136.

Kurrê şand xanekî, da ber

Kitabek got, bixûn xorto

137.

Qetandina ji lîztik

Pêşyê zor hat li wî xorto

138.

Welê lezzeta xandinê

Dema hîs kir xu da xorto

139.

Şev û roj ji nêrîna

Kitaban têr nebû xorto

140.

Ji xûyê zarotîyê bû

Cuda, bin da delal xorto

141.

Bi xandinê xu da weqta

Kemalek dî kurik xorto

142.

Bi derva hat ji hucra xu

Bi dilşahî û kêf xorto

143.

Nezan in têk heval, lê ew

Bû zanîyê zemîn²⁹¹⁸ xorto

144.

Li jêr man têk hevalê, lê ew

Bilind bû gîşt meqam xorto

145.

Mezindêra û xar bû çû

Nigê bavê xu ew xorto

146.

Bi şukrê ni' metê bavê

Ziman ter bû hemen xorto

147.

Weha ye karê dunyayê

Şefayê nabînî xorto

148.

Cefayê nebînî lewra

Digel şînê ye kêf xorto

149.

Kî bi isturîyan²⁹¹⁹ gulan

Dikarit biçîne xorto

150.

Kî ye bi derzîyê mêşan

Kewarê²⁹²⁰ ve dike xorto

151.

Kî ye bê xeşma Hindûkan²⁹²¹

Dibînit tawûsan²⁹²² xorto

---

²⁹¹⁸ **Zemîn:** Zeman, dem

²⁹¹⁹ **Isturî:** Stirîn, sinc, dirî

²⁹²⁰ **Kewar:** Qutî ku mêş/moz tê de hingiv çêdikin

²⁹²¹ **Hindûkan:** Hindî, ehlê Hindistanê

²⁹²² **Tawûs:** Teyreke per û baskên wê reng rengî ye û welatê wan Hindîstan e.

152.

Kî ye bê zehmetê çûne
Digirit wargehan xorto

153.

Kî ye bê agirê 'îşqê
Digirit yara xu xorto

154.

Behara bê zivistan kî
Dî ye bêje me ra xorto

155.

Weha ye tiştê heq daye
Ji vê mişalê ye xorto

156.

Wuşa ye bo çî emrê Xa-
liqê pêk nayînî xorto

157.

Ji kara xu çima evqas
Direvî dûr diçî xorto

158.

Wezîfa daye te Xaliq
Mudam kar e te ra xorto

159.

Çima sist û giranî tê
Bi jîrî nakitî xorto

160.

Ji dawîyê bitirsim ez
Eger weha biçî xorto

161.

Ji îmanê bibî tazî
Ji 'irfanê nezan xorto

162.

Hîna zû ye biçe cem he-
kîmê qelban xu ra xorto

163.

Ji bo derman bike jana
Dilê te ew hekîm xorto
164.

Ji qanşêra qertbûye
Nîne tu çarekî xorto
165.

Bide dil rotkena²⁹²³ pîran
Bi çend carek şalê xorto
166.

Bibêje êşa hindûr jê
ra, bo derman bikey xorto
167.

Li cem wî pozbilindayî
Tu car hewar nekey xorto
168.

Serî bid ser şêmûka wî
Ji bo pêlê bike xorto
169.

Ûetta genim nekev qadê
Neyêt pêlêkirin xorto
170.

Heşîn nabit, bilind nabit
Zêde nabit tu car xorto
171.

Heqq e baran ji ezmanan
Neyêt xarê 'ezîz xorto
172.

Heşîn naket gul û sosin
û nêrgizan delal xorto
173.

Bi dil guh de şîretê pîr
Dû ra tetbîq bikey xorto

---

²⁹²³ **Rotken:** Amûra rotkenê. Li vir mebest jê nêrîn û awirên pîr/dostê Xwedê ne.

174.

Bizane mat û wenda ye

Kesê bê pîr hîşar xorto

175.

Eger husta nebit husta

Tê hînbûn çetîn e xorto

176.

Eger Seyda nebit çawa

Dixûnit suxte²⁹²⁴ ey xorto

177.

Eger şofêr nebit çawa

Tironpêl²⁹²⁵ rast diçit xorto

178.

Çiqas zana bî lazim tê

Ji bo te pîrekî xorto

179.

Hetta dajo nebî tu car

Tu nabî serşivan xorto

180.

Mûsayê weqtî bî dîsa

Divêt Xîdrek te ra dosto

181.

Tu Romî bî di 'irfanê

Divêt Tebrîzî her xorto

182.

“We fewqe kulle zî ‘ilmin

‘elîmun”²⁹²⁶ gotîye xorto

183.

Xudayê lemyezel²⁹²⁷ da ku

Nebêjî her ez im xorto

184.

---

²⁹²⁴ **Suxte:** Feqî, şagird, xwendavanê medresê

²⁹²⁵ **Tironpêl:** Tirimbêl

²⁹²⁶ Di ser her zanayekî re yekî zanatir heye. (Yûsuf: 12/76)

²⁹²⁷ **Lemyezel:** Ewê ku her heye û wenda nabe, ango Xwedê

Ji her derdê ra hey derman

Welê çerxa felek xorto

185.

Ji derdê ezimê²⁹²⁸ ra tu

‘Ilac dananiye xorto

186.

Xu dayne hem bibe xûnerm

Ji bo bê hezkirin xorto

187.

Ji bo ku isturû tîk e

Xû ‘îşk e, ey ‘ezîz xorto

188.

Ziyankar e direve jê

Hemî caniwer²⁹²⁹ hilo xorto

189.

Welê gul bo kî xûnerm e

Serê wê berjêr e xorto

190.

Nêrîn û bêhna wê xweş tê

Bi her tiştî delal xorto

191.

Dixazit her kesek nêzîk

Bibe bêhn key xu ra xorto

192.

Bibe ax, da ku heşîn bit

Tu da gulê xûyan²⁹³⁰ xorto

193.

Ji bo ew dirêj e berjêr

Jînê diparêze xorto

194.

Ji bo ku rûyê rojê tim

---

²⁹²⁸ **Derdê ezim:** Nexweşiya qurretiyê. Her tim tenê gotina “ez, ez im!”

²⁹²⁹ **Caniwer:** Bigiyan, rihber, zindî

²⁹³⁰ **Gulê xûyan:** Xûyên wek gulan rind û xweş

Li hêla jêr e lo xorto

195.

Cihanê têk diket ronî

Bi nûra xu şîrîn xorto

196.

Dixazî xweşîyê bo xu

Xu dayne²⁹³¹ hey û hey xorto

197.

Bi tu halek nebîne xu

Dû ra pîşman dibî xorto

198.

Li ser silopa rêxê mê-

şa reş danî rojek xorto

199.

Di kelêka çîyakî da

Dihejand çengê xu xorto

200.

Li rêxê carekî nêrî

Dî rengê wê şîr e xorto

201.

Got, ev welat bi min xweş tê

Hemî çîmen e ew, xorto

202.

Dema dît birqê mîzê lê

Got, ev derya ye ey xorto

203.

Li xu nêrî qure bû per-

çiqîbû wekî saz xorto

204.

Li ser rêxê dema bil xu

Nedît got, ez heme xorto

205.

---

²⁹³¹ **Xu dayne**: Dilnizm be, pozbilind nebe

Şah im, bin hûkmê min daye

Welatê vê rêxê xorto

206.

Ji tirsê min tune insa-

nekî bi te vira xorto

207.

Bi bayê çengê xu karim

Çiyan biherînim xorto

208.

Sivik ba hat ji cih rakir

Sivik gîçekî²⁹³² lo xorto

209.

Dema lê ket di rêxê da

Çû xar fetisî ew xorto

210.

Weqas berjor nefir eger

Tu 'îbretgîr î ey xorto

211.

Ji bayê teqdîrê gîçek

Belan li te kevit xorto

212.

Dibî wenda di qadê da

Xu dayne hey û hey xorto

213.

Xudayê pur kerem gotî

Di Qurana kerîm xorto

214.

Tunebûn hey ji zorbazê

qure ra ey delal xorto

215.

Guhertin nabe qanûna

Xuda da qenc bizan xorto

---

²⁹³² **Gîç:** Kevirê biçûk

216.

Quretîyê nekey tu car
Dibî helak dî ra xorto

217.

Helaka vê dunê hîç e
Helak ya şibê ye xorto

218.

Helaka te di dunê da
Çûyina dunê ye xorto

219.

Helaka bandê dûrbûna
Ji rehma Xudê ye xorto

220.

Bi gor bilind firîna te
Dibit hatina xar xorto

221.

Bi gor hatina xarê her
Dibit jan û keser xorto

222.

Bi gor janê dibit wicdan
û ruhê te şêlû xorto

223.

Kesik wicdan wî şêlû bit
Bi toza afatan xorto

224.

Ji jîna xweş bira destan
Bişo bin da xu ra xorto

225.

Li ser textê cihanê rû-
nê dîsa xu nebîn²⁹³³ xorto

226.

Bi bakî²⁹³⁴ têtî xar yek dî

---

²⁹³³ **Xu nebîn:** Xwe nebîne, qurre nebe, pozbilind nebe

²⁹³⁴ **Bakî:** Bayekî

Diçit şûna te can xorto

227.

Di henber *va* merezdarî²⁹³⁵

Dibî ger nemirî xorto

228.

Weya destê ecel tê

Di kev qirrika te xorto

229.

Ji her tiştî dikişînî

Tu bê hemd destê xu xorto

230.

Ji bo şefayê ra nîne

Beqa bê qîmet e xorto

231.

Ji bo dawî çûyîne her

Cefa bizan şefay xorto

232.

Bi zengînî û karîn û

Berêdana dunê²⁹³⁶ xorto

233.

Nexape dawîya dinyay

Tunebûn e reben xorto

234.

Qure nebe ji dinyay ra

Nîne mayîn mudam xorto

235.

Nebe dilşad ji dinyay ra

Wefa nîne hilo xorto

236.

Wekî ewran anha heye

Gavek dî tune ye xorto

237.

---

²⁹³⁵ **Merezdarî:** Nexweşî

²⁹³⁶ **Berêdana dunê:** Berê xwe ber bi dinyayê ve dayîn, ango hezkirina dinyayê, xwe girêdana bi dinyayê

Wekî sihê anha hey ga-
vekî dî ra dibit xorto

238.

Çiqas wek gul te ra geş tê
Welê lez pirmile²⁹³⁷ xorto

239.

Madam dunya digel mafî-
hayê²⁹³⁸ xu fanî ye xorto

240.

Divêt rojek ji destê te
Biçit dunya 'ezîz xorto

241.

Girêde dil bi Baqî ve
Nebit cehda²⁹³⁹ te tewş²⁹⁴⁰ xorto

242.

Bixebit bo gihana heq
Ew e mayî te ra xorto

243.

Cihan û mafîha yekser
Te destegîr be ey xorto

244.

Dîsa zerrek ji emrê heq
Ji ser te ra naket xorto

245.

Nebêj wek wan keran, lê ez
Bûme xudan pere xorto

246.

Min jîna xu reha kirye²⁹⁴¹
Ji hemî afetan xorto

247.

---

²⁹³⁷ **Pirmile:** Biçilmise, çilmisîn

²⁹³⁸ **Mafîha:** Ew tiştên ku di dinê de nin, di dinyayê de çî hebe ji wan giş mafîha tê gotin

²⁹³⁹ **Cehd:** Xebat, şixul

²⁹⁴⁰ **Tewş:** Bêfeyde, bêkêr

²⁹⁴¹ **Reha kirye:** Xilas kiriye, rizgar kiriye

Tu fanî cihan fanî

Çawa reha dibî xorto

248.

Tu xaxûdî bi xaxûdî²⁹⁴²

Çawa xu digirî xorto

249.

Merovek gay xu²⁹⁴³ wenda kir

Ji bo dîtina gah xorto

250.

Bi çolê ket gerî wuşa

Tu hâlek tê nema xorto

251.

Hemen şîrqîn bi 'ewran ket

Barî baranekê xorto

252.

Ji ber tavîyê²⁹⁴⁴ baranê

Revî ket qulekê xorto

253.

Hemen 'urin bi hirçê ket

Ji qulkê derve hat xorto

254.

Emana wî birî hirçê

Xu da ber darekî xorto

255.

Nêrî dar maye ser hence-

kê²⁹⁴⁵ pur kêf kir ji dil xorto

256.

Xu da ber û sekinî got,

Eger hirç were min xorto

257.

Hemen kêlek didim darê

---

²⁹⁴² **Xaxûd**: Rizî, hilweşiyayî, wêran, xerabûyî

²⁹⁴³ **Gay xu**: Gayê xwe

²⁹⁴⁴ **Tavî**: Rejne, rêjne. Ew barana ku ji nişkê ve dest pê dike û demeke kurt dibare

²⁹⁴⁵ **Hencek**: Hindik, piçek, çendik

Dixim ser hirçê lo xorto

258.

Çiqas lê hat su'ûda min

Ji heq min va bû ey xorto

259.

Ji nişkiv bagerînek²⁹⁴⁶ hat

Gihîşt darê delal xorto

260.

Di ser da wer gerandî dar

Di bin da pan bû çû xorto

261.

Xu girtina bi xu xu dû

Bi fanîyan wehay xorto

262.

Rehaker²⁹⁴⁷ herdu dunyan da

Divêt baqî be ey xorto

263.

Hêvî bona xelasî tek

Ji baqîyê dibit xorto

264.

Ji bo qayîlbûna baqî

Feda key canê xu xorto

265.

Ji bo nêzîkîya baqî

Şev û roj yek bikey xorto

266.

Reha gîştina baqî da

Nekev ber tişteki xorto

267.

Dema dunya ji te dur ket

Ew e nêzîk ji te xorto

268.

---

²⁹⁴⁶ **Bagerîn:** Bager, bahoz

²⁹⁴⁷ **Rehaker:** Rizgarker, ewê ku mirovan xilas dike

Dema dunya ji dest te çû

Ew e mayî te ra xorto

269.

Dema dost dev ji te berda

Ew e heval û dost xorto

270.

Li esasê beqayê dayn

Dîwarê hêrsa xu xorto

271.

Li ser fanî çêkey xanî

Tu pur pîşman dibî xorto

272.

Nivîsana li ser avê

Nîne jê ra dewam xorto

273.

Çawa sekna fezayê da

Dawî hatine hey xorto

274.

Di panîya dunê da ger-

çî gerranê dikey xorto

275.

Madam ku fanî ye dunya

Dibî jêrê zemîn²⁹⁴⁸ xorto

276.

Rojek sêva li ser darê

Dikevit xarê hey xorto

127.

mefa‘îlun / mefa‘îlun

Hezec + - - - / + - - -

1.

Dibit babeteki²⁹⁴⁹ nêva

---

²⁹⁴⁸ **Zemîn:** ‘Erd

²⁹⁴⁹ **Babet:** Têkilî, pêwendî, munasebet

Du tiştê hev divên²⁹⁵⁰ apo

2.

Hemî mexlûq bi wî bendî

Dixazin hev û dî apo

3.

Wekî sîper²⁹⁵¹ dixazit ar²⁹⁵²

Çima foşfor e çeng apo

4.

Dajo foşfora nûranî

Wê hêla nûrê ve apo

5.

Wekî gamêş hezar derya

û av hebin dîsa apo

6.

Dixazit reşikî lewra

Wî çerm û goşt reş e apo

7.

Wekî mêş hingivîn xûy û

Kulîlkîn reng e ey apo

8.

Wê kar civandina şîra-

nî û kulîlkan e apo

9.

Ji bo hingivxû ye dest ne-

dîyê deng naket ew apo

10.

Welê piştê te dest dayê

Te bernade rehet apo

11.

Bi bendê hacetê zengîn

û neçar²⁹⁵³ hev divên xorto

---

²⁹⁵⁰ **Divên:** Dixwazin, viyan

²⁹⁵¹ **Sîper:** Pirpirok, minminik, baperik

²⁹⁵² **Ar:** Agir

12.

Neçar wek çeper e, zengîn

Wekî dara fêkî apo

13.

Çepera²⁹⁵⁴ dara fêkî na-

de paraztin weya apo

14.

Dara nadit fêkî nayêt

Li wan mêze kirin apo

15.

Kesî rehmê neket, naket

Li wî rehmê kesek apo

16.

Xudayê pur kerîm gotî

Ĥedîsa qudsî da apo

17.

Bikin rehmê li yê qadê

Bi alîkirinê apo

18.

Diket rehmê li we pey hev

Xudayê asuman²⁹⁵⁵ apo

19.

Ji hev hez dikitin insan

Çima ‘unsur yek in apo

20.

Divêtin mêr jinan lewra

Ji wê ra eşle ew apo

21.

Divêtin jin mêran lewra

Ji wan ra me‘den e apo

22.

---

²⁹⁵³ Neçar: Xizan

²⁹⁵⁴ Çeper: Sênc, çîten ber daran.

²⁹⁵⁵ Asuman: Jorîn

Bi canê xu ji bo ku ta-
zî ye şevşevok²⁹⁵⁶ ey apo

23.

Dixazit tazîyê lewra
Wekî kinc e jê ra apo

24.

Dixazit xarin û vexa-
rinê zêde merov apo

25.

Heye babetîya wanan
Bi can û hem cesed apo

26.

Di eşlê xu da ev wek ruh
Leţîf û nazik e apo

27.

Bi teqdîra Xudayê lem-
yazel têr bûye ew apo

28.

Ji bo nazikîya eşlî
Bûye babetê can apo

29.

Ji bo têrbûna nû peyda
Bûye babetê cism apo

30.

Hemî madeyê xarinê
Ji ax û avê ne apo

31.

Wuşay jê ra heye babe-
tî, can û cîsim ra apo

32.

Ji bo cîsm şêlû ye tarî
ye îstûr²⁹⁵⁷ e hilo apo

---

²⁹⁵⁶ Şevşevok: Baçermok, çiliçili
²⁹⁵⁷ İstûr: Stur

33.

Dixazit maddîyan lewra

Ji cinsê wî ne ew apo

34.

Ji bo ruḥ sade ye ronî

ye nazik e jorîn apo

35.

Dixazit me' nîyan lew

Ji cinsê wî ne ew apo

36.

Ji bo têk maddî peyda ne

Hemî fanî ne ey apo

37.

Ji bo fanî ne nîne wan

ra bin da tu wefa apo

38.

Bi dostê bi wefa ve dil

girêdanî bizan apo

39.

Wekî deryayê da dest a-

vêtina kefê ye apo

40.

Ji bo me' newîyatan ra

Heye zatê Xuda apo

41.

Ji wanan ra heye qîmet

Ku nîne maddî ra apo

42.

Heye teyreke yabanî

Dibên jê ra pepûk apo

43.

Weya qijika heşîn hil-

didin navê wê ey apo

44.

Ji bo wezawucûd²⁹⁵⁸ e yan

Nezan e tu carî apo

45.

Nikarit hêlûnê çêket

Weya kurt bit²⁹⁵⁹ reben apo

46.

Ji bo xudîkirina çû-

çikan pê çetin e apo

47.

Li ser hêlûna qirika

belek hêkan diket apo

48.

Dibînî her beharê da

Li nêzî hêlûnê apo

49.

Şerr û cenga qijik û qi-

rikê her roj bi çav apo

50.

Qirika reşbelek hêkê

wê jî çelq diket²⁹⁶⁰ ey apo

51.

Çûçikê wê digel yê xu

Xudî diket *hîşyar* apo

52.

Çûçikê wê digel yê xu

Bi firrê dixînit apo

53.

Welê piştî çûçik gir bûn

Bi firdanê ketin apo

54.

Dixûnit diha²⁹⁶¹ wan ser şax

---

²⁹⁵⁸ **Wezawucûd:** Beden/laşê qels û jar

²⁹⁵⁹ **Kurt bit:** Kurk ketin, ser hêka rûniştin

²⁹⁶⁰ **Çelq diket:** (Hêkan) diçelqîne, hetanî çûçik ji hêkê derkevin ser hêkê rûniştin.

û lat û zinaran apo

55.

Bi dengê diha xu çûçik

Diçin cem diha xu apo

56.

Digêjit jîna şîrîn tev

Ref û hevalê xu apo

57.

Digirit lezzeta jînê

Ji gaz²⁹⁶² û zozan qenc apo

58.

Wekî dîya xu ser şaxan

Dibin şevxan²⁹⁶³ mudam apo

59.

Bi şukrê çêkerê jorîn²⁹⁶⁴

Dibin hey ter ziman apo

60.

Didin pesnê Xudayê xu

Li ser dar û beran apo

61.

Dikin hemd û şenayê heq

Ji bo reha bûne apo

62.

Ji koletîya qirrika

Neyara reşbelek apo

63.

Ku nîne tişteki taltir

Ji koletîyê qenc apo

64.

Nîne 'eqlek bigêjit şun-

'ê²⁹⁶⁵ Xaliqê hekîm apo

---

²⁹⁶¹ **Dih:** Dê, dayîk, mak

²⁹⁶² **Gaz:** Çiyayên bêdar û bêkevir.

²⁹⁶³ **Şevxan:** Ew ê ku (bilbil, şalûl û hwd.) bi şev dixwînin

²⁹⁶⁴ **Çêkerê jorîn:** Xwedê

65.

Bixazit duşminan bi duş-
minan xudî diket apo

66.

Bixazit kor diket çavan
Nenasit mar ji dar apo

67.

Bixazit dilê wek şal²⁹⁶⁶ ‘işq
Diket nerm wek hevîr apo

68.

Wekî Fir‘ewn dikuşta tîf-
lê²⁹⁶⁷ mêrê bê guneh apo

69.

Bi şun‘ê heq welê kor bû
Ji xuykerê²⁹⁶⁸ xu ew apo

70.

Mêrik girtîye dest xu dar
Ji bo kuştina mar apo

71.

Welê wî qeş xeber nîne
Ji marê paşilê apo

72.

Bi çavê duşminan nêrîn
Diket li duşminan apo

73.

Ji nefsa duşmena xûnxar
Ji bin va gafil e apo

74.

Li henber duşmenê derve
Heroj cengê diket apo

75.

---

²⁹⁶⁵ **Şun‘ê:** Kar, şixul, sen‘et, huner

²⁹⁶⁶ **Şal:** Kevirên li ber çeman

²⁹⁶⁷ **Tîfl:** Zarokê biçûk

²⁹⁶⁸ **Xuyker:** Xwe çêker, ew ê ku wî afirandîye.

Welê duşmenê hindûr ra

Tu tiştî nabêjit apo

76.

Ji nefşê ra bikey cengê

Eger hîşarî tu apo

77.

Ji cenga piçûk em zivrîn

Hêla cenga mezin apo

78.

Bizan cenga mezin cenga

Ji nefşê ra ye ey apo

79.

Guhar key gotinê Eħmed²⁹⁶⁹

Ji guhkê xu ra ey apo

80.

Xu ra şîretê peyğember

Bikey mûm û şemal apo

81.

Ji bil reha²⁹⁷⁰ wî ya ronî

Rehaker²⁹⁷¹ rah nîne apo

82.

Ji bil seraya Îslamê

Gomê dî tarî ne apo

83.

Ji bil luksa îmana geş

Mûmê dî tefîne²⁹⁷² apo

84.

Gulê ne`d bağê Quranê

Hemî pîrmilîne²⁹⁷³ apo

85.

---

²⁹⁶⁹ **Eħmed:** Hz. Muhammed (saw.)

²⁹⁷⁰ **Reh:** Rê

²⁹⁷¹ **Rehaker:** Xilasker, ew ê ku rizgar dike

²⁹⁷² **Tefîne:** Temirîne, vemirîne

²⁹⁷³ **Pîrmilîf:** Çilmisî

Ne bêhna xweş, ne rengê geş

Heye wan ra delal apo

86.

Ne canan ra, ne cisman ra

Heye wan da mefa²⁹⁷⁴ apo

87.

Ji xweşan û nexweşan ra

Nîne wan da şifa apo

88.

Bigir çavê seran carî

Vekey çavê dilan apo

89.

Bikev deryaya fikrê da

Tu durran²⁹⁷⁵ derxîne apo

90.

Ji bo babetîya çêlan²⁹⁷⁶

Heye qijikê ra apo

91.

Ji qirikê cuda bûn çûn

Hêla diha xu da apo

92.

Wuşay bo çi ji dafika²⁹⁷⁷

Dunê dernakevî apo

93.

Bi 'işqa Xaliqê jorîn

Çima pey nakevî apo

94.

Hêla babetê canê xu

Çima qeş nalivî apo

95.

Ji dora nefsa duşmin ma

---

²⁹⁷⁴ **Mefa:** Menfa'et, sûd, havil

²⁹⁷⁵ **Dur:** Mircan

²⁹⁷⁶ **Çêl:** Çûcîk, ferxîk, têjik

²⁹⁷⁷ **Dafîk:** Kemîn, xefîk, telîk

Çima dûr nakevî apo

96.

Ji bo gihana yara kevn

Bi firrê nakevî apo

97.

Çima hêla hevala ruh

Ji dil tu narevî apo

98.

Bi ruhê xu nebî nêzik

Ji Xaliqê jorîn apo

99.

Şefayê her cefa, xweşyê

Nexweşî her bizan apo

128.

mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - -

1.

Ji me'nayê *mudrikê*²⁹⁷⁸ ra

Heye zencîrekî cano

2.

Dibit pê girtîyan bal çi-

mena mayîné ve cano

3.

Bigire tu bi xelekê

Ji vê diçî felek cano

4.

Pêşyê têt nefsekî sernerm

Ji emrê heq ra qenc cano

5.

Wuşa nefsek ji emrê heq

Nexazit derkevit cano

---

²⁹⁷⁸ **Mudrik:** Ew kesê ku êdî tiştan têdigihije, îdrak dike

6.

Ji bil gihana heq nîne
Jê ra tu meqşedek cano

7.

Ji bil dîtina xaliq na-
bêje tu tiştêkî cano

8.

Dizanit fanî çî ye hey
Dixazit baqîyê cano

9.

Di behra nasîya heq da
Wuşa noq bûye ew cano

10.

Ji bil durra²⁹⁷⁹ hebûna heq
Nabîne tiştêkî cano

11.

Wekî masî di derya na-
sîyê pur şahî ye cano

12.

Wekî bulbul li henber gul
Bi govend û hejj e cano

13.

Kehêlek can e, meydana
Gihana heq da ew cano

14.

Ji lezçûnê dibêjî kan
Bi firrê ketîye cano

15.

Wuşa barbirekî²⁹⁸⁰ baş e
Li xu şiv naxîne cano

16.

Ji gunehan suwarê wê

---

²⁹⁷⁹ **Dur**: Mirarî, mirwarî

²⁹⁸⁰ **Barbir**: Barhilgir

Tu tozê nabîne cano

17.

Ji şova mayîne tu car

Rûreşîy nakşîne cano

18.

Ji teralî û sistayî

Binî ve berîne cano

19.

Weha nefsek divêt bo te

Ji bo gihana heq cano

20.

Qewî 'ezmek²⁹⁸¹ divêt bo te

Çûyîna vê rê da cano

21.

Dirêj şebrek divêt bo te

Ji bo vê meqşedê cano

22.

Çiqas dûr e weqas nûr e

Eva meqşeda pak cano

23.

Çiqas renc e weqas qenc e

Gihana zate heq cano

24.

Di vê rê da divêt insan

Bi rê key mal û can cano

25.

Ji bo vê meqşeda pakîn

Nekev ber tişteki cano

26.

Dû ra tê qelbekî qabil

Ji cilwa yarê ra cano

27.

---

²⁹⁸¹ 'Ezmek: Xebatek, hewldan, lêxebitîn

Divêt wek hêlîyê²⁹⁸² rûpak

û şahîk be mudam cano

28.

Ji bo nûra Xuda tê da

Biçirûske *her* roj cano

29.

Divêt wek gulê bêhn û nê-

rîna xu xweş be dil cano

30.

Ji bo bikşîne ser xu da

Nêrîna dilberan cano

31.

Nêrîngeha Xuda qelb e

Ne reng û rû ye, baş cano

32.

Wuşay her dem binêre lê

Ji bo qirrêj nebe cano

33.

Hêlîya rû qirêj nade

Nîşandin tişteki cano

34.

Şeraba şahê ra tasa

Qirêj babet²⁹⁸³ nîne cano

35.

Şûna têk sinc û dirrî ye

Ne war e yarê ra cano

36.

Hewar rûreş nekey dil tu

Bi tenîya gunan²⁹⁸⁴ cano

37.

Weya sincê xûyê naqenc

---

²⁹⁸² **Hêlî:** Neynik, eynik

²⁹⁸³ **Babet:** Hêja, laîq

²⁹⁸⁴ **Gunan:** Gunehan

Pixikîne di dil cano

38.

Dû ra mala xu wêran key

Bi destê xu reben cano

39.

Nekey xarê di çavê xu

Bi xu îsturîyan cano

40.

Şîretê merovê giştî

Xu ra bikey guhar cano

41.

Reha²⁹⁸⁵ dostê Xuda da meş

Bizan bo xu huner cano

42.

Dû ra tê sirrekî paqîş

Ji meyla masiway²⁹⁸⁶ xorto

43.

Li şûna şahê lazim tê

Kesek dî rûnenê cano

44.

Kesek hezkirina dunyay

Çi girt sirra wî da cano

45.

Êdî yektî li ku mînit

Êdî dostî çi ye cano

46.

Ma yar dost ra dibit şadiq

Bizanit zeğel²⁹⁸⁷ e cano

47.

Gelo xanîyê xaxûd²⁹⁸⁸ da

Tu car şah rûdinê cano

---

²⁹⁸⁵ **Reh:** Rê

²⁹⁸⁶ **Masiwa:** Ji xêncî Xwedê her tişt

²⁹⁸⁷ **Zeğel:** Xain, tevlihev

²⁹⁸⁸ **Xaxûd:** Kavil, wêran, ber bi hilweşandinê

48.

Bi bendê xavê nîv bizdî²⁹⁸⁹

Kî ye xu digire cano

49.

Xudayê qencîkar navêt²⁹⁹⁰

Sera²⁹⁹¹ derd dunya ye cano

50.

Beza pê fanîyê hey hey

Dibit baqîyê can cano

51.

Ji bo sera te da yara

Berîn²⁹⁹² seknê bike cano

52.

Ji bo bit sirra ne her

Kîlera sirra heq cano

53.

Divêt destek te ra berxo

Divêt hêlek te ra cano

54.

Ji her doz û zana bo te

Divêt her sosinek cano

55.

Divêt sirrekî zexm bo te

Taway²⁹⁹³ bernede der cano

56.

Şûna nazexm da kes zirav

Tu car danayînit cano

57.

Hemî halê ji heq tînin

Emanet wan bizan cano

---

²⁹⁸⁹ **Nîv bizdî:** Nîv qetayî

²⁹⁹⁰ **Navêt:** Naxwaze

²⁹⁹¹ **Sera:** Seray, qesr, koşk

²⁹⁹² **Yara berîn:** Dilbera pêşîn, xoşewîsta ‘ewil. Mebest jê Xwedê ye.

²⁹⁹³ **Taway:** Tişt, tişte

58.

Veşar hetta karî da ku
Kesek pê nehesînit cano

59.

“Feiste‘înû bi`l-ketma-
ni” gotîye Resûl cano

60.

Musulmanî mede der sir-
ra veşartin divêt cano

61.

Bizan heyza²⁹⁹⁴ mêran nîşan-
dana halan e pak cano

62.

Nîşandana siran nîşa-
na çûyîna ser e cano

63.

Merovek zengîn û maldar
Qurre bû perçîfî²⁹⁹⁵ cano

64.

Ji bo her kes binasit wî
Nizanit zengîn e cano

65.

Xezîney xu bi her keskî
Nîşan dida *her* roj cano

66.

Hate şalek nebarî tê
da tu baranekê cano

67.

Ĝelakî çêbû insan nêv
Hevûdin ve diçûn cano

68.

Ji birçîyan hemî malê

---

²⁹⁹⁴ **Heyz:** Ji bo jinan ketina kincikan, regl

²⁹⁹⁵ **Perçîfî:** Werimî, nepixî

Giyanê çû helak cano

69.

Berê da xezînan bo ku

Ji wan meşref bike cano

70.

Heval girtin bi şahî çû

Nêrî çû binêre cano

71.

Xezîne mîna qafê kun-

dirê bê hindur e cano

72.

Weya wek cendekek bêruş

Şûnê may bêqîmet cano

73.

Weya wek *serok* bê beyn²⁹⁹⁶

Bê tirs nêrne ew cano

74.

Qirîn pê ket û got bavo

Li çokan xist û ket cano

75.

Hevalê birçî gotin ev

Te vala kirîye cano

76.

Li ku veşartîye bêje

Yan ne bide serî cano

77.

Li cih mat ma, go van dostan

Çima weha dikin cano

78.

Jixu mal çû, ma vana çi

Ji canê me divên cano

79.

---

²⁹⁹⁶ **Beyn:** Mêjî, eql

Ewanê bo me yar bûn ma

Çima neyar bûne cano

80.

Dileyzin sirbelaker bi

Serê xu rast e ew cano

81.

Hetta karî mebêj sirra

Xu xelqê ra hewar cano

82.

Nebaş bin zem dîkin²⁹⁹⁷ baş bin

Didin pesnê te baş cano

83.

Ewê zemker²⁹⁹⁸ te dixin he-

rîyê bo mirin cano

84.

Ewê dî datînin te ser

Çiqûlkê pur bilind cano

85.

Li te dit bay qurretîyê²⁹⁹⁹

Dikevî pare bî cano

86.

Weya ew bin siha darê

da xweş xweş rûdinên cano

87.

Welê tu ser çiqûlkan bey-

hûde ‘îşk dibî qenc cano

88.

Weya ew fikihan³⁰⁰⁰ beref

dîkin dibin diçin cano

89.

Welê tu tûr vala vedi-

---

²⁹⁹⁷ **Zem dîkin:** Zem kirin, li piştî yekî/ê xeberdan, galgal, kurtûpist

²⁹⁹⁸ **Zemker:** Ew kesê ku pişt mirovan xeber dide, qemsî

²⁹⁹⁹ **Bay qurretîyê:** Bayê qurretîyê

³⁰⁰⁰ **Fikih:** Fêkî

kirî ser malê da cano

90.

Ji herdu lêvan ew sirra

Diborit bit bela cano

91.

Dibêjit kana zanînê

‘Elîyyê Murteza³⁰⁰¹ cano

92.

Mijûlî dengike tev li-

hev e yê têtê der cano

93.

Dema der hat hewa û deng

Êdî nay qeyd kirin cano

94.

Neparêzî tu malê xu

Kesek naporêze cano

95.

Bela key ger tu durrê xu

Kesek nacivînit cano

96.

Sirra maddî û me‘newî

Nede der beyhûde cano

97.

Bipêçe bixe şundoqê

Kilîtê lêxîne cano

98.

Dibînî gul *hetta* bûk e

Nayête jêkirîn cano

99.

Dibînî sêv *hetta* şîn e

Nakevit xarê ew cano

100.

---

³⁰⁰¹ ‘Elîyyê Murteza: Hz. Elî. Xelîfeyê çaremîn.

Dû ra tê ruhekî bengî³⁰⁰²

Mîna sîperikê³⁰⁰³ cano

101.

Li ku bînit nîşanek heq

Dixazit can bide cano

102.

Çi çağ bînit tecella³⁰⁰⁴ heq

Ji 'îşqê bikevit cano

103.

Li cih mêze bikey tê da

Dibînit 'eksa heq cano

104.

Kî 'alem serteser bo rin-

dîya heq hêlî ye cano

105.

Xuda ra remz û nîşan e

Hemî tiştê heyî cano

106.

Ji me 'na lahûtê³⁰⁰⁵ ra herf

û lefz³⁰⁰⁶ e têk cihan cano

107.

Wuşay pur nebîne serxoş-

î û mestîya ruħ cano

108.

Ku me 'şûq³⁰⁰⁷ zatê napeyda³⁰⁰⁸

ye, 'aşiq³⁰⁰⁹ ruħ e qenc cano

109.

Xuyayî yara kevn e, dî-

tî bengî ye ji dil cano

---

³⁰⁰² **Bengî:** Evîndar, dildar

³⁰⁰³ **Sîperik:** Pirpirok, baperik, minminik

³⁰⁰⁴ **Tecella:** Diyarbûn, zahirbûn, li tiştî xuyabûn

³⁰⁰⁵ **Lahût:** Îlahiyet, 'alema îlahî, tiştê ji 'alema îlahî ye

³⁰⁰⁶ **Lefz:** Gotin, bêje, peyv

³⁰⁰⁷ **Me'şûq:** Ew kesê ku tê hezkirin, xoşewîst, yar

³⁰⁰⁸ **Zatê napeyna:** Mebest jê Xweda ye.

³⁰⁰⁹ **'Aşiq:** Ew kesê ku hez dike, evîndar

110.

Çawa bulbul ji bagê gul
Nabit serxoş û mest cano

111.

Ez im bulbul cihan bagê
Gula mîna geş e cano

112.

Ez im sîper³⁰¹⁰ cihan nûra
Roja qelbê me ne cano

113.

Ez im masî cihan behr û
Çemê yara min e cano

114.

Ez im mêş û kulîlka hin-
giv e min ra cihan cano

115.

Ez im Mem û cihan Zîna
min a Cezîrê ye cano

116.

Ji bo wî bê hedan³⁰¹¹ her dem
Me şîn û lorîn e cano

117.

Ji bo wî yek demek bo me
Tu aramek nîne cano

118.

Ji 'îşqa wê gula nazik
Me çav bigîrîne cano

119.

Mîna 'ewrê beharê hês-
tiran dibarîne cano

120.

Evîna yara napeyda

---

³⁰¹⁰ **Sîper:** Pirpirok, minminîk, baperik

³⁰¹¹ **Hedan:** Aram, sebr, tebat

ye ruḥ dihejîne cano

121.

Ji tirsâ dûrbûna gulê

Bi ta û lerzîn e cano

122.

Ĝîdaya³⁰¹² ruḥ bi bîr anî-

na yara berîn e cano

123.

Şahîya dil bi nêzbûna

Ji şahê jorîn e cano

124.

Hey û hey tu hîşardil be

Ji bo nexapîne cano

125.

Te reng û rûyê dunyayê

Ku ew rûreşî ne cano

126.

Bi reng û ruḥ digêrit ruḥ

Beharê da kêfek cano

127.

Ji bo baqî nîne ew kêf

Wekî bin da nîne cano

128.

Bayê payîza pîrîyê

Gulan dimirîne cano

129.

Jîna ruḥperwerê madê³⁰¹³

Dawîyê tim şîn e cano

130.

Welê ruḥê bi me'ne ha-

tiye xudî kirin cano

131.

---

³⁰¹² **Ĝîda:** Xurek, xwarin, qut

³⁰¹³ **Madê:** Madde

Bi zîkr û fikr û emrê heq

ra hey wî hogîrî cano

132.

Di behra nasîya heq da

Bûye wek balîna cano

133.

Ji yaqûtê xûyê qenc ra

Bedexşan³⁰¹⁴ sifet e cano

134.

Ji wî ra jîrî û pîrî

Mîna hev tên ‘ezîz cano

135.

Ji wî ra şahî û şîna

Dunê yek tên şîrîn cano

136.

Ji sosina Tûwayê³⁰¹⁵ ra

Hemî mewsim yek in cano

137.

Ji ruhê bulbulê wê ra

Hemî eţwar³⁰¹⁶ yek in cano

138.

Çilo darekî ‘îşk e ca-

nê bê ruhê delal cano

139.

Wuşa mirî bizane ru-

hê bê ‘îşqa Xuda cano

140.

Li henber nûra dil ruh

Bi cezbê can nedit cano

141.

Bizan kor e heyata wî

---

³⁰¹⁴ **Bedexşan:** Navê bajarekî li Efxenistanê ye. Ji aliyê me’denên xwe ve namdar in. Herwiha yaqûtên giranbiha jî ji wir tê derxistin. (bnr. https://fa.wikipedia.org/wiki/بَدخشان_ولایت) 15.04.2015.)

³⁰¹⁵ **Tûwa:** Li Tûrê Sînayê navê newalekî ye.

³⁰¹⁶ **Eţwar:** Hal, rewş

Jibin beyhûde ye cano

142.

Heçî ruhê şemala³⁰¹⁷ dil

Nagêjînit xefa³⁰¹⁸ cano

143.

Şewata cezb û 'işqa wî

Naket exfa³⁰¹⁹ hîşar cano

144.

Negirtîye tu car 'işqek

Ji bagê lahûtê cano

145.

Nezan e gazê nasût³⁰²⁰ da

Kîjan yaqût e ey cano

146.

Ji kanîyê hezar gulê

Kîjan şifay binas cano

147.

Ji bo hatina zozanan

Nebit bo te 'ebeş³⁰²¹ cano

148.

Dû ra tê 'eqlekî birre

Mîna şûrê 'Elî cano

149.

Li hêlkî dixîne xarê

Ziyankarê neyar cano

150.

Li hêla dî ji nûra Eḡ-

medî jînê didit cano

151.

Wuşa 'eqle hezaran qey-

---

³⁰¹⁷ **Şemal:** Çira, mûm, fınd; rewnaq, ronak

³⁰¹⁸ **Xefa:** Meqamekî ji zikrê tesewufê ye.

³⁰¹⁹ **Exfa:** Meqamekî ji zikrê tesewufê ye.

³⁰²⁰ **Nasût:** İnsaniyet, her tiştê ku bi mirovan re têkildar e

³⁰²¹ **'Ebeş:** Vale, beyhûde, bêkêr

dê dunyayê hebin cano

152.

Nikarit wî ji yara wî

Demek biqetînin cano

153.

Di deryaya hebûnê da

Nîne wî meqsedek cano

154.

Ji bil cewhera nasîya

Xudayê lemyezel cano

155.

Ji bil gihana wî zâtê

Xudayê bê heval cano

156.

Qayîl nabe bi tawakî³⁰²²

Çiqas dunya wî be cano

157.

Ziyan û karê ra mehîk³⁰²³

Bizan ‘eql e delal cano

158.

Wuşay nig nevéje bal ka-

rekî bê fikra heş cano

159.

Merov bi fikra heş karan

Biket pişman dibe cano

160.

Ku korê bê ço³⁰²⁴ û destkeş

Di bestan wer dibe cano

161.

Wuşa ‘eql e dema qeşd ke

Gihana xaliqê cano

---

³⁰²² **Tawa:** Tişt, tişte

³⁰²³ **Mehik:** Ew kevirê ku bi eyara zêran dipîvin û dizanin ku ew zêr çend eyar e û tê de çiqas sifir heye.

³⁰²⁴ **Ço:** Dar, darê desta, şivik

162.

Hezaran leşkerê di wan

Ji rê dernaxînin cano

163.

Gerana ‘alema jêrîn

Wî ra kar e mudam cano

164.

Cihê pê xweş dibe encaq

Fezaya weşfan e cano

165.

Dike azad xudîyê xu

Ji hûkmê nefsa dîn³⁰²⁵ dosto

166.

Ji herriya fenayê wî

Dibit hêla Xuda cano

167.

Ji hezar gunehan tek

Ew e dûrker bizan cano

168.

Hêla qayîlbîna heq ve

Ewî rehber binas cano

169.

Di bandê³⁰²⁶ da nîne ni ‘me-

tekî meztir ji heş ra cano

170.

Di dunyay da nîne rêza-

nekî çêtir ji heş cano

171.

Cihanê da nîne usta-

zî zanatir ji heş cano

172.

Bizane qîmeta wî cew-

---

³⁰²⁵ **Dîn:** Kêm, nimz

³⁰²⁶ **Band:** Dinya

herê şade hewar cano

173.

Tu carî xerc mekey tiştê

Nebaş da wî eman cano

174.

Dû ra şahê dirêjit feyż

Serê têk alemê cano

175.

Te tîne meclisa pursê

Çi da rêkir te heş cano

176.

Divêt îro hîşar bî qenc

Şubê şermî nebî cano

177.

Divêt îro xebatê key

Şubê pişman nebî cano

178.

Divêt îro bizanî xu

Nekevî xar şubê cano

179.

Qayîlbûna Xuda kar key

Nebî bê destegîr cano

180.

Ji meqûlatê maddîyan

Nînin vanê me got cano

181.

Nîne babetîya wanan

Ji madê ra tu car cano

182.

Ne rengê rûxweşan ne deng

û bangê gulgeşan cano

183.

Ne xarin û xew û raşet

Ne zarok û zevî cano

184.

Dilê wanan rehet nakin

Gulê wanan hêdî cano

185.

Ne derdê wan dikin derman

Ne çavê *wanan* têr cano

186.

Çima ew bengîyê heqq in

Dixazin *zate* heq cano

187.

Ferraşê³⁰²⁷ nûra mutleq in

Dixazin şade bin cano

188.

Bigijin meqşeda qudsî

Bibin dilşad û xweş cano

189.

Ji nig derxin *zû* qeyda her-

du dunyayan hilo cano

190.

Ji çengan vebikey benda

Hewesa masiway cano

191.

Bi firrîn qefesa hezki-

rîna her fanîyê cano

192.

Bi firrê kev here hêla

Xudayê bêheval cano

193.

Digel wanê ji madê rût

Bikey gerrana xweş cano

194.

Ji nûve jîn dibit şade

---

³⁰²⁷ **Ferraş:** Pirpirok, minminik, baperik

Hedan têtê dilan cano

195.

Êdî têtê dawîya derdan

Dibînit ruħ huzûr cano

196.

Behar e gulğulê avan

û çivçivê çûkan cano

197.

Digel hûkûkê şivanan

Qewî xweş têtê li me cano

198.

Bi wan dengê şîrîn û nê-

rîna şîn şen bû dil cano

199.

Bi wî bayê şebayê³⁰²⁸ xweş

Dihat ser çimenan cano

200.

Dihata dil ji bagê rin-

dîya yarê çî bêhn cano

201.

Bi wê bêhnê çî xweş halat³⁰²⁹

Li dil çêdibûna cano

202.

Dema bayê evîna la-

hûtê hêdî dihat cano

203.

Dilê bengî mîna derya

Hej û leq lê diket cano

204.

Ji cilwa yara napeyda

Mîna bulbul bû dil cano

205.

---

³⁰²⁸ **Bayê şeba:** Bayê ku ji hêla rojhilatê têtê. Bayekî hênîk e û her tim têtê.

³⁰²⁹ **Halat:** Pirjimariya hal e. Hal, rewş

Hedan lê hat birîn, bû wek

Kereng û ber ba ket cano

206.

Fezayê da bilind bû çû

Gihîşte lamekan³⁰³⁰ cano

207.

Gulê bostanê lahûtê

Civandin pêş bi pêş cano

208.

Ji ruhê benda nasûtê

Ra girt û anî wî cano

209.

Ji bo wan haletê ronî

Bide ber çavê xu cano

210.

Bi wê nûrê çit³⁰³¹ rê da

Bigêjit zatê heq cano

211.

Bi 'işqa wan gulan bêsekne

Xebatê key mudam cano

212.

Bigêjit kerwanê hêla

Xuda da hey diçin cano

213.

Bi hevalîya wan zatan

Ji rê dernekevit cano

214.

Ji bo dîsa bigêjit dil-

dera xu ya berîn cano

215.

Ji bo dîsa bibînit wî

Welatê hate jê cano

---

³⁰³⁰ **Lamekan:** Bêmekan, bêcih û bêwar

³⁰³¹ **Çit:** Biçit, biçe, here, bimeşe

216.

Ji bo dîsa bigêjit ra-
hetê ruhê reben cano

217.

Ciwarê qudsê da çêket
Xu ra hêlûnekê cano

218.

Li bagê gul tê xuyaye
Binêre têr xu ra cano

219.

Ji bayê fitne û derdan
Xuda biparêze cano

220.

Te yê nazikê wek belgê
Gula nû vebûye cano

221.

Ji 'ewrê nasîya xu bi-
şîne baranekê cano

222.

Ji bo behara 'umrê te
Nebe payîzê sar cano

223.

Ji xezna hezkirina xu
Bixe behr û heval cano

224.

Te ra piçek ji 'îşqa xu
Nebî sist û teral cano

225.

Bibî xweş ruh û pîroz roj
Di herdu cihan cano

226.

Ji her dilkulî û janê
Bibî dûr û berî cano

227.

Ziyan û karê ra kan î³⁰³²

Tu wek şêr û şûr î cano

228.

Mu'ettel³⁰³³ bit cihan bê te

Mîna roj û nûr î cano

229.

Mîna tîrêj ji kewnê³⁰³⁴ ra

Tu nêzîk û dûr î cano

230.

Kesek nagije kunha³⁰³⁵ te

Tu deryayek kûr î cano

231.

Kesek nabîne canê te

Tu 'uqnûmek³⁰³⁶ hûr î cano

232.

Nayêt birrînê beha te

Tu şade feğfûr î cano

233.

Bi qurbana te bit canim

Ji min ra tu jîn î cano

234.

Ji nêrîna te têr nabim

Bi min pur şîrîn î cano

235.

Hezaran Wan³⁰³⁷ û Kurdistan

Fedayê te bibin cano

236.

Çi ye Elman û Emrîkan

Tu Çîn û Maçîn î cano

237.

---

³⁰³² **Kan:** Cihê ku ma'den derdikeve

³⁰³³ **Mu'ettel:** Dîsekîne, radiweste

³⁰³⁴ **Kewn:** Gerdûn, 'alem

³⁰³⁵ **Kunh:** Heqîqet, rastî, eslî

³⁰³⁶ **'Uqnûm:** 'Esl, bixwe

³⁰³⁷ **Wan:** Bajarekî li Bakûrê Kurdistanê ye. Bi behr û pisîka xwe ve namdar e.

Şûna tu lê nebî şax³⁰³⁸ û

Kemax³⁰³⁹ û tarî ye cano

238.

Behara kewnê³⁰⁴⁰ ra meger

Tu rengê heşîn î cano

239.

Di piştî hatî meydanê

Fena³⁰⁴¹ nîne te ra cano

240.

Meger teyrê seherxan î

Di xulda berîn³⁰⁴² î cano

241.

Bi milyon hebin bo me

Dev û lêv û ziman cano

242.

Bidin her weqtê pesnê te

Dîsa pêk nayînin cano

243.

Reha Îslamê da çûyîn

Ji te hêvî dîkin cano

244.

Diqetim ez ji te êdî

Xuda li ser te bû cano

129.

mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - -

1.

Merovatîyê ra berxo

Tu şîrîndendik î berxo

---

³⁰³⁸ **Şax**: Baxir/zinarên ku ji hev naqetin û dirêj dibin diçin.

³⁰³⁹ **Kemax**: Xirabe, wêran, kavi

³⁰⁴⁰ **Kewn**: Alem, gerdûn

³⁰⁴¹ **Fena**: Wendabûn, tunebûn

³⁰⁴² **Xulda berîn**: Bihiştta ezelfî. **Xuld**: yek ji wan heşt tebeqeyên cennetê ye.

2.

Bibînî av û ax û xu-
dîyê xu ra dibî berxo

3.

Wuşa pêş da diçî ‘alem
Ji te karê dike berxo

4.

Bi reng û belg û siha xu
Ĝeman direvînî berxo

5.

Li ser insanê dunyayê
Beran³⁰⁴³ dibarînî berxo

6.

Hezaran dendikê wek xu
Şalê derdixînî berxo

7.

Ji jînê ra mîna avan
Dibî serek mezin berxo

8.

Wusay şûna nebit babet³⁰⁴⁴
Te ra meskîne³⁰⁴⁵ lê berxo

9.

Di nêv sergo³⁰⁴⁶ da tu darek
Heşîn nabit piçûk berxo

10.

Eger heşîn bibe te‘ma
Berê wê xweş nîne berxo

11.

Eger xweş bit welew ku ber
Li qadê dimîne berxo

12.

---

³⁰⁴³ **Ber:** Fêkî, mêwî

³⁰⁴⁴ **Babet:** Laiq

³⁰⁴⁵ **Meskîne:** Nesequine, neraweste

³⁰⁴⁶ **Sergo:** Zibil, zibar, çop

Nexazit kes ji nav rêxê

Beran bicivîne berxo

13.

Ji bil wan eħmeqê kerxû³⁰⁴⁷

Tu kes wan nastîne berxo

14.

Hîşar be guh de apê xu

Va mişal ya te ye berxo

15.

Dixazî zêrê xaliş bî

Ji ax derkeve berxo

16.

Dema zarok bi ava za-

nînê mezin nebit berxo

17.

Çilo sosinê xûyê qenc

Di wî heşîn dibin berxo

18.

Tenê îstûrîyê keran

Di wî da şîn dibin berxo

19.

Ji bil wan reşkerê bêheş

Ji wî heznake kes berxo

20.

Ji nêv gurzê gihayê baş

Tînin der davêjin berxo

21.

Li dar ser hûr dikin yan ne

Li erdê pan dikin berxo

22.

Cihan malê te bit bê za-

nînê bê qîmet e berxo

---

³⁰⁴⁷ **Kerxû:** Ehmeq, sefik, xêvik

23.

Îrem warê te be, bê 'ilm
Di nêv sincan³⁰⁴⁸ î her berxo

24.

Felek yarê te be dîsa
Mîna hovan î ker berxo

25.

Dixazî meclisa şahan
û sosinê xûyan berxo

26.

Dixazî terpika keskî
Li serê te nekev berxo

27.

Bixûne tim û tim kar û
Bibe zanay zemîn berxo

28.

Di behra zanîna paqîş
Her roj ajnê³⁰⁴⁹ bikey berxo

29.

Bi wê avê der û hindûr
Li xu wek berf bikey berxo

30.

Murad sernerm dibit te ra
Cihanê da şeh³⁰⁵⁰ î berxo

31.

Felek alîker û yar e
Te ra, wek Yûsif î berxo

32.

Welê lazim tê bavê te
Mîna Ken'anî³⁰⁵¹ be berxo

33.

---

³⁰⁴⁸ **Sinc:** Stirîn, dirî

³⁰⁴⁹ **Ajne:** Soberî, melevanî

³⁰⁵⁰ **Şeh:** Şah

³⁰⁵¹ **Ken'anî:** Hz. Ye'qûb.

Divêtin her hevalê te
‘Ezîzê Mişrê be berxo

130.

mefa‘îlun / mefa‘îlun
Hezec + - - - / + - - -

1.

Divêtin bavekî zana
Bi seyra ‘alemê bavo

2.

Bi gor halê zemîn³⁰⁵² lavan
Mezin key pêş da dey bavo

3.

Her roj hâlek li dunyayê
Dibit peyda şîrîn bavo

4.

Her roj tişteke piyasê da
Diçit pêş da meger bavo

5.

Bi gora wî zemanê tê
Mezin key zarokan bavo

6.

Dibêjit derê zanînê
‘Eliyyê pêşûwa³⁰⁵³ bavo

7.

Di havînê gera tev las-
tikan nexweşî ye bavo

8.

Çawa pêkirina şolan
Zivistanê şerr e bavo

9.

Bi gor her mewsimê kincek

---

³⁰⁵² **Zemîn:** Zeman, dem

³⁰⁵³ **‘Eliyyê pêşûwa:** Hz. Elî. Xelifeyê çaremîn. Bi ilmê xwe namdar bû, lewra jê re derê ilmê tê gotin.

Li xu t ete kirin bavo

10.

Bi gor her  agek e  ilmek

 u  alek lazim e bavo

11.

Ji  aga dap tina³⁰⁵⁴ ke-

viran ra  ilmek i bavo

12.

Heye  aga cila wan ra

Heye  ilmek i d i bavo

13.

Bi gor  aga p   n zan n

 u  alek lazim e bavo

14.

Bi gor  aga teze zan -

nik  u  alek div t bavo

15.

Tu gotina  El yy    r³⁰⁵⁵

Nek i luks  u fener bavo

16.

Zeman  t e di tar y 

Dih l i zarokan bavo

17.

Div  qenc nas bikey ba   

neba an serheva bavo

18.

Nedey zan n bi zarokan

  na x r ,  err  bavo

19.

Nev j  ov  neba  ru   

Dil  wan zarokan bavo

20.

---

³⁰⁵⁴ **Dap tin**: Rastkirina keviran, tra kirin, tela tin, nicirandin

³⁰⁵⁵ ** El yy    r**: Hz. El .

Şûna nêrgizê xûyan da
Ji bo girnûk³⁰⁵⁶ neyên bavo

21.

Bilind be ser hevalê xu
Di fend û zanînê bavo

22.

Nebit xûqenc zarok wek ro-
vîyek şekalxur³⁰⁵⁷ e bavo

23.

Kesî dafik³⁰⁵⁸ bike ‘ilmê
Ji bo malê dunê bavo

24.

Bi zêran dikirre rêxê
Bi durran³⁰⁵⁹ dirrehan³⁰⁶⁰ bavo

25.

Dunê laşek mirar e yê
divên wê kûçik in, bavo

26.

Dibêjin serwerê ‘alem
Muhemmed Muştefa bavo

27.

Cihan dirrehekî hezki-
rana wê bixe dil bavo

28.

Bi destê xu dike xwar
Xencer û kêran di xu bavo

29.

Ji ber jana qetana³⁰⁶¹ wê
Bi ruh hey nexweş e bavo

30.

---

³⁰⁵⁶ **Girnûg:** Gihayekî bi stirîn e ku di nav zeviyan de şîn dibe.

³⁰⁵⁷ **Rovîyê şekalxur:** Ew roviyê ku şekal/solên kevn dixwe

³⁰⁵⁸ **Dafik:** Kemîn, xefik, telik, daf

³⁰⁵⁹ **Dur:** Mirarî, mirwarî

³⁰⁶⁰ **Dirreh:** Dirî, stirîn, sinc

³⁰⁶¹ **Qetan:** Cudayî, veqetan, dûrketin, firqet

Ji bo kêfa gihana wê
Bêheş serxoş e tim bavo

31.

Kesî nexweşî û serxoş-
î her ھاڵê wî be bavo

32.

Cihanê da ھاyat û ra-
ھاetek nîne wî ra bavo

33.

Şîretê bavê ava da-
ra zarokan bizan bavo

34.

Zelal û xweş be av xweş e
Berê³⁰⁶² xûyê ewan bavo

35.

Delavê zarokan bavo
Delav paqîş be ger bavo

36.

Heçî ava ji wî zarok
Vexûn wek şerbet e bavo

37.

Ji ruhê û canê wanan ra
Xweşî û quwwet e bavo

38.

Bixûne tim xew û vêsî³⁰⁶³
Li xu ھاeram bikey bavo

39.

Berê³⁰⁶⁴ tu zarokê xu ra
Heqîqî hûker³⁰⁶⁵ î bavo

40.

Ji ھاeram û gunehan dûr

---

³⁰⁶² **Ber:** Fêkî, mîwe

³⁰⁶³ **Vês:** Bêhnvedan, betilandin

³⁰⁶⁴ **Berê:** Pêşiyê

³⁰⁶⁵ **Hûker:** Mamoste, fêrker

Ûetta karî birev bavo

41.

Ku qirêja dil û canê

Merovan her ev in bavo

42.

Eger paqîş bî zarokê

Di te derbaz dibe bavo

43.

Paqîş tê dunyayê lewra

Tu cuwka³⁰⁶⁶ zarok î bavo

44.

Îmamê meztir sî rojan

Xetim kirye Quran bavo

45.

Bi heramî eger sêvek

Nexara bavê wî bavo

46.

Xetim dikir di yek rojê

Kelamê sermedî bavo

47.

Çawa bit zarokê wanê

Her roj heram dixûn bavo

48.

Zeka û zihn û hissek qenc

Di wan da namîne bavo

49.

Wuşay nebaşîya bavan

Digêjit zarokan bavo

50.

Zarok xûy û xalîyê da

Waris in bavê ra bavo

51.

---

³⁰⁶⁶ **Cuw:** Cû, cuh, co

Dibînî zarokê ağan

Dixazin ağa bin bavo

52.

Çawa zarokê ‘aşiqan³⁰⁶⁷

Dikin pars û gerrê bavo

53.

Li ser koka bihî hirmî

Li ser hirmî qewax³⁰⁶⁸ bavo

54.

Heşîn nabe ku her kokek

Mîna xu radike bavo

55.

Li sêvê nar, li narê gûz

Kesî nedîtîye bavo

56.

Ku her darek bi gora xu

Dide fêkî û ber bavo

57.

Ûetta karî reha doğrî³⁰⁶⁹

Xu ra bineqîne bavo

58.

Her roj piçek hêla heq da

Mesafe bistîne bavo

59.

Bi nar û nûra ‘işqa heq

Tu dil bihellîne bavo

60.

Ji axa tevlihev cewhe-

rê zêr biqetîne bavo

61.

Dema bûy şade zêr yê ku

---

³⁰⁶⁷ **Aşiq**: Mitrib, çingene, koçer

³⁰⁶⁸ **Qewax**: Dara spîndarê

³⁰⁶⁹ **Reha doğrî**: Riya rast

Ji te`y şade zêr e bavo

62.

Ji axa paqîşa şade

Dizêt ava zelal bavo

63.

Ji sergoyê rêxê derdi-

keve bêhn û qirêj bavo

64.

Dibêjit serwerê `alem

Muħemmed Muştefa bavo

65.

Ji dilopa xu ra bine-

qînin³⁰⁷⁰ paqîş jinan bavo

66.

Zikê jinan feraq³⁰⁷¹ e `un-

şûrê insanê ra bavo

67.

Wuşay lazim tê paqîş be

Mîna berfa sipî bavo

68.

Egerçî hingivê mêşan

Ji êşan ra şifay bavo

69.

Dema qaba qirrêj da

Ziyankar zehîr³⁰⁷² e bavo

70.

Ji tuxûmê xu ra axa

Hêja neneqîney bavo

71.

Şûna genimê dilber da

Zîvanê³⁰⁷³ hiltînî bavo

---

³⁰⁷⁰ **Bineqînin:** Hilbijêrin. Peyvek ji devoka kurdên rojavayê ye.

³⁰⁷¹ **Feraq:** Aman, fere,

³⁰⁷² **Zehîr:** Jehr, jehrî

72.

Jinê paqîş ji dê û ba-
vê paqîş çê dibin bavo

73.

Bi îman û bi zanîne
Xemilye eşlê wan bavo

74.

Xaniyyê tê mezin bûne
Mîna bihiştê ye bavo

75.

Hevalê xu ra wer rast in
Mîna jina Şureh³⁰⁷⁴ bavo

76.

Pêşyê qelbê keça xu da
Bajo tirsaxuda bavo

77.

Ji bo heşîn bibe tê da
Xu namûsperwerî bavo

78.

Ji bo çêbit dilê wê da
Mezindêrana³⁰⁷⁵ mêr bavo

79.

Ita'etxû be lazim tê
Xuda ra hêj keç e bavo

80.

Jina Xudanenas bê xid-
met e mêrê xu ra bavo

81.

Mîna dêla³⁰⁷⁶ diz e rojê
di mala yekî day bavo

82.

---

³⁰⁷³ **Zivan:** Genimê reş, xilor, bijûreş, kirikhewêdî

³⁰⁷⁴ **Şureh:** Navê qadî/hakimekî mezin e ku di dewra Hz. Elî de jiyaye.

³⁰⁷⁵ **Mezindêran:** Ew ê ku mezinên xwe dizanê, ji wan re rêz digire.

³⁰⁷⁶ **Dêl:** Kûçika mê

Mişala bêxudî pezzê

Rojê zevîkî day bavo

83.

Jina ev xû be jê ra qenc

Bizane pur şîrîn bavo

84.

Ji mêr û zarokê xu ra

Belakî mezin e bavo

85.

Wuşa derdekî duşwar e

Mêran ra mirin e bavo

86.

Zarokan ra çiçîkê dê

Kanîya jînê ye bavo

87.

Eger paqîş be şîrê za-

rokan paqîş in ew bavo

88.

Ber û helmêza dê dersxa-

neya zarokan e bavo

89.

Xûyê baş û nebaş zarok

Ji wê hildigirin bavo

90.

Wuşay qîzan li ser xûyê

Delal mezin bikey bavo

91.

Dema bûn dê ji wanan

Milletik paqîş çêbit bavo

92.

Ji berfa pak *zûlal*³⁰⁷⁷ çêbit

Ji rêxê mêşa reş bavo

---

³⁰⁷⁷ **Zulal:** Navê kurmekî ye ku li berpalên çiyayên bilin, binê berfê de çêdibe. Kurmikên berfê jî dibêjin. Hindî tilîkî mirovan mezin dibin. Di hindurê wan kurmikan de av heye ku ew av gelek şîrîn û xweş e.

93.

Ji avê gula geş çêbit

Ji mîzê gula reş bavo

94.

Bi gor eşlê xu her tişteke

Dibit baş û nebaş bavo

95.

Du zarokê heval cêwrî³⁰⁷⁸

Hebûn diha³⁰⁷⁹ wanan bavo

96.

Wezacan bû tenikhal bû

Ne kar û xudî key bavo

97.

Du zarok van dît û da wan

Heval cêwrîyê xu bavo

98.

Ji wanan her yekî zaro-

kî girt û xudî kir bavo

99.

Bi şîrê wan meh û şalan

Zarok pêş da hatin bavo

100.

Li wan mêze kirin hetta

Bi firrê ketin ew bavo

101.

Dema gîştin zemanê xan-

dinê dan mekteban bavo

102.

Pir û tûj bû zekaya wan

Ketin numrê pêşîn bavo

103.

Bi wanan xandin pur xweş hat

---

³⁰⁷⁸ **Cêwrî:** Cêwî, cotik

³⁰⁷⁹ **Dih:** Dê, dayîk

Dewam kirin tê da bavo
104.

Ji xandina jorîn girtin
Şehadetname wan bavo
105.

Derê dewletê da ew bûn
Xudî karê mezin bavo
106.

Ji wanan yek melexû bû
Kesek jê naêşî bavo
107.

Mîna Yûsif temîzrû bû
Diva³⁰⁸⁰ wî her kesî bavo
108.

Di karê xu mîna şêr bû
Teralî nedikir bavo
109.

Gotina wî mîna şêr bû
Dilê kul ra şifa bavo
110.

Bi duşminan mîna dostan
Dikira qencî qenc bavo
111.

Alîkerê jêrê destan
Bû ew dara fêkî bavo
112.

Çima ew şîret û şîrê
Ji dê dît va diva bavo
113.

Dibêjin xûyê bi şîrî
Naçe bi pîrîyê bavo
114.

---

³⁰⁸⁰ **Diva:** Divê

Yê dî wek agir û dû bû
Şûna lê mehv dikir bavo
115.

Dikir wêran cihê lê bû
Mîna kundê *kor* ew bavo
116.

Neçaran ra xerabxû bû
Ew wey bavê wey bav bavo
117.

Ji ber zulma wî ahîn ta
diçûn 'erşê Xuda bavo
118.

Çima şîrikê xarê bû
Piçûkîya xu da bavo
119.

Ji dê ew terbîya dî bû³⁰⁸¹
Ji wî eva diva³⁰⁸² bavo
120.

Mehêle *zarok* her şîrê
Vexû ger bav î, tu bavo
121.

Çima şutlê³⁰⁸³ b`ava şêlû
Ev dî 'îşk dibû bavo
122.

Weya wek dirrehan³⁰⁸⁴ bi gir-
nuk û îsturî ye bavo
123.

Didirre can û kincê wî
Kesî jê nêz dibe bavo
124.

Bizan terbîye wek şîr e

---

³⁰⁸¹ **Dî bû:** Dîtîbû

³⁰⁸² **Diva:** Dixwest

³⁰⁸³ **Şutil:** Şitil, dalye, sadir, qesîlk

³⁰⁸⁴ **Dirreh:** Dirî, stirîn

Ji zarokê te ra bavo

131.

mefa‘îlun / mefa‘îlun

Hezec + - - - / + - - -

1.

Hîna şiva ter î lawo

Bibe doğrî³⁰⁸⁵ eman lawo

2.

Dema kûz bûy³⁰⁸⁶ mîna bavo

Êdî rast bûn diçe lawo

3.

Hîna can î bibe kanî

Ji ‘ilm û hilmê³⁰⁸⁷ ra lawo

4.

Dema pîr bûy wekê zanî

Feşal³⁰⁸⁸ ji dest diçe lawo

5.

Hîna çare heye bo te

Li xu pirsê bikey lawo

6.

Şîna ser mirîyan taway³⁰⁸⁹

Para nazivrîne lawo

7.

Bizane qîmeta wan çag

û rojê xortîyê lawo

8.

Hezaran hîne key mûyê

Sipî dîsa pîr î lawo

9.

---

³⁰⁸⁵ **Doğrî:** Rast

³⁰⁸⁶ **Kûz bûy:** Piştwar bûyî, kov, xûz, bûl

³⁰⁸⁷ **Hilm:** Xûnerm, nermxûy

³⁰⁸⁸ **Fesal:** Fersend, keys

³⁰⁸⁹ **Taway:** Tişt, tişte

Ku masîyê di behrê da
Ji dest çû tim diçe lawo

10.

Birije *ava* tasê nay
Civandin *carî* dî lawo

11.

Mûyan reş kî bi çî qurmû-
çekê îstû dibî lawo?

12.

Bibî qurmûçikan dîtin
û karîn *çawa* tên lawo?

13.

Gula *payîzê* pîrmilî³⁰⁹⁰
Carî dî geş *nabe* lawo

14.

Zivistanê gul û sosin
Heşîn nabin *‘ezîz* lawo

15.

Di xortîya xu da *hetta*
Dikarî *cehd*³⁰⁹¹ bikey lawo

16.

Bi zanîne meqamê pur
Bilind dest xu *xîne* lawo

17.

Ji bo qedr û *qîmeta* te
Bi pîrîyê neçit lawo

18.

Zana zêr e *çiqas* pîr be
Zeman *naguhêze* lawo

132.

mustefîlun / mustefîlun / mustefîlun / mustefîlun

---

³⁰⁹⁰ **Pîrmilî:** Çilmisî

³⁰⁹¹ **Cehd:** Xebat, şixul

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Pur pur bizane qedrê xu tu ruhê ‘alem î mela!³⁰⁹²

Cihan heyatê nakey qeṭ bê te bi yek demê mela!

2.

Dema tu jîr û geş bibî ‘alem jîr û geş e hemî

Weqta weza³⁰⁹³ û nexweş bî ‘alem jî bêhal e mela!

3.

Jîrîfîy û geşîya te bi nasîy û îmanê ye

Dema nebin vanan te ra tu defterik ṭal î mela!

4.

Zanîna te beyhûde ye hevalîya te tewş û hîç

Wek reqreqa pelan mijûlbûna te bê faydey mela!

5.

Kesî nebit tê da îman tê da nîne ‘îşq û evîn

Kesî nebit tê da evîn ji qismê dara ne mela!

6.

Dar dimîne li şûnekê kes ra neke şal û mehan

Rakin bibin seraya şeh³⁰⁹⁴ li şûna şolan e mela!

7.

Bi şaşîk û bi kûlehan çendan ku xemlandîye jor

Wek bastonan welê bi jêr nêv rêx û gû da ye mela!

8.

Divêt bi cewher qencî bit, fena³⁰⁹⁵ şade zîv û zeran³⁰⁹⁶

Ji ‘eyba tevlihevbûnê te da nebit piçek mela!

9.

Hîna dibî bilindqîmet hîna dibî sosinşifet

Ji erdê radibî diçî ber şûretê yaran mela!

10.

Hînik bi nêrînê hinik bi bêhn û destdanê dikin

³⁰⁹² **Mela:** Di vê helbestê de mebest ji “mela”yê, hemû ehlê ilmê ye ku ev helbest, ji wan re wekî şîrename hatiye gotin. (H.)

³⁰⁹³ **Weza:** Jar, qels, ze‘îf, lawaz

³⁰⁹⁴ **Şeh:** Şah, padişah

³⁰⁹⁵ **Fena:** Wekî, mîna

³⁰⁹⁶ **Zer:** Zêr

Ji te xu ra karekî tu lezzeta canan î mela!

11.

Di me' dena xu da welew ku zêr digel axê ye tim

Lêkin zêr ra qîmeta rast weqta qetanê ye mela!

12.

Zana hetta dev bernede ji xûy û hevalê nebaş

Bira xu ra hêvî neke qedr û bilindayî mela!

13.

Agirê 'îşqê her divêt ji bo qetanê ey bira

Bê germî û helandinê ma zêr dibit şade mela!

14.

Ji nasîya şadetîya te ra divêt nêrîna pîr³⁰⁹⁷

Çer nasîya zêr ra mehek³⁰⁹⁸ divêt hebe dilber mela!

15.

Wuşa ye şalê çendî car xu bide rotkena³⁰⁹⁹ pîran

Bo qenc bizanî şadeyîyan tevlehev î tu mela!

16.

Azatî³¹⁰⁰ û pûçatîya heye di te yeqîn bizan

Cehanê da heye meger tu qelbê 'alem î mela!

17.

Her wekî îstûn³¹⁰¹ î bi xu pal daye ser te 'alemê

Hebe çirûgîyek³¹⁰² te da 'alem dikev tirsê mela!

18.

Ger bişikê qîmeta te bi xûy û karanê nebaş

Dikeve xarê 'alema paldaye ser te da mela!

19.

Îmamê E'zê³¹⁰³ dîte zarokek li pey gogê bi lez

Wek dolabê tê û diçe got, pur merev kurê³¹⁰⁴ mela!

20.

---

³⁰⁹⁷ **Pîr:** Dostê Xwedê, welî, ewliyaûllah, şêx

³⁰⁹⁸ **Mehek:** Ji bo naskirina eyara zêrê, kevirekî taybet e. Bi wê kevîrê mirov dizane ku eyara zêrê çî ye.

³⁰⁹⁹ **Rotken:** Rontgen, amûrê rontgenê

³¹⁰⁰ **Azatî:** Pûç nebûye, xiranebûye, saxlem

³¹⁰¹ **Îstûn:** Stûn, girş

³¹⁰² **Çirûgî:** Pûçatî, xirabî

³¹⁰³ **Îmamê E'zê:** Ebû Henîfe. Damezirînerê mezheba Henîfiyê ye.

³¹⁰⁴ **Kurê:** Kurê min

Dû ra dikevî xarê dêşî yan *dişkê* ji te cihek
Canê te nazik e te ra hêdî *çûyîn* qenc e mela!

21.

Got, ey Êmamê pur mezin ji xu bitirs tu nekevey
Bi ketina te 'alemek dikeve xarê xweş mela!

22.

Dil bide rotkena *pîran* tê da nehêl *çirûgîyê*³¹⁰⁵
Bikevî xarê 'alemek bi te dibe helak mela!

23.

Her dem bi *şîretê pîran* derman bikey qelbê birîn
Birîna qelbê xu bizan di qelbê 'alem da mela!

24.

Zanayê bê *işqa Xudê bira mireh*³¹⁰⁶ bizane xu
Ne ew ji xu, ne kes ji wî dibîne feydeyek mela!

25.

Benzîna 'işqê lazim e motora dil da pur hebit
Li rê nemînî *îstûxar û perîşanhal baş* mela!³¹⁰⁷

26.

Ji *kerwanê Xudêrewan*³¹⁰⁸ nemînî para tu tenê
Tenêtiya vê rê bizan ji mirinê zortir mela!

27.

Çendan hebit dilê te da *benzîna 'işqa sermedî*
Dema nebit *pîrek emîn li cî dimînî* tu mela!

28.

Gelo *tironpêl*³¹⁰⁹ bê *şofêr çawa diçit rê* da birast
Weya *firoker*³¹¹⁰ bê *pîlot çawa diket firrê* mela!

29.

Weya *pezekî bê şivan çawa diçit zozanê* xu
Heye hezar gur û diz û şêr û piling rê da mela!

30.

---

³¹⁰⁵ **Çirûgî:** Rizîbûn, pûçî

³¹⁰⁶ **Mireh:** Mirî

³¹⁰⁷ **Baş mela:** (Ey) melayê baş

³¹⁰⁸ **Xudêrewan:** Ew ê ku di riya Xwedê de diçe. **Rewan:** Çûyîn

³¹⁰⁹ **Tironpêl:** Tirimbêl

³¹¹⁰ **Firoker:** Balafir, firinde

Di zanîne wek Romî³¹¹¹ bî, di nasîyê Mûsa dîsa
Te ra divêt Tebrîzî³¹¹² û Xîdrek³¹¹³ vekey çavan mela!

31.

Zanîn di vê rê bes nîne dest bavêj pêşa pîrekî
Çîroka Berşîşê³¹¹⁴ bi çav te dîtîye herhal³¹¹⁵ mela!

32.

Kesî nebit jê ra pîrek pîrê wî şeytan e mela
Gotîye gîştina tu car tewş nîne qewlê wan mela!

33.

Kanîya dil der bibe her birîje ser ziman *her* roj
Hikmetekî şade bibî her weke deryayê mela!

34.

Yan bibî wek baranekê heşîn bikey gul û gihan
Rehberekî emîn û zana her divêt te ra mela!

35.

Çêkerê kewnê³¹¹⁶ gotîye bibin digel ristan bizan³¹¹⁷
Me'na wê gotina mezin bikey xu ra guhar mela!

36.

Neba Ebû Medyen³¹¹⁸ tu car Muhyeddîn İbnî'l-'Erebî³¹¹⁹
Nav nedida kesî li wî bi Şeyxê Ekber qenc mela!

37.

Neba Muhasibî³¹²⁰ dîsa Muhemmedê Gezalî³¹²¹ ra
Kesî nedigota Îmam vîyanê³¹²² qenc bizan mela!

38.

Nebûna pîrê Dehlewî³¹²³ ji Şehrezorî³¹²⁴ ra kesî

³¹¹¹ **Romî:** Mawlana Celaleddînê Romî. (bnr. 8/23)

³¹¹² **Tebrîzî:** Şemsê Tebrîzî. (bnr. 9/6)

³¹¹³ **Xîdr:** Hezretî Xidir. (bnr. 9/5)

³¹¹⁴ **Çîroka Berşîşê:** (Bnr. 53/8)

³¹¹⁵ **Herhal:** Bivê nevê, teqez, behemehal

³¹¹⁶ **Çêkerê kewnê:** Aferînerê gerdûnê, çêkerê 'alemê

³¹¹⁷ Bnr. Qurana Pîroz, Tewbe: 9/119.

³¹¹⁸ **Ebû Medyen:** Ebû Medyenê Mexrîbî. (bnr. 77/133)

³¹¹⁹ **Muhyeddîn İbnî'l-'Erebî:** Şêxê Ekber İbnî Erebî. (bnr. 50/4)

³¹²⁰ **Muhasibî:** Harîs el Muhasibî (781- 857). Alimekî mezin bû ku bi berhemên xwe ve ji Îmamê Xezalî re bûye mînak.

³¹²¹ **Muhemmedê Gezalî:** Îmamê Xezalî. (bnr. 8/23)

³¹²² **Vîyanê:** Wana, wan tiştana

³¹²³ **Dehlewî:** Evdillax Dehlewî. Şêxê Mawlana Xalidê Şehrezorî bû. (bnr. 126/65)

Digota Mewlana gelo di Şam û Şîraz da mela!

39.

Xanî³¹²⁵ bi Xalid³¹²⁶ bû mela li her cihî nav bû bela

Yan ne, bi milyonan hebû wek wî di Kurdan da mela!

40.

Dixazî şûn û navekî bilind û qenc te ra hebit

Divêt te ra dirêj hevalîya Xudênasan mela!

41.

Mahiyyeta³¹²⁷ zatê Xudê ew *nedit* naskirin bi te

Çawa tu şade kevir û yaqût ji hev nas key mela!

42.

Dixazî pur xaşik gehana *zatê* lemyezel³¹²⁸ bira

Hevalîya Xudêrewan divêt te ra mahir mela!

43.

Reha³¹²⁹ hêla heq da diçe nîşan nede rehber bi te

Vê deşta pur bi reh da çer dinasî rahê heq³¹³⁰ mela!

44.

Derd û cuwanîya delal bê yar û rehber çû ji dest

Gîştin heval ser menzilan li rê tenê mame mela!

45.

Jîna me gîrîn û şîn e karê me ah û zarîn e

Me ra hedanek³¹³¹ tu nîne jar û xerabhal im mela!

46.

Eman mekey hewar mekey ‘umrê xu tewş bi rê mekey

Wek min dimînî bê murad li çokê xu xînî mela!

47.

Yara! **Hezîn** va ye ji te dûr nebe demekî ji te

Lewra jînê dike bi te ruhê **Hezîn** yar e mela!

---

³¹²⁴ **Şehrezorî**: Mewlana Xalidê Şehrezorî el-Kurdî. (bnr. 17/19)

³¹²⁵ **Xanî**: Necmedînê Xanî. Xelifê Mewlana Xalidê Şehrozî bû. (bnr. 17/19)

³¹²⁶ **Xalid**: Mewlana Xalidê Şehrezorî el-Kurdî. (bnr. 17/19)

³¹²⁷ **Mahiyyet**: Wesf, taybetî

³¹²⁸ **Zatê lemyezel**: Ew zatê ku wenda/tune nabe, ango Xwedê Te‘ala

³¹²⁹ **Reh**: Rê

³¹³⁰ **Rahê heq**: Riya rast

³¹³¹ **Hedan**: Aram, sebr, tebat

133.

mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun

Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -

1.

Îro perîşanhal e dil herdem bi êş û jan e dil
Wek porê zencîyan³¹³² di her hêlê da wî fikir bela

2.

Gelo tune destek Xudê fikircivîn û gemrevîn
Ev dilê nû cuwanê me her roj bi şed derd û bela

3.

Tenê dizanim ez çiqas giran e derdê dilê jar
Nakeve şed Şerha 'Ubab³¹³³ nanivîsîne şed mela

4.

Hinek newal û rê hene li 'alema halê dilan
Li qadê wê neketîye çavê Siyahpoş³¹³⁴ û Mela³¹³⁵

5.

Bibe demek tev me heval dizanî dil ra çî ye hal
Hevalîya dostan dike ji zeng³¹³⁶ û ranê³¹³⁷ dil qela

6.

Hîna dinasî xu dizanî halê dil çî ye **Hezîn**
Hîna bi evîna Xudê bi can dibî dil muhtela

134.

mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun

Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -

1.

Şukur îro heye te da ji yarê şed nîşan dila³¹³⁸

³¹³² **Zencî:** Mirovên çermreş. Ji ber ku porê zenciyan piranî gangilok e, xelek xelekî ye, tevlihev û aloz e.

³¹³³ **Şerha 'Ubab:** Navê kitêbeke ferhengê ye ku Sexxanî piştî bîst cildî ew hê gihaye herfa “م : mîm” a 'Erebî.

³¹³⁴ **Siyahpoş:** Helbestvanekî kurd e ku navê wî Mihemed Cewad e. Navlêka wî Siyahpoş e. Ji Rojhilatê Kurdistanê ye. Di dawiya sedsala 18. de jiyaye. Berhemên xwe yên Seyfu'l-Mulk û Melke Xatûn di sala 1820'an de nivîsîne. (Adak, *b.n.*, r. 281-286)

³¹³⁵ **Mela:** Melayê Cizîrî. (bnr. 50/3)

³¹³⁶ **Zeng:** Jeng, zingar

³¹³⁷ **Ran:** Qirêjî, gemarî

³¹³⁸ **Dila:** Ey dil, dilo! Li vir banglêkirina dilê tê kirin.

Ji nasîya zatê Xudê tu mîna derya yî dila

2.

Fikir mîna hûtan³¹³⁹ mezin hene di deryaya te da
Muşkilê³¹⁴⁰ wek hûtan mezin da diqûlînî xweş dila

3.

Cewher û durrê³¹⁴¹ pur hêja hene di deryaya te da
Tekek ji wan were zûhûr dunyayê ra bes e dila

4.

‘Umman³¹⁴² û Qulzem³¹⁴³ û Ege³¹⁴⁴ cem te mîna golên biçûk
Derya bi te nabin qiyas muhîtê hadî³¹⁴⁵ yî dila

5.

‘Alema jorîn û jêrîn digirî xweşikî xu da
Dunya bi te nabe qiyas ‘erşê Xuda yî tu dila

6.

Şed Meşnewîy yû Me‘newî³¹⁴⁶ teng tên ji me‘nayê te ra
Lubab³¹⁴⁷ qiyas nabe bi te meger tu Quran î dila

7.

Mezinî û giranîya nig daye ser te bêhed e
Sîpan³¹⁴⁸ di bin du ta dibin meger Hîmalay³¹⁴⁹ î dila

8.

Zencîra te ji êr³¹⁵⁰ hetta ‘erşê Xudê dirêj bûye
Munzir³¹⁵¹ qiyas nabe bi te Toros³¹⁵² te ra viz tê dila

³¹³⁹ **Hût:** Masiyê herî mezin, balîna

³¹⁴⁰ **Muşkil:** Dijwar, zor, pirsgirêk

³¹⁴¹ **Dur:** Mirarî, mirwarî

³¹⁴² **‘Umman:** Behra ‘Ummanê. Kendava Farsê an jî behra Îranê jî dibêjin. Qismekî jî okyanûsa Hîndê ye ku di navbera Pakistan, Hindistan, Erebiştan û ‘Ummanê de dibîne.

³¹⁴³ **Qulzem:** Behra Qulzem. Geli cihan bi navê “behra Şapê” an jî bi tirkî “Kızıldeniz” derbaz dibe.

³¹⁴⁴ **Ege:** Behra ku di navbera Tirkiya û Yewnenistanê de ye. Qismekî behra Spî ye.

³¹⁴⁵ **Muhîtê hadî:** Okyanûsa Pasîfik.

³¹⁴⁶ **Meşnewîy yû Me‘newî:** Kitêbên mesnewî û me‘newî ne. **Meşnewî** kîteba Mewlana Celaledînê Romî ye. Bi zimanê farisî hatiye nivîsandin. **Me‘newî** jî kîteba Îbrahîmê Gulşenî ye ku bi zimanê farisî hatiye nivîsandin. (Ji bo herdu pirtûkan bnr. 8/22)

³¹⁴⁷ **Lubab:** Di dîroka Îslamê de gelek kitêbên meşhûr hene ku navê wan Lubab in. Lê me nezanî ku ev kitêb kîjan Lubab e.

³¹⁴⁸ **Sîpan:** Çiyayê Sîpanê an jî Sîpana Xelatê. Yek ji bilintirîn çiyayê Bakûrê Kurdistanê ye. Dikeve aliyê bakûrê Behra Wanê. Bilindahiya wî 4058 m. ye.

³¹⁴⁹ **Hîmalay:** Çiyayê Hîmalaya. Di dinyayê de mezintirîn û bilintirîn çiya ye ku li Çînê ye.

³¹⁵⁰ **Êr:** Ji vir

³¹⁵¹ **Munzir:** Çiyayên Munzirê. Dikeve li rojavayê herêma Serhedê. Di navbera bajarên Dêrsîm û Erzincanê de nin. Bilindahiya wan 3300 m. zêdetirin.

³¹⁵² **Toros:** Çiyayên Torosê. Li başûrê Tirkiyeyê, di herêma Behra Spî de nin.

9.

Çiqas biçûk hecm³¹⁵³ î bi xu, wenda bûye te da welê
'Alem seraser pêş û paş tu lewh³¹⁵⁴ û kursîyyî³¹⁵⁵ dila

10.

Ew sirra bû xuya li te, li Cûdî³¹⁵⁶ û Tûrê nebû
Di huner û sîrrê xu da tu Cebelu`n-Nûr³¹⁵⁷ î dila

11.

Agrî çiqas çiyay gir e lê kanîya ava heyat
Te da heye, wuşa ye tu şifet hezargul î dila

12.

Mîsisipî³¹⁵⁸ û Amazon³¹⁵⁹ çiqas dirêj û av pir in
Te da ye her ava biheşt meger tu Ferat î dila

13.

Ji bil nûr û sirra Xudê nahêlî tiştikî xu da
Di 'alema dunyayê da tu mîna Hicaz³¹⁶⁰ î dila

14.

Bi av û geha û gulan çendan tu xemlandî nînî
Leţîfeyê rebbanîye³¹⁶¹ wek Ke'be ye te da dila

15.

Lewra ji her hêlê dunê têtin ziyaret bir bi bir
Bo girtina feyzê ji te, ruhanîyê yaran dila

16.

Tên ji Fas û ji Cawayê³¹⁶² tên ji Belx³¹⁶³ û Buxarayê

---

³¹⁵³ **Hejm:** Cism, şikl

³¹⁵⁴ **Lewh:** Ew lewha ye ku çî tişt qewimiye û dê biqewime li ser wê bi qelem hatiye nivîsandin. Xwedê cara yekem wan lewh û qelemê afirandiye. Qelem di wê lewhayê de dê çî biqewime, hemî nivîsandiye. Li gorî tesewufê lewh zanîna Xwedê û qelem jî îrada Wî ye. Ji lewhê Hz. Îsrafil berpirsiyar e. Ew lewha li asîmanê di qata heftê de ne û hem dirêjahiya wê û hem jî firetahiya wê qasî ku navbera rojhilat û rojavayê ye. (Pala, *b.n.*, r. 287.)

³¹⁵⁵ **Kursî:** Li asîmanê di qata nehê de ne. Di nav wê qata nehê de heşt qatên din jî hene. Lewh û qelem jî li wir in.

³¹⁵⁶ **Cûdî:** Li Şîrnex û Sîlopiyê ye û bilindahiya wî 2.114 m. ye. Li gorî baweriya misilmanan piştî tofana mezin a Hz. Nûh, geştî li pozê çiyayê Cûdiyê daketiye.

³¹⁵⁷ **Cebelu`n-Nûr:** Çiyayê Nûr. 6 km li bakûrê bajarê Mekkeyê ye. Şkefta Hîrayê li wir e. Hz. Muhammed (saw.) wehya 'ewil li wir hildaye.

³¹⁵⁸ **Mîsisipî:** Dirêjtirîn çemê bakûrê Emerîkê ye. Di zimanê Çermsoran de bi mana "çemê mezin" e.

³¹⁵⁹ **Amazon:** Di dinê de yek ji wan çemê dirêjtirîn û firehtirîn e.

³¹⁶⁰ **Hicaz:** Li 'Erebîstanê herêmek e. Di wê herêmekê de bajarên Mekke û Medîne jî cih digire. Ji ber vê yekê cihêkî pîroz e.

³¹⁶¹ **Leţîfeyê rebbanîye:** Perçeyekî girêdayî Xwedê ye ku tenê di qelbê mirovan de heye

³¹⁶² **Cawa:** Cezayîr. Li bakûrê parzemîna Afrîqayê ye.

Tên ji Şen‘a³¹⁶⁴ û Beğdayê bêhed meded bo te dila

17.

Sema û erd û îns û cin wenda ne têk nûra te da

Di ‘alema me‘naye da tu her wekî roj î dila

18.

Tekrîma³¹⁶⁵ insanan bi te`y tefzîla<sup>3166</sup> insanan bi te`y

Eger nebî heykelek û insan mîna hev tên dila

19.

‘Eql û xeyal û hafîze ji te digirin zanînê

Leţaîfê mudrike³¹⁶⁷ ra meger tu ustaz³¹⁶⁸ î dila

20.

Heyata ‘alema cesed bi hukm û tedbîra te ye

Ji ‘alema wucûde ra meger tu sulţan î dila

21.

Dema tu baş bî yan nebaş, wucûd gora hâlê te ye

Lewra bi gor paşê³¹⁶⁹ dibit baş û nebaş millet dila

22.

Çiqas ku bejn û reng û rû xweşik û dilgeş bin dîsa

Xudê li te nêrîn dikey nêrîngeh î heq ra dila

23.

Mîna Hezargol³¹⁷⁰ û Meneşkûtê³¹⁷¹ hezar zozan hebin

Ji cilweyê rebbanî ra tenê tu wargeh î dila

24.

Bengîyê husna heqq î tu, mestê nûra muţleq î tu

Wek sîperê³¹⁷² bêdeng î lê di nêva agir î dila

25.

---

³¹⁶³ **Belx:** Bajarekî kevn û dîrokî ye. Li bakûrê Efxanistanê ye.

³¹⁶⁴ **Sen‘a:** Paytexta Yemenê ye.

³¹⁶⁵ **Tekrîm:** Rûmet, şeref

³¹⁶⁶ **Tefzîl:** Bilindahî, qencahî

³¹⁶⁷ **Leţaîfê mudrike:** Ew tiştên ku bi çav naye dîtin lê hene û an jî tên îdrak kirin. Ew jî; ‘eql, xeyal, hafîze, wahîme (wehîm kirin), musekkîre (tahlîl kirin) û hwd.

³¹⁶⁸ **Ûstaz:** Seyda, mamostê mezin

³¹⁶⁹ **Paşê:** Paşa, serê civakê, serek, serok

³¹⁷⁰ **Hezargol:** Bîngol, Çewlîg.

³¹⁷¹ **Meneşkût:** Herêma ku berjorê çemê Feratê, Solaxan, çemê Bîngolê û deşta Mûşê di nav xwe de dihindûre.

³¹⁷² **Sîper:** Pirpirok, minminik

Şewat û eş heqqê te ye lal û *kerrî* heqqê te ye

Xaşikî û mezinîya yarê weha divê dila

26.

Bo girtina durrê mezin noq bûy di deryaya bêbin

Nêze werî cuda kirin ji xu`w ji her tiştî dila

27.

Heqqê te ye werî qetan bavêjî paşguh fanîyan

Madam ku heqnas î ji dil, ji geyrî wî biqet dila

28.

Nasîya te îro nîne evîna te îro nîne

Qalû bela³¹⁷³ da nas û bengîyê Xuda yî tu dila

29.

Huner û pur behaya te, ne ku bi cismê axîn³¹⁷⁴ e

Dîbû³¹⁷⁵ kemala heddê xu dema tu rûtruh bûy dila

30.

Belkî di wî zemanî da purtir behaya te hebû

Ku nêzîkê `ersê Xudê hebû te ra hêlûn dila

31.

Cihan te ra war e, ne ku welat û bajarê te ye

Rojekê bar dikî diçî dîsa welatê xu dila

32.

Dîsa digêjî gula geş dîsa dibînî halê xweş

Derbaz dibin van rojê reş pur gem mekey qijik³¹⁷⁶ dila

33.

Bo gîştina nêrgiza napeyda³¹⁷⁷ tu dilrencîde³¹⁷⁸ yî

Wek bulbulan bo şorgulê peyda tu gem nakey dila

34.

Miraza te gihan e her, lezzeta te `irfan e her

Qulingê zozanê heqq î, fezaya weşfan³¹⁷⁹ da dila

---

³¹⁷³ **Qalû bela:** (Bnr. 68/16)

³¹⁷⁴ **Cismê axîn:** Bedena mirovan ku ji axê/xweliyê hatiye çêkirin.

³¹⁷⁵ **Dîbû:** Dîtîbû

³¹⁷⁶ **Qijik:** Teyrekî ji cureyê qirikê ye, çûkekî feqîr e, nikare hêlûna xwe çê bike. Li vir mebest ji “qijik dila”
ev e: ey dilê ku feqîr û jar û bêmal!

³¹⁷⁷ **Nêrgiza napeyda:** Mebest jê Xweda ye

³¹⁷⁸ **Dilrencîde:** Dilêşyayî, dilşkestî

35.

Çendan hebin bağ û beheşt çendan hebin hûr³¹⁸⁰ û surişt³¹⁸¹

Weqta nebit yar lê xuya her weke zindan e dila

36.

Bustanê gul tê da nîne bulbul ra gomek tarî ye

Welatê tê da yar nîne bengî ra xopan e dila

37.

Ji bêşîgê³¹⁸² hetta bi gor eger bizanî tim diçî

Di vê cihanê da meger tu rêwîkî dûr î dila

38.

Bo xastina qanûna heq hatî qûmistana dunê

Şibê were behar te ra dîsa diçî zozîn³¹⁸³ dila

39.

Ahî! gelo têtin behar ji cismê axîn derkevîm?

Wek şalûlan bağê muqeddes da bikem firrê dila

40.

Dirêj zeman e em bi dafa cismê axîn mubtela

Şahê cehan bernade ma êdî me yê bêhal dila?

41.

Xastin û hêvîya **Hezîn** cehanê da ev e ji te

Çafîl û sist mebe demek ji zîkr û xidmetê dila

135.

mustefî ilun / mustefî ilun

Recez -- + - / - - + -

1.

Pirî musulmanan îro

Îmana xu berdane ro³¹⁸⁴

Nîne ji wan ra ava rû³¹⁸⁵

---

³¹⁷⁹ **Fezaya weşfan:** Asîmana sîfatên Xwedê

³¹⁸⁰ **Hûr:** Horiyên cennetê

³¹⁸¹ **Surişt:** Melek, melaîket, firişte

³¹⁸² **Bêşîg:** Landik, dergûş

³¹⁸³ **Zozîn:** Zozan

³¹⁸⁴ **Ro:** Çem, rûbar

Ya Reb li me rehmê bikey

2.

Îman çûye maye guman

Şer³¹⁸⁶ û heqîqet qet neman

Werd³¹⁸⁷ û terîqet bûn dûman

Ya Reb li me rehmê bikey

3.

Axir zeman e lo bira

Lew bûn neyar bav û bira

Li hev dinêrin wek kora

Ya Reb li me rehmê bikey

4.

Hedîş û ayetê Quran

Kesek qezî nake³¹⁸⁸ ji wan

Berdane zêran û peran

Ya Reb li me rehmê bikey

5.

Kan rojî û kanê nimêj

Kanê *zîkr* û fikrê dirêj

Kan çavê hêstiran dirêj

Ya Reb li me rehmê bikey

6.

Barê me barek pur giran

Rêzanê me bûne nezan

Serkarê me bûne xizan

Ya Reb li me rehmê bikey

7.

Dil 'îşk e nerm nabe tu car

Çav hêstiran qet nake xar

Rabûn ji bin soz û qerar

---

³¹⁸⁵ **Rû:** Rû û ro gava bi tîpên erebî tên nivîsîn wekî hev in û hemserwa ne. Le bi tîpên latînî de ev serwa xera dibin.

³¹⁸⁶ **Şer':** Şerî'et

³¹⁸⁷ **Werd:** Wird, zîkrê sofîyan

³¹⁸⁸ **Qezî nake:** Napeyîne, xebernade, naaxive

Ya Reb li me rehmê bikey

8.

Rabû ji bin dînê mubîn³¹⁸⁹

Dunya bûye derew û kîn

Heqq e ku em şînê bikin

Ya Reb li me rehmê bikey

9

Hukmê şerî'etê hilat³¹⁹⁰

Dîn ra kesek nake xebat

Bo fisqê³¹⁹¹ çê dibin civat

Ya Reb li me rehmê bikey

10.

Dînê 'ezîzê Eħmedî

Çawa îro ma bêxudî

Ev dewra tu keskî nedî

Ya Reb li me rehmê bikey

11.

Heqqê me ye şîn û gîrîn

Boy rabûna dînê mubîn

Derdek bizane pur mezin

Ya Reb li me rehmê bikey

12.

Gelo dibînim rojekî

Pirsê dike xas mêrekî

Tîne ji me ra nûrekî

Ya Reb li me rehmê bikey

13.

Şer'a Resûl dîsa tîne

Şûrê Xudê dihejîne

Hukmê Quranê datîne

Ya Reb li me rehmê bikey

---

³¹⁸⁹ **Mubîn:** Eşkere, zelal

³¹⁹⁰ **Hilat:** Rabû, rakir

³¹⁹¹ **Fisq:** Guneş, ji riya heq/rast derketin

14.

Gelo heye rojek were
Quran dibe hakim me re
Qurban dikim can bê pere
Ya Reb li me rehmê bikey

15.

Pîqrûtê³¹⁹² jinan pir bûne
Serqot û sîng tazî çûne
Kes nabêje ma hûn kî ne
Ya Reb li me rehmê bikey

16.

Tê tazî jin çente di dest
Digre bi pîlê xortê mest
Mêr nabêje çi ye te qeşt
Ya Reb li me rehmê bikey

17.

Xêrxazî û heya`w huzûr
Gelek ji qelban bûne dûr
Çav ji heqqê tev bûne kor
Ya Reb li me rehmê bikey

18.

Ras(i)tî çûye xarî ma
Dos(i)tî çû neyarî ma
Fisq û fucûr³¹⁹³ tev bûn xuya
Ya Reb li me rehmê bikey

19.

Xande bi dîn nezan bûye
Kur ji bavê xu qeşîye
Xûyê kovî kedî bûye
Ya Reb li me rehmê bikey

20.

Leylan³¹⁹⁴ bûye ava zelal

---

³¹⁹² **Pîqrût:** Çîprût

³¹⁹³ **Fisk û fucûr:** Ji riya Xwedê derketin, li dijî Xwedê serî hildan

Hêqq û heqîqet bû xeyal
Zulm û derew bûne mişal
Ya Reb li me rehmê bikey
21.

Axret ji bin ji bîr bûye
Tirsa Xudê ji dil çûye
Nûr ji rûyan derketiye
Ya Reb li me rehmê bikey
22.

Purrî me bûne bê nimêj
Bê reng û rû û dilqirêj
Mirovê qenc bûn mat û gêj
Ya Reb li me rehmê bikey
23.

Dernojîya³¹⁹⁵ di gundîyan
Xirawîya bajarîyan
Xudê nede gerê çîyan
Ya Reb li me rehmê bikey
24.

Ey xaliqê³¹⁹⁶ kewn³¹⁹⁷ û mekan
Ey raziqê³¹⁹⁸ pîr û cuwan
Ey destegîrê bêkesan
Ya Reb li me rehmê bikey
25.

Ey hêvîya bêhêvîyan
Dilan bide ber tavîyan³¹⁹⁹
Kedî bike me kovîyan
Ya Reb li me rehmê bikey
26.

Ey şahê 'alem serteser³²⁰⁰

---

³¹⁹⁴ **Leylan:** Rewrewk, revrevik, serab

³¹⁹⁵ **Dernoj:** Ew kesê ku şerm û 'eybên mirovan vedikolin û derdixin

³¹⁹⁶ **Xaliq:** Ewê ku her tiştfî ji tunebûnê diafirîne

³¹⁹⁷ **Kewn:** Gerdûn, alem

³¹⁹⁸ **Raziq:** Ewê ku rizqê her kesî dide

³¹⁹⁹ **Tavî:** Rejne. Barana ku ji nişkê ve dest pê dike û demeke kurt dibare

Fezla³²⁰¹ te girtî behr û ber³²⁰²

Bê te nîne me ra mefer³²⁰³

Ya Reb li me rehmê bikey

27.

Penahê³²⁰⁴ me jaran tu yî

Hêvîya me xaran tu yî

Piştâ gunehkaran tu yî

Ya Reb li me rehmê bikey

28.

We`llahî<sup>3205</sup> em `ebdê te ne

Li hêvîya lufta te ne

Bi can û dil em bende³²⁰⁶ ne

Ya Reb li me rehmê bikey

29.

Gelek perîşan e **Hezîn**

Hêstirê çavan bûne xwîn

Lewra di dîn da ye birîn

Ya Reb li me rehmê bikey

30.

Ku da biçin tu hazir î

Em çi bikin tu nazir î

Em `aciz in tu qadir î

Ya Reb li me rehmê bikey

31.

Gelî musulmanan bes e

Kan tekye û kan medrese

Tev bûn bê xudî`w bê kes e

Ya Reb li me rehmê bikey

32.

---

³²⁰⁰ **Serteser:** Seranser, ji serî heta binî

³²⁰¹ **Fezîl:** Kerem, qencahî, huner, marîfet

³²⁰² **Ber:** `Erd, reşahî

³²⁰³ **Mefer:** Xilasbûn, felat, rizgarî

³²⁰⁴ **Penah:** Spartin, cihê spartinê

³²⁰⁵ **We`llahî:** Peyva sond xwarinê ye. Bi Xudê, bi navê Xwedê (sond dixwim)

³²⁰⁶ **Bende:** `Ebd, kole, xulam

Kan feqî û melay delal
Kanê ew şêxê pur kemal
Heywax dunê çer maye tal
Ya Reb li me rehmê bikey
33.

Bûne hevalê kafiran
Emrê wan didin ser seran
Ji bona zêran û peran
Ya Reb li me rehmê bikey
34.

Pirrî me ber xu nakevin
Hêla Xudê ve nalivin
Lê boy dunê qeş nasenin
Ya Reb li me rehmê bikey
35.

Hîşar nabe nefsa teres
Nayête wê dengê ceres³²⁰⁷
Ev çi geflet e çi hewes
Ya Reb li me rehmê bikey
36.

Bes e 'umur tewş rêkirin
Rojê`b hezaran dimirin
Li ser te ye şûrê mirin
Ya Reb li me rehmê bikey
37.

Gelek birîndar im ji dil
Cerg û hunav tev bûne kul
Ji karê xu me pur xecil³²⁰⁸
Ya Reb li me rehmê bikey
38.

Hezîn bes e hikmet merêj
Çav kor e dil girtî qirêj

---

³²⁰⁷ **Ceres:** Zengil

³²⁰⁸ **Xecil:** Şerm kirin, fedî kirin

Vê mebhesê³²⁰⁹ bes key dirêj

Ya Reb li me rehmê bikey

39.

Tedbîrekî bigir xu re

Ji vî welatî zû herre

Ji vî kalamê bigerre

Ya Reb li me rehmê bikey

40.

Lewra tu kes nabe guhdar

Guhkê xu ra naxe guhar

Vê hikmeta wek ava sar

Ya Reb li me rehmê bikey

136.

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Neqşekî neqşî dixazî dil girêde`b Xeznewî

Nisbeta rengîn dixazî hey li mala Xeznewî

2.

Qernê pazdan³²¹⁰ ra muceddîd³²¹¹ e ‘ezîzê Ehmedî³²¹²

Sosina qelbê murîda ne, rûxalê Xeznewî³²¹³

3.

Murşidek himmet bilind e mîna wî îro nîne

Helqa zêra neqşebend e ‘izza³²¹⁴ şahê Xeznewî

4.

Ronîya dil, raşeta ruh, himmet³²¹⁵ û feyz³²¹⁶ û huzûr

Tev kulîlk in dilê dildarê cemala³²¹⁷ Xeznewî

³²⁰⁹ **Mebhes:** Mijar, babet

³²¹⁰ **Qernê pazdan:** Sedsala 15. (Ev mêjû li gorî hicrî ye ku mîladî ev dibe sedsala 20.)

³²¹¹ **Muceddîd:** Li gorî hedîsê Hz. Pêxember, ew alim in ku di her sedsalê carek tê û heqîqetên baweriyê li gorî zemanê xwe ji mirovan re vedibêjin.

³²¹² **‘Ezîzê Ehmedî:** Şêx ‘Îzzeddînê Xezna. (bnr. 8/16)

³²¹³ **Rûxalê Xeznewî:** Xal/nişanek mezin li rûyê Şêx ‘Îzzeddîn hebûye ku li vir îşareta wê dike.

³²¹⁴ **‘Izz:** Îzzet, şeref. Li vir mebest jê Şêx ‘Îzzeddîn e.

³²¹⁵ **Himmet:** Parastin, alîkarî, ber bi rewşeke çêtir ve birin

³²¹⁶ **Feyz:** Ji qelb, dil, ruhê mirov re herikîna/hatina ‘ilm, nûr, bereket, tiştên manewî û hwd. e

5.

Pêl dide deryaya feyzê tên mudam nûr û tîrêj

Ji beheştâ zîkr û şuhbeta wî şahê Xeznewî

6.

Ne guman e ev mija nûranîya ‘alema dil

Nisbet û feyz e dişîne bal dilan ve Xeznewî

7.

Tu xeyal û xew nezane, van tîrêjê kesk û şor

Ew hemî nûr in dibarîne semaya Xeznewî

8.

Şehperê³²¹⁸ ‘işqê digel sultanê zîkrê hey liha³²¹⁹

Bo çi bê nûr dûr dimînî lez were ba Xeznewî

9.

Nûbehar e gem mekey ev dem dema derdan nîne

‘Aşiq û me‘şûq digêjin hev bi destê Xeznewî

10.

Ne serî mane ne şaşik ne dil û ‘eql û şu‘ûr

Tevda dîn û bengî³²²⁰ û meczûb³²²¹ û mestê Xeznewî

11.

‘Enî paş û serbilind û qenc û pîroz î dilo

Ger birastî bibî dostê şehsuwarê³²²² Xeznewî

12.

Sed hezaran dilhîşar û nûrsîma³²²³ şef girtine

Bo kemal û gîştina xu bendewarê Xeznewî

13.

Renga reng insan ji dûr tên, ref bi ref bal wî ve hey

Lewra feyz û nûr dibare li welatê Xeznewî

14.

Xweş tê te‘m û gulgûlê avê delavê serhedan

---

³²¹⁷ **Cemal:** Rindî, bedewî

³²¹⁸ **Şehper:** Di baskê teyrana de perê herî dirêj

³²¹⁹ **Liha:** Li vir

³²²⁰ **Bengî:** Evîndar, dildar

³²²¹ **Meczûb:** Ew kesê ku ji ber ‘eşqa xwe dîn bûye

³²²² **Şehsuwar:** Şahê sîwaran

³²²³ **Nûrsîma:** Rûyê bi nûr, rûye geş

Wek serab in ew li nik nûrîn şeraba Xeznewî

15.

Xweş tê canan ra hewayaya sirra Bîngola bi nav

Lê nehêja ne li nik îksîra helma³²²⁴ Xeznewî

16.

Zaf li bajar û li gundan em geran bo dilberan

Me nedît şîrînedayek³²²⁵ wek rûxalê Xeznewî

17.

Mestê haletê dil e hem gerqê behra nisbet e

Ê bi ixlaş³²²⁶ xu sipartîye emana Xeznewî

18.

Xuq fî nari`l-`işqi min geyrik tiraşin bihtiraq³²²⁷

Înne fî`l-mewti heyaten `inde babi`l-Xeznewî³²²⁸

19.

La tequl îgberreti`l-afaq weş tedde ezzulam³²²⁹

`Ebru kulli`s-se`bi sehlun `inde weşli`l-Xeznewî³²³⁰

20.

Kem mine`l-meyyîti ruhen we mine`l-mu zîlimi qelben³²³¹

Îrteqe`l-`elyae min enfasi qutbi`l-Xeznewî³²³²

21.

La tere`l-yewme fî Cawae we Şen`ae we Şam³²³³

Bel fî Şîrazin we Hicazin mesile`l-Xeznewî³²³⁴

22.

Leyse qewlî haza cehlen bi`r-ricali fi`d-diyar³²³⁵

Belbil istiqrai hukmi bimedîhî`l-Xeznewî³²³⁶

---

³²²⁴ **Helm:** Bêhn, hêlim

³²²⁵ **Şîrînedî:** Xweşdeng, şîrînewaz

³²²⁶ **Ixlaş:** Her tiştî tenê ji bo Xwedê kirin, di kirina `emelên xwe de tenê riza Xwedê xwestin

³²²⁷ Bê guhdana bi şewata agirê cudabûnê, di agirê `işqê de xwe noq bike.

³²²⁸ Li ber deriyê Xeznayê di mirinê de heyat heye. (Ango, li ber deriyê Xeznewî bimirî, hingê di wê mirinê de heyat heye.)

³²²⁹ Nebêje etraf toz girtiye, pir tarîfî çêbûye,

³²³⁰ Borîna ji her tiştê zehmet, rihet e li nig gihana Xeznewî. (Ango, gava ku mirov bigihije Xeznewî, hingê borandîna her tiştê zor û zehmet, ji mirov re hêsan tê.)

³²³¹ Pir însanê ku ruhê wan mirî bû û qelbê wan jî tarî bû,

³²³² Ji nefesê Qutbê Xeznewî, ew bal bilindahiyê ve çûye (ango, di hêla payeyê de ew mirov bilind bûye.)

³²³³ Tu îro li Cezayîr, Sen`a û Şamê nabînî.

³²³⁴ Belkî di Şîrazê û Hicazê de jî mirovekî wekî Xeznewiyan nabînî.

³²³⁵ Di welatên din de ez mirovên wek Xeznewiyan kamil nas nakim û nizanîm.

23.

Kulle ewşafi`r-ricali min kemalati`l-beşer³²³⁷

Ĝeyre inbain fequl fi heqqi `izzi`l-Xeznewî³²³⁸

24.

Zaf xerab û dil qirrêj im, rênexan im kerr û gêj im

Lê tenê daim dibêjim hey hewar ya Xeznewî

25.

Kun `etufen bi`l-**Hezîni** mil bi luţfi neşwehu³²³⁹

Înnehu kane yetîmen `inde babi`l-Xeznewî³²⁴⁰

26.

Nisbeta Norşîn³²⁴¹ û Şibg û himmeta Ĝewşê Hîzan³²⁴²

Ĥikmeta Belx³²⁴³ û Buxarî³²⁴⁴ li welatê Xeznewî

27.

Têk sitêrê Neqşubendan çûne ava şed şukur

Exlefe`l-lahu `eleyna `Izze Ĝewşî`l-Xeznewî³²⁴⁵

28.

Şare cismî fi`f tiraqîn we demîrî fi`h-tiraq³²⁴⁶

Weccihû şewbe`l-fuyûdati îleyna Xeznewî³²⁴⁷

137.

mefa`îlun / mefa`îlun / mefa`îlun / mefa`îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Yeşîn `Izzuddînê îro dilan ra her tu sultan î

³²³⁶ Ne ku ez di welatên din de merivên kamil nas nakim, belê, ev pesna min bi lêkolînê ye (ku ez dibêjim wekî Xeznewiyên tune ye)

³²³⁷ Hemî pesn û salixên ji wesfên merivê mezinan,

³²³⁸ Ji bilî pêxemberiyê, ji bo `Îzzê Xeznewiyê bibêjî li cih e. (Ango, ji bo Şêx `Izzeddînê Xeznayê, ji xêncî wesfa pêxembertiyê çî bibêjî, çiqas pesna wî bikî, ev rast e.)

³²³⁹ Ji Hezîn re bi şefqet bibe û bi lutfê xwe jî ser wî de xwar bibe.

³²⁴⁰ Çunkî ew li ber deriyê Xeznewî yetîm bû. (Lewra Seydayê Mela Husnî gava ku ji bo xwendinê çûye dergahê Xeznayê, hingê yetîmbûye.) [Hezîn 14.09.2014]

³²⁴¹ **Norşîn**: Îşareta Şêx `Evdîrrehmanê Taxî û kurê wî Hezret Şêx Muhammed Diyaûddîn (qs.)`yê dike.

³²⁴² **Sibx û Ĝewşê Hîzan**: Îşareta bal Xewsê Xîzan Seyda Seyyîd Sibxetûllah Erwasî dike. (bnr. 11/38)

³²⁴³ **Belx**: Bajarekî li bakûrê Efxanistanê ye. Ji ber ku Mewlana Celaledînê Romî ji wî bajarî ye, îşareta wî dike.

³²⁴⁴ **Buxarî**: Buxara li Ozbekîstanê bajarekî kevn û dîrokî ye. Ji ber ku Şahê Neqşîbend Muhammed Bahauddîn ji wir e, îşareta wî dike.

³²⁴⁵ Sed şukur ji Xwedê re be ku ji me re Şêx `Izzeddîn hişt.

³²⁴⁶ Cismê min di qetanê de ye, qelbê min jî di şewatê de ye.

³²⁴⁷ Berê wan `ewrê feyz û berekatên Xeznewiyên bidin me.

Seraser hikmet û nûr î ji feyzê ra tu ‘umman î

2.

Dilopek feyza te cana, eger bibit neşîb kî ra

Dimînît sağ hey û hey ew, çi hacet ava heywanî³²⁴⁸

3.

Tîrêjik wê nûra mora gewez³²⁴⁹ bavêje ser qelbek

Dixemle ew dila dest da, çu³²⁵⁰ gulzar û gulistanî

4.

Ji wê hikmeta te şaho kesî girtî xu ra nuqtek

Hekîmek mahir e ew kes, çi ye hikmeta Luqmanî³²⁵¹

5.

Ji qelban ra tu her nûr î, ji ruhan ra tu huzûr î

Ji ‘eqlan ra tu rêzan î, ji nefsan ra zerefsan³²⁵² î

6.

Werin ehlê dilan pur lez, hîna pê ketîye ev luks

Li dora şewqa³²⁵³ wê can din ji ‘eşqê mîna perwanî³²⁵⁴

7.

Ew e sirra kemala dil, ew e şewq û şemala dil

Ew e dermanê cerga kul, îro nîne wî ra şanî³²⁵⁵

8.

Muceddîd³²⁵⁶ qernê pazdan³²⁵⁷ ra, ‘Izzuddîn e cehanê da

Weha hatîye qelbê me, bi îlhamekî rebbanî

9.

Ew e serçeşmeyê ‘irfan³²⁵⁸ ew e her derdê ra derman

Ew e her êşê ra luqman, ew e deryaya ihsanî

10.

³²⁴⁸ **Ava heywanî:** Ava jiyane, ava heyatê

³²⁴⁹ **Mora gewez:** Ew rengê pembe ya ku nêzikî rengê sora êgir ye

³²⁵⁰ **Çu:** Mîna, wekî

³²⁵¹ **Luqmanî:** Luqman Hekîm. (bnr. 126/40)

³²⁵² **Zerefsan:** Kesê zêran belav dîke û davêje, zêravêj, zêrbelaker

³²⁵³ **Şewq:** Ronî, nûr

³²⁵⁴ **Perwanî:** Perwane, pirpirok, minminîk

³²⁵⁵ **Şanî:** Duyemîn

³²⁵⁶ **Muceddîd:** Li gorî hedîsê Hz. Pêxember, ew alim in ku di her sedsalê carek tê û heqîqetên baweriyê li gorî zemanê xwe ji mirovan re vedibêjin.

³²⁵⁷ **Qernê pazdan:** Sed sala 15. (Ev mêjû li gorî hicrî ye ku bi mîladî ev dibe sed sala 20.)

³²⁵⁸ **Serçeşmeyê ‘irfan:** Serekaniya nasîna Xwedê, çavkaniya zanîna Xwedê

Bi zahir nas û nasût³²⁵⁹ e, di bañin nûra lahût³²⁶⁰ e
Gula bağê melekût³²⁶¹ e, emînê sirra subħanî³²⁶²

11.

Hezîn im dilbirîn im, çav tijî xûn im hewarxaz im
Bişeyne³²⁶³ ser me da şaho ji 'ewrê feyzê baranî

12.

Bi heqqê Ğewşê Xezna³²⁶⁴ key li me jaran temaşa key
Birîndar in ji dil îro, tu her derdî ra derman î

13.

'Erebistan,³²⁶⁵ 'Ecemistan³²⁶⁶ xu da girtî fuyûdatan³²⁶⁷
Ji feyzê me nekey mehrûm, bi heqqê Hezretî Şanî³²⁶⁸

14.

Kerr û gêjsem ji 'işqa te, dîn û dûr im ji weşla³²⁶⁹ te
Hewarxaz im ji luţfa te, xerabħal im çawa zanî

15.

Zimanê yê mîna Seħban,³²⁷⁰ li henber pesnê te kurt tîn
Tu sosina melekût î, gula bustanê qelban î

16.

Bes e çekka terîqa neqşubendî hatiye birrîn³²⁷¹
Bi gor bejna te ya nûrîn, tu îro şahê merdan³²⁷² î

17.

Di nushê³²⁷³ da tu 'Ettar³²⁷⁴ î, di feyzê da tu Ehrrar³²⁷⁵ î

³²⁵⁹ **Nasût:** Însaniyet, her tiştê ku bi însanan re tîkildar e

³²⁶⁰ **Lahût:** Îlahî, îlahiyet, 'alema îlahî, alema me'newî

³²⁶¹ **Melekût:** 'Alema mulkê Xwedê

³²⁶² **Emînê sirra subħanî:** Ew kesê ku jê re sirra Xwedê hatiye emanet kirin. **Emîn;** yek ji wan sîfatên pêxemberane ji emanetên xelqê diparêzin, ango kesên dilsoz û ewlemend in.

³²⁶³ **Bişeyne:** Bişîne

³²⁶⁴ **Ğewşê Xezna:** Şêx Ehmedê Xezna. (bnr. 9/27)

³²⁶⁵ **'Erebistan:** Welatê ku 'Ereb lê dijîn.

³²⁶⁶ **'Ecemistan:** Cihên ku li derveyî 'Erebistanê dibînin.

³²⁶⁷ **Fuyûdat:** Feyz û bereket

³²⁶⁸ **Hezretî Şanî:** Hezret Şêx Muhemmed Diyaûddîn Norşînî (qs.)

³²⁶⁹ **Weşl:** Gihîştin, gihan

³²⁷⁰ **Seħban:** Sehabê Wail. Xatip û xweşaxêv. Bi fesîh û herîkbariya axaftina xwe ve namdar bûye. (bnr. 77/27)

³²⁷¹ Ew kincên Neqşibendî li gor benj û bala te hatiye birrîn, zehf li te hatiye. Ango tu jî laîqê wê kincê yî. Êdî bes e ew pesn ji te re kirin.

³²⁷² **Şahê merdan:** Şahê mêran

³²⁷³ **Nush:** Şîret, pend

³²⁷⁴ **'Ettar:** 'Elauddînê 'Ettar. (bnr. 13/8)

³²⁷⁵ **Ehrrar:** 'Ubeydullahê Ehrrar. (bnr. 13/8)

Di nêrînê tu Necmuddîn,³²⁷⁶ tu sirra Xaliqê banî³²⁷⁷

18.

Ez im ‘aşiq³²⁷⁸ tu yî me‘şûq,³²⁷⁹ ez im naîq³²⁸⁰ tu yî menîûq³²⁸¹

Dilan ra tu gula rûken, ez im bulbulê bustanî

19.

Were cana binêre ca, çi agir hilbûye dil da

Hezîn pey ket ji ‘eşqa te, hewara bê hewaran î

20.

Xudê yarê te be cana, keremkarê te be dilber

Cihan tev da bibe bo te çemengah³²⁸² û gulistanî³²⁸³

138.

mefa‘îlun / mefa‘îlun / fe‘ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1.

Ji xew rabe hevalê min delalo

Nehêja ye dunê ger tu bizanî

2.

Hezaran wek te insan hatin û çûn

Li cih hîştin hezaran koşk û xanî

3.

Neraweste mîna avan şev û roj

Biçe pêş da bilind be hîna cuwan î

4.

³²⁷⁶ **Necmuddîn**: Necmeddînê Kubra. (bnr. 13/8)

Necmeddînê Kubra rojekê li mizgeftê suhbet dida. Carekî got, ewliyayên Xwedê Teala carekî heywanan mêze bikin, heywan jî digihîjin kemala xwe û mîsal anîn ser Qitmîr. Eshabûl Kêf, nêrîn li qitmîr kirin, destda qitmîr bû welî, bû ji ehlê cennetî. Nezerên ewliyan tenê ji bo însanan nine, ji bo heywanan e jî. Yekî ji cema‘etê di qelbê xwe de got, gelo di vî zemanê de jî însanên wer hene nezeran wan te‘sîrê li heywanan dike. Necmeddînê Kubra, mirovekî qelbê wî hessas e. Piştî ku cema‘et belav dibe, derdikeve derve., nêrînê li kûçikekî dike, hingê kûçik tê serê xwe danîne ser lingê Necmeddînê Kubra û digîrî. Dibêje, gazî wî bikin. Ew mêr tê, vê rewşê dibîne... Dibêjin dema ku ew kûçik li kûçeyan diçû, çil pêncî kûçik pê wî diketin. Lakin, roja sisyan mir. Go, bibin mezela misilmanan de defn bikin.

³²⁷⁷ **Xaliqê banî**: Xaliqê jorîn, Xwedayê jorîn

³²⁷⁸ **‘Aşiq**: Ew kesê ku hez dike, evîndar

³²⁷⁹ **Me‘şûq**: Ew kesê ku tê hezkirin

³²⁸⁰ **Naîq**: Ew kesê ku diaxive, dipeyîve

³²⁸¹ **Menîûq**: Ew ê ku tê axaftin, tê peyîvandin

³²⁸² **Çemengah**: Cihên tev mêrg û çîmen

³²⁸³ **Gulistan**: Cihê gulan, bax û bostanê gulan

Behara xortîyê eger bibore
Gul û sosin êdî nayên civanî³²⁸⁴

5.

Bi dinyayê nexape gerçî şah bî
Kesî ra namîne ev dunya fanî

6.

Suleyman kanê Dara³²⁸⁵ kanê Nemrûd
Kanê Îskenderê şahê cihanî

7.

Muhammed³²⁸⁶ kanê Şiddîq³²⁸⁷ kanê Farûq³²⁸⁸
Mela û sofîyê rûronî kanî

8.

Hemî mirin hemî borîn hemî çûn
Bi fermana Xudayî asimanî

9.

Çiqas zengîn bî lê çağa mirinê
Neçar çawa be tu jî her wuşa nî

10.

Du sê metre ji caw te ra dibe mal
Bi karê xu diçî cem Rebbê banî³²⁸⁹

11.

Bi nûra dil dunê derbazkirin de
Bi qencîyê biborîne zemanî

12.

Bi Quranê bi îmanê tu bar key
Ji dinyayê eger tu musulman î

13.

Di wê rojê pere nake tu tiştik
Ji geyrî qencîyê û nûra îmanî

14.

---

³²⁸⁴ **Civanî:** Civandin, berhevkirin

³²⁸⁵ **Dera:** Dariyûs yan jî Dara. (bnr. 16/7)

³²⁸⁶ **Muhammed:** Hz. Muhammed (asw.)

³²⁸⁷ **Şiddîq:** Hz. Ebû Bekir. Xelifeyê yekem

³²⁸⁸ **Farûq:** Hz. Umer. Xelifeyê duyem.

³²⁸⁹ **Rebbê banî:** Rebbê jorîn, Xwedayê jorîn

Bi dest xu xe heyatê da rîza heq

Neke 'ibadetê da can giranî

15.

Hilo ey merivê sagê dunê da

Waqas³²⁹⁰ nav da merre³²⁹¹ lewra nêvan î

16.

Dunê war e diborin wê da çend roj

Dê her kes bar bike çawa ku danî

17.

Şîrîn û heşîn e dunya welê ew

Ji bo namîne bo me nabe xanî

18.

Heyata we çiqas zelal be dîsa

Şêlû ye lewra tev derd û kulan î

19.

Mirin û pîrî û neçarî derd in

Ji wan derdan tu car nayê qetanî

20.

Welew Rustemê Zal bî dîsa tu her

Ji her derdê ra tu her wek nîşanî

21.

'Umur pur cewherek hêja ye hewar

Bi tewşî rê neke wî 'umrê hanî

22.

Bigirre pê durrê 'irfan û 'ilim

Bi wî kar key rizaya Rebbê banî

23.

Tenê me'na diçe hêla Xudê da

Ku madde her dimîne'l vê cihanî

24.

Ji bustanê dunê xu ra biçîne

Gulê me'nê ji bo xu her zemanî

---

³²⁹⁰ **Waqas**: Ewqas, heqas, ewqas qeder

³²⁹¹ **Merre**: Meçe, neçe

25.

Gul û sosin e me‘na, zubl³²⁹² e made³²⁹³

Ji me‘nê ra bibe dilbend û kanî

26.

Hezîn heqqê te ye şîn û gîrîn key

Te borandî bi tewşî nû cuwanî

27.

Hêvîdar be dîsan ji luţfa Reħman³²⁹⁴

Keremkar e Xudayê ħaldizanî

139.

mustef‘ilun / mustef‘ilun / mustef‘ilun / mustef‘ilun

Recez -- + -- / -- + -- / -- + -- / -- + --

1.

Behar e bêhna cennetê xweş xweş ji zozanê me tê

Ya Reb şukur bayê şeba³²⁹⁵ tev mizgîna yara me tê

2.

Çiya û deşt têk gemilîn bi sosin û gul û gehan

Dilo tu zarrîne mekey dilber ji burcê derve tê

3.

Reqs û semaya³²⁹⁶ dêmdurran wenda dîkin derdê *purran*

Ah û figan êdî çi ne Yûsif ji Misrê waye tê

4.

Dilo dema yar bit xuya heyat ji nû dê xweş bibit

‘Alem ji nû dê geş bibit bihar û noroza³²⁹⁷ te tê

5.

Noroz û serşala gul e, şahî û ceşna bulbul e

Dema hedana bêdil e, nisbet bi pêlan ber te tê

6.

---

³²⁹² **Zubl:** Zibl, qirş, guhûr

³²⁹³ **Made:** Madde, pêze, bûjen, daring

³²⁹⁴ **Reħman:** Navekî Xwedê ye ku wateya wî ev e; ew ê ku li cihanê rizqê her tiştî dide, rehma xwe li ser belav dîke û dibarîne. Ew ê ku mihrîban e; li her tiştî dibane.

³²⁹⁵ **Bayê seba:** Bayê ku ji hêla rojhilatê tê. Bayekî hênîk û her tim tê. Ji ber ku bayê seba her tim diçe û tê, bê sekn û bê sebat e, lewra dilê bengî jî dişibe bayê sebayê.

³²⁹⁶ **Sema:** Reqs, govend

³²⁹⁷ **Noroz:** Newroz, roja nû. Li herêma Kixî/Çewlikê bi vî awayî bi lêv dîkin.

Ya Reb tu heq navê xu key weqta xweşa³²⁹⁸ dil ranekey

Ocağê kevn xar venekey³²⁹⁹ hîna ku dû ji jor ve tê

7.

Canê weza³³⁰⁰ pur vewneşîn pê weşla³³⁰¹ ‘enqa³³⁰² pur neşîn

Ber hêstiran dar bûne şîn ma rehma yarê dê netê?³³⁰³

8.

Dil pur evîn cerg bûn birîn hêstirê çavan bûne xûn

Bes key sitem em perritîn ma êş hemî bona me tê?

9.

Dil pur zeman bona gulan bû mubtela wek bulbulan

Dawî li wî bû jar³³⁰⁴ û jan, ne weşl û ne jîn jê re tê

10.

Pur şal e bona hîvrûyan welat nema lê gerihan

Meqşed ji nû ve bû xuya ox ox çî xweş bêhna me tê

11.

Bayê seher³³⁰⁵ rakir keder dil da nema êş û keser

Piştta qetanê³³⁰⁶ bû du ker dewran bi îqbala³³⁰⁷ me tê

12.

Dila! li ser karê mezin şebrê bikey bo pêk werin

Şebir çiqas tal e welê şahî û xaşî dû ve tê

13.

Şebr û şebatê key mudam ser nerm te ra da bit meram

Çetinîyê xaşîk bizan zeman bi xastina te tê

14.

Dema hebe te meqşedek bê sistayî xebatê key

Insan ra hey xebata wî di gotina Xuda da tê³³⁰⁸

---

³²⁹⁸ **Xweş:** Bi lezzet

³²⁹⁹ **Xar venekey:** (Agirê) Netemirîne, venemirîne, netefîne

³³⁰⁰ **Weza:** Jar, qels ze‘îf

³³⁰¹ **Weşl:** Gihîştin, gihan

³³⁰² **‘Enqa:** Teyrekê efsanewî ye ku navê wê heye lê bi xwe tune ye. Dibêjin pişt çiyayê Qafê dijî, teyrekî zehf mezin e, tûkên wê reng rengî ne, mê ye, rûyê wê dişibe mirovan û her tim li esmanan difire.

³³⁰³ **Netê:** Nayê

³³⁰⁴ **Jar:** Jehr

³³⁰⁵ **Bayê seher:** Bayê sibê

³³⁰⁶ **Qetan:** Cudayî, dûrketin, firqet

³³⁰⁷ **Îqbal:** Ber bi (me) ve, hêla (me); bext, bextvekirîbûn

³³⁰⁸ **Îşareta vê ayetê dike:**

15.

Kulîlka nûbeharê da digel ku nerm û nazik e
Bi şebrê ax³³⁰⁹ û bağiran³³¹⁰ qul diketin ji der ve tê

16.

Çiqas ku av nerm e welê ji bo 'ezimkar e dila
Gazan³³¹¹ diqelişe diçe qul dike latan³³¹² tê ra tê

17.

Millet eger xebat neke leşker eger cengê neke
Serek eger 'ezmê neke zefer li ku dest wan ve tê

18.

Xebatê key bi roj û şev cengê bikey bi can û dev
Bikoje qenc nefsa neyar hedana dil ji nû ve tê

19.

Nefsê bizan xu ra neyar her dem li piştê dayne bar
Yan ne, fena³³¹³ qatirekî cinboz³³¹⁴ bi pînan³³¹⁵ ber te tê

20.

Çiqas bi wê karê bikey li xu zîyanê bar dikey
Gihana meqşedê bilind dû kuştina nefsê ra tê

21.

Kêm xarin û vexarin û kêm xew û kêm vês³³¹⁶ te ra
Ji kuştina nefsê ra her yek mîna zû`lfîqarê³³¹⁷ tê

22.

Ruhê xu bi zîkrê Xudê xudî bikey qelew bikey
Qelbê xu tije nûr bikey kuştina nefsê pê re tê

23.

Kesê neket cengek mezin ji nefse ra nabe mezin
Ji dostê nefse ra mirin ji jîna wî çêtirê tê

(وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى)

Ji însên re, ji kar û kiryarên wî pê ve tişteki din jê re nîne. (Necm: 53/39)

³³⁰⁹ **Ax:** Xwelî, xak

³³¹⁰ **Baxir:** Kevirên li hev sîwar bûne û bi rêz dirêj bûne, lat, zinar

³³¹¹ **Gaz:** Çiya

³³¹² **Lat:** Zinar, baxir

³³¹³ **Fena:** Mîna, wek, nola, nota, bînanî

³³¹⁴ **Cinboz:** Bêxû, bêcir, bêxulq, cîrnexweş

³³¹⁵ **Pîn:** Pihîn, pehîn avêtin

³³¹⁶ **Vês:** Bêhnvedan, vewestan, istirahat

³³¹⁷ **Zû`lfîqar:** Şûrê Hz. 'Elî

24.

Lewra kesê dost e ji dil nefsê ra gafil e ji heq
Wenda bûye ji rahê³³¹⁸ rast nezane dawî çawa tê

25.

Bila Xuda û rahê wî li şûnê bimînin hela
Ji mirina xu gafil e her roj mirin ber çavî tê

26.

Bila mirin li wê bimîn mûyê sipî ketye rîyê
Dibêje ez cuwan *im* hêj zeman me ra tim waha tê

27.

Nezan e nûbehar û havîn û payîza ‘umrê çûn
Zivistana pîrîyê ra mûyê sipî wek berfê tê

28.

Mûyê sipî li wê bihêl di kaşê³³¹⁹ çagan³³²⁰ da *her* roj
Gilêr dibe serbin dibe dibêje ma bi min çi tê

29.

Nezan e bin kaş da heye newalekî tarî û kûr
Kesî bikevîyê hema heyateke nû jê re tê

30.

Merovê kar qenc e şad e bi ni‘met û lûfta Xudê
Merovê karnebaş ra tim dûrî û jan û talî tê

31.

Gilêrbûnê li wê bihêl jan ketîye ‘estîyê³³²¹ wî
Wek kûçikan dikoje tim nabêje ev jan ji çi tê

32.

Janê bihêl hela li wê, birreka ecelê hezar
Newal û cû xistine rû, jê ra mîna tînazî tê

33.

Ey rêwîyê deşta dunê serê xu rakey ca binêr
Roj çûye avan maye zerq hema mirin û gorî tê

34.

---

³³¹⁸ **Rah:** Rê

³³¹⁹ **Kaş:** Kortal, mişefil, hendef

³³²⁰ **Çag:** Zeman, dem

³³²¹ **‘Estî:** Hestî.

Çima ji xew hîşar nabî ji gefletê cuda nabî
Ji karê xu pişman nabî ‘umrê çûyî ma para tê
35.

Lewra ditirsim ez ji te weha biçe têk ‘umrê te
Bibî kerê nefse heta dawî li ‘umrê başî tê
36.

Dostîya nefsa dûn³³²² weha ‘eqlan ji ser dipekîne
Ava reş çavan datîne pişmanîya pur dû ra tê
37.

Mebe demek gafil ji xu dû ra dibî cahil bi xu
Wenda dikey her tiştê xu te ra şîrînî talî tê
38.

Ji xidmeta heq sist dibî ji karê baş serbest dibî
Ji merovê dûrist dibî te ra nebaşî başî tê
39.

Wenda dibî ji rahê heq dimînî wek masî li req
Şûna îman û şukrê da înkari tê kufranî tê
40.

Wenda nekin wan dilnûran wan hîşar û fikirkûran
Wan zana û zimanşûran huzûra dil bi wan ra tê
41.

Wenda nekin wan bulbulan wan dil bi heqqê va kelan
Wan murşid û şêx û melan nasîya dil bi wan ra tê
42.

Ew in di dunyaya me da her dem diçin hêla Xuda
Ji mal û mulk bûne cuda barana feyzê wan ra tê
43.

Ew in dimîne navê wan her kes dikey tim şukrê wan
Çima huner dibe ji wan bi nêrîna wan nûrî tê
44.

Bi nêrîna wan kamilan diçin gem û derdê dilan
Merhem e bo jan û kulan ji lêvê wan ‘irfanî tê

---

³³²² **Dûn:** Kêm, nimz

45.

‘Irfan dirêjin ew mudam³³²³ bi wan dibe naqîş³³²⁴ tamam

Bikey hewar wan ra meqam ser wan barana rehmê tê

46.

Rehma Xudayê lemyezel³³²⁵ tê ser te da hem bê bedel

Ji kanîya lutfâ³³²⁶ ezel tev li heyatê te ra tê

47.

Heyatekê pur şîrîn e tê da gem û keser nîne

Ebedî ye lew dimîne bi wê xweşî û şahî tê

48.

Şahîya nêzbûna heq e ‘eksa cemala mutleq e

Li gaze³³²⁷ dil dixê leq e, pê cezbe û şefayî³³²⁸ tê

49.

Cezba meqamê jorîn e bêhna kulîlkê qudsî ye

Dil kaş dîke ber xu tîne nig û bi nig ber wî ve tê

50.

Ber wî ve tê Xuda bi lez bi bost³³²⁹ û qûlac³³³⁰ û bi gaz³³³¹

Xelaşa ji nefsa beraz piştî vî halê qudsî tê

51.

Halekî pur xweş e eva bi dîne³³³² nas dibe eva

Beyana gotina deva ji wê ra kinn û kêmi tê

52.

Kin tê ji wê ra her beyan belkî li ruh bibit ‘eyan³³³³

Bi wasîte surperîyan beyan û nasîya wê tê

53.

Weya tecellayek Xudê ronî dide qelbê te da

---

³³²³ **Mudam:** Her dem, her tim

³³²⁴ **Naqîş:** Tiştên kêmi, ne tamam

³³²⁵ **Xudayê lemyezel:** Ew Xudayê ku hîç wenda nabe û her heye

³³²⁶ **Lutf:** Qencî, çêyî, axaftina xweş û nazîk, tevgera bi rindahî

³³²⁷ **Gaz:** Çiyayên sade bi ax û bêdar

³³²⁸ **Şefa:** Xweşî, çêyî, dilfirehî

³³²⁹ **Bost:** Bihost, tenê bi destkî pîvandin e ku kêmi zêde 25 cm tê hesabandin.

³³³⁰ **Qûlac:** Cûreyek amûrên pîvandinê ye wekî mîtroypê, qasî ku vekirina herdu destan e.

³³³¹ Evdê min eger bihostkî ber bi min ve were ez gavek davêjim, ew gavek bavêje ez deh gava davêjim. Eger ew ber bi min ve bimeşe ez bi rev ber bi wî/ê ve diçim. (Buxarî, Tewhîd, 50; Muslîm, Zikr, 2)

³³³² **Dîn:** Dîtin. (Wekî hingivê, mirov çiqas beyana wê bike, kesî ku hingiv nedîtibe nikare ji wan gotinan tişkî fêm bike, lazim e ku bi çavê xwe hingivê bibîne. (H.))

³³³³ **Bibit ‘eyan:** Xuya bibe, diyar bibe

Dil gerq bikey nûra xu da serab te ra şerabî tê

54.

Herçî bibînî heqq e ew, herçî bibêjî rast e ew

Heqîqeta tiştan te ra her wekî hêk û hêlî³³³⁴ tê³³³⁵

55.

Hîna dinasî xu çî yî hîna dizanî li ku yî

Xelaşa ji derdê dunê dû vî meqamê ‘alî³³³⁶ tê

56.

Meqamekî bilind e ew dûr û bi nûr û rind e ew

Zanîn û nasîya Xudê piştî çûna wî cahî³³³⁷ tê

57.

Çûna wî cahî pur xweş e dûrê wî cahî bextreş e

Yêkî nevê³³³⁸ pur bê heş e, jê ra zehîr wek şîrî tê

58.

Lewra bi zewq nexweş e ew, heywanek dilik³³³⁹ xweş e ew

Mîna kerekî reş e ew, jê ra talî³³⁴⁰ şîrome³³⁴¹ tê

59.

Heyata wî beyhûde ye, xebata wî bê feyd e ye

Neyarê hevalê xu ye, wî ra nebaşî başî tê

60.

Zengîn û zana be çiqas dîsa dibe Xudênenas

Naqetîne xamê³³⁴² ji xaş³³⁴³ heram jê ra helalî tê

61.

Kesê jê ra heram wekî helalî tê bizan seg³³⁴⁴ e

Diçe li pey yek luqmekî digel xarin çav wî ra tê

62.

---

³³³⁴ **Hêlî:** Neynik

³³³⁵ Li vir mane ev e; gava ku mirov li çiyayekî mêze dike, tenê li rûyekî wî dibîne. Lê gava ku hêkê dinêre, ji ber ku hêk biçûk e û ber bi çav e, her derê wê dixuye. Ango, tu mirovekî ewqas mezinî ku, heqîqet te re wek hêk û neynikê ber biçav tê, tu her derê heqîqetê dibînî û fêm dikî.

³³³⁶ **‘Alî:** Bilind, berz, bala

³³³⁷ **Cah:** Paye, meqam

³³³⁸ **Nevê:** Nexwaze

³³³⁹ **Dilik:** Yê mî heywanan ku zivistanê didine wan, ‘alif

³³⁴⁰ **Talî:** Navê gihayekî ye ku pir tahl e. Lê ker zehf zêde hez wê gihayê dîkin û dixwin.

³³⁴¹ **Şîrome:** Navê gihayekî ye ku pir şîrîn e. Ker qet ji wê gihayê hez nakin û naxwin.

³³⁴² **Xam:** Negihîştî, beredayî, nerind, nebaş

³³⁴³ **Xaş:** Qenc, spehî, rind, baş

³³⁴⁴ **Seg:** Kûçik

Kesê nebe têr çavê wî nabîne ji kur bavê wî
Xêrê, welew ber çavê wî can de jê ra ținazî tê
63.

Țınazî tê jê ra mirin derd e ji kûçik ra xarin
Bibîne way şînê dikin ser xudî, jê ra şahî tê
64.

Derdê kûçik têrxarin e di destê kî nan dibîne
Dibêje va meryê min³³⁴⁵ e neyar jê ra wek yarî tê
65.

Bextê te da nexapî tu bi heq nenasî yarê tu
Dû ra dibe Qarûnê tu her dem ji wê ziyânî tê
66.

Tenê dunê derdê wî ye, yar û heval çî yê wî ye
Yê xu bi wî girt mirî ye, masî di dest da marî tê
67.

Dunya hemî malê wî be wek kûçikan luqmekî goşt
Li ku bîne³³⁴⁶ çav li dû ye her dem neçarî³³⁴⁷ jê ra tê
68.

Yekî qena'et hey di dil zengîn e ser pozê xu ra
Nabêje malê tu kesî maldarî wek neçarî tê
69.

Lewra dizane raziqê mutleq³³⁴⁸ Xudayê jorîn e
Eger bixaze pur dike malê kesî neçarî tê
70.

Di dest Xuda da ye kilîda kana her xêr û xweşî
Bixaze tengîyê dibe her kesî ra ferehî tê
71.

Gerçî hemî karê Xudê xêr in welê ber çavê me
Ji bona em kor in bi dil hinik ji wan wek şerrê tê
72.

Lewra nexweşê talîyê hinguv jê ra wek agû³³⁴⁹ ye

---

³³⁴⁵ **Meryê min:** Merivê min, dostê min

³³⁴⁶ **Bîne:** Bibîne

³³⁴⁷ **Neçarî:** Xizanî, feqîrtî

³³⁴⁸ **Raziqê mutleq:** Ew ê ku teqez rizqê aferîdeyan dide. Mebest jê Xweda ye.

Lewra xerab mezaq³³⁵⁰ e ew şîrîn jê ra wek talî tê

73.

Merovê dûrbînê Xuda³³⁵¹ ji rahê heq nabin cuda

Xu ra dizanin xêr hemî karê ji destê yarê tê

74.

Qena'et mulkekî wuşay tunebûn jê ra tu nîne

Bi lefzekî³³⁵² şîrînedâ³³⁵³ di hedîşa Resûl da tê³³⁵⁴

75.

Qena'et mulkê kî be ew şah e, bilind e, zengîn e

Bêperwa³³⁵⁵ ye ji her kesî, zengîn jê ra neçarî tê

76.

Welê teme'karê gûxur bide hey nanek wek kevir

Dimire bibêjî bimir wek kûçikan li pey te tê

77.

Çavnebarek³³⁵⁶ kûçikxûy e çi bibîne çav li dû ye

Merdiî jê ra axû ye mal jê ra wek kolganî³³⁵⁷ tê

78.

Çawa kûçik dema li ser kolganîyê har û geddard

Ew teresa³³⁵⁸ li ser zêr û malê dunê mîna wî³³⁵⁹ tê

79.

Ya Reb bi heq navê xu key çikotîyê³³⁶⁰ nesîb nekey

Bi wê kesî rûreş nekey her hal bi teqdîra te tê

80.

Zanayê heqnenas mîna şeytanxûy e dostê xu ra

Şade şer e nêzbûna wî insan ra wek agirê tê

---

³³⁴⁹ **Agû:** Jehr

³³⁵⁰ **Mezaq:** Tamkirin, çêjkirin

³³⁵¹ **Merovê dûrbînê Xuda:** Kesên dostê Xwedê, kesên di riya heq de diçin

³³⁵² **Lefz:** Bêje, peyv, kelîme

³³⁵³ **Şîrînedâ:** Xweşdeng, şîrînawaz

³³⁵⁴ Deylemî, Musned, 4699.

³³⁵⁵ **Bêperwa:** Bêtirs, wêrek

³³⁵⁶ **Çavnebar:** Dexes, hesûd

³³⁵⁷ **Kolganî:** Ew cihê ku kûçik li wê derê şolik/xwarina xwe dixwe. Kûçik dema ku di kolxaniya xwe de nanê xwe dixwe, hingê nahêle ku ne kûçikên din ne jî mirovek nêzikî kolxaniyê be. Li vir, ew mirovên çikot/tima şibandine kûçikên kolxaniyê. Lewra mirovên çikot nan û malê xwe bela nakin, bi kesî re par venakin.

³³⁵⁸ **Teres:** Mirovên jar û ze'îf

³³⁵⁹ **Wî:** Mebest jê kûçik e

³³⁶⁰ **Çikotî:** Tima, çavteng, kinoş

81.

Lewra Xuda nîne di bîr wî ra yek e sosin û şîr
Ji nefse ra bûye esîr gor xastina wê rê ve tê

82.

Ji dest were cihanê têk wêran dike xopan dike
Pakî wî ra nepakî tê, başî wî ra nebaşî tê

83.

Ji bo civandina dunê ew zanîna wî ya heye
Bo girtina xûna dilan jê ra mîna nêştirê³³⁶¹ tê

84.

Ya Reb ji zanîna bi xu nenas nekey tu car kesî
Tarî û ronî serteser bi emr û fermana te tê

85.

Tiştêk nîne destê me da bê cuzê îxtiyarî³³⁶² yê
Ew jî bi te`y eger bivê wî jî digirî dest te tê

86.

Çawa bixazî wer dike çawa bi reh key wer diçe
Mexlûq û halê wan hemî bi vîn³³⁶³ û karîna te tê

87.

Ji bağiran deve dibit³³⁶⁴ ji keviran zelal dizêt³³⁶⁵
Ji agiran nûr çêdibit ji şerrê xêr dibilqê tê

88.

Çawa bikey kêfa xu yî, kes ra nîne gotin te ra
'Alem hemî mulkê te ye, gotin jixu beyhûde ye

³³⁶¹ **Nêştir:** Kêrê tûj û biçûk

³³⁶² **Cuzê îxtiyarî:** Bi îrada xwe hilibjartina tiştan. Mirov tiştêk hildibijêre, dike lê dîsa ew tişt bi xwestina Xwedê pêk tê. Ji vê re cuzê îxtiyarî tê gotin.

³³⁶³ **Vîn:** Viyan, îrade

³³⁶⁴ **Îşareta vê ayetê dike:**

(وَإِلَىٰ تَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمْسُوهَا بِسَوْءٍ فَيَأْخُذْكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ)

Me ji (qewmê) Semûd re, ji malbata wan –bi pêxemberî- Salih (şand). Salih got: Ey gelê min! Ellah Teala bihebînin, jê re îbadetê bikin. Ji Xwedê Teala pêştir tu Xweda ji bo we nînin. Ji cem Xwedayê we, ji we re nişaneke (mucîzeyeke) aşkere hatiye ku ev deveya Xwedê ye, ji we re mucîzeyeke mezin e, dev jê berdîn bila ji (çêra) erda Xwedê bixwe (û vexwe), zinhar azarê nedinê! Nexwe dê ezabekî bijan we bigire. (A`raf: 7/73)

³³⁶⁵ **Îşareta vê ayetê dike:**

(وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا)

Bîne bîra wan; wê dema Mûsa ji bo gelê xwe av xwest. Me jî jê re got: “Gopalê xwe li kevir bide!” (Piştî Mûsa gopalê xwe li kevir da) Di cih de ji wî kevirî dozdeh çaviyên avê derbûn. Her nifşî cihê avvexwarina (kaniya) xwe nas kir. (Me ji wan re got): “Ji rizqê ku Xwedê Teala (daye we) bixwin, vexwin û li erdê fesadiyê mekin.” (Beqere: 2/60)

89.

Ava bikey xopan bikey tarî bikey ronî bikey
Xu nas bikey nenas bikey mulkê te ye' l şe' nê³³⁶⁶ te tê

90.

Pirsîn ji karê te mîna deryakî pur kûr e kesê
Noq be di wê da destdadest³³⁶⁷ xewa mirinê ser da tê

91.

Ĝafil mebe demek dilo çendan hebe xweşî te ra
Tiştek di dest te da nîn e bi vê Xuda nexweşî tê

92.

Hîna te hey keys û feşal³³⁶⁸ xebatê key bi roj û şev
Bigijî xweş hâlê delal bela dilan ğafil da tê

93.

Lez biçe bin hêşa şehan³³⁶⁹ bigijje konê rûmehan³³⁷⁰
Yan ne dimînî' l wargehan hetta zivistan ser te tê

94.

Cahil nebe dilo bi xu ji zanînê derya bî ku
Eger Xudê bivê³³⁷¹ hema zanîn te ra wek jarî tê

95.

Zana bo şeytanê le'în³³⁷² zana bo Bel'amê şeşî³³⁷³
Xudê bi vê şeşaya³³⁷⁴ te zanîn te ra nezanî tê

96.

Bixaze kor dike bi çav, bixaze lal dike bi dev
Bixaze qir dike bi hev, yaran ra yar neyarî tê

97.

Paş perdeha 'ilmê Xudê heye hezar karê dizî

---

³³⁶⁶ **Şe' n:** Hal, rewş

³³⁶⁷ **Destdadest:** Hema, taviî

³³⁶⁸ **Keys û feşal:** Fersend

³³⁶⁹ **Hêşa şehan:** Siha şahan, ango bikeve bin parastina şahan

³³⁷⁰ **Rûmeh:** Rûyê wek hîv bi ronahî û rewnaq

³³⁷¹ **Bivê:** Bixwaze

³³⁷² **Şeytanê le'în:** Ew şeytanê ku hatiye lanetkirin

³³⁷³ **Bel'amê şeşî:** Bal'amê dawîxirab. Bel'am, navê mirovekî mezin e ku di dewra Hz. Mûsa de jiyaye. Evqas 'alimekî mezin bû ku, dibêjin dema diaxivî 12000 mirov xeberdanê wî guhdarî dikirin û dinivîsandin. Lê, Bel'am li hember Hz. Mûsa derket. Hingê Xwedê Te'ala ew 'ilm jê girt. Di dinyayê de ew kesê yekem e ku derbarê înkarkirina Xwedê de kitêbek nivîsiye. Ji ber vê yekî, jê re Bel'amê şeşî, ango ew kesê ku dawiya wî xirab, tê gotin. (H.) û (bnr. Pala, *b.n.*, r. 65.)

³³⁷⁴ **Şeqa:** Bê oxatî, ne şad, ne bextewar.

Tu kes nezane lew bibe zana şibê çî ser da tê

98.

Dihirifî³³⁷⁵ dinijîmî³³⁷⁶ êvarê datîmî xu ra

Tedbîrekê welê sibê karê te tam bi 'eksê tê

99.

Dema Xudê nevê tu kar bi gor muradê nay zuhûr³³⁷⁷

Dema bivê Xuda felek bi emr û fermana te tê

100.

Çolê da tazîyê peya diçe digije Ke'beyê³³⁷⁸

Welê serekê tim suwar dûrê murad û yarê tê

101.

Ji lawê Azer³³⁷⁹ ra dibe gul û çimen agir welê

Ji lawê Nuḥê³³⁸⁰ yarê heq ra gûneh û zinnarî³³⁸¹ tê

102.

Yara! **Hezîn** wa ye serî danîye ser darê derî³³⁸²

Por lê bûne mîna herî hêstirê wî wek avê tê

103.

Jê ra nîne tu car hedan³³⁸³ her dem wî ye ah û fiğan

Ji te dixazit her eman jîn û mirin bi dest te tê

104.

Yara! dizanî derdê me, dizanî çî ye ḥalê me

Xastina peyda be ji me, cem 'ilmê te beyhûde tê

105.

Xastin çî ye zana tu yî, gazî çî ye dîtî tu yî

Gîrî çî ye kara tu yî, qencîyê ra kêfa te tê³³⁸⁴

---

³³⁷⁵ **Dihirifî:** Bi hev dixî, didî berhev

³³⁷⁶ **Dinijîmî:** Datîne ser hev, nijinandin, hiljandin.

Dihêrifî û dinijîmî: Mebest hetanî sibê diponijî, difikirî, hisab/planên xwe dikî.

³³⁷⁷ **Zuhûr:** Pêk nayê, çênabe

³³⁷⁸ **Ke'be:** Mebest ji vê "armanc" e

³³⁷⁹ **Lawê Azer:** Hz. Îbrahîm (as.).

³³⁸⁰ **Lawê Nuḥê:** Li vir qala kurê Hz. Nûh (as.) dike. Lewra kurê wî ji Xwedê re bawerî neanîbû.

³³⁸¹ **Zinnarî:** Ew kemerê ku keşîş li piştê xwe dialînin. Li serê wê jî xaç tê dardakirin/girêdan. Li vir bi mana kufr û gûneh e.

³³⁸² **Darê derî:** Şêmûk, derçik

³³⁸³ **Hedan:** Aram, sebat, tebat

³³⁸⁴ Li vir wiha dibêje: Ne hewceye ku em bixwazin lewra Tu zana yî, jixwe tu xwestina me dizanî. Dîsa ne hewceye ku em di tengasiyê de gazî Te bikin, lewra Tu her daîm halê me dibînî. Ne hewceye ku em ji bo tiştan bigîrîn, lewra kara Tu yî, yê ku dikare her tiştî bike Tu yî. Ji bo xwestina pêdiviyên gîrî ne hewce ye jixwe tu

106.

Eger bixazî mûrîyan³³⁸⁵ dibî meqamê horîyan³³⁸⁶

Mûriyê dil çendan nekare hêdî hêdî ber te tê

107.

Yek lehze³³⁸⁷ weqtê bizan xu ra mîna durrek giran

Weqtê da hey her hal û şan bîstekî da feyzekê tê

108.

Feyza Xudayê jorîn e, her dem *dil* da dibarîne

Nûrê li dil diweşîne noq e, heyatek xweşî tê

109.

Heyatekî pur şîrîn e, cehanê da jê ra nîne

Hevalkî cilwa jorîn e, ji hal û şe' nê yarê tê

110.

Nefesa heq bi te zuhûr direşîne dilan da nûr

Nêzik dike merovê dûr, qelbê mirî ra cezbe tê

111.

Lêkin divê gafil nebî demekê xu hêçê³³⁸⁸ nebî

Çavnêrê ser qelbê xu bî belkî ji yarê nûrî tê

112.

Dema seher³³⁸⁹ ji bîr mekey, heqqê zemîn³³⁹⁰ wenda mekey

Sir tê hene ji dest mekey, ma çağa borî para tê?

113.

Qedir bizane wê demê tê da dibînî merhemê

Wenda dikey jan û gemê luqman li gazîya te tê

114.

Tarîtî û heyret diçin çavê dilan dibişkuvin³³⁹¹

'Alem tijî nûr dibitin çira gihanê ber te tê

---

dikarî bikî. Lewra ewê ku dibîne, dike, dizane her Tu yî. Kêfa te bi qencyê re tê. Lazim e ku mirov her tim qencyê bike.

³³⁸⁵ **Mûrî:** Gêle, gêrik, morî

³³⁸⁶ **Meqamê horîyan:** Ango bihişt, cennet. Li vir îşareta mu'cîzeyên Hz. Sileyman a bi mûrî re diaxive, dike.

³³⁸⁷ **Lehze:** Demeke zehf kin, çirkek

³³⁸⁸ **Hêç:** Vala, berhewa

³³⁸⁹ **Seher:** Serê sibê

³³⁹⁰ **Zemîn:** Zeman, dem

³³⁹¹ **Dibişkuvin:** Bişkivîn

115.

Gihana yara bextê yar geşrûya wek sêva li dar
Ger bête qelbê pur neçar zengînî û bextê wî tê

116.

Her şev dibêjin avis in bi şubha³³⁹² ronî gem mekey
Piştî cefayê ra şefa piştî nîyazê³³⁹³ nazî tê

117.

Derya gelo bê durr³³⁹⁴ dibit şîlan³³⁹⁵ gelo bê gul dibit?
Gîrîn çawa bê ken dibit piştî şîne tim şahî tê

118.

Bes key **Hezîn** van nalîyan wek goyînan³³⁹⁶ zarîn mekey
Mizgîn te ra dilşad bibe dilber bi serdana te tê

119.

Ya ‘endelîbe`l-ğabî yekfîke`l-‘ewîlu febkimen³³⁹⁷
Ehreqtena ezebtena em heytena bi`n-negme tê³³⁹⁸

140.

mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Tu car ji feyz û nisbeta yara berîn³³⁹⁹ dil têr dibî?
Derya û erd tu car ji baran û ji avan têr dibî?

2.

Çiqas were deryayê av waqas³⁴⁰⁰ şîrîn û xweş dibî
Nisbet çiqas were dilan waqas jîr û kêfxweş dibî

3.

Masî çawa bi avê dil wuşa bi feyzê kêfxweş e
Dilê negirt ji feyzê par, pir nexweş û bê heş dibî

---

³³⁹² **Şubh**: Sibe

³³⁹³ **Nîyaz**: Dua, lava

³³⁹⁴ **Durr**: Mirarî, mirwarî

³³⁹⁵ **Şîlan**: Dara şîlanê

³³⁹⁶ **Goyîn**: Çivîkek mîna kevokê ye ku hin hêram jê re dibêjin tivîlk, tivîrg.

³³⁹⁷ Ey bilbilê baxê, êdî qîrîn ji te re bes e, lal be.

³³⁹⁸ Te bi lorîna xwe em şewitandin, helandin mehandin.

³³⁹⁹ **Yara berîn**: Yara ezel, dilbera ‘ewil. Mebest jî Xweda ye.

³⁴⁰⁰ **Waqas**: Ewqas, heqas

4.

Çawa bi av û baranê digemile erdê zuha
Wuşa bi feyza zate heq dil bi xûyan ava dibî

5.

Dilê nebit ji feyza qudsî ra tê da hêwirgehê³⁴⁰¹
Li cem merovê heqdibîn wek aşekî xopan dibî

6.

Aşek wêran e ew dila, cihê dîwane ew dila
Derdek giran e ew dila, wek kundê kor bêyom dibî

7.

Xudîyê wî dilê tu car bira nebêje ez heme
Mirovê dil mirî hebûn jê ra mîna nebûn dibî

8.

Çi ye dilê ji tavîya³⁴⁰² feyzê dilopek nabîne
Tihê li ser ava heyat hebûna wî çira dibî

9.

Dajo ji 'ewrê feyzê ra hêla dilan ve qenc bizan
Nasî û 'işq û zikrekî dil her bi wan ava dibî

10.

Kesê ku nasîya Xuda ronî nede qelbê wî da
Kor e di vê yabanê da çawa bi xu rênas dibî

11.

Merovê rênenasê kor, dûr e ji yar û menzilan
Dûrê dîdara³⁴⁰³ dilberan li ser çî ew bengî³⁴⁰⁴ dibî

12.

Madam ku korî lazim e di çola bê nîşan û reh
Te ra rêzanek dest(i)keş³⁴⁰⁵ ji boy ji yarê nêz dibî

13.

Dema te dî³⁴⁰⁶ sosîna dil dema te nas kir gula dil
Ji bil Xuda û yê divê ji tiştê dî cuda dibî

---

³⁴⁰¹ **Hêwirgeh:** Stargeh, hewing, wargeh

³⁴⁰² **Tavî:** Rêjne, rejne. Barana ku ji nişkê ve dest pê dike û demek kurt dibare.

³⁴⁰³ **Dîdar:** Rû, sîma; nêrîn, awir

³⁴⁰⁴ **Bengî:** Evîndar, 'aşiq, dildar

³⁴⁰⁵ **Dest(i)keş:** Destkeş, alîkar

³⁴⁰⁶ **Dî:** Dîtin, dît

14.

Hîna dibî kêfxweş bi dil hîna dibî bi heş û dil
Reha dibî³⁴⁰⁷ ji derd û kul tenê bi yarê heş dibî

15.

Hîna mîna Xudarewan³⁴⁰⁸ dibî di me'na da rewan
Digêjî yar û wargehan wek bulbulan şevxan³⁴⁰⁹ dibî

16.

Şevxan dibî bi zîkrê heq mestan³⁴¹⁰ dibî bi şukrê heq
Nêzik dibî ji zâtê heq ji 'alemê wenda dibî

17.

Wenda dibî ji 'aleman da vey ji dil derd û geman
Ji bil şîrîna sermedî³⁴¹¹ her tiştî ra nenas dibî

18.

Kesê bigije kanîya ava heyatê jê vexar
Avê dî çendan bin zelal ber çavê wî şêlû dibî

19.

Kesê bigije nêrgizan his bike bêhna wanê xweş
Hezaran bêhnê dî hebin ma ew tu car çav lê dibî

20.

Kesê bigije cennetê tev horîyan ke şuhbetê
Hemî cihan ber çavê wî wek gom û axûran dibî

21.

Cennet e e'raf³⁴¹² ji kesê dozexê da ye nale nal
Dozex e e'raf ji kesê bi cennetê kêfxweş dibî

22.

Merovê Kurdistan digel zozan û avê wê nedî
Îran û Turan û 'Iraq ber çavê wî cennet dibî

23.

Lez key dila³⁴¹³ zû key here bigêje wan meqamê baş

---

³⁴⁰⁷ **Reha dibî:** Rizgar dibî, xilas dibî

³⁴⁰⁸ **Xudarewan:** Ew kesê ku di riya Xudê de diçe.

³⁴⁰⁹ **Şevxan:** Ewê ku (bilbil, şalûl û hwd.) bi şev dixwîne

³⁴¹⁰ **Mestan:** Serxweş

³⁴¹¹ **Şîrîna sermedî:** Ew şîrîna ku her û her heye, ango Xwedê.

³⁴¹² **E'raf:** Cihêkî di navbera bihişt û dogehê de ye. Ne wek cennetê xweş e ne jî wek cehenemê nexweş e.

³⁴¹³ **Dila:** Ey Dil

Beyhûde dûr hev negere dû ra tu pur pişman dibî

24.

Çend rojê xortîyê xu ra ji bo gihana dilberan

Genîmetek mezin bizan murad bi wan haşil dibî

25.

Rê key ewan rojê delal gor xastina nefsa neyar

Sêva te dimîne li dar dawîyê bê murad dibî

26.

Murad muradek mezin e dûr ketina jê mirin e

Bi gefletê me borîne wan rojê hêja dûr dibî

27.

Dûr bî eger ji dilberan nas nekî wan rîşê zeran

Nebînî wan rûfenneran³⁴¹⁴ wek reşkeran³⁴¹⁵ bê 'îşq dibî

28.

'Îşqa Xudayê layezal³⁴¹⁶ dil ra dibe mûm û şemal³⁴¹⁷

Bi wê dibînî dil da hal bi wê xudî meqam dibî

29.

Meqamekî jorîn e ew dil ra wuşa şîrîn e ew

Xweşek û gemrevîn e ew bi gîştina wî xweş dibî

30.

Pur xweş dibî bi wî cihî seyrê dikey l' serwa sehî³⁴¹⁸

Bi çav dibînî rûmehî³⁴¹⁹ di lezzetê wenda dibî

31.

Wenda dibî di lezzetê davêjî barê hicretê

Tev gîştîyan key şuhbetê ji nû ve dil hedan³⁴²⁰ dibî

32.

Şuhbet dikey tev qudsîyan nêrîn dikey li hîvrûyan

Beref dikey³⁴²¹ gulê xûyan³⁴²² wek bûka yek şêvî dibî

---

³⁴¹⁴ **Rûfenner:** Rûgeş, ew dilbera ku rûyê wê wek hîvê, fenerê dibiriqe, ronak e.

³⁴¹⁵ **Reşker:** Kerê reş

³⁴¹⁶ **Xudayê layezal:** Ew Xwedayê ku qet wenda nabe û her heye

³⁴¹⁷ **Şemal:** Find, mûm

³⁴¹⁸ **Serwa sehî:** Dara serwi ya ripûrast

³⁴¹⁹ **Rûmeh:** Ew rûyê wek heyva çardeşevîn geş û rewnaq e

³⁴²⁰ **Hedan:** Aram, sebr, tebat

³⁴²¹ **Beref dikey:** Bera dike, dicivîne

³⁴²² **Gulê xûyan:** Ew xûy/sincên ku mîna gulan xweş

33.

Dibî bi qedr û bi qîmet nêv heval û hogirê xu

Kesê ji yarê lê bidit tîrêj mîna rojê dibî

34.

Mîna roj e bilindmeqam karê dikey ji xaş³⁴²³ û ‘am³⁴²⁴

Bi wî peyda dibit meram bi destê wê şifa dibî

35.

Merhem e ew bona kulan bê tê *birrîn* jana dilan

Gelo ji bona bulbulan însan li ser bengî dibî?

36.

Ji bo merovê ‘îşq di dil her dem digirin nisbetê

Çiqas zeman sera biçê waqas bi navûdeng dibî

37.

Hinik ji wanê ‘îşq di dil hetta xweş in nayn³⁴²⁵ nas kirin

Piştî mirin cihan bi wan û gotinê wan sağ dibî

38.

Wuşay mirovê bengî ra mirin û sağî wek hev e

Lewra mudam bi feyza wî ‘alem xweş û ava dibî

39.

Serekê ‘îşq û ‘aşiqan her ‘îşq û ‘aşiqê heq e

Kesê di ‘îşqê şadiq e mezin dibî serek dibî

40.

Ji bo ku hez dike ji heq daîm Xuda bîr e bi dil

Ji bo Xuda bîr e mudam bi *zîkrê* terziman³⁴²⁶ dibî

41.

Ez rûdinê digel wanê me bîr tînin, gotî Xudê³⁴²⁷

Hedîsa qudsî da meger Xuda digel *zakir*³⁴²⁸ dibî

42.

Bi şefqet û bi reḥmet û bi alîkirinê Xudê

---

³⁴²³ **Xaş:** Yên bi taybet, yê baş û spehî

³⁴²⁴ **‘Am:** Piranî, giştî, gelemperî

³⁴²⁵ **Nayn:** Nayên

³⁴²⁶ **Terziman:** Ziman ter, ziman şil

³⁴²⁷ **Îşareta vê hedîsê dike:** Hindî ku evdên min min bîr bînin û herdu lêvên wan biliwin, ez bi wan re me.

(Buxarî, Tewhîd, 43)

³⁴²⁸ **Zakir:** Ew ê ku Xwedê zîkr dike, kesê ku Xwedê bibîr tîne

Bi *paraztin* û *berdana* reha *dûrist* tev lê dibî

43.

Yan ne, Xuda *haşa nîne* jê ra *rûnişkandin* û cih

Bi *zîkrê* heq 'eksa *cemala wî* di dil *peyda* dibî

44.

Merovê dî di *hêlîya dil*³⁴²⁹ da *yeqîn* 'eksa *cemal*

Hem *nêze* hem *şadedil* e li 'eks û *nûr xuya* dibî

45.

Merovê dî 'eksa *cemal* bi dil *dibe* heq ra *heval*

Digîje *luţfa* *layezal* *daîm* bi *nav* û *deng* dibî

46.

Merovê *can* da *rahê* heq³⁴³⁰ *xweş* e li *cem* *Rebbê* *xu* ye

Bi *luţf* û *feyz* û ni 'metan *kêfxweş* û *xudî rizq* dibî

47.

Kîjan *serek* û *mezinê* *cihanê* ra *hey* va *meqam*

Rast e *merovê* *dil* bi 'işqa *heq* *kela*³⁴³¹ *serek* dibî

48.

Nabin *mîna* *wî* tu *serek*, *bin* *hukmê* *wî* da ye *felek*

Ji *şahê* *napeyda*³⁴³² *ra* *tim* bi dil *dost* û *heval* dibî

49.

Kesê *çêke* *nûra* *Xudê* *hûlûnekê* *qelbê* *wî* da

Hey *hey* *ji* heq *nebe* *cuda* *ji* *wî* *meztir* *çi* *kes* dibî

50.

Nîne *ji* *wî* *meztir* *kese* *bin* *emrê* *wî* da ye *cihan*

Feyzan *digire* *pêl* bi *pêl* *gula* *dilê* *wî* *geş* dibî

51.

Guh *bide* *min* *demek* *heval* *beyan* *didim* *ji* 'ilmê *hal*

Ji *feyzê* ra *dixim* *mişal* te ra *mûm* û *şemal* dibî

52.

Merovê *gul* *nedî* bi *çav*, *bêhn* *nekir* ew bi *xu* bi *poz*

Borîn *bike* *nêzê* *gulê* bi *can* û *ruh* *halxweş* dibî

---

³⁴²⁹ **Hêlîya dil:** Neynika dil

³⁴³⁰ **Rahê heq:** Riya rast, riya Xwedê

³⁴³¹ **Kela:** Keliya

³⁴³² **Şahê napeyda:** Mebest jê Xwedê ye.

53.

Bayê li bağê gul dixê bela dike bêhna gulan

Digîne wî kesî wî ra nêzê gulan borîn dibî

54.

Pêşyê bizane gul çî ye bigire bêhn bikey bi poz

Bibêje yan bîra bîne`b dev û dilan kêfxweş dibî

55.

Xudênenasê korbîdil bigije wî `inayetek³⁴³³

Di `alema me`naye da dest da bi çav û nas dibî

56.

Tîne ziman bi tesbîhan gîçik³⁴³⁴ `inayeta Xudê

Mîna gulistan û çîmen agir ji can ra dost dibî

57.

Bixaze Xîdrê şad dike bi gîştina ava heyat

Serek û pêşûwayê wek Sikender nabîna dibî

58.

Bêhna gula Hîcazê ta Selman li Fursê³⁴³⁵ mest dike

Welê Ebû Cehl³⁴³⁶ û Lebîd³⁴³⁷ bêhis dibî dilkor dibî

59.

Xudê bixaze xag³⁴³⁸ û xam³⁴³⁹ digijîne giştî û xaş³⁴⁴⁰

Bi emrê wî giştî û xaş her weku xag û xam dibî

60.

Vîyan ra pur mişal hene welê beyan kin tê bizan

Derê kemalatan hemî bi destê Yezdan vedibî

61.

Yara heval giştin û çûn dost û nigaran³⁴⁴¹ ez tenê

Xag mame mewsim borî çû halê me xagan çer dibî

62.

---

³⁴³³ **Inayet:** Alîkirin, arîkarî

³⁴³⁴ **Gîçik:** Xîçên biçûk, kevirên biçûk

³⁴³⁵ **Furs:** Dewletê Farisan, Îran. Li vir qala Selmanê Farisî dike.

³⁴³⁶ **Ebû Cehl:** Apê Hz. Muhammed (asw.) e. (bnr. 63/9)

³⁴³⁷ **Lebîd:** Me tespît nekir.

³⁴³⁸ **Xag:** Negihîştî, kal

³⁴³⁹ **Xam:** Negihîştî, beredayî, nebaş, nerind

³⁴⁴⁰ **Xaş:** Rind, spehî, baş

³⁴⁴¹ **Nigar:** Dilber, yar, evîn

Hêvî me hey ji te nigar, berde nezerkî serme da

Ji bo nemînin îstûxar bi muhtacan îkram dibî

63.

Çendan me hey sûc û gune, li hêvîya lufta we ne

Muhtacê in‘ama³⁴⁴² we ne, qencî bi yê wek me dibî

64.

Bêhed neçar³⁴⁴³ in em bi mal, tim îstûxar in em bi hal

Bil hezkirina te me ra cihanê da heram dibî

65.

Dil me girêdaye bi te tenê dixazin em ji te

Dest ve bikem ber geyrê te mirin me ra wacib dibî

66.

Welê Xudanasê bi çav dema were ser bêhn ji bag

Ji feyz û nûr û nisbetê ji geyrê heq cuda dibî

67.

Weya bi dil bîr bîne heq, weya bi dev bibêje Reb

Wek teyrê niv serjêkirî li cî hilpirtikî dibî

68.

Lewra bi dil dîye³⁴⁴⁴ cemal³⁴⁴⁵ bi ruh dîye lezzeta hal

Ji feyzê ra bûye delav tê da mîna çem rê dibî

69.

Kerwanê heqçûyan mudam ji ve dixin bi şubh³⁴⁴⁶ û şam³⁴⁴⁷

Tije dikin şed tas û cam kêfa dilan pê xweş dibî

70.

Dide qimek şed lezzetê li ruh zêde ket mehbete

Şukur îro bêhna me tê ku dil bi feyzê coş dibî

71.

Lew fir didim û datînim, lew radibim û rûdinim

Bilind dibim û nimz dibim, bi dostê dil rûgeş dibî

72.

---

³⁴⁴² **In‘am**: Nîmet

³⁴⁴³ **Neçar**: Xizan, jar, feqîr

³⁴⁴⁴ **Dîye**: Dîtiye

³⁴⁴⁵ **Cemal**: Rindahî, bedewî, spehîti

³⁴⁴⁶ **Şubh**: Sibe

³⁴⁴⁷ **Şam**: Êvar

Yek demekê ser hâlekê nikarim ez bikem sukûn³⁴⁴⁸

Lewra dilê cilwe lê da wek mewsiman de geş dibî

73.

Geh nar û nûr e havîn e, wek tennûr e dil bi tîn e

Geh wek zivistanê diçe dicemide û sar dibî

74.

Geh wek beharê rûken e, bi sosin û gul û gihan

Geh wek payîza malmîrat rûgirtî û 'ekrût³⁴⁴⁹ dibî

75.

Zemîn yek e welê bi gor zeman guhertin çêdibî

Dil jî yek e welê bi gor tecellîyan xuy³⁴⁵⁰ hal dibî

76.

Hezaran hene bêhnê xweş jê ra xu hazir kin eman

Di gotina pîrê mezin meal in ev derbaz dibî

77.

Wuşay fuyûdatê³⁴⁵¹ Xuda her dem mîna baranê tîn

Lêkin hinik deman da feyż wek tavîyê zêdetir dibî

78.

Meqşed bilind î ey merov, bi mûm û find î ey merov

Nenitirînî³⁴⁵² wan deman ji pisîkê kêmtir³⁴⁵³ dibî

79.

Dibînî dem bi dem pisîk di qula mişk çav dike dîk³⁴⁵⁴

Piştî zemanekê dirêj l' nêçîra xu suwar dibî

80.

Eger tu çavnêr bî mudam zemanê xu tewş rê nekey

Rojek bi feyżê wek gula ber rûgeş û rûken dibî

81.

Ya Rebbî hal bi te xweş e bikey neşîb ji bo me ra

Bi hâlê tu razî bibî bi wî dilê me şad dibî

---

³⁴⁴⁸ **Sukûn:** Sekn, tebat

³⁴⁴⁹ **'Ekrût:** Rûpîs, rûnexweş, rûtehl

³⁴⁵⁰ **Xwey:** Xwedî

³⁴⁵¹ **Fuyûdat:** Feyz û bereket

³⁴⁵² **Nenitirîn:** Neyînîya lêkera nitirandin e. Nitirandin, lê nihêrtin, çavnêrî kirin, raçav kirin

³⁴⁵³ **Kêmtir:** Kêmtir, nizimtir

³⁴⁵⁴ **Dîk:** Rasterast

82.

Çirûskî nûra dil dîsa ronî bû pêşber dil cihan
Di behra feyz û nisbetê wek yehmûtan³⁴⁵⁵ dil noq dibî

83.

Hezîn mekey êdî were ji kuncê tarî bidere³⁴⁵⁶
'Alem seraser fener e ku da biçî dil ronî bî

141.

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1.

Ehmeda!³⁴⁵⁷ sulţanê "lewlake"³⁴⁵⁸ tu yî
Ehmeda! meqşûd bi "yu'fike"³⁴⁵⁹ tu yî

2.

Em gunehkar in umîdwar in ji te
Bo me jaran şafi³⁴⁶⁰ û hêvî tu yî

3.

Dûrî mane em ji yar û wargehan
Ji dûrê rêwenda ra çare tu yî

4.

Dil birîndar im fenaçal im îro
Dermanê derdê dil û luqman tu yî

5.

Teyhê³⁴⁶¹ da mat bûne mane bê hewar
Matê³⁴⁶² teyhê ra hewar munci³⁴⁶³ tu yî

6.

Şed hezar luqman werin beyhûde ye

³⁴⁵⁵ **Yehmût:** Navê hut, mûrekkep baligi

³⁴⁵⁶ **Bidere:** Derkeve, derê

³⁴⁵⁷ **Ehmeda:** Ey Ehmed (saw). Li vir nîda heye.

³⁴⁵⁸ **Lewlake:** Ger tu nebûyayî. (Îşareta hedîsa qûdsî dike, bnr. 1/13)

³⁴⁵⁹ **Yu'fike:** Dê bide te. Îşareta vê ayetê dike:

(وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى)

Xwedayê te (li axiretê) dê bide te û tu dê razî bibî. (Ed-Duha: 93/5)

³⁴⁶⁰ **Şafi:** Ew kesê ku şefa'atê dike, şefa'etker

³⁴⁶¹ **Teyh:** Çol, çolistan

³⁴⁶² **Mat:** Ewê ku mat maye, heyiriye, şaş maye û li cihê xwe sekiniye

³⁴⁶³ **Munci:** Xilasker, rizgarker

Ji birînê dil ra her duxtor tu yî

7.

Şed hezar rehber werin bê fayde ye

Matê teyhê ra tenê rêzan tu yî

8.

Dil di çola vê dinê da mat bûye

Wenda kirye rahê heq³⁴⁶⁴ zana tu yî

9.

Ger nekî pursê li me ey canê can

Dê çi bit halê me feryadres³⁴⁶⁵ tu yî

10.

Dil di deryaya gunehan da îro

Nêze gerq be qebtanê derya tu yî

11.

Ûofana axir zeman e rabûye

Geştî Îslam e, Nûhê qebtan tu yî

12.

Van musulmanan bigire tev li xu

Vê tofanê ra rehaker³⁴⁶⁶ her tu yî

13.

Dil ji pas û jengê nay paqîş kirin

Jenga dil ra her tenê mañî³⁴⁶⁷ tu yî

14.

Dil ji ‘eşqê ra firaq³⁴⁶⁸ e Emceda!³⁴⁶⁹

‘Aşiq e dil me ‘şûqê dilber tu yî

15.

Girtîye nûr û huda³⁴⁷⁰ te dil xu da

Çavnêrê dil be şefî³⁴⁷¹ hadî³⁴⁷² tu yî

---

³⁴⁶⁴ **Rahê heq:** Riya rast

³⁴⁶⁵ **Feryadres:** Alîkar, destyar, destkeş

³⁴⁶⁶ **Rehaker:** Xilasker, rizgarker

³⁴⁶⁷ **Mañî:** Ew ê ku jengê rêş dike, rêşker, paqijker

³⁴⁶⁸ **Firaq:** Aman, tas

³⁴⁶⁹ **Emceda:** Yek ji wan navên Hz. Pêxember e ku wateya wê; pak, paqij

³⁴⁷⁰ **Huda:** Hidayet, di riya rast de çûyîn

³⁴⁷¹ **Şefî:** Ewê ku şefa‘etê dike

³⁴⁷² **Hadî:** Ew kesê ku riya hîdayetê

16.

Suwarê bûraq hevalê Cebraîl
Di bilindbûna semayê da tu yî

17.

Bîstekî da çûyî gîştî lamekan³⁴⁷³
Pehlewanê qabê qewseynê tu yî

18.

Cebraîl yek movikî pêş da neçû
Her kesî ra heye heç, bêhed tu yî

19.

Pê diket wek mûmê pêş da bata³⁴⁷⁴ ew
Ji meqamê qurbê³⁴⁷⁵ ra babet³⁴⁷⁶ tu yî

20.

Pê diket ji heybet û 'eşq û nûrê
Her tecellî ra tehemmulker tu yî

21.

Canê te wek navê te bûye heval
Ji Xuda ra şahê şehbazan³⁴⁷⁷ tu yî

22.

Dil bi 'eşqê tim dibilqê Ehedda!
Me'şûqa dil herdu dunyan da tu yî

23.

Gîştina te gîştina heq e bi xu
Pêşwayê fanîyan heq da tu yî

24.

Destê heq ser destê wan e gotîye³⁴⁷⁸
Xaliqê jorîn mubayî³⁴⁷⁹ jî tu yî

25.

---

³⁴⁷³ **Lamekan**: Bêmekan, bê cih û war

³⁴⁷⁴ **Bata**: Bihata

³⁴⁷⁵ **Qurb**: Nêzikahî, (li vir qala di şeva mîracê de nêzikbûna Xwedê dike. Bnr. Qabê Qewseyn)

³⁴⁷⁶ **Babet**: Layiq, şayeste

³⁴⁷⁷ **Şebaz**: Şahê bazan

³⁴⁷⁸ Îşareta vê ayetê dike:

(بِذُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ)

Destê Xwedê li ser destên wan e. (Fetih: 48/10)

³⁴⁷⁹ **Mubayî**: Ew kesê ku bey'atê dike, bawer dike

“Mare meyte iz remeyte”³⁴⁸⁰ gotîye

Wî Xudayê pak û avêhtî tu yî

26.

Çi bixazî her Xuda pêk tîne wî

Bêguman lewra Hebîbu`llah³⁴⁸¹ tu yî

27.

Pur bilind e qedrê te cem Rebbê te

Yê ber avan da ma roj boy wî tu yî

28.

Pur ‘ezîz û dilber î cem Rebbê xu

Yê ku bo wî bû du ker hîv tek tu yî

29.

Wek te dûrbîn kes nehatîye dunê

Ji Hicazê, Furs û Rom dîyî tu yî

30.

‘Eskerê Mûsa ji kevir av vexar

Yê ji nav tilyan diza av tek tu yî

31.

Vedixar ‘eskerê Îslamê ji wê

Ava şîrîn çeşmeyê heywan³⁴⁸² tu yî

32.

Lew hevalê te ra maye nav û deng

Serwerê kerwanê heqrewan³⁴⁸³ tu yî

33.

Mirîyê goran bi ‘Îsa sağ dibûn

Yê koka xûrmê li ser nala³⁴⁸⁴ tu yî

34.

Destê Dawud³⁴⁸⁵ da mîna mûm bû hesin

---

³⁴⁸⁰ Îşareta vê ayetê dike:

(وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى)

Te ne avêt, belê Xwedê ew avêt. (Enfal: 8/17)

³⁴⁸¹ **Hebîbu`llah**: Mebest jê Hz. Muhemmed (saw.) e.

³⁴⁸² **Çeşmeyê heywan**: Kaniya jiyanê, ava heyatê

³⁴⁸³ **Heqrewan**: Ewê ku di riya heq de diçe

³⁴⁸⁴ **Nal**: Dinaliya, zarezar dikir

³⁴⁸⁵ **Dawûd**: Hz. Dawûd (as.). Yek ji wan pêxemberên mezin e ku navê wî di Quranê de dibore. Hem pêxember hem jî padîşah bû. Ji nîşê Hz. Ye`qûb (as.) û bavê Hz. Silêman (as.) e. Li bajarê Qudsê bû, jiya û mir.

Yê gîçikan dest da tesbîh kir tu yî

35.

Piçûkî da 'Îsa mijûl bû welê

Yê bi secde hate dunyayê tu yî

36.

“Înnî la uhibbu`l-afilîn”³⁴⁸⁶ digot

Xelîlê Rehman,³⁴⁸⁷ jê ra mefxer³⁴⁸⁸ tu yî

37.

Piştî mezin bû êdî bû berkemal

Yê bi tewhîd hate dunyayê tu yî

38.

Ku tu peyğember bûy hêj Adem nebû

Yê hebû berya hemîkan da tu yî

39.

Hey(e)wanê bê ziman bûne te ra

Şahid lewra rehmeta 'alem tu yî

40.

Zulma Furs û Romê 'alem dihejand

Yê ku 'edl³⁴⁸⁹ û xweşikî anî tu yî

41.

Merovê bê suc bi xweşî gor dibûn

Yê ku ew 'adeta rakir her tu yî

42.

'Alemê şaş kirî bo rahê Xudê

Rehberê bal rahê heq cana tu yî

43.

Her se 'adet hat bi şandina te ra

Rehmet û mehdî û şahid her tu yî

Yek ji wan mu'cîzeyên wî ew bû ku hesin di destê wî de wek hevîrê dikete her şiklî. Li vir qala wê mu'cîzeyên dike.

³⁴⁸⁶ Ez ew ê ku diçe ava hez nakim. Îşareta vê ayetê dike:

(فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ)

Çi dema tarîtiya şevê ser Îbrahîm nixumand, wî stêrek dît û got: Rebê min ev e. Çi dema stêr çû ava, got: Ez ji yê diçe ava hez nakim. (En'am: 6/76)

³⁴⁸⁷ **Xelîlê Rehman:** Dostê Xwedê, ango Hz. Îbrahîm (as.)

³⁴⁸⁸ **Mefxer:** Ew kesê ku bi wî tê îftixarkirin, şanazî kirin

³⁴⁸⁹ **'Edl:** Dad, dadmendî

44.

Tu beşîr³⁴⁹⁰ î tu nezîr³⁴⁹¹ î Eħmeda!

Destegîrê herdu dunyayan tu yî

45.

Te kişand ji qewmê xu bêhed cefa

Lê ji wan ra dîsa xêrxaz her tu yî

46.

Feyza te ava kirî ‘alem hemî

Deryaya zanîn û nasîyê tu yî

47.

Bûne serwanekî³⁴⁹² devehan³⁴⁹³ bi te

Serek û wan ra mu‘ellim³⁴⁹⁴ her tu yî

48.

Kurd û Furs û Tirk û şerq³⁴⁹⁵ û ğerb³⁴⁹⁶ hemî

Nas kirin Xaliq bi wan nasker tu yî

49.

Serteser ‘alem bû ğerqê nûr û feyż

Roj û kanî, nûr û feyżê ra tu yî

50.

Baĝê ‘alem bi te xweş bûye emîn

Lewra ‘alem ra gul û bulbul tu yî

51.

Dil bi hatina te şaho! haşî bû³⁴⁹⁷

Zarokê dil ra şîr û şekir tu yî

52.

‘Alema ruħan bi te kêfxweş dibû

Lewra ruħan ra Zîn û Şîrîn tu yî

53.

‘Alema nefsan bi te paqîş dibû

---

³⁴⁹⁰ **Beşîr:** Ew ê ku ji mirovan re mizgîniya cennetê dide

³⁴⁹¹ **Nezîr:** Ew ê ku ji mirovan re tîrsa cehennemê dide

³⁴⁹² **Serwan:** Şivanê hêştiran

³⁴⁹³ **Deveh:** Hêştir, deve

³⁴⁹⁴ **Mu‘ellim:** Mamoste, fêrmend

³⁴⁹⁵ **Şerq:** Rojhilat

³⁴⁹⁶ **Ġerb:** Rojava

³⁴⁹⁷ **Haşî bû:** Tebitî, ker bû, sukût bû

Lewra nefsan ra qela û şeb tu yî

54.

‘Alema ‘eqlan bi te birreh³⁴⁹⁸ dibû

Lewra ‘eqlan ra hesan³⁴⁹⁹ û rûn tu yî

55.

Çilkekê weşfê te nadim bi tamam

Deryaya weşfê delal cana tu yî

56.

Tim hewes û hijmukarê³⁵⁰⁰ te ye dil

Bulbulê dil ra gula rûken tu yî

57.

Canfîdayê rîç û rahê te ye ruħ

Goyîna³⁵⁰¹ ruħ ra hedan îro tu yî

58.

Bengî me sermestê³⁵⁰² cama ‘eşqê³⁵⁰³ me

Me ‘şûqa min dilbera min her tu yî

59.

‘Aşiq im ‘eşqa te da dil fanî me

Sîperik³⁵⁰⁴ im nar³⁵⁰⁵ û nûra min tu yî

60.

Li belengaz û neçaran purs bikey

Qencîya muhtacê ra laîq tu yî

61.

Çi bixazim ez ji te şahê delal

Yê ji min çêtir dizane min tu yî

62.

Beyhûde tê xastina tişteki ji te

Şahê koşka dil da rûniştî tu yî

63.

---

³⁴⁹⁸ **Birreh:** Tûj

³⁴⁹⁹ **Hesan:** Kevirê ku bi das, tirpan û kêran tûj dikin, kevirê tûjkirinê

³⁵⁰⁰ **Hijmukar:** Evîndar, ‘aşiq

³⁵⁰¹ **Goyîn:** Çivîkek mîna kevokê ye ku hin herêman jê re dibêjin tivîlk an jî tivirg

³⁵⁰² **Sermest:** Serxweş

³⁵⁰³ **Cama ‘eşqê:** Şeraba ‘eşqê. meya evînê

³⁵⁰⁴ **Sîperik:** Pirpirok, minminîk, baperik

³⁵⁰⁵ **Nar:** Agir, ar

Tewş e bêjim xastina ruhê reben

Yê ku guh li nalîna ruh e tu yî

64.

Yek demê da li te bin şed şed selam

Tek di gorê da selam veger tu yî

65.

Axa wê gora mubarek nûr e tev

Lew di wê axa pîroz raza tu yî

66.

Asiman û erdê da nîne ji wê

Şûnekê çêtir di wê medfûn³⁵⁰⁶ tu yî

67.

Herdu hereman ra hey pur qudsîyet

Ku di wan da sakin û gerra tu yî

68.

Şed şukur lewra pîroz e dil îro

Sî şal e dil da muqîm³⁵⁰⁷ daîm tu yî³⁵⁰⁸

69.

Yê ku ‘erş³⁵⁰⁹ û kursîy³⁵¹⁰ û ‘alem nebû

Nûra wî dîtî kemala xu tu yî

70.

Yê ku Adem ax û avê da bû hêj

Bibû peyğember ji ‘alem ra tu yî³⁵¹¹

71.

Gerçî Adem bav e insan ra welê

Adem û ‘alem ra ‘illet³⁵¹² her tu yî

72.

---

³⁵⁰⁶ **Medfûn:** Ew kesê ku hatiye binaxkirin, çalkirin

³⁵⁰⁷ **Muqîm:** Ew ê ku îkamet dike, lê rûdinê, li wir bi cihbûye

³⁵⁰⁸ Dema ev malika hatibû nivîsîn Seydayê Mela Hezîn sî salî bû.

³⁵⁰⁹ **‘Erş:** Cihê qudreta Xwedê ye ku heft qat li ser asîman û kursiyê ye. ‘Alema maddeyê li wir diqede û ‘alema lamaddeyê li wir dest pê dike.

³⁵¹⁰ **Kursî:** Li asîmanê di qata nehê de ne. Di nav wê qata nehê de heşt qatên din jî hene. Lewh û qelem jî li wir in. (**Lewha:** Di gerdûnê de çî tişt qewimiye û dê biqewime li ser wê, bi qelemê hatiye nivîsandin. Xwedê cara yekem wan lewh û qelemê afirandiye. **Qelem:** Di wê lewhayê de dê çî biqewime, hemî nivîsandiye.)

³⁵¹¹ Îşareta vê hedîsê dike: Adem hêj di navbeyna ruh û cesedê de bû ku ez pêxember bûm. (Tirmizî, Menaqib, 1)

³⁵¹² **‘Illet:** Sedem

Nerm î wek sosinê bêhn xweş wek gul î

Ji xûyê baş ra mutemmim³⁵¹³ her tu yî

73.

Hatina te rehmet e bo ‘aleman

Heqrewan³⁵¹⁴ ra rehber û rêzan tu yî³⁵¹⁵

74.

Tarîya kufrê bela bûye bi te

Ins û cinnan ra Xudênasker tu yî

75.

Şade nûr î sih nebû bo canê te

Yê ku ‘ewr şemsiyye jê ra her tu yî

76.

Der û hundûrê te paqîş wek zêr e

Yê ku mêşan nedidanî ser tu yî

77.

Tu tijeh nûr î bilind nav û temîz

Bi “elem neşreh”³⁵¹⁶ muxateb her tu yî

78.

Yê ku derzî hate dîtin bi nûra

Ruyê wî tarîyê da canê tu yî

79.

Nabîne nûra rûyê te qenc çikot³⁵¹⁷

Roja meşerê digel dîfî tu yî

80.

Dikeve canan hezar lertzîn û ta

Yê ku ummet jê ra derd e her tu yî

81.

---

³⁵¹³ **Mutemmim:** Yê ku kêmasiyan temam dike, temamker

Îşareta vê hedîsê dike: Ez ji bo ku exlaqê baş temam bikim, hatim şandin. (Îmam Malîk, Muwatta, Husnu‘l-Xulq, 8)

³⁵¹⁴ **Heqrewan:** Ew kesê ku di riya heq de diçe

³⁵¹⁵ Îşareta vê ayetê dike:

(وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ)

(Hey Muhemmed!) Me, tu ji temamê alemê re şand, bes da tu li ser wan bibî rehma û dilovanî. (Enbiya: 21/107)

³⁵¹⁶ Îşareta vê ayetê dike: أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

Erê ma me sînga te (resûlê min, ji bo ahkamên dîn) fireh nekir? (Eş-Şerh: 94/1)

³⁵¹⁷ **Çikot:** Tima, çavteng, kinos

Şed hezar ummet fidayê te bibin

Yê ku bo wê li ser erdê ye tu yî

82.

Ranakey hetta şefa'et nekî tu

Roja tirsê hêvîmeqbûl her tu yî

83.

Canê min cehana min fiday te bin

'Alemê da ji **Hezîn** ra bes tu yî

84.

Ya Resûlu`llah me yê dilkorê ra

Dest(i)keşê hêla heq da her tu yî

85.

Ya Resûlle`llah me yê nîvkuştî ra

Ji neyarê nefse rehaker³⁵¹⁸ tu yî

86.

Ya Resûlle`llah hêvî nîne me ra

Çareya bêçareyan îro tu yî

87.

Ya Resûlle`llah me wenda kirye rê

Ji gerîbê wenda ra hêvî tu yî

142.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Hilo ey xortê Îslamê çima wuşa perîşan î

Berê hukmê te carî bû ji Tuna³⁵¹⁹ hetta Turanî³⁵²⁰

2.

Berê wek şahîn û baz bûy neyarê te mîna çûk bûn

Îro bo çi wulo jar î di bin destê neyaran î

3.

³⁵¹⁸ **Rehaker:** Yê ku mirovan rizgar dike, xilasker, rizgarker

³⁵¹⁹ **Tuna:** Çemê Tunayê. Li Ewropayê duyemîn mezintirîn çem e.

³⁵²⁰ **Turan:** Bi giştî di parzemîna Asyayê de cihên ku tirk lê dijîn. Mebest "ji Tuna hetta Turan" ev e: ji rojavayê heta rojhilatê, seranserî dinyayê.

Berê te bikira dengek li duşman nedima regek
Ne didîta li henber xu te tu beþlek³⁵²¹ li meydani

4.

Çima îro nekarî yî mîna koran nebîna yî
Li henber duşmenê xu wek sêwî ji îstûxaran î

5.

Te ne war e ne dîyar e, te ne 'ilm e ne 'irfan e
Perîşanhal î tu mîna sêwîyê ber dîwaran î

6.

Li destê duşmen e te çav, dibêjî mal û halê wan
Eger xazyê bi wan bînî neyarê can û îman î

7.

Zemanek bê av û bê zad³⁵²² diçûy şehrayê da herbê
Te ra dihat qûma germa mîna agir, gulistanî

8.

Şikestî şûr qetayî çek³⁵²³ peya û xasî³⁵²⁴ û birçî
Dixista ref li neyaran bi îman û bi 'irfanî

9.

Çûyîna mal û mulk û zarok û can nedihat berçav
Tenê qeşd bo te ra xorto rizaya Xaliqê banî³⁵²⁵

10.

Di hêrsê da mîna şîr bûy di fikrê da mîna kêr bûy
Di qezyê³⁵²⁶ da mîna şêr bûy şifaya can û ruhan î

11.

Di zanîne mîna derya di xûyê xu mîna gul bûy
Hevalê xu ra tim rûken bi kêr bûy mîna baranî

12.

'Enînûr bûy dîtindûr bûy fikirkûr bûy mîna Camî³⁵²⁷
Zerînû³⁵²⁸ bûy vala tûr³⁵²⁹ bûy ji tirsan û ji îhsanî

---

³⁵²¹ **Beþlek:** Pehlewan

³⁵²² **Zad:** Xwarin

³⁵²³ **Çek:** Kinc, libas, cil

³⁵²⁴ **Xas:** Pêxas

³⁵²⁵ **Xaliqê banî:** Xwedayê Jorîn

³⁵²⁶ **Qezî:** Axaftin, peyîvandin, qisekirin

³⁵²⁷ **Camî:** Mewlana Camî. (bnr. 9/6)

13.

Îro çi hatîye ser te ji her karî şûva mayî³⁵³⁰

Îro çi bû bi te berxo, bi derd û kul û êşan î

14.

Ji te derdiketin zana û pehlewana û feylesof

Mîna Muhyîddîn³⁵³¹ û Se' dî³⁵³² mîna Xeldûn³⁵³³ û Xelkan³⁵³⁴ î

15.

Li ku ne Heyder³⁵³⁵ û Farûq,³⁵³⁶ Şelaḥuddîn³⁵³⁷ û Fatîḥ³⁵³⁸ kan

Li ku ne Romî³⁵³⁹ û Camî,³⁵⁴⁰ li ku ne Xalid³⁵⁴¹ û Xanî³⁵⁴²

16.

Kanê Farabî³⁵⁴³ û Sîna,³⁵⁴⁴ kanê Gezzalî³⁵⁴⁵ û Îqbal³⁵⁴⁶

Ebû Suûd³⁵⁴⁷ û Şêx 'Ebdûh,³⁵⁴⁸ Cemaleddîne Efganî³⁵⁴⁹ î

17.

Wuşa zât bûn ji te hatin cihanşumûl³⁵⁵⁰ bû navê wan

Bilind bû şûn û qedrê wan di 'eql û 'ilm û 'irfanî

18.

Çima xorto îro jar î, te da tiştê nake karî?

---

³⁵²⁸ **Zerînrû:** Rû zer, rûyê (ku ji tirsan) zer bûyî

³⁵²⁹ **Tûr:** Tûrik, kîs, torbe

³⁵³⁰ **Şûva mayî:** Şûnde mayî, para mayî

³⁵³¹ **Muhyî' d-dîn:** Îbnî Erebbî. (bnr. 50/4)

³⁵³² **Se' dî:** Se' dîdûnê Kaşxerî (bnr. 9/6)

³⁵³³ **Xeldûn:** Îbnî Xeldûn.

³⁵³⁴ **Xelkan:** Îbnî Xelkan

³⁵³⁵ **Heyder:** Hz. Elî. Xelîfeyê çaremîn.

³⁵³⁶ **Farûq:** Hz. Umer. Xelîfeyê duyemîn.

³⁵³⁷ **Şelaḥuddîn:** Selaheddîne Kurdî el- Eyyûbî.

³⁵³⁸ **Fatîḥ:** Fatîḥ Sultan Mehmed

³⁵³⁹ **Romî:** Mewlana Celaleddîn Romî. (bnr. 8/23)

³⁵⁴⁰ **Camî:** Mewlana Camî. (bnr. 9/6)

³⁵⁴¹ **Xalid:** Mewlana Xalidê Şehrezorî el-Kurdî. (bnr. 17/19)

³⁵⁴² **Xanî:** Necmeddîne Xanî. Xelîfê Mewlana Xalidê Şehrezorî. (bnr. 17/19)

³⁵⁴³ **Farabî:** Ebû Nasr Muhammed el- Farabî. (872-950 Şam) Alim, filozof, zanyar. Di dîroka Îslamê de mirovekî gelek girîng e. Kitêbên Aristo cardin wergerandine zimanê Erebbî. Li ser mentiq û felsefeyê de gelek pirtûk nivîsîne.

³⁵⁴⁴ **Sîna:** Îbnî Sîna. (bnr. 16/8)

³⁵⁴⁵ **Gezzalî:** Îmamê Xezalî. (bnr. 8/23)

³⁵⁴⁶ **Îqbal:** Muhammed Îqbal. (1877-1938). Alim, helbestvan, siyasetmedar û filozof. Ji Pakistanê ye. Bandoreke mezin li ser misilmanên Hindistanê kiriye

³⁵⁴⁷ **Ebû Suûd:** Alim. Eslê xwe ji Hekkariyê ye. Tefsîreke wî heye ku navê wê Muftê Seqeleyn e.

³⁵⁴⁸ **Şêx 'Ebdûh:** Şêx Muhammed Abduh. Alim, miftî û hizirmend. Ji kurdên Mîsrê ye.

³⁵⁴⁹ **Cemaleddîne Efganî:** Siyasetmedar, rojnamevan û aktîvîst (1838- 1897 Stenbol). Di sed sala 19. de yek ji pêşeng û parêzvanê modernîzma Îslamê bû. Bi fikrên xwe ve bandoreke mezin li ser gelek ramangêran Îslamî kirine.

³⁵⁵⁰ **Cihanşumûl:** (Navê wan) dinyayê wergirti

Fedî nakey *para* mayî ji her *hal* û ji her *şanî*

19.

Bi roj û *şev* bixûn xorto, ji *zanînê* bibe *derya*

Di *şen* 'et da here *pêş* da *dunê* da *bikey* gerranî

20.

Binêr xorto li *Qurana* *kelamê* *Xaliqê* *jorîn*

Bixûne *tefsîra* wê *cem* *melakî* *mîna* 'ummanî

21.

Bizan me'na *wê* ya *nazik* gerek me'qûl³⁵⁵¹ gerek *menqûl*³⁵⁵²

Binas *hukmê* *wê* yê *qudsî* bigir ji *feyza* *rebbanî*

22.

Di bin wan *herfê* *nûrîn* da heye *ruh* ra *hezar* *rahet*

Di nav wan *rêzê* *zerîn* da heye *dil* ra *hezar* *kanî*

23.

Ji *wê* *ava* *zelala* *lahûtî* *yek* *çilkekê* *dil* ra

Eger bibe *neşîb* *dê* *ew* *bibit* *deryaya* 'irfanî

24.

Ji me'nayê *dibe* *beherk* *tije* *durr* û *gewher*, *çawa*

Dibêje *feylesofê* 'alemê *Bismarkê* *Elmanî*?³⁵⁵³

25.

Dilê *lêdit* ji me'na *wî* *kelamê* *lahûtî* *surrek*³⁵⁵⁴

Dixemile *mîna* *zozan* bi *sosinê* *zerefşanî*³⁵⁵⁵

26.

Dû ra *binêre* *gotin* û *hedîsê* *Qaşidê* *ekber*³⁵⁵⁶

Xudayê *jor* *hemî* 'alem ji bo *xatîrê* *wî* *anî*

27.

Dibînit *reng* û *rûyê* *xweş* û *geş* *pê* *sosinê* *qelban*

Digîrin *hal* û *şe'n*³⁵⁵⁷ *jê* *digijin* *hidsê*³⁵⁵⁸ *wicdanî*

28.

³⁵⁵¹ **Me'qûl:** Ew tiştên ku li gorî hişê mirovan e, bi mentiq, mirov bi 'eqlê xwe dikare bibîne

³⁵⁵² **Menqûl:** Ew tiştên ku hatiye guhaztin/neqilkirin. Bi Quranê ji me re hatiye gotin.

³⁵⁵³ **Bismarkê Elmanî:** Yekemîn serokwezîrê Împaratoriya Elmanî. (1815-1898)

³⁵⁵⁴ **Sur:** Sir, raz, nepen

³⁵⁵⁵ **Zerefşan:** Kesê/tiştê zêran belav dike û davêje, zêravêj, zêrbelaker

³⁵⁵⁶ **Qaşidê ekber:** Qasidê mezin Hz. Muhammed (saw.)

³⁵⁵⁷ **Şe'n:** Hal, rewş

³⁵⁵⁸ **Hids:** Pêjn

Muḥemmed lêvrêjê hikmet, Muḥemmed waşilê³⁵⁵⁹ weḥdet³⁵⁶⁰

Muḥemmed rehberê ummet, Muḥemmed ra nîne şanî³⁵⁶¹

29.

Heçî zanîna hate der ji kanîya dilê Eḥmed³⁵⁶²

Heyata ruḥ bi wê çê bit çî hacet ava heywanî³⁵⁶³

30.

Heye nefsa birîndar ra di wan gotinê qudsî da

Hezaran merhem û derman çî ye şîretê luqmanî

31.

Xelaşa herdu dunyayan di wan gotinê nûrîn e

Pêxe luks û fener bo xu li pey wan her hetta kanî³⁵⁶⁴

32.

Binêre tarîxa bavan bi çî pêş da çûne ew qenc

Bigire ‘ibretê bo xu ji wê tarîxa nûranî

33.

Ku wê tarîxa pîroz da hezaran deşt û zozan hey

Gerîna lê nêrîna lê dide te zewqa ruḥanî

34.

Bi vanan tu dibî gêrnas³⁵⁶⁵ bi vanan tu dibî mêrxas

Bi vanan tu dibî şah û cihanê da ḥukumranî

35.

Bixûne tim bixûne tim bixûne tim bixûne tim

Bibe zana bibe zana bibe zana mîna Xanî³⁵⁶⁶

36.

Dilo xazî dilo xazî, bi wan nûrîn dilê zana

Qewî qenc in qewî qenc in, li cem wî Xaliqê banî

37.

Bes e xorto mebe gafil, biçûkê xu mehêl cahêl

Bi xandinê bûne kamil, mîna Îmamê Rebbanî³⁵⁶⁷

³⁵⁵⁹ **Waşil:** Ewê ku digihe, bi dest dixê

³⁵⁶⁰ **Weḥdet:** Yekitî û tenêtiya Xwedê

³⁵⁶¹ **Şanî:** Duyemîn, dudu

³⁵⁶² **Eḥmed:** Yek ji navên Hz. Muhammed (saw.) e

³⁵⁶³ **Ava heywanî:** Ava jiyane, ava heyatê

³⁵⁶⁴ **Kanî:** Dikanî, dikarî

³⁵⁶⁵ **Gêrnas:** ‘Egît, mêrxas

³⁵⁶⁶ **Xanî:** Şêx Ehmedê Xanî

38.

Hilo ey xortên Îslamê vekin çavan binêrin kûr
Li hev xin fikr û karînê bibin yek can di cihanî

39.

Çêkin qelbê neyaran da hezaran tirs û lerzînê
Bi yekbûna xu ya pola ji qirşûnê mîna xanî³⁵⁶⁸

40.

Ilahî ente meqşûdî we riçauke meşlûbî³⁵⁶⁹
Mede **Husnî** bi dûrbûna ji zatê xu perîşanî

41.

Bikey ya Reb wî nûrîndil,³⁵⁷⁰ bikey ya Reb wî şûrîn 'eql³⁵⁷¹
Bikey gotinê wî nafi³⁵⁷² mîna barana nîsanî

42.

Me hêvî hey ji rehma te nekey mehrûm ji lufta xu
Hezîn û nas û dostê wî ku tu deryaya îhsan î

43.

Ezel da tu'y ebed da tu'y, di dil da tu'y bi ruh ra tu'y
Hêvîya bêhêvîyan tu'y, di vê cihana yabanî³⁵⁷³

143.³⁵⁷⁴

mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - -

1.

Hewar û şed hewar carî

Kevir û kuç li me barî

Li me roj bû şeva tarî

Te rişlet kir³⁵⁷⁵ ji dunyayê

---

³⁵⁶⁷ **Îmamê Rebbanî**: Alim, muceddîd, mutesewif û şêxê Neqşîbendiyye. Li Hîndistanê di navbera salên 1564 û 1624'an de jiyaye.

³⁵⁶⁸ **Xanî**: Mal, avahî

³⁵⁶⁹ Ya Rebbî! Tu armanca min î, qayîlbûna te xwestina min e.

³⁵⁷⁰ **Nûrîndil**: Dilê bi nûrê tijî bûye, dilê bi nûr

³⁵⁷¹ **Şûrîn 'eql**: Ew 'eqlê ku mîna şûrê bireh û tûj, ango jîr û biheş

³⁵⁷² **Nafi**: Bikêr, bifeyde, bisûd

³⁵⁷³ **Yaban**: Çol, çolistan

³⁵⁷⁴ Ev qesîde di wefata Şêx 'Izzedînê Xeznayê de hatiye gotin.

³⁵⁷⁵ **Rişlet kir**: Çûyîn, koçkirin, barkirin û çûyîn

2.

Ji dunyayê te rişlet kir
Qiyamet te li me rakir
Li me cerg³⁵⁷⁶ û hunav ker kir
Te rişlet kir ji dunyayê

3.

Te hicret kir ji dunyayê
Bûyî mêhvan li ‘uqbayê³⁵⁷⁷
Bê te şebra me qeş nayê
Te rişlet kir ji dunyayê

4.

Digerrim lê te nabînim
Şev û rojan bi nalîn im
Ji boy te serxoş û dîn im
Te rişlet kir ji dunyayê

5.

‘Izzuddînê³⁵⁷⁸ şîrîn rabû
Ji ber çavê me wenda bû
Giran derdekî peyda bû
Te rişlet kir ji dunyayê

6.

Şev û rojan bi lorîn in
Mîna baran dibarînin
Ji çavan hêstirê xwîn in
Te rişlet kir ji dunyayê

7.

Çiqas çavan digerrînim
Li dîwanê te nabînim
Xerabhal im cigerxwîn im
Te rişlet kir ji dunyayê

8.

---

³⁵⁷⁶ **Cerg:** Ceger, kezeb

³⁵⁷⁷ **‘Uqba:** Axiret

³⁵⁷⁸ **‘Izzuddîn:** Şêx Îzzeddînê Xezna. (8/16)

Dîn û dûr bûm ji weşla³⁵⁷⁹ te

Birînkûr bûm ji hecra³⁵⁸⁰ te

Şewat pir bûm ji 'işqa te

Te rişlet kir ji dunyayê

9.

Çima îro xuya nakî

Ġem û derdan bela nakî

Birînê dil dewa nakî

Te rişlet kir ji dunyayê

10.

Were cana binêre ca

Çi agir hilbûye dil da

Dîtin maye di heşrê da

Te rişlet kir ji dunyayê

11.

Murîd tev dilkul û gemgîn

Ji hecra şahê 'Izzuddîn

Ji qetana rûyê nûrîn

Te rişlet kir ji dunyayê

12.

Mela û feqîyê dilber

Mirîd û şofîyê rengzer

Hemî man bêxudî`w bêser

Te rişlet kir ji dunyayê

13.

Di 'ilmê da gelek kûr bûy

Di fikrê da gelek dûr bûy

Seraser hikmet û nûr bûy

Te rişlet kir ji dunyayê

14.

Mîna şêr bûy di karînê

Mîna şûr bûy di birrînê

---

³⁵⁷⁹ **Weşl:** Gihîştin, gihan

³⁵⁸⁰ **Hecr:** Cudabûn, veqetan, dûrketin

Mîna şîr bûy di xweşbûnê

Te rişlet kir ji dunyayê

15.

Xudanê Medresa Şorîn³⁵⁸¹

Xudanê gotinê şîrîn

Xudanê şuhbeta narîn

Te rişlet kir ji dunyayê

16.

Sitûna dîne Îslamê

Çira Cezîre û Şamê

Kemilîn³⁵⁸² pê gelek ‘amê³⁵⁸³

Te rişlet kir ji dunyayê

17.

Ji Aşîtan³⁵⁸⁴ hetta Torî³⁵⁸⁵

Gelek meşran³⁵⁸⁶ gelek xurî³⁵⁸⁷

Hatin te ‘zîye³⁵⁸⁸ tev gîrî

Te rişlet kir ji dunyayê

18.

Gelek bajarî û gundî

‘Ereb, rom û ‘ecem, kurdî

Bûne dilkul bi vî derdî

Te rişlet kir ji dunyayê

19.

Ji Bîngol û Sişenbolê

Gelek dîn bûn ketin çolê

Bûne wek Mecnûnê Leylê

Te rişlet kir ji dunyayê

20.

---

³⁵⁸¹ **Medresa Şorîn:** Diwarên medresa Şêxê Xezneyan a li Tilme’rûfê bi kevirên sor ve hatine avakirin. Ji ber vê yekê, qesda şa‘ir li vir ne Medrasa Sor a Melayê Cizîrî ye.

³⁵⁸² **Kemilîn:** Gihîştin, kamîlbûn

³⁵⁸³ **‘Am:** Piranî gel, giştî, gelemperî

³⁵⁸⁴ **Aşîtan:** Navê herêma ku ji derûdora bajarê Qamişloyê dest pê dibe û hetanî li Amûdê diçe.

³⁵⁸⁵ **Tor:** Tûrabdîn. Navê herêmê ye ku Mêrdîn, Êlih, Botan û Mîdyad dikeve nav wê.

³⁵⁸⁶ **Meşran:** Keşîşên mezin

³⁵⁸⁷ **Xur:** Keşîş

³⁵⁸⁸ **Te ‘zîye:** Şîn

Xuda yarê te be rehber
Beheşt warê te be dilber
Beşîr³⁵⁸⁹ carê³⁵⁹⁰ te be serwer
Te rişlet kir ji dunyayê

21.

Ĥezîn hoy hoy diket hey hey
Ji ber janê wî ye wey wey
‘Izzuddîn nabîne ew qey
Te rişlet kir ji dunyayê

22.

Şukur îro Muħemmed³⁵⁹¹ ma
Li dewsa şîrîne Xezna
Ji piştî wesyeta wî ra
Te rişlet kir ji dunyayê

23.

Qesem bi`llah³⁵⁹² xilaf³⁵⁹³ nakin
Ji emrê te xira nakin
Welew ku canê me qeş kin
Te rişlet kir ji dunyayê

144.³⁵⁹⁴

mefa‘îlun / mefa‘îlun

Hezec + - - - / + - - -

1.

‘Izzuddîne şîrîn kanê
Delala gemrevîn kanê
Hedana³⁵⁹⁵ dilhezîn³⁵⁹⁶ kanê
Hewar e bazê Xeznayê

2.

---

³⁵⁸⁹ **Beşîr**: Ew kesê ku mizgîniya cennetê dide. Li vir mebest Hz. Pêxember (saw.) e.

³⁵⁹⁰ **Car**: Cîran, cînar

³⁵⁹¹ **Muħammed**: Şêx Muhammed Me’sûmê Xezna. (bnr. 71/6)

³⁵⁹² **Qesem bi`l-lah**: Bi navê Xwedê sond dixwim

³⁵⁹³ **Xilaf**: Dij, dijberî

³⁵⁹⁴ Ev qesîde di wefata Şêx ‘Izzeddîne Xeznayê de hatiye gotin. (H.)

³⁵⁹⁵ **Hedan**: Aram, sebr, tebat

³⁵⁹⁶ **Dilhezîn**: Dil bi xem

Dila ra ew çi luqman bû
Kulan ra ew çi derman bû
Cihanê ra çi sultân bû
Hewar e bazê Xeznayê

3.

Bi wî şer³⁵⁹⁷ û terîq³⁵⁹⁸ hey bûn
Bi wî menzilê dûr tey bûn³⁵⁹⁹
Bi wî dağ û birîn key bûn³⁶⁰⁰
Hewar e bazê Xeznayê

4.

Dilo rabe ku êvar e
Nexape pê dunê war e
Qetana dostê dişwar e
Hewar e bazê Xeznayê

5.

Gula Belx û Buharayê
Sirra Norşîn û Geydayê
Celisê³⁶⁰¹ texta Xeznayê
Hewar e bazê Xeznayê

6.

Ji dunyayê te rişlet kir³⁶⁰²
Li me can û cesed zer kir
Çi agir te di dil hilkir
Hewar e bazê Xeznayê

7.

Gelek mest in gelek jar in
Mîna sêwî sitûxar in
Ji hicranê³⁶⁰³ elemdar in
Hewar e bazê Xeznayê

---

³⁵⁹⁷ **Şer'**: Şerî'et, dîn

³⁵⁹⁸ **Terîq**: Terîqet, ew rîya ku mirovan digihîne Xwedê

³⁵⁹⁹ **Tey bûn**: Kurt bûn, zû rapêçiya, zû zû buhûrî

³⁶⁰⁰ **Key bûn**: Kelîn, başbûn, qencbûn

³⁶⁰¹ **Celis**: Yê ku li ser textê rûdinê

³⁶⁰² **Rihlet kir**: Çûyîn, koçkirin, barkirin û çûyîn

³⁶⁰³ **Hicran**: Cudabûn, firqet, êş û derdê cudabûnê

8.

Gelo tê rojekî dîsa
Dibînim tê *da* Belqîsa³⁶⁰⁴
Dibit min ra nefes'îsa³⁶⁰⁵
Hewar e bazê Xeznayê

9.

Weya wuha dimînim hey
Bi ah û derd û dağ û key³⁶⁰⁶
Dilorînim bi mislê³⁶⁰⁷ ney
Hewar e bazê Xeznayê

10.

Gelo bağê dilan î tu?
Şîrînsahê cihan î tu?
Me ra 'ewn³⁶⁰⁸ û eman bûy tu
Hewar e bazê Xeznayê

11.

Çima îro tu deng nakî
Li mehcûran³⁶⁰⁹ sûal nakî
Birînê kûr de ranakî
Hewar e bazê Xeznayê

12.

Hewar û şed hewar îro
Keremkar û medar³⁶¹⁰ îro
Ji nîv me çû bigar³⁶¹¹ îro
Hewar e bazê Xeznayê

---

³⁶⁰⁴ **Belqîs:** Li Yemenê melîkeyê Sebayê. Hz. Sileyman ew gazî riya rast kir û dawiyê de bi wê re zewicî. (bnr. Onay, *b.n.*, r. 90.)

³⁶⁰⁵ **Nefes'îsa:** Nefes/bêhna wî wek ya Hz. 'Îsayê. Yek ji wan mu'cîzeyên Hz. 'Îsa ew bû ku bi nefesa xwe mirîyan ji gorê radikir, sax dikir. Li vir qesda wê dike.

³⁶⁰⁶ **Dağ û key:** Birîna ku bi hesinê sorkirî tê çêkirin

³⁶⁰⁷ **Misl:** Wekî, mîna, fena, mîtanî

³⁶⁰⁸ **'Ewn:** Arîkarî

³⁶⁰⁹ **Mehcûr:** Ewê ku hatiye terikandin

³⁶¹⁰ **Medar:** Girêçk. Lê li vir wateya wê ev e, ew kesê ku bixwe li navêndê ye û mirovên din li dorê dizivire

³⁶¹¹ **Bigar:** Bilez, zû bi zû

mustef' ilun / mustef' ilun

Recez -- + - / -- + -

1.

Roj bû ji rojhelat veda

Nûr bû di reş qelbê me da

Mirmêlî³⁶¹² bû`d canê me da

‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

2.

Ey pepûka gaz û çiyar

Hîşyar bikey xew da çûyan

Derman ji boy dil kulbûyan

‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

3.

Îro birîndar im ji dil

Bi hêstir û bi çavê şil

Me ra heyat nîne ji bil

‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

4.

Ey bulbulê bagê irem

Hemdê Xuda key dem bi dem

Ê ku`j te ra kirye kerem

‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

5.

Ey dilbikulê çavbixûn

Rebenê jarê tev birîn

Hetta dikarî dest xu xîn

‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

6.

Nûr e ji qelbê tarî ra

Hesan³⁶¹³ e ‘eqlê kobû³⁶¹⁴ ra

³⁶¹² **Mirmêlî:** Alev, sobadan çikan alev, ferheng

³⁶¹³ **Hesan:** Kevirê ku bi das, tirpan û kêran tûj dikin, kevirê tûjkirinê

³⁶¹⁴ **Ko:** Ne bire, ne tûj

‘Îsa ye nefsa mirî ra
‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

7.

Ey şalûlê bagê cema³⁶¹⁵
Xweş xweş bixûne pir delal
Ê ku`j te ra dibit heval
‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

8.
Wer meclisa van dilberan
Van dil bi ‘işqê ve kelan
Zêde dibit bi van deran
‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

9.

Gelek bedew û dilber in
Rebbanî ne xweş rehber in
Ji wan dilo heş digirin
‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

10.
Gelek bi tîn³⁶¹⁶ û şîrîn e,
Gelek xweş û gemrevîn e
Mizgîna dosta rastîn e,
‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

11.

Pir qenc dilan qela dike
Feyzê di wan da ro dike³⁶¹⁷
Tijî kemal û nûr dike
‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

12.

Xuşxuşê daran û gihan
Barrînê³⁶¹⁸ berxan û mihan
Wîlwîlê teyran û tûyan

---

³⁶¹⁵ **Bagê cema**: Baxê rindahiya Xwedê. Mebest jê bihişt e.

³⁶¹⁶ **Tîn**: Germ, germahî

³⁶¹⁷ **Ro dike**: Tijî dike, dadigire

³⁶¹⁸ **Barrîn**: Dengê ku ji bexê der tê. Wek mînak; ker dizîre, hesp dihîre û hwd.

‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

13.

Rindî û xemla şorgulan

Govend û reqşa bulbula

Derman û melhema dilan

‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

14.

Neqş û nigarê³⁶¹⁹ ‘alemê

Hezkirina Zîn û Memê

Tiştê ku nayê reqemê

‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

15.

Dilê ku lédabe tîrêj

Dimîne mest û kerr û gêj

Hey hey dilerze û dibêj

‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

16.

Bes key **Hezîn** vê şuhbetê

Êdî mebîne zehmetê

Te heş hebî besî te tê

‘Eşqa Xuda ‘eşqa Xuda

146.

mustef‘ilun / mustef‘ilun

Recez – – + – / – – + –

1.

Şerî‘eta Muħemmedî

Li erdê maye bêxudî

Rabû ji bin şerm û fedî

Hewar Xudê hewar Xudê

2.

Zanîna dîn kes ra nema

---

³⁶¹⁹ **Nigar:** Nexş, çîn

Li namûsê pirsîn nema
Tev xûyê pîs bûne xuya
Hewar Xudê hewar Xudê

3.

Xort û keçik mîna dewar
Nav hev *da* ne bê şerm û ‘ar
Kesek nabêj çi ye we kar
Hewar Xudê hewar Xudê

4.

Her roj dibînim zêzêlan
Lehî û şed rengê belan
Herzengan³⁶²⁰ nagirin ji wan
Hewar Xudê hewar Xudê

5.

Ûkumê Quranê rabûye
Îman gelek weza³⁶²¹ bûye
Karê piran şeytanî ye
Hewar Xudê hewar Xudê

6.

Ya Reb! Evanê heqnenas
Wan ra yek e her xam û xaş³⁶²²
Ji xu kirin derpî`w kiras
Hewar Xudê hewar Xudê

7.

Fisq û fucûr³⁶²³ ji hed derr e
Karê ewan qal û şerr e
Her kes ji dengê heq kerr e
Hewar Xudê hewar Xudê

8.

Heqq e ku şînê ket **Ûezîn**
Lewra birîn vebû di dîn

---

³⁶²⁰ **Herzeng:** Îbret

³⁶²¹ **Weza:** Qels, ze‘îf

³⁶²² **Xam û xaş:** Baş û nebaş, spehî û beredayî

³⁶²³ **Fisq û fucûr:** Ji riya Xwedê derketin, li dijî Xwedê serî hildan

Karê tevan derew û kîn
Hewar Xudê hewar Xudê

9.

Nayê bîra wanan mirin
Mîna hovê dilkevir in
Tev rêbirr û heramxuran
Hewar Xudê hewar Xudê
10.

Dînê Muhammed Muştefa
Zelalî û nûr û şefa
Em wî ra bûne bêwefa
Hewar Xudê hewar Xudê
11.

Hidayet û îman û nûr
Gelek ji qelban mane dûr
Lewra nemay xweşt`w huzûr
Hewar Xudê hewar Xudê
12.

Li cî hîştîn evanê gêj
Exlaq û rojî û nimêj
Lew bûne dilgîrç³⁶²⁴ û qirêj
Hewar Xudê hewar Xudê
13.

Dunya ji wan ra ye heval
Derd e ji wan ra milk û mal
Hîştin li cî dînê delal
Hewar Xudê hewar Xudê
14.

Ma nabînin dawî çî ye
Pîrîtî û nexweştî ye
Mirin û ax û zarî ye
Hewar Xudê hewar Xudê

---

³⁶²⁴ **Dilgîrç:** Biwêjeke kurdî ye, ango ew kesê ku dil bikîn, dilqirêj

15.

Gelî delalan veşerin
Xebatê kin tev bigerin
Hêla dînê xu da herin
Hewar Xudê hewar Xudê

16.

Eger biçê dîn û îman
Heyat dibe şade guman
Insan dibe wek hey(e)wan
Hewar Xudê hewar Xudê

17.

Heyata vê dunê bizan
Tarî û şêlû û dûman
Çiman mirin nade eman
Hewar Xudê hewar Xudê

147.

mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun / mustef`ilun

Recez - - + - / - - + - / - - + - / - - + -

1.

Ya Reb ji luţf û rehma xu me yê perîşan dûr nekî
Ji dîtina cemala xu me hijmekaran³⁶²⁵ kor nekî

2.

Her kar û barê merivan bi destê qudreta te ne
Çima ku qencîkar î tu, me`b karê me bê nûr nekî

3.

Jar û belengaz û feqîr, li hêvîya luţfa we ne
Bişîne bal me yê reben ji behra luţfê çilkekî

4.

Ezman û erd, ê ku di wan asarê³⁶²⁶ rehma te`y pîrr e
Comerdî karê te`y mudam bidey me hewcan piçekî

5.

³⁶²⁵ **Hijmekar**: Evîndar, dildar, dilketî

³⁶²⁶ **Asar**: Pirjimariya eserê ye. Eser, berhem

Neqş û nigarê³⁶²⁷ ‘alemê bilindî û nimzî bi te`y

Boy zanîn û nas kirinê ya Reb bidey me ‘eqlekî

6.

‘Alem seraser gerriqî di qencî û lufta te da

Ji xezneya ihsana xu bi me nîşan dey hindikî

7.

Çendan ku em xar in bi kar, Rehîm tenê te nas dikin

Ji vê delavê pir bi av, me ra neşîb key qimmekî³⁶²⁸

8.

Hezîn xar û aware³⁶²⁹ ye, ji karê xu şermende ye

Wî ra hêvî lufta we ye, ya Rebbî wî mehrûm nekî

148.

mefa`îlun / mefa`îlun / mefa`îlun / mefa`îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1.

Dilo rabe ku êvar e behara ‘umrê qenc borî

Dinê ne şênî³⁶³⁰ ye war e bi wê kêfxweş nebe gorî³⁶³¹

2.

Ma nabînî şûna konan cîyê kûz³⁶³² û kuçikê wan

Hemî mane xîp û xalî³⁶³³ bi tirs û dirrî û qarî³⁶³⁴

3.

Weha nabe weha nabe ji xewa gefletê rabe

Bilezîne`w biçê lewra ji kerwanan gelek dûrî

4.

Diyarbekr û Hezargol³⁶³⁵ û Mûşa dilber û Kurdistan

Hemî milkê te bin dîsa tu têr nabî tu nankor î

---

³⁶²⁷ **Nigar:** Nexş, çîn

³⁶²⁸ **Qimmek:** Qurtek, çengek, kulmek

³⁶²⁹ **Aware:** Beredayî, sêwak

³⁶³⁰ **Şênî:** Gund

³⁶³¹ **Gorî:** Qurbana te bim. Li vir bi wateya hîşarkirinê jî heye; qurbana te bim wisa neke!

³⁶³² **Kûz:** Dîzikên mezin, qûşxaneyên ji xwelî hatine çêkirin

³⁶³³ **Xîp û xalî:** Vikûvala, tipûtal

³⁶³⁴ **Qarî:** Navê gihayekê ye ku bejna wê 30-50 cm e, rengê pelên wê keskê vekirî ye û gihayeke bi kulîlk e.

bBi tirkî dana ayağî dibêjin.

³⁶³⁵ **Hezargol:** Bajarê Çewlik/Bîngol

5.

Dibînî wek xu sist û heqnenas û jar û aware

Li xu pirsê bikey zû zû fenaçal î birînkûr î

6.

Li zozan û çiya`w deştan li bajaran û tev gundan

Bigerre qenc dibe bînî³⁶³⁶ xu ra derman û dixtorî

7.

Hezîn dunya û ê wê da te ra milk bin nexape pê

Li ku ne Qeyşer³⁶³⁷ û Dara³⁶³⁸ li ku ne Qarûn³⁶³⁹ û Gûrî³⁶⁴⁰

149.

mustef`ilun / mustef`ilun

Recez -- + - / - - + -

1.

Bihara rengîn hatîye

Bi `eşqê ve dil kelîye

Ev kêf û dewran kî dîye³⁶⁴¹

Ha`b dûrîtî ha`b nêzîkî

2.

Neclê³⁶⁴² `ezîzê Eħmedî³⁶⁴³

Çavan bi mişlê³⁶⁴⁴ wî nedî

Bi wî dilan da serridî³⁶⁴⁵

Îman û dîn û bendekî³⁶⁴⁶

3.

Ey şah û salarê³⁶⁴⁷ cihan

---

³⁶³⁶ **Dibe bînî:** Dibe ku bibînî

³⁶³⁷ **Qeyşer:** Navê şahên Roma û Bizansê

³⁶³⁸ **Dara:** Navê serwerê dewleta Farisan a kevn

³⁶³⁹ **Qarûn:** Di dewra Hz. Mûsa de navê şahekî zehf dewlemend.

³⁶⁴⁰ **Gûrî:** Kerê kovî, zebra. Lê li vir mebest Behram e. Behram şahekî Îranê ye. Behram nêçîra gûran (kerên çolê/zebra) gelek hezdikir û gelek caran li pey gûran diçû. Rojekê li pey gûrekî diçe êdî qet venagere. Li her derî digerin lê ne gûrî dibînin ne jî Behram. (Pala, *b.n.*, r. 63.)

³⁶⁴¹ **Dîye:** Ditiye

³⁶⁴² **Necl:** Kur, lav

³⁶⁴³ **Eħmed:** Şêx Ehmedê Xezna. (bnr. 9/27)

³⁶⁴⁴ **Mişlê:** Wekî, fena, notanî, mîna

³⁶⁴⁵ **Serridî:** Seridîn, sinbilgirtin, silmgirêdan, ûşî zer bûyîn; gihîştin, kemilîn

³⁶⁴⁶ **Bendekî:** Bendehî, koletî

³⁶⁴⁷ **Salar:** Serek, pêşeng

Ey murşidê axir zeman
Ey destegîrê bê kesan
Li me *pirsê* key carekî

4.

Ey hêvîya bê hêvîyan
Dilan bide ber tavîyan
Bejan³⁶⁴⁸ bikey wek avîyan
Ji bo Xudê me bîr mekî

5.

Ya Reb çî derde ev dema
Şebr û hedana me nema
Ahîn û qîr karê min e
Îro mîna pepûkekî

6.

Li te birînê kûr hebin
Te ra meqşedên dûr hebin
Karê giranê zor hebin
Bighîne wî hewarekî

7.

Li te dipirse ew mezin
Ji te diçe derd û huzn
Heyat dibit bi te şîrîn
Dunê bit wek gulzarekî

8.

Kûlğanîya razan³⁶⁴⁹ tu yî
Şehînşahê³⁶⁵⁰ bazan tu yî
Wendan ra xweş rêzan tu yî
Me`j nêrînê mehrûm nekî

9.

Her qelban ra sultân î tu
Her êşê ra luqman î tu

---

³⁶⁴⁸ **Bej:** Reşahî, erd, erdê zuha û hişk

³⁶⁴⁹ **Kûlğanîya razan:** Gencîneya sirran

³⁶⁵⁰ **Şehînşah:** Şahê şahan, serokê şahan

Her derdê ra derman î tu
Birîndar im dermanekî

10.

Mewsim hebin behar tu yî
Kulîlk hebin gulnar³⁶⁵¹ tu yî
Zozan hebin gulzar³⁶⁵² tu yî
Di nêv gulan reyhanekî

11.

Serkarê alê Xeznewî
Kana kemala me'newî
Bişeyne³⁶⁵³ bal me ê reben
Ji 'ewra luţfê tîlpekî

12.

Tilme' rûfa nûrîna xweş
Wê da *serxoş* dibin bi heş
Ronî dibe her qelbê reş
Wê da bimînin bîstekî

13.

Sulţan Muħammed³⁶⁵⁴ e îro
Feyza wî bê hedd e îro
Ji dest xu bermede îro
Jê ra bibe xweş kolekî

**

---

³⁶⁵¹ **Gulnar:** Kulîlka hinarê

³⁶⁵² **Gulzar:** Gulistan, baxê gulan

³⁶⁵³ **Bişeyne:** Bişîne

³⁶⁵⁴ **Muħammed:** Şêx Muhemmed Me'sûmê Xezna. (bnr. 71/6)

ÇAVKANÎ

Pirtûk:

Adak, Abdurrahman: *Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasîk*, weş. Nûbihar, ç. 1., Stenbol 2013.

Aydemir, Yaşar & Çeltik, Halil: *Kafiyenin Şiiri Şiirin Kafiyesi –Divan Şiirinde Kafiyeye Hünerleri-*, weş. Kurgan Edebiyat, Ankara 2012.

Bateyî, Mela Huseynê: *Jiyan, Berhem û Helbestên Wî*, amd. M. Xalid Sadinî, weş. Nûbihar, Stenbol 2011.

Bateyî, Melayê: *Mewlûd*, amd. Huseyn Şemrexî, weş. Nûbihar, Stenbol 2011.

Bayezîdî, Mela Mehmûdê: *Adat û Rusûmatnameê Ekradiye*, amd. Jan Dost, weş. Nûbihar, Stenbol 2010.

Bayrak, Mehmet: *Kürtlere Vurulan Kelepçe: Şark Islahat Planı*, Özge Yayınları, Ankara 2009.

Mehwî, (Mele Mihemedê Mele Osmanê Belxî): *Dîwanî Mehwî*, latînîze. Newzad Hirorî, weş. Nefel, Stocholm 2007.

Cizîrî, Melayê: *Dîwan*, amd. Emîn Narozi, weş. Avesta, Stenbol 2012.

_____ : *Dîwan*, transkrîpsiyon Arîf Zêrevan, weş. Nefel, Stockholm 2004.

Çağlayan, Ercan: *Cumhuriyet'in Diyarbakır'da Kimlik İnşası (1923-1950)*, weş. İletişim, İstanbul 2014.

Çiçek, M. Halil: *Şark Medreselerinin Serencâmı*, weş. Beyan, İstanbul 2009.

Dilçin, Cem: *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, weş. Türk Dil Kurumu, Ankara 2013.

Durre, Evdurrahman: *Şerha Dîwana Ehmedê Xanî Felsefe û Jiyanê Wî*, weş. Keskesor, Stenbol 2002.

Êsî, M. Huseyn & Girdarî, M. Se'îd & Bêrkevanî, M. Muhemmed: *Wegera Qurana Pîroz Bi Zimanê Kurdî*, weş. Nûbihar, Stenbol 2008.

Geçer, El-Hazîn Hüsnü: *Külliyat-ı Suğra*, weş. Asitane Kitabevi, İstanbul 2012.

_____ : *Külliyat-ı Vusta*, weşanxane nîne, İstanbul 2010.

_____ : *Hanımlara Rehber*, weşanxane nîne, İstanbul 1995.

_____ : *Mira 'tu 'l-Heqa 'iq We 'l-Esrar*, weş. nîne, İstanbul h. 1413/ m. 1993.

_____ : *El-Mewahibu 'r-Rehman Fî Tefsîrî Sûretu 'l-İnsan*, weş. Erkam, İstanbul 1998.

_____ : *El-Mewahib*, weş. nine, İstanbul 2000.

Hasanpour, Amir: *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil [1918-1985]*, wer. İbrahim Bingöl-Cemil Gündoğan, weş. Avesta, İstanbul 2005.

Hekkarî, Perto Begê: *Dîwan*, amd. Tehsîn İbrahim Doskî, weş. Nûbihar, Stenbol 2011.

Hezîn, Mela Husnî: *Dîwana Hezîn*, weşanxane û cih nîne.

_____ : *Guldan*, weş. Nûbihar, Stenbol 2007.

_____ : *Bîranînên Seydayê Mela Husnî*, p.ç. (Musweddeyên pirtûkê li ber deste me ye.)

_____ : *Kûlxaniya Veşartî*, weş. Nûbihar, Stenbol 2007.

_____ : *Rîsaleyên Eqîde û Exlaq û Edebê*, Stenbol 2007.

_____ : *Reng û Rûyê Peyxember*, weş. Nûbihar, Stenbol 2009.

_____ : *Fiqha Şafi'î*, weşanxane û cih nîne.

Kılıç, Mahmud Erol: *Sûfî ve Şiir Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, weş. İnsan Yayınları, İstanbul 2014.

Malmîsanij, M.: *Kürtçede Ses Değişimi*, weş. Vate, İstanbul 2013.

Işık, İbrahim S.: *A'dan Z'ye Kürtler Kişiler-Kavramlar-Kurumlar*, weş. Nûbihar, İstanbul 2013.

İpekten, Haluk: *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, weş. Dergah, İstanbul 2013.

Pala, İskender: *Divan Edebiyatı*, weş. Kapı Yayınları, İstanbul 2008.

Qewmanî, Şêx Muhammed Hadiyahê: *Dîwan*, amd. Muhammed Seydaoğlu, weş. Nûbihar, Stenbol 2011.

Qoxî, Mela Ehmedê: *Dîwana Cami'*, weş. İhsan, Diyarbekir 2004.

Resûl, İzeddin Mustafa: *Bir Şair Düşünür ve Mutasavvıf Olarak Ehmedê Xanî ve Mem û Zîn*, wer. Kadri Yıldırım, weş. Avesta, İstanbul 2007.

Sağniç, Feqî Huseyn: *Dîroka Wêjeya Kurdî*, weş. Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, Stenbol 2002.

Saraç, M. A. Yekta: *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, weş. Gökkuşbe, İstanbul 2014.

Kaya, Serdar: *Endoktrinasyon ve Türkiyede Toplum Toplum Mühendisliği*, weş. Nirengi, Ankara 2010.

Tarînî, Mela Birhanê: *Medrese Ji Her Aliyî ve Medreseyên Me*, weş. Şîn, Ankara 2011.

Turan, Abdulkaki: *Melayê Cizîrî Divanı ve Şerhi*, weş. Nûbihar, İstanbul 2010.

Xanî, Ehmedê: *Nûbehara Biçûkan*, Analiz ve Şerh Kadri Yıldırım, weş. Avesta, İstanbul 2008.

_____ : *Mem û Zîn, Lêkolîn û Şirove Perwîz Cîhanî*, weş. Nûbihar, Stenbol 2010.

_____ : *Mem û Zîn*, Çeviri ve Kavramsal Tahlil Kadri Yıldırım, weş. Avesta, İstanbul 2010.

Yıldırım, Ahmet: *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, weş. Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2013.

Zivingî, Mele Ehmedê: *Gerdeniya Gewherî Şerha Dîwana Şêxê Cizîrî*, amd. û wer. Emîn Narozî, Stenbol 2013.

Ferheng:

Cebecioğlu, Ethem: *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, weş. Otto, Ankara 2014.

Devellioğlu, Ferit: *Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, weş. Aydın Kitapevi, Ankara 1997.

Farqînî, Zana: *Ferhenga Kurdî – Tirkî*, weş. Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, Stenbol 2005.

_____ : *Türkçe – Kürtçe Sözlük*, weş. Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, İstanbul 2000.

Gündüz, Şinasi: *Din ve İnanç Sözlüğü*, weş. Vadi, Ankara 1998.

Kanar, Mehmet: *Farsça Türkçe Büyük Sözlük*, weş. Birim, İstanbul 1998.

Îzolî, D.: *Ferheng Kurdî – Tirkî, Tirkî – Kurdî*, weş. Deng, Stenbol 2013.

Pala, İskender: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, weş. Kapı, İstanbul 2014.

Uludağ, Süleyman: *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, weş. Kabalcı, İstanbul 2012.

Gotar û Hevpeyvîn:

Agahdar, Emin: “Çîroka Helbesta Payîza Paşîn a Melayê Hezîn”, *Nûpelda*, Wan 2013, j. 14., r. 39-41.

Algar, Hamid: “Bahâeddin Nakşibend”, *DÎA*, c. 4, 1991, r. 458-460.

_____ : “Necmeddîn-i Kübra”, *DÎA*, c. 32, 2006, r. 498-506.

_____ : “Alaedîn Attar”, *DÎA*, c. 2, 1989, r. 319-320.

_____ : “Halid El-Bagdadi”, *DÎA*, c. 15, 1997, r. 383-285.

Alper, Ömer Mahir: “İbn Sîna”, *DÎA*, c. 20, 1999, r. 319-322.

A.R.T., Dilazad: “Di Nûbihara Biçûkan de Şîret”, *Nûbihar*, j. 124, Stenbol 2013, r. 26-30.

Aykaç, Yakup: “Hevpeyvîn: Seydayê Mela Husnî Hezîn”, mp3., 02.02. 2014, Stenbol.

_____ : “Hevpeyvîn: Mela Mustefa Agahî”, 28.03.2014, Çewlîg.

_____ : “Kurtenêrînek li dor Dîwaneke Bêhempa: Dîwana Hezîn”, *Nûpelda*, j. 15, Wan 2014, r. 49-55.

_____ : “Hêmanên Edebiyata Kurdî ya Klasîk Di Dîwana Hezîn De”, *Nûpelda*, j. 16, Wan 2014, r. 11-15.

- _____ : “Çar Çîrokên Cuda yên Bersîsê Abid”, *Nûpelda*, j. 19, Wan 2015, r. 58-63.
- Azamat, Nihat: “İbrâhim Gülşenî”, *DÎA*, c. 21, 2000, r. 301-304.
- Bakırcı, Selami: “İbnü'l-Verdî'nin Nasîhatü'l-İhvan Adlı Kasidesi Ve Çevirisi”, *Turkish Studies*, Volume 8/13 Ankara 2013, p. 13-20.
- Ceylan, Semih: “Mesnevî”, *DÎA*, c. 29, 2004, r. 325-334.
- _____ : “Şems-i Tebrîzî”, *DÎA*, c. 38, 2010, r. 511-516.
- Doskî, Tehsîn İbrahîm: “Axayokê Bêdarî Şa'irê Rexnegir”, (latînzekirin M. Xalid Sadînî), *Nûpelda*, j. 14, Wan 2013, r. 44-47.
- Ertekin, M. Zahir & Açar, Zafer: “Di Kurmancî de Cotepeyv û Cureyên Wan”, *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, c.1, j.1, Ocak 2015, r. 82-92.
- Ertekin, M. Zahir: “Seydayê Mela Husnî Hezîn û Berhemên Wî”, *Nûpelda*, j. 9., r. 52-56.
- Mülayim, Selçuk: “Sinan”, *DÎA*, c. 37, 2009, r. 224-227.
- Okumuş, Ömer: “Abdurrahman Câmî”, *DÎA*, c. 7, 1993, r. 94-99.
- Öpengin, Ergin & Haig, Geoffrey, “Regional variation in Kurmanji: A preliminary classification of dialects”, *Kurdish Studies*, j. 2, no: 2, Cotmeh 2014, r. 143-176.
- Uludağ, Süleyman: “Abdulkadir-i Geylani”, *DÎA*, c. 1, 1988, r. 234-239.
- _____ : “Abdullah ed-Dihlevî”, *DÎA*, c. 1, 1988, r. 94-95.
- Tosun, Necdet: “Ubeydullah Ahrar”, *DÎA*, c. 42, 2012, r. 19-20.
- _____ : “Yusûf el- Hemedanî”, *DÎA*, c. 44, 2013, r. 12-13.
- Yazıcı, Tahsin: “Ebû Medyen”, *DÎA*, c. 10, 1994, r. 186-187.

Tez:

Beyter, Önder: *Dîwana Mela Ehmedê Heyderî Metn û Lêkolîn*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Mardin Artukluyê, Enstîtuya Zimanên Zindî yên Tirkiyeyê, Mêrdîn 2013.

İlhan, Ziver: *Mewlûda Mela Huseynê Bateyî Metn û Lêkolîn*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Mardin Artukluyê, Enstîtuya Zimanên Zindî yên Tirkiyeyê, Mêrdîn 2013.

Yılmaz, Serdar: *Dîwana Şêx Şemsedîne Exlatî Metn û Lêkolîn*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Mardin Artukluyê, Enstîtuya Zimanên Zindî yên Tirkiyeyê, Mêrdîn 2013.

Kırkan, Ahmet: *Mewlûde Usman Esad Efendîyo Babijî “Bîyîşa Pêxemberî” Metn û Wekenitîş*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Mardin Artukluyê, Enstîtuya Zimanên Zindî yên Tirkiyeyê, Mêrdîn 2014.

Çavkaniyên Dîjîtal:

m.nisanyansozluk.com (21.01.2015)

١ ز مَقْتَوِي مُذْرِكْ لَه هَمِيه نَجِيرِك جَانُو
 ٢ دِيْت پِي تَوِيْتِيان بِالْجِيه مَنَامِيان فَجِه جَانُو
 ٣ بَلِيه نُو مَخْلُوكْ رَوِيه دِيهِي فَلَك جَانُو
 ٤ بِيهِي تِي تَسْتِك سَرَنَمْ هَمِيه مَنَامِيان فَجِه جَانُو
 ٥ وَصَانَسْكَ زَا مَرَحَقِي مَخَارَت دَرَكْت جَانُو
 ٦ زِيَل كِهَانَا حَقِي رِيه نُو مَقْتَدَاك جَانُو
 ٧ زِيَل دِيْتِيَا خَالِقِي نَارِيه نُو تَسْتِك جَانُو
 ٨ دِيَانَت فَاي جِيه هَمِيه دِيَارَت بَارِي جَانُو
 ٩ دِيَجْرَا نِيسَا حَقِي دَا وَصَانُو فِ بُوِيه وَصَانُو
 ١٠ زِيَل دَرَا هَبُو نَا حَقِي نَابِيه تَسْتِك جَانُو
 ١١ وَكِيه مَاسِي دَرَا نَابِيه پِي شَا جِيه جَانُو
 ١٢ وَكِيه بَلِي لَهْتِي مَخْلُوكِي وَهَمِيه جَانُو
 ١٣ كَمَلَك جَانِه مِيل نَابِيه جَانُو حَقِي دَا وَجَانُو
 ١٤ زِيَل حَقِي دِيْتِي كَان بِيه كِتْتِه جَانُو
 ١٥ وَصَابَان يَزِيه بَالَه لُجُو سِيَف نَا جِيه جَانُو
 ١٦ زِيَل تِهَان سَوَارِيه تُو تُوْر نَابِيه جَانُو

(٢٦٣)

١٧ بِيَانِي مَقَامِي مَلَكْ كَمَلَكْ حُو خِيْنَه لَافُو
 ١٨ زِيَلُو قَدْرِي قِيَمَتِي تَه بِيهِي جِي مَخْلُوكِي
 ١٩ زَا نَا زِيَه جَمَانِي بِيَهِي وَهَمِيه نَابِيه نَا كُو مَسْرَه لَافُو

دِيَالِي وَبِيَه دِيَسَا

١ دِيْتِه قَلْب مَه زِيَل لَطْفِي نُو بِيُو
 ٢ دِل دِي جِيْتِه زِيَل بَاغِي مَخْلُوكِي رَوِيُو
 ٣ حَات بَهَار دِل مِتَتِي مَخْلُوكِي بُوَن تَسْتِي صَوْرِي لَان
 ٤ فِي زِيَجَلِ الطَّنَا بَارِي قِيَضِي وَنِسْت جُو بِيُو
 ٥ كَانِي مَوْسِي تُو بِيْتِي اف تَجْمِي وَشُوْرِي
 ٦ دِي شُوْرِي يَكْتَا دِيَسْتَا دِيُو حَارِي دِيُو
 ٧ مَسْت حَالَت دِيَمِ اَز بِيْتِي نُو خَلِي
 ٨ وَكِيه سَهِيْرِي كَان دِيَمِ لُو بُوِيَم بِيَارِي وَبُوِي
 ٩ مَا كَلُو اف قَابِي قُو سِيْنَه دِيَا خَلَا كِرِيَمِي
 ١٠ فِي دِي حُوِي بُوِي بَارِي دِي لَان لَ مَوْجُو
 ١١ نَبِيَه نَبِي يَا حَقِي اِي دِل هِي سَارِي وَزِي بِيَه
 ١٢ دَا زِي بَارِي قَانَجِي صَرِي سِي بِي بِي نُو بِيُو
 ١٣ هَمِي سُو سِي نَا حَسِي تَا يَزِي دِل كَمَلَكِيَه
 ١٤ تَا السْت دَا بَلِي دِل مَسْتِي رِي دِيَا تَه بُو

(٢٦٤)

Pêvek 1: Destxetên Mela Mustefa Agahî

ط صفا در لیری روضه شریعی

قصای لیری روضه شریعی جادو خوابه در بخوری
و در سپیری لیرا در خوری بیست و یکم و بیست و یکم
لین شکر زینبین بد خورش، خوش همه لکون کرک
و در صورتی آن طار کون، شیرین کلامه عیسی ۳۰

نایته ستر و قلمی هنر کون زین و صفا
نویس دمی تدوی دمی لاکه در ویران قام

موسم، هین بهاره آخر لیلک هین لیلاره آخر
و در این هوا ره آره آره لانا احسان و کرک ۳
چاره و بهی هنر آره باران و طاش هنر آره
د لاف و جاش هنر آره آره هنر آره لیلک لیلک لیلک

هنر آره کمان دلان، هنر آره مله لیلان
هنر آره لاکه بلان جملی ترکی، صد ز جمل
هنر آره بخواره وینا من لیم و هه عکنا و کراش

در کوره لاد به یامن ز قلمی فروری عدوم
یا برین یارا برین سلایه و ناخن شیرین
هنر آره بخواره وینا هنر آره لیلک لیلک لیلک

گلی دوست و گلی باران

بارا پانیننه در جهور
دلی من عخلینه ایبر
ملین صزن و شبیه ایبر
کام دوستو گلی باران

لداران کف پلان زر کر
دلکو کزب لمة کتر کتر
در دستان دوستو یار دور کر
کام دوستو گلی باران

زر زوزانان قیلنگ چونه
گل و بلبل تنه جو نشینه
واری فالامه راستونه
= = =

تنی مامه در صخر اط
و کا محزون لیلان
سفن و زوزان مامه خونان
= = =

هفالی خون هنرلی جانان
کره شین طانی و خانان
تنی مامه لیسونا کونان
= = =

تنی مامه یغان واران
د بایرن هسره وک باران
هفالی کفر کو دران

Pêvek 2: Destxetên Seydayê Mela Husnî Hezîn